

26-28
EKİM
2018

KOCAELİ
KARTEPE
KARTEPEZIRVESI.COM

KARTEPE SUMMIT 26-28 OCTOBER 2018

GÖÇ
MÜLTECİLİK
VE İNSANLIK

MIGRATION REFUGEES AND HUMANITY

ULUSLARARASI AKADEMİK TEBLİĞLER KİTABI
INTERNATIONAL ACADEMIC PAPERS BOOK

1. CİLT

KOCAELİ BÜYÜKŞEHİR

1. CİLT

Aralık 2018, KOCAELİ

KARTEPE ZİRVESİ 2018
GÖÇ MÜLTECİLİK VE İNSANLIK
TEBLİĞLER KİTABI

1. CİLT

Takım No : 978-605-5116-66-8

ISBN : 978-605-5116-67-5

Kocaeli Büyükşehir Belediye Başkanlığı
Karabaş Mah. Salim Dervişoğlu Cad. No:80 41040 İzmit / Kocaeli
T: 0262 318 10 00
www.kocaeli.bel.tr

Yayın Sahibi

İbrahim KARAOSMANOĞLU
Kocaeli Büyükşehir Belediye Başkanı

Genel Koordinatör

İlhan BAYRAM

Yayın Kurulu:

Prof. Dr. Haluk SELVİ
Prof. Dr. İbrahim ŞİRİN
Prof. Dr. Yusuf ADIGÜZEL
Murat LEHİMLER
Dr. Ali YEŞİLDAL
Raşit FİDAN
Hasan YILMAZ
Hayriye SÖZER
Muzaffer SABUR

Tasarım

RNA

Bu kitabın tüm yayın hakları Kocaeli Büyükşehir Belediyesine aittir.
Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir. İzinsiz çoğaltılamaz ve basılamaz.
Bu eserdeki yazıların her türlü sorumluluğu yazarlarına aittir.
KOCAELİ BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ'nin KÜLTÜR HİZMETİDİR. PARA İLE SATILAMAZ.

ÖNSÖZ

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi ev sahipliğinde, düşünen insanların, çare üreten seslerini, bütün dünyaya duyuracak bir platform, bir kürsü, bir buluşma noktası olarak ilan ettiğimiz Kartepe Zirvesi; ülkemizi ve dünyayı ilgilendiren tüm sosyal ve siyasal meselelere odaklanmak; insanlığın yaşadığı problemlere çözüm ve politika önerileri geliştirmek misyonunu üstlenmiştir. İnsanlığın bugünü ve geleceği için yeni çağın ürettiği fırsatları değerlendirmek, problemlerin çözümü için politika önerileri geliştirmek Zirvenin temel hedefidir. Başta ülkemiz olmak üzere dünyayı etkisi altına almış önemli sosyal ve siyasal konuların işlendiği Kartepe Zirvesi, bu yıl da insanlığı derinden etkileyen bir konuyu masaya yatırmıştır.

Zirve, Türkiye’den ve dünyadan çok sayıda bilim insanını, akademisyen, entelektüel, siyasetçi ve medya mensubunu küresel bir sorun etrafında, derin bir düşünce platformunda bir araya getirdi. Dünyanın makro sorunlarını teşhis eden ve çözüm üreten, bilimsel ve felsefi niteliği yüksek uluslararası bir buluşma olan Kartepe Zirvesi 2018’in başlığı: “GÖÇ, MÜLTECİLİK ve İNSANLIK” olarak seçildi.

Kartepe Zirvesi’nin ana konusunu; dünyaya ve dolayısıyla Türkiye’ye yakından temas eden, insanı ve insanlığı ilgilendiren başlıklar oluşturmuştur. Ülkemizi ve dünyayı yakından ilgilendiren göç sorununa Kartepe Zirvesinin kayıtsız kalması düşünülemezdi. Kartepe Zirvesi; İkinci Dünya Savaşından beri insanlığın büyük bir buhran yaşadığını, dünya barışı için kurulan yapıların yetersizliğini ortaya koymuştur. Cumhurbaşkanı Tayyip Erdoğan’ın “Dünya 5’ten Büyüktür” sözü, yeni bir dünya vizyonudur ve Kartepe Zirvesi’nin ilham kaynaklarından birini bu vizyon oluşturmaktadır. Göç ve mültecilik sorununda da bu düzenin yetersizliği açıkça görülmüştür. Kartepe Zirvesi 2018, bu yetersizliği dünyaya duyurmak ve insanlık adına bir çözüme katkı sunmak amacıyla toplanmıştır. Türkiye, bu meselenin; insani, ahlaki ve teknik çözümü için her alanda inisiyatif almıştır, almaktadır. Kartepe Zirvesi 2018 de “Göç, Mültecilik ve İnsanlık” meselesinde inisiyatif alan etkili kurum/organizasyonlardan biri olmuştur.

26-28 Ekim 2018 tarihlerinde Kocaeli/Kartepe’de gerçekleştirilen Kartepe Zirvesi 2018 programı, Göç ve Mültecilik ekseninde her biri konuyu farklı bir boyuttan derinlemesine ele aldı. 44 Panel Toplantı, 12 Akademik Oturum, 11 Vaka Kritik Toplantısı ve 2 Çalıştayın gerçekleştirildiği Zirve, konu hakkında yapılan en kapsamlı uluslararası entelektüel çalışmalardan birisi olarak tarihe geçti. Göç ve Mültecilik kavramlarının Türkiye ve Dünya açısından çok yönlü bir perspektifle değerlendirildiği Zirvede elde edilen sonuçlar; bir önceki yılda olduğu gibi bir deklarasyona dönüştürüldü, bu deklarasyon başta Birleşmiş Milletler olmak üzere dünyadaki pek çok politika yapıcı ve karar alıcı kurumla resmi olarak paylaşılacaktır.

Zirve boyunca ele alınan konular, yapılan çalıştaylar, akademik sunumlar, vaka kritikler ve yayınlanan deklarasyon; konu, kişi ve alan seçiminin ne kadar isabetli olduğunu ortaya koymuştur. Kartepe Zirvesi 2018’de göç etrafında oluşan sorunlar; üniversiteler, sivil toplum kuruluşları, uluslararası organizasyonlar ve kamu kurumlarını temsil eden katılımcıların tecrübeleri, deneyimleri, çalışmaları ışığında ele alındı, politika yapıcılar ve karar alıcılar için tavsiyeler geliştirildi. Zirvenin çıktılarının; kurumlar, kuruluşlar, karar alıcı ve politika yapıcılarla, akademik ve entelektüel çevre ile paylaşılabilmesi ve faydaya dönüştürülmesi için yapılan konuşmaların, sunulan tebliğlerin yayınlanması önem arz ediyordu. Elimizdeki bu iki ciltlik çalışma böyle yoğun bir emeğin sonucudur. Emeği geçen herkese teşekkür ederim.

Yerli ve yabancı entelektüel, bilim insanı, siyasetçi ve medya mensubunun yoğun ilgi gösterdiği Kartepe Zirvesi 2018’e sunulan tebliğler kitabını ve yedi dilde yayınlanan deklarasyonu kamuoyu ile paylaşmaktan onur duyuyoruz.

İlhan BAYRAM
Kocaeli Büyükşehir Belediyesi
Genel Sekreter

İ İÇİNDEKİLER

DÜNYA

- 13 RUSYA'DA NÜFUS SORUNU, GÖÇ POLİTİKASI VE
"YAKIN ÇEVRE": SİYASET VE HUKUK EKSENİNDE BİR YAKLAŞIM
Doç. Dr. Ali Asker
- 35 AZERBAIJAN BASININDA GÖÇ, MÜLTECİLİK,
SOYKIRIMLAR VE KARABAĞ SAVAŞI
Dr. Aynure Niyaz qızı PAŞAYEVA
- 45 THE HUMANITARIAN QUESTION OF ROHINGYA MUSLIM REFUGEE CRISIS
BEYOND THE FOREIGN POLICY OF BANGLADESH AND MYANMAR:
FORCED MIGRATION, IDENTITY LINKAGES AND DEMOGRAPHIC
ASSESSMENT OF THEIR HISTORICAL EXCLUSIONS AND STATELESSNESS
Md. Nazmul ISLAM
Md. Habibur RAHMAN

EĞİTİM

- 81 SURİYELİ MÜLTECİ ÇOCUKLARIN EĞİTİM SORUNU:
HATAY İL ÖZELİNDE BİR ALAN ARAŞTIRMASI
Prof. Dr. Mustafa Kemal ŞAN
Yunus EROĞLU
- 101 TÜRK YÜKSEKÖĞRETİMİNDE SURİYELİ ÖĞRENCİLER:
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ
Dr. Zeynep Özde ATEŞOK
Prof. Dr. Yeşim Y. ÖZER
Prof. Dr. Ayşegül KOMSUOĞLU
- 115 SURİYELİ ÇOCUKLARIN DEVLET OKULLARINDA
KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR (NİTEL BİR ARAŞTIRMA)
Dr. Muhammed Esat ALTINTAŞ

EKONOMİ VE İŞ GÜCÜNE KATILIM

- 159 **SURİYELİ KÜÇÜK ESNAFLARIN YEREL VE EKONOMİK ENTEGRASYONA KATKILARI, İSTANBUL / SULTANBEYLİ İLÇESİ ÖRNEĞİ**
Prof. Dr. Yusuf Adıgüzel
Gizem Kurban
- 175 **MEKANSALLAŞMANIN İSTANBUL'DAKİ SURİYELİ MÜLTECİLER İÇİN KÜLTÜREL ARKA PLANI VE ÖNEMİ**
Emine Uçak Erdoğan

ENTEGRASYON

- 185 **SURİYELİ GÖÇMENLERİN SOSYOLOJİK PROFİLİ VE UYUM SORUNLARI**
Doç. Dr. Vehbi BAYHAN
- 207 **GÖÇ EDİLEN ŞEHRE UYUM SAĞLAMA SORUNU VE BU SÜREÇTE SOSYAL HİZMET' İN YERİ**
Doç. Dr. Yusuf GENÇ
- 219 **AB ÜLKELERİNİN GÜVENLİK KAYGILARININ GÖÇMEN POLİTİKALARINA ETKİLERİ**
Dr. Omca ALTIN

FELSEFE VE ETİK

- 235 **TÜRK TOPLUMUNDA "ÖTEKİ" İLE KARŞILAŞMAK; SURİYELİ MÜLTECİLER ÖRNEĞİ**
Prof. Dr. Mustafa Kemal ŞAN
Arş. Gör. Hüsna ERGÜN
- 253 **GÖÇ TEORİLERİNE KISA BİR BAKIŞ, GERÇEKLER VE EFSANELER**
Doç. Dr. Ayhan ORHAN
Doç. Dr. Sema Yılmaz GENÇ
- 267 **GÖÇ, MUHAYYİLE, MODERNİTE VE ETİK**
Akif Kemal KOÇ
- 281 **2000 SONRASI DEĞİŞEN DÜNYADA GÜVENLİK ALGISI**
Süleyman Özmen

GÖÇ VE BASININ ROLÜ

- 303 **TÜRKİYE'YE KİTLESEL GÖÇLERİN SUNUMUNDA GÖZÜN VİCDANI:
TÜRK BASINI ÖRNEĞİ**
Prof. Dr. Şükrü BALCI
Dr. Öğretim Üyesi Abdulkadir GÖLCÜ
Dr. Emre Osman OLKUN
- 327 **TÜRK MİSAFİRPERVERLİĞİNİN SURİYELİ GÖÇMENLER KARŞISINDAKİ
DURUMUNUN TELEVİZYON HABERLERİ BAĞLAMINDA
DEĞERLENDİRİLMESİ**
Prof. Dr. Mustafa Kemal ŞAN
Emine YILDIRIM
- 343 **ULUSLARARASI HABER AKIŞINDA TÜRKİYE'DE MÜLTECİ SORUNU**
Doç. Dr. Sedat ÖZEL
Dr. Öğr. Üyesi Mert GÜRER
- 357 **SÖYLEM VE İDEOLOJİLERİN HABERLERE ETKİSİ:
ZEYTİN DALI HAREKATI ÖRNEĞİ**
Dr. Canay UMUNÇ
Doç. Dr. Ali KORKMAZ
İbrahim ÖZÖREN
- 383 **TÜRKİYE VE YUNANİSTAN SINEMALARINDA MÜBADELENİN VE
AİDİYET SORUNSALININ SUNUMU**
Dr. Öğr. Üyesi Lokman ZOR

GÖÇ, GÖÇMENLER VE KAMUOYU

- 401 **SURİYELİ GÖÇMENLERİN GERİ DÖNÜŞÜ, FIRAT KALKANI VE
ZEYTİN DALI OPERASYONLARINI FARKLI OKUMA**
Prof. Dr. Yakup BULUT
Dr. Öğretim Üyesi Soner AKIN
- 415 **ÇORUM HALKI GÖZÜYLE GÖÇMENLER**
Doç. Dr. Yakup ÇOŞTU
- 427 **DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE GÖÇMEN HAREKETLERİ**
Dr. Baki CAN
- 445 **TÜRKİYE'DE SURİYELİ GÖÇMENLERİN SOSYOKÜLTÜREL DEĞİŞİMİ VE
UYUM SÜREÇLERİ İSTANBUL ESENYURT BAĞLAMINDA BİR
DEĞERLENDİRME**
Sibel TERZİOĞLU

HUKUK

- 467 **GERİ KABUL ANLAŞMASI TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİNİ NASIL ETKİLEDİ?**
Prof. Dr. İrfan Kaya Ülger
- 485 **GEÇİCİ KORUMANIN SONA ERMESİ VE SURİYELİLER İÇİN
KALICI ÇÖZÜMLER**
Dr. Esra Yılmaz EREN
- 499 **TOPLUMSAL CİNSİYET BAĞLAMINDA KADININ GÖÇ SÜRECİNDEKİ YERİ VE
SURİYELİ GÖÇMEN KADINLARIN SORUNLARINA GENEL BİR BAKIŞ**
Jülide GÜLER
- 521 **ULUSLARARASI GÖÇ SORUNSALININ SOSYAL DIŞLANMA BAĞLAMINDA
KADIN PSİKOLOJİSİNE ETKİSİ; TEKİRDAĞ BÖLGESİNDEKİ
SURİYELİ SİĞİNMACI KADINLAR ÖRNEĞİ**
Emrullah KOCABAŞ
Selin ÖZDEMİR
- 533 **TÜRK ANAYASA MAHKEMESİNİN SINIR DIŞI İŞLEMLERİNE
İLİŞKİN İÇTİHADİ**
Gamze OVACIK

KADIN VE ÇOCUK

- 547 **ARAP BAHARININ SAVAŞ ÇOCUKLARI: TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİ
ÇOCUKLARIN SOSYAL UYUMLARININ İNCELENMESİ**
Doç. Dr. Ayşe Dilek ÖĞRETİR
Gökhan ŞENGÜN
Doç. Dr. Sezai ÖZÇELİK
- 579 **KONYA'DAKİ GEÇİCİ KORUMA ALTINDAKİ SURİYELİ ÇOCUKLARIN EĞİTİM
SÜRECİNDE KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR**
Dr. Hasan Hüseyin TAYLAN
Betül OK
- 609 **KIBRIS'TA GÖÇ, ESARET, KADINLAR VE UTANÇ KAPILARI**
Ulvi KESER
Asporça Melis KESER

KARTEPE SUMMIT

DÜNYA

RUSYA'DA NÜFUS SORUNU, GÖÇ POLİTİKASI VE "YAKIN ÇEVRE": SİYASET VE HUKUK EKSENİNDE BİR YAKLAŞIM

Doç. Dr. Ali Asker

Karabük Üniversitesi

aliozcan@gumushane.edu.tr

GİRİŞ

Birçok ülkede olduğu gibi göç konusu Rusya'da zaman zaman siyasi ve sosyal gündemi işgal eden sorunların başında gelmiştir. Günümüzde siyaset ve medya çevrelerinde hükûmetin izlediği göç politikasına ilişkin olumlu ve olumsuz yaklaşımlar sergilenmektedir.

Rusya'nın göç siyasetini etkileyen temel faktörlerin başında ülkenin içinde bulunduğu demografik durum gelmektedir. 2014 istatistik verilerine göre Rusya'nın toplam nüfusu önceki yıla nazaran sadece 318,8 bin artarak (%0,2) 143,7 milyona ulaşmıştır. Daha önceki 2010 yılı Genel Nüfus Sayımı verileri de yaklaşık aynı oranda bir değişiklik sergilemiştir. 2016 verilerine göre Rusya'nın nüfusu 144,3 milyondur. Göç hareketlilikleriyle ilgili çalışma yapan araştırmacılara göre ülke nüfusunda gerileme bundan sonraki süreçlerde devam edecektir. BM'nin 17 Mayıs 2018 tarihinde açıkladığı bir rapora göre Rusya'nın nüfus sayısı 2050 yılında 132 milyona düşecektir. Bu durumlar dikkate alındığı zaman Rusya'nın stratejik bir demografi politikası izlemesinin ne kadar gerekli olduğu açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır.¹

Rusya'da nüfus boşluğunu doldurmak açısından BDT ülkelerinden gelen göçmenler önemli rol oynamaktadır. Fakat demografik yönden Rusya'nın bugüne kadar yeteri kadar stratejik bir politika izlediği söylenemez. Bu yüzden ülkedeki göç hareketlerine ilişkin politika ve mevzuatta sürekli bir değişiklik söz konusudur.

Yapılan araştırmalara göre, Rusya'daki yabancıların sayısı her yıl 10 ila 12 milyon arası değişmektedir. Bu sayının yüzde 95'ini BDT ülkelerinde gelen vatandaşlar oluşturmaktadır. En fazla göç Orta Asya cumhuriyetlerinden

1 Makaledeki nüfus verileri Rusya'nın resmi istatistik veriler ve BM'nin yayınlarından derlenmiştir.

gelmektedir. Ayrıca, Kafkasya bölgesinden ve Moldova'dan da özellikle çalışma amaçlı gelen göçmen sayısı az değildir. Göçmenlerin önemli kısmı Moskova, St. Petersburg, Moskova vilayeti, Leningrad vilayeti, Hanti-Mansi Özerk Bölgesi – Yugra, Krasnodar Diyarı gibi bölgeleri tercih etmektedirler. Göçmen işçilerin yaklaşık %15'i inşaatta çalışmaktadır. Hizmet sektöründe (tamir, temizlik, çocuk ve yaşlı bakımı) de göçmenler önemli bir oran teşkil etmektedirler.

Rusya'nın göçmen politikası bölgede yaşanan siyasi gelişmelerden ciddi şekilde etkilenmektedir. Mesela, Ukrayna'da yaşanan kriz ve Rusya-Ukrayna ilişkilerindeki gerilim birçok BDT üyesi ülkede de tedirginliğe yol açmış, göç, oturma izni, pasaport rejimi ve vatandaşlık konularında birçok önlem almalarına neden olmuştur.

Göç politikalarının karakterini belirleyen en önemli hususlardan biri de Rusya'da yaşayan göçmenlerin insan haklarıyla ilgili yaşadıkları sorunlardır. Devletin bu doğrultuda izlediği politikalar genel olarak iç kamuoyuna yönelik olduğundan çoğu zaman insan hakları ihlallerine göz yumulmaktadır.

Rusya'nın göçmen politikasını toplum, hukuk ve siyaset ekseninde ele aldığımızda paradoksal bir durumun ortaya çıktığını görebilmekteyiz. Ülkenin nüfus ihtiyacını karşılamak açısından son derece önemli olan göçmen politikasının önüne siyasi konjonktürden kaynaklanan engeller çıkarılırken değişik parti ve siyasi çevreler tarafından göçmen faktörü manipüle edilmekte ve yapay gerginlik aracı olarak kullanılmaktadır. Diğer taraftan nüfus düşüşü ve istihdam sorununun ortadan kaldırılmasında rasyonel bir göç teşvikinin sağlanması son derece önemlidir. Bu ikilem arasında sıkışıp kalan göç politikalarının bundan sonra nasıl seyredeceği Rusya'nın ulusal sorunlarından olan nüfus sorununun çözümü yönünde atılacak adımlara bağlı olacaktır.

1. Rusya'da Nüfus Hareketliliği: Yükselme ve Düşüşün Arka Planı

Rusya nüfusu 1990'lı yılların başında 148 milyona ulaşarak zirve yapmıştır. O günden itibaren süregelen düşüş nedeniyle bugünkü nüfus 144 milyonun altına gerilemiştir. Sovyetler Birliğinin dağılması sonucunda Rusya'da ciddi demografik çöküntü yaşanmaya başlamıştır. Yeltsin dönemindeki sosyo-ekonomik sorunların etkisiyle ölüm oranları ciddi oranda artmış, doğurganlık

oranlarında ise kayda değer bir düşüş yaşanmıştır. Çoğu aile ekonomik güce sahip olmadığı için çocuk sahibi olmamayı tercih etmiştir. Bu durum 1990'lı yıllarda adeta bir “bebek iflası” yaşanmasına ve nüfusun ciddi oranda azalmasına neden olmuştur.² 1995-2010 yılları arasında nüfustaki ciddi düşüş, devlet politikalarının da etkisiyle 2010 itibariyle durdurulmuştur. Putin iktidarı ile birlikte 2000'li yılların başından itibaren Rusya ekonomisinin büyümesi ve özellikle doğum oranlarının yükselmesi gözlemlenmiştir. Başta üç veya daha fazla çocuğa sahip annelere 10.000 \$ yardım yapılması gibi bir takım devlet teşvikleri öngörülmüştür. Bu yönde geliştirilen devlet teşvik politikaları sayesinde söz konusu düşüş 2010 yılından itibaren durdurulmuş, nüfus sayısında az da olsa bir yükseliş yaşanmıştır. 2013 yılına gelindiğinde Rusya'daki kadınların doğurganlık oranı anne başına 1.7 çocuk gibi bir orana yükselmiştir. Bu oran Doğu Avrupa ülkeleri ile kıyaslandığında Rusya'nın en yüksek doğurganlık oranına sahip ülke olarak kayıtlara geçmesini sağlamıştır.³

Tablo 1: BM verilerine göre Rusya Nüfusu (1990-2018)

Yıl	Nüfus	Erkek %	Kadın %	Yoğunluk (km ²)	Nüfus Sıralaması (Dünya)	Büyüme Oranı
2018	143,964,709	46,47%	53,53%	8,42	9	-0.02%
2017	143,989,754	46,47%	53,53%	8,42	9	0.02%
2016	143,964,513	46,47%	53,53%	8,42	9	0.05%
2015	143,888,004	46,46%	53,54%	8,42	9	0.10%
2010	143,153,869	46,38%	53,62%	8,37	9	-0.06%
2005	143,618,185	46,54%	53,46%	8,40	7	-0.38%
2000	146,396,514	46,80%	53,20%	8,56	6	-0.26%
1995	148,288,839	46,91%	53,09%	8,67	6	0.10%
1990	147,564,066	46,82%	53,18%	8,63	6	0.63%

Kaynak: World Population Review (2018), <http://worldpopulationreview.com/countries/russia-population/#>

- 2 Mark Lawrence Schrad, “Western Sanctions Are Shrinking Russia’s Population”, Foreign Policy, October 19, 2017, <https://foreignpolicy.com/2017/10/19/western-sanctions-are-shrinking-russias-population/> [Erişim tarihi: 12.12.2018]
- 3 “Russia Population 2018”, World Population Review, <http://worldpopulationreview.com/countries/russia-population/#> [Erişim tarihi: 12.12.2018]

Tüm bu gelişmelere rağmen Rusya nüfusunun tekrar erimeye başlaması beklenmektedir. Doğal nüfus artışındaki negatif yönlü hareket devam etmekte ve bu dönemde yaşanan az sayıdaki nüfus artışları Rusya'ya yönelik sınırlı göç hareketleriyle sağlanmaktadır. Beklentiler 2050 yılına gelindiğinde dünyanın en kalabalık 9. ülkesi olan Rusya'nın 17. sıraya kadar gerilemesi yönündedir. ABD Nüfus Sayım Bürosunun (US Census Bureau) tahminlerine göre Rusya nüfusu 2050 yılına gelindiğinde 30 milyondan fazla bir kayıpla (yaklaşık %20'lik bir azalma) 111 milyona gerileyecektir.⁴ BM verilerine göre ise bu sayının 132 milyona düşmesi beklenmektedir.⁵

Rusya nüfusuna ilişkin BM ile ROSSTAT (Rusya Federal İstatistik Birimi) verileri arasında bazı farklılıklar göze çarpmaktadır. Özellikle 2014 yılında Kırım'ın ilhak edilmesiyle yaklaşık 3 milyon olan Kırım nüfusu ROSSTAT verilerinde Rusya nüfusuna dâhil edilmiştir.

Tablo 2: ROSTAT Verilerine göre Rusya Nüfusu (1993-2017)
(Karşılık gelen yılın 1 Ocak tarihine göre)

Yıllar	Toplam Nüfus (milyon)	Kent	Kırsal	Kent	Kırsal
1993	148.6	108.7	39.9	73	27
1996	148.3	108.3	40.0	73	27
2001	146.3	107.1	39.2	73	27
1.01.2002	145.6	106.7	38.9	73	27
9.10.2002	145.2	106.4	38.8	73	27
2005	143.8	105.2	38.6	73	27
01.01.2010	142.8	105.0	37.8	74	26
14.10.2010	142.9	105.3	37.6	74	26
2012	143.0	105.7	37.3	74	26
2013	143.3	106.1	37.2	74	26
2014	143.7	106.6	37.1	74	26
2015 ⁶	146.3	108.3	38.0	74	26
2016	146.5	108.6	37.9	74	26
2017	146.8	109.0	37.8	74	26

Kaynak: Rosstat (Rusya Federal İstatistik Birimi), http://www.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_main/rosstat/en/figures/population/

4 Matt Rosenberg, "Population Decline in Russia", <https://www.thoughtco.com/population-decline-in-russia-1435266> [Erişim tarihi: 12.12.2018]

5 "Russia Population 2018"..., <http://worldpopulationreview.com/countries/russia-population/#>

6 İlhak edilen Kırım'ın yaklaşık 3 milyonluk nüfusu ROSSTAT tarafından Rusya nüfusuna dahil edilmiştir.

Her bir halde, Rusya'nın nüfusunun bundan sonraki dönemlerde de gerileyeceği yönündeki tahminler şüphe doğurmamaktadır. Tartışılan konu ise sadece bu azalmanın oranlarına ilişkindir. Nüfus azalması sadece doğal nedenlere bağlı olmayıp birçok siyasi, coğrafi, sosyal ve bölgesel faktörlerden kaynaklanmaktadır. Yapılan çalışmalarda nüfus gerilemesinin ardında yatan temel nedenlerden bahsedilirken yüksek ölüm ve kürtaj oranları, düşük doğum oranları, düşük göç alma oranları, aşırı alkol tüketimi vs. faktörlere dikkati çekilmektedirler:

2. Nüfus Azalmasını Etkileyen Faktörler

2.1. Yüksek Ölüm Oranları ve Alkolizm

1990'lı yılların başından itibaren Rusya'da yaşanan ekonomik sıkıntılar, yaşam standartlarında yaşanan düşüş, yüksek alkol tüketimi (ki bu durum Rusya'daki acil servislere yapılan hasta müracaatlarının çoğunluğunu oluşturmakta) ve uyuşturucu kullanımı ölüm oranlarında ciddi yükselmeler yaşanmasına neden olmuştur. 2000'li yılların başında ortalama yaşam süresi kadınlarda yaklaşık 72 yaş iken, erkeklerde bu oran ciddi şekilde azalarak 59 yaşa kadar gerilemiştir.⁷ 2006 yılından itibaren yükselişe geçen ortalama yaşam süresi, 2018 yılına gelindiğinde kadınlarda 77, erkeklerde ise 66 yaşa yükselmiştir.⁸

Erkek ve kadınların ortalama yaşam sürelerindeki farkın altında yatan temel nedenlerden biri erkekler arasında alkol kullanım oranının aşırı yüksek olmasıdır. 2017 yılında yayınlanan Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre, Rusya dünyada alkol kaynaklı ölümlerin en çok yaşandığı 2. ülke⁹ olarak kayıtlara geçmektedir. Son 12 yıl içinde alkolden ölenlerin sayısında bir azalma görülmesine rağmen en önemli sorun kalitesiz içki tüketilmesidir.¹⁰ Alkol ile yakın alakası olan intihar, cinayet, ölümlü trafik kazaları gibi vakalar Rusya'da oldukça yaygın durumdadır.

7 Russia- Life Expectancy at Birth, <https://countryeconomy.com/demography/life-expectancy/russia> [Erişim tarihi: 12.12.2018]

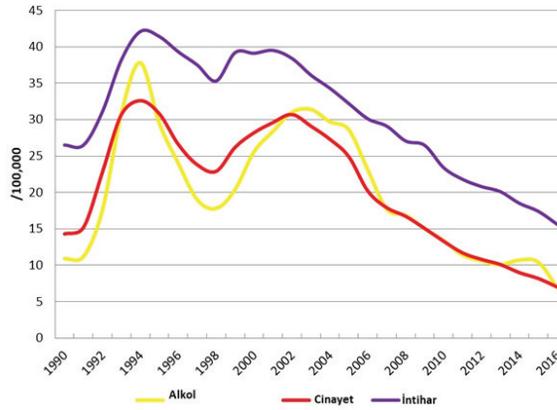
8 Russia Life Expectancy, <https://www.worldlifeexpectancy.com/russia-life-expectancy>[Erişim tarihi: 12.12.2018]

9 Değişik yıllarda ve birçok kaynağa göre Rusya bu ikinciliği Hindistan'la paylaşmaktadır.

10 "Третьими будем: как россияне умирают от алкоголя", <https://www.gazeta.ru/social/2018/08/30/11933875.shtml> [Erişim tarihi: 12.12.2018]

Grafik 1

Alkol Zehirlenmesi, Cinayet ve İntihar Kaynaklı
Ölümler (1990-2017)

Kaynak: <http://www.unz.com/akarlin/russian-demographics-in-2018/>

TABLO 3: ROSSTAT Verilerine¹¹ Göre Yaşam İstatistikleri (1992-2016)

Yıllar	Doğumlar	Ölümler	Doğal		1 Yaş Altı Bebek Ölümü
			Artış+	Azalış-	
1992	1.587.644	1.807.441	-	-219.797	29.208
2000	1.266.800	2.225.332	-	-958.532	19.286
2005	1.457.376	2.303.935	-	-846.559	16.073
2010	1.788.948	2.028.516	-	-239.568	13.405
2012	1.902.084	1.906.335	-	-4.251	16.306
2013	1.895.822	1.871.809	24.013		15.477
2014*	1.942.683	1.912.347	30.336		14.322
2015	1.940.579	1.908.541	32.038		12.664
2016	1.888.729	1.891.015	-2.286		11.428

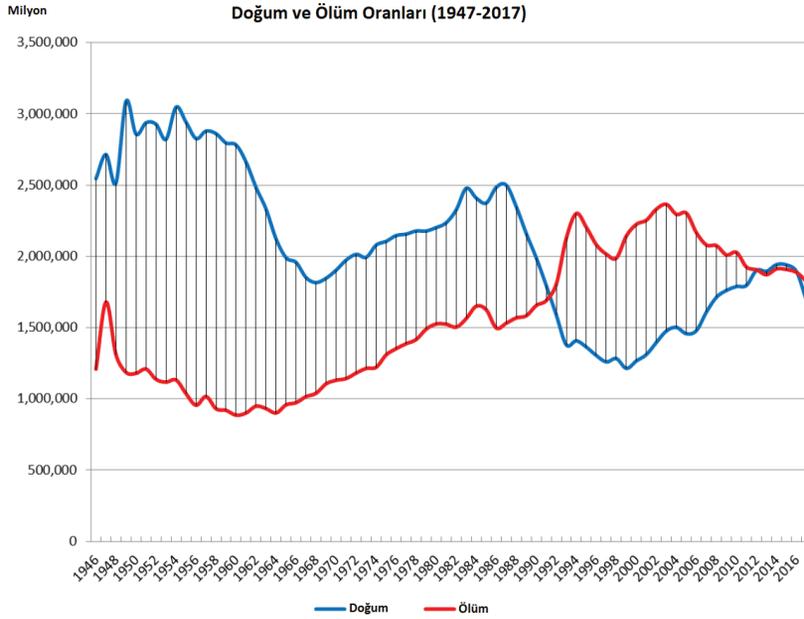
Kaynak: Rosstat, http://www.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_main/rosstat/en/figures/population/

11 Rosstat, http://www.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_main/rosstat/en/figures/population/ [Erişim tarihi: 12.12.2018]

TASS haber ajansının RF Sağlık Bakanlığına istinaden yayımladığı bir habere göre dünyadaki nikotin ve alkol tüketiminden kaynaklanan ölüm oranları yüzde 20 iken Rusya'daki benzeri ölüm oranları bu ortalamanın çok fazla üzerindedir.¹²

2012-2016 yılları arasında pozitif yönde gelişen doğal nüfus artışı 2016 yılından itibaren yeniden negatif yöne meyletmiştir. Son 10 yılda ölüm oranlarında istikrarlı bir düşüş yaşansa da bu istikrar doğum oranlarının artışında yakalanamamıştır.

Grafik 2

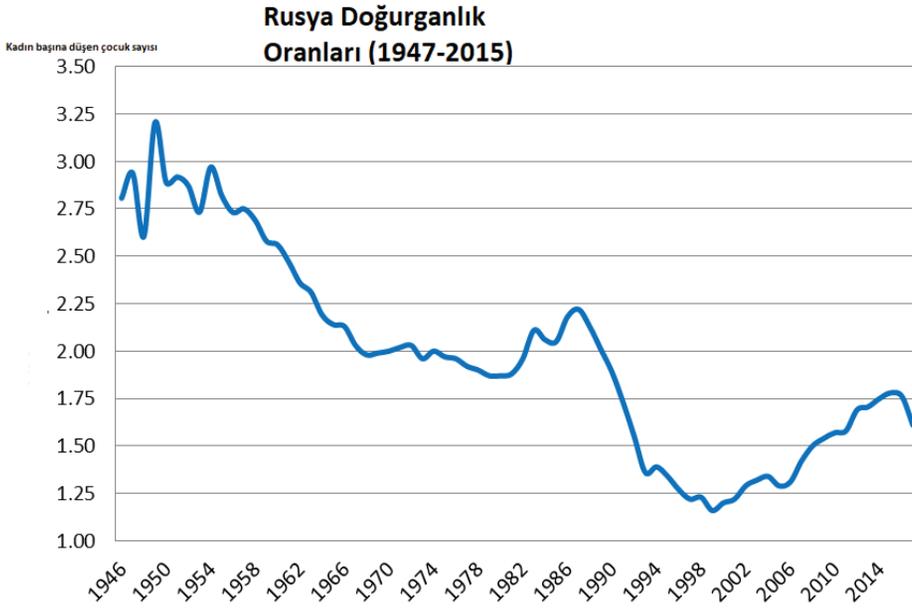
Kaynak: <http://www.unz.com/akarlin/russian-demographics-in-2018/>

12 “Минздрав сообщил, что Россия бьет рекорды по смертности от курения и алкоголя”, <https://www.eg.ru/society/657180-minzdrav-soobshchil-chto-rossiya-bet-rekordy-po-smertnosti-ot-kureniya-i-alkogolya-081689/>, [Erişim tarihi: 12.12.2018]

2.2. Düşük Doğum Oranları

Rusya'daki sosyo-ekonomik zorluklar ve yüksek alkol tüketimi kadınları daha az çocuk sahibi olmaya itmektedir. Kadınların iyi bir iş sahibi olmaya yönelmesi ve bunun neticesinde evlilik yaş ortalamasının 25 yaşa kadar çıkması Rusya'daki doğumların azalmasında önemli bir etken olmuştur.¹³ 2017 yılına gelindiğinde Rusya'daki doğurganlık oranına baktığımız zaman kadın başına 1.6 çocuk düşmektedir. Demografik dengenin sağlanabilmesi için bu oranın 2.1'e yükselmesi gerekmektedir.¹⁴

Grafik 3

Kaynak: <http://www.unz.com/akarlin/russian-demographics-in-2018/>

13 Alp Yüce Kavas, Rusya'da Nüfusun Azalması ve Güvenlik Kaygıları (2014),<http://www.bilgesam.org/incele/1602/-rusya-da-nufusun-azalmasi-ve-guvenlik-kaygilari/#.W8RNgGgzaUk>, [Erişim tarihi: 12.12.2018]

14 Rosenberg, Population Decline., <https://www.thoughtco.com/population-decline-in-russia-1435266>, [Erişim tarihi: 12.12.2018]

Doğum oranlarını etkileyen bir diğer önemli faktörün Rusya'daki boşanmalardır. ROSSTAT verilerine göre 2016 yılında 985.836 evlilik yapılırken boşanma vakıalarının sayısı 607.591'i bulmuştur. Diğer bir ifadeyle her 1000 kişiden 6.7'si evlenirken 4.1'i boşanmıştır.

Tablo 4: ROSSTAT verilerine göre Evlilik ve Boşanma Sayıları (1992-2016)				
Yıllar	Evlilik Sayıları	Boşanma Sayıları	Evlilik (1000 kişiden)	Boşanma (1000 kişiden)
1992	1.053.717	639.248	7,10	4,30
2000	897.327	627.703	6,20	4,30
2005	1.066.366	604.942	7,40	4,20
2010	1.215.066	639.321	8,50	4,50
2012	1.213.598	644.101	8,50	4,50
2013	1.225.501	667.971	8,50	4,70
2014	1.225.985	693.730	8,40	4,70
2015	1.161.068	611.646	7,90	4,20
2016	985.836	607.591	6,70	4,10

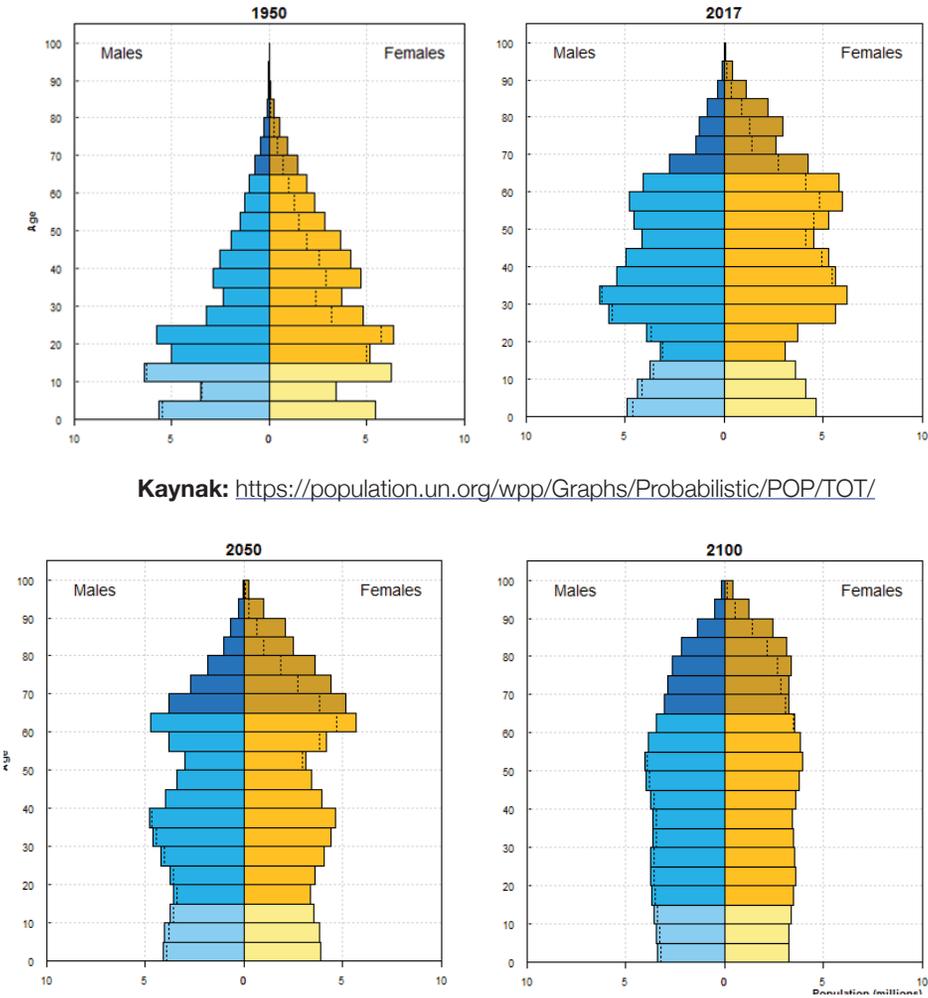
Kaynak: ROSSTAT, http://www.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_main/rosstat/en/figures/population/

Rusya'nın demografik yapısında yaşanan bir başka sorun ise nüfus yaşlanmasındaki artıştır. Almanya, İsveç, Fransa vb. gelişmiş ülkelerde de görülen nüfusun yaşlanması sorunu Rusya'da nispeten yavaş olmasına rağmen ekonomiye ağır bir yük yüklemektedir.¹⁵

15 Kavas (2014), <http://www.bilgesam.org/incele/1602/-rusya'da-nufusun-azalmasi-ve-guvenlik-kaygilari/#.W8RNggzaUk>, [Erişim tarihi: 12.12.2018]

Grafik 4'te yıllara göre erkek ve kadın nüfusun yaş aralıklarına göre dağılımları yer almaktadır. Bu grafiklerden de anlaşıldığı üzere ilerleyen dönemlerde de Rusya nüfusunun giderek yaşlanması ve genç nüfusun azalması beklenmektedir.

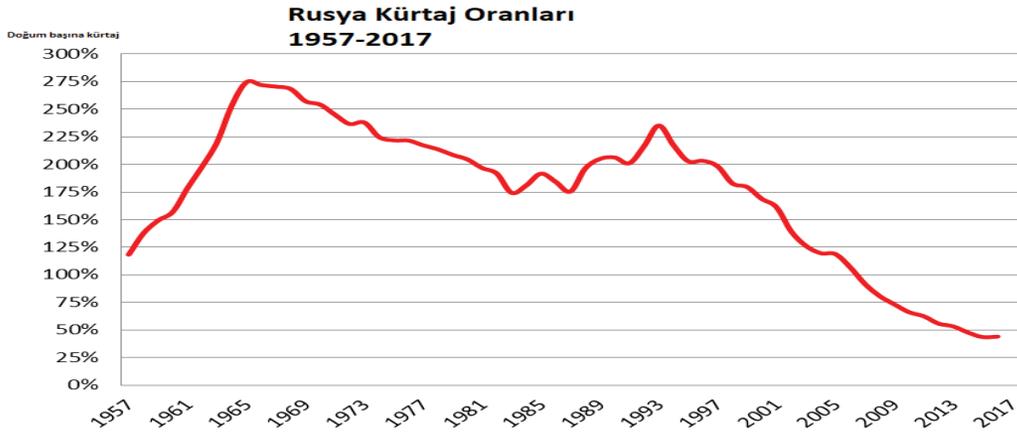
Grafik 4
BM Verileri ile Yaş Aralığına Göre Nüfus Dağılımı (1950-2100)

2.3. Yüksek Kürtaj Oranları

Sovyetler Birliği döneminde bir doğum kontrol yöntemi olarak kullanılan kürtaj,¹⁶ bugün de Rusya'da yaygın bir uygulama olarak devam etmektedir. Kürtaj uygulaması Rusya nüfus artış hızına negatif etki yapan unsurlardan biri olarak dikkat çekmektedir. Son yıllarda kürtaj oranları düşerek normal seviyelere doğru gelmiş olsa da, bu oranlar Batı Avrupa ülkeleri ve ABD'deki kürtaj oranlarından 2 ila 3 kat daha fazladır.¹⁷

Grafik 5

Kaynak: <http://www.unz.com/akarlin/russian-demographics-in-2018/>

Grafik 6'da görüldüğü üzere 2007 yılına kadar olan süreçte kürtaj oranları doğum oranlarından daha fazladır. 2000 yılında yaklaşık 1.2 milyon bebek doğarken 2.1 milyon kürtaj vakası gerçekleşmiştir. 2007 yılından sonra bir denge yakalanmış olsa da, günümüzde doğan bebek sayısının yaklaşık %40'ı kadar kürtaj vakası yaşanmaktadır. Kürtaj yaşının son dönemde 12-15 yaşlara kadar düşmesi durumun ne kadar ağır olduğunu bariz göstergelerindedir. İstatistiklere göre ülkede beş kürtaj yaptırmanın birisi 18 yaşın altındadır.¹⁸ Birçok devlet kurumu, yetkililer ve sivil toplum örgütleri

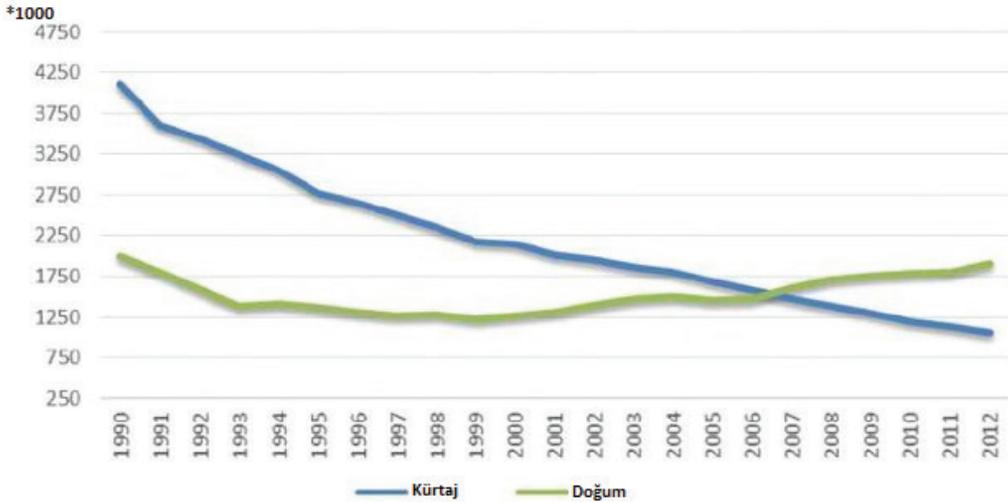
16 Sovyetler Birliği dönemlerinde kürtajla ilgili politikalar dönemlere göre değişiklik göstermiştir.

17 Anatoly Karlin, Russian Demographics in 2018, <http://www.unz.com/akarlin/russian-demographics-in-2018/> [Erişim tarihi: 12.12.2018]

18 "Каждый пятый аборт в России делают девочки до 18 лет", Аргументы Недели, 9 ноября 2018,

kürtajın yasaklanması gerektiği konusunu sıkça gündeme getirmektedir. 2016 yılında Çocuk Hakları Ombudsmanı Anna Kuznetsova ülkede her türlü kürtajın yasaklanması önerisinde bulunmuştur. Patrik Kiril kürtajın tamamen yasaklanması konusunda toplu dilekçeyi imzalamıştır. Rusya'nın yürürlükteki kürtaj mevzuatının son derece esnek olduğunu özellikle vurgulamak gerekir. Kürtaj giderleri ücretsiz sağlık sigortasından karşılanmakta olup 12 haftaya kadar bir hamilelik süresinde isteğe bağlı olarak, 22 haftaya kadar sosyal sebeplere göre, hamileliğin her hangi bir döneminde tıbbi sebeplere göre yapılabilir. ¹⁹

Grafik 6

Kaynak: [https://www.hse.ru/mirror/pubs/lib/data/access/ram/](https://www.hse.ru/mirror/pubs/lib/data/access/ram/ticket/82/1540054767d99fd7e9f7f743e588fb98102a3e830a/DemRev_ENG_50-68.pdf)

[ticket/82/1540054767d99fd7e9f7f743e588fb98102a3e830a/DemRev_ENG_50-68.pdf](https://www.hse.ru/mirror/pubs/lib/data/access/ram/ticket/82/1540054767d99fd7e9f7f743e588fb98102a3e830a/DemRev_ENG_50-68.pdf)

<http://argumenti.ru/society/2018/11/591843>, [Erişim tarihi: 12.12.2018]

¹⁹ Юлия Бондарь, "Аборты в России: битва разума и веры", <https://medportal.ru/mednovosti/news/2017/06/13/679abortion/>, [Erişim tarihi: 12.12.2018]

2.4.Göç Oranları

1990'lı yıllarda Rusya'ya yönelik göçmenlerin çoğu eski Sovyet ülkelerinden gelmekte olup çoğunluğu şehirli ve eğitimli etnik Ruslardan oluşuyordu. Bu göçler sayesinde ülkenin doğal nüfus oranında yaşanan düşüşün %50 ile %80'i telafi edilmekteydi. 1989'dan itibaren 1.2 milyon Rus vatandaşının Sovyet coğrafyası dışındaki ülkelere göç etmesidir. Bu kişilerin büyük çoğunluğu daha iyi hayat şartları ve çalışma imkânları için Almanya, ABD ve İsrail gibi gelişmiş ülkelere göç etmektedirler. Yeni göç eğilimlerinin Avrupa (Finlandiya, İspanya, Büyük Britanya), Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda, Çin olduğu gözlemlenmektedir.²⁰

2000-2010 yılları arası uluslararası göç hareketliliği yüksek düzeylere ulaşmış ve her yıl Rusya'ya gelen göçmen sayısı, çalışma amaçlı ve geçici olarak, 10-12 milyon kişi olarak değişiklik göstermiştir. Bu sayı içerisinde iş gücü göçü 5-6 milyon arası değişmiştir. Bu bağlamda en büyük düzeyin 2013-2014 yılları arasında 7 milyona ulaştığını görebilmekteyiz. 2015 yılından itibaren ise iş gücü göçünde önemli bir azalma hissedilmektedir. Özellikle Orta Asya'da Özbekistan ve Tacikistan'dan gelenlerin sayısında bir azalma gözlemlenmiştir.²¹

Rusya 2000'li yıllarda demografik çöküşü azaltmak için daha esnek göç politikaları izlemeye başlamıştır. Bu sayede Orta Asya ve Kafkasya kökenli göçmen hareketleri artış göstermiş ve 2010 yılına gelindiğinde doğal nüfus artış oranında yaşanan negatif yönlü hareketin tamamını karşılayan bir orana ulaşmıştır. Çoğunluğu Orta Asya ve Kafkasya kökenli, kırsal kesimlerden gelen ve eğitim seviyesi oldukça düşük olan göçmen akışı toplumsal ve ekonomik sorunları da beraberinde getirmiştir.²² Bu durum yabancı düşmanlığının ve milliyetçiliğin yükselişine neden olmuş, radikal sağ grupların göçmenlere yönelik şiddet eylemlerine yol açmıştır. Rusya'nın ülkeye vasıflı göçmen çekebilmesi stratejik bakımdan büyük önem arz etmektedir. Rusya'nın, başta ABD olmak üzere Batılı ülkelerin yaptırımlarının da etkisiyle yaşadığı ekonomik problemler, özellikle vasıflı göçmenlerin gözünde cazibesini yitirmesine neden olmaktadır. Doğal nüfus artışında yaşanan negatif görünümü telafi etmek için önemli bir yere sahip

20 Рязанцев, "России нужна новая...", с. 115.

21 Миграционная политика: диагностика, вызовы, ... с. 9.

22 Сергей Рязанцев, "России нужна новая миграционная политика", Журнал теории международных отношений и мировой политики. 2012. № 1(28). (с. 111-116), с. 114.

olan net göç oranlarında düşüş yaşanması, Rusya'nın yaşadığı demografik sorunu hızlandırabilir.

Tablo 5'te de görüldüğü üzere Rusya'ya yönelik göç hareketleri ağırlıklı olarak eski Sovyet ülkelerinden gelmektedir. 2017 yılında Rusya'ya yönelik net göç miktarı 211.878 iken bunların 203.434'ü Bağımsız Devletler Topluluğu üyesi eski Sovyet ülkelerinden gelen göçmenlerden oluşmaktadır. Bu sayılar bir önceki yılla kıyaslandığında Rusya'nın net göç miktarında azalma olduğunu görmekteyiz.

Tablo 5: Rusya-BDT Ülkeleri Göç Sayıları (ROSSTAT)

BDT Ülkeleri	Göç Alma		Göç Verme		Göç, Artış, Azalış (-,+)	
	2016	2017	2016	2017	2016	2017
Azerbaycan	24.109	25.602	13.670	170.003	10.439	8.599
Ermenistan	43.929	46.898	31.936	32.899	11.993	13.999
Belarus	14.590	21.282	12.463	9.512	2.127	11.770
Kazakistan	69.356	71.680	32.226	38.944	37.130	32.736
Kırgızistan	28.202	41.165	17.159	21.810	11.043	19.355
Moldova	32.418	31.369	18.054	21.764	14.364	9.605
Tacikistan	52.676	63.467	25.388	28.828	27.288	34.639
Türkmenistan	7.242	8.734	4.824	5.861	2.418	2.873
Özbekistan	60.977	64.073	41.305	41.906	19.672	22.167
Ukrayna	178.274	150.182	59.455	102.491	118.819	47.691
BDT Ülkeleri Toplam	511.773	524.452	256.480	321.018	255.293	203.434
Uluslararası Göç Toplam	575.158	589.033	313.210	377.155	261.948	211.878

Yapılan tahminlere göre nüfus azalması 2020'li yıllarda yavaşlayacak hatta 2030'lara yaklaştığında tamamen durdurulacaktır. 27 değişik tahminde ifade edildiği üzere 2030'lu yıllara kadar nüfusun çalışma kabiliyetine sahip kesiminde 11 ila 13 milyon kişilik bir azalma yaşanacaktır.²³

Günümüzde mevsimsel dönemlere bağlı olarak Rusya'ya gelen göçmen sayısı 3,7-4,1 milyon arasında değişiklik göstermektedir. Bunun yanı sıra

23 E. Андреев, А. Вишнеvский, "Ближайшие демографические перспективы России", Демоскоп Weekly. 2014. №601–602. <http://demoscope.ru/weekly/2014/0601/tema03.php> Naklen: Миграционная политика: диагностика, вызовы,... с. 8.

yaklaşık 500 bin ila 1 milyon arası göçmen sınırı geçerken özel veya turistik amaçla geldiğini beyan ettiği için bu sayıya dâhil edilmemiştir. Daha önce de belirttiğimiz gibi Rusya'ya gelen göçmenlerin büyük çoğunluğu Bağımsız Devletler Topluluğu ülkelerinden gelmektedir. Bu oran günümüzde %95'e ulaşmaktadır. Diğer ülkelerden gelen göçmenler ağırlıklı olarak Çin, Kuzey Kore ve Vietnam vatandaşlarıdır. Bağımsız Devletler Topluluğu ülkelerinden Rusya'ya en fazla göçmen, Özbekistan ve Tacikistan'dan gelmektedir. 2015-2016 yılları arasında rublede yaşanan devalüasyon sebebiyle her iki ülkeden gelen göçmen sayısında %15 azalma görülmüştür. Avrasya Ekonomik Topluluğu'na üye olduktan sonra, göçmen olarak gelen Kırgızistan vatandaşlarının sayısında ise bir artış gözlemlenmiştir. Öte yandan, Moldova ve Ukrayna'dan çalışmak amacıyla gelen göçmen sayısında bir azalma hissedilmektedir. Bunun sebebi ise söz konusu ülke vatandaşlarının Avrupa ülkelerinde istihdam olanaklarının artmasıdır.²⁴

Yabancıların en fazla çalıştıkları iş alanları inşaat (%34), hizmet sektörü (%13) ve imalat sanayi (%10) olarak görülmüştür (2014 verileri). Son yıllarda hanelerde çalışan ev işleri, tamir, temizlik, çocuk bakıcılığı ve yaşlıların bakımı gibi işlerde çalışan göçmenlerin sayısında bir artış gözlemlenmiştir.²⁵

Günümüzde BDT ülkelerinden gelen göçmen işçiler daha önceki kuşaklara nazaran Rusça bilgisi, eğitim ve mesleki beceriler açısından son derece düşük profilli olup çoğunluğu kırsal kesime mensuptur. Mesleki, kalite, eğitim, ekonomik, demografik, sosyo-kültürel kriterler, ayrıca Rus topluma adaptasyon ve uyum kriterleri doğrultusunda eleme yapmaya yönelik uygulamalar henüz başlangıç aşamdadır. Mevsimsel göçmen işçileri ülkenin işgücü piyasasına çekmekle ilgili henüz etkin bir sistem bulunmamaktadır.²⁶

24 Миграционная политика: диагностика, вызовы,... с. 9-10.

25 Миграционная политика: диагностика, вызовы,... с. 11-12.

26 Г.Г.Чакхкиев, В.И.Мурар, Современные проблемы миграционной политики России, https://publikacia.net/archive/uploads/pages/2014_7_1/42.pdf [Erişim tarihi: 12.12.2018]

Tablo 6: Rusya-Diğer Ülkeler Göç Sayıları (ROSSTAT)

Diğer Ülkeler	Göç Alma		Göç Verme		Göç, Artış, Azalış (-,+)	
	2016	2017	2016	2017	2016	2017
Almanya	4.153	3.704	4.694	4.372	-541	-668
Yunanistan	450	419	478	357	-28	62
Gürcistan	6.511	6.809	4.217	4.223	2.294	2.586
İsrail	900	805	1.142	1.044	-242	-239
Hindistan	4.768	5.622	3.347	4.185	1.421	1.437
Kanada	193	240	396	392	-203	-152
Çin	8.027	8.237	8.837	7.600	-810	637
Güney Kore	7.377	6.031	6.077	6.824	1.300	-793
Letonya	1.428	1.432	926	999	502	433
Litvanya	802	756	579	591	223	165
Sırbistan	589	769	587	431	2	338
Suriye	1.107	1.370	755	666	352	704
ABD	1.137	1.240	1.404	1.452	-267	-212
Türkiye	1.626	1.600	1.314	1.219	312	381
Finlandiya	393	345	578	593	-185	-248
Estonya	1.163	1.014	1.089	995	74	19
Diğer	15.919	16.736	15.372	15.825	547	911
Diğer Ülkeler Toplam	63.385	64.581	56.730	56.137	6.655	8.444
Uluslararası Göç Toplam	575.158	589.033	313.210	377.155	261.948	

3. Göç Politikaları, Nüfus Hareketliliği ve “Yakın Çevre”

Sovyetler sonrası dönemde göç politikalarının yasal temelini oluşturan birçok kanun ve düzenlemeler yapılmıştır. Hazırda Rusya İstatistik Birimi tarafından 14 yaş ve üstü grubuna ait kişilerin göç hareketliliğinin nedenlerine ilişkin istatistik işlemleri yapılmaktadır. Fakat burada göçmenlerin göç nedenlerine ilişkin ifadelerinin sübjektif nitelik taşıması özellikle vurgulanması gereken hususlardandır. 2008-2016 yılları arasındaki ülke dâhili göç nedenlerine bakıldığında toplam nedenlerin 2/3'ünü dört grup neden oluşturmaktadır: kişisel ve ailevi nedenler; eğitim; iş yeri; eski ikamet yerine geri dönme. Rusya İstatistik Birimi tarafından açıklanmayan, ayrıca göçmenlerin açıklamak istemedikleri nedenlerin azımsanmayacak bir oran teşkil ettiği vurgulanmaktadır. Diğer nedenler arasında milli zemindeki uyumsuzluklar; suç

durumun artması; ekolojik sorunlar; doğal ve iklim şartlarının uygunsuzluğu gibi nedenlerin düşük oranlarda seyrettiği vurgulanmaktadır.²⁷

Sovyetler Birliğinin dağılmasının hemen ardından göç hareketleri konusunda Rusya'da yakın çevre ülkeleriyle ilişkilerinin hukukî altyapısını oluşturacak çok sayıda normatif düzenleme yapılmıştır: 1993 tarihli Rusya Federasyonu Anayasasının yanı sıra öncelikli olarak; Rusya Federasyonu Vatandaşlık Kanunu (31.05.2002), Rusya Federasyonundan Çıkış ve Rusya Federasyonuna Giriş Usullerine Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (10.01.2003), Mülteciler Hakkında Kanun (19.02.1993), Mecburi Göçmenler Hakkında Kanun (20.12.1993, ayrıca 20.12.1995 tarihli ilave ve değişiklikler).²⁸ Diğer belgeler arasında; federal kanunlar, uluslararası antlaşmalar, Devlet Başkanı kararnameleleri, Hükümet kararları, İçişleri Bakanlığı ve Federal Göç Birimi emirleri yer almaktadır.

Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra kabul edilen en önemli normatif düzenlemelerinden biri 17 Haziran 1993 tarihli Vatandaşlık Kanununa yapılan değişiklikler olmuştur. Bu değişikliklerle eski SSCB vatandaşlarının RF vatandaşlığını almaları kolaylaştırılmıştır.²⁹ Son dönemde 31 Mayıs 2002 tarihli Vatandaşlık Kanununa yapılan değişiklikler de RF vatandaşlığına vatandaşlığa kabul prosedürünün kolaylaştırılması amacıyla yapılmıştır. 25 Ekim 2018'de Duma'ya sunulmuş kanun tasarısı (527255-7 Sayılı Kanun Tasarısı), üç kez görüşüldükten sonra 27 Aralık 2018 tarihinde kabul edilmiştir (27 Aralık 2018 y. N 544-FZ).³⁰ Kanunun temel amacı Donetsk ve Lugansk'da yaşayan Ukrayna sakinlerine kolay vatandaşlık vermek, ayrıca bu zamana kadar vatandaşlık alamamış Kırımlılara kolaylık sağlamaktır. Kanun, Göç Konsepti'nin önemli ölçüde değiştirecek olup, "kendisini Rus Dünyası ile bağlı gören, Rusça konuşmak isteyen ve Rusya'nın refahı için çalışmak isteyen herkese" vatandaşlık kapılarını açmaktadır.³¹

27 Миграция населения в России: тенденции, проблемы, пути решения, Социальный Бюллетень, Аналитический центр при Правительстве Российской Федерации, май 2018, s. 28.

28 Н.В. Мамитова, "Миграционная политика Российской Федерации: проблемы теории и практики", Социодинамика. 2013, № 6 (с. 73-104) ; http://e-notabene.ru/lr/article_532.html#1, [Erişim tarihi: 12.12.2018]

29 Мамитова, http://e-notabene.ru/lr/article_532.html#1, [Erişim tarihi: 12.12.2018]

30 29 Aralık 2018'de yayımlanmış bu kanun, yayınladığı günü takiben 90 gün sonra yürürlüğe girecektir. Федеральный закон от 27 декабря 2018 г. N 544-ФЗ "О внесении изменений в Федеральный закон "О гражданстве Российской Федерации"", Российская газета - Федеральный выпуск №7758 (295).

31 Вкз: Упрощается получение российского гражданства для соотечественников, <http://duma.gov.ru/news/29224/>, [Erişim tarihi: 12.12.2018]

Rusya’da göç politikaları konusunda en önemli normatif düzenlemelerden biri de Rusya’nın 2025 yılına kadarki dönem için kabul edilen Devlet Göç Politikası Konsepti (Belgesi)’nin onaylanmasına ilişkin RF Devlet Başkanı Kararnamesi olmuştur. Bu belgede göç, ilk kez ülke için aynı zamanda kalkınma açısından bir kaynak olarak değerlendirilmiştir.

Şunu da belirtmek gerekir ki bugüne kadar Rusya Federasyonunun göç konusunda devletin istikrarlı bir çizgide seyreden devlet politikası olmamıştır. Uluslararası politikalar ve yakın çevre ülkeleriyle ilişkilerde yaşanan dönüşüm ve değişimlere paralel olarak Rusya’nın göç politikalarında da sıkça değişiklikler yaşanmış, kimi zaman kolaylaştırıcı kimi zaman zorlaştırıcı prosedürler uygulanmıştır. Ukrayna ile yaşanan Kırım krizi bu anlamda çok bariz bir örnek teşkil etmektedir. Vatandaşlık konusunda kolaylaştırıcı prosedürler sadece Ukrayna’yı değil aynı zamanda Rus ve diğer azınlıkların yaşadığı ülkeleri de rahatsız etmiş, bu ülkeleri vatandaşlık yasalarını ve diğer normatif uygulamaları yeniden gözden geçirmeye ve önleyici tedbirler almaya zorlamıştır. Fakat göçmenlerin yakın çevre ülkelerinden geldiği Rusya’da göç politikaları ülkenin ekonomik durumu ve refah düzeyi ile doğrudan bağlantılıdır. Stratejik Çalışmalar Merkezinin yayınladığı “Göç Politikası, Teşhis, Tehdit, Öneriler” konulu Raporunda³² belirtildiği gibi, 2018-2024 yılları arasında mevcut ekonomi politikaları göz önüne alındığında pek fazla büyüme beklenmemektedir. Ekonomi politikalarının 2000’li yıllarda da devam eden geleneksel modeli, enerji taşıyıcıları üretimi ve ihracatı ayrıca hammaddelerin fiyat artışı sayesinde ekonomik büyümeyenin %1,5-2’den fazla olmayacağı tahmin edilmektedir. İstikrarlı bir büyüme sağlamak için önerilen birkaç faktörden biri de insan sermayesinin niteliksel yönden geliştirilmesidir.³³ Bu durumun nüfus seyrini ve demografik politikaları etkileyeceği kaçınılmazdır.

32 Миграционная политика: диагностика, вызовы, предложения (исполнители: Е. Б. Деминцева, Н. В. Мкртчян, Ю. Ф. Флоринская), Центр Стратегических Разработок, НИУ ВШЭ 2018.

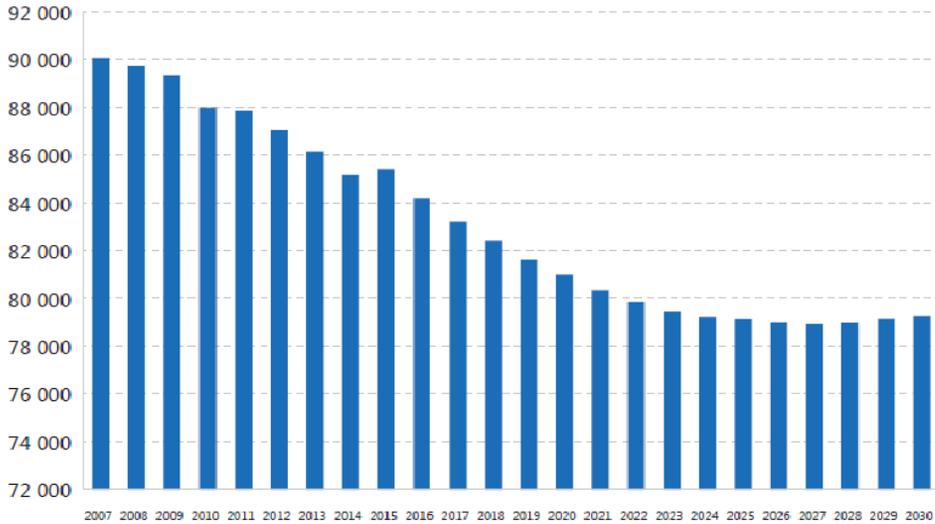
33 Bunun yanı sıra üretimi arttıracak ve yeni pazarlar kazandıracak teknolojik atılım, ticaretin gelişmesi için gereken kurumsal şartların iyileştirilmesini sağlayacak yönetimle hukuk sisteminin geliştirilmesi faktörleri ekonomik büyümenin istikrarlı düzeye getirilmesi açısından önemlidir, Миграционная политика: диагностика, вызовы,... с. 3.

Göç konusunda istikrarlı bir hukuk mevzuatının olmaması yasa dışı göçmen işçilerin oranındaki azalmayı engellemektedir. Bunun yanı sıra bazı faktörler iş gücü alanındaki göç politikalarının başarısızlığına neden olmaktadır. Bunlar:

1. Mevcut mevzuatta sıkça değişiklikler yapılması,
2. Uygulanan göç mevzuatının hukuk uygulama pratiklerine çoğu zaman uygun olmaması,
3. Göç politikalarında öncelikli ihtiyaçların dikkate alınmamasıdır. (Örneğin, Rusya'nın göçmen ihtiyacı olmasına rağmen bu yönde politikaların geliştirilmemesi).³⁴

Grafik 7

Rusya Federasyonunda işgücü³⁵ potansiyeline ilişkin mevcut durum ve tahminler (milyon kişi)

Kaynak: Rosstat verileri; Демографический ежегодник — 2015, http://www.gks.ru/free_doc/doc_2015/demo15.pdf

³⁴ Миграционная политика: диагностика, вызовы, ... с. 14.

³⁵ İstihdam kabiliyetine sahip kişiler olarak 16–59 yaş erkekler ve 16–54 yaş kadınlar için belirlenmiştir. 2015 ve takip eden yıllar için öngörülen tahminler Kırım ve Sevastapol nüfusu dikkate alınarak yapılmıştır. 2018 yılından itibaren Rosstat'ın ortalama tahminleri belirtilmiştir. http://www.gks.ru/free_doc/doc_2015/demo15.pdf, [Erişim tarihi: 12.12.2018]

Bugün Rusya Bağımsız Devletler Topluluğu ülkeleri vatandaşları için bir istihdam piyasası olma niteliğini sürdürmektedir. Yakın çevre olarak bilinen bu ülkelerde ilerleyen dönemlerde ekonomi politikalarının nasıl gelişeceği, halkların refah düzeyinin nasıl değişeceği Rusya'nın göç politikalarını önemli ölçüde etkileyebilecektir. Fakat söz konusu ülkelerin (doğal kaynak zenginliği olsun olmasın) cari ekonomik politikalarına baktığımızda kayda değer bir ilerleme sağlanabileceğini söylemek güçtür. Dolayısıyla bundan sonraki süreçlerde Rusya; yakın çevre ülkeleri için istihdam ve göç açısından bir çekim merkezi olma özelliğini devam ettirecektir.

TABLO 7: Çalışmak amacıyla Rusya'ya göç etmiş kişilerin ülkeler bazında sayısı			
	01.10.2015	01.10.2016	01.10.2017
Azerbaycan	162 033	148 692	158 122
Ermenistan	263 088	280 410	304 002
Belarus	94 012	128 989	155 750
Kazakistan	49 624	47 846	56 777
Kırgızistan	355 431	424 172	472 153
Moldova	250 963	218 420	157 548
Tacikistan	725 849	745 431	781 123
Özbekistan	1 538 006	1 404 868	1 509 977
Ukrayna	435 838	378 534	332 164
BDT, toplam	3 874 844	3 777 362	3 927 616

Kaynak: RF İçişleri Bakanlığı Göç Genel Müdürlüğü, Yabancı Ülke Vatandaşlarının Kayıtlarına İlişkin Merkezi Veri Bankası

Sonuç

Günümüzde, Rusya’da göç politikaları ve araştırmalar üzerine çalışan uzmanlar ve araştırma kuruluşları Rusya’nın göç politikalarında istikrarlı bir duruşun sergilenmesi, mevzuat alanındaki açıkların kapatılması, ikamet kolaylıklarının sağlanması ve bu vesile ile kayıt dışı iş gücünün önlenmesi gerektiğini özellikle vurgulamaktadır.

Göç politikaları konusunda bir diğer önemli husus Rus toplumunun yabancılara yönelik duyarlılığının ve hoşgörüsünün güçlendirilmesi ihtiyacıdır. Bu doğrultuda, yabancı düşmanlığı ve ırkçılık yapan grupların engellenmesi yönünde etkin politikalar geliştirilmesi gerekmektedir.

Özellikle 1990’lı yıllarda yakın çevre ülkeleri vatandaşlarının Rusya’dan sınır dışı edileceğine dair tehditler sıkça dile getirilmiştir. Kalkınma sorunu yaşayan ülkelerden sürekli olarak “ekmek peşinden gelen” çok fazla göçmenin olması ve Rusya’nın bir istihdam ülkesi olma üstünlüğü zaman zaman BDT ülkelerine karşı bir baskı aracı olarak kullanılmıştır. Uzun süre devam eden yabancı düşmanlığı ve ırkçı saldırılar hatta Rusya’nın sınırları içerisinde yaşayan ve Rus vatandaşı olan farklı etnik ve dini kimliklere karşı geliştirilen hoşgörüsüzlük³⁶ nihayetinde Rusya’nın ekonomik ve politik çıkarlarını olumsuz etkilemiştir.

Bugün ise nüfus alanındaki düşüş ve genç nüfus oranındaki azalma Rusya yönetimini göç politikaları konusunda pragmatik adımlar atmaya zorlamaktadır. Göç politikalarında yaşanan gelişmeler Rusya’nın bundan sonraki süreçte göç potansiyelini ekonomik ve beşeri kaynaklar doğrultusunda rasyonel bir kullanacağı yönündeki izlenimleri doğrulamaktadır. Ülke nüfusun sayısal olarak gerilemesi sonucunda meydana gelen işgücü kaybının telafi edilmesi için rasyonel ve sağduyulu bir göç politikasının izlenmesi Rusya’nın ulusal çıkarlarına uygun gelecektir.

36 Bkz: Ali Asker, “Rusya’da Yabancılar ve Yabancılaşan Vatandaşlar Zenofobi Kışkıncında”, TYB Akademi, Bahar 2016, Sayı: 17 (ss. 173-186).

KAYNAKÇA

1. Asker Ali, “Rusya’da Yabancılar ve Yabancılaşan Vatandaşlar Zenofobi Kışkacında”, *TYB Akademi*, Bahar 2016, Sayı: 17 (ss. 173-186).
2. http://www.gks.ru/free_doc/doc_2015/demo15.pdf, [Erişim tarihi: 12.12.2018]
3. Karlin Anatoly, Russian Demographics in 2018, <http://www.unz.com/akarlin/russian-demographics-in-2018/> [Erişim tarihi: 12.12.2018]
4. Kavas Alp Yüce, Rusya’da Nüfusun Azalması ve Güvenlik Kaygıları (2014), <http://www.bilgesam.org/incele/1602/-rusya'da-nufusun-azalmasi-ve-guvenlik-kaygilari/#.W8RNggzaUk>, [Erişim tarihi: 12.12.2018]
5. Rosenberg Matt, Population Decline in Russia (2018), <https://www.thoughtco.com/population-decline-in-russia-1435266>, [Erişim tarihi: 12.12.2018]
6. Rosstat, http://www.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_main/rosstat/en/figures/population/ [Erişim tarihi: 12.12.2018]
7. Russia-Life Expectancy at Birth, <https://countryeconomy.com/demography/life-expectancy/russia> [Erişim tarihi: 12.12.2018]
8. “Russia Population 2018”, World Population Review, <http://worldpopulationreview.com/countries/russia-population/#> [Erişim tarihi: 12.12.2018]
9. Schrad Mark Lawrence , “Western Sanctions Are Shrinking Russia’s Population”, Foreign Policy, October 19, 2017, <https://foreignpolicy.com/2017/10/19/western-sanctions-are-shrinking-russias-population/> [Erişim tarihi: 12.12.2018]
10. Андреев Е., Вишневский А., “Ближайшие демографические перспективы России”, Демоскоп Weekly. 2014. №601–602. <http://demoscope.ru/weekly/2014/0601/tema03.php> , Naklen: Миграционная политика: диагностика, вызовы,... с. 8.
11. Бондарь Юлия, “Аборты в России: битва разума и веры”, <https://medportal.ru/mednovosti/news/2017/06/13/679abortion/>, [Erişim tarihi: 12.12.2018]
12. “Каждый пятый аборт в России делают девочки до 18 лет, Аргументы Недели, 9 ноября 2018, <http://argumenti.ru/society/2018/11/591843>, [Erişim tarihi: 12.12.2018]
13. Мамитова Н.В., “Миграционная политика Российской Федерации: проблемы теории и практики”, Социодинамика. 2013, № 6 (с.с. 73-104) ; http://e-notabene.ru/lr/article_532.html#1, [Erişim tarihi: 12.12.2018]
14. Миграционная политика: диагностика, вызовы, предложения, (исполнители: Е. Б. Деминцева, Н. В. Мкртчян, Ю. Ф. Флоринская), Центр Стратегических Разработок, НИУ ВШЭ 2018.
15. Миграция населения в России: тенденции, проблемы, пути решения, Социальный Бюллетень, Аналитический центр при Правительстве Российской Федерации, май 2018.
16. “Минздрав сообщил, что Россия бьет рекорды по смертности от курения и алкоголя”, <https://www.eg.ru/society/657180-minzdrav-soobshchil-chto-rossiya-bet-rekordy-po-smertnosti-ot-kureniya-i-alkogolya-081689/>, [Erişim tarihi: 12.12.2018]
17. Рязанцев Сергей, “России нужна новая миграционная политика”, Журнал теории международных отношений и мировой политики. 2012. № 1(28). (с.с. 111-116).
18. “Третьими будем: как россияне умирают от алкоголя”, <https://www.gazeta.ru/social/2018/08/30/11933875.shtml> [Erişim tarihi: 12.12.2018]
19. “Упрощается получение российского гражданства для соотечественников”, <http://duma.gov.ru/news/29224/>, [Erişim tarihi: 12.12.2018]
20. Федеральный закон от 27 декабря 2018 г. N 544-ФЗ “О внесении изменений в Федеральный закон “О гражданстве Российской Федерации””, Российская газета - Федеральный выпуск №7758 (295).
21. Чакхийев Г.Г., Мурап В.И., Современные проблемы миграционной политики России, https://publica-cia.net/archive/uploads/pages/2014_7_1/42.pdf [Erişim tarihi: 12.12.2018]

AZERBAIJAN BASININDA GÖÇ, MÜLTECİLİK, SOYKIRIMLAR VE KARABAĞ SAVAŞI

Dr. Aynure Niyaz qızı PAŞAYEVA

Azerbaycan Milli İlimler Akademisi
aynure8@mail.ru

ÖZET

Göç, Mültecilik, soykırımlar, Karabağ savaşı Azerbaycan basınında en çok seslenen problemlerden biri olarak modern zamanda hala kalmaktadır. Azerbaycan basınına ayrılmaz bir parçası olan kamu alanında, Azerbaycanlıların kendi topraklarından 1988 yılında sürgün edilmesi konusu hem tarihsel hem de sanatsal düşünce bağlamındadır. Bu problem gazeteciliğin tanıtımının bilimsel, politik ve sanatsal türlerine yansımıştır.

Tüm bu soykırım ve göçle bağlı olaylar araştırmada “Azərbaycan”, “Xalq”, “Vedibasər”, “Vətən səsi”, “525-ci qəzet”, “Respublika” gazetelerinde, “Azərbaycan”, “Ulduz” dergileri əsasında araşdırılacaqdır. Araştırmada əsas hədəf Azərbaycanlıların kiçik Kafkasya’dan yenidən yerləşimi, Karabağ’daki savaş və Azərbaycan və Türkiyə basınında hangi şəkildə yansımaları araşdırmaqdır. Araştırmada əsas məqsəd 1988’de azerbaycanlıların Ermənistan SSCB’den göç ettirilməsi, 20 Ocak 1990 soykırımı, Hocalı soykırımı və Karabağ savaşlarını araşdırmaqdır.

Araştırmanın, dünya mediasının diqqətinin odağı olduğu gerçeğini araştırmak bakımından da daha da önəmlidir. Araştırmada mükayiseli təhlil və analitik təhlil yöntemindən istifadə edilmiş, somut nümunələr əsasında incelenmişdir.

Anahtar Kelimələr: Soykırım, göç, Karabağ, Hocalı, savaş, Azərbaycan, basın

Giriş

19. ve 20. yüzyıllarda Ermeniler Azerbaycanlıları kendi ülkelerinden şimdiki Erivan'dan sürgün ettiler, soykırımlara maruz bıraktılar ve nihayet 1988'de "Türksüz (Azerbaycanlısız) Ermenistan"ı yarattılar. XX yüzyılda sadece dört kez (1905-1906, 1918-1920, 1948-1953, 1988-1991), Azerbaycanlılar, tarihi-etnik toprakları katliamlarıyla, günümüz Ermenistan topraklarından zorla göç edildi. 1988-1994 yıllarında Azerbaycan basını çok karmaşık ve zor zamanlar yaşadı. Amma buna rağmen kendi bağımsızlığına kavuşan Azerbaycan basını kendi sesini dünyaya duyurmayı becerdi.

1988'de Azerbaycanlıların Ermenistan SSCB'den Göç Ettirilmesi

Azerbaycan'ın büyük lideri Heydar Aliyev'in Ermenistan lobisinin baskısı altında Ekim 1987'de SSCB Merkez Komitesi'nin siyasi bürosu ve SSCB Bakanlar Konseyi'nin Birinci Başkan Vekili görevinden alındıktan sonra, Ermeniler Azerbaycanlıların sınır dışı edilmesine ve kitlesel soykırım yapmaya başladılar. "Türk olmayan Ermenistan" politikasının takipçileri olan Ermeni ideologlar, 8 Ağustos 1991'de, Batı Azerbaycan'ın son köyü Nyuddi'de (Mehri ilçesi) Rus askerlerinin yardımıyla yurtdışında uzaktaki etnik temizlik sürecini tamamladılar. 1988 yılında Ermeni milliyetçilerinin başlattığı ulusal zemindeki çatışmalar sonucunda, Batı Azerbaycan'daki 185 köyden 230.000 Azerbaycanlı tahliye edildi. 255 kişi öldü, 1200 kişi yaralandı, 31 bin konut, 165 kolektif çiftlik ve sovkhoz yok edildi" (Qədir, 2018: 11). Azerbaycan basınında 1988'de azerbaycanlıların Ermenistan SSCB'den göç ettirilmesi ile bağlı çeşitli haberler ve makaleler basılmıştır. Nusrat Memmedov'un "Trajedi" makalesinde Erivan'ın çeşitli sakinlerinin yaşadığı sarsıntıları, Ermenilerin Azerbaycanlıları zorla göç edilmelerini ve I Pyotr'un Rus halkının göç edilmenin tarihsel kökleri üzerindeki "vasiyetini" göstermektedir. 1905-1908, 1918-1920 yılları arasında silahsızlık, okuma yazma bilme ve Azerbaycanlıların soykırıma karşı güçsüzlüğü gibi etkenler belirgindir (Məmmədov, 2008:6).

Hamza Cafarov ve Abdulla Mustafayev'in "Tarihimizin Kan Anıları: Soykırım ve Sürgün" makalesinde I Petros'un 10 Kasım 1723 tarihli Gilan, Mazandaran, Astrabad, Bakü'de Ermenilerin yerleştirilmesi yönündeki kararını açıklıyor (Cəfərov, 2010: 24-29).

Bedirhan Ahmedov'un "Ermenistan devlet politikasının ayrılmaz bir parçası olan Terörizm" başlıklı makalesinde, Ermeni yazarı Zori Balayan'ın terör eylemlerine katıldıkları belirtilmektedir. Nazım Mustafan'ın yaptığı çalışmada, "1984'te Azerbaycan halkının acımasız düşmanı olan Zori Balayan'ın "Ocak" kitabının yayınlanması, Azerbaycanlılara karşı düşmanlığın açıklığına neden oldu" (Əhmədov, 2006: 5).

Azerbaycanlıların göç edilmesinin kökenleri Ermeniler tarafından işlenen soykırımlardır. Bahtiyar Ahmedov "Bilimsel-kamusal makalede Göyçe bölgesinde yaşayan Azerbaycanlıların ayrımcılığa uğraması ve 1988-1989 yıllarında sınır dışı edilmesi" somut istatistiklerle gösterilmiştir: "Bu dönemde 56 şehit (45 Basarkeirs, Çanbarak ilçesinden 11 kişi Goyche'nin son 80.000'i yerinden edilmiş, 500 milyon özel mülk ve 1 milyar dolar değerinde kamu mülkü" (Əhmədov, 2017: 55).

Mubariz Aslanov'un "Ermeni ideolojisi: göçten soykırıma kadar" başlıklı makalesinde belirttiği gibi "27-29 Kasım 1988'de Ermenistan SSK'sında Spahk ve Stepanavan Ermeni kasabasında 33 kişi öldürüldü. Aynı yılın Aralık ayında 220.000'den fazla Azerbaycanlı evlerinden kovuldu. Son olarak, 29 Temmuz 1989'da, Ermenistan'daki tren saldırılarına dayanarak Azerbaycan'dan Ermenistan'a demiryolu hattı kapatıldı" (Aslanov, 2010: 13).

1990 yılında yayınlanan bazı makaleler sınır dışı edilme tanıkları tarafından yazılmıştır ve soykırımın korkunç gerçekleri olarak tanımlanmıştır. Kazım Garaçant'ın "Görünmez Korku" (Qaraçanta 1992), Ekim 1988'de Erivan'dan sınır dışı edilen bir kişinin Bakü'nün sakinleri tarafından tehlikelerinden bahsetmektedir. Ganber Bayramov ve Eldar İsmayil'in makalesinde (Bayramov, 1992) Masis, Gorus, Sisyan, Amasya'da Azerbaycanlıların öldürülmesi, Ermeni savcılığı tarafından eleştirildi. Eldar İsmayil'in "Masum Kanlar" adlı eserinde Azerbaycanlıların feci şekilde öldürülmesi, Ermeni soykırımının dehşetşeri gerçeği belli eden ermeni soykırımıdır.

Erzurum ilçesine göç eden M.S. Mayevski'nin "Azerbaycan" dergisinde yayınlan "İngiliz parmağında Ermeni lobisi" hatıratında, 19. yüzyılın sonlarında Ermenilerin güçlenmesi, Londra'daki İngiliz Konsolosluğu'ndaki İngiliz kapitalizminin Van'daki Ermeni güçlerinin soykırım planlarını ortaya koydu: "Değeri ödenmediyse, layık adamların yazılı olarak belli bir miktar ödemeye ihtiyaçları vardı. Bu insanlar ölümle tehdit edildi. Bu süre zarfında (1895-

1896 - A.P.) çeşitli siyasi cinayetler işlendi” (Mayevski, 1992: 146). Makalede Daşnaksuti partisine, onlara mali destek sağlamayan Jamhari'nin, Haydad'ın tehditleriyle tehdit eden İzmir'de yaşayan bir Türk vatandaşı olan Novorossiysk, Balyozman şehrinde öldüğü belirtildi.

20 Ocak 1990 Soykırımı

Azerbaycan'ın büyük Lideri Haydar Aliyev, Ekim 1987'de CPSU Merkez Komitesi Siyasi Bürosu ve SSCB Bakanlar Konseyi Birinci Başkan Vekili görevinden alındı. Daha sonra, 15 Ocak 1990 tarihinde, SSCB Yüksek Sovyeti Başkanlığı Başkanı Mikhail Gorbaçov, Dağlık Karabağ Özerk Oblastı ve diğer bazı bölgelerde olağanüstü hal ilan etme kararı yayınladı. 15-17 Ocak'ta, SSCB'nin önderliği, Bakü çevresinde çeşitli kıta birliklerini ve ağır teçhizatı yerleştirildi. İkinci kez, SSCB Yüksek Sovyeti Başkanlığı, 20 Ocak'ta Azerbaycan SSR Yüksek Sovyeti'nin haberi olmadan “Bakü'de olağanüstü hal uygulaması” hakkında bir kararname yayınladı. Ama o zaman, insanların daha fazla basına ihtiyaç duyduklarında, Azerbaycan televizyonunun güç birimi 19 Ocak'ta askeri operasyonun bir sonraki aşaması olarak havaya uçtu ve gece ulusal televizyon ve radyo yayınları tamamen kesildi. 20 Ocak'ta Bakü şehrinde olağanüstü hal uygulamasına ilişkin SSCB Yüksek Sovyeti Başkanlığı Kararı, sabah saat 5.30'da açıklandı. Azerbaycan Komünist Partisi Merkez Komite Sekreteri Abdurrahman Vezirov, 20 Ocak 1990 gecesi SSCB Savunma Bakanlığı'nın askeri merkezine gizlice gitti ve Dmitri Yazov ile birlikte askeri operasyonlara başkanlık etti.

20 Ocak trajedisi zamanı Bakü'de 131 kişi öldü, 744 kişi yaralandı ve cumhuriyetin ilçeleri ve 841'i yasadışı olarak tutuklandı. Askeri ve sivil mülk, ambulans, yangın ve ateş dahil olmak üzere 200 konut ve daire, 80 araç tahrip etti.

Felaketin gününden beri birçok medya kuruluşu sonlandırıldı ve insanlar bilgiye erişimden mahrum bırakıldılar. 22 Ocak'ta, “Komünist” gazetesine ek olarak basılan, “Sabah” (“Səhər”) gazetesinin yazı işleri müdürü Mazahir Süleymanzade tarafından aynı gazetenin 25 Ocak 1990 tarihli sayısında “Vatan bu gün ağrı söylüyor” yazısında şehitlerin cenaze töreninin fotoğrafları, SSCB Yüksek Komiserliği'nin Sovyet Yüksek Mahkemesi'nin 19 Ocak 1990 tarihinde Bakü'de olağanüstü hal uygulamasına ilişkin kararı ve Merkez Televizyon'un konuşması metni yayınlandı.

“Sabah” (“Səhər”) gazetesinde yer alan bilgilerin yeni olması, kamuoyunun ilgisini artırdı. Gorbaçov’un 20 Ocak’taki Azerbaycan halkının “suçlular”, “acımasız katliam”, “evrensel dayanışma” trajedisinden bahseden kısmı iki-yüzlüktür: “Alınan tedbirlerin tüm milletler tarafından anlayışla karşılanacağı ve takdir edileceğini umuyorum” (Gorbaçov, 1990: 5). Gorbaçov’un bu konuşması, kızgın ve kızgın olan Sovyet ordusunun izleyicilerinde büyük bir paniğe, saçma söz anlamına neden oldu.

Basın, 20 Ocak’ta analistlerin bulgularını analiz etmede de yer aldı. “İstiglal” gazetesinin baş editörü Zardusht Alizade’in “Ocak 20: Suç ve Ceza” başlıklı yazısının yazarı, 20 Ocak tarihli trajediye konu olan Azerbaycan’ın Halk Cephesi Abulfaz Elçibey’in başkanlığını gördü: “O yıl Gorbaçov Nobel Barış Ödülü’nü aldı. Batılı “demokrasi”, bazı sömürücüleri göz ardı ederek Bakü katliamını çaldı. Şimdi, ABD, Rusya ve Fransa Ermenistan’ın “demokrasisini” destekliyorlar. Çünkü “20 Ocak” şövalyeleri hala cumhuriyetimizdedir (Əlizadə, 1993: 1).

O zaman, M. Gorbaçov liderliğindeki Rus yetkililer, 20 Ocak’ta Kırım Tatarı’nı Azerbaycan’da “anti” bir karakter olarak gördüler. Bakü Komutanı Korgeneral V.S.Dubinyak’ın “Bakinskiy Rabochi” gazetesi, 20 Ocak olaylarının SSCB Yüksek Sovyetinin emriyle 15 Ocak 1990’da anıldığı ve Rus ordusunun kuvvetinin “anti” karakterden daha güçlü olduğuna dikkat çekiyor (Əlizadə, 1993: 1). “Azerbaycan” gazetesine verdiği röportajda C. Gurbanoğlu, trajediden biri olan Savunma Bakanı Dmitry Timafeyevich, Ermenileri “ortalığı karıştıran” olarak nitelendirdi, “Nüfus, askeri bir grup değil, bir komutan olarak söylediğiniz kadar huzurlu değildi” (Qurbanoğlu, 1991: 8). Savunma Bakanı D.Timafeyevic, M. Gorbaçov’un emrin sahip yazarı olduğu kabul ediliyor.

Hocalı Soykırımı

25-26 Şubat 1992 tarihleri arasında Seyran Ohanyan liderliğindeki Ermenistan Silahlı Kuvvetleri 366. motorlu tüfeği ele geçirdi ve Azerbaycan’ı Dağlık Karabağ’da yaşayan 57 yerleşimden biri olan Hocalı’da yerel nüfusa karşı havaalanına el koydu, korkunç soykırım yaptılar. Hocalı soykırımı meselesi 1992 yılında yayınlan basın örneklerinde (“Azerbaycan”, “Halk”, “Sabah” (“Səhər”) gazeteleri, “Azerbaycan” dergisi), dış ülkenin (“Krua l’E-veneman” dergisi (Paris), “The Sunday Times” (Londra), “Faynenşl Times”

(Londra), “Times” (Londra), “İzvestiya” (Moskova), “Le Mond” (Paris), “İzvestiya” (Moskova) gazeteleri ve başka basın yayınlarında yayımlanmıştı.

Araştırmacı Dr., Doç. Osman Nuri Arasın da yazdığı gibi “Hocalı’da yaşanan tam bir soykırım olmuştur. 1988 yılında başlayan savaş sonucunda, Rusya’nın aktif desteği ve katılımı ile Azerbaycan topraklarının beşte biri Ermenistan tarafından işgal edilmiştir” (Aras, 2013).

Nüfusun bilgiye ihtiyacı olduğu günlerde, Azerbaycan’ın o zamanki en büyük haber ajanslarından biri olan Azerinform olayla ilgili bilgi veremedi: “Hocalı ve Hocalı arasındaki bağlantı tatmin edici değildi. Azərinformun muhabiri Z. Rüstemov büyük mucize ile canlarını kurtarıp kaçarak Ağdam’a ulaşmış Hocalı’dan göç etmiş insanlarla konuşmuştu. Onların söylediklerine göre, Hocalı’da çok sayıda kişi öldürülmüştü” (Azinform, 1992: 1). Azerinform’un 26 Şubat 1992 tarihli malumatında somut istatistiksel veri yoktur, tanık ifadesine dayanan ön fikir niteliğindedir. Öte yandan, dünyada sansasyonel haber olarak kabul edilen Hocalı trajedisinin kapsama eksikliği de gazetecilerin istatistikî verilerdeki yetersizliğini gösterdi.

Basında Hocalı trajedisi hakkında malumat ilk defa “Sabah” (“Səhər”) gazetesinde yayımlanmıştır. “Sabah” (“Səhər”) gazetesi Hocalı’da hayatını kaybedenlerin sayının 1000’den çok, kayıp sayısı ise 15 kişi olması ile bağlı malumat veriyordu, tabii ki, olayın tam trajedisini yansıtmıyordu. “Sabah” (“Səhər”) gazetesinin 27 Şubat 1992’de Suleyman Garadağlı’nın “Hocalı İşgal Edildi” başlıklı yazısında yer alan trajediyle ilgili ilk makalesi, Azerbaycan Ulusal Ordusu askerinin Şamil Sabiroğlu’nun telefon görüşmesinde olduğunu söyledi (Qaradağlı, 1992: 1). Olayla ilgili haberler, çatışma bölgesine gönderilen Şamil Alakbarov ve Sariyye Muslimova’nın geri dönüşü ile yerel topluma yayıldı. İlk kez, gazeteciler Çingiz Mustafayev eşliğinde dünyaya trajik video görüntüleri yayınladılar. Gazeteci editörü Sabir Rustamhanlı’nın yayınladığı “Azerbaycan” gazetesi, Hocalı trajedisi kapsamında aktif olarak yer aldı. Dünyanın ünlü türk savaş muhabiri İrfan Sapmaz, Hocalı soykırımı hakkında ilk bilgileri Türkiye basınına duyurdu. Onun “Dünya bu katliama dur demeli” (Sapmaz, 1992: 22) makalesinde azerbaycanlıların zor ve eziyetli günlerini şöyle anlatıyor: “Azeriler tüm imkansızlara rağmen Dağlık Karabağ’da bir kahramanlık destanı yazıyorlar. Kızıl Ordu destekli, modern silahlarla donatılmış Ermeni çetecilere karşı, kanları pahasına mü-

cadile veriyorlar. Ne var ki, tüm çabalarına rağmen, Hocalı'nın düşmesine engel olamadılar” (Sapmaz, 1992: 22).

Dr. Mustafa Gökçe Hocalı soykırımının etkisi hakkında yazıyor: “Bu olaydan sonra 150 kişidense haber alınamadı. Ermenilerin bölgedeki saldırılarında Rus askerlerinin de bulunduğu açıklandı. Daha sonra 3 Mart'ta basın toplantısı düzenleyen 3 Rus askeri, Ermeniler ile birlikte hareket ettiklerini itiraf ettiler” (Gökçe, 2011: 1144)

Karabağ Savaşları

1988-1993 yıllarında Ermenistan silahlı kuvvetleri, Azerbaycan topraklarının - Dağlık Karabağ ve yedi komşu ilçenin - yüzde 20'sini ve Ermenistan'la sınırlanan 27 yerleşim alanını işgal etti. Yaklaşık 700.000 Azerbaycan vatan-daşı ülkesinde yerinden edilmiş, 20.000 şehit edilmiş, 50.000 kişi engelli, 200.000 kişi yaralanmış, 4.853 kişi kayıp ve rehin alınmıştır.

1993'ten beri Karabağ, edebi süreçte bir lider olmuştur, bugün sanatsal-estetik düşüncede ulusal toprak bütünlüğünün ve özgürlüğünün korunması için söylenmektedir.

Aynı zamanda Dağlık Karabağ olayları alevlendiğinde, Bakü Ermenileri iç savaşı durdurmadılar, her türlü iki yüzlülüğe başvurdular. Bildiriler yayınladılar ve Bakü Ermenilerine şehri terk etmemelerini istedi. O zamanlar gazeteler gerçeği halka vermedi. Amma Azerbaycan basını hala o zamanlar ermenilere “dost” söylüyordu. “Azadlig” gazetesinin olayları hakkında halka bilgi veren tek basın organıydı. Totaliter rejimin geleneklerinden uzaklaşmaya çalışan “Gençlik”, “Hazar” ve “Hazar” (Rus) dergilerinin örnekleri gösterilebilir. “Azerbaycan” gazetesi, okuyucunun ilk sayısından yararlanan medya kuruluşlarından biriydi. Karabağ'a Halk Yardım Komitesi'nin kuruluşu olan “Azerbaycan” gazetesinin baş yazarı Sabir Rustamhanlı, gazeteyi okunabilir hale getirmek için her türlü çabayı sarf etti.

“Azerbaycan” dergisinin 1997'yılıının 5-6 sayısında yayımlanan Sabahaddin Eloğlu'nun “Şehitlerin feryadı” düz yazısında kana susamış Ermeniler tarafından her türlü tükürük işkencesine maruz kalan Azerbaycanlı esirlerin acı hayatından bahs ediyor. İnsanın kanını donduran bu olaylar: esir düşmüş Azerbaycanlıların gözünün çıkarılması, yaşlıların diri-diri yandırılması, çeşitli saldırı eylemleri, fiziksel cezalar, mahkumların ölümü, kafalarının ke-

silmesi türk kişinin bıçaklanıp ermenilerin ziyafetinde “Aşot” tamaşasına çevrilmesi, kızların vahşicesine cilt kabuğunun çıkarılması, mahkumların sağ gözünü büyük para birimlerinde sattılması, işkence, insanların tahtada kesilmesi, mahkumlara tuz dökülmesi gibi çeşitli cezalar, dış tuzları, domuz felci, Şuşa'nın Cıdır Ovasındaki kadınlarımıza ateş edilmesi, esirlerin yakalanması, kurşun yakılması vb. binlerle aklagelmez cinayetlerin banisi ermenilerin tarihte görülmemiş ermeni soykırımını isbata yetiren esaslı delillerdir. Aklın ve hissin, qurur ve şiddet yüzleşiyor, Zulümün acımasızlığı, korkunç sahnelerde bunu söyleme gücüne sahip değil.

Vahid Maharramov'un Karabağ savaşında Azerbaycanlıların yenilmesinin bir nedenini alternatif savaşçıların yokluğunun ve dönemin liderlerinin kendi görevlerini düşünmemesinde görüyordu: “Yaralı savaşçılarımız değiştirilmedi. Böylece gücümüz yavaşca azaldı. Bütün bunlar operasyonun başarılı bir şekilde işleyişini olumsuz yönde etkiledi.” (Məhərrəmov, 2006:166). Azerbaycan basınında edebi gazeteciliğin türlerinden olan röportaj ve mülakatlara da rastlanılır. Ünlü gazeteci, Prof. Almaz Ülvi'nin 15 may 1992 tarihinde “Edebiyyat gazetesi”de “Şuşa trajedisi” (Ülvi, 1992: 6) analitik türlü mülakatı Şuşa savaşlarında katılmak asker tanıkları, “Komşumuz Karabağ toprakları” (Ülvi, 1992: 4) mülakatı Karabağ yaralıların, Latif Şüküroğlu'nun “Goranboy kalesi” (Şüküroğlu, 1992: 3) mülakatı savaşların söylentileri esasında olan toplam mülakatlardır. Mülakatda savaş tanıkları ve yaralıların mülakatları savaşlar hakkında canlı izlenimden etkilendi, savaşa (Məhərrəmov, 1992:220) dış açıdan değerlendirenlerin analitik yorumlar, görüşmenin analitik gücünü artırır.

Sonuç

1988-1994 yılları Azerbaycan basını için hem çok zor, hem de büyük tecrübe dönemi idi. SSCB sansüründen yeni kurtulmuş Azerbaycan basını bazen kendi sözünü söylemekte zorlanıyordu. Bu dönemde gerçekleri yayımlatmakta Türkiye basını aktif rol aldı. Azerbaycan basınının ayrılmaz bir parçası olan gazetecilik tarzı alanında, Azerbaycanlıların kendi topraklarından 1988 yılında sürgün edilmesi konusu hem tarihsel, hem de sanatsal düşünce bağlamındadır. Bu problem tanıtımının bilimsel, politik ve sanatsal türlerine yansımıştır.

Modern bilgi savaş çağında, dünya toplumunun 20 Ocak olarak adlandırığımız ulusal trajedimizi tanıtması önemlidir.

Azerbaycan dergisi gazeteciliğinde Karabağ meselesinin ana motifi, Ermenilerin toprak, en esas da Karabağ iddialarının tarihsel kökenleri, Karabağ savaşlarındaki terrörleri hüznü, derin üzgün psikoloji, savaşın yenilgisinin sebepleri, kamusal duygu ve savaşın arkasındaki Ermeni soykırımı ve korkunç trajedilerinin açıklanmasıdır. Araştırmanın 1988'de azerbaycanlıların Ermenistan SSCB'den göç ettirilmesi, 20 Ocak 1990 soykırımı, Hocalı soykırımı ve Karabağ savaşlarının basında araştırılması hakiki olgulara esaslanıyor. Bu konuların araştırılması hem basın tarihi, hem de soykırım tarihinin araştırılması bakımından büyük önem taşımaktadır.

Not: Bu iş Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı yanında Elmin İnkişafı Fondunun maliye yardımı ile gerçekleştirilmiştir – Qrant № EIF/GAM-4-BGM-GİN-2017-3(29)-19/15/5).

KAYNAKÇA

1. ABBASOV, Shahin, (2012), "Azerbaijan: Baku Presses Genocide Recognition Campaign for Khojaly", <http://www.eurasianet.org/node/65060>, (28.02.2012)
2. ARAS, Osman, Nuri, (2013), "Ekonomik ve siyasi sonuçları bakımından Hocalı katliamı ve Karabag sorunu". Fırat Üniversitesi Orta Dogu Arastırmaları Dergisi Cilt: IX Sayı:2. Elazığ.
3. ASLANOV, Mübariz (2010). "Erməni ideologiyası: Deportasiyadan soyqırımınadək". "Kaspi" gazetesi, (24.02.2010), s.13.
4. AZINFORM, (1992), "Ходжалинский геноцид". "Бакинский рабочий" gazetesi, 28.02. 1992, s.1.BAYRAMOV, Qənbər. İsmayıl, Eldar, (1992). "Yalan ayaq tutar yeriməz". "Vətən səsi" gazetesi, 22.02.1992, s.7.
5. CƏFƏROV, Həmzə. Mustafayev Abdulla, (2010). "Tariximizin qan yaddaşı: soyqırımlar və deportasiya". "Xəbər" dergisi. İctimai və Humanitar elmlər seriyası. AMEA-nın Naxçıvan bölməsi, 2010, sayı: 1, s. 24-29.
6. ƏHMƏDOV, Bədirxan, (2006), "Terorizm Ermənistanın dövlət siyasətinin tərkib hissəsi kimi". "Vedibasar" gazetesi, 1-5.05.2006, s.8.
7. ƏHMƏDOV, Bəxtiyar, (2017). "Göyçə mahalında yaşayan azərbaycanlıların diskriminasiyası və 1988-1989-cu illər deportasiyası". "Geostrategiya" dergisi, sayı: 2, s. 55-58.
8. ƏLİZADƏ, Zərdüşt, (1993). "20 Yanvar: Cinayət və Cəza". "İstiqlal" gazetesi, 20.01.1933, s.1.
9. GÖKÇE, Mustafa, (2011). "Yukarı Karabağ sorunu ve Türkiye-Ermenistan ilişkileri üzerine bir değerlendirme". Turkish Studies - International Periodical For The Languages, terature and History of Turkish or Turkic Volume 6/1 Winter 2011, s. 1139-1154.
10. İSMAYIL, Eldar, (1992). "Günahsız qanlar". "Vətən səsi" gazetesi, 9.01.1992, s.5.
11. QARAÇANTA, Kazım, (1992). "Görünməz dehqət". "Vətən səsi" gazetesi, 6.02.1992, s. 5.
12. QƏDİR, Aslan, (2018). "Qərbi azərbaycanlıların son deportasiyasından 30 il keçir". "Bakı Xəbər" gazetesi, 20-22.01.2018, s.11.
13. QORBAÇOV, Mixail, (1990). "Sov.İKP MK-nın Baş katibi, SSRİ Ali Sovetinin sədri, M.S. Qorbaçovun Mərkəzi televiziya ilə çıxışı". "Səhər" gazetesi, 25.01.1990, s. 5.
14. QULİYEV, Vilayət, (1988). "Bigənəlik", "Azərbaycan gəncləri" gazetesi, 9.07.1988, s. 2.
15. QURBANOĞLU, (1991) "Müdafiə naziri özünə bəraət qazandırməğa çalışır". "Azərbaycan" gazetesi, 24.01.1991, s. 8.
16. MAYEVSKI, M.S.(1992), "Erməni lobbisi ingilis barmağında", "Azərbaycan" dergisi, sayı: 1-2, s.142-150. MƏHƏRRƏMOV, Vahid.(2006) "Döyüşçü qızın cəbhə gündəliyi", "Azərbaycan" dergisi, sayı: 3, s.163-176.
17. MƏMMƏDOV, Nüsrət, (2008) "Faciə", "Vedibasar" gazetesi, 1-15-31 mart, 2008, s. 6.
18. MUSTAFA, Nazim, (2016) "Azərbaycanlıların əzəli torpaqlarından sonuncu – 1988-1989-cu illər deportasiyası". "Xalq" gazetesi, 8-10.12.2013, s. 5.
19. SAPMAZ, İrfan, (1992), "Dünya bu katliama dur deməli". "Hürriyyət" gazetesi, 1992, 28.02.1992, s.22.
20. ŞÜKÜROĞLU, Lətif. (1992), "Goranboy qalası", "Vətən səsi" gazetesi, 24.04.1992, s.3.
21. ÜLVİ, Almaz, (1992). "Məhəlləmiz Qarabağ torpağıdır". "Ədəbiyyat" gazetesi, 10.04.1992, s.4.
22. ÜLVİ, Almaz, (1992). "Şuşanın faciəsi", "Ədəbiyyat" gazetesi, 15.05.1992, s.6.
23. ДУБНЯК В.С. (1990). "Выступление Генерального секретаря ИК КП СС Председателя по Центральном телевидению", «Бакинский рабочий» gazetesi, 25.01.1990, s. 3.

THE HUMANITARIAN QUESTION OF ROHINGYA MUSLIM REFUGEE CRISIS BEYOND THE FOREIGN POLICY OF BANGLADESH AND MYANMAR: FORCED MIGRATION, IDENTITY LINKAGES AND DEMOGRAPHIC ASSESSMENT OF THEIR HISTORICAL EXCLUSIONS AND STATELESSNESS

Md. Nazmul ISLAM

Ankara Yıldırım Beyazıt University
nazmulraihan42du@gmail.com

Md. Habibur RAHMAN

University of Dhaka
habibpacs@gmail.com

ABSTRACT

Bangladesh became an independent state in 1971 while Myanmar obtained its independence in 1948. There are some internal and external disputes between two countries from the historical context where the Rohingya refugee crisis is one of the most concerning problems. This paper attempts to outline forced migration and consequent flee and displacement of Rohingya Muslims in the North-western Arakan State of Myanmar. More than 500 thousand Rohingya Muslims have fled from Myanmar in recent weeks which have been described as “a textbook example of ethnic cleansing” by UNHCHR. This paper analyses a demographic assessment, identity politics and ethnic crisis of Rohingya people through historical origins and process of their forced migration to bordering countries. The main endeavours of this study to analyse the causative factors and salient problems of the Rohingya refugee crisis with the genesis of their problem. Moreover, this article argues the external actors and arbitrator’s roles in resolving of Rohingya refugee crisis where both Bangladesh and Myanmar government responses to resolve the problem and the repatriation agreement beyond their foreign policy and limitations of diplomatic endeavours of Bangladesh foreign relations. Additionally, this article identifies that whether international community like UN and Veto power countries failed to stop this ethnic cleansing against Rohingya refugees where oth-

er regional powerful states domestic and external interests increase the crisis for an unending period. At the same time, this article highlights the international community's efforts as like Turkey's responses to find out the solutions to this undergoing humanitarian crisis against Rohingya refugee.

Keywords: Rohingya Muslims, Foreign Policy, Forced Migration, Historical Exclusion, Ethnic Crisis and Statelessness

1. INTRODUCTION

South Asia consists of eight independent states. Bangladesh is one of the bordering countries of South Asia. Though Myanmar situates in South-east Asia, a neighboring country of Bangladesh and geographically close to South Asia. Bangladesh took laudable initiatives to support Rohingya Refugees in Chittagong division as a humanitarian ground (Riaz, 2017; BBC, 2018; Banik, 2015; Ministry of Information, 2008). The recent atrocities and "Clearance Operation" have been accomplished by the Myanmar military against the Rohingya communities in Rakhine State for some causal factors. The Myanmar authority endorsed the recent crackdown against Rohingya ethnic minority groups for attacking its security forces on August 25, 2017. As a result, the influxes of Rohingya refugees have increased with an estimated 6,55,000 (six hundred and fifty-five thousand) and they were pushed out across the border between the Myanmar and Bangladesh in a short time in the history of human civilization (Khin, 2018; Reuters, 2017).

Myanmar army denied the accusation massacre of Rohingya Muslims at the begging of the incidents of Rohingya crisis. But recently, seven soldiers of Myanmar were penalized to 10 years in prison with difficult work for participating a vibrant role in killing of 10 Rohingya men (the Guardian, 2018). According to the Ontario International Development Agency, a research organization revealed that there were more than 23,962 (twenty-three thousand nine hundred and sixty-two) Rohingya people killed by the Myanmar armies. On the other hand, it reported that there were more than 17,718 (seventeen thousand seven hundred and eighteen) Rohingya women and girls systematically raped by the Myanmar Army and police. This incident added new dimension and concerning facts in the history of ethnic massacre (Daily Sabah, 2018).

Nevertheless, Bangladesh's recent humanitarian step is generating some sort of problems because of their limited resources and densely population. Though Bangladesh government has come up with a new repatriation agreement with Myanmar accordingly the 1992/1993 repatriation pact. Although the human rights agencies and respective arbitrators concerned on this pact for the lack of identity crisis, definite time of repatriation of Rohingya refugees and for avoiding regional, international and dominant powerful states (Banik, 2015; Liton, 2017).

Bloodshed on the name of religion is not permitted in any religions. The violent groups on the name of religion are misguided by the so-called religionists who bear misinterpretation of religion. They are far from the teaching of their own religions. They never try to realize the contextual truth of the religion¹. Some violent groups are committing fanatic acts in the name of respective religions, e.g. Judaism, Christianity, Hinduism, Buddhism, Sikhism and Islam (Jonayed, 2012). Some chauvinist national and fanatic Buddhist supporter of Myanmar collectively attacked Rohingya in the name of their religion. They are spreading hatred and violence among the communities. Though the philosophy of Buddhism does not support their activities. The TIME reports about "The Face of Buddhist Terror" on July 1, 2013. It said that Monks were provoking fanaticism and ferocity usually against Muslim minority groups in Rakhine State as a feeling of Buddhist majority nations. U Wirathu (the Burmese bin Laden), the spiritual leader propagated to Buddhist people for eliminating Muslim minority groups business and communities from Myanmar (Time, 2013).

Recently, Myanmar led 'Clearance Operation' for fulfilling their circuitous motivation in Rakhine State. The authority of Rakhine wants to serve their trade, tourism and project interest by annihilating Rohingya Communities. The News agency reports that the departure of Rohingyas started on August 25, 2017 after the militant groups invaded police posts and subsequently killed 12 members of the Myanmar security forces (BBC, 2017). On the other hand, Bangladesh Foreign Minister A.H. Mahmood

1 Generally, religion preaches peace, but in case of Myanmar, some Buddhist people instigated violence against Rohingya people. See More: <https://www.economist.com/the-economist-explains/2017/11/16/what-buddhism-teaches-about-peace-and-war>, <http://studies.aljazeera.net/en/reports/2016/09/muslim-minorities-peril-rise-buddhist-violence-asia-160908090547506.html>, <https://www.bbc.com/news/magazine-22356306>, <https://www.theguardian.com/world/2013/apr/18/buddhist-monk-spreads-hatred-burma>. Accessed on August 16, 2018

Ali said that a total of 3,000 Rohingya Muslims were killed by Myanmar in the following the army operation in the Rakhine State since August 25, 2017. He shared his reports to the media in October 2017 (The Daily Star, 2017). The Human Rights Watch found that the Myanmar security forces systematically raped, sexually assaulted women and girls during the military's operation on villages. It published this report on November 16, 2017. This report was prepared based on 52 interviewees with Rohingya female girls together with 29 survivors of rape, who held off to Bangladesh since the operation started. Basically, rape survivors were from 19 isolated villages in Myanmar's Rakhine State, commonly in northern Buthidung and Maungdaw Townships (Human Rights Watch, 2017). The international community, international institutions and organizations, foreign states, individuals and other rights groups condemned Myanmar's military operations for gross violation of human rights, atrocities, rape and genocide. But unfortunately, the Burmese armies and Myanmar government rejected the serious allegations. For the first time, Myanmar military force confessed its soldiers who were engaged in unlawfully butchery on Rohingya Muslim minority in current violence in Rakhine state (BBC, 2017). Security forces grossly violated humanitarian, human rights and citizenship rights of Rohingyas.

The Rohingya ethnic groups are being deprived of their rights in the hands of their own state authority. There are about 8,00,000 (eight hundred thousand) Rohingya Muslim minority groups were living in Myanmar. The number is decreasing, and they are fronting persecution and atrocities by Myanmar security forces in Western Burmese State of Rakhine. The UN highlighted that the Rohingya minority groups are not only stateless but also the world's most neglected and oppressed groups. They were denied their citizenship rights by the Myanmar government and treated as the citizens of Bangladesh. As a result, the influxes of Rohingyas are increasing. They were not welcomed by their State (Phillips, 2003). So, they are being discriminated by the state of Myanmar. However, the main objectives of this study are to find out the foreign country's interest in Rakhine State which included to discover the Myanmar steps in Rohingya crisis beyond the foreign policy of Bangladesh and Myanmar, and to find out international efforts in resolving Rohingya crisis.

2. HISTORICAL BACKGROUND

2.1 *Genesis of the Problem*

Ali Riaz (2017) argued that Bangladesh carried out the responsibility of Rohingya refugee crisis for many years. A great number of refugees have migrated from Myanmar to Bangladesh for Myanmar atrocities since 1978. Though an agreement was signed to repatriate two hundred thousand refugees in 1979 under the supervision of the UN, thousands have transferred to Bangladesh after the beginning of the communal riots. On the other hand, there were almost 5,00,000 (five hundred thousand) Rohingya people have stayed in Bangladesh and many of them were lived in slum conditions near the Bangladesh-Myanmar border. Primarily, Bangladesh considered the Myanmar's demand against the operation on militancy which was started since August 2017. Later, Bangladesh proposed a joint military operation on border while Myanmar disagreed. Myanmar propagates to engage into war as its helicopters imitated crossed Bangladesh's airspace. Hence, Bangladesh did not take strong steps against Myanmar for violating airspace which encouraged Myanmar to continue their actions against Rohingyas. The affinity between Myanmar, regional and global powers are contributing in terms of favoring defense, strategic and business interests.

The Myanmar military-backed government adopted many domestic policies for continuing their influence without turmoil of the constitution. Medha Chaturvedi (2012) argued that the situation has deteriorated further and subsequent takeover of state power by General Ne Win since the 1962 military coup. The Burmanization policy of Ne Win's directly affected the ethnic minorities. Additionally, David I. Steinberg (2012) clarified that the civilian government (1948–62) also formulated same policy through stressing its strong Buddhist traditions as the religion of 88% population. Consequently, this was the transference of the primordial value of the Burman majority Buddhist into the population as a whole. U Nu was elected in 1960 based on Buddhist religious mandate and support to making Bud-

dhism as the state religion². The multi-ethnic societies were divided into many parts for the election manifesto.

2.2 The Politics of Rohingya Crisis and its Question

Alexandra Phillips (2003) said that the Military junta took dual policies over its citizens. Firstly, it initiated some plans and operations regarding their own communal interest. The military junta led the ‘Operation Nagamin (Dragon King)’ to find out illegal immigrants for expelling from Burma in 1977. As a result, there were more than 2,00,000 (two hundred thousand) Rohingya migrated to Bangladesh for the Military’s operation and religious affliction in 1990s. Anterior Dictator General Ne Win formulated the Burmese Citizenship Act in 1982 in order to cancel the identity of ethnic minority groups. Though this law officially recognized only 135 ethnic minority groups, the Rohingya ethnic groups were refused their citizenship rights. This act clearly mentioned that an immigrant counted a legal foreigner who colonized before in Independence of Myanmar. The ethnic minority groups who were unable to substantiate their immigration status, they were declared as illegal immigrants in Myanmar. These initiatives were totally defective and dangerous for the ethnic community where minority groups have no civil, and political rights. They systematically lost their official citizenship status. After the violence broke out in 2012, the military and Buddhist leader were successful to divide the nations on the basis of communal feelings among the ethnic groups of Myanmar. Recently, Myanmar rejected UN resolution over Rohingya citizenship appeal (news.ph.msn.com and AFP, 2017). All military governments of Myanmar were adopted same policies toward Rohingya minority. Consequently, it has still prevailed today.

2 A group of ultra-nationalist Buddhists known as the Ma Ba Tha those urged government to enact a preventive new race and religion law in Myanmar. Though Rohingya people are living in Myanmar over the decades, the majority of Buddhist Burmese perceived some threats from the Muslim Minority Muslim (Gowen, 2015). *See more:* The Washington Post. (2015, November 05). Hard-line Buddhist monks threaten Burma’s hopes for democracy. The washingtonpost Newspaper. Retrieved August 15, 2018, from https://www.washingtonpost.com/world/asia_pacific/hardline-buddhist-monks-threaten-burmas-hopes-for-democracy/2015/11/04/8d5e5296-78ee-11e5-a5e2-40d6b2ad18dd_story.html?utm_term=.5373cf935b85

2.3 Communal Conflict in Myanmar

Myanmar is a multiethnic society. According to the David I. Steinberg (2012), there are lots of minorities groups are living in Myanmar as the numbers of ethnic minority groups are thoroughly one-third of the total population. The government identified 135 ethnic groups those were contradictory with current data and facts. There are some current active insurgency and ethnic violent ethnic minority groups those are struggling for their fundamental and human rights. They challenged the central government rules and policies in regional level for autonomy. Burmese, security forces and Non-Burmese often engages into communal conflict to terrorize and pressurize other groups in Myanmar.

2.4 Communal Riots in Rakhine State

Rohingya is being persecuted by the military personnel and Burmese community over the decades. Communal riots occurred in Rakhine state between the ethnic Rohingya's and Rakhainese Buddhists between May and June 2012 (The Guardian, 2017). The recent trend of violence is added new dimension in the history of Myanmar communal conflict. The recent violence broke out when Rohingya militants attacked government forces on August 25, 2017. The Myanmar military set off a "Clearance operation" against militant groups and unarmed Rohingya minority groups. Consequently, hundreds of thousands of Rohingyas were escaped from their homes in northern Rakhine state and sheltered in Bangladesh (Reuters, 2017 and Khin, 2018).

3. MYANMAR STEPS IN ROHINGYA CRISIS

3.1 Civilian Government First Initiative for Resolving Crisis

The officially recognized ethnic communities and Rohingya Muslim minorities do not have equal rights in their own state in Myanmar. Although some Rohingya Muslim people were the members of the Union Parliament but systematically, they lost their candidacy and voting rights in 2015 general election. Even in the 2015 general election, the 'National League for Democracy' did not give any nomination to Muslim people. They don't have any bargaining, expressions and assembly power in national politics since 2015. State Counsellor Daw Aung San Suu Kyi committed to forming a national commission to resolute Rohingya crisis in Rakhine state. Myan-

mar took some initiatives to drive the attention of international communities on atrocities, persecution, rape, genocide, forceful expulsion, and other forms of violence against Rohingya communities. The first step of civilian government was the formation of the advisory commission of Rakhine State in 2016.

3.2 Formation of the Advisory Commission on Rakhine State, 2017

The advisory commission on Rakhine State (ACRS) was presided by Kofi Annan, the former Secretary-General to the UN. The commission was comprised of some members at the request of Aung San Suu Kyi in September 2016. The commission submitted their report to the government of Myanmar in August 2017. The Commission is composed of six national members of Myanmar and three international members (Rakhine Commission, 2017). Moreover, Myanmar government agreed to fund the project.

3.3 Recommendations of ACRS in Resolving Identity Crisis

The ACRS (2017) recommended some proposals to the Myanmar Government in resolving identity crisis of Rohingya community.

- Ensuring verified citizens all kinds of benefits, rights and freedoms associated with citizenship law
- Establishing a clear strategy and timeframe for the citizenship verification process
- Clarifying the status of those whose citizenship application is not accepted.
- Elucidating residency rights and provide associated documentation, which is a common practice around the world
- Accepting any allegation regarding to the ongoing verification processes and these steps should be resolved expeditiously by a government authority independent of the institutions.

3.4 Recommendation of the Advisory Commission on Rakhine State, 2017

The ACRS (2017) recommended some proposals to the Myanmar government in resolving Rohingya crisis.

- The Government of Myanmar and Bangladesh should simplify the voluntary entry of refugees from Bangladesh to Myanmar through combined verification on the basis of international standards and by involving international stakeholders.
- The government of Myanmar should establish a safe and secure environment for the refugees who return from Bangladesh and rebuild their houses those were destroyed by security forces and others
- The Commission takes note of the work of the Joint Trade Commission and encourages both governments to rapidly increase their bilateral trade.
- The Governments of Myanmar and Bangladesh could actively encourage more exchanges between civil society, think tanks, academics and the private sector to promote mutual understanding and cooperation.
- The Myanmar government should address the crisis of neighboring states regarding to the situation in Rakhine State and permit for complete and clear discussion of the topic in the regional forum and seminars.
- The respective Joint Commission should address issues such trade promotion, infrastructure, people to people contact, documentation of refugees and Internally Displaced Persons (IDPs), voluntary return of refugees, combating human trafficking and drug smuggling, and security cooperation to combat violent extremism.

3.5 Criticism of the Advisory Commission on Rakhine State (2017) *Avoiding Identity Issues and Rights*

This commission utilized neither the term Bengali nor Rohingyas, who were addressed to as Muslims or the Muslim Community in Rakhine (Rakhine Commission, 2017). Therefore, this commission avoided the identity of Rohingya community and the commission was bounded to serve the demand of Myanmar government. Moreover, the commission was not in-

structured to examine specific cases of alleged human rights violation and other forms of structural violence. Moreover, it sought to mark institutional and structural issues (Rakhine Commission, 2017). So, it is a questionable and concerning issue to international peacemaker about the neutrality of this commission. The proposals and recommendations do not resolve the crisis permanently. This report used the Rohingya as Muslim based on their religion which is contrary to UN Charter, the international and Humanitarian Law. This commission is a blueprint of Myanmar government and served the Myanmar interest, for instance, the Advisory Commission on Rakhine State (2017) states that irregular migration from Myanmar as well as Bangladesh has a destabilizing effect in the region. Though Bangladesh is one of the sufferer country of this crisis but there was no representative from Bangladesh side in this commission. This is a biased report in some extent. Because there was no incident that Bangladesh government forcefully expelled its Buddhist Communities of Bangladesh to Myanmar. They are living in Bangladesh peacefully and did not cross-border in Myanmar.

4. BANGLADESH AND MYANMAR POLICY IN ADDRESSING ROHINGYA CRISIS

Bangladesh obtained its independence from Pakistan in 1971 while Myanmar achieved its independence from Britain in 1948. Bangladesh officially began its diplomatic relation with Myanmar on 13th January 1972 (the Independentbd, 2015). Both countries have some differences in socio-economic, political, cultural and religious sectors. Bangladesh is a secular, but Muslim majority country (democratic) where Myanmar is directly dominated by Buddhist religion and military backed government (pseudo-democratic and newly civilian democratic government). In compare with Bangladesh, Myanmar had many years of experienced with dictators and undemocratic government. In Myanmar, after 26 years, the first civilian democratic government came to power since the 1990s, but the military is upper hand position and main controller in governing for some prerogative constitutional power in the constitution. The military backed government often considers the civilian government as a weak government. The military authority led their operations against Rohingya for political gains. They were not completely succeeded to expel the Rohingya communities to Bangladesh before the 1990s. But after the inception of democracy in

Bangladesh, the civilian government did not take the strong foreign policy to repatriate Rohingya Refugee for the weak stand. Bangladesh is importing lots of products than exporting from Myanmar. Usually, Bangladesh government has a lot of interest to import Myanmar products. Even though Bangladesh has some incompatible issues with Myanmar, border disputes, illegal drug and human trafficking, and illegal migration. The International Tribunal for the Law of the Sea (ITLOS) published its judgment on the dispute concerning delimitation of the maritime boundary between Bangladesh and Myanmar in the Bay of Bengal on March 14, 2012 (ITLOS, 2012). Sharif Bhuiyan (2012) said that the Bangladesh government claimed complete victory over Myanmar and India though the outcome of this verdict was one where neither party had a complete victory or a total defeat (the Daily Star, 2012).

4.1 Foreign Policy of Bangladesh

The nation states are making friendship to other states and maintained diplomatic relations through idealism and realism policies (Levy and Thompson, 2010). But the fact is clear to all; the foreign policy is manipulated by geographic locations, its area, economic and trade volume, political and military strengths and nuclear weapons (Nye, 2006; Nye, 2011). Every state wants to preserve their national interests (Levy and Thompson, 2010). The Constitution of the People's Republic of Bangladesh states that the State shall base its international relations on the principles of respect of national sovereignty and equality, non-interference in the internal affairs of other states, peaceful settlement of international disputes, and respect for international law and the principles enunciated in the UN Charter (MIN-LAW, 2010). Therefore, Bangladesh handled the issue on this regard.

4.2 Foreign Policy of Myanmar

Article 41 of the Constitution of the Republic of the Union of Myanmar clearly states that the Union maintained and neutral and non-aligned foreign policy with a view to international peace with other states. Side by side, Myanmar continued a friendly relations and peaceful co-existence with other nation states. The President is the Executive head of Myanmar (Article, 199). The President has absolute right to build up a good relationship with foreign countries and cut off diplomatic relation in some cases

with the consent of the ‘Pyidaungsu Hluttaw’ (the lower of the parliament) for breaching any diplomatic norms (Article, 206). The constitution gives the power to the President for ratifying or rejecting the international, regional or bilateral treaties with permission of the Pyidaungsu Hluttaw. Sometimes (s) he does not take the permission of the lower parliament in cancelling or approving the foreign relations with other states (article, 209, Ministry of Information, 2008). Moreover, Myanmar maintained a strong relation with Russia, China and India for strategic and military security. The foreign policy of Myanmar is dominated by the Myanmar army as they have some privileges and prerogative powers in the constitutions. Myanmar Military still holds 25% seats in the upper and lower house of the parliament without direct election (Robertson, 2015). The above discussion shows the power and privileges of Myanmar military by their constitution which gives them the unquestionable role to create this violence on Rohingya people.

4.3 Bangladesh Initiatives in Managing Rohingya Crisis

Primarily Bangladesh did not agree to shelter Myanmar Rohingya citizens in Cox’s Bazar in August 2017’s incident due to previous refugee pressure. Later, Bangladesh government decided to asylum Rohingya Refugees for humanitarian grounds, international pressure and religious grounds. The Prime Minister of Bangladesh addressed some proposal in resolving the Rohingya Crisis to the 72nd Session of the UN General Assembly (GA). She said that Bangladesh sheltered more than 8,00,000 (eight hundred thousand) compulsorily displaced Rohingyas from Myanmar. The situation again aggravated for recent Myanmar Military’s atrocities and human rights violations in the Rakhine State of Myanmar. As a result, hundreds of thousands of Rohingyas were fled from Myanmar to enter in Bangladesh. Bangladeshi people are shocked to observe that Myanmar’s authorities are laying landmines along with their stretch border to restrict the Rohingyas from returning to Myanmar. The country sheltered these Rohingyas for humanitarian grounds. Hence, Prime Minister of Bangladesh urged that these people must be able to return to their country in safety, security and human dignity. She also condemned all kinds of terrorism and violent extremism too at the same time. She presented some important proposal and demanded to the UN and international community to initiate immediate and effective measures for a permanent and sustainable solution to

this protracted Rohingya crisis. Subsequently, she proposed the following steps for resolving the crisis. e.g.

Firstly, Myanmar should halt all kinds of violence and the practice of ethnic cleansing instantly in Rakhine State.

Secondly, the Secretary- General of UN should send a Fact-Finding Mission to Myanmar for initiating proper steps regarding the current situation in Rakhine State.

Thirdly, a safe zone could be established inside Myanmar under the UN mandate and principles.

Fourthly, the Myanmar government should ensure durable return of all compulsory displaced Rohingyas in Bangladesh to their homeland in Myanmar.

And finally, instantaneously execute the recommendations of Kofi Annan commission report (ACRS, 2017) without avoiding any proposal (UN, 2017). Moreover, some rights groups and arbitrators disagreed with her proposal of Safe Zones.

4.4 Repatriation Pact between Bangladesh and Myanmar Government

Systematically avoid Rohingya term and confine within two states

Bangladesh signed a deal with Myanmar without considering its future outcome and effectiveness of Rohingya Crisis promptly. The two governments signed a pact faced with a burgeoning humanitarian crisis acceding that the repatriation process of the Rohingyas to Myanmar on November 25, 2017 begins within two months (Reuters, 2017). Some critic argued that Bangladesh did not show the strong argument to the meeting for recognizing the sheltered Refugees in Bangladesh as Rohingyas. Myanmar remained in upper position through omitting the Rohingya term in this pact. This is one of the major key loopholes of this agreement. Moreover, Myanmar did not fulfill its commitment to repatriate on time.

4.5 Temporary and Ineffective Agreement Between Myanmar and Bangladesh

The Amnesty International (2018) reports repatriation processes of Rohingya to Myanmar was illegal and premature for the absence of peaceful environment. On the other hand, Myanmar government set up a temporary refugee camp at ‘Taungpyoleiwei’ in northwestern Rakhine State for those returning overland from Bangladesh (the Daily Star, 2018). Some international reports, it looks like concentration camps. Myanmar responded rapidly to sign the bilateral agreement with Bangladesh to avoid international pressure. The foreign ministry and Bangladesh government did not comprehend the diplomatic hoax of Myanmar. Moreover, Bangladesh failed to fix exact timeframe of Rohingyas repatriation, to add their identity as Rohingya and to engage the world superpowers and regional powers with this humanitarian crisis. Therefore, it is difficult for Bangladesh to convince the world communities to pressurize Myanmar in resolving the crisis. Because Bangladesh has already confined the crisis within two states for this bilateral repatriation pact like the 1972 Simla Agreement of India and Pakistan on Kashmir Conflict. On the other hand, Myanmar has already proved that it did not commit to resolving the crisis immediately for the negligence of the repatriation process on time. Moreover, Myanmar is still driving its carnage against Rohingya Communities.

8.6 Strategic Pressure on Triangular Partners for Resolving Rohingya Crisis

It is difficult to survive for small and developing states to put pressure on world superpowers and nuclear powerful countries³. But the regional powerful states such as China or India often forget the peaceful resolution of a conflict. The world community can work together to secure the world from discouraging in creating of another Palestine or Kashmir conflict, North Korea and Cuba crisis in Asian region. These two states are playing their partial role in this region for their economic and geo-strategic interests. The European Union (EU) proposed that China and Russia’s role is important in resolving the Rohingya crisis (New Age, 2017).

3 Generally, a Superpower is such a country which has sufficient military, political, economic power and influences all the world. This type of countries can easily induce other countries to maximize their national interest beyond the national interest of developing and small states such as USA and China. Therefore, most of the time some developing and small states depend on Superpower and Nuclear powerful countries (Bremmer, 2015).

4.7 Guidelines and Steps for Bangladesh to Pressurize on Influential Partners

Bangladesh can work with their close allies more effectively than previous time for a sustainable solution to Rohingya crisis. Russia, China and India have lot contributions and economic and strategic interests in Bangladesh. They are investing in many strategic and development projects of Bangladesh. So, these countries have geo-strategic interests in so many sectors of Bangladesh. They are investing not only in Myanmar but also in Bangladesh. They have lots of common interests in both countries. So, morally they cannot take unreasonable support to Myanmar brutal action against unarmed Rohingya communities (BBC, 2018). Bangladesh should also remember that there is no permanent friend or enemy in international politics. It is changing over time for the interest of the states (Levy and Thompson, 2010).

4.8 Tactful Enterprise and Political Maneuver of Bangladesh to Resolve Rohingya Crisis

Geographically Bangladesh situates in a strategic site for playing the influential role in South Asia. This region is one of the most important tools and hub to exercise of power. So, regional and international powers especially five Security Council permanent member states, European Union and India try to manipulate Bangladesh domestic politics under the shadow of international politics indirectly. So, it is a hub of power politics. Additionally, Bangladesh's domestic politics and its foreign relations are monitored by the regional and international politics. There is a foreign power implication on Bangladesh Politics. Therefore, it was easily formed some allies during the Bangladesh Liberation War in 1971 for its geostrategic interest. India, Russia, some states and nations supported Bangladesh independence where Pakistan got support from the UN, United States (US), China and some other states and nations. Bangladesh diverted its foreign policies for the necessity of time and regime changes after getting independence since 1975s. Myanmar and its national did not active and positive during Bangladesh Liberation War. For most importantly, U Thant, the former Secretary- General of the UN and the citizen of Myanmar, did not take the strong role to resolve triangle conflict among India, Pakistan and Bangladesh. He played a weak role in the Liberation War of Bangladesh as a

UN's Chief and mediator and peace initiator. He worked with Myanmar government before starting doing his job at the UN.

4.9 Limitations of Bangladesh Foreign Policy in Resolving Rohingya Crisis

Bangladesh failed to utilize its close foreign allies, international institutions & organizations and partners to tackle the crisis more efficiently in primary level. Most of the international community condemned the Myanmar atrocities and enhanced their support to Bangladesh. Some loopholes of Bangladesh foreign policy are mentioned in resolving Rohingya Crisis. Bangladesh failed to convince the Organization of Islamic Cooperation (OIC) for the strong role in international levels. One of a member of the Bangladesh House of the Nation criticized the food minister for importing rice from Myanmar during the crisis. One of the prominent lawmaker and politician of Bangladesh, Nazmul Haque Prodhan questioned to food minister in the parliament and said that the country has been experiencing serious crisis due to Rohingya influx into Bangladesh. But the food minister went to Myanmar to import rice from there. Did the minister get a special discount? He asked. Then Food Minister Quamrul Islam replied that the government would import rice from Myanmar considering cheap price, adding that 'trade' and 'diplomatic efforts' would continue simultaneously with the neighboring country on September 10, 2017 (Newage, 2017). Diplomatically Bangladesh is leg behind for tackling this issue with Myanmar. Because Bangladesh did not halt trade relations with Myanmar as it inflicted humanitarian crisis and economic crisis on Bangladesh.

5. INTERNATIONAL EFFORTS IN RESOLVING ROHINGYA CRISIS

Many international institutions and organizations extended their cooperation and logistic support to tackle the Rohingya crisis. 137th Inter-Parliamentary Union (IPU) Assembly adopted a resolution called to the Government of Myanmar to cease all kinds of violence and practice of ethnic cleansing in Rakhine State, to guarantee the sustainable return of all forcibly displaced Rohingya sheltered in Bangladesh to their homes in Myanmar within shortest possible time and to implement the recommendations of Kofi Annan's commission report (ACRS, 2017) immediately, unconditionally and entirely on October 17, 2017 (IPU, 2017). The diplomatic

breakthrough came just ahead of a visit by Pope Francis to Myanmar and Bangladesh from November 26 to December 2, 2017 that was aimed at promoting reconciliation, harmony, forgiveness and peace (Reuters, 2017). Though, he was also directed to avoid using the term of Rohingya during his trip in Myanmar.

5.1 The Shocking Silence of Aung San Suu Kyi and Outrage Around the World

Aung San Suu Kyi, Myanmar's de facto leader was regarded as an icon of democracy, human rights and fearless lady. The world community was supporting to her democratic movement and fight against military Junta. Now she is hated and criticized by them for her inactive and partial role to protect minority Rohingya community. She condemned rights abuses but did not blame the army or addressed allegations of ethnic cleansing in a speech in September 2017. Leaders and diplomats from several countries have since expressed strong disappointment with her stance. Now the role of icon of democracy, human rights and fearless lady's is criticized in many ways (BBC, 2017). Subsequently, she lost some awards and honorary degrees from the respective authorities. Even though, an online petition signed by more than 3,86,000 people on Change.org was calling for Suu Kyi to be stripped of her Peace Prize over the persecution of Myanmar's Rohingya Muslim minority (Telegraph, 2017). Interestingly, one of Britain's largest trade unions has cancelled an award given to Suu Kyi. This union took the initiative for her tepid response to Myanmar's humanitarian Rohingya crisis and international criticism of Suu Kyi (the Guardian, 2017). The Oxford City Council voted unanimously to permanently detach the honor given to the de facto leader of Myanmar in 1997. Side by side, the council said that it did not want to celebrate "those who turn a blind eye to violence". The vote comes on the same day when Myanmar's powerful army chief told the Pope Francis- there is no religious discrimination in Myanmar (the Guardian, 2017). She lost her icon as a fear of hope for legalizing human rights violation against Rohingya people in Myanmar and for some other minorities groups.

5.2 The Role of Russia in Resolving Rohingya Crisis

Maria Zakharova, Russian Foreign Ministry Spokeswoman said that Moscow called to all parties to the Myanmar conflict to avoid steps, which could escalate the situation more worse, and encourage to start a constructive dialogue on September 8, 2017. Moreover, she said that any attempt at intervening in Myanmar's internal affairs may undermine inter-religious harmony on September 15, 2017 (TASS, 2017). Ali Riaz (2017) argued that Russia remained a steadfast supporter of the regime for power politics. The UN General Assembly urged Myanmar to halt a military campaign against Muslim Rohingyas and called for the appointment of a UN special envoy, inspite of opposition from power states including China, Russia and some other regional states. A resolution was adopted by a vote of 122 to 10 with 24 abstentions on December 24, 2017 (the Guardian, 2017). This resolution was put forward by the OIC especially. Russia is committed to supporting Myanmar without considering Myanmar refugees Crisis.

5.3 The Proposals of China in Resolving Rohingya Crisis

China has a real capacity to resolve the Rohingya crisis because it has maintained strong economic and strategic relationship with Myanmar and Bangladesh. China outlined three stages path to resolve Rohingya crisis for Myanmar and Bangladesh for the international response and economic interest. Wang Yi, Chinese Foreign Minister said that China believed Bangladesh and Myanmar could find out a mutually acceptable solution to halt this crisis on November 20, 2017. He proposed three steps to resolve this catastrophe and repatriation process. The first step is to implement a ceasefire on the ground in order to ensure stability, peace and no longer forced to flee. Secondly, both Bangladesh and Myanmar should search a workable solution for the return of refugees through dialogue and final step should be to find out a long-term solution based on poverty eradication (Reuters, 2017).

5.4 The Initiative of the United Nations Towards Rohingya Crisis

Ali Riaz (2017) said that the UN Secretary-General initiated to send a letter to the UN Security Council requesting for urgent action to address the crisis in a rare move regarding to other international crisis and troubles. The UN is the only one organization in this universe to uphold international

peace and security. The UN Human Rights Council criticized the systematic and gross violation of human rights in Myanmar especially against Rohingya in Rakhine State. The resolution passed in spite of the failed attempt by Chinese government, Philippines and Burundi to vote down a UN Human Rights Council resolution on the situation of the Rohingya crisis and other minority groups of Myanmar on 5th December 2017 (Amnesty, 2017).

5.5 The Enterprise of the UN Security Council and its Inactiveness

The United Nations Security Council (UNSC) is a prime decision-making body of its six organs. But most of the cases the UNSC member states failed to pass impartial resolution due to their distinctive economic interest, ideological and political differences. Korean peninsula crisis, Kashmir conflict, Palestine-Israel conflict, Syria and Yemen Crisis, and Rohingya Refugees are notable failure incidents of UNSC crises. Some critics argued that the UNSC failed to address the crisis cordially due to ideological and political differences of permanent member states. Additionally, some diplomats said that the Chinese and Russian government blocked a proposed UNSC initiative that would have expressed concern over the tense situation in Myanmar's Rakhine State on March 17, 2017 (Daily mail, 2017). The President of the Security Council, Sebastiano Cardinali (2017) urged the Myanmar government to restore civilian administration and to take immediate steps in accordance with the government's obligations. On the other hand, the Security Council called on the Myanmar government to stop the use of excessive military forces and inter-communal violence in the region on November 6, 2017 (UN, 2017). Therefore, The UNSC is failed to reach collective and sustainable resolution for geo-strategic interests, political and ideological differences.

5.6 The reality of the Veto⁴ Power and its Impact on Rohingya Crisis

The fellow Bangladeshi foreign allies failed to pass effective Security Council Resolution due to the veto power of Russian and China. These two countries served the interest of Myanmar in the UN for economic and geo-strategic interest. The Amnesty international report, China has real capacity to reach a sustainable solution of Rohingya crisis as it has dip-

4 It indicates the ideological and economic interest of Super powers countries of the UN Security Council. e.g. US, Chin, Russia, France, and Britain as they did not take collective approach to come up with a fruitful solution of Rohingya crisis for their own political and ideological difference.

lomatic, humanitarian and economic resources. But the recent strategy of Chinese government simply seeks to arbitrate impunity only to defend for horrific crimes perpetrator like Myanmar (Amnesty, 2017). Both Russia and China vetoed against Rohingya Resolution in favor of Myanmar since the inception of the Crisis. Bangladesh government can propose to UN to formulate effective permanent Security Council Resolution to resolve Rohingya Crisis supplementary. If the UN Security Council fails, Bangladesh can convey an emergency special session within 24 hours under the Resolution 377A(V), the Uniting for Peace, that was adopted by the General Assembly on November 3, 1950 for sustainable resolution (UN, 1950).

5.7 The Philanthropic Approaches and Schemes of European Union For Rohingya

Some of the international institutions and organizations took positive measures to minimize the crisis. Ali Riaz (2017) cited the European countries supported unilateral decision to pass a resolution at the UN Human Rights Councils and criticized Myanmar's operations in Rakhine State harshly. The European Union (EU) has a good partnership with Bangladesh in terms of trade, political, strategic and diplomatic relations. The EU is playing the vital role in socio-economic and development sectors of Bangladesh. Hence, the EU cooperated with Bangladesh domestic and international problems. As a result, they stood for Bangladesh on Rohingya Refugee Crisis. The EU has adopted a new €5 million programme to assist the Rohingya Refugees in Bangladesh in order to strengthen its response to the crisis. Moreover, The EU's initiative aims to cooperate for the execution of the bilateral agreement between the government of Myanmar and Bangladesh, which was signed on November 24, 2017 (Europa, 2017). The EU and its member countries determined to dissolve invitations to the commander-in-chief of the Myanmar military forces and other senior military officers and to overlook all kinds of practical defence cooperation on 16th October 2017. They took the decision against Burmese armies for irrational use of force and gross violation of human rights against Rohingya minority groups in Rakhine state in 2017. The EU supported the resolution of the HRC in September 2017 to extend the mandate of the Fact-Finding Mission until September 2018 and related resolutions at the UNGA Third Committee on 16th November 2016, and the HRC on December 5, 2017. The EU

has denounced the attacks of 25th August 2017 by the Arakan Rohingya Salvation Army, as well as the violence that followed in Northern Rakhine State. The informed that the Security operations carried out by Myanmar's security forces have directed to a serious refugee crisis. Tens of thousands of people have been internally displaced with no or limited access to humanitarian assistance and some 650,000 Rohingya have fled to Bangladesh. The European Commission (EC) announced an additional €3 million in humanitarian assistance to Bangladesh and Myanmar government for the Rohingya crisis on September 12, 2017. Federica Mogherini, the High Representative/Vice President of the EU, visited to Kutupalong refugee camp in Cox's Bazar to notice the Rohingya crisis where she met with representatives of humanitarian organizations, with a group of Rohingya women and the Prime Minister of Bangladesh, Sheikh Hasina. The EU has allocated over €51 million in total support to Rohingya and host communities in Bangladesh and Myanmar in 2017. Christos Stylianides, the EC for Humanitarian Aid and Crisis Response, visited northern Rakhine State in May 2017 and Cox's Bazar on 30th -31st October 2017. The EU has been funding humanitarian programmes in Cox's Bazar since 1994 through international NGOs and UN. The EU has allocated about €157 million to Bangladesh since 2007 and the government has been directed to allocate close to €38 million for the Rohingya (europa, 2018). The EU is really working for resolving this crisis neutrally. Hence, the EU is emerging to fill in the vacuum of power politics to resolve the crisis while the UNSC five permanent states remain busy in geo-strategic interests and differences.

5.8 The Position of United Kingdom to Address the Problems

This region was dominated by Great Britain for almost two centuries because of their dual stands especially divide and rule policy. Now, the United Kingdom (UK) is one of the most important allies of Bangladesh. Britain annulled monetary aid and drill to Burmese military staffs for recent violence and humanitarian crisis in the state (the Daily Star). The initiative was commendable to reduce the crisis.

The UK government enlarged its support through diplomatic and financial aids to Rohingya refugees. The UK foreign and commonwealth office (2017) reports that the UK government is unswerving to funding total \$63 million as humanitarian assistance to Rohingya refugees. Recently, Bo-

ris Johnson, the UK foreign secretary visited Bangladesh and Myanmar to detect the circumstances of Rohingya catastrophe. The independent (2017) reports that he urged to Myanmar government for safe and dignified voluntary return of Rohingya refugees doubted about Aung San Suu Kyi's understanding on Rohingya ethnic minority group crisis at her state (BBC, 2018; Independent).

5.9 Contribution Of Turkey In Addressing The Rohingya Crisis

The Muslim community is divided into many factions on the basis of beliefs, especially on Shia and Sunni. Consequently, they are the most victim persons of torture and violence in the world. They are not united to uphold their fraternity and keep aloof from the real teaching of Divine Book. This time the Muslim world raised their voices against Myanmar atrocities and genocide to Rohingya. Turkey's President Recep Tayyip Erdogan said that his country is ready to help refugees from Myanmar during a summit of the OIC on sciences and technologies, held in Astana, on September 10, 2017 (TASS, 2017). Ali Riaz (2017) cited that some Muslim states initiated some short term programmes to raise their voices and concern to world community for the humanitarian crisis in Myanmar. They were really worried about the Rohingya crisis and inactiveness of world community. They arranged protest programme, human rallies, and seminars and besiege the Myanmar Embassy in some countries. Turkey, Malaysia and Indonesia were the leading position regarding to protest of Rohingya crisis. Even they supported financial aid to the Rohingya refugees and some representatives and heads of the state of their government visited in the Rohingya Camps. Turkey first Lady Emine Erdogan, Turkey Prime Minister, Indonesian President are committed to supporting Bangladesh after visiting the Rohingya camps. Turkey holds the Presidency of the Organization of Islamic Conference (OIC) and Recep Tayyip Erdogan tried to play active role to resolve the crisis through arranging international conference, pressurizing Myanmar for peaceful settlement of Rohingya crisis.

Turkey and some Muslim states are playing vital role to reduce the Rohingya problems while some other Muslim Republican countries did not take strong role against Myanmar in politically, economically or diplomatically. Turkey is committed to upholding robust diplomacy and making some policies to uphold fraternity and solidarity in Muslim World where it is main-

taining diplomatic relationship with US, Russia and Muslim worlds. Simultaneously, Turkey cooperated to minimize Rohingya and Palestine crisis though extending their diplomatic and financial aid to Muslim refugees. It sent instantly its high-profile state authority visits and food and financial aid to Rohingya Refugees since the inception of Rohingya crisis in August 2017. Bangladesh government and Muslim world appreciated Turkey's unforgettable support to Rohingya crisis. Some Turkey's agencies named Turkish Cooperation and Coordination Agency (TIKA), Turkish Disaster and Emergency Management Authority (AFAD) and Turkey's Religious Affairs Directorate are working to facilitate aids and other supports to Rohingya refugees. Faisal M (2017) mentioned TIKa, Turkey's state-run aid agency sent a preliminary consignment of 1,000 tonnes to Rakhine State, Myanmar on September 2, 2017. The organizations distributed food items and medicine in the conflicting area. TIKa has also dispensed some basic items of fundamental needs at Rohingya camps in Bangladesh. It provided rice, lentils, chicken curry, potatoes and 10,000 blankets, medical care to Rohingya Refugees and built a playground for Rohingya children. The international News report (2017) reports that Turkey Prime minister disseminated food in Rohingya camps and handed over two ambulances to Cox's Bazar district administration after visiting Rohingya camps in Bangladesh (Reuters, 2017). He condemned the Military's atrocities against Rohingya and called their attacks as genocide. Later, he monitored the Turkish governmental and non-governmental agencies efforts to curtail Rohingya problems. The Anatolian Agency mentions that Turkey is dedicated to building total 25,000 homes for 1, 00,000 Rohingya ethnic groups in Bangladesh in order to decrease their accommodation problems (Anatolian Agency, 2017). Moreover, President Recep Tayyip Erdogan and his government are committed to resolving Rohingya catastrophe and extending their financial and diplomatic support to Bangladesh government regarding Rohingya humanitarian predicament.

5.10 Initiatives Taken by the USA to Resolve The Crisis

The US was playing most effervescent responsibility in world politics after the crumple of Soviet Union (Russia) and the cold war period. It was also umpiring some domestic and international conflicts and disasters. Sometimes it was frankly involved with the conflicts and sometimes it was

obliquely predisposed the conflicts. The world politics is proscribed by unipolar, bipolar for some decades. Now it is painstaking as a multi-polar world. Every superpower wants to play central part in intercontinental politics for exploiting national interests as they have nuclear arms and powers. The weight of US intercession is moribund in international politics after the presidential election in 2016. The Donald Trump administration prioritizes America first foreign policy and weakens the good relationship with Muslim nations for banning some Muslim counties as well as declaration Jerusalem as a capital of Israel state. After all, the US administration stood for Rohingya emergency through diplomatic and financial aids for the question of international politics and stood against Russia and China's march in order to weak their position in this region. The US and its government supported to play down Rohingya problems by pressurizing Myanmar and providing logistic supports in international institutions and forum. USAID and some other international institutions are functioning to diminish the Rohingya crisis in Bangladesh. The U.S. Embassy in Bangladesh (2017) reports that the US provided \$36 million humanitarian assistance to Rohingya refugee crisis since the emergence of the problems in 2017. It will also steadfast to allocating further \$47 million compassionate backing for Rohingya ethnic minority groups in Bangladesh. This fund is allotting through the following international institutions and organizations namely the international organization for Migration (IMO), the UN High Commissioner for Refugees (UNHCR), the UN Children's Fund, and the World Food Program (WFP) (UNHCR Report, 2018). The US and Trump administration condemned the military atrocities and urged to neutral probe on military and security forces operation in Rakhine state, Myanmar.

5.11 The Function of OIC in Resolving the Crisis

Bangladesh had no formal relationship with OIC till 1974 as it was annoyed the independence of Bangladesh from Pakistan. It started its journey with OIC after getting membership in 1974. Aftermath, OIC extended its all kinds of support to Bangladesh for enhancing Muslim solidarity and fraternity. From the very beginning of the crisis, the OIC expressed grave concern over the situation of Myanmar Rohingya Muslims on July 15, 2012. This organization aided Rohingya communities across the globe including in Myanmar. The OIC Secretary General met with Aung San Suu

Kyi on 9th September 2017 at New York. He urged to her government to end religious and racial conflicts, to protect of the basic human rights of the Rohingya Muslim community, including their fundamental right to citizenship in Myanmar. The organization denounced renovated prevalence of violence against Rohingya Muslim communities in Rakhine state. It also urged Myanmar government to halt the operations. The OIC Contact Group on Rohingya calls for UN Resolution on Myanmar on September 9, 2017. The office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR) found that Myanmar authority operated ethnic cleansing against Rohingya ethnic communities in Rakhine state. The OIC manifested its concern on the OHCHR's report about ethnic cleansing against Rohingya communities in Myanmar in 2017. As a result, it also sent a team in Cox's Bazar in order to observe the Rohingya refugee crisis in Bangladesh in 2017. The OIC acclaimed the decision by the UN General Assembly to call upon the UN Secretary- General Antonio Guterres to employ an eminent envoy to Myanmar on account of Rohingya crisis (OIC, 2017; Reuters, 2017). On the other hand, the organization proposed some plans to reduce Rohingya crisis. It also insisted to the Myanmar government to repatriate all Rohingya and terminate the operations of security forces in order to reach a sustainable solution. They suggested to Myanmar government to resolve the crisis immediately. Myanmar authority must be ensured a congenial milieu for safety, security, dignity and peaceful livelihood of Rohingya ethnic minority groups in Rakhine State (the Daily Star, 2017 and 2018). This organization is the only one umbrella of the Muslim world to pressurize other international institutions, organizations, states to resolve the crisis. Al-Ahsan A. (2017) cited that this organization is not only officially representing the Muslim worlds, but it is also honored the world Superpowers countries with Muslim minorities e.g. Russia, China, and the US. These three countries have their own delegates in the organization.

5.12 The Plans of Other Foreign States in Reducing the Crisis

There are many countries those supported Bangladesh in resolving Rohingya crisis. Foreign ministers of several states agreed for early return of Rohingyas from Bangladesh in 13th Asian European Foreign Minister Meeting on November 20, 2017 (bdnews24, 2017). Japan and some other countries supported Rohingya refugees with financial aid. Japan offers

\$23m in fresh aid for Rohingya refugees (Asia.Nikkei, 2018). Malaysian government played vital role by sending ship aid to Rohingya community in Bangladesh. The Malaysia aid groups assisted 2,000 (two thousand) tons of necessary food items and other important materials to Rohingya people in Bangladesh (Paul, 2017). On the other hand, Indonesian's President Joko "Jokowi" Widodo urged to halt violent action against Rohingya community as soon as possible. His government provided 34 Tons of aid for Rohingya refugees in Bangladesh (USNEWS, 2017).

6. CONCLUSION

The head of the government and the highest decision-making body of the ministry of foreign affairs of Bangladesh could visit Russia, China and India for achieving their commitments to resolve the Rohingya Crisis and pressurizing Myanmar after the inception of Rohingya Refugee Crisis on August 25, 2017. Because the US, UK, France, EU, Muslim states and other nation states cooperated with Bangladesh government by providing economic and diplomatic support to resolve the humanitarian crisis of Rohingya refugee. On the other hand, they condemned the recent atrocities of Myanmar and took some retaliate measures against Myanmar government and its Nationals. But Ministry of foreign affairs and Bangladesh government failed to initiate robust diplomacy to tackle the Rohingya crisis tactfully and still, Myanmar continued its atrocities against Rohingya ethnic minority groups. The time is not completed yet. In this case, Chinese proposal was praiseworthy that was delivered on November 20, 2017 but it backed up to Myanmar in every Security Council's proposal. Bangladesh can build up a warm relationship and regular contact to come up with a new solution especially with Russia, China, and India to repatriate all Rohingya to Myanmar as other UNSC permanent member states committed to extending their all kinds of support to end the crisis. It should to be remembered that this is regional crisis and it should to be resolved by supporting of regional powers including China, India and Pakistan. Bangladesh can convince the five permanent member states and Europe to adopt a new sustainable resolution under the banner of UNSC to resolve the crisis immediately. If the UN Security Council fails to do so, then Bangladesh can apply the Uniting for Peace Resolution 377A (V) for resolving the Rohingya crisis. Therefore, all member states of the United Nations

including Russia, China and India are legally bound to obey the resolution. Moreover, Bangladesh can lobby with OIC to resolve the crisis immediately.

This study found that there are lot of differences between these two nation states in terms of power exercise and other issues. The executive power of Bangladesh is exercised by the Prime Minister where the President is the executive head of Myanmar. Moreover, Military personnel are upper hand position in Myanmar as they have some privileges in the constitution. The parliamentary system of Bangladesh is formed with unicameral parliament. On the other hand, the bicameral parliament is prevailed in Myanmar. Therefore, there are lot of differences between these two states in the case of domestic and international relations. Strategically Bangladesh is a one of the most important partners of Russia, China and India. Bangladesh can put pressure on them not only for diplomatic, political, and strategical interest but also for humanitarian grounds. Moreover, Bangladesh can seek support from the superpowers especially Russia, China, and the US including regional power India to resolve the crisis. It is difficult to resolve the crisis amicably without their cordial support. Because they have lots of interests and influence to manipulate Myanmar politics and its government. Therefore, Bangladesh can address this crisis to revitalize the repatriation agreement by involving Muslim World, the UN, world Superpowers and regional powers. Hence, Myanmar authority should remember that the coercive method is not only destabilizing the whole region but also regenerating the conflict for a long time. The nature of Rohingya crisis has already turned into protracted crisis. The clash between mainstream Buddhist and Rohingya people are undermining peaceful coexistence and harmony among the groups and nations in South and Southeast Asia. So, the World superpowers and regional and international community should work together for keeping regional and world peace and security. Otherwise, the World would be affected by this crisis. Last but not least, time is set now to take valiant and effective measures from all regional, economic as well as international bodies to address this crisis which would affect the all development process.

REFERENCES

1. Ahmed, S.M. (2001). "Differing Health and Health Seeking Behaviour: Ethnic Minorities of the Chittagong Hill Tracts, Bangladesh." *Asia-Pacific Journal of Public Health*, Vol: 13(2). P.100-108. Retrieved September 3, 2018 from <https://www.researchgate.net>
2. Al-Ahsan A. (2017), The Rohingya crisis and the role of the OIC, Retrieved February 8, 2018 from <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2017/02/rohingya-crisis-role-o-ic-170217102801957.html>
3. Amnesty. (2017, December 15). UN: China fails to scupper resolution on Myanmar's persecution of Rohingya. Retrieved February 5, 2018 from <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2017/12/un-china-fails-to-scupper-resolution-on-myanmars-persecution-of-rohingya/>
4. Brown, 1993, ETHNIC CONFLICT AND INTERNATIONAL SECURITY, published by Princeton University, New Jersey
5. Brosche, J. and Elfversoon, E. (2012, January). Communal conflict, civil war, and the state: Complexities, connections, and the case of Sudan. Retrieved January, 2018 from https://www.researchgate.net/publication/283486713_Communal_conflict_civil_war_and_the_state_Complexities_connections_and_the_case_of_Sudan
6. BBC. (2018, February 2018). "Boris Johnson: Rohingya refugees need safe way back." Retrieved September 03, 2018 from <https://www.bbc.com/news/uk-43014858>
7. BBC. (2018, February 2018). "Bangladesh country profile." Retrieved September 03, 2018 from <https://www.bbc.com/news/world-south-asia-12650940>
8. Banik, A. (2015, August 26). "Bangladesh-Myanmar relations: Strategic imperatives." Retrieved September 03, 2018 from <http://www.theindependentbd.com/printversion/details/13090>
9. Chaturvedi M C 2012, 'Myanmar's Ethnic Divide the Parallel Struggle', Institute of Peace and Conflict Studies, IPCS Special Report 131, New Delhi, Available at www.ipcs.org,
10. Douma P. S., 2003, The Origin of Contemporary Conflict A Comparison of Violence in Three World Regions, September 2003, NETHERLANDS INSTITUTE OF INTERNATIONAL RELATIONS, CLINGEDAEL
11. Daily Sabah. (2018, August 19). "Around 24,000 Rohingya Muslims killed by Myanmar army, 18,000 raped: report". Retrieved September 02, 2018 from <https://www.dailysabah.com/asia/2018/08/19/around-24000-rohingya-muslims-killed-by-myanmar-army-18000-raped-report>
12. Dittmer L 2008, 'Burma vs. Myanmar: What's in a Name?', *Asian Survey*, Vol. 48, No. 6, pp. 885-888, published by University of California Press, available at <http://www.jstor.org/stable/10.1525/as.2008.48.6.885> .Accessed: 14/09/2013 08:06
13. EUROPA. (2018, June 25). EU-Myanmar relations. Retrieved February 6, 2018 from https://eeas.europa.eu/delegations/myanmar-burma/4004/eu-myanmar-relations_en
14. EUROPA. (2018, January 15). EU steps up support to address the Rohingya crisis in Bangladesh. Retrieved February 6, 2018 from http://europa.eu/rapid/press-release_IP-18-201_en.htm
15. Habib A., 2011, Introduction to Anthropology, p. 644, and the United States Bureau, April 1-3, 1992

30. <https://news.un.org/en/story/2017/09/564622-un-human-rights-chief-points-textbook-example-ethnic-cleansing-myanmar>
31. <https://www.itlos.org/cases/list-of-cases/case-no-16/> and accessed on February 10, 2018 at 12:17 pm
32. <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2018/01/bangladesh-returning-rohingya-to-myanmar-illegal-and-premature/> and accessed on February 10, 2018 at 10:36 pm
33. <http://archive.ipu.org/strct-e/stcnfres.htm> and accessed on February 11, 2018 at 08:14 pm
34. <https://www.reuters.com/article/us-myanmar-rohingya-bangladesh-turkey/turkish-pm-calls-rohingya-killing-in-myanmar-genocide-idUSKBN1EE1RL> and accessed on February 18, 2018 at 1.25 am (Bangladesh Local time)
35. <http://aa.com.tr/en/asia-pacific/turkey-commends-bangladesh-over-support-to-rohingya/1007920> and accessed on February 18, 2018 at 1.41 am (Bangladesh Local time)
36. <http://aa.com.tr/en/asia-pacific/turkey-to-build-5-000-more-homes-for-rohingya/973634> and accessed on February 18, 2018 at 1.52 am (Bangladesh Local time)
37. <http://www.thedailystar.net/news-detail-230381> and accessed on February 10, 2018 at 10:08 pm
38. <http://www.newagebd.net/article/23776/govt-to-import-rice-from-myanmar-trade-diplomacy-to-continue-food-minister> and accessed on 8th February 2018 at 4:13 pm
39. <http://www.thedailystar.net/opinion/human-rights/what-bangladesh-needs-do-now-1459795> and accessed on 7th February 2018
40. <http://www.thedailystar.net/world/rohingya-crisis-oic-urges-myanmar-take-rohingyas-back-1464961> and accessed on February 8, 2018 at 9:26 am
41. https://www.oic-oci.org/topic/?t_id=7023&ref=2894&lan=en and accessed on February 8, 2018
42. <http://www.bbc.com/news/world-asia-41329662> and accessed on February 8, 2018 at 9:44 pm
43. <http://www.thedailystar.net/supplements/independence-day-special-2015/the-gaza-little-object-bangladesh-the-united-nations-1971> and accessed on February 6, 2018
44. <https://www.reuters.com/article/us-myanmar-rohingya/china-draws-three-stage-path-for-myanmar-bangladesh-to-resolve-rohingya-crisis-idUSKBN1DK0AL> and accessed on February 5, 2018 at 12:38 pm
45. <http://www.thehindu.com/opinion/op-ed/rohingya-bangladeshs-burden-to-bear/article19694058.ece> and accessed on February 6, 2018 at 08:00 am
46. <https://www.theguardian.com/world/2017/dec/24/china-russia-oppose-un-resolution-myanmar-rohingya-muslims> and accessed on February 8, 2018 at 10:35 am
47. <https://bdnews24.com/world/2017/09/16/russia-against-intervention-in-myanmars-internal-affairs-as-rohingya-crisis-deepens> and accessed on February 8, 2018 at 10:52 am
48. <http://tass.com/politics/964635> and accessed on February 8, 2018 at 11:00 am
49. <https://www.reuters.com/article/us-myanmar-rohingya/bangladesh-says-agreed-with-myanmar-for-un-hcr-to-assist-rohingyas-return-idUSKBN1DP05N> and accessed on February 8, 2018 at 11:28 am
50. <https://www.reuters.com/article/us-myanmar-rohingya/tillerson-in-myanmar-calls-for-credible-probe-of-atrocities-idUSKBN1DF0GM> and accessed on February 10, 2018 at 12:16 pm
51. <https://www.reuters.com/investigates/special-report/myanmar-rakhine-events/> and accessed on February 10, 2018 at 03:03 pm
52. <http://www.bbc.com/news/world-asia-41082689> and accessed on February 10, 2018 at 05:09 pm

53. <http://www.thedailystar.net/rohingya-crisis/3000-rohingya-muslims-killed-rakhine-state-myanmar-august-25-violence-1474306> and accessed on February 10, 2018 at 05:13 pm
54. <http://www.bbc.com/news/world-asia-42639418> & accessed on February 10, 2018 at 05:55 pm
55. <http://www.thedailystar.net/frontpage/rohingya-repatriation-450-return-first-batch-1511848> & accessed on February 10, 2018 at 10:46 pm
56. <http://www.dailymail.co.uk/wires/afp/article-4325496/China-Russia-block-UN-statement-Myanmar.html> and accessed on February 11, 2018 at 07:34 pm
57. <https://bdnews24.com/bangladesh/2017/11/21/foreign-ministers-in-asem-agree-for-early-return-of-rohingyas-from-bangladesh> and accessed on February 11, 2018 at 10:21 pm
58. <http://www.theindependentbd.com/printversion/details/13090> and accessed on February 11, 2018 at 11:20 pm
59. <https://www.state.gov/secretary/remarks/2017/11/275848.htm> and accessed on February 10,
60. 2018 at 12:17 pm
61. HRW, (2017). "All of my Body was Pain." Retrieved February 10, 2018 from
62. <https://www.hrw.org/report/2017/11/16/all-my-body-was-pain/sexual-violence-against-rohingya-women-and-girls-burma>
63. Jonayed S. M. 2012, Bloodshed in the name of religion, published by Banalata
64. Prokashani, Tajgaon, Dhaka-1215
65. Khin, T. (2018, June 15). "Why the UN Deal with Myanmar Ignores Rohingya
66. Realities." Retrieved September 03, 2018 from <https://thediplomat.com/2018/06/why-the-un-deal-with-myanmar-ignores-rohingya-realities/>
67. Levy, J.S. and Thompson, W. R. (2010, November 29). Causes of War. Published by Wiley-
68. Blackwell, UK
69. Liton, S. (2017, November 29). "Rohingya Repatriation: A pipe dream? Retrieved September
70. 03, 2018 from <https://www.thedailystar.net/frontpage/myanmar-refugee-crisis-rohingya-repatriation-pipe-dream-1497811>
71. MINLAW, S. (2010). The Constitution of the People's Republic of Bangladesh. Retrieved
72. September 03, 2018 from http://bdlaws.minlaw.gov.bd/pdf_part.php?id=367
73. Mahmud F., 2017, Rohingya crisis brings Turkey and Bangladesh closer, Aljazeera,
74. Available at <http://www.aljazeera.com/news/2017/12/rohingya-crisis-brings-turkey-bangladesh-closer-171222140806764.html> and accessed on February 18, 2018 at 12.59 am (Bangladesh Local time)
75. Ministry of Information. (2008, September). "Constitution of the Republic of the Union of
76. Myanmar". Printed by Ministry of Information. Retrieved September 02, 2018 from http://www.burmalibrary.org/docs5/Myanmar_Constitution-2008-en.pdf
77. New Age. (2017, October 19). China, Russia's role important in resolving Rohingya crisis:
78. EU. Retrieved February 8, 2018 from <http://www.newagebd.net/article/26465/china-russias-role-important-in-resolving-rohingya-crisis-eu>
79. Nye, J.S. (2006, February 23). Think Again: Soft Power. Retrieved September
80. 03, 2018 from <https://foreignpolicy.com/2006/02/23/think-again-soft-power/>
81. Nye, J.S. (2011, June 06). Has Economic Power Replaced Military Might? Retrieved
82. September 03, 2018 from <https://www.belfercenter.org/publication/has-economic-power-replaced-military-might>

83. OHCHR. (2018, August 27). Myanmar: Tatmadaw leaders must be investigated for genocide, crimes against humanity, war crimes – UN report. Retrieved September 8, 2018 from <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=23475&LangID=E>
84. Paul, R. (2017, February 13). Malaysian aid ship to help Rohingyas arrives in Bangladesh.
85. Retrieved September 10, 2018 from <https://www.reuters.com/article/us-myanmar-rohingya-malaysia-bangladesh/malaysian-aid-ship-to-help-rohingyas-arrives-in-bangladesh-idUSKBN15S179>
86. Phillips A 2003, 'The World's Blind Spot', HARVARD INTERNATIONAL
87. REVIEW the writer is staff writer in WORLD IN REVIEW, Shedding Light on the Persecuted, Photos Courtesy Reuters Fall
88. Riaz A. DIPLOMATIC PUSH ON ROHINGYA CRISIS: What Bangladesh needs to do now
89. 2017, <http://www.thedailystar.net/opinion/human-rights/what-bangladesh-needs-do-now-1459795>, and accessed on 7th February 2018
90. Reuters. (2017, September 21). Visualizing the influx of Rohingya refugees. Retrieved
91. September 19, 2018 from <https://www.reuters.com/article/us-myanmar-rohingya-exodus/visualizing-the-influx-of-rohingya-refugees-idUSKCN1BW1KY>
92. Robertson, P. (2015, November 12). "Can Aung San Suu Kyi control Myanmar's military."
93. Retrieved September 03, 2018 from <https://edition.cnn.com/2015/11/12/opinions/myanmar-aung-san-suu-kyi-military/index.html>
94. Shivananda, H. (2011, July). Sino-Myanmar Military Cooperation and its
95. Implications for India, Focus, Vol.5(2), p.117-127, New Delhi, IDSA
96. Steinberg David I. 2012, 'The Problem of Democracy in The Republic Of
97. The Union of Myanmar: Neither Nation-State nor State-Nation?', Southeast Asian Affairs, 2012, Asian Studies, School of Foreign Service, Georgetown University
98. Sundar, A. and Sundar, N. (2014). Civil Wars in South Asia: State, Sovereignty,
99. Development, Published by SAGE Publications India Pvt Ltd, Retrieved September 3, 2018 from <http://sk.sagepub.com/Books/civil-wars-in-south-asia>
100. Taras R.C. and Ganguly R., 2002, Understanding Ethnic Conflict: The
101. International Dimension, p.xiii and 4, published by Priscilla McGreehon
102. The Advisory Commission on Rakhine State, 2017, TOWARDS A PEACEFUL, FAIR AND
103. PROSPEROUS FUTURE FOR THE PEOPLE OF RAKHINE, Final Report of the Advisory Commission on Rakhine State, <http://www.rakhinecommission.org/the-final-report/> and accessed on 6th February 2018
104. The Guardian. (2017, September 19). "Aung San Suu Kyi award suspended by UK union
105. over Myanmar crisis." Retrieved February 8, 2018 from <https://www.theguardian.com/world/2017/sep/19/unison-delays-bestowing-award-upon-myanmar-aung-san-suu-kyi>
106. The Reuters. (2017, August 04). "OIC, UN working together to solve Rohingya refugee
107. crisis: OIC chief." Retrieved February 8, 2018 from <https://www.reuters.com/article/us-bangladesh-myanmar-oic-idUSKBN1AK1ST>
108. The Guardian. (2017, October 04). "Myanmar military accused of killing dozens of
109. fleeing Rohingya villagers". Retrieved February 8, 2018 from <https://www.theguardian.com/global-development/2017/oct/04/myanmar-military-accused-executing-dozens-fleeing-rohingya-villagers-rakhine-state>

110. The Guardian. (2018, September 03). "Reuters reporters jailed for seven years in Myanmar. Retrieved September 10, 2018 from <https://www.theguardian.com/world/2018/sep/03/myanmar-reuters-journalists-sentenced-to-seven-years-in-prison-rohingya>
111. The Guardian. (2018, April 10). "Myanmar soldiers jailed for 10 years over massacre
112. of Rohingya Muslims". Retrieved September 02, 2018 from <https://www.theguardian.com/world/2018/apr/10/myanmar-rohingya-muslims-massacre-burma-soldiers-sentenced-jailed>
113. Time. (2013, July 01). "The Face of Buddhist Terror". Retrieved February 10, 2018 from
114. <http://content.time.com/time/magazine/article/0,9171,2146000,00.html>
115. The Telegraph. (2017, September 08). "Nobel institute: Aung Sang Suu Kyi cannot be
116. stripped of prize." Retrieved February 11, 2018 from <http://www.telegraph.co.uk/news/2017/09/08/nobel-institute-aung-sang-suu-kyi-cannot-stripped-prize/>
117. The Constitution of the People's Republic of Bangladesh,
118. http://bdlaws.minlaw.gov.bd/sections_detail.php?id=367§ions_id=24573, and accessed on 8th February 2018 at 4:13 pm
119. USEMBASSY. (2017, November). U.S. Assistance in Response to the Rohingya Refugee
120. Crisis in Bangladesh. Retrieved February 19, 2018 from <https://bd.usembassy.gov/u-s-assistance-response-rohingya-refugee-crisis-bangladesh-2/>
121. UN. (2018, January 15). UN. Retrieved February 5, 2018 from
122. <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=58040#.WnfaJKiWbIU> © 2018 AMNESTY INTERNATIONAL
123. UN. (2017, September 22). Addressing Rohingya crisis, Bangladesh proposes UN-monitored
124. 'safe zones' in Myanmar. Retrieved February 4, 2018 from <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=57662#.WnbmiaiWbIU>
125. UN. (2018, March 12). Note to Correspondents: Statement by Adama Dieng, United Nations
126. Special Adviser on the Prevention of Genocide, on his visit to Bangladesh to assess the situation of Rohingya refugees from Myanmar. Retrieved September 7, 2018 from <https://www.un.org/sg/en/content/sg/note-correspondents/2018-03-12/note-correspondents-statement-adama-dieng-united-nations>
127. USNEWS. (2017, September 12). The Latest: Indonesia Sends 34 Tons of Aid for Rohingya.
128. Retrieved September 10, 2018 from <https://www.usnews.com/news/world/articles/2017-09-12/the-latest-irans-supreme-leader-condemns-myanmar-violence>

KARTEPE SUMMIT

KARTEPE SUMMIT

EĞİTİM

SURİYELİ MÜLTECİ ÇOCUKLARIN EĞİTİM SORUNU: HATAY İL ÖZELİNDE BİR ALAN ARAŞTIRMASI

Prof. Dr. Mustafa Kemal ŞAN
Sakarya Üniversitesi
mksan@sakarya.edu.tr

Yunus EROĞLU
Sakarya Üniversitesi
yunuseroglu@hakkari.edu.tr

ÖZET

2011 yılından bu yana Suriye’de yaşanan savaşın ve insani krizin farklı yansımaları olmuştur. Bu savaş durumundan etkilenen insanlar, ülkelerini terk ederek sınır komşusu olan ülkeler başta olmak üzere farklı ülkelere sığınmak durumunda kalmışlardır. Türkiye, Suriye krizinde büyük bir tecrübe edinmiş ve açık kapı politikası uygulayarak milyonlarca Suriyeli göçmeni sınırlarına dahil etmiştir. Bununla birlikte göç olgusunun içinde barındırdığı bir takım menfi durumlar da söz konusu olmuştur. Bunlar arasından ilk sıralarda gelen eğitim meselesidir. Türkiye’deki Suriyeli çocukların ve gençlerin eğitim hususu, yol haritası bekleyen elzem bir noktadadır. Bir çok konuda açmazları bulunan bu çocukların ve gençlerin kayıp nesiller olmaması adına bu meselelerin üzerine eğilmek, bu çalışmanın kendine edindiği derttir. Ayrıca literatürde alan çalışmasının eksikliği bu çalışmanın önemini anlaşılmasında etkili olmaktadır. Suriyeli çocukların özellikle temel eğitimleri önündeki engelleri irdelemek maksadı taşıyan bu araştırmanın metodolojisi, yarı yapılandırılmış mülakat çalışmasıdır. Bu çalışma, elde edilen kamp-ıçi verileri ve kamp-dışında bulunan 15 Suriyeli çocuk ile yapılan mülakat çalışmalarının değerlendirilmesi ve yorumlanmasıyla çözüm önerileri sunmayı amaç edinmektedir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Suriye, Eğitim,

Giriş

Günümüzde dünyanın farklı bölgelerinde savaşlar yaşanmaktadır. Yaşanan bu savaşlar sadece savaş alanlarında değil sivillerin yaşadıkları yerleri de etkilemektedir. Bu savaş ortamından hiç şüphesiz en fazla etkilenen ço-

cuklardır. İçerisinde bulunulan savaş ve şiddet ortamları çocukların yaşamlarını ve gelişimlerini ciddi manada etkilemektedir. Bu savaş ve çatışma atmosferi çocukların hayatlarına mal olduğu gibi, çocukların fiziksel ve ruhsal gelişimleri, sağlık ve eğitim haklarından ve sosyal hayattan koparılmalara da neden olmaktadır.

Fiziksel ve psikolojik anlamda çocukların küçük dünyalarında yaşamış oldukları bu yıkım, kısa ve uzun vadede hayata bakış açılarını, hayal dünyalarını ve geleceğe yönelik beklentilerini de olumsuz yönde etkilemektedir. Savaş ve çatışma bölgelerinde hayatlarını kaybeden çocukların yanı sıra zorla silâh altında tutulan, savaşmak durumunda bırakılan ve göç etmek durumunda bırakılan çocuklar da olayın vahametini gösteren diğer durumlardır. Savaşın asıl kaybedenleri olan çocuklar, savaş durumundan ve mülteci konumlarından dolayı eğitimlerine devam edememekte, okul çağına gelenler okula başlayamamakta ya da eğitim dili, entegrasyon ve sosyo-ekonomik temalı problemler nedeniyle eğitim süreçleri sekteye uğramaktadır. Çocukların okullarından alıkonulmaları, savaşın yaşandığı bölgelerdeki ülkelerin uzun vadede yaşayacakları yıkımları da gözler önüne sermektedir. Bir toplumun geleceğini inşa etmesi için gerekli olan birinci şart çocuklardır. Çocukların edindikleri kültürel miras, eğitim ve sosyal-beşeri sermaye, toplumun gelişimini tamamlayacak alt yapıdır. Bu anlamda çocukların kayıp nesil olarak yetişmesi, uzun vadede bu toplumun dinamiklerinin kaygı verici bir derecede etkileneceğine işaret etmektedir.

2011 yılından günümüze gelinceye dek büyük çatışma alanına dönüşen ve sıcak savaşın yaşandığı bir alan haline gelen Suriye’de sadece 2016 yılında 652 çocuk öldürülmüştür ve binlerce çocuk yapılan saldırılarda yaralanmıştır. Suriye’nin içinde bulunduğu kaos ortamından dolayı çocuk işçilik ve çocuk asker sayısında da büyük artışlar yaşanmıştır. UNICEF’in 2017 verilerine göre; 2,3 milyon Suriyeli çocuk Türkiye, Lübnan, Ürdün, Irak ve Mısır’da mülteci konumundadır. Bu çevre ülkelerde bulunan Suriyeli çocukların hayatlarındaki sıkıntılar bitmiş değildir. Burada da çocuk işçilerin sayısı oldukça fazladır (UNICEF, 2017: URL7). Bu çocukların ne kadarının sağlık hizmetlerinden, eğitim haklarından faydalandığı ise soru işaretleri yaratmaktadır.

Hatay'daki Suriyeli çocukların eğitiminin önünde duran engelleri, çalışma alanı olarak belirleyen bu araştırmanın birinci bölümünde Türkiye'deki Suriyeli çocukların eğitim durumu ele alınacaktır. İkinci bölümünde genel olarak eğitim dili, entegrasyon, kayıt sistemi, psikolojik ve rehberlik hizmetleri ve sosyo-ekonomik problemleri kapsayan Suriyeli çocukların eğitim süreçlerinin önündeki engeller bölümü irdelenecektir. Araştırmanın son bölümünde ise Hatay ilinde yaşayan okullaşma çağına gelmiş 15 çocuğa ilişkin yarı yapılandırılmış mülakat çalışması verileri, analizleri ve bulguları değerlendirilecektir.

I. Türkiye'deki Suriyeli Çocukların Eğitim Durumu

20 Kasım 1989 tarihinde kabul edilen Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, her çocuğun doğduğu andan itibaren yaşama, korunma, katılım ve gelişim olmak üzere 4 ana gereksinimi ve hakkı olduğu üzerinde durmaktadır. Çocukların gelişimlerini sağlayabilmek için beslenme, uyku, hareket edebilme, korunma gibi temel ihtiyaçlarının yanı sıra eğitim de bu ihtiyaçlardan biri olarak kabul edilmiştir. Bu sözleşmeye taraf olan ülkelerdeki çocukların da bu gereksinimlerini karşılayabilmek adına verilen haklardan eşit şekillerde istifade etmeleri gerekmektedir (Gencer, 2017: 839). Fakat, göç olgusu söz konusu olduğunda bu hassasiyetin dikkate alınmadığı ya da başka olumsuz sebeplerden dolayı 4 ana gereksinimden özellikle gelişim ve eğitim konularının aksadığı görülmektedir. Bu kontekste bazı ülkelerin duyarsız yaklaşımı, bazı ülkelerin de alt yapı konusunda yetersiz olmaları göçmen çocukların yaşadığı sorunu perçinlemektedir. Suriyeli göçmen çocuklar da yaşadıkları savaş ve çatışma ortamından dolayı göç ettikleri ülkelerde bu ve benzer sorunlarla karşılaşmış, eğitim süreçleri aksamıştır.

Suriye'ye en uzun sınır komşusu konumunda olan Türkiye, 2011 yılında patlak veren Suriye iç savaşından sonra Suriyeli göçmenlere kapısını açmış ve bu bağlamda büyük de bir sorumluluk almıştır. Suriye'den göç eden insanların büyükçe bir kısmı Türkiye başta olmak üzere sınır komşularına sığınmış ve bir kısmı da Türkiye'yi transit ülke olarak kullanarak Avrupa ülkelerine geçme rüyasına kapılmışlardır. Fakat Avrupa ülkeleri başta olmak üzere Batı ülkeleri, yaptıkları geri gönderme anlaşmalarıyla sınırlarını Suriyeli göçmenlere kapatmış ya da Tablo 1'den de görüleceği üzere, çok düşük sayıda göçmen alarak bu anlamda hanelerine kırık not düşmüşlerdir.

Tablo.1: 2017 yılı sonu itibariyle Suriyeli mültecilerin Dünya ülkelerine dağılımı.

Ülke	Suriyeli Sığınmacı Sayısı
Türkiye	3.400.000
Lübnan	1.000.000
Ürdün	660.000
Almanya	530.000
Irak	250.000
Mısır	130.000
İsveç	110.000
Kanada	54.000
Avusturya	50.000
ABD	33.000

Kaynak: Pew Research Center, URL1.

Avrupa Birliği, kuruluşundan itibaren kendini evrensel değerlerin koruyucusu ve taşıyıcısı olarak tanımlamış, bu uğurdu çalışmalar yapmış ve genel manada Doğu ve Güney ülkelerini, bu değerlerden uzak olduğu gerekçeyle zaman zaman eleştirmiştir. Fakat bu değerlerin savunucusu ve taşıyıcısı olmak, sadece bunları her fırsatta dile getirmekle ya da yer yer diğer ülkeleri eleştirmekle olmamaktadır. Nitekim Arap Baharı süresince tek vücut hareket edemeyip çoğu insan hakları ihlallerine kayıtsız kalması, son dönemlerde artan aşırı sağ eğilimlerle birlikte ırkçılığın hortlaması, farklılıkların tolere edilememesi ve Suriye iç savaşından sonra Suriyeli göçmenlerin Avrupa yolunda ölüme terk edilmeleri; Avrupa'nın değil insan hakları savunucusu olduğunu, bu anlamda eksikliğini ortaya koymaktadır. Ayrıca göçmenleri ülkelerinden uzak tutup mali yardımlarla itibar satın almaya çalışması da meselenin diğer ayırt edici tarafını göstermektedir.

Bu anlamda Türkiye'nin, en büyük rakamlarda Suriyeliye kapı açması üzerinde durulması gereken bir konudur. Bu politikasıyla büyük bir sorum-

luluk üstlenen Türkiye, bazen bu sorumluluğun getirmiş olduğu ağır yük altında kalarak çok zorlanmaktadır. Türkiye’de geçici koruma statüsünde bulunan Suriyeliler, göç olgusunun içinde barındırdığı bir takım sorunlarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Eğitim sorunu, bunlar arasında en yıkıcı etkiyi yaratan, geri dönüşü olmayan ve gereken önlemlerin alınmaması halinde bir neslin yok olmasına sebebiyet verebilecek derecede olumsuz sonuçlar verebilecek bir konudur. Bir çok sebebi bulunan bu önemli meselenin en dikkat çeken nedenleri göçe maruz kalanların sosyo-ekonomik durumları, geldikleri şehrin dinamikleri, dilsel problemler ve savaş travması yaşamalarından kaynaklı psikolojik unsurlardır. Suriye’deki savaş ve savaş sonrası durum bir çok alanda yıkıcı etki yaratmış olsa da bu durumdan en çok etkilenenler çocuklar olmuştur. Savaşın psikolojisi ise travmalar yaşayan çocuklar, evlerinden uzakta kalmış, okullarından olmuş ve eğitimleri ya son bulmuş ya da aksamıştır. Suriye’de yaşanan savaş, çatışma ve yer değiştirmenin bir çocuğun eğitim hayatını nasıl sonlandırdığını göstermektedir. 2009 yılında, yani Suriye’de iç savaş başlamadan önce, Suriyeli çocukların %94’ü ilk ve orta okullara gitmekteydi. Fakat 2017 yılının sonuna gelindiğinde Suriye’den göç alan ilk beş ülke olan Türkiye, Lübnan, Ürdün, Irak ve Mısır’da resmi ilk ve orta okullara kayıt oranı %56 oranında gerçekleşmiştir. Bu oran, Suriyeli 700.000 okul çağına gelmiş çocuğun eğitim hakkından yoksun halde olduğunu anlamına gelmektedir (UNHCR, URL4).

Türkiye, Suriyeli göçmenlerin eğitim politikalarında birden fazla kez politika değişikliğine gitmiştir. Bu konu özelinde başlarda iç savaşın kısa süreceği ve Suriyeli sığınmacıların kısa süre sonra ülkelerine döneceği fikri ağır basmıştır. Fakat savaş süreci uzadıkça ve misafirliğin süresi de uzadıkça izlenen eğitim politikalarında değişikliğe gidilmiştir. Bu bağlamda dönemin Milli Eğitim Bakanı olan Ömer Dinçer de 2012 yılında verdiği bir demeçte, Suriyeli öğrencilere Türkiye müfredatının Arapça verileceğini belirtmiştir. Ayrıca Bakan, Suriyeli çocuklara Türkçe öğretme çabasına girmeyeceklerini, Suriye’deki durumun düzelmesi sonrasında kendi ülkelerine döneceklerini ve onların misafir öğrenci gibi eğitime tabi tutuldukları belirtilmiştir. Türkiye 2013 yılı itibariyle ise Suriyelilerin ilk etapta beklenenin aksine Türkiye’de kaçıcı oldukları ortaya çıktıktan sonra eğitim ile alakalı yasal düzenlemelere gitmiştir. Bu bağlamda 26 Nisan 2013 tarihinde “Ülkemizde Kamp Dışında Misafir Edilen Suriye Vatandaşlarına Yönelik Tedbirler” konulu genelgeyi çıkarmıştır. Bu genelgeyle Suriyeli çocukların eğitim, sosyal aktivite faali-

yetlerini karşılamayı amaçlamış ve STK, yerel yönetimler ile birlikte hareket edilmesini istemiştir. 26 Eylül 2013 tarihinde ise “Ülkemizde Geçici Koruma Altında Bulunan Suriye Vatandaşlarına Yönelik Eğitim Öğretim Hizmetleri” konulu daha geniş bir genelge yayınlamıştır. Bu genelgenin amacı Suriyeli öğrencilere verilen eğitimde bir standardın sağlanmasıdır. Bu genelgeyle Suriyeli çocukların eğitiminin koordinasyonundan Milli Eğitim Bakanlığı sorumlu olacak, öğretmen ihtiyacı norm fazlası öğretmenlerden, yeterli olmaması durumunda ise Arapça bilen kişilerden karşılanacaktır. Uygulanacak olan eğitimin içeriği Milli Eğitim Bakanlığı kontrolünde Suriye Koalisyonu Yüksek Eğitim Komisyonu tarafından hazırlanacak. Ayrıca Türk asıllı Suriyeli öğrenciler talep ederlerse Türkiye müfredatından da eğitim alabileceklerdir. Bu genelgenin içeriğinden Bakan Dinçer’in 2012 yılındaki düşüncelerinin değiştiğini müfredatın SUKYEK tarafından hazırlandığını göstermektedir. Ayrıca Türkmenler için de farklı bir uygulamanın söz konusu olabileceğini göstermesi açısından önemlidir. İfade edilen her iki genelge de Suriyeli öğrencilerin eğitim görecekleri kurum olarak Geçici Eğitim Merkezleri (GEM) ve diğer geçici eğitim kurumları gösterilmiş fakat devlet okullarında eğitim görmelerinin önü açılmamıştır. Ancak 2014 yılında “Yabancılara Yönelik Eğitim Öğretim Hizmetleri” adlı genelge, Suriyelilerin sadece GEM’lerde değil devlet okullarında da eğitim görebileceklerinin yolunu açmıştır. Bu genelgenin dayanak noktasını ise, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (Nisan 2014) ve “Geçici Koruma Yönetmeliği” oluşturmaktadır. Bu yasal düzenlemelerin ardından Milli Eğitim Bakanlığı, 2015-2019 stratejik planına ilk kez mülteciler ve sığınmacıların eğitimine yönelik ibareler eklemiştir. Bu ibareye göre, “mülteciler, geçici koruma altındaki yabancılar veya vatansız olarak yurdumuzda bulunanların da, buldukları süre boyunca eğitim görmelerini sağlamak üzere bu öğrencilerin eğitim sistemine entegrasyonunun sağlanmasına yönelik çalışmalar yapılacaktır” (Kızıl ve Dönmez, 2017: 212-214).

Bu meselenin çözüme kavuşturulması için çalışmalar başlatan Türkiye, ilk olarak okullara kayıt sisteminin iyileştirilmesi hususunu dikkate almıştır. Türkiye’de Suriyeli çocukların eğitim-öğretim kayıtları için gerekli olan tek şart, “Yabancı Tanıtım Belgesi”dir. Bu belge üzerinde yer alan yabancı kimlik numaralarının e-okul otomasyon sistemine kaydedilmesiyle birlikte öğrencilerin okullara kayıtları aktif hale gelmektedir. Bu sistemin 2011 yılında göçlerin ilk başladığı yıllara oranla daha pratik hale gelmiş ve kullanım alanları daha

da genişlemeye başlamıştır. Bunun temelde iki sebebi bulunmaktadır. Birinci sebebi, Suriyeli göçmenlerin 2011 yılındaki ilk göçlerine oranla çok daha büyük dalgalar şeklinde Türkiye'ye gelmeleri ve bunun sonucunda Türkiye'nin yaşadığı büyük göç dalgaları karşısında pozisyon almaya başlamasıdır. İkinci sebebi ise Türkiye'nin Suriye göçüne karşı uyguladığı politikanın geçicilik ekseninden kalıcılık eksenine doğru kaymasıdır. Türkiye, bu alanda yaptığı çalışmalarla Suriyeli çocukların okullaşmasının önündeki engelleri kaldırmış ve hem resmi okullarda hem de GEM'lerde Suriyeli çocuklara eğitim verilmesinin önünü açmıştır.

Tablo. 2: Türkiye'deki Suriyeli Çocukların Eğitim Durumu

Yıllar	Resmi Okul	Resmi Okula Kayıtlı Toplam Öğrenci Oranı	Geçici Eğitim Merkezi	Geçici Eğitim Merkezi Toplam Oranı	Kayıtlı Toplam Öğrenci Sayısı	Çağ Nüfusu	Okullaşma Oranı
2014-2015	40.000	%17	190.000	%82	230.000	756.000	%30
2015-2016	62.357	%20	248.902	%79	311.259	834.842	%37
2016-2017	201.505	%40	291.039	%59	492.544	833.039	%59
2017-2018	382.343	%63	221.586	%36	603.929	976.200	%61

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü, URL6.

Yıllara göre değerlendirildiği takdirde Türkiye'deki göçmen çocukların okullaşma oranlarında bir artışın olduğu gözlemlenmektedir. Bu kontekste değerlendirildiği takdirde 2014-2015 eğitim öğretim yılında toplam 756.000 okul çağına gelmiş öğrenciden %30'u okullaşırken; 2015-2016 eğitim öğretim yılında 834.842 okul çağına gelmiş Suriyeli öğrenciden %37'si okullaşmıştır (SETA, 2018: URL2). 2016-2017 ve 2017-2018 verileri dikkate alındığında ise okullaşan öğrenci sayılarında ve oranlarında yine artışın olduğu görülmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı'nın kasım 2016 tarihli istatistiklerine bakıldığı zaman Suriyeli okul çağındaki toplam 833.039 çocuğun %59'u okullara kayıtlı iken; %41'i okullara kayıtlı değildir. Okula kayıtlı Suriyeli öğrencilerin 291.039'u GEM'lere kayıtlı iken 193.503'ü ise resmi okullarda eğitim görmektedir (MEB, 2017: 62). 2017-2018 verilerine bakıldığı

zaman ise, resmi okullara kayıtlı Suriyeli öğrenci sayısının 293.770, geçici eğitim merkezlerine kayıtlı öğrenci sayısının 382.343 olduğu görülmektedir. Okul çağına gelmiş Suriyeli çocuk sayısı 976. 200 iken, okullaşma oranı; %61'dir (MEB, 2017: URL3).

Yukarıdaki verilerden de anlaşılacağı üzere, Türkiye'de Suriyeli çocukların okullaşma sayı ve oranlarında bir artışın söz konusu olduğu göze çarpmaktadır. Fakat bu nicel anlamda görülen görelî başarının nitel anlamda da görüldüğünü söylemek çok da kolay olmayacaktır. Türkiye'de eğitim gören Suriyeli çocuklar ile yapılan mülakat çalışmasında elde edilen veriler ışığında çocukların aldıkları eğitimin başta dilsel faktörlerden ileri gelen problemlerin büyük etkisiyle yetersiz olduğu göze çarpmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı ile Avrupa Birliği arasında "Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi" projesi, Türkiye'deki Mülteciler İçin Mali Yardım Anlaşması (FRIT) çerçevesinde imzalanan sözleşme, Suriyeli çocukların okuma, yazma ve dinleme becerilerine öncelik vermektedir. Milli Eğitim Bakanlığı'nın faaliyetlerini desteklemeyi amaçlayan bu projenin süresi 2 yıl ile sınırlıdır. 03.10.2016 itibariyle başlayan projenin genel faaliyet alanı Türkçe dil eğitimi, Arapça dil eğitimi ve telafi eğitimlerdir (MEB, 2018: URL5). Türkiye'de Suriyeli çocukların eğitim ve entegrasyonuna yoğunlaşmış olan bu proje, her ne kadar Suriyeli çocukların nitel anlamdaki eğitsel problemlerini çözmeye odaklansa da gerekli atılımı gerçekleştirememiştir.

II. Suriyeli Çocukların Eğitim Süreçlerinin Önündeki Engeller

Suriyeli çocukların eğitim süreçlerinin başarılı bir biçimde yürütülmesinin önünde bir takım engeller bulunmaktadır. Nitel manadaki problemler, daha çok eğitim sürecine taraf olanların yaşadıkları psikolojik sorunlara sağlıklı bir yaklaşımın sergilenememesi, çocuğa verilecek sağlıklı bir eğitimin çocuğun anadilinde mi verilmesi gerektiği yoksa Türkiye ile olan uyumun kolay aşılabilmesi için Türkçe mi verilmesi gerektiği üzerinde konsensüsün sağlanmamış olması, eğer Türkçe verilecek olursa okulda verilecek Türkçe dersinin pedagojik yetersizliği, Arapça verilecek ise Arapça dili öğretmenlerinin nicel ve nitel anlamdaki yetersizliği gibi konulardır. Ayrıca Suriyeli çocukların GEM'lerde eğitim görmelerinin iki toplumun çocukları arasındaki uyum problemlerine neden olması üzerinde durulması gereken bir başka önemli konudur. Nicel anlamdaki problemler ise Suriyeli öğrencilerin okullaşma oranının arzu edilen seviyeye ulaşmaması, GEM'lerin kapatılmasının plan-

lanması ile Suriyeli çocukların Türkiye’de okullara yerleşmesi aşamasında kimi illerde bu okulların sayısının yeterli seviyelerde olmaması, kız öğrencilerin okullaşma oranının düşük olması gibi konulardır. Bu araştırmanın temel hedefi olan bu problemlerin saptanmasını alt başlıklarla ele almak daha yararlı olacaktır.

a. Eğitim Dili

Suriyeli çocukların eğitim süreçlerini ve akademik başarılarını etkileyen en önemli mesele elbette dil meselesidir. Türkiye’nin Suriyeli göçmenlerin statüsünde kalıcılık-geçicilik bağlamında yaşadığı belirsizlik, Suriyelilerin eğitim dilinin belirlenmesi noktasına da etki etmiştir. Türkiye, ilk olarak Suriyeli göçmenleri geçici statüsünde ele alıp öğrencilerin geçici eğitim merkezlerinde eğitim görmesini uygun bulmuştur. Geçici eğitim merkezlerinde eğitim gören Suriyeli çocuklar, ağırlıklı olarak Arapça dersi görüp Arapça eğitim almaktaydılar. Ayrıca bu geçici eğitim merkezlerinde Türkçe dersleri de verilmekteydi. 2016-2017 eğitim öğretim yılından itibaren ise Suriyeli çocuklar aldıkları Türkçe dili yeterliliğın ardından resmi okullarda eğitim görmeye başlamışlardır. Geçici eğitim merkezlerinin kapatılmasının ardından resmi okullarda okullaşan öğrencilerin temel sorunu, bilmedikleri ya da az bildikleri Türkçe dili ile eğitim görmeleridir. Ayrıca Suriyeli ebeveynlerin çocuklarının Türk dili ve kültürünü benimsedikten sonra asimile olma endişesi de çocukların eğitim süreçlerini sekteye uğratmaktadır. Her ne kadar Suriyeli çocukların Türkiye’de uyum sorununu aşabilmeleri için Türkçe öğrenmeleri önemli görülse de pedagojik anlamda çocukların ana dillerinde eğitim görmeleri onların akademik başarılarında ve geleceğinde daha fazla avantaj sağlayacağını düşündürmektedir. Bu araştırmanın bulgular kısmında da ayrıntılarıyla yer verildiği gibi Suriyeli çocuklar Türkçe müfredattan Milli Eğitim Bakanlığı’nın verdiği kitapları dönem içerisinde okumalarına rağmen bir şey anlamadıklarını, Arapça dile getirmektedirler. Türkçe dil bilgilerinin yetersiz olmalarından dolayı kendilerini Arapça ifade etmeyi tercih eden çocuklar, Türkçe eğitim gördüklerini fakat aldıkları Türkçenin; Türkçeyi konuşma, okuma ve okuduklarını anlama konusunda yeterli olmadığını düşünmektedirler. Suriyeli göçmenlerin Türkiye sınırlarına girdikten sonra her geçen gün artan okullaşma oranı nicel bir başarıyı göstermektedir. Fakat okullara yerleşen Suriyeli çocukların okuduklarından bir şey anlamamaları ve aldıkları diplomanın kullanım alanlarının sınırlı olması bu verilen eğitimle-

rin nitel anlamda yeterli olmadığını göstermektedir. Ayrıca Levent ve **Çayak**, “Türkiye’deki Öğrencilerin Eğitimine Yönelik Okul Yöneticilerinin Görüşleri” adlı çalışmalarında bir katılımcının “*Suriye’den gelen öğrencilerle yaşadığımız en büyük sıkıntılardan birisi dil. Dolayısıyla iletişim kurmakta çok zorluk çekiyoruz ve aileleri de kendilerini ifade ederken zorluk yaşıyor.*” Sözlerine yer vermiştir (Levent ve **Çayak**, 2017: 31). Bu katılımcının sözlerinden de anlaşılacağı üzere dil problemi, aynı zamanda öğrenci-öğreten ilişkilerini de olumsuz yönde etkilemektedir.

b. Okullarda Kayıt Sistemi

Suriyeli ailelerin Türkiye’deki okullarla, müfredatla, verilen haklarla, nüfusla ve okullara kayıt işlemlerinin nasıl yapılacağıyla alakalı bilgilerinin olmaması; okullara kayıt sorununun temelini oluşturmaktadır. Suriye topraklarından Türkiye topraklarına geçiş yaptıktan sonra alınan “Yabancı Tanıtım Belgesi” okul kayıtlarının en temel belgesi niteliğindedir ve bu belge Suriyeli çocukların okullaşmasını sağlayan belgedir. Geçici Eğitim Merkezleri’nin de kapatılmaya başlanmasıyla birlikte resmi okullar yabancı kimlik numarasıyla kayıt almakta ve Milli Eğitim Bakanlığı otomasyon sistemi de bu şekilde düzenlenmektedir. Bu anlamda temel problem, Suriyeli ebeveynlerin kayıt sisteminden habersiz olmalarından kaynaklanmaktadır. Geldikleri ilk şehirden başka şehre geçtikleri zaman kayıtlarını da oraya almaları gereken Suriyeli göçmenler aksi takdirde öğrenci kayıtlarını o şehre alamamaktadırlar. Bu bilginin de danışmanlık hizmetleri ile ebeveynlere aktarılması gerekmektedir.

c. Rehabilitasyon ve Psikolojik Danışmanlık

Türkiye’de geçici eğitim merkezlerinde ve resmi okullarda eğitim ile alakalı problemler daha çok sağlık sorunu olmayan çocuklar özelinde ele alınmaktadır (Tanrıku, 2017: 137). Fakat savaş sonrası travma geçiren çocukların aileler ve çocukların rehabilitasyon merkezlerinde tedavi görmeleri veya Milli Eğitim Bakanlığınca Suriyeli çocukların olduğu okullarda psikolojik destek birimlerinin oluşturulması gerekmektedir. Suriyeli göçmenlerin maruz kaldıkları savaş ve çatışma ortamından sonra yaşadıkları göç serüveni, “Post Travmatik Stres Bozukluğu” yaşamalarına neden olmuştur. Travmatize olmuş mülteci çocukların yaşadıkları olaylardan dolayı konuşmayı tercih etmedikleri, savaş ortamı içinde yaşadıklarını konuşmaktan çekindikleri ve

kendilerini dışarıya açmaya karşı dirençli oldukları gözlemlenmektedir. Bu rahatsızlık çocukların yeni bir dil öğrenme becerisini törpülemektedir. Bu olumsuz durumun ortadan kaldırılması için, yaratıcı sanat terapileri önerilmektedir (Gümüştan, 2017: 254). Bu terapiler, çocukların daha sağlıklı öğrenme süreçlerine dahil olmalarının önünü açacağı gibi kendilerini daha iyi ifade etmelerine de olanak sunacaktır.

d. Sosyo-Ekonomik Problemler

Suriyeli çocukların eğitim süreçlerinin parçalanmasına ya da son bulmasına neden olan bir başka mesele ise Suriyeli ailelerin sosyo-ekonomik yapılarıdır. Genel olarak göç olgusunun içinde barındırdığı olumsuzlukların neden olduğu bu sorun; ailelerin çocuklarının okula gitmelerine karşı çıkmalarına ve aile içi ekonomik kalkınmaya destek olmalarını istemelerine neden olmaktadır. Çalışma hayatının bir çok olumsuz yanına tanıklık yapan Suriyeliler, güvencesiz ve emeklerinin karşılığı olan ücretin altındaki kazançlarından dolayı çocuklarının da katkı sunmasını tercih etmektedirler. Bu durum okullaşma çağına gelmiş çocuğun devamsızlık yapmasına ve hatta eğitimden kopmasına neden olmaktadır (Gencer, 844). Suriyeli çocukların okullaşmasının önündeki en büyük engellerden biri olarak görülen aile gelirlerinin düşük olması, özellikle babalarını savaşta kaybetmiş veya babaları çalışamayacak durumda olan erkek çocuklarında görülmektedir. Erkek çocuklar, kendilerinden büyük ablaları olmasına rağmen, aile değerlerinin farklı olmasından dolayı öncelikli olarak kendileri çalışmak durumunda kalmaktadırlar (Taştan ve Çelik, 2017: 36). Ayrıca özellikle kız çocuklarının okullaşma oranını etkileyen bir mesele olan genç yaşta evliliklerin yapılması da Suriyeliler arasında oldukça yaygın bir olaydır. Bu bağlamda 15-18 yaş aralığında olan kız çocuklarının evren olarak kabul edildiği bir araştırmada evlilik oranının %14 olması dikkat çekicidir (Akpınar, 2017: 25).

e. Entegrasyon Meselesi

Suriyeli göçmenlerin Türkiye’de sayıca en fazla göçmen grubu haline gelmesi ve kentlerdeki görünürlüklerinin her geçen gün artması, toplumsal alanda etkilerini de ortaya koymaktadır. Ana akım Türkiye toplumundan farklılaşan dilsel ve kültürel özellikleri ile güven eksikliğinin yaratılması ve yerli halkın göçle gelenlerin kendi haklarını ellerinden alacağına dair endişeleri yerli halk ile göçle gelenler arasında bir uyum sorunu yaratmıştır.

Fakat yetişkinlerin yaşadıkları kaygı ve endişeyi taşımayan çocukların entegrasyon süreci daha kısa ve sorunsuz hale getirilebilir. Bunun için yaşam alanlarının birleştirilmesi ve hem Türk hem de Suriyeli öğrencilere yönelik rehberlik hizmetinin verilmesi gerekmektedir.

II. Metodoloji

Hatay ilindeki okullaşma çağına gelen Suriyeli göçmen çocukların karşılaştıkları güçlükleri ele almayı konu edinen bu araştırma nitel bir araştırma metodolojisi deseni üzerinden, yarı yapılandırılmış mülakat tekniği kullanarak veriler elde edilmiştir. Kartopu örneklem tekniği kullanılarak 15 Suriyeli çocuk ile yapılan mülakat çalışmasının evreni, Hatay'daki okullaşma çağına gelmiş Suriyeli göçmen çocuklardır. Yapılan mülakat görüşmelerinde ses kayıt ve not alma tekniğinin birlikte uygulandığı bu araştırma verilerinin çözümlenmesinde betimsel ve içerik analiz teknikleri uygulanmıştır.

i. Çalışmanın Amaç ve Önemi

2011 yılından bu yana dalga dalga gerçekleşen Suriye göçlerinden sonra okul çağına gelmiş olan Suriyelilerin okullaşma önünde duran engelleri, çocukların eğitim ve öğretim süresince karşılaştıkları problemleri irdelemeyi amaç edinen bu çalışma, literatürde Suriyeli çocuklarla birebir yapılmış bir saha çalışmasının olmamasından dolayı önem arz etmektedir. Nitel araştırma metodolojisini benimsemiş olan bu araştırma, Hatay ilinde yer alan okullaşma çağına gelmiş çocukların dilsel, sosyo-ekonomik ve psikolojik sorunlarının neden kaynaklandığını saptamayı ve bu problemlere çözüm önerilerinde bulunmayı amaçlamaktadır.

ii. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evreni, Hatay ilinde yer alan ilköğretim ve ortaöğretim çağına gelen Suriyeli çocuklardır. Araştırmanın örneklemi ise Hatay ilinde yaşayan ve okul çağına gelmiş 15 çocuk oluşturmaktadır. Yarı yapılandırılmış mülakat çalışması ile yapılacak olan bu araştırma kartopu örneklem ile verilere ulaşmayı hedeflemektedir.

iii. Yarı Yapılandırılmış Mülakat Çalışması

Bu görüşme tekniği, verilerin elde edilmesi noktasında araştırmacıya belli avantajlar sağlamaktadır. Bu tekniğin sahip olduğu belli standart ve esneklikler sayesinde araştırmadaki sınırlılıkları ortadan kaldırma ve belli nok-

talarda derinlemesine bilgi edinilmesine sunduğu katkı, bu yöntemi araştırmacılar tarafından daha tercih edilir kılmıştır. Yarı yapılandırılmış mülakat çalışması, tam yapılandırılmış mülakat çalışması kadar katı; yapılandırılmamış çalışmalar kadar da esnek değildir. Bu sözü edilen iki teknik arasında yer aldığı için araştırmancının seyrini belli noktada da değiştirirse de tam anlamıyla çalışmayı saptırmamaktadır.

iv. Araştırmanın Kısıtları

Bu araştırmaya katılan 15 kişilik örneklemden sadece iki katılımcı kız öğrencidir. Bunun sebebi ise Suriyelilerin kültürel değerlerinden hareketle kız öğrencilerin okuldan arta kalan zamanlarını daha çok evde geçirmeleri ve ev işleri ile meşgul olmalarıdır. Yapılan bu araştırma, Hatay'ın Narlıca bölgesinde ve Kırıkhan ilçesinde Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı bir mahallede yapılmıştır. Saha araştırması süresince mahallede çok fazla kadının dışarda olmaması, olanların da araştırmaya katılmak istememesi ve çekingen davranması, bu araştırmayı kısıtlılığını ortaya koymuştur.

v. Verilerin Analizi

Verilerin analiz edilmesi için uygulanan model, Miles-Huberman modelidir. Bu model; verilerin düzenlenmesi-azaltılması, verilerin sergilenmesi ve sonuçların doğrulanması süreçlerini kapsamaktadır. İlk aşama, verilerin düzenlenmesi ve gruplara ayrılması ve bölünmesi süreçlerinden oluşmaktadır. İkinci aşama, azaltılan verilere bağlı olarak bilgilerin sıkıştırılması ve birleştirilmesi sürecini kapsamaktadır. Bu aşama, verilerin daha sistematik hale gelmesine kolaylık sağlamaktadır. Son aşama ise bulguların tasvir edilmesi ve doğrulanması süreçlerini içermektedir. Bu modelin araştırmacıya sağladığı en büyük avantaj, araştırmacının somut gerçeklikten soyut genellemelere ve kavramlara ulaşma konusunda kolaylık sağlamasıdır (Baltacı, 2017: 4-9).

vi. Bulgular

Bu araştırmada elde edilen bulgular, dört boyutta değerlendirilebilir. Bunlar, Suriyeli çocukların eğitim sürecinin başlamasına etki eden ve eğitim sürecini doğrudan etkileyen sosyo-ekonomik faktörler, eğitim dili meselesi, okula kayıt sürecinde yaşanan aksaklıklar ve uyumdur. Suriyeli mülteci çocukların karşılaştıkları bu engeller çocukların okullaşma oranlarını ve okuldan aldıkları eğitimin verimini doğrudan etkilemektedir. Bu çocukların

karşılaştıkları ilk sorun, göç olgusunun özünde yer alan uyum meselesidir. Kendi ülkelerinde belli başlı sorunlarla da karşılaşmış olsalar da yine de bir düzenleri mevcuttur ve bu düzen onların yaşamlarını idame etmelerine olanak sağlayan en mühim döngüdür. Kendi yaşadıkları toprakları savaş gibi büyük bir yıkım neticesinde terk ederek Türkiye'ye travmatik bir göç gerçekleştiren bu insanlar, başta ekonomik, sosyal, eğitsel gibi konular olmak üzere bir çok alanda uyum sorunu yaşamışlardır. Bu uyum sorunu, yaşanan göçün ilk yıllarında daha belirgin iken gittikçe azalan bir hususa dönüşmüştür.

Tablo 3: Katılımcı Bilgileri ve Eğitim Durumları

Katılımcı	Yaş	Cinsiyet	Suriye'de okullaşma Süresi	Türkiye'de okullaşma Süresi	Eğitim Durumu
K1	6	Erkek	0	1	Birinci sınıfa gidiyorum. Türk okuluna bu yıl başladım.
K2	17	Erkek	4	5	8. sınıfa gidiyorum. Hem okuyorum hem çalışıyorum.
K3	20	Erkek	7	0	Okula gitmiyorum. Hayat burada çok zor, çalışmak zorundayım
K4	8	Kız	1	1	Birinci sınıfa başladım. Türk okuluna gidiyorum.
K5	18	Erkek	4	5	Liseye yeni başladım. Türk okuluna gidiyorum.
K6	16	Erkek	5	3	8. sınıfa gidiyorum.
K7	15	Erkek	8	2	Bu yıl üniversiteyi kazandım. Abimler çalışacak ben okuyacağım.
K8	22	Erkek	13	0	Suriye'de Üniversiteye gittim ama evraklarım olmadığı için burada devam edemedim.
K9	15	Erkek	4	4	9. sınıfa geçtim. Türk okuluna bu yıl başladım. Daha önce GEM'deydim.

K10	15	Erkek	3	4	7. sınıfa geçtim. GEM'deydim Türk okuluna bu yıl başladım.
K11	12	Erkek	1	4	5. sınıftayım. Geldiğim gibi Türk okuluna geçtim.
K12	14	Erkek	1	0	Babam çalışmıyor. Abilerimle beraber çalışıyoruz.
K13	11	Kız	0	(1ay kursa gittim)	Türkiye'de şehir değiştirdiğim için kayıt yaptıramadım.
K14	8	Erkek	0	0	Kayıt olamadım.
K15	14	Erkek	4	2	6. sınıftayım. Hem okuyorum hem çalışıyorum.

Kaynak: Bu araştırma verilerinden oluşturulmuştur.

Çalışmadan elde verilerden ulaşılabilecek bir diğer bulgu ise Suriyeli çocukların eğitim sürecine doğrudan etki eden Sosyo-ekonomik faktörlerdir. Suriyeli çocuklar, yerleştikleri Hatay ilinde yaşları çok küçük olsa da ailelerinin içinde bulunduğu maddi imkansızlıklardan kaynaklı çalışma yükümlülüğü altına girmektedirler. Öyle ki bazı çocuklar eğitim sürecine hiç başlamadan iş hayatına atılırken, bazıları eğitim sürecine ara vermekte, bazıları ise hem okumaya hem de çalışmaya çalışmaktadır. Tablo 3'teki verilerden de görüleceği üzere katılımcılardan K2, K3, K7, K12 ve K15 eğitim süreçlerinde ekonomik faktörlerden doğrudan etkilenmektedir. Diğer katılımcılar da yaşadıkları ekonomik imkansızları dile getirmektedirler. Bu bağlamda K15 katılımcısı, Türkiye'ye geldikten sonra bir iş bulup çalıştığı için 2 yıl eğitimine ara verdiğini daha sonra da hem çalışıp hem de okuduğunu ifade etmektedir. Ayrıca hafta içi mülakatın yapıldığı gün de çalıştığı iş yerinde personel eksikliğinden dolayı o gün okula gitmediğini dile getirmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere, Suriyeli çocuklar için ekonomik nedenlerden dolayı iş hayatı hayatlarının birincil; eğitim ise ikincil önem derecesinde yer almaktadır. Ayrıca K12 ve K3 katılımcıları da aile gelirlerine katkıda bulunmak maksadıyla okula gitmediklerini ve ailenin diğer çocuklarının da aynı sebepten dolayı okula devam edemediklerini dile getirmektedirler.

Bir diğer bulgunun konusu ise okula kayıt aşamasında yaşanan aksaklıklardır. Bu anlamda yaşanan sıkıntılar daha çok eksik evrak, okula kayıt sistemi ve kayıt süreci ile alakalı bilgi eksikliği ve yer değiştirmeler sonrası

yaşanan sıkıntılardır. Araştırmadan elde edilen veriler ışığında katılımcılardan K8, K13 ve K14 bu anlamda yaşadığı problemlerden dolayı eğitim süreçlerini başlatamamış ya da devam ettirememişlerdir. Katılımcılardan K13, 11 yaşında olmasına rağmen okula kayıt yaptıramamış Arapça eğitimi veren bir kursta sadece 1 ay eğitim alabilmiştir. Okula gitmek istediğini söyleyen bu katılımcı, daha önce Antep'te bulunup kayıtları Antep'te yapıldığı için sonradan geldikleri Hatay'da kayıt yaptıramamıştır. Kaydının yapılması için kayıtlarını Hatay'a almaları gereken bu göçmenlerin konuyla ilgili bilgileri de bulunmamaktadır. Araştırmadan elde edilen bulgulardan en çarpıcı olan ve önem derecesi en yüksek olan konu, eğitim dili konusudur. Suriyeli çocuklar geldikleri yerde ilk etapta GEM'lerde Arapça yoğunluklu dersler almaktaydılar. Daha sonra Türkçe dersleri arttırılan bu çocukların gittikleri GEM'ler son aşamada kapatıldı ve Suriyeli çocuklar da Türk okullarına kayıt yaptırmaya başladı. Henüz yeni geçilen bu sistemde çocukların Türkçe eğitim görmeleri bazı problemleri beraberinde getirmiştir. Henüz Türkçe eğitimlerini tamamlamamış olan çocuklar aldıkları derslerden ve okudukları Türkçe kitaplardan bir şey anlamadıklarını ifade etmektedirler. Bu anlamda K11 katılımcısı, beşinci sınıfa geçmesine rağmen ne Arapça ne de Türkçe okuma yazmasının olmadığını ve derste gördüklerinden bir şey anlamadığını ifade etmektedir. Türkiye'deki eğitim öğretim süresince iki ders kitabını bitirdiğini fakat bunlardan bir şey öğrenemediğini ve okulda öğretmenin anlattıklarından da bir şey anlamadığını dile getirmektedir. Yine K10 katılımcısı da yedinci sınıfa gittiğini ve okuduğu Türkçe kitaplardan bir şey anlamadığından söz etmiştir. GEM'de eğitim gören bu katılımcı bu sene Türk okuluna gideceği için endişeli görünmektedir. Endişesi ise, GEM'de gördüğü Türkçe derslerden bir şey anlamamasına karşın şimdi dahil olacağı okulun tamamen Türkçe eğitim verecek olmasıdır.

Sonuç ve Öneriler

Bu araştırma göstermektedir ki, Hatay ilindeki Suriyeli göçmen çocuklar çeşitli sorunlar yaşamaktadırlar. Ekonomik, uyum, bilgi, danışmanlık, psikolojik destek, eğitim dili konuları bunlar arasında en fazla dikkat çeken konulardır. Çocuklar, ekonomik anlamda çok ciddi mahrumiyet içinde olmalarından dolayı, okudukları okulların ya da bölümlerin kısa sürede onlara ekonomik kazanç elde edebileceği imkanları sağlaması gerekmektedir. Bu bağlamda mesleki eğitim okullarının yaygınlaştırılması ve Suriyeli çocuklara bu anlamda danışmanlık hizmetinin verilmesi gerekmektedir.

Hatay ilinde yaşayan Suriyeli çocukların büyük bir bölümü Türkçeyi çok az bilmekte ya da hiç bilmemektedir. Bunun birincil nedeni, Suriyeli göçmenlerin geldikleri yerde kendi “getto”larını yaratmaları ve buradan mecbur kalmadıkça dışarı çıkmamalarıdır. Kendilerine ait bir yaşam alanı oluşturan Suriyeli göçmenlerin çocukları da yaratılan bu yaşam alanı içinde sadece ana dillerini konuşmakta ve okulda Türkçe ile karşılaştığında problemler yaşamaktadırlar. Bu problemin aşılması konusunda sivil toplum kuruluşları, Milli Eğitim Bakanlığı ve yerel yönetim birimlerinin koordineli hareket etmeleri ve yaşam alanlarının birleştirilmesi hususunda ortak çalışmalar yapılması önem arz etmektedir. Ayrıca çalışmak durumunda kalan Suriyeli öğrenciler, eğitim süreçlerine de devam edebilmeleri maksadıyla bu öğrencilere açık öğretim gibi alternatif örgün ya da yaygın eğitim ve öğretim imkânları sunulmalı ve istihdam alanları da alınan eğitim birimi ve bölümüyle paralel olmalıdır.

Suriyeli çocuklar özelinde göçmenler, yaşanan savaş sonrasında “Post Travmatik Stres Bozukluğu” yaşamış ve bu rahatsızlık sosyal ilişkilere yansıdığı gibi çocukların eğitim süreçlerine de yansımıştır. Bu yaşanan psikolojik rahatsızlığın bertaraf edilmesi ve eğitim sürecinin; bu ve bunun gibi sorunlarla parçalanmaması için psikolojik danışmanlık ve rehberlik hizmetinin hem aileye hem öğrenciye verilmesi gerekmektedir.

Bu araştırmanın verileri göstermektedir ki Suriyeli göçmen çocukların neredeyse hiç Türk arkadaşı bulunmamaktadır. Bunun birinci sebebi, Hatay’a yerleşen Suriyeli göçmenlerin kendilerine ait bir “yaşam alanı” yaratması, diğer sebebi ise dışlanma endişesiyle Türklerle ilişkiye girmekten çekinilmesidir. Suriyeli çocukların bu sorunu aşması için, Suriyeli çocukların sınıflara eşit ya da dengeli dağıtımı ile entegrasyonun sağlanması gerekmektedir.

Araştırmadan elde edilen verilerden hareketle Suriyeli çocuklar, gittikleri okullarda eğitim dilinden kaynaklı kaliteli bir eğitim süreci geçirememektedirler. Her ne kadar ana dilleri olan Arapça ile eğitim pedagojik olarak Suriyeli çocuklar için daha verimli bir öğrenme sağlayacaksa da uzun vadede yaşadıkları ve belki de hayatlarını geçirecekleri ülke olan Türkiye'ye uyum ve bağlılıklarını zedeleyeceği için Türkçe eğitimin sağlanması önem arz etmektedir. Bu bakımdan bu çocukların aldıkları Türkçe eğitimi ile Türkiye'nin iş ve istihdam piyasasına dahil olmaları ve buna bağlı olarak da ana akım Türk toplumu ile uyum sorunlarını aşmaları da sağlanmış olacaktır.

KAYNAKÇA

1. Akpınar, T. (2017). Türkiye'deki Suriyeli mülteci çocukların ve kadınların sosyal politika bağlamında yaşadıkları sorunlar. *Balkan ve yakın doğu sosyal bilimler dergisi*, 3 (3), 16-29.
2. Baltacı, A. (2017). Nitel Veri Analizinde Miles-Huberman Modeli, *Ahi Evren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (1), 1-15.
3. Gencer, T. E. (2017). Göç ve eğitim ilişkisi üzerine bir değerlendirme: Suriyeli çocukların eğitim gereksinimi ve okullaşma süreçlerinde karşılaştıkları güçlükler. *Uluslararası sosyal araştırmalar dergisi*. 10 (54), 838-851.
4. Gümüştən, D. (2017). Mülteci çocukların eğitimi ve uyumlarına yönelik yapılan müdahale programları üzerine bir değerlendirme. *Nesne Psikoloji dergisi*. 5 (10), 247-264.
5. Kızıl, Ö. ve Dönmez, C. (2017). Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacılara Sağlanan Eğitim Hizmetleri ve Sosyal Bilgiler Eğitimi Bağlamında Bazı Sorunların Değerlendirilmesi, *International Journal Of Education Technology and Scientific Researches*, 4, 207-239.
6. Levent, F., Çayak, S. (2017). Türkiye'deki Suriyeli Öğrencilerin Eğitimine Yönelik Yöneticilerin Görüşleri. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14 (1), 21-46.
7. Milli Eğitim Bakanlığı, Özel Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü, (2017). Geçici Koruma Statüsündeki Bireylere Yönelik Rehberlik Hizmeti Kılavuz Kitabı. (Editör: M. Baloğlu, E.Göv Ve T. Bağnaçık). Ankara: MEB.
8. Tanrıku, F. (2017). Türkiye'de yaşayan Suriyeli çocukların eğitim sorunu ve çözüm önerileri. *Liberal düşünce dergisi*. 22 (86), 127-144.
9. Taştan, C., Çelik, Z. (2017). Türkiye'de Suriyeli çocukların eğitimi:güçlükler ve öneriler. Ankara: Eğitim Bir Sen araştırmalar merkezi.
10. Elektronik Kaynaklar
11. URL1. Pew Research Center, <http://www.pewresearch.org> Erişim tarihi: 09.27.2018.
12. URL2. SETA, <https://www.setav.org/suriyeli-cocuklarin-yillara-gore-egitim-verileri-ve-okullasma-oranlari/> Erişim tarihi: 09.29.2018.
13. URL3. MEB, <http://www.meb.gov.tr/index.php> Erişim tarihi: 09.29.2018.
14. URL4. UNHCR, <http://www.unhcr.org/5b852f8e4.pdf> Erişim tarihi: 30.09.2018.
15. URL5. MEB, <https://pictes.meb.gov.tr/izleme> Erişim tarihi: 30.09.2018.
16. URL6. Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü, https://hbogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_03/26120318_26-03-2018__Ynternet_BYIteni.pdf Erişim tarihi: 30.09.2018.
17. URL7. UNICEF, <http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/SYRIA-Report%20TR.pdf> Erişim Tarihi: 01.10.2018.

TÜRK YÜKSEKÖĞRETİMİNDE SURİYELİ ÖĞRENCİLER: İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ

Dr. Zeynep Özde ATEŞOK

İstanbul Üniversitesi

zoatesok@istanbul.edu.tr

Prof. Dr. Yeşim Y. ÖZER

İstanbul Üniversitesi

yozer@istanbul.edu.tr

Prof. Dr. Ayşegül KOMSUOĞLU

İstanbul Üniversitesi

komsu@istanbul.edu.tr

ÖZET

Yeni katıldıkları toplumlarda, mali, sosyal ve kültürel sermayelerini kaybetme tehdidi altındaki sığınmacı ve mülteciler için kendilerini tekrar var edebilmenin en önemli mekanizma ve araçlarından olan yükseköğretime erişim sadece Türkiye’de değil tüm dünyada çok düşük düzeylerde seyretmektedir. Bu çalışmanın konusunu, bu nüfusunun başarısı, esenlik ve refahı kadar geldikleri ülkelerin tekrar inşası, katıldıkları toplumun gelişimi ve istikrarı için ihtiyaç duyulan nitelikli işgücünün yaratılmasında yaşamsal önemde olan yükseköğretim politika ve uygulamaları oluşturmaktadır.

Çalışmada İstanbul Üniversitesi tarafından HOPES Projesi kapsamında yürütülen SUPREF (Supporting Refugee Application and Admission to Higher Education Institutions in Turkey) ve bir Ufuk 2020 projesi olan WESREF-IU (Welcoming Syrian Refugees to Istanbul University: Improving Capacity and Knowledge Sharing) projelerinin hedefleri, gelişimi ve tamamlanmış olan projenin çıktılarını ile devam eden projenin ön bulguları aktarılacaktır. SUPREF projesi yükseköğretim kurumlarındaki idari ve akademik personelin farkındalığının artırılmasının yanı sıra aday öğrencilere, sığınmacı ve mülteci gençler ile çalışan gönüllü kuruluşlara ve yerel yetkililere bilgi ve rehberlik sağlanması yolu ile Suriyeli gençlerin yükseköğretime erişim ve katılımlarının artırılmasını hedeflemiştir. Proje, mülteci gençlerin güçlendirilmesi, yük-

seköğretim kurumlarının bu gençlerin farklı ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik kapasitelerinin artırılması ile yeni politika ve süreçlerin geliştirilmesine katkı sağlamak üzerine inşa edilmiştir. Bu projenin bulguları üzerine inşa edilen WESREF-IU ise toplumsal sorumluluk bilinci ile toplum ve akademi arasındaki bilgi paylaşımı ve iş birliğini desteklemeyi amaçlamaktadır. Proje ile Suriyeli öğrenci ve araştırmacılara yönelik destek mekanizmalarının geliştirilmesi, eğitimler, iyi uygulama örneklerinin tespiti ve paylaşımı yolu ile Suriyeli öğrencilerin yükseköğretime katılımının artırılması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Suriyeli, Sığınmacı, Mülteci, Yükseköğretim

Giriş

Tarihinin en farklı ve büyük göç hareketi karşısında 2015 yılından itibaren dünyada en fazla sığınmacı ve mülteci barındıran ülke konumuna yükselen Türkiye Cumhuriyeti, sınırları içindeki bu insanların en temel hak ve hizmetlere erişebilmelerine yönelik yasal ve kurumsal çerçevesini¹ hızlı bir şekilde hayata geçirmiştir. Bu çerçeve kapsamında, geçici koruma altındaki Suriyeli nüfusun çoğunluğunu oluşturan çocuk ve gençlerin en temel ihtiyaçlarından eğitime erişim kapsamlı bir genelge² ile düzenlenerek, oluşturulan yol haritası³ doğrultusunda okullaşma oranlarında ve bu oranda devlet okullarının payında her yıl artan bir ivme yakalanmıştır. Buna mukabil, acil temel eğitim ihtiyacı ve ilgili düzenlemeler artan bir akademik ilgi ile karşılanırken,⁴ Suriyeli gençlerin yükseköğretime erişimi ve katılımına yönelik araştırmanın hala çok sınırlı⁵ olduğu gözlemlenmektedir.

Tüm dünyada sığınmacı ve mülteci nüfusunun yükseköğretime erişimi çok düşük düzeyde seyretmektedir. Yükseköğretimin belgelendirilmiş toplumsal ve bireysel faydasına rağmen (Milton & Barakat, 2016; WorldBank, 2002), gerek ilk sığınılan ülke gerekse yeniden yerleştirme ülkelerinde sı-

- 1 4 Nisan 2013 tarihinde kabul edilerek yürürlüğe giren 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ve 22 Ekim 2014 tarihinde yayınlanan Geçici Koruma Yönetmeliği için bakınız: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf>; http://www.goc.gov.tr/files/files/03052014_6883.pdf.
- 2 23 Eylül 2014 tarihli 2014/21 sayılı "Yabancılarla Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri" genelgesi için bakınız: http://mevzuat.meb.gov.tr/html/yabyonegiogr_1/yabyonegiogr_1.html.
- 3 Ana akım eğitim sistemine geçişte MEB'in oluşturduğu yol haritası ve kurumsal düzenlemeler için bakınız: <http://www.meb.gov.tr/suriyeli-cocuklarin-egitimi-icin-yol-haritasi-belirlendi/haber/11750/tr>.
- 4 Geçici koruma altındaki Suriyelilerin temel eğitime erişimi ile ilgili son dönemde yayınlanan bazı çalışmalar için bakınız: (Alpaydın, 2017; Aykırı, 2017; Coşkun et al., 2017; Erçetin, Potas, & Açıkalin, 2018; Erdem, 2017; İmamoğlu & Çalışkan, 2017; Kılcan, Çepni, & Kılınc, 2017; Kılıc & Gökçe Toker, 2018; Levent & Çayak, 2017; Ozer, Komsuoğlu, & Atesok, 2017; Özer, Ateşok, & Komsuoğlu, 2016; Özer, Komsuoğlu, & Ateşok, 2016; Sağlam & Kanbur, 2017; Saklan & Erginer, 2017; Taştan & Çelik, 2017; Topçu, 2017).
- 5 Öncül çalışmalar için bakınız: (Erdoğan & Erdoğan, 2018; Hohberger, 2018; Watenpaugh, Fircke, & King, 2014)

ğınmacı ve mülteci nüfusun yükseköğretime yönelik arzu ve isteklerinin karşılanmaktan çok uzak olduğu anlaşılmaktadır (AlAhmad, 2016; Dryden-Peterson, 2010; Elwyn, Gladwell, & Lyall, 2012; Harris, Spark, & Watts, 2015; Shakya et al., 2010; Stevenson & Willott, 2007; Watenpaugh, Fricke, & Siegel, 2013; Zeus, 2011). Son yıllarda bu konuda artan küresel ilgiye⁶ rağmen BMMYK verilerine göre sığınmacı ve mülteci nüfusun yükseköğretime erişimi hala %1'in altındadır (UNHCR, 2017).

Arka Plan, Araştırma Süreci ve Yöntem

Türkiye'deki duruma baktığımızda, 2017-2018 akademik yılı verileri itibarıyla yükseköğretim kurumlarında öğretim gören 20.701 Suriyeli öğrenci bulunmaktadır (YÖK, 2018). Türkiye'deki yükseköğretim çağındaki Suriyeli nüfusunun %3'üne tekabül etmekte olan bu sayı, dünya ortalamasının üstünde olmakla beraber konunun önemini gösterir niteliktedir. Keza son dönemde Suriyeliler ile yapılan profillemeye çalışmaları Suriyeli nüfusun eğitim seviyelerinin farklılık gösterdiğini, okuryazar olmayanlar kadar orta öğretim, yükseköğretim mezunu nüfusun varlığını (Gültekin et al., 2018) ve dahası yükseköğretimin gerek gençler gerek ebeveynleri tarafından arzulanan, talep edilen konular arasında olduğunu göstermektedir (Hohberger, 2018; Komsuoğlu & Özer, 2018; Watenpaugh et al., 2014).

Bu doğrultuda çalışma, geçici koruma altındaki Suriyelilerin yükseköğretime erişimi ve katılımına yönelik 2017-2018 yıllarında İstanbul Üniversitesi tarafından tamamlanmış ve devam etmekte olan iki projenin ön bulguları üzerine inşa edilmiştir. 2018 yılında AB HOPES Projesi kapsamında tamamlanan SUPREF (Supporting Refugee Application and Admission to Higher Education Institutions in Turkey) araştırma projesi öncelikle geçici koruma altındaki Suriyeli nüfusun yükseköğretime erişimine yönelik mevzuatın ve İstanbul Üniversitesi'ndeki uygulamasının tespitini hedeflemiştir. Daha sonrasında ise idari ve akademik personelin farkındalığının artırılmasının yanı sıra aday öğrencilere, sığınmacı ve mülteci gençler ile çalışan gönüllü kuruluşlara ve yerel yetkililere bilgi ve rehberlik sağlanması yolu ile Suriyeli gençlerin yükseköğretime erişim ve katılımlarının artırılmasını hedeflemiştir. Bu hedefler doğrultusunda araştırma detaylı literatür taraması, doküman

6 New York Deklarasyonu ve Global Compact için bakınız: http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_71_1.pdf; <https://www.unhcr.org/towards-a-global-compact-on-refugees.html>.

analizine ek olarak 20 idari personel ile yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler ile toplam 45 katılımcı ile gerçekleştirilen üç çalıştay ile desteklenmiştir.

Hala devam etmekte olan Ufuk 2020 projesi WESREF-IU (Welcoming Syrian Refugees to Istanbul University: Improving Capacity and Knowledge Sharing) ise bu projenin ön bulgularından hareket ederek Suriyeli gençlerin güçlendirilmesi, yükseköğretim kurumlarının bu gençlerin farklı ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik kapasitelerinin artırılması ile yeni politika ve süreçlerin geliştirilmesine katkı sağlamayı hedeflemektedir. Toplumsal sorumluluk bilinci ile toplum ve akademi arasındaki bilgi paylaşımı ve iş birliğini desteklemeyi ve bu konuda yükseköğretim kurumlarının yapabileceklerini tartışmaya açmayı amaçlamaktadır. Proje, Suriyeli öğrenci ve araştırmacılara yönelik destek mekanizmalarını, idari ve akademik personel ile öğrencilerin farkındalığının artırılmasına yönelik bilgilendirme toplantılarını, işbirliği ve bilgi paylaşımının artırılmasına yönelik çalıştay ve konferansları kapsamaktadır. Projenin araştırma ayağını ise İstanbul Üniversitesi'nin yanı sıra iyi uygulama örnekleri arasında tespit edilen üniversitelerde, ilgili personel ve öğrenciler ile yapılacak görüşmeler oluşturacaktır.

Türkiye'deki Yüksek Öğretim Kurumlarına Mültecilerin Başvuru ve Kabulünün Desteklenmesi “SUPREF” Proje⁷ Bulguları (Supporting Refugee Application and Admission to Higher Education Institutions in Turkey)

2017-2018 akademik yılında İstanbul Üniversitesi'nde öğrenim görmekte olan 1.241 Suriyeli öğrencinin yükseköğretime erişim ve katılımına, Yükseköğretim Kurulu (YÖK) mevzuatı olarak “Yurtdışından Öğrenci Kabulüne İlişkin Esaslar”⁸ ile “Yükseköğretim Kurumlarında Ön lisans ve Lisans Düzeyindeki Programlar Arasında Geçiş, Çift Ana dal, Yan Dal ile Kurumlar Arası Kredi Transferi Yapılması Esaslarına İlişkin Yönetmelik”te⁹ yapılan değişiklik uyarınca eklenen, özel durumlarda yatay geçişe ilişkin “Ek Madde 2” temel teşkil etmektedir.¹⁰

7 Proje, Suriye Krizine yönelik Avrupa Birliği Bölgesel Yardım Fonu ‘Maddad Fonu’ kapsamında Alman Akademik Değişim Servisi (DAAD) ortaklığında British Council, Campus France ve Nuffic tarafından yürütülmekte olan HOPES Bölgesel Programı tarafından desteklenmiştir.

8 http://www.yok.gov.tr/documents/10279/58373/yurtdisindan_ogrenci_kabulune_il_esas.pdf/e3ded5b2-c26e-46ed-9f05-6b74f302f5e2.

9 <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.13948&MevzuatIliski=0>.

10 Geçici koruma altındaki Suriyelilerin yükseköğretime erişimine yönelik mevzuatın gelişimi için bakınız:

Yabancı uyruklu öğrencilerin yükseköğretime erişim ve katılımını düzenleyen “Yurt Dışından Öğrenci Kabulüne İlişkin Esaslar”a bağlı kalmak ve YÖK’ün onayına sunulması koşulu ile yabancı öğrenci seçme yöntemleri, kabul koşulları ve kontenjanlar yükseköğretim kurumları tarafından düzenlenmektedir. Bu mevzuat ve kurumsal düzenleme uyarınca İstanbul Üniversitesi yabancı öğrenci kabulünde kendi düzenlediği Yabancı Öğrenci Sınavını (YÖS) temel almaktadır.¹¹

21 Eylül 2013 tarihinde 28772 sayılı Resmi Gazetede “Yükseköğretim Kurumlarında Ön lisans ve Lisans Düzeyindeki Programlar Arasında Geçiş, Çift Ana dal, Yan Dal ile Kurumlar Arası Kredi Transferi Yapılmasına İlişkin Yönetmelik” te yapılan değişiklik uyarınca özel durumlarda yatay geçiş “Ek Madde 2”de aşağıdaki şekilde düzenlenmiştir:

“Şiddet olayları ve insani kriz nedeniyle eğitim öğretimin sürdürülemez olduğu Yükseköğretim Kurulu tarafından tespit edilen ülkelerde öğrenim gören öğrenciler Türkiye’de yükseköğretim kurumlarına yatay geçiş başvurusu yapabilirler. Bu konuda ilişkin usul ve esaslar Yükseköğretim Kurulu tarafından belirlenir”¹².

Buna göre, 9 Ekim 2013 tarihinde YÖK’ün aldığı “Suriye ve Mısır Ülkelerinden Yurdumuzda Bulunan Yükseköğretim Kurumlarına Yatay Geçiş Kararı”¹³ doğrultusunda 2013-2014 eğitim öğretim döneminden önce Suriye ve Mısır’da ön lisans, lisans ve lisansüstü (Tıpta Uzmanlık ve Diş Hekimliğinde Uzmanlık programları hariç) düzeyde eğitime başlayan Türk vatandaşı, bu ülkelerin vatandaşı ile bu ülkelerdeki yabancı uyruklu öğrencilere Türkiye’deki yükseköğretim kurumlarına yatay geçiş hakkı tanınmıştır. Bölümün kontenjanının %10’nu geçmemek üzere yatay geçiş başvurularının yükseköğretim kurumları tarafından değerlendirilmesine, istenen belgelere sahip olanların yükseköğretim kurumlarına yatay geçiş yapabilmelerine, ol-

Ateşok, Z.O., 2018 “Mapping the Field: Regulative and Institutional Framework for Refugees’ Access to Higher Education in Turkey” ASOS Journal, The Journal of Academic Social Science, 6: 81, 622-638.

11 <http://cdn.istanbul.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=yonger-23.03.2017-senatoda-kabul-edilen.pdf>.

12 <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/09/20130921-9.htm>

13 http://yok.gov.tr/web/guest/anasayfa/-/asset_publisher/64ZMbZPZIS14/content/suriye-ve-misir-ulkelerinden-yurdumuzda-bulunan-yuksekogretim-kurumlarına-yatay-gecis;jsessionid=190E403FCFE-CAAFCAF9DAE4647F3CA99?redirect=http://yok.gov.tr/web/guest/anasayfa;jsessionid&p_p_lifecycle=0&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-3&p_p_col_count=1&utm_campaign=DonanimHaber&utm_medium=referral&utm_source=DonanimHaber.

mayan öğrencilerin ise yükseköğretim kurumlarında özel öğrenci¹⁴ olarak ders alabilmelerine, istenen belgelerini sağlayanların yatay geçiş yapabilmelerine YÖK tarafından karar verilmiştir. İlgili karara istinaden İstanbul Üniversitesi Suriyeli öğrencilerin yatay geçiş başvurularını değerlendirmekte ve kabul etmektedir.

Bu mevzuatın uygulamasına baktığımızda, geçici koruma altındaki Suriyelilerin, öğretim durumuna göre İstanbul Üniversitesi'ne kabulünde YÖS ve özel koşullarda yatay geçiş "Ek Madde 2" olarak iki temel yol bulunmaktadır. Bunun dışında YTB "Türkiye Bursları" kapsamında, YÖK, YURT-KUR ve yükseköğretim kurumları ile yapılan değerlendirme sonrası İstanbul Üniversitesi'ne yerleştirilen Suriyeli öğrenciler bulunmaktadır.¹⁵ Bu geliş şekillerinin dağılımına baktığımızda, 769 Suriyeli öğrencinin özel durumlarda yatay geçiş ile 246 öğrencinin YÖS sonucuna göre, 55 öğrencinin ise YTB üzerinden İstanbul Üniversitesi'ne yerleştirildiği görülmektedir. Bunların dışında 53 öğrencinin, belge eksikliği sebebi ile özel öğrenci statüsünde İstanbul Üniversitesi'ne kayıtlı olduğu anlaşılmaktadır.

Çoğunluğunu özel durumlarda yatay geçiş "Ek Madde 2" ile gelen öğrencilerin oluşturduğu Suriyeli öğrenciler arasında özel öğrenci statüsünün azlığı, belli oranda evrak kabulde, teslim sürelerinde esnekliğin ve özel öğrenci statüsüyle başlayan süreçlerin evrakların tamamlanmasını takiben öğrenciliğe geçişin gerçekleştiğini gösterir niteliktedir. Bu yaklaşım, görüşmelerde ve çalıştayda öğrenci işlerinde evrak kabul ile görevli idari personel tarafından da ifade edilmiştir. Bu yüksek oranın diğer sebebi ise İstanbul Üniversitesi'nin "Ek Madde 2" ile yatay geçiş kabulünde benimsediği % 10 ek kontenjandır. Diğer taraftan YÖS ile kurumsal olarak merkezi kabulde yabancı öğrenci kontenjanı yanı sıra uygulanan ülke kontenjanı Suriyeli öğrenciler açısından bir dezavantaj teşkil etmektedir ve kabul oranları daha düşük seviyelerde seyretmektedir. Araştırmanın diğer hedefi olan Suriyeli öğrencilerin yükseköğretime erişim ve katılımının önündeki engellerin tespiti ile ilgili proje bulguları süreçte yaşanan dil engeli, bilgi ve danışmanlık eksikliği, ilan ve otomasyon sürecinin yabancı dillerde mevcut olmayışı ile evrak

14 İlgili yönetmelik, madde 4.r'ye göre "Özel öğrenci: Bir yükseköğretim kurumunda kayıtlı öğrenci olup, farklı kültürü, kazanımı edinmek isteyen veya özel durumu, sağlık ve benzeri nedenlerle kayıtlı kendi üniversitelerinde kalmak şartıyla farklı bir yükseköğretim kurumunda eğitime devam etme imkanı tanınan öğrenciyi ifade eder."

15 Türkiye Bursları ile ilgili detaylı bilgi için bakınız: <https://www.turkiyeburslari.gov.tr>.

kontrol, kabul ve intibak sürecinde idari ve akademik personelin yaşadığı sıkıntılar olarak sınıflandırılabilir. Bu bulgular doğrultusunda proje raporuna ek olarak hazırlanan İstanbul Üniversitesi Kurumsal Başvuru Kılavuzu ve Bilgilendirici Broşür gerek öğrencilere gerek idari ve akademik personele bu süreçte destek olmak amacı ile proje çıktıları olarak Mayıs ayında tamamlanarak basılmış ve ilgili birim ve öğrencilere dağıtılmıştır.¹⁶ Dahası sürdürülebilirlik adına bu bulgu ve çıktılar daha geniş kapsamlı olan WESREF-IU projesinin teklif ve hazırlık aşamasında kullanılmıştır.

Suriyeli Mültecilerin İstanbul Üniversitesi'ne Kabulü: Kapasite ve Bilgi Artırımı “WESREF-IU”¹⁷ Projesi Hazırlık Süreci ve Ön Bulgular (Welcoming Syrian Refugees to Istanbul University: Improving Capacity and Knowledge Sharing)

İstanbul Üniversitesi Suriyeli gençlerin gerek ülkemizde gerekse üçüncü bir ülkede kuracakları hayatları ve topluma katılım süreçlerinin desteklenmesinde yükseköğretimin öneminin bilinci ile yükseköğretime erişimin ve katılımın artırılması yönündeki çaba ve çalışmalara önem vermektedir. Etkinin artırılabilmesi ve sürdürülebilirliği sağlamak adına, SUPREF projesinin bulguları ışığında hazırlanan WESREF-IU projesi için Ufuk 2020 çağrılarında kapsamında başvuruda bulunulmuş ve desteklenmeye hak kazanan proje 2018 Mayıs ayında başlamıştır. Temmuz 2019'da sona erecek olan proje ile idari ve akademik personelin farkındalığının artırılmasının yanı sıra Suriyeli öğrenci ve araştırmacılara yönelik destek mekanizmaları geliştirilmesi, eğitimler, iyi uygulama örneklerinin tespiti ve paylaşımı yolu ile Suriyeli öğrencilerin yükseköğretime katılımının artırılması hedeflenmektedir. Toplumsal sorumluluk bilinci ile toplum ve akademi arasındaki bilgi paylaşımını ve işbirliğini destekleyen projenin nihai amacı mülteci gençlerin güçlendirilmesi, yükseköğretim kurumlarının bu gençlerin farklı ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik kapasitelerinin artırılması ile yeni politika ve süreçlerin geliştirilmesine katkı sağlamaktır.

Kurumsal kapasitenin artırılması hedefi doğrultusunda SUPREF projesinde sorunlu alanlar arasında tespit edilen İstanbul Üniversitesi'nin kurumsal web sitesi ve başvuru otomasyon sistemleri menülerinin Arapça çevirile-

¹⁶ Basılı SUPREF proje çıktıları için lütfen yazarlar ile temasa geçiniz.

¹⁷ Proje, Avrupa Birliği'nin Ufuk 2020 Araştırma ve Yenilik Programları kapsamında 78724 numaralı hibe sözleşmesi altında fonlanmıştır.

ri hazırlanmakta ve web sitesi öğrencilerin talepleri doğrultusunda daha kullanışlı hale getirilmektedir. Yine başvuru sürecinde ve sonrasında tespit edilen dil engeli ile bilgi ve rehberlik ihtiyacı doğrultusunda proje kapsamında farklı destek mekanizmaları geliştirilerek hayata geçirilmiştir. Başvuru ve kayıt süreci boyunca gerek Arapça destek, gerek süreç ile ilgili rehberlik amacı ile kendileri de bu sıkıntıları deneyimlemiş, İstanbul Üniversitesi'nde öğretim görmekte olan Suriyeli üç destek elemanı istihdam edilmiştir. Bu öğrencilere program öncesinde başvuru ve kabul süreçleri ile ilgili eğitim verilerek, kurumsal bir bilgilendirme gerçekleştirilmiştir. Kurumsal bir başvuru destek biriminin yokluğunda, yaklaşık üç aylık bir süreçte ekip, öğrenci işleri daire başkanlığı ve ihtiyaç duyulan farklı fakültelerde idari personel ve başvuran yeni öğrencilere destek vermiştir.

Başvuru ve kayıt destek dışında, yeni başlayan öğrencilerin sisteme ve üniversiteye uyumunu kolaylaştırmak amacı ile oryantasyon programı düzenlenmiştir. Eğitim-öğretim süreçleri, otomasyon sistemi, kütüphane ve diğer hizmetler ile ilgili bilgi verilen program Suriyeli öğrencileri hedeflemekle beraber diğer uluslararası öğrenciler ile yerel öğrencilerin katılımına açık gerçekleştirilmiştir. Program akademik ve idari bilgilendirmenin yanı sıra uyum sürecini desteklemek için İstanbul Üniversitesi'nin tarihi kimliğini anlatan bir gezi programı ile desteklenmiştir. Bu program ile farkındalığın artırılmasına katkı ve bunun ötesinde yerel ve uluslararası tüm öğrencilerin birbirleri ile kaynaşmalarına destek verilmeye çalışılmıştır. Proje kapsamında ayrıca, kurumsal düzeyde farkındalığın artırılmasına yönelik sığınmacı ve mültecilerin hakları ve Türkiye'de yükseköğretime erişimin yasal çerçevesi ile ilgili idari ve akademik personelin katılımı ile düzenli bilgilendirme toplantıları gerçekleştirilmektedir ve bu bilgilendirme çalışmalarına proje boyunca devam edilecektir.

Proje boyunca devam edecek, bir diğer kapsamlı destek mekanizması ise, önceki projenin bulguları arasında öğrencilerin derslere ve sosyal hayata katılımının önündeki en temel engel olarak öne çıkan dil sorununu aşmak için hazırlanan Türkçe dil destek programıdır. Akademik öğrenme, yazma, derse katılım, kısaca akademik iletişim dil yeterliliği ile doğrudan ilişkilidir. Dil yetersizliği sadece akademik başarı açısından değil, diğer öğrencilerle sosyalleşme, kimlik ve kendine olan güvenin geliştirilmesi açısından da önemli bir engeldir. İstanbul Üniversitesi'nde Türkçe programlara kabul alan, dil

yeterlilikleri istenen düzeyde olmayan öğrenciler hazırlık programlarına kabul edilerek, istenen düzeye gelene kadar dil eğitimi almaktadırlar. Buna rağmen, Suriyeli öğrencilerin Türkçe ders takip, not tutma, okuduğunu anlama gibi konularda hala sıkıntı yaşadığı öğrenciler tarafından sıklıkla dile getirilmiş, devamsızlık ve düşük başarının en temel nedeni olarak belirtilmiştir. Bu bulgular ışığında, İstanbul Üniversitesi Dil Merkezi'nin katkıları ile 2018-2019 akademik yılı boyunca proje kapsamında Suriyeli öğrencilere Türkçe akademik dil destek programı sunulmaktadır.

Projenin üniversitenin ilgili literatür ve iyi uygulama örnekleri kapsamında kurumsal kapasitesinin artırımı hedefi, akademik araştırma ayağı ile desteklenecektir. Araştırma Suriyeli öğrencilerin Türkiye'de yükseköğretime erişim ve katılımında farklı kurumsal uygulamalar ile karşılaştıkları sorunlar, engeller ve bunları aşmaya yönelik önerileri incelemeyi ve literatür desteği ile tartışmayı hedeflemektedir. Bu bağlamda İstanbul Üniversitesi dışında Suriyeli öğrenci sayılarının giderek yükseldiği farklı iyi uygulama örnekleri tespit edilerek, araştırmaya dâhil edilmesi planlanmıştır. Amaç öğrencilerin farklılaşan ihtiyaç ve taleplerine verilen kurumsal cevapların ortak ve farklı yönlerini tespit ederek, bir karşılaştırma yapabilmek, oluşan bilgi birikimini tartışmaya açarak, aktarabilmektir. Bu süreçte projenin diğer bir ayağı ise toplum ve akademi arasında bilgi paylaşımı ve işbirliğinin desteklenmesi ile politika yapım sürecine katkı olarak belirlenmiştir. Bu doğrultuda oluşan bilgi birikimi ve araştırma sonuçlarını paylaşılacağı ve tartışmaya açılacağı çalıştay ve uluslararası konferans 2019 yılı için proje kapsamında planlanan etkinlikler arasındadır.

Sonuç Yerine

Mültecilerin yükseköğretime katılımı, bireysel faydanın ötesinde hem kaynak hem de hedef ülkelerin ekonomik ve toplumsal refahı açısından son derece önemlidir, ancak tüm dünyada bu oran oldukça düşük seyretmektedir. 2015 yılı sonrasında dünyada en fazla mülteci barındıran ülkelerden biri olan Türkiye'de bu durum YÖK tarafından erken dönemde gerçekleştirilen mevzuat çalışmaları ve yükseköğretim kurumlarının işbirlikleri ile düzenlenmiştir. Suriye'de devam eden savaş ve Türkiye'de temel eğitimde okullaşma oranının artmasına yönelik çalışmaların hız kazanması ile her gün artan genç nüfusun yükseköğretime ilişkin talebi, yükseköğretim sistemi ve kurumlar üzerindeki baskıyı artırırken, yükseköğretim alanındaki ihti-

yaç analizlerine duyulan gereksinimi de arttırmaktadır. Bu bağlamda oluşturulan yasal ve düzenleyici çerçevenin uygulamasının analizi kadar biriken deneyim ve iyi uygulama örneklerinin tespiti ve destekleyici projelere ihtiyaç artacaktır.

Dahası geçici koruma altındaki Suriyelilere yönelik toplumsal kabulün varlığına rağmen yükseköğretim, rekabetçi yapısı sebebi ile sürecin iyi yönetilmemesi durumunda ciddi toplumsal sorunlara neden olabilecek bir konudur. Bu bağlamda, eksik bilgilendirme ve iletişim kaynaklı sorunların çözümü kadar uluslararası kuruluşların ve sivil toplum örgütlerinin katkısının sağlanabilmesi açısından, yüksek öğretime erişim ve katılımın tartışmaya açılarak, toplumsal kamuoyu oluşturulması yaşamsal önemdedir. Bu konuda yükseköğretim kurumlarına büyük görev düşmektedir. YÖK mevzuatı çerçevesinde, en fazla Suriyeli öğrenciye ev sahipliği yapan üniversitelerden biri olan İstanbul Üniversitesi, mültecilere yönelik çalışmalarını Avrupa Birliği fonları ile desteklenen projeler ile de desteklemektedir. Bu bağlamda üniversite bünyesinde kurumsal kapasite ve farkındalık artırımı, Suriyeli öğrencilerin hem akademik hem de sosyal açıdan desteklenmeleri, dil engeli ve sosyal dışlanma başta olmak üzere tespit edilen sorunlara yönelik çözüm yollarının oluşturulması gibi birçok çalışma gerçekleştirilmektedir. İstanbul Üniversitesi dışında pek çok yükseköğretim kurumu ve sivil toplum kuruluşunun Suriyeli gençlerin yüksek öğretime erişim ve katılımını artırılması yönünde çabaları ve geliştirildikleri projeler mevcuttur. Bu faaliyet ve çıktıların sürdürülebilirliği, etki artırımı ve yayılımı ancak farklı yükseköğretim kurumları ve aktörler arasında bilgi, deneyim paylaşımı ve işbirliği ile mümkündür. Sadece ulusal düzeyde değil, bölgesel ve uluslararası düzeyde katılım ile işbirliğinin artırılması, yükseköğretim sistemleri ve kaynaklarının daha verimli bir şekilde kullanımına imkan sağlayacaktır. Sığınmacı ve mültecilerin yükseköğretime erişim ve katılımında engellerin çok sayıda ve zorlu olduğu gerçeği bir tarafa, yükseköğretim kurumları bu konuda öncü bir rol üstlenebilir. Kurumsal düzenleme ve destek mekanizmaları gibi basit uygulamalardan toplumsal uyum ve kabule yönelik proje ve araştırmalara kadar çok geniş bir alanda faaliyet gösterebilecek üniversitelerin sığınmacı ve mülteci akınlarını karşılamak ve yönetmekte bu farklı işlevleri ve sorumlulukları unutulmamalıdır.

KAYNAKÇA

1. AlAhmad, M. (2016). The Crisis of Higher Education for Syrian Refugees. Education Plus Development. <https://www.brookings.edu/blog/education-plus-development/2016/06/17/the-crisis-of-higher-education-for-syrian-refugees/>
2. Alpaydın, Y. (2017). An Analysis of Educational Policies for School-aged Syrian Refugees in Turkey. *Journal of Education and Training Studies*, 5(9), 36-44.
3. Aykırı, K. (2017). Sınıf Öğretmenlerinin Sınıflarındaki Suriyeli Öğrencilerin Eğitim Durumlarına İlişkin Görüşleri. *Turkish Journal of Primary Education*, 2, 44-56.
4. Coşkun, İ., Ökten, C. E., Dama, N., Barkçın, M., Zahed, S., Fouda, M., . . . Özşarp, H. (2017). *Breaking Down Barriers: Getting Syrian Children into Schools in Turkey* İstanbul: SETA Publications.
5. Dryden-Peterson, S. (2010). The Politics of Higher Education for Refugees in a Global Movement for Primary Education. *Refugee*, 27(2), 10-18.
6. Elwyn, H., Gladwell, C., & Lyall, S. (2012). "I just want to study": Access to Higher Education for Young Refugees and Asylum Seekers. London: Refugee Support Network.
7. Erçetin, Ş. Ş., Potas, N., & Açıkalın, Ş. N. (2018). The Problems That School Administrators and Syrian Teachers Encounter During the Educational Process of Syrian Refugee Children: Ankara-Altındağ Example Educational Development and Infrastructure for Immigrants and Refugees (pp. 125-137): IGI Global.
8. Erdem, C. (2017). Sınıfında Mülteci Öğrenci Bulunan Sınıf Öğretmenlerinin Yaşadıkları Öğretimsel Sorunlar ve Çözüme Dair Önerileri. *Medeniyet Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 26-42.
9. Erdoğan, A., & Erdoğan, M. M. (2018). Access, Qualifications and Social Dimension of Syrian Refugee Students in Turkish Higher Education European Higher Education Area: The Impact of Past and Future Policies (pp. 259-276): Springer.
10. Gültekin, M. N., Giritlioğlu, İ., Karadaş, Y., Soyudoğan, M., Leyla Kuzu, Ş., Gülhan, S. T., . . . İncetahtacı, N. (Eds.). (2018). *Gaziantep'teki Suriyeliler: Uyum, Benklentiler ve Zorluklar (Özet Rapor)*. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Yayınları.
11. Harris, A., Spark, C., & Watts, N. N. C. (2015). Gain and Losses: African Australian Women and Higher Education. *Journal of Sociology*, 51(2), 370-384.
12. Hohberger, W. (2018). Opportunities in Higher Education for Syrians in Turkey: The Perspective of Syrian University Students on the Educational Conditions, Needs and Possible Solutions for Improvement: IPC: Istanbul Policy Center.
13. İmamoğlu, H. V., & Çalışkan, E. (2017). Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Devlet Okullarında İlkokul Eğitimine Dair Öğretmen Görüşleri: Sinop İli Örneği. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(2), 529-546.
14. Kılcan, B., Çepni, O., & Kılınç, A. Ç. (2017). Development of the attitude towards refugee students scale Mülteci öğrencilere yönelik tutum ölçeğinin geliştirilmesi. *Journal of Human Sciences*, 14(2), 1045-1057.
15. Kılıç, V. A., & Gökçe Toker, A. (2018). The Problems of Syrian Students in the Basic Education in Turkey. *European Journal of Social Sciences Education and Research*, 12(1), 215-227.
16. Komsuoğlu, A., & Özer, Y. Y. (2018). Çocuk ve Kadınların Eğitim Erişimi. In S. Aydın Yılmaz (Ed.), *Geçici Koruma Statüsü Altındaki Suriyeli Kadınların Profil Tarama Çalışması* (pp. 79-104). İstanbul: KADEM Sığınmacı Kadınlar Sosyoekonomik Araştırmalar Merkezi.

17. Levent, F., & Çayak, S. (2017). Türkiye’de Suriyeli Öğrencilerin Eğitimine Yönelik Okul Yöneticilerinin Görüşleri. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(1), 21.
18. Milton, S., & Barakat, S. (2016). Higher Education as the Catalyst of Recovery in Conflict-Affected Societies. *Globalisation, Societies and Education*, 14(3), 403-421. doi:10.1080/14767724.2015.1127749
19. Ozer, Y. Y., Komsuoğlu, A., & Atesok, Z. O. (2017). One Common Future, Two Education Systems: The Case of Syrian Children of Istanbul. *European Education*, 49(2-3), 114-132.
20. Özer, Y., Ateşok, Z. Ö., & Komsuoğlu, A. (2016). Türkiye’nin Göçmen ve Mültecilere Yönelik Eğitim Politikalarının Dönüşümü. In A. Esen & M. Duman (Eds.), *Türkiye’de Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler: Tespitler ve Öneriler*. Istanbul.
21. Özer, Y., Komsuoğlu, A., & Ateşok, Z. Ö. (2016). Türkiye’deki Suriyeli Çocukların Eğitimi: Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Asos Journal*, 4(37), 76-110.
22. Sağlam, H. İ., & Kanbur, N. İ. (2017). Sınıf Öğretmenlerinin Mülteci Öğrencilere Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Sakarya University Journal of Education*, 7(2), 310-323.
23. Saklan, E., & Erginer, A. (2017). Classroom Management Experiences with Syrian Refugee Students. *Education Journal*, 6(6), 207-214.
24. Shakya, Y. B., Guruge, S., Hynie, M., Akbari, A., Malik, M., Htoo, S., . . . Alley, S. (2010). Aspirations for higher education among newcomer refugee youth in Toronto: expectations, challenges, and strategies. *Refuge*, 27(2), 65.
25. Stevenson, J., & Willott, J. (2007). The Aspiration and Access to Higher Education of Teenage Refugees in the UK. *Compare: A Journal of Comparative and International Education*, 37(5), 671-687.
26. Taştan, C., & Çelik, Z. (2017). Türkiye’de Suriyeli Çocukların Eğitimi: Güçlükler ve Öneriler. Ankara: Eğitim-Bir-Sen-Stratejik Araştırmalar Merkezi.
27. Topçu, E. (2017). Türkiye’deki Suriyeli Çocukların Eğitime Kazandırılma Süreci: Geçici Eğitim Merkezleri. In C. Taştan & A. Ç. Kavuncu (Eds.), *Türkiye’deki Suriyeli Sığınmacılar* (pp. 11-25). Ankara: Polis Akademisi Yayınları.
28. UNHCR. (2017). *Left Behind: Refugee Education in Crisis*. Geneva UNHCR.
29. Watenpaugh, K. D., Fircke, A. L., & King, J. r. (2014). *We Will Stop Here And Go No Further: Syrian University Students And Scholars in Turkey*. Retrieved from
30. Watenpaugh, K. D., Fricke, A. L., & Siegel, T. (2013). *Uncounted and Unacknowledged: Syria’s Refugee University Students and Academics in Jordan*. Joint UC Davis Human Rights Initiative and Institute for International Education. Pg, 8.
31. WorldBank. (2002). *Constructing Knowledge Societies: New Challenges for Tertiary Educaion*. Retrieved from Washington, DC:
32. YÖK. (2018). YÖK İstatistik <https://istatistik.yok.gov.tr/>
33. Zeus, B. (2011). Exploring Barriers to Higher Education in Protracted Refugee Situations: The Case of Burmese Refugees in Thailand. *Journal of Refugee Studies*, 24(2), 256-276. doi:10.1093/jrs/fer011

SURİYELİ ÇOCUKLARIN DEVLET OKULLARINDA KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR (NİTEL BİR ARAŞTIRMA)

Dr. Muhammed Esat ALTINTAŞ
Erciyes Üniversitesi
maltintas@erciyes.edu.tr

ÖZET

Türkiye’de bulunan 3 milyon 570 bin Suriyeli mültecinin yaklaşık üçte biri okul çağındadır. Fakat Suriyeli çocukların sadece %59’u hâlihazırda herhangi bir okula gidebilmektedir. Eğitimlerine devam eden Suriyeli çocukların %65’i geçici eğitim merkezlerine, %35’i ise devlet okullarına devam etmektedir. Devlet okullarında eğitim gören Suriyeli çocukların devlet okullarındaki iklime ve eğitim süreçlerine uyumlarının sağlanması, Suriyeli ve Türkiyeli çocukların karşılıklı ilişkilerinin güçlendirilmesi, hoşgörü ve dayanışma içinde birlikte yaşama bilinci kazanmaları ve toplumsal bütünleşmelerinde en kritik rol şüphesiz devlet okullarında görev yapan öğretmenlere düşmektedir. Bu araştırmanın temel amacı, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) dersi öğretmenlerinin gözüyle Türkiyeli çocuklarla birlikte devlet okullarında öğrenim gören Suriyeli çocukların devlet okullarındaki deneyimlerini ele almak ve karşılaştıkları sorunları ortaya koymaktır. Araştırmada nitel araştırma modeli kullanılmıştır. Bu araştırmaya Türkiye’nin muhtelif illerinde görev yapan ve sınıflarında 2 ile 5 arasında değişen Suriyeli öğrenci bulunan 50 Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) dersi öğretmeni katılmıştır. Elde edilen verilerin analizinde içerik analizi kullanılmıştır. Bu araştırmaya katılan öğretmenlerden 48’i dil engelinden ötürü Suriyeli çocukların karşılaştıkları muhtelif sorunlara ve 24’ü ise Suriyeli çocukların toplumsal uyum bağlamında çeşitli sorunlarla (etiketlenme, ötekileştirme, şiddete uğrama, vb.) karşılaştıklarını ifade etmiştir. Son olarak betimlenen bulgular, ilgili literatürden yararlanılarak değerlendirilmiştir ve sonuç bölümünde ise çözüme yönelik önerileri sıralanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Suriyeli çocuklar, Dil Eğitimi, Eğitim ve Entegrasyon, Çok kültürlü Eğitim, Kültürlerarası Eğitim, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretmenleri

1. Giriş

Suriye’de başlayan iç savaş neticesinde Suriyeliler çeşitli ülkelere sığınmaya başlamıştır. UNHCR’nin verilerine göre 2017 yılına kadar 2.5 milyonu çocuk olmak üzere yaklaşık 6.3 milyon insan Suriye’den göç etmiştir. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Müdürlüğü’nün Haziran 2018 itibariyle açıkladığı verilere göre ise Türkiye’ye gelen mülteci sayısı 3 milyon 570 bindir. Bunların yaklaşık üçte biri okul çağındadır¹.

Suriye’deki insani krizin katlanarak devam etmesi, Türkiye’deki Suriyeli çocukların sayısını da ihtiyaçlarını da artırmaktadır. Hayatları, eğitimleri ve gelecekleri tehlike altında olan Suriyeli çocuklar bu iç savaşın en mağdur tarafıdır. Kültürlerinden, geçmişlerinden ve yaşam alanlarından koparılmış olan Suriyeli çocuklar, yerinden edilmişliğin ve savaş ortamına maruz kalmanın travmatik etkilerini taşıyabilmektedir. Suriyeli çocukların göç öncesinde, sırasında ve sonrasında yaşadıkları şeyler onların psikolojisi üzerinde ciddi etkiler bırakmaktadır. Bu etkileri hafifletebilmek adına çocukların buldukları ülkelerde eğitimlerine devam etmeleri onların sosyalleşmelerini, psiko-sosyal destek almalarını, buldukları ülkeye uyum sağlamalarını ve geleceğe umutla bakmalarını kolaylaştıracaktır.

Uluslararası Af Örgütü tarafından yapılan bir araştırmada Suriyeli ebeveynlerin büyük bir bölümü, ekonomik açıdan kötü durumda olmalarına rağmen çocuklarının eğitimini en büyük önceliklerinden biri olarak görmektedir². Çocuklarının eğitimlerine devam etmeleri aileleri için de önemli görülen Suriyeli çocukların eğitime erişimleri hem kendi gelecekleri hem de toplumsal gelecek açısından son derece önemlidir. Bu durumun farkında olan Millî Eğitim Bakanlığı Suriyeli çocukların eğitime erişimlerini sağlama adına çeşitli düzenlemeler yapmıştır³.

Millî Eğitim Bakanlığı Suriyeli çocukların eğitimlerine devam etmelerine imkân sağlamak için öncelikle geçici eğitim merkezlerinin kurulmasına onay vermiştir. Geçici eğitim merkezlerinde Suriyeli öğretmenler tarafından Suriye müfredatıyla Arapça eğitim verilmektedir. Suriyeli çocukların eğitime

- 1 Seta ve Theirworld, Engelleri Aşmak: Türkiye’de Suriyeli Çocukları Okullandırmak. (Ankara: Seta Yayınları, 2017), 11.
- 2 Amnesty International, “Hayatta Kalma Mücadelesi Türkiye’deki Suriye’den Gelen Mülteciler” (Londra, UK: Uluslararası Af Örgütü, 2014).
- 3 MEB, “2014/21 No.lu Genelge, Madde 4.”, 2014.

erişimleri noktasında bir diğer önemli kurum, devlet okullarıdır. Devlet okullarına kayıt imkânı verilen Suriyeli çocukların eğitiminde MEB müfredatı kullanılmaktadır ve eğitim Türkçe yapılmaktadır. Türkiye’de Suriyeli çocukların eğitime erişimleri konusunda yapılan çeşitli düzenlemelere rağmen eğitime katılım oranları hala çok düşüktür. Suriyeli çocukların %41’i hâlihazırda herhangi bir okula gidememektedir. Eğitimlerine devam eden Suriyeli çocukların %65’i geçici eğitim merkezlerine, %35’i ise devlet okullarına devam etmektedir⁵. Devlet okullarında eğitim ücretsiz sunulmasına rağmen Suriyeli çocukların çoğunluğunun geçici eğitim merkezlerine kaydolmasının temel nedenleri arasında geçici eğitim merkezlerinde eğitim dilinin Arapça olması, Suriye müfredatının takip edilmesi ve devlet okullarında Suriyeli çocukların çeşitli sorunlarla karşılaşmaları sayılmaktadır⁶. Suriyeli çocukların eğitim gördüğü geçici eğitim merkezlerinde çocukların her ne kadar Suriye müfredatıyla Arapça eğitimlerine devam etmelerine imkân sağlansa da bu durum, Suriyeli çocukların içinde yaşadığı Türkiye toplumundan kopmalarına, gettolaşmalarına ve çeşitli güvenlik problemlerinin ortaya çıkmasına neden olabilir. Muhtemelen bu ve benzeri kaygılardan ötürü Millî Eğitim Bakanlığı geçici eğitim merkezlerini aşamalı olarak kapatıp bütün Suriyeli çocukların devlet okullarına transfer edilmelerini planlamaktadır⁷. Suriyeli çocukların devlet okullarına dâhil edilmesinin, birlikte yaşama kültürünü oluşturma açısından getireceği fırsatlar olmakla birlikte gerekli hazırlıklar yapılmadan uygulanması durumunda ise istenmeyen sonuçlar doğurma tehlikesi de vardır⁸. Devlet okullarının kapılarını Suriyeli çocukların tümüne tamamen açmadan önce halihazırda devlet okullarına giden Suriyeli çocukların karşılaştıkları sorunların sahada araştırılıp tespit edilmesine ihtiyaç vardır. Böylece bu süreç veriye dayalı politikalar geliştirilerek daha sağlıklı yönetilebilecektir.

Hâlen devlet okullarında eğitim gören ve önümüzdeki yıllarda bu kurumlarda eğitim alması planlanan Suriyeli çocukların okul iklimine ve eğitim süreç-

4 UNHCR, “Education Update- May 2017”, 2017; GlGM, Türkiye Göç Raporu 2016, c. Yayın No: 40 (Ankara: T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları, 2017).

5 Seta ve Theirworld, Engelleri Aşmak: Türkiye’de Suriyeli Çocukları Okullaştırmak., 11-12.

6 HRW, “Türkiye’deki Suriyeli Mülteci Çocukların Eğitime Erişimini Önündeki Engeller- Kayıp Bir Nesil Olmalarını Önlemek” (Human Rights Watch, 2015); UNHCR, “Education Update- May 2017”.

7 MEB, “T.C. Millî Eğitim Bakanlığı 2015-2019 Stratejik Planı.” (Ankara, 2015), 37.

8 Kemal Kirişçi, “Misafirliğin Ötesine Geçerken Türkiye’nin ‘Suriyeli Mülteciler’ Sınvı” (Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu & Brookings Enstitüsü, 2014), 31-35.

lerine uyumlarının sağlanması, Suriyeli ve Türkiyeli çocukların karşılıklı ilişkilerinin güçlendirilmesi, hoşgörü ve dayanışma içinde birlikte yaşama bilinci kazanmaları ve toplumsal bütünleşmelerinde en kritik rol şüphesiz devlet okullarında görev yapan öğretmenlere düşmektedir⁹. Hem hizmet öncesinde aldıkları Arapça dil eğitimi hem de Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin amaçları itibarıyla özellikle Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmenlerinin görüşleri ve deneyimleri Suriyeli çocukların yaşadıkları deneyimleri ve karşılaştıkları sorunları tespit bağlamında son derece önemlidir. Zira DKAB öğretmenleri hem Arapçayı en azından temel düzeyde bilmeleri nedeniyle bu çocuklarla sınıf/okul içi ve dışı daha rahat iletişime geçebilmektedir hem de DKAB dersinde bazı konuları işlerken Suriyeli çocukların deneyimlerini ve düşüncelerini öğrenebilmektedir. Konuyla ilgili literatür incelendiğinde, Türkiyeli çocuklarla devlet okullarında birlikte öğrenim gören Suriyeli çocukların deneyimlerini ve karşılaştıkları sorunları Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmenlerinin gözüyle inceleyen herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu ihtiyaçtan hareketle araştırmanın temel amacı DKAB öğretmenlerinin gözünden Türkiyeli çocuklarla birlikte devlet okullarında öğrenim gören Suriyeli çocukların devlet okullarındaki deneyimlerini ele almak ve karşılaştıkları sorunları ortaya koymaktır.

2. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada nitel araştırma modeli kullanılmıştır. Araştırmada nitel araştırma desenlerinden biri olan ‘durum çalışması’ kullanılmıştır. Durum çalışması, bir durumla ilgili derinlemesine anlayış elde etmek, o durum içerisinde yer alan bireylerin, o duruma ilişkin verdikleri anlamları ortaya koymak için kullanılır¹⁰.

Nitel araştırma modelinde örneklem, araştırmanın odaklandığı durumu yaşayan veya bu duruma şahit olan bireylerdir. Bu araştırmada katılımcıların belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan kartopu örnekleme yöntemi kullanılmıştır. “Bu konu hakkında kim daha çok şey bilir?

9 HRW, “Türkiye’deki Suriyeli Mülteci Çocukların Eğitime Erişiminin Önündeki Engeller – Kayıp Nesil Olmalarını Önlemek” (Human Rights Watch, 2015); İBÜ, “Suriyeli Mülteci Çocukların Türkiye Devlet Okullarındaki Durumu Politika ve Uygulama Önerileri” (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Çocuk Çalışmaları Birimi, 2015); Y. Y. Özer, A. Komsuoğlu, ve Z. O. Ateşok, “Türkiye’deki Suriyeli Çocukların Eğitimi: Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi 4, sy 37 (2016); Seta ve Theirworld, Engelleri Aşmak: Türkiye’de Suriyeli Çocukları Okullandırmak.

10 A. Yıldırım ve H. Şimşek, Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, 10. Baskı (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2016), 73.

Kiminle mülakat yapmalıyım?” sorusundan yola çıkarak örneklem oluşturulmuştur¹¹. Araştırmanın örneklemine Türkiye’nin en fazla Suriyeli mülteciyi barındıran on ilinde¹² görev yapan gönüllü 50 Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmeni oluşturulmaktadır. Bu araştırmaya katılan öğretmenlerin her birinin sınıflarında 2 ile 5 arasında değişen Suriyeli öğrenci bulunmaktadır.

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak yarı-yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formunun oluşturulmasında öncelikle literatür taranmış ve araştırma problemi temelinde sekiz soruyu içeren yarı yapılandırılmış görüşme formu oluşturulmuştur. İlk dört soru cinsiyet, görev yapılan okulun adı, ili-ilçesi, kıdem bilgilerini ihtiva etmektedir. Diğer dört sorudan ilki dil engeli bağlamında Suriyeli çocukların okulda ve sınıfta karşılaştıkları sorunları tespit etmeye yöneliktir. İkinci soru Suriyeli çocukların yerli çocuklarla olan ilişkilerini, ne tür gerilimler/çatışmalar yaşadıklarını ortaya koymayı hedeflemiştir. Üçüncü soru ikinci soruyla bağlantılı olarak Suriyeli çocukların maruz kaldıkları etiketlenme, ötekileştirilme, şiddet, vb. sorunları tespit etmeye yöneliktir. Son soru ise yukarıda yöneltilen sorular dışında öğretmenlerin ilave etmek istedikleri problemleri alanları belirlemeye yönelik genel bir sorudur. Hazırlanan görüşme formunun geçerlilik ve güvenilirliğini saptamak üzere konuyla ilgili uzman iki öğretim üyesinin değerlendirmesine sunulmuştur. Elde edilen geribildirimler neticesinde görüşme formuna son şekli verilmiştir, yasal izinler alınarak görüşmeler gerçekleştirilip veriler toplanmıştır. Araştırmada elde edilen verilerin analizinde içerik analizi kullanılmıştır. Nitel verilerin analizinde Nvivo 12.0 adlı bilgisayar programından yararlanılmıştır.

3. Bulgular ve Yorumlar

Bu bölümde, araştırmanın temel ve alt problemleri bağlamında elde edilen bulgulara ve yorumlarına yer verilmiştir. Öncelikle, veriler kodlanıp belirli kategori ve temalar altında tasnif edilmiştir. Katılımcıların, görüşlerini farklı cümlelerle ifade etmelerine rağmen birbirine benzer noktalara temas ettikleri görülmüştür. Bu nedenle katılımcıların tümünün ifadelerine tek tek yer vermek yerine, kategori ve temayı en iyi temsil edebilecek farklı katılımcı görüşleri aynen alıntılanmış, betimlenmiş ve ilgili literatür vasıtasıyla yorumlanmıştır.

11 Yıldırım ve Şimşek, Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, 122.

12 Bu illerin belirlenmesinde İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ve AFAD adlı kurumlarının resmi verileri baz alınmıştır.

3.1. Dil Engeliyle İlgili Sorunlar

Araştırmamıza katılan öğretmenlerden neredeyse tamamına yakını (48 öğretmen) Suriyeli çocukların devlet okullarında karşılaştıkları ilk ve en temel sorunun dil engeli olduğunu ifade etmiştir. Diğer bireyler ile iletişim kurmanın, akademik başarının ve toplumsal uyumun temel aracının dil olduğu düşünüldüğünde dil engeli hem Suriyeli çocuklar hem de yerli çocuklar ve öğretmenler açısından birçok sorunu da beraberinde getirmektedir. İşte bu kategori altında da öğretmenler dil engeliyle ilgili olarak muhtelif sorunlara değinmiştir. Öğretmenlerin bir kısmı, Suriyeli çocukların Türkçe konuşmakta zorlandıklarından ötürü hem Türk arkadaşlarıyla hem de öğretmenleriyle etkileşime girmekten kaçındıklarını ve bu durumun çeşitli problemlere yol açtığını ifade etmişlerdir. Bazı katılımcıların bu temayla ilgili görüşleri şu şekildedir:

“Suriyeli öğrencilerin intibak probleminin yalnızca dil probleminden kaynaklanmadığını belirtmekle beraber dil probleminin sebep olduğu çokça sorun var. Öğrenciler hem öğretmenlerle hem de sınıf arkadaşlarıyla anlaşma problemi yaşıyorlar. Sınıf arkadaşlarına entegre olmak yerine aynı dili konuştuğu ve aynı kültürün parçası olduğu diğer Suriyeli öğrencilerle birlikte olmaya başlıyor. Bu da zorunlu olarak gruplaşma sonucunu ortaya çıkarıyor. Sürekli birlikte olan Suriyeli öğrenciler Türk öğrencilerle intibak kuramıyor ve aradaki bağ kopuyor.” (Ö12)

“Türkçe konuşmayı bilmeyenlerin durumu kötü; çünkü onlar kimin ne dediğini hiç anlamıyor, Suriyeli arkadaşları dışında da arkadaşları yok. Birbirlerinden hiç ayrılmak istemiyorlar. Aynı sınıflara yerleştirilmek istenince de ağlıyorlar.” (Ö18)

“Sınıf içinde ancak bütün sınıftan farklı bir dünyaları var. Çocukların ilk çocukluk çağlarındaki paralel oyun gibi. Paralel temas ve iletişim mevcut. Var ama yok gibi, bir var, bir yok gibi. Tabi Suriyeli öğrenciler de kendisi gibi dil bilmeyen diğer öğrencilerle vakit geçiriyor, bu da dil engelinin uzun sürmesinin başka bir etkeni. Teneffüste ve öğle saatlerinde Türkiyeli öğrencilerle iletişime geçtiklerini gözlemedim. Ya kendisi gibi Suriyeli olan öğrencilerle veya yalnız zaman geçiriyorlar.” (Ö25)

“Suriyeli öğrencilerin Türkçe’yi yeterli derecede bilmemesi okul içerisindeki günlük hayatlarını olumsuz etkiliyor. Bugüne kadar geçen sürede iletişimi başlatan hiç Suriyeli öğrencim olmadı. Genellikle öğretmenleriyle ve arkadaşlarıyla iletişim kurmaktan kaçınmakta, iletişim kurmaya çalıştığıdaysa bu iletişim zayıf kalmakta. Suriyeli öğrencilerin Türkçe’yi yeterli derecede bilmemesi okul içerisindeki günlük hayatlarını olumsuz etkiliyor. Yine bir şeylere ihtiyacı olduğunda bunu yeterli şekilde ifade edemedikleri için ihtiyaçları ya geç karşılanıyor ya da hiç karşılanmıyor. Bu iletişim güçlüğü sonucunda iletişim kuramayacağını anlayan Türk öğrenciler de Suriyeli öğrencilerle konuşmamayı tercih ediyorlar.” (Ö30)

Yukarıdaki görüşlerde de örnekleri görüleceği üzere, bazı öğretmenler dil engelinden ötürü Suriyeli çocukların kendi aralarında gruplaşarak Türkiyeli akranlarıyla iletişimlerini ya en az seviyeye indirdiklerini ya da hiç ilişki kurmadan sanki paralel bir evrende yaşadıklarını söylemişlerdir. Bu durum, Tür-

kiyeli akranlarıyla arkadaşlık ilişkileri geliştirmelerini ve sosyalleşmelerini kısıtlamakla birlikte Türkçeyi de temel dil becerileri açısından geliştirmelerinin de önü tıkanmış olmaktadır. Ayrıca dil engeli Suriyeli çocukların Türkiyeli akranlarıyla birlikte yaşama kültürü oluşturmalarına da engel olmaktadır. Bu problem toplumsal entegrasyonun sağlanamamasına ve sosyal dışlanmaya sebebiyet vermektedir. İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Türkiye'de yaptığı bir araştırmada da görüldüğü gibi 11 yaşındaki Samir bu durumu doğrular nitelikte şunları söylemektedir¹³: "Suriye'de ancak ikinci sınıfı bitirmiştik. Halep'teki okulum bombalandığı için üçüncü sınıfa gidemedim. Lübnan'da da okula gitmedim. Burada devlet okuluna kaydolduğumda, dil problemi yüzünden okuldan hiç faydalanamadım. Kendimi dışlanmış hissettim. Diğer çocuklar benimle alay ediyorlardı ama ne dediklerini anlamıyordum. Öğretmenim bana karşı iyiydi ama birbirimizle anlaşamadığımız için sıkılıyor, usanıyordum."

Öğretmenlerin bazıları ise, Suriyeli çocukların dil engelinden dolayı eğitim-öğretim faaliyetlerinin verimli bir şekilde yürütülemediğini ifade etmişlerdir. Öğretmenlerle yapılan mülakatlarda bununla ilgili elde edilen veriler, aşağıdaki örneklerde görülmektedir:

"Dil engeli öğretmenler ile de iletişim kurmalarına engel olmaktadır. Bu da öğretmenlerin öncelikle Suriyeli öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarını anlamasını güçleştirmekte ve gereken eğitimi verebilmesine engel olmaktadır." (Ö5)

"Öğretmenlerinin dilini anlayamayan Suriyeli öğrencilerle ders işlemek mümkün görünmemektedir. Derslerimde Suriyeli öğrencilerle tek tek ilgilenemedim. Onlar soru sormadılar. Ben de onlara soru sormadım. Bu durumla ben seçmeli Kuran derslerinde sık sık karşılaştım. Suriyeli öğrenciler Kuran-ı Kerim'i güzel bir şekilde okumaktadırlar; fakat öğretmenleriyle iletişim kuramadıkları için kapasitelerini açığa çıkaramamaktadırlar." (Ö13)

¹³ HRW, "Türkiye'deki Suriyeli Mülteci Çocukların Eğitime Erişiminin Önündeki Engeller – Kayıp Nesil Olmalarını Önlemek", 24.

“Suriyeli öğrenciler sınıftan tamamen kopuk bir şekilde zaman geçirmektedir. Türkçe bilmedikleri için öğretmenlerini ve arkadaşlarını anlamıyorlar, bu da onların sınıftan bağımsız hareket etmelerine sebep oluyor. Suriyeli öğrenciler dil bilmedikleri için el hareketleriyle söylenenleri yapıyorlar, sınıf arkadaşlarına uyum sağlamaya çalışıyorlar.” (Ö14)

“Öğrencinin bildiği soru ve cevaplara konuşurken kendisini rahat hissettirmedeği için cevap vermemeyi tercih ettirmektedir. Ayrıca öğrenci ile öğretmen arasında yaşanan yanlış anlamalara sebebiyet vermektedir. Bu sene Suriyeli öğrenci ile öğretmenimizin yaşadığı bir olayı örneklemek gerekirse öğretmenimiz okula gelen öğrencinin elini yüzünü yıkamadığını görüp lavaboya elini yüzünü yıkaması için öğrenciyi yönlendirmişti. Öğrenci Türkçe bilmediği için bunu işaretlerle anlatmaya çalışmıştır. Fakat öğrenci dışarıya çıkıp yüzünü boya kalemleri ile çizip gelmiştir.” (Ö20)

“Öğretmenle nerdeyse hiç iletişim kurmuyorlar, ancak göz temasını da kaybetmiyorlar, dikkatli bir şekilde dinlemeye çalışıyorlar, dil bilseler sınıftaki diğer öğrencilerden daha başarılı olabilirler. Sınıftaki diğer öğrenciler onun dil bilmediğinin farkındalar, ona yardımcı olmak için öğretmenin ondan istediği bir şeyi bütün sınıf aynı anda anlatmaya çalışıyor, kızın söylediği bir kelime olursa, onu da öğretmene cümle ile açıklamaya çalışıyorlar, kendilerince yardım etme çabası.” (Ö25)

“Suriyeli bir tane öğrencim var. İyi derecede Türkçe konuşuyor ancak okuma yazma konusunda çok zayıf, çok istekli bir öğrencim ancak onunla fazla ilgilendiğimde diğer öğrenciler kıskanıyorlar ve bu da ister istemez sınıf içinde biraz sıkıntıya yol açıyor.” (Ö34)

“Ben de sınıftaki Suriyeli öğrencimle iletişim konusunda oldukça sıkıntı yaşamaktayım. Özellikle Din Kültürü derslerinde yer alan konuların soyut olması da bu durumu daha da olumsuz etkiliyor. Öğrencimin konuşulanı anlayabilmesi için yavaş yavaş konuşmak gerekiyor. Hatta bazen aynı kelimeyi birkaç kere tekrar etmek gerekiyor. Bunun yanında konuşma esnasında kendisini de tam manasıyla ifade etmekte zorluk çekiyor. Bu öğrenciler sınıfta yalnızlaşmaya mahkûm hale gelmekte. Elimden geldiği kadar sınıfta yalnızlaşmasını engellemeye çalışsam da bu

zamana kadar öğrencilerin tutumları ve yaşadıkları iletişim güçlüğü sebebiyle bunu tam manasıyla başaramadım. Malumunuz eğitimde geleneksel anlayışlar hâlâ devam etmekte. Ezberci eğitim anlayışıyla, daha çok anlatım yöntemini tercih ederek dersini yürütmeye çalışan öğretmenlerin kullandığı bu yöntem; yüksek oranda dinleme, dinlediğini anlayabilme ve ezberleme gibi gereklilikler doğurması itibarıyla sınıfta konuşulan dilin iyi bilinmesinin önemi artmakta. Anlatım metodunun dili çok iyi bilen Türk öğrencilerde dahi bir süre sonra bıkkınlığa yol açtığı bilinmektedir. Hal böyle olunca dili çokta iyi bilmeyen bir öğrenciyi düşündüğümüzde derslerde sıkılması kuvvetle muhtemeldir. Bu da öğrencilerin akademik yaşantılarını sekteye uğratabilir. Bunun yanında derslerinde farklı yöntem ve metotları kullanmak isteyen öğretmenler de dili çok iyi bilmeyen Suriyeli öğrencilerimize ulaşmakta güçlük çekmektedirler. Örneğin derste bir tartışma ortamı başlattığımda dili iyi bilmeyen Suriyeli öğrencim kendisini ifade edememekte ve tartışılan konuyu anlayamamakta. Bu da öğrencinin kendisini sınıftan soyutlamasına yol açmakta.” (Ö30)

Yukarıdaki görüşlerde de örnekleri görüleceği üzere, bazı öğretmenler dil engelinden ötürü Suriyeli öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarını tespit edemediklerini, Suriyeli çocukların Türkçe işlenen dersleri anlayamadıklarını ve ders içi etkinliklere katılmadıklarını, bu durumun onların derslerden sıkılmalarına neden olduğunu ve akademik başarılarını olumsuz etkilediğini ifade etmişlerdir. Öğretmenlerin dil engelinden ötürü mülteci çocuklara yeterli seviyede eğitim içeriği sağlamakta zorlandıkları ve onların öğrenmelerini kolaylaştırma konusunda yeterli olamadıkları görülmektedir. Örneğin Ö30 kodlu katılımcının yukarıdaki söylediği hususlar çok önemlidir. Öğretmenlerin konu alanını iyi bilmeleri sahip oldukları malumatları öğrencilerine aktarabilecekleri anlamına gelmemektedir. Bu nedenle öğretmenlerin, öğretme bilgi ve becerisine sahip olmaları önemlidir. Öğretmenler eğitimden sadece öğretmenin anlatması ve öğrencilerin onu dinlemesi şeklinde gerçekleştirme şeklinde anlamamalıdır. Öğretmenlerin anlatılan konuyla ilgili değerli ve güzel olduğunu kabul ettikleri her ne malumat varsa öğrencilere aktarmak gibi bir düşünce içinde olmamaları gerekir. Onların, anlatım yöntemini gerektiğince ve ihtiyaç miktarınca doğru bir şekilde kullanmaları gerekir. Öğretmenlerin, öğrencileri bilgilerin doldurulacağı küpler gibi gören “ezberci ve nakilci” bir eğitim anlayışı yerine öğrenciyi aktif kılacak ve onların düşüncelerini sağlayacak muhtelif yöntem ve teknikleri kullanmaya yönelmeleri

elzemdir. Fakat tüm bu yöntemlerin başarıyla uygulanabilmesi, dil engelinin ortadan kalkmasına bağlıdır. Zira öğrencilerin misafir oldukları ülkenin dilini bilme yeterliliği, mültecilerin aldıkları eğitimin kalitesinde belirleyici olmaktadır. Misafir oldukları ülkenin dilini iyi öğrenen mülteci çocuklar hem misafir oldukları ülkeye daha iyi uyum sağlayabilir hem de akademik olarak daha başarılı olabilir¹⁴. Öğretmenlerin büyük çoğunluğu dil engeli nedeniyle Suriyeli çocukların çeşitli *psiko-sosyal problemler* yaşadıklarını ifade etmiştir. Öğretmenlerle yapılan mülakatlarda bununla ilgili elde edilen veriler, aşağıdaki örneklerde görülmektedir:

“Öğretmenin dilini anlayamadığı için dersini de anlayamıyor ve anlayamadığı derste çocuk her geçen gün daha da yalnızlaşıyor.” (Ö12)

“Dil engeli akademik başarıyı etkilemekte yabancı uyruklu çocuklarda ümitsizliğe sebep olmaktadır. Suriyeli öğrencilerin dil problemi en başta çocukların öz güvenini kırmakta; öğretmeni ile sağlıklı bir iletişim kuramasından dolayı başarıları düşmektedir.” (Ö10)

“Öğrencilerde dil sıkıntısı çok fazla. Okuma ve yazmada çok fazla sıkıntı yaşıyor. Maalesef bu, öğrenme gücünü çekmelerine neden oluyor. Dil problemi derslere de yansıyor. Açıkçası birbiriyle ilişkilerini de olumsuz etkiliyor.” (Ö16)

“Türk öğrenciler kendisine bir şey söylemese bile ‘dersten hiçbir şey anlamıyorum’ diye ağlıyorlar.” (Ö18)

“Dil bilgisinin yetersizliği bariz şekilde akademik alanda olumsuz etki göstermektedir. Bunun sonucunda zaten öğrencide çekingenlik başlamaktadır.” (Ö19)

14 Keyes EF ve Kane CF, “Belonging and Adapting: Mental Health of Bosnian Refugees Living in the United States”, *Issues in Mental Health Nursing* 25, sy 8 (2004): 809-31.

“Bu konudaki en önemli sorunun dil sorunu olduğunu düşünüyorum. Bu konuyu sizinle görüştüğümde bir gün sonra öğretmenler odasında dile getirdiğimde diğer öğretmen arkadaşlar da yaşadığı sıkıntıları dile getirdiler. Çocukların eğitiminin verimli şekilde gerçekleşmediğinden, derslerde boş boş bakıp kendilerini dışlanmış hissettiklerinden, anlatılanları anlamadıklarından bahsettiler. Bu durumun öğrenciye olumsuz etkisi olduğu gibi biz öğretmenlere de etkisi var. Şahsen ben ders işlerken o öğrencilerin anlamadığı için anlamsız bakışlarından, kendilerini ortamda yabancı hissetmelerinden rahatsız oluyorum, üzülüyorum ve bu doğal olarak benim ders işleyişimi de etkiliyor. Onlara daha faydalı bir eğitim verebilmeyi gerçekleştirmek istesek de elimizden bir şey gelmemesi hem beni hem de diğer öğretmen arkadaşlarımı üzüyor.” (Ö26)

“Dil problemi çok büyük bir sorun. Öğrenci, öğretmenin anlattıklarını anlamadığından dolayı içine kapanıp okuldan soğuyor. Böyle olunca zeki bir öğrenci de olsa başarısız olup psikoloji olarak kendini rahatsız hissediyor ve burada diğer öğrencilerden ve öğretmenlerden ve okuldan kendini soyutlamasına zemin hazırlıyor.” (Ö45)

“Dokuz Suriyeli öğrencim var. Suriyeli öğrencilere verilen Türkçe eğitiminde altyapı kazanmış olanlar sınıf ve okul ortamında konuşma ve yazmalarını okula başladıkları günden itibaren çok çok geliştirdiler ama hiçbir altyapısı olmayan öğrenciler için okul ve sınıf ortamı işkenceye dönüştü, ders esnasında hiçbir şey anlamadığını beden diliyle ifade eden öğrencilerin ders boyu ağladığını gözlemledim.” (Ö9)

“Dil engeli olumsuz etkilemektedir. Dilimizi yeterince bilmeyen Suriyeli öğrenciler öğretmenlerle iletişim kuramamaktadır. Çocuklar bir sorunları olduğunda veya kendilerini mutlu eden bir şey yaşadıklarında bunu paylaşamıyorlar.” (Ö49)

“Suriyeli çocukların dil engeli aslında birçok problemin kaynağını teşkil ediyor. Suriyeli çocuklar kendilerini ifade edemediği için ya agresif ve uyumsuz davranıyorlar ya da tam tersi tamamen sessizliğe bürünüp, tüm iletişimi kesiyorlar.” (Ö35)

Yukarıdaki görüşlerde de örnekleri görüleceği üzere, dil engeli sebebiyle Suriyeli öğrencilerde ümitsizlik, kendini yalnız hissetme, çekingenlik,

öğrenme güçlüğü, ağlama krizleri, içine kapanıp okuldan soğuma, agresiflik, vb. psiko-sosyal problemlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Daha da vahimi bazı öğrencilerin yaşadıkları bu psikolojik problemleri dil engeli sebebiyle öğretmenleriyle dahi paylaşamadıkları ve bu nedenle bazı çocukların okulda yaşadığı sorunların çözümsüz kalmaya devam ettiği anlaşılmaktadır. Savaş ve travma süreçlerini yaşamış öğrenciler dil engelinden ötürü psiko-sosyal problemlerini sınıf ortamında öğretmeniyle paylaşamayabilir. Böyle durumlarda öğretmen öğrencileri karşılıklı güvene ve saygıya dayalı ilişki kurabilmelidir. Tüm bunlardan önce öğretmen, her öğrenciyi bireysel olarak tanımalı, onlara gerçekten kulak vermeli ve yardım etmelidir. Öğrenciler için güzel şeyler yapmak, onların meseleleriyle hemhal olmak, onların savaş ve travma tecrübelerine kulak vermek, anlayış göstermek, onların dilini ve dünyasını tanımak, vb. yollarla öğrencilerin öğretmen tarafından gerçekten umursandığını öğrencilere hissettirmesi gerekir¹⁵. Bu yaklaşım öğrencinin öğretmene güven duymasına ve öğretmeniyle yaşadığı psiko-sosyal sorunlarını paylaşmasına, çocukların okula devam etmesine, okula ve derslere karşı tutumunun olumlu olmasına katkı sağlayabilir; böylece Suriyeli çocukların kayıp bir nesil olmalarının önüne geçilmiş olunacaktır¹⁶.

Bir kısım öğretmen ise dil engeli sebebiyle ölçme-değerlendirme sürecinde çeşitli problemlerle karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. Öğretmenlerle yapılan mülakatlarda bununla ilgili elde edilen veriler, aşağıdaki örneklerde görülmektedir:

15 Muhammed Esat Altıntaş, "Tepkisel ve Gelişimsel Sınıf Yönetimi Modellerinin Ahlak Eğitimiyle İlişkisi", Bilimname XXX, sy 1 (2016): 207-221.

16 ERG, "Çocukların Gözünden Okulda Yaşam Araştırma Raporu" (İstanbul: Eğitim Reformu Girişimi, Sabancı Üniversitesi, 2016).

“Dil engeli şöyle, en çok yazılılarda sıkıntı oluyor çocuk anlamadığı için yazılı kâğıdını boş veriyor, çoktan seçmeli yazılılarda şıklar işaretleniyor fakat yazı yazılan kısımlar boş oluyor.” (Ö6)

“Dil yetersizliğinden dolayı bu öğrencileri değerlendirmemiz gerçekten çok zor. Sınıftakilerle eşit düzeyde değiller, ama aynı ölçükle değerlendirme yapmak zorundayız. Yazılıda okuma ve yazma çok zayıf olduğu için hiç yapamıyorlar.” (Ö28)

“Öğrencilerin birkaçı dışında hiçbiri Türkçe bilmiyor. Yazılı yaptım, Türkçeyi iyi bilmedikleri için yazma işleminde ayrı zorlanıyorlar zaten iki ders saatini vereceğimi, kopya çekmelerine gerek olmadığını hep tekrar ettim ve yapabilecekleri sorular olduğunu söyledim. Tedirgin olmamaları için de masaya geçtim yaklaşık olarak 15-20 dakika sonra bir gezeyim yapıyorlar mı dedim çoğunun kâğıdı boş, yüzde doksanı kopya çekme çabası içerisindeydi. İlk önce sadece uyardım, doğru olmadığı konusunda ikinci adımda çekenlerin kâğıdını aldım sayılar iyice artınca hepsininkini topladım birkaç tanesi bağırmaya başladı ‘bize zulmediyorsun’ diyerek o an beynimden vurulmuşa döndüm. Zulmediyorsunuz ne demek ya, hala unutamıyorum söyleyiş şeklini. Sonra sordum ‘ne yaptım, senin için zulüm ne?’ kendisinin çok yavaş yazdığını söylediğim saatte alacak olsaydım, hepsini yapabileceğini ifade etti. Türkçe bilen arkadaşının yardımıyla hak verdim, bir taraftan arkadaşlarının yaptıklarının yanlışlığını ifade etmeye çalıştım, ama öğrencimin umurunda olmadı sonra kâğıdına baktım, soruların hepsine cevap vermiş, meğerse yanındaki arkadaşına yardımcı olmak için zaman kazanmaya çalışmış, yanındaki aynı cümleleri yarım bırakmış, ben kâğıdı alınca. Teneffüste olayı düşündüm çocukların kendilerini savunma şekli birbirlerine yardım için (onların nezdinde) kavga çıkaracak duruma gelmeleri, karşıdaki kişinin hocanın saygınlığı onlar için çok farklı.” (Ö29)

“Bizim okulda bulunan Suriyeli çocukların bir kısmı kendini ifade edebilecek kadar Türkçe konuşabilmekte. Bir kısmı ise sadece konuşulanları anlıyor, konuşamıyor. Hal böyle olunca derslerinde başarı gösteremiyorlar. Türkçeyi anlayıp konuşabilseler de yazıp okuyamadıklarından sınav sorularını okuyamadıklarından ve yazamadıklarından sınavlar kötü sonuçlanıyor. Her dersin öğretmeni hassasiyet gösteremiyor bazıları sözlü sınav yapıp yardımcı olmaya çalışıyor, bazıları ise yazılı yapmaları gerektiğini bildirip yazılı sınav yapıyor.” (Ö32)

“Okula ilk geldiklerinde dil evet önemli bir sorun, bu süreçte maalesef öğretim sürecine katılamıyorlar. En büyük sorun yazılılarda ve not kısmında yaşanıyor, buna da ben şöyle çözüm getirdim. Diğer öğrenciler sınav olurken Suriyeli öğrencimi yanıma alıyorum, ona soruları ben yöneltip kâğıdına onun verdiği cevapları ben yazıyorum.” (Ö36)

Yukarıdaki görüşlerde de örnekleri görüleceği üzere, öğretmenler dil engelinin ötürü Suriyeli öğrencilerin yazılı sorularını boş bıraktıkları, düşük not aldıklarını, Türkiyeli öğrencilerle eşit düzeyde ölçme-değerlendirme yapmakta zorlandıklarını, kopya çekme problemleri yaşadığını ifade etmişlerdir. Okullara devam eden Suriyeli öğrenciler dil engeli nedeniyle yaşadıkları ülkedeki diğer akranlarından daha başarısız olma veya düşük not alma konusunda her zaman daha çok risk altındadır¹⁷.

3.2. Toplumsal Uyumla İlgili Sorunlar

Araştırmaya katılan öğretmenlerin yarısına yakını (24 öğretmen) Suriyeli çocukların toplumsal uyum bağlamında çeşitli sorunlarla karşılaştıklarını ifade etmiştir.

¹⁷ Selcuk R. Sirin ve L.R. Sirin, “The Educational and Mental Health Needs of Syrian Refugee Children” (Washington, DC: Migration Policy Institute, 2015), 9.

3.2.1. Etiketlenme

16 öğretmen Suriyeli çocukların etiketlenerek dışlandıklarını ifade etmişlerdir. Öğretmenlerle yapılan mülakatlarda bununla ilgili elde edilen veriler, aşağıdaki örneklerde görülmektedir:

“Sınıfın birinde çocuklar birbirlerine ‘Suriyeli’ diye çağırıyor; yani bunu bir hakaret olarak etiketleme ifadesi olarak birbirlerine kullanıyorlardı.” (Ö23)

“Eğer Suriyeli öğrenciler Araplar ise çocuklar ‘Arap, Arap, Arap’ diye dalga geçiyorlar ve burada ‘Arap’ kelimesinin küfür olduğunu düşünüyorlar. Sadece Suriye’den gelen Araplar değil Türk vatandaşı olan Araplar da aynı muamele ile karşılaşılıyor, burada çocuk Arap arkadaşı ile aynı sırada oturmak bile istemiyor.” (Ö40)

“İki öğrencim var Suriyeli. Bunlar Türkmen. Türkçe bilmelerinden ötürü pek bir zorlukla karşılaşmadılar. Fakat genel bir algı olarak, yani Suriyelilerin Türkmen, Kürt ya da Arap olmalarından bağımsız olarak, Suriyelilik kimliği üzerinden dışlandıkları bir gerçek. Benim öğrencilerim Türkmen olmalarına rağmen, Türkçe’ye hâkim olmalarına rağmen, Suriyeli damgasıyla yaşıyorlar. Hele Türkçesi zayıf olan Arap Suriyelilerin daha vahim bir dışlanma yaşadıkları söylenebilir. En büyük şikâyetleri, diğer öğrencilerin kendilerini ‘Suriyeli’ diyerek dışlamaları. Bu şikâyeti çok işitiyorum. Öğretmenim, diyorlar, şu bana Suriyeli diyor. ‘Suriyeli’ ifadesini, Türkiyeli öğrenciler, bir aşağılama ifadesi olarak kullanıyor. Malum Suriyelilik kimliği dezavantajlı bir konumda ve öğrenciler de bunu bir aşağılama-etiketleme aracı olarak kullanıyor. Suriyeli öğrenciler de kendilerini dışlanmış hissediyor ve bir eziklik yaşıyorlar.” (Ö39)

“Öncelikle en büyük sorunumuz Türk öğrenciler kesinlikle onların isimlerini öğrenmiyorlar, hepsine de ‘Suriyeli’ diye hitap ediyorlar ne zaman olumsuz bir durum olsa suçları olsa da olmasa da onları suçluyorlar.” (Ö28)

“Temiz, ahlaklı ve gururlu bir öğrencimdir Nur. Diğer arkadaşlarıyla bir problem yaşadığına şahit olmadım. Yalnız teneffüslerde ikili konuşmalarımızda okulda bazı kendini bilmezlerin kendilerini gördüklerinde ‘Suriyeli’ şeklinde alaya almaları ciddi manada kendisini üzmüş. Bana ifade ettiği; ‘Hocam Suriye’li olmak suç mu? Bizim de vatanımız vardı ama savaş çıkınca gelmek zorunda kaldık.’ sözleri beni de gerçekten yaralamıştı.” (Ö4)

“Sınıfımdaki Suriyeliler bazı zamanlar diğer öğrenciler tarafından ayrımcılığa maruz kalıyorlar. Bu daha çok öğrenciler kavga ettiyse ya da anlaşamadıysalar görünür oluyor. Öğrenciler daha çok Suriyeli öğrencileri ‘Suriyeli’, ‘pis Suriyeli’ gibi nitelendirmelerle aşağılıyor, dışlıyor. Bu durumda Suriyeli öğrenci, Suriyeli kimliğinin kötü olmadığını bildiği halde diğer öğrencilerin bunu bir aşağılama olarak kullanmalarından ötürü durumu öğretmene ‘öğretmenim bana Suriyeli dedi’ diye şeklinde şikâyette bulunulabiliyor.” (Ö42)

“Dolaylı şöyle bir olaya şahit oldum: Arapça dersinde kitapta sekizinci sınıfta Suriyeli kelimesinin tekil ve çoğulu yazılı idi, ben tercümesini söylerken hemen bir öğrencim ‘iiii Suriyeli’ diyerek kurşun kalem ile hemen o kelimeyi karalamaya başladı. Kin veya nefret ifadesi.” (Ö6)

Yukarıdaki öğretmen görüşlerinde de örnekleri görüleceği üzere, bazı yerli öğrencilerin Arap, Suriyeli, Suriyeli, vb. etiketlerini Suriyeli öğrencilere karşı bir hakaret, aşağılama aracı olarak kullanarak onları dışladıkları görülmektedir. Benzer şekilde İnsan Hakları İzleme Örgütü’nün¹⁸ yaptığı bir araştırmada da Suriye geçici eğitim merkezinde okul ücretlerinin pahalı olduğu gerekçesiyle kızını mahalledeki devlet okuluna nakil ettirmek üzere olan Suriyeli bir Türkmen anne, devlet okuluna gidecek olan kızının eğitimiyle ilgili en büyük endişesini şu şekilde aktarmaktadır: “Okul değişikliği bazı yönlerden zor olacak çünkü Türkiyeli çocukların Suriyeli çocuklarla derdi var – sokaklarda bile onlarla alay ediyor, ‘Suriyeli, Suriyeli’ diye bağırıyorlar. Kızım Türkçe konuşuyor, çünkü biz Türkmeniz, ama ben yine de endişeleniyorum.” Genelde göçlerin ardından göç edenin kimliğinin kriminalize edilmesi ya da kötücülleştirilmesi olgusunda görüldüğü gibi Suriyelilik kimliğinin de dezavantajlı bir konumda olduğu ve yerli öğrencilerin de bunu bir aşağılama-etiketleme aracı olarak kullandıkları anlaşılmaktadır.

18 HRW, “Türkiye’deki Suriyeli Mülteci Çocukların Eğitime Erişiminin Önündeki Engeller – Kayıp Nesil Olmalarını Önlemek”, 35.

3.2.2. Ötekileştirilme

14 öğretmen yerli öğrencilerin ve hatta öğretmenlerin önyargılarından ötürü Suriyeli çocuklara yönelik ırkçılık düzeyine varan dışlama, ötekileştirme ve suçlamalar yaptıklarını ifade etmişlerdir. Öğretmenlerle yapılan mülakatlar da bununla ilgili elde edilen veriler, aşağıdaki örneklerde görülmektedir:

“Öğrencilerin önyargılarına örnek olarak 8. Sınıf din kültürü ve ahlak bilgisi dersinde zekâtla ilgili kısa cevaplı bir soru sordum. Soru: Kimlere zekât verilemez? Cevap olarak bazı öğrenciler Suriyeliler yazmışlar. Suriyelilere genel bakış ırkçılık düzeyine yaklaşan bir dışlama, ötekileştirme şeklinde kendini gösteriyor.” (Ö25)

“İlkokul dörtlere de ders veriyorum sınıfta yaşı büyük ve Suriyeli olan bir öğrencim var. Birkaç öğrencinin o kıza ‘sen çok pissin, siz geldiniz, her şeyimiz altüst oldu, siz iyi değilsiniz’ dediğini duydum ve hiç beklemediğim bir öğrencimdi, çok şaşırdım.” (Ö29)

“En çok duyduğum çocuklar şikâyet ederken Suriyeliler bize küfretti diyor, ne dedi diyorum, bilmiyorum ama küfretti sanırım diyor, yani tamamen önyargıdan kaynaklanan bir problem.” (Ö38)

“Gerek bazı hocalar gerekse arkadaşları tarafından ‘bu kız çok zeki ama kolayına kaçıyor, Suriyeli bu durumunu kendince kullanıyor, o yüzden orada kalıp ülkelerini hep beraber korumak yerine kaçıp buraya geldiler’ gibi görüşler belirtenlerle muhatap kendisi. Kendisi de emaneten burada bulunuyormuş gibi bir hâl içerisinde.” (Ö19)

“Öğretmenlerde ‘bu öğrencilerimize karşı zaten bir şey öğrenemez’, ‘konuşulanları anlamıyor’, ‘bu öğrencilerin burada olması doğru değil.’ gibi bir takım olumsuz sonuçlar doğurabilecek anlayışların, önyargıların oluşmaya başladığını gözlemlemekteyim. Okulda açık açık ötekileştirici söylemler yoğun olmasa da fiilen bu öğrenciler aynı okulda bulunan Türk öğrencilerden ayrı tutulmaktalar. Özellikle Gaziantep gibi Suriyeli vatandaşların yoğun olarak yaşadığı yerlerdeki olumsuz ‘Suriyeli’ algısı da gerek öğretmenler gerekse öğrenciler arasında okulda bulunan Suriye vatandaşı öğrencilere karşı bir önyargı oluşturmakta.” (Ö30)

“Hırsızlık olayı olduğunda direk Suriyeli öğrencileri işaret ediyorlar. Çoğu zaman durumun iç yüzü açığa çıksa bile yine de tutumlarında bir değişiklik olmuyor. Geçen bir tanesini hırsızlık yaptı diye şikâyet eden öğrenci onu daha önce başkasının bahçesindeki odunlarını çalarken gördüğünü iddia etti ki bu tür söylentiler çok çabuk yayılıyor ve o kötü etiketi alan öğrenci ciddi anlamda dışlanıyor.” (Ö38)

“Bizim öğrencilerimiz okulda bir şey unuttuğunda ertesi gün bulamadıklarını ve bunu Suriyeli öğrencilerin aldıklarını söylüyorlar.” (Ö17)

“Ahmet derste vatan veya savaşla ilgili konular geçtiğinde çok üzülüyor. Genel olarak arkadaşlarının konuşmaları onu ve diğerlerini suçlayıcı tarzda “neden ülkelerinde kalıp savaşmadılar?” oluyor. Bu konuşmalar sırasında Ahmet daha çok üzülüp kafasını önüne eğiyor. En ufak bir tartışmada suçlu (!) Ahmet olabiliyor. Arkadaşları çoğu etkinlikte onunla grup olmak istemiyor ‘o bilmiyor, yapamaz’ diye dışlıyorlar.” (Ö18)

“Öğrencilerin ‘kötü niyet taşımadan’ dahi göstermiş oldukları ‘bizden farklısın’ mesajı onların hep misafir ve temkinlilik hissine kapılmalarına sebep oluyor. Gerek idare gerek öğretmen ve öğrenciler, ‘farklı’ olduğunu öğrenciye hissettirdiği an o öğrencimiz de hep olumsuz sayılacak tepkiler oluştu. Geçtiğimiz hafta dersimde kendisinin itikadi temelli olarak abdestle yapılan ibadetlerle ilgili amelinde biraz farklı görüşte olduğunu fark ettim. Fakat tek fark eden ben değildim. Bu sebeple arkadaşları kendilerinden farklı bir inanışa üstelik sadece bir konuda farklılığa rastladıkları zaman Tesnim’i ayıplarçasına bakıp tavır aldılar o an. ‘Bu da yapılır mı, zaten onlar farklı inanmış, eşarp yapışları da farklı’ gibi konuşmalara sesiz de olsa şahit oldum. İlk zamanlar eşarp stilini farklı yaptığı için kendisi garipsendi ve zamanla arkadaşları kendilerince örtü şeklini öğrettiler ve Tesnim de artık kendilerinden’ oldu görünüş olarak.” (Ö19)

“Suriyeli öğrenciler yanlış kullandıkları Türkçe bir kelime, farklı bir kıyafet giymiş olma, başörtülerini farklı yapmış olma gibi nedenlerle alay konusu olabilmekte.” (Ö35)

Yukarıdaki öğretmen görüşlerinde de örnekleri görüleceği üzere, yerli öğrencilerin yanı sıra öğretmen ve okul idarecilerinin de etnisiteye dayalı önyargılarından söz etmek mümkündür. Bazı öğretmenler yerli öğrencilerin

kültürel farklılığa vurgu yaparak Suriyeli çocukları ötekileştirdikleri ve Suriyelilerin varlığını “sorun” olarak nitelendirdiklerini ifade etmişlerdir. Yerli öğrencilerin Suriyeli akranlarına yönelik kimi zaman nefret söylemlerini rahatça ifade edebildiği görülmektedir. Ön yargılar nedeniyle Suriyeli arkadaşlarını “savaştan kaçan”, “kolaya kaçan”, “pis”, “hırsız”, “dilenci” insanlar görme eğilimi dikkat çekmektedir. Belli bir etnik gruba karşı oluşmuş önyargı, hırsızlık gibi her türlü olumsuz durumu o etnik grupla özdeşleştirmekle sonuçlanabilmektedir. Örneğin yukarıdaki öğretmen görüşlerinin bazılarında da örnekleri görüleceği üzere bir hırsızlık hadisesi olduğunda hem toplumda hem de toplumun küçük ölçekli yansıması olan okulda önyargılara dayalı olarak derhal Suriyeliler suçlanabilmektedir. Kültürel ön yargılar ayrımcılıkla ve ötekileştirmeyle sonuçlanabilir. Bunun sonucunda bilmedikleri bir dil ve kültürel değişimle başa çıkmaya çalışan mülteci çocuklar bir de negatif tutumlarla başa çıkmak zorunda kalmaktadırlar. Yapılan bir araştırmada ayrımcılık ve ötekileştirme, mülteci çocukların buldukları topluma uyum sağlamalarının önündeki en büyük engeldir. Ön yargı ve ayrımcılık kurbanları, kendilik algıları, sosyal etkileşimleri, motivasyonları ve akademik başarıları üzerinde uzun süren olumsuz etkilere maruz kalmaktadır. Mülteci çocuklar için ayrımcılık ve önyargı yeni geldikleri topluma uyum sürecini olumsuz etkilemektedir. Bu durum onların yaşadıkları travma ve yas süreçlerini atlatmalarını da zorlaştırmaktadır¹⁹.

3.2.3. Şiddete Uğrama

13 öğretmen çeşitli nedenlerden ötürü okullarda Suriyeli öğrencilerle yerli öğrenciler arasında kavga ve çatışmaların yaşandığını, hatta öğretmen ve idarecilerin de bu çocuklara psikolojik ve fiziksel şiddet uyguladıklarını ifade etmişlerdir. Öğretmenlerle yapılan mülakatlarda bununla ilgili elde edilen veriler, aşağıdaki örneklerde görülmektedir:

“Bazı Türk öğrenciler tarafından ‘ülkelerini bırakıp kaçma, korkaklık, hırsızlık, dilencilik’ gibi konularda sataşmalara maruz kalmaktalar. Hatta ağlama krizi ile okul idaresine koşan Suriyeli bir öğrenciye şahit olduk. Etrafını sararak ‘Halep bom bom’ gibi kendi dillerince o çocuğu korkutup ağlatmışlar.” (Ö35)

19 J. L. McBrien, “Educational Needs and Barriers for Refugee Students in the United States: A Review of the Literature”, Review of Educational Research Review of Educational Research 75, sy 3 (2005): 330.

“Türkiyeli öğrencilerin Suriyeli öğrencilerle sınıfta olan ilişkileri hemen hemen her ders ve teneffüslerle kavgaya ve çatışmalarla geçmektedir. Derslerde aynı sıralara dahi oturmak istemiyorlar. Sınav kâğıdı verdiğimizde biz onlarınkini yaparız nasıl olsa anlamıyorlar ya da kafadan 45 verin geçsinler diye alaya almaktadırlar.” (Ö14)

“Suriyeli öğrenciler daha çok çekingen ve akranlarıyla yakın ilişki kurmakta güçlük yaşamaktadır. Bunun yanında yerli öğrencilerin bazı konularda yaşanan ufak sıkıntıları çatışmaya ve kavgaya dönüştürdüğü görülmüştür.” (Ö20)

“Suriyeli öğrenciler zaten yaşadıkları olaylardan ve kendilerini tam ifade edemediklerinden dolayı daha agresif ve daha duygusallar, her an sınıfta konuşulan konularda bunlar göz önünde bulundurulmalıdır. Bunlara dikkat edilmediği zaman öğrenciler arasında gerilim çıkmakta. Bazı Türkiyeli öğrenciler maalesef bunu yapıyor. Suriyeli çocukları dışlayıp onlara sataşıyorlar. Mesela bir gün Türkiyeli öğrenciler Suriyeli öğrencilerin savaş konusundaki hassasiyetlerini gözetmeden savaşla ilgili konuşmalar yapıp Suriyeli öğrencileri tahrik etmiş ve bu sataşma sonucu baya büyük bir tartışma çıkmıştı.” (Ö32)

“Türk öğrencilerle fazla samimi ve bireysel dostluklar kuramıyorlar. Bu durumda Suriye’den gelen çocukların yaşadıkları sıkıntılardan dolayı iyice kendi içlerine kapanmaları ve azınlık psikolojisi etkili sanırım. Dışlandığı için saldırganlaşan Suriyeli öğrenciler var. Okulumuzda bir kız öğrenci kendini diğer arkadaşlarına şiddet uygulayarak ifade ediyor. Ötekileştirme, marjinalleşmeye yol açıyor ki bu çocukta çok somut. Kendisine karşı söylenen en ufak bir hareket, bakış ya da sözde akranlarını döverek karşılık veriyor. Suriyeli çocuklar genelde kendi aralarında grup kurarak arkadaşlık yapıyorlar. Kendi aralarında bu şekilde grup oluşturmaları da Türk öğrenciler tarafından bir tehdit kabul edildiği için onlara karşı daha saldırgan ve anlayışsız davranmalarına yol açıyor.” (Ö35)

“On yaşında bir kız çocuğu Suriyeli öğrencimi oyununa almıyor, kavgaya çıkınca vuruyor ve kötü sözlerini saymıyorum bile. On yaşındaki bir çocuk neden nasıl bu kadar kızgın olabilir, anlam veremiyorum.” (Ö29)

“Maalesef yerli öğrenciler çok hazmedemiyor onları. 2 veya 3 tane burnu kanamalı kavga oldu bu yüzden, üst sınıftaki öğrenciler bir hareketini, yanlış bakışını bekliyorlar Suriyeli öğrencilerin. Sınıf da bir olay olay/gürültü/ses onlardan biliniyor.” (Ö6)

“Suriyeli çocuklar Türkler arasına alsın oynamak istiyor belli ama bizimkiler oyun konusunda da dışlayıcı bir tavır takınıyor. Evet, dalga geçtiklerini çoğu kez gözlemledim. Başörtülerini çekiyorlar, teneffüslerde ve hakaret içeren sözlerle hitap ediyorlar. Burası bizim ülkemiz gidin buradan gibi kovma tarzında konuşmalar çok oluyor. Şiddet maalesef var. Suriyeliyse dövebiliriz mantığı var. Geçen öğrencimin sorduğu soruyu aynen yazıyorum: Ülkelerinden kaçıp gelen Suriyelileri dövsek, günah olur mu?” (Ö38)

“Sınıfımda iki Suriyeli öğrenci bulunmaktadır. Bu öğrenciler çoğu zaman sınıf arkadaşlarıyla problemsiz iletişim kurup oyun oynayabiliyorlar. Fakat bazı zamanlar bu durum gerilim ve çatışmalarla ihlal edilebiliyor.” (Ö42)

“Genellikle Suriyeli çocuklar çoğunluk olan Türkiyeli çocuklar ve öğretmenler tarafından dışlanmaktadır. 5. sınıfın benim dersimden sonra Temel dini bilgiler dersi varmış. Bu dersin hocası benim gibi yeni mezun. İlahiyat fakültesinden mezun olmuş. Pedagojik formasyonu son sene almış. O sınıfa yeni gelen Ömer’i gürültü yapıyor diye o gün dövmüş ve sınıftan dışarı atmış. Sınıfın yakınında müdür yardımcısının odası olduğu için duruma müdür yardımcısı müdahale etmiş. Çocuğu o da dövmüş ve okuldan evine göndermiş. Bu olayı o öğretmen arkadaş öğretmenler odasında iyi bir şey yapmış gibi aynen anlattı. Ben duyunca şok oldum. Öğretmen arkadaşına güzel bir üslupla ‘hocam keşke böyle yapmasaydın.’ dedim ama arkadaş yaptığığın doğru olduğu konusunda oldukça ısrarcıydı. Çocuk adına üzüldüm. Çünkü bu olay belki de onun dünyasında telafisi zor bir tahribat yaptı. Bilemiyorum.” (Ö13)

Yukarıdaki öğretmen görüşlerinde de örnekleri görüleceği üzere, mülteci çocukların yaşadıkları travmatik durumun hem yerli öğrenciler hem de öğretmenler tarafından anlaşılabilmesi, okul toplumunda kabul görmemeleri, kendilerini Türkçe olarak ifade edememeleri, yerli öğrencilerin alay etme, fiziksel ve duygusal şiddet, vb. yollarla Suriyeli çocukları dışlamalarının ciddi gerilimlere yol açmaya başladığı görülmektedir. Hatta bu sorunları çözmesi gereken bazı öğretmen ve idarecilerin de mülteci çocuklara karşı fiziksel ve

psikolojik şiddete başvurdukları anlaşılmaktadır. UNHCR tarafından Türkiye’de devlet okuluna devam eden Suriyeli çocukların eğitimiyle ilgili yapılan bir araştırmada da Suriyeli çocuklara yönelik akran zorbalığının okullarda karşılaşılan en ciddi problem olduğu ifade edilmektedir²⁰. Türkiyeli çocukların Suriyeli çocuklara ırk, milliyet ve fiziksel özelliklerine (başörtüsü giyme, vb.) yönelik sözel ve fiziksel sataşmaları şeklinde gerçekleşen dışlayıcı tavırların, Suriyeli öğrencilerin okula devam etmekten soğuttuğu tespit edilmiştir. Suriyeli çocuklar zorbalık olaylarını, okul yönetimlerine bildirdikleri halde onların gerekli önlemleri almadığı, bu sebeple zorbalık olaylarının devam ettiği ifade edilmektedir. Benzer zorbalık eylemlerinin öğretmenler ve okul yöneticileri tarafından Suriyeli çocuklara yapıldığı öne sürülmektedir. Bu durumun devlet okuluna kaydolmak isteyen çocukların kararını olumsuz etkilediği gibi halen devlet okuluna devam eden çocukların okulu terk etmesine zemin hazırladığı belirtilmektedir²¹. İnsan Hakları İzleme Örgütü’nün Türkiye’de yaptığı bir araştırmanın sonuçlarına göre de çocuklarına yönelik artan fiziksel ve duygusal zorbalıklardan ötürü bazı Suriyeli ebeveynler çocuklarını devlet okullarına göndermenin güvenli olup olmadığını sorgulamaktadırlar²². Açık Toplum Vakfı tarafından hazırlanan bir raporda üst düzey bir MEB yetkilisi bu problemin sebeplerine ilişkin olarak şunları söylemektedir²³: *“Bu çocuklara 5 yıldır Türkçe öğretmedik. Hepsi travmalı. Öğretmenlerimiz de gereken esnekliği gösteremedi. Suriyeli çocuklarla çalışan Türk öğretmenlerin de psikososyal destek alması ya da en azından bir şekilde eğitimden geçmesi gerekir.”*

Mülteci çocuklarda iç savaşın getirdiği çaresizlik ve ruhsal yıkım eklenince psikolojik açıdan kırılgan bir topluluk ortaya çıkmıştır. Mülteci çocukların fiziksel ve duygusal şiddete maruz kalması onların kendilerini daha az yeterli veya yetersiz hissetmelerine, çevrelerinden korku duymalarına ve özellikle travma sonrası stres bozukluklarının daha da artmasına neden olabilir. Nitekim yapılan bazı araştırmalarda akran zorbalığı yaşayan kişilerin depresyon, anksiyete gibi psikolojik problemler yaşadıkları, intihar eğilimlerinin yüksek ve benlik saygılarının düşük olduğu tespit edilmiştir²⁴.

20 UNHCR, “Age, Gender And Diversity- Turkey 2015 Report”, 2015, 8.

21 UNHCR, “Age, Gender And Diversity- Turkey 2015 Report”, 2015, 8.

22 HRW, “Türkiye’deki Suriyeli Mülteci Çocukların Eğitime Erişiminin Önündeki Engeller – Kayıp Nesil Olmalarını Önlemek”, 36.

23 Heyse Kaya, Kayıp Neslin Eşiğinde (İstanbul: Açık Toplum Vakfı, 2016), 10.

24 E. Kapçı, “İlköğretim öğrencilerinin zorbalığa maruz kalma türünün ve sıklığının depresyon, kaygı ve benlik

Ayrıca bu durum onların akademik başarılarını da olumsuz etkileyebilir ve okula devam etmemelerine de neden olabilir²⁵. Kayıp ve travmalarla başa çıkmaya çalışan çocukların okuldaki akademik çalışmalarına yoğunlaşabilmeleri için öncelikle psikolojik destek almalarına ihtiyaç vardır. Bu sebeple öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin bu konuda farkındalık sahibi olmaları ve Suriyeli çocukların zorbalığın herhangi bir türü deneyimlemelerine asla fırsat vermemeleri gerekir. Zira çocuk okulda güvenli bir ortamda bulunduğunu düşündüğü zaman onun yaşam kalitesi ve memnuniyeti de bu durumdan pozitif etkilenecektir²⁶.

3.2.4. Türk Ailelerinin Etkisi

13 öğretmen, Türkiyeli ailelerin Suriyeli sığınmacılara karşı olumsuz tutumlarını kendi çocuklarına yansıtıklarını ve bu durumun da okul ortamında Suriyeli çocuklara zaman zaman olumsuz yansıdığını ifade etmişlerdir. Katılımcı bazı öğretmenler bu durumu şu şekilde dile getirmektedirler:

“Uyum sıkıntısı olduğu doğrudur, yalnız bu Türk ailelerin tutumlarından, Suriyeli çocuklara bakışından kaynaklanıyor, bence çocuklar da büyükelirinden gördüklerini uyguluyorlar.” (Ö28)

“Okuldaki bazı öğrencilerin ve bölge halkının Suriyeli insanlara karşı önyargısı var bu da hem Suriyeli aileleri hem de öğrencileri olumsuz etkiliyor.” (Ö25)

“Bu insanlarla ilgili Türk aile ortamındaki olumsuz yaklaşımlar fikirler, sosyal hayat, tv haberleri vs. kaynaklı önyargılar etkisiyle misafir çocukların okul ortamında dışlanmışlık psikolojisi yaşamaları uyum sürecini zorlaştırmaktadır.” (Ö33)

“Aile veya sosyal çevrenin fikirlerine göre hareket eden Türk öğrenciler de Suriyeli öğrencilere karşı daha isteksiz yaklaşıyorlar.” (Ö12)

saygısıyla ilişkisi”, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi 37, sy 1 (2004): 1-13; K. Rigby, “Addressing bullying in schools: Theory and Practice”, Australian Institute of Criminology Trends and Issues, sy 259 (2003): 1-5; E. Roland, “Aggression, depression, and bullying others”, Aggressive Behavior 28, sy 3 (2002): 198-206.

25 Bülent Aras ve Salih Yasun, The Educational Opportunities and Challenges Of Syrian Refugee Students in Turkey: Temporary Education Centers and Beyond (İstanbul: Sabancı Üniversitesi, 2016), 17.

26 Uyan-Semerci ve Erdoğan, “Türkiye’de Çocukların Gözünden Çocuğun İyi Olma Hali Alanlarının ve Göstergelerinin Tanımlanması ve Değerlendirilmesi”, 6.

“Büyük sınıflardaki bazı öğrenciler ailelerinin etkisiyle Suriyelileri istemediklerini mülteci arkadaşlarının suratına aleni söylüyorlar, bu da ilişkilerini sarsıyor.” (Ö2)

“Temel sorunlardan birisi de bu bölgede Suriyeli ailelerin çok sayıda olması, bölgede yaşanan olayların içinde Suriyelilerin de olması o mahalenin kendi sakinleri tarafından Suriyelilere karşı olumsuz bir tavır alınmasına sebep olmuş. Dönemin başında Suriyeli öğrenciler henüz aramıza katılmadan önce sınıf içinde bu konuyla ilgili Türk öğrencilerle yaptığım derslerde bu olumsuz bakışın hiçte azımsanmayacak derecede olduğu ve 5. sınıf düzeyinde ki çocukların bile bu tavrı aldığını görmem mümkün oldu. Onlara Muhacir-Ensar kardeşliğini, bütün Müslümanların kardeş olduğunu örneklerle anlatmaya çalışsam da mahallede yaşanan bazı olaylar çocukların olumsuz bakışını çokta değiştirmiyor.” (Ö26)

“Öğrenci-öğrenci ilişkisine gelecek olursak Suriye’deki öğrenciler okula sığmıyor sanki hiçbir öğrenci Suriyelileri sevmiyor. Bir dersimde Ensar-muhacir kardeşliğini işlerken Suriye ve biz mesela dedim, öğrencilerin birkaçı çok fazla tepki gösterdi. Nedenini sordum hocam onlar Müslüman bile değil, dedi biri. Müslümanlığın ona göre ölçütünün ne olduğunu sordum. Ben öyle hissediyorum hocam öyle Müslüman olmaz dedi nedenine yönelik örnek vermesini istedim. Her imkândan bizden daha fazla faydalanıyorlar, eczanede hastanede otobüste hiçbir yerde para vermeden çok rahat bir şekilde yaşıyorlar. Her yerde işyeri açtılar ve en kötüsü de ahlaki olarak toplumumuzu çok bozdular. Aynı şey bizim başımıza gelse bizi yabancı bir ülke kabul etmez etse bile biz bu kadar çocuk yapamayız hiç savaşta gibi değil hocam bayanları çocukları anladık da erkekler niye burada gidip savaşsınlar burada sapıklık yapacaklarına dedi. Ben çok şaşırdım birkaç tanesi ekledi hocam toplumumuzun kapalılık anlayışı değişti herkes karısını ya aldatıyor ya da ikinci kez evleniyor ve bunlar hep Suriyeli oluyor. Dersi unuttum bir an. Bizim nasıl olmamız gerektiğini onlar yokken de yanlış şeyler olduğunu biz bize yakışanı yapıp örnek olmalıydık dedim ama ders bitince çok düşündüm bu kadar dolu olmaları kızgın olmaları hayra alamet değil.” (Ö29)

“Sınıflarda ailelerinin etkisiyle Suriyelilere karşı çok olumsuz düşünen öğrencim var onları vatanlarını savunmamakla şehit olmaktan korkmakla ve ülkemizdeki düzeni bozmakla suçluyorlar.” (Ö34)

“Okul dışında mahalle sakinleri Suriyelileri sürekli dışlıyor ve bunlar bizim öğrenci velilerimiz olduğundan öğrenciler de baya kinci ve dışlayıcı bir önyargı var ve okul dışında sürekli kavga derecesinde şiddet uyguluyorlar. Uygulanan şiddet okul çevresiyle sınırlı kalmıyor ve okul içinde de devam ediyor. Bilhassa nöbetçi olduğum günler bu iki grup arasında ki kavgaları ayırmak ya da uyarmakla geçiyor. İlk geldiğimde pasif durumda olan ve sürekli dayak yiyen Suriyeli öğrencilerde bu yıl ileri derecede bir reaksiyon oluştu ve bunun sonucunda doğal olarak onlar da şiddete başvuruyor.” (Ö38)

“Bizim çocuklarımız Suriyeli çocuklara karşı çok önyargılı ve hırçın başladı yıla. Bunda anne- babaların ülkemizdeki Suriyelileri istememesi de büyük etken oluşturdu. Çocuk evde anne ve babasından dinlediği olumsuz düşünceleri okulda Suriyeli arkadaşına karşı tepki olarak ortaya koydu. Zaten dil bilmeyen, yabancı ortamda olan Suriye çocukta bu tepkiler karşısında olumsuz karşı tepkiler geliştirdi. Aralarında şiddete varan sürtüşmeler yaşandı. Öğrencimizin birisi bu nedenle uyum sağlayamadı ve okuldan ayrıldı. Çocuklardan çok anne babaların bu konuda eğitilmesi gerekiyor ki kendi çocuklarını okula önyargılarla doldurup göndermesinler.” (Ö8)

Yukarıdaki görüşlerde de örnekleri görüleceği üzere, bazı öğretmenler Türkiyeli ailelerde Suriyelilere yönelik toplumsal kabulün düşük olduğunu ve bu durumun okullara olumsuz bir şekilde yansıdığını belirtmiştir. Sosyal psikolojinin önyargıya dayalı dışlamalara ilişkin getirdiği açıklamalar arasında önyargıların çevreden öğrenildiği şeklinde bir yaklaşım bulunmaktadır. Çocuklar Suriyeliler hakkında yeterli bilgi sahibi değilken onlara yönelik nefret duygusunu aile, medya ve yakın çevresinden öğrenebilmektedir. Bu edindiği bilgilere dayalı duygusal çerçeveye söz konusu gruplarla yaşayacağı deneyimlere şekil vermektedir²⁷. Suriyeli öğrencilerin Türkiyeli akranlarıyla kaynaşmasının önündeki önemli engellerden biri Türk ailelerinin mülteci çocuklara yönelik ayrımcı ve ötekileştirici bakışıdır. Örneğin “Toplum Gözüyle Mülteci Araştırmasına” katılan ebeveynlerin yarısından fazlası (%56) çocuklarının Suriyeli çocuklarla arkadaşlık kurmasını onaylamamaktadır²⁸.

27 G.M. Vaughan ve M.A. Hogg, “Önyargı ve ayrımcılık”, içinde Sosyal Psikoloji (İstanbul: Ütopya Yayınevi, 2007).

28 Çocuk ve Haklarını Koruma Platformu, “Toplum Gözüyle Mülteci Çocuk Araştırması” (İstanbul, 2016), <http://cocukhaklarinikorumaplatformu.org/toplum-gozuyle-multeci-cocuk-arastirmasinin-sonuclari-acik->

Başka bir araştırmada da bir okul yöneticisinin şu açıklamaları bunu örneklemetedir ²⁹: *‘Toplumda bence eğitim düzeyi düşük yani hazır değil onlar da yoğun bir göçe. Yani çocuklarını korumaya çalışıyorlar. Göçmen çocukları potansiyel suçlu olarak görüyorlar. Bazı veliler gelip çocuklarının sınıfını bile değiştirmek istiyor. Sırf yabancı çocuklarla olmasın diye.’* Diğer bir araştırmada da Türk ebeveynler, çocuklarının Suriyeli çocukların yanında oturmasını istememesinden ötürü öğretmenler Suriyeli çocukları sınıfta oturtacak yer bulmakta zorlandıklarını ifade etmişlerdir. Bu durumun neticesinde Suriyeli çocuklar ya Suriyeli bir çocukla ya da yalnız oturtulmaktadır³⁰. Benzer algılara ve sonuçlarına başka ülkelerde de rastlanılmaktadır. Örneğin Ürdün ve Lübnan’daki yerli aileler Suriyeli çocuk akını karşısında hayal kırıklığına uğradıklarını belirtmişlerdir. Mülteci çocukların devlet okullarında bulunmasını, eğitimin kalitesini olumsuz etkileyeceğini ifade etmişlerdir. Suriyeli çocuklara karşı düşmanlık özellikle Lübnan’da dile getirilmektedir. Burada mültecilere karşı artan bir öfke atmosferi vardır. Özellikle ailelerin çocuklarında Suriyeli çocukların yanına okulda oturmamalarını istemektedirler, onların kirli olduklarını ve bulaşıcı hastalık taşıdıklarını öne sürmektedirler. Suriyelilerin ülkelerini terk etmeleri yönünde posterler etrafa asılmaktadır ve onlara karşı fiziksel şiddet eylemleri yapılabilmektedir. Artan şiddet oranları Suriyeli aileleri çocuklarını okula gönderip göndermeme konusunda ciddi endişelere sevk etmektedir ³¹.

3.2.5. Öğretmenlerin Yeterlilik Problemleri

11 öğretmen, öğretmenlerin Suriyeli çocuklarla iletişime geçmede, onların öğrenmelerine ve özellikle Suriyeli çocukların toplumsal uyum sağlamalarına rehberlik etme konusunda yeterlilik problemlerinin olduğunu ifade etmişlerdir. Öğretmenlerle yapılan mülakatlarda bununla ilgili elde edilen veriler, aşağıdaki örneklerde görülmektedir.

“Suriye’de konuşulan Arapça ve bizim ders olarak aldığımız Arapça birbirinden farklı ve pratik iletişim kurmakta güçlük yaşıyoruz.” (Ö25)

“Öğretmenler tarafından bu öğrencilerin yeri sınıfın en arka sırası olarak belirleniyor genelde ama bu bence öğrencinin sınıfta kendini daha yabancı

lanıyor/ (Erişim Tarihi: 09.02.2018).

29 H. Sakız, “Göçmen çocuklar ve okul kültürleri: Bir bütünleştirme önerisi”, Göç Dergisi 3, sy 1 (2016): 74.

30 İBÜ, “Suriyeli Mülteci Çocukların Türkiye Devlet Okullarındaki Durumu Politika ve Uygulama Önerileri”: 11.

31 Sirin ve Sirin, “The Educational and Mental Health Needs of Syrian Refugee Children”, 9.

ve dışlanmış hissetmesinden başka bir şeye hizmet etmiyor. Bu konuda biz öğretmenlerin daha dikkatli olması gerekiyor. Çocukların Türkçe'ye yeterince hâkim olmamaları kendini ifade etme ve doğal olarak anlatılanı anlamama gibi sorunlar ortaya çıkıyor. Bizim alanımızla ilgili olduğu için Arapça olarak 'nasılsın? İsmi ne? Burayı seviyor musun?' vb. temel düzeyde sorularla bu öğrencilerle konuşmaya çalışsak da maalesef kendimizi de yeterli düzeyde yetiştiremediğimiz için iletişimimiz bundan öteye geçemiyor." (Ö26)

"Sınıflar genellikle kalabalık olduğu için öğretmenler zaten sınıf yönetiminde zorlanmaktadırlar. Her öğrenciyle tek tek ilgilenememektedirler. Bu durum özel ilgi isteyen Suriyeli çocuklar için daha güç koşullar oluşturmaktadır. Derslerimde Suriyeli öğrencilerle tek tek ilgilenemedim. Onlar soru sormadılar. Ben de onlara soru sormadım. Onları sınıfta yok sayarak ders işledim. Bu durum hiç Türkçe bilmeyen veya kısmen bilenler için geçerliydi. Bu konuyla ilgili okul idarecilerinin, öğretmenlerin eğitilmesi gereklidir. Çünkü gerçekten toplum olarak kendi içimize kapalı olarak yaşamaya alıştığımız için farklı kültürlerle yaşamada sıkıntı çekiyoruz. Hâlbuki kendi tarihimize bakarsak farklı kültürlerin barış içinde nasıl yaşadığını görebiliriz." (Ö13)

"İlkokul dörtlere de ders veriyorum sınıfta yaşı büyük ve Suriyeli olan bir öğrencim var. Birkaç öğrencinin o kıza sen çok pissin siz geldiniz her şeyimiz altüst oldu, siz iyi değilsiniz dediğini duydum ve hiç beklemediğim bir öğrencimdi çok şaşırdım. On yaşında bir kız çocuğu Suriyeli öğrencimi oyununa almıyor, kavga çıkınca vuruyor ve kötü sözlerini saymıyorum bile. On yaşındaki bir çocuk neden nasıl bu kadar kızgın olabilir anlam veremiyorum. Hepimizin başına gelebileceğini o öğrencime hiç yakıştıramadığımı sevgiyle konuşarak daha güzel arkadaşlık kurabileceklerini anlatmaya çalışıyorum bazen çok çaresiz hissediyorum kendimi. Müdürüm ve müdür yardımcım alışsın yenisin olur böyle şeyler diyor, alışmak istemiyorum ki ben herkesleşmek istemiyorum ne desem cahil cesareti, toy, idealist geçer bunlar, bu kadar kafana takma değişmez bunlar deniliyor bazen kendimi bir çıkmaz sokakta yabancı bir ülkede gibi hissediyorum. Bu kadar tükenmiş olamayız diyorum sadece sınav ücretlerinin düşük olduğundan şikâyet eden bir sistemde yaşamamalıyız olaya bu kadar parasal bakıp sonra bu çocuklar niye böyle oluyor diye suçlayacak kapı

aramamalıyız yazık ya kendi bacağımıza sıkıyoruz kimse görmüyor. Bunların bedelini şimdi ödemeyeceğiz hep birlikte bu çocuklar hırsız yalancı sahtekâr olduğunda hatta daha fazlası bu çocuk hiç mi eğitim almamış diyecek olan insanlar onu eğiten insanlar olacak. Bazı hocalar Suriyeli çocuklarla konuşurken çok aşağılayıcı bir tutum içerisinde bazen nasıl tepki vereceğimi bilemiyorum. Bizim öğrencilerimizden makyajla, takıyla, sivil okula gelen öğrencilere ağızını açmayan özellikle açık olan bayan öğretmenlerimiz Suriyeli sivil gelen, ferace giyen öğrencileri her köşe başında azarlıyorlar ve çok üzülüyor, öğrenciler ağlıyorlar. İki de doğru değil ama emekliliği yaklaşan hocaların bu şekilde olması beni çok üzüyor, bu kadar yıl insan nasıl bunu göremez.” (Ö29)

“İdeolojik olarak bazı öğretmen arkadaşlarımda dışlayıcı tavırları var maalesef. Derste genelde Suriyeliler arka sırada oturuyor. Geçen dönem yaşadığım bir olay var mesela: Suriyeli 1. sınıfta ki bir kız çocuğu ders saatinde ağlayarak binadan çıktı, ben bahçeye yeni girmiştım, neden ağladığını sordum ve öğretmeni eve git, gelme bir daha, demiş çocuk anlamış, ağlamamasını söyledim ve yarın gel tamam mı, dedim bir şey demedi ve o çocuğu bir daha görmedim. Bu benim şahit olduğum. Empati kurmalarını söylediğimde ise ağız birliği etmişçesine ülkelerini terk ettiler, kaçtılar, savaşmadılar geliyorlar burada devlette onlara yardım ediyor diye çalışmıyorlar, vs. diyorlar. Ayrıca hocam açıkçası öğretmenlerin hiçbiri Arapça bilmiyor ve kendi okulum adına konuşacak olursam dil problemini aşma çabası olan bir arkadaş da yok.” (Ö38)

“Öğrenciyle iletişim kurmayı başaramayan öğretmenler sanki o öğrenci sınıfta yokmuş gibi dersi diğer öğrencilerle birlikte işlemekteler. Bunun sonucunda aynı okulda Türk öğrencilerle birlikte eğitim gören Suriyeli öğrenciler derslerde yeterli başarıyı elde edememekteler.” (Ö30)

“Öğrenciler hem öğretmenlerle hem de sınıf arkadaşlarıyla anlaşma problemi yaşıyorlar. Suriyeli öğrencilerle intibak kuramıyor ve aradaki bağ kopuyor. Bu yıl başlayan ve 5. Sınıf ve 9. Sınıf düzeyinde birlikte eğitime tabi tutulan çocuklarımızın ve bu eğitim kurumlarında görev yapan eğitimci kadrolarımızın da konuyla ilgili bir eğitim sürecine ihtiyacı olduğu görülmekte.” (Ö12)

Yukarıdaki öğretmen görüşlerinde de örnekleri görüleceği üzere, bazı öğretmenlerin travma geçirmiş mülteci çocuklara nasıl yardımcı olunacağını bilmedikleri, onların öğrenmelerine nasıl rehberlik edileceği ve toplumsal uyumlarının nasıl sağlanacağı konusunda bilgi, beceri ve tecrübeye sahip olmadıkları anlaşılmaktadır. Aynı zamanda bazı öğretmenler bu çocuklara karşı kültürel duyarsızlık içerisindedir. Başka bir araştırmada yer alan devlet okulu öğretmenleri, Suriyeli çocukların eğitiminde karşılaştıkları sorunlarla çoğunlukla tek başlarına mücadele etmek durumunda kalmalarını sorun olarak algıladıkları için bazıları hiçbir şey yapmamayı, kayıtsız kalmayı tercih ederken bazıları da ya kendi başlarına ya da idarecilerden destek alarak sorunların çözmeye çalıştıklarını ifade etmişlerdir³².

İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün³³ yaptığı bir araştırmada Suriyeli bir anne şunları ifade etmektedir: *“Devlet okullarında başarılı olan arkadaşlarının çocukları bile sınıf arkadaşlarının alaylarına ve sataşmalarına maruz kalmaktan şikâyet ediyor. Bence öğretmenler bu konuyla ilgili nasıl yardım edebileceklerini veya müdahale edebileceklerini bilmiyor olabilir.”* Yapılan başka bir araştırmada yer alan bir okul yöneticisi, Suriyeli çocukların eğitimiyle uğraşan öğretmenlerin yeterliliğiyle ilgili şunları ifade etmektedir³⁴: *“Yani bu çocukların başka özel eğitilmiş öğretmenleri olması lazım. Bizim mevcut öğretmenlerin eğitim vermesi zor bunlara. Biraz dil öğrenmişler bu çocuklar ama yine de öğretmenlerin onları diğer eğitimlerden geçirebileceklerini zannetmiyorum.”* UNICEF raporunda da Türkiyeli öğretmenlerin, travma ve şiddet yaşamış çocuklara nasıl rehberlik edecekleri konusunda donanımlı olmadıklarında ötürü bu konuda yeterliliklerinin artırılmasına ihtiyaç olduğu vurgulanmıştır³⁵. Öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin Suriyeli öğrencilerin toplumsal uyumunu sağlayabilmek için güvenli bir okul ve sınıf ortamı oluşturmaları gerekir. Onlar Suriyeli çocukların okulda karşılaştıkları her türlü zorbalık ve ayrımcılıkla mücadele etmelidirler. Yapılan bazı çalışmalar göstermektedir ki, sınıflarında Suriyeli çocuklar olan öğretmenlere, sınıflarında toplumsal uyumla ilgili sorunları nasıl çözecekleri ve sıkıntı çekmekte olan çocukların eğitimini nasıl destekleyeceklerine dair özel eğitim veril-

32 İBÜ, “Suriyeli Mülteci Çocukların Türkiye Devlet Okullarındaki Durumu Politika ve Uygulama Önerileri”, 8.

33 HRW, “Türkiye’deki Suriyeli Mülteci Çocukların Eğitime Erişiminin Önündeki Engeller – Kayıp Nesil Olmalarını Önlemek”, 37.

34 Sakız, “Göçmen çocuklar ve okul kültürleri: Bir bütünlüştürme önerisi”, 74.

35 UNICEF, Curriculum, Accreditation and Certification for Syrian Children in Syria, Turkey, Lebanon, Jordan, Iraq and Egypt, 2015, 53.

mesi, bu problemlerin hafifletilmesine yardımcı olabilir ³⁶. Zira yapılan bazı çalışmalarda bu konularda öğretmenlere verilen eğitiminin olumlu çıktıları olduğu görülmektedir ³⁷.

3.2.6. Yaş Farkı

7 öğretmen yaşları büyük olan Suriyeli çocukların özellikle dil engeli nedeniyle alt sınıflara kaydedilmesinin çeşitli uyum sorunlarına sebep olduğunu ifade etmektedir. Öğretmenlerle yapılan mülakatlarda bununla ilgili elde edilen veriler, aşağıdaki örneklerde görülmektedir:

“Yaş faktörü önemli sonuçta akranların birbirlerinden öğrendikleri birçok şey var ve yaş farkı bunun önünde bir engel. Maalesef 6. sınıfa katılan Suriyeli öğrencimiz ise arkadaşlarıyla kaynaşmakta problem yaşıyor. Aynı sınıfın öğrencileri bu yeni gelen arkadaşlarına da sıcak davranıyorlar ama mülteci öğrenci çekingen ve mesafeli durmakta. Bunun nedeni yaşının diğerlerinden büyük olması olabilir, sınıfla arasında 3-4 yaş fark var haliyle oyunlara katılmıyor daha çok abla gibi. Bu durumu kendisine sorduğumda ‘annesi yaşının büyük olduğunu ve sınıftan başka bir yere çıkmamasını tembih etmiş’ bana öğrenci bu şekilde aktardı.” (Ö3)

“Önemli sorunlardan birisi de çocukların yaşlarıyla aynı sınıfta olmamaları. Maalesef benim öğrencim 14-15 yaşlarında 6. sınıftaki öğrencilerle beraber bu da öğrencinin arkadaşlık ilişkilerinde önemli bir sorun. Çocuklarla bir genç kız aynı ortamda maalesef.” (Ö36)

“Çocuğun yaşı 11 ama dil, okuma, yazma probleminden dolayı 2. ya da 3. sınıfa gönderiliyor, bu da yaşları olmayan çocuğu daha da yalnızlaştırıyor.” (Ö38)

“Beşinci sınıflarda bir kızımız var onun yaşı sınıfındakilerden 2 yaş büyük olduğu için sınıfta biraz büyük duruyor ve bu yüzden çocuklar onu dışlıyorlar.” (Ö40)

“Yaşı sınıf arkadaşlarından büyük olduğu için kaynaşmada zorluk çekti. Arkadaşlarıyla çok fazla oynamıyor.” (Ö43)

³⁶ C. Alison, S. Joan, ve A. Rowena, The Education of Asylum-Seeker and Refugee Children. (Cambridge: University of Cambridge, 2005); P. Bourgonje, ducation for Refugee and Asylum Seeking Children in OECD Countries: Case Studies from Australia, Spain, Sweden, and the United Kingdom, (Belgium: Educational International, 2010).

³⁷ Sarah Dryden-Peterson, “Refugee Education: A Global Review” (UNHCR, 2016).

Yukarıdaki öğretmen görüşlerinde de örnekleri görüleceği üzere, bazı öğretmenler yaşları büyük olan Suriyeli çocukların alt sınıflara kaydedilmesinden ötürü bu çocuklarda kendilerini kötü hissetme, çekingenlik, yalnızlaşma, özgüvenlerinin azalması, ayrımcılık, dışlamaya maruz kalma, vb. problemlerin ortaya çıktığını ifade etmişlerdir. Bu durumun Suriyeli öğrencilerin sınıftaki yerli küçük öğrencilerle uyumlarını daha da güçleştirdiği anlaşılmaktadır. Zira bu durum neticesinde çocukların kendilerini kötü hissetmeleri, özgüvenlerinin sarsılması ve dışlanmışlık duygusu yaşamaları Türkiyeli öğrencilerle kaynaşmalarına da engel olabilir³⁸. Bu durum öğrenciyi psiko-sosyal açıdan olumsuz etkilediğinden okula devam etmemelerine neden olabilir. Zira İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün yaptığı bir araştırmada bu uygulamanın, özellikle yaşı büyük olan çocuklarda başarısızlığa ve okula devam etmemelerine neden olduğu ortaya çıkmıştır³⁹.

3.2.7. Ekonomik Sıkıntıların Suistimali

3 öğretmen, Suriyeli çocukların ailelerinin ekonomik açıdan iyi durumda olmamaları nedeniyle okulda çeşitli uyum sorunlarıyla karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. Öğretmenlerle yapılan mülakatlarda bununla ilgili elde edilen veriler, aşağıdaki örneklerde görülmektedir:

“Maddi açıdan sıkıntılı oldukları için diğer arkadaşlarının sahip olduğu eşyalara imrenme ve isteme gibi çeşitli problemlere neden oluyor.” (Ö1)

“Bazı Suriyeli öğrencilerin diğer Türkiyeli öğrencilerden para istemeleri, aldıklarını geri iade etmemeleri tartışmalara yol açmaktadır.” (Ö2)

“Maddi problemlerin olması ve mülteci öğrencilerin sınıf arkadaşlarının araç gereçlerine özenme, imrenme hatta izinsiz alıp kullanma gibi olumsuz davranışları da olmakta ve bu arkadaş ilişkilerini olumsuz etkilemektedir. Bunların dışında maddi problem yaşayan bu çocukların bazıları öğretmenlerinden, idareden devamlı maddi yardım istemektedirler hatta abartıp işi dilencilik boyutuna kadar neredeyse getiren var ve bu durum hiç hoş olmamakta, özellikle bizim okulda zaten gereken yardım yapılmakta, buna rağmen farklı talepler öğrenci-öğretmen arasındaki ilişkiyi olumsuz etkilemektedir.” (Ö3)

38 COÇA, “Suriyeli Mülteci Çocukların Türkiye’deki Devlet Okullarındaki Durumu” (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Çocuk Araştırmaları Birimi, 2015); UNHCR, “Age, Gender And Diversity- Turkey 2015 Report”, 8.

39 HRW, “Türkiye’deki Suriyeli Mülteci Çocukların Eğitime Erişiminin Önündeki Engeller – Kayıp Nesil Olmalarını Önlemek”, 22, 26.

Yukarıdaki öğretmen görüşlerinde de örnekleri görüleceği üzere, bazı öğretmenler Suriyeli çocukların ekonomik durumlarının iyi olmaması nedeniyle yerli çocukların eşyalarını kıskanma, öğrenci veya öğretmenlerden borç para isteyip geri ödememe, vb. durumlarından ötürü ilişkilerin olumsuz etkilendiğini ifade etmişlerdir. Antep-Kilis çevresinde yapılan başka bir araştırmada da ekonomik problemler sebebiyle Suriyeli çocuklar arasında dilencilik meselesinin oldukça yaygın olduğu hatta Suriyeli çocukların müdür ve öğretmenlerden maddi yardım istediği ifade edilmektedir⁴⁰. Bu durum öğrencilerin bir tercihi değil, maalesef sosyo-ekonomik koşullarının bir sonucu olabilir. Zira iç savaş sonrası göçün ardından mülteciler arasında yoksulluk, geçim sıkıntısı, vb. ekonomik sıkıntıların çok ciddi bir problem olduğu ifade edilmektedir⁴¹. Nitekim okula erişebilen bazı Suriyeli çocukların ekonomik zorluklar nedeni ile okul ve ulaşım masraflarının karşılanamaması gibi birçok engel ile karşı karşıya kaldıkları yapılan bazı çalışmalar tarafından ortaya konulmuştur⁴².

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

İç savaş neticesinde gerçekleşen göçlerin sıkıntılarını en yoğun ve acı bir şekilde deneyimleyen kesim, çocuklar olmaktadır. Bu durum çocukları hayat boyu etkileyen muhtelif zihinsel ve ruhsal sağlık problemlerinin ortaya çıkmasına neden olabilmektedir⁴³. Mülteci çocukların zihinsel ve ruhsal sağlığını olumsuz etkileyen temel faktörlerden birinin tam anlamıyla yeni bir dile adapte olmadan eğitim sistemine dahil edilmeleri diğerinin ise okulda ayrımcılık, dışlanma, vb. problemlerle yüz yüze kalmak olduğu ifade edilmektedir⁴⁴.

Bu araştırmaya katılan öğretmenlerin neredeyse tamamına yakını Suriyeli çocukların devlet okullarında karşılaştıkları en önemli sorunun dil engeli olduğunu ifade etmiştir. Suriyeli çocuklar öğretmenleri ve Türkiyeli öğrencilerle

40 A. Çağlar Deniz, Yusuf. Ekinci, ve A. Banu Hülür, "Bizim Müstakbel Hep Harap Olu"- Suriyeli Sığınmacıların Gündelik Hayatı: Antep - Kilis Çevresi (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2016), 125.

41 HRW, 18,32.

42 HRW, "Türkiye'deki Suriyeli Mülteci Çocukların Eğitime Erişiminin Önündeki Engeller – Kayıp Nesil Olmalarını Önlemek", 3; İBÜ, "Suriyeli Mülteci Çocukların Türkiye Devlet Okullarındaki Durumu Politika ve Uygulama Önerileri", 4.

43 Thabet AA ve Vostanis P, "Post Traumatic Stress Disorder Reactions in Children of War: A Longitudinal Study.", Child Abuse & Neglect 24, sy 2 (2000): 291-98.

44 E.M. Uzun ve E. Bütün, "Okul Öncesi Eğitim Kurumlarındaki Suriyeli Sığınmacı Çocukların Karşılaştıkları Sorunlar Hakkında Öğretmen Görüşleri", Uluslararası Erken Çocukluk Araştırmaları Dergisi 1, sy 1 (2016): 80.

iletişim kurmakta zorlanmaktadırlar. Öğretim sürecinin temelinde öğretmen-öğrenci etkileşimi istenilen düzeyde kuramamaları durumunda bu çocukların okuldan elde edecekleri kazanımlar tehlikeye girmektedir. Özellikle Türkiyeli akranlarıyla iletişim kurmakta zorluk yaşadıkları için çoğunlukla yalnız kalmakta, içlerine kapanmakta ve hatta saldırgan davranış sergileyebilmektedirler. İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Türkiye'de yaptığı bir araştırmada da devlet okullarına gitmenin önündeki birinci sebep olarak dil engeli gösterilmektedir; ebeveynler dil engeli nedeniyle çocuklarının devlet okuluna ya kayıt olma istemediklerini ya da devam etmek istemediklerini ifade etmişlerdir⁴⁵.

Hem bu araştırmada hem de diğer araştırma verilerinde ortaya çıkan sonuçlardan biri Suriyeli öğrencilerin Türkçe öğrenmede en çok zorlandığı konuların başında “Türkçeyi konuşma ve sınavlarda Türkçe sorulara yazılı cevap verme” gelmektedir. Öğrencilerin özellikle Türkçeyi konuşma problemi yaşamalarının arka planında hem ev ortamında hem de devlet okullarında Türkiyeli arkadaşlarıyla yeterince kaynaşıp Türkçe konuşmak yerine sadece Suriyeli akranlarıyla “ana dillerinde” yani “Arapça” diliyle iletişim kurmaya yönelmeleri olabilir. Bu durum, devlet okullarında Türkiyeli akranlarıyla arkadaşlık ilişkileri geliştirmelerini ve sosyalleşmelerini kısıtladığından dolayı Türkçeyi de temel dil becerileri açısından geliştirmelerinin önünü tıkayabilmektedir. Bu araştırmaya katılan öğretmenlerin yarıya yakını ise Suriyeli çocukların toplumsal uyum bağlamında çeşitli sorunlarla karşılaştıklarını ifade etmiştir. Türkiyeli ve Suriyeli öğrenciler arasında cehalet, ön yargı ve yanlış anlamaya dayalı dışlayıcı, yargılayıcı, aşağılayıcı, ötekileştirici tutum ve anlayışlar bulunmaktadır. Bu durum barış, hoşgörü, saygı yerine çatışmaya, kavgalara neden olabilir. Nitekim bu araştırmada da şiddet ve zorbalığa varan olayların gerçekleştiği bazı öğretmenler tarafından ifade edilmiştir. Türkiyeli ve Suriyeli çocuklar arasında sağlıklı bir diyalogu ortaya çıkarmayan, ön yargı ve yanlış anlayışları besleyen öğretim süreci bir arada yaşama kültürü adına ciddi tehditleri bünyesinde barındırmaktadır⁴⁶. İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Türkiye'de yaptığı bir araştırmada da devlet okullarında karşılaştıkları problemlerden biri de toplumsal uyum problemidir. Bazı Suriyeli ebeveynler, çocuklarının okulda ayrımcılık, dışlanma, etiketlenme, zor-

45 HRW, “Türkiye’deki Suriyeli Mülteci Çocukların Eğitime Erişiminin Önündeki Engeller – Kayıp Nesil Olmalarını Önlemek”, 18.

46 Beyza Bilgin, “Küreselleşme, Din ve Eğitim”, Dini Araştırmalar 6, sy 17 (2003): 203-14.

balık, vb. problemler yaşamasından kaygı duyduklarını ifade etmişlerdir⁴⁷. Hem bu araştırmada hem de diğer araştırmalarda toplumsal uyumla ilgili bulgular Suriyeli öğrencilerin Türkiyeli arkadaşlarıyla açık bir uyum sorununun varlığına işaret etmektedir. Türkiye’de yapılan başka bir araştırmada da Suriyeli öğrencilerle Türkiyeli öğrenciler arasında sınırlı bir iletişim olduğu, arkadaşlık bağlarının tesis edilemediği ve Suriyeli çocukların etiketlenerek dışlandığı tespit edilmiştir. Bazı Suriyeli çocuklar da Türkiyeli çocukların kendileriyle oynamak istemediklerini, sözlerine inanmadıklarını, arkadaşlık yapmaktan kaçındıklarını söylemişlerdir⁴⁸. Toplumsal kabul ve uyum bağlamında Suriyeli çocukların devlet okullarında maruz kaldığı etiketleme, önyargı, şiddet/zorbalık, ayrımcılık, dışlanma, ötekileştirme gibi olumsuz durumlar çocuklar açısından travmatik sonuçlara yol açabilir. Bazı araştırmalar bu durum nedeniyle Suriyeli çocukların daha fazla istismara ve kötü muameleye maruz kaldığını, travma sonrası stres bozukluğu semptomlarını (tedirginlik, stres, endişe, umutsuzluk gibi) daha fazla gösterdiğini ve fiziksel ve psikolojik gelişimlerinin aksadığını göstermektedir⁴⁹. Bu durum, mülteci çocuklar açısından kayıp nesillerin ortaya çıkmasına, uyum ve toplumla bütünleşme noktalarında pek çok başka probleme de (Suriye’deki savaşa geri dönme, terör çevrelerine katılma, çocuk işçiliği, suça sürüklenme, çeteleşme, insan ticareti mağduru olma, madde bağımlısı olma, organ kaçakçılığı kurbanı olma, ihmal-istismar, çocuk yaşta evlilikler, akran zorbalığı gibi) yol açabilir. Çocukların ayrımcılıktan ötürü hissettikleri dışlanmışlık duygusunun ortak yaşam tahayyülüne ciddi bir darbe vurabileceği ve çatışmalara neden olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır⁵⁰.

Dil engeli ve toplumsal uyumla ilgili sorunlar bağlamında Suriyeli çocukları bekleyen en önemli riskler ya eğitim süreçlerine hiç dâhil olamama ya da eğitim süreçlerine dâhil olunduktan sonra devlet okullarına (dil, müfredat, kültür vb. noktalarda) uyum sağlayamama ve sonunda eğitim süreçlerinden tamamen kopma (okul terk) sorunudur. Suriyeli çocukların okula kayıt olması çocuğun okula devam edeceği anlamına gelmemektedir. Okula ka-

47 HRW, “Türkiye’deki Suriyeli Mülteci Çocukların Eğitime Erişiminin Önündeki Engeller – Kayıp Nesil Olmalarını Önlemek”, 3, 18.

48 İBÜ, “Suriyeli Mülteci Çocukların Türkiye Devlet Okullarındaki Durumu Politika ve Uygulama Önerileri”, 11. “event-place”: “İstanbul”, “author”: “[{“family”: “İBÜ”, “given”: “”}], “issued”: {“date-parts”: [“2015”]}], “schema”: “https://github.com/citation-style-language/schema/raw/master/csl-citation.json”

49 İBÜ, “Suriyeli Mülteci Çocukların Türkiye Devlet Okullarındaki Durumu Politika ve Uygulama Önerileri”, 3.
50 Özer, Komsuoğlu ve Ateşok, “Türkiye’deki Suriyeli Çocukların Eğitimi: Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, 100.

yıt oranları ciddi bir başarı kriteri olmasına karşın, mülteci çocukların dezavantajlı geçmiş ve sosyo-ekonomik gruplardan gelmesinden dolayı verilen eğitimin çocuğun mevcut şartlarına uygun olması, okula devamlarının sağlanması açısından önemlidir⁵¹.

Okuldaki Suriyeli çocukların varlığını bir sorun veya çözülmesi gereken bir mesele olarak görmek yerine okulun birlikte yaşama kültürünü oluşturma açısından bir fırsat olarak görüldüğü zaman Suriyeli çocuklar için olumlu bir eğitim ortamı yaratılabilir⁵². Bu ise ancak farklılıkların doğru şekilde anlamlandırıldığı ve yönetildiği bir eğitim anlayışıyla başarılabilir. Bu bakımdan yetişmekte olan neslin sosyokültürel değişim ve çoğulluk vb. konular üzerinde düşünebilmesi, bütün bunları analiz edip doğru anlamlandırabilmesi gerekir. Zira değişen sosyokültürel şartlar birlikte yaşamayı, birlikte var olmayı ve birlikte öğrenmeyi gerekli kılmaktadır Bu bağlamda, yeni şartlara ayak uydurabilmek için yetişmekte olanları, farklı etnik kimliklere sahip, farklı yaşam biçimlerine sahip insanlarla sağlıklı iletişim kurabilecek duruma getirmek gerekmektedir. Bu ise ancak ötekine, onun kimliğine, değerlerine saygıya dayanan; çatışmaları önleyici, değişimi doğru okuyabilen çözüm odaklı çoğulcu bir eğitim anlayışı ile mümkündür. Çoğulcu eğitim anlayışında temel amaç farklı milletlerden ve kimliklerden insanları birbirine kapalı tutmak değil, birbirine tanıtmak ve aralarında, farklılıkların kabulüne ve saygıdeğerliğine dayalı birlikte yaşama kültürünü geliştirme olmalıdır. Zira insanların birbirleriyle tanışıp iletişim kurmadıkları toplumlarda yabancılaşma, ayrımcılık ve ötekileştirme benzeri olumsuz tutumlar gelişmekte, neticede bu durum toplumsal birlik beraberliğe zarar verebilmektedir⁵³.

51 Şirin ve Şirin, "The Educational and Mental Health Needs of Syrian Refugee Children", 9.

52 Özer, Komsuoğlu ve Ateşok, "Türkiye'deki Suriyeli Çocukların Eğitimi: Sorunlar ve Çözüm Önerileri", 89.

53 Cemil Osmanoğlu, "Orta Öğretim Din Kültürüve Ahlak Bilgisi (Dkab) Öğretim Programında Ders Kitaplarında Çoğulculuk" (Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014), 61.

Çalışmamızın son kısmında politika ve uygulama önerileri maddeler halinde şu şekilde sıralanmıştır:

- Suriyeli çocuk ve gençlere eğitim veren öğretmenlerin hem eğitsel hem de sosyo-kültürel anlamda yeterliklerinin artırılmasını kolaylaştırıcı çalışmalar yapılabilir. Okul çağındaki Suriyeli çocuk ve gençler ile aileleri maddi olarak daha fazla desteklenebilir.
- Psiko-sosyal destek imkânları artırılıp yaygınlaştırılabilir; bu hizmetlerin meslek elemanları aracılığıyla sunulmasına azami dikkat gösterilebilir. Suriyeli ve Türk akranların bir arada ahenk içinde yaşamlarını sürdürebilmeleri amacıyla her iki grubun okullarında ayrımcılık karşıtı bir bilinç uyandırma ve uyum içinde bir arada yaşama konularında içerik ve etkinlikler oluşturulabilir. Okullarda kaynaşmayı sağlayıcı sosyo-kültürel etkinliklere daha fazla yer verilebilir.
- Tüm öğretmenler mültecilere yönelik psikososyal destek konusunda daha fazla uygulamalı eğitim alabilir.
- Okullarda zorbalığın engellenmesine yönelik kampanyalar düzenlenebilir ve okullar mülteci öğrencilerin kendilerini güvende hissedecekleri mekanlar haline gelmesi sağlanabilir.
- Türkçeyi yeterli düzeyde öğrenmemiş çocuklar mevcut devlet okullarına hemen kayıt edilmeyebilirler; Türkçe'yi geçici eğitim merkezlerinde nitelikli Türkçe öğretmenleri eşliğinde iyi bir şekilde öğrendikten sonra devlet okullarına alınabilirler. Türkçe öğrenebilmenin önündeki engellerin ortadan kaldırılabilmesi için ev içi ortamda çocuklarda iki dilliliğinin oluşturulması için aileler desteklenebilir.
- Türk öğretmenlere temel düzeyde Arapçayı konuşma eğitimi verilebilir. Türkiyeli ve Suriyeli çocukların birlikte katılabileceği çeşitli ders dışı etkinlikler düzenlenebilir, Türk akranları ile etkileşimle dil öğrenme ve kaynaşma fırsatları oluşturulabilir. Çevirmenlerin yer aldığı aile toplantılarında ebeveynlerin Türk eğitim sistemini daha iyi anlamaları ve adapte olmaları sağlanabilir. Okul personeli ile birlikte yerel yönetim çalışanları çeşitli sosyal etkinliklerle mülteci çocukların izole olmasını engelleyebilir ve okul çevresine uyum sağlamaları kolaylaştırılabilir.

- Devlet okullarındaki öğretmen ve idarecilere mülteci eğitimiyle ilgili uygulamalı eğitim verilebilir.
- Suriyeli çocukların devlet okullarına uyum sağlama sürecinde en kritik rol okul yöneticilerine aittir. Dil engeli sebebiyle Suriyeli çocukların olduğu devlet okullarında okul yöneticilerini destekleyebilecek ileri düzeyde Arapça bilen bir personel istihdam edilebilir. Ama göçmenlerin ülkemizde yerleşebileceği göz önünde bulundurularak, göçmen çocuklar için daha nitelikli bir Türkçe öğretimi programının tasarlanması daha uzun vadeli, ekonomik, kolay, gerçekçi ve uygulanabilir bir çözüm olarak gözükmektedir.
- Türkiye’de Suriyeli-Türkiyeli çocukların birlik öğrenim gördüğü devlet okullarında görev yapacak öğretmenlerin hizmet öncesi ve hizmet içi eğitimlerinde çok kültürlü ve farklılıklara duyarlı bir eğitim politikası geliştirilmeye çalışılabilir.
- Türk eğitim sisteminde yer alan derslerin öğretim programlarına ötekileştirme ve şiddeti engelleyecek, çocuklar arasında sağlıklı ilişkilerin kurulmasını kılavuzluk edecek ortak temalar konulabilir.

KAYNAKÇA

1. Alison, C., S. Joan, ve A. Rowena. The Education of Asylum-Seeker and Refugee Children. Cambridge: University of Cambridge, 2005.
2. Altıntaş, Muhammed Esat. "Tepkisel ve Gelişimsel Sınıf Yönetimi Modellerinin Ahlak Eğitimiyle İlişkisi". Bilimname XXX, sy 1 (2016): 207-21.
3. Amnesty International. "Hayatta Kalma Mücadelesi Türkiye'deki Suriye'den Gelen Mülteciler". Londra, UK: Uluslararası Af Örgütü, 2014.
4. Aras, Bülent, ve Salih Yasun. The Educational Opportunities and Challenges Of Syrian Refugee Students in Turkey: Temporary Education Centers and Beyond. İstanbul: Sabancı Üniversitesi, 2016.
5. Ateşok, Z. Özde, Y. Y. Özer, A. Komsuoğlu. "Türkiye'deki Suriyeli Çocukların Eğitimi: Sorunlar ve Çözüm Önerileri". Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi 4, sy 37 (2016): 76-110.
6. Bilgin, Beyza. "Küreselleşme, Din ve Eğitim". Dini Araştırmalar 6, sy 17 (2003): 203-14.
7. Bourgonje, P. Education for Refugee and Asylum Seeking Children in OECD Countries: Case Studies from Australia, Spain, Sweden, and the United Kingdom,. Belgium: Educational International, 2010.
8. COÇA. "Suriyeli Mülteci Çocukların Türkiye'deki Devlet Okullarındaki Durumu". İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Çocuk Araştırmaları Birimi, 2015.
9. Çocuk ve Haklarını Koruma Platformu. "Toplum Gözüyle Mülteci Çocuk Araştırması". İstanbul, 2016. <http://cocukhaklarinikorumaplatformu.org/toplum-gozuyle-multeci-cocuk-arastirmasinin-sonuclari-aciklaniyor/>.
10. Deniz, A. Çağlar, Yusuf Ekinci ve A. Banu Hülür. "Bizim Müstakbel Hep Harap Oldu"- Suriyeli Sığınmacıların Gündelik Hayatı: Antep - Kilis Çevresi. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2016.
11. Dryden-Peterson, Sarah. "Refugee Education: A Global Review". UNHCR, 2016.
12. ERG. "Çocukların Gözünden Okulda Yaşam Araştırma Raporu". İstanbul: Eğitim Reformu Girişimi, Sabancı Üniversitesi, 2016.
13. GİGM. Türkiye Göç Raporu 2016. C. Yayın No: 40. Ankara: T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları, 2017.
14. Gömleksiz, Müfit ve Serdar Erkan. Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme. Ankara: Nobel Yayınları, 2008.
15. HDD. "Yoksulluk Döngüsü ve Suriyeli Çalışan Çocuklar", sy 1 (2016).
16. HRW. "Türkiye'deki Suriyeli mülteci çocukların eğitime erişimini önündeki engeller- Kayıp bir nesil olmalarını önlemek". Human Rights Watch, 2015.
17. — — —. "Türkiye'deki Suriyeli Mülteci Çocukların Eğitime Erişiminin Önündeki Engeller – Kayıp Nesil Olmalarını Önlemek". Human Rights Watch, 2015.
18. İBÜ. "Suriyeli Mülteci Çocukların Türkiye Devlet Okullarındaki Durumu Politika ve Uygulama Önerileri". İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Çocuk Çalışmaları Birimi, 2015.
19. Kapçı, E. "İlköğretim öğrencilerinin zorbalığa maruz kalma türünün ve sıklığının depresyon, kaygı ve benlik saygısıyla ilişkisi". Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi 37, sy 1 (2004): 1-13.
20. Kaya, Heyse. Kayıp Neslin Eşiğinde. İstanbul: Açık Toplum Vakfı, 2016.

21. Keyes EF, ve Kane CF. "Belonging and Adapting: Mental Health of Bosnian Refugees Living in the United States." *Issues in Mental Health Nursing* 25, sy 8 (2004): 809-31.
22. Kirişçi, Kemal. "Misafirliğin Ötesine Geçerken Türkiye'nin 'Suriyeli Mülteciler' Sınırı". Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu & Brookings Enstitüsü, 2014.
23. McBrien, J. L. "Educational Needs and Barriers for Refugee Students in the United States: A Review of the Literature". *Review of Educational Research* 75, sy 3 (2005): 329-64.
24. MEB. "2014/21 No.lu Genelge, Madde 4.", 2014.
25. — — —. "T.C. Milli Eğitim Bakanlığı 2015-2019 Stratejik Planı." Ankara, 2015.
26. Osmanoğlu, Cemil. "Orta Öğretim Din Kültürüve Ahlak Bilgisi (Dkab) Öğretim Programında ve Ders Kitaplarında Çoğulculuk". Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.
27. Punch, K.F. *Sosyal Araştırmalara Giriş*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2005.
28. Rigby, K. "Addressing bullying in schools: Theory and Practice". *Australian Institute of Criminology Trends and Issues*, sy 259 (2003): 1-5.
29. Roland, E. "Aggression, depression, and bullying others". *Aggressive Behavior* 28, sy 3 (2002): 198-206.
30. Sakız, H. "Göçmen çocuklar ve okul kültürleri: Bir bütünleştirme önerisi". *Göç Dergisi* 3, sy 1 (2016): 65-81.
31. SETA. "Türkiye'deki Suriyeli Çocukların Eğitimi: Temel Eğitim Politikaları", sy 153 (2016).
32. Seta, ve Theirworld. *Engelleri Aşmak: Türkiye'de Suriyeli Çocukları Okullandırmak*. Ankara: Seta Yayınları, 2017. <https://www.setav.org/rapor-engelleri-asmak-turkiyede-suriyeli-cocuklari-okullastirmak/>.
33. Sirin, Selcuk R., ve L.R. Sirin. "The Educational and Mental Health Needs of Syrian Refugee Children". Washington, DC: Migration Policy Institute, 2015.
34. Thabet AA, ve Vostanis P. "Post Traumatic Stress Disorder Reactions in Children of War: A Longitudinal Study." *Child Abuse & Neglect* 24, sy 2 (2000): 291-98.
35. UNHCR. "Age, Gender And Diversity- Turkey 2015 Report", 2015.
36. — — —. "Education Update - May 2017", 2017.
37. UNICEF. *Curriculum, Accreditation and Certification for Syrian Children in Syria, Turkey, Lebanon, Jordan, Iraq and Egypt*, 2015.
38. Uyan-Semerci, P., ve E. Erdoğan. "Türkiye'de Çocukların Gözünden Çocuğun İyi Olma Hali Alanlarının ve Göstergelerinin Tanımlanması ve Değerlendirilmesi". Ankara: Unicef, 2014.
39. Uzun, E.M., ve E. Bütün. "Okul Öncesi Eğitim Kurumlarındaki Suriyeli Sığınmacı Çocukların Karşılaştıkları Sorunlar Hakkında Öğretmen Görüşleri". *Uluslararası Erken Çocukluk Araştırmaları Dergisi* 1, sy 1 (2016): 72-83.
40. Vaughan, G.M., ve M.A. Hogg. "Önyargı ve ayrımcılık". *İçinde Sosyal Psikoloji*. İstanbul: Ütopya Yayınevi, 2007.
41. Yıldırım, A., ve H. Şimşek. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. 10. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2016.

KARTEPESUMMIT

KARTEPE SUMMIT

EKONOMİ VE İŞ GÜCÜNE KATILIM

SURİYELİ KÜÇÜK ESNAFLARIN YEREL VE EKONOMİK ENTEGRASYONA KATKILARI, İSTANBUL / SULTANBEYLİ İLÇESİ ÖRNEĞİ

Prof. Dr. Yusuf Adıgüzel

İstanbul Üniversitesi

yusuf.adiguzel@istanbul.edu.tr

Gizem Kurban

Üsküdar Üniversitesi

gizemkurban@gmail.com

ÖZET

Ülkelerinde yaşanan savaş ve iç çatışmalar sebebiyle Türkiye'ye sığınan Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin sadece yüzde 5'i geçici barınma merkezlerinde (kamplarda) kalırken, büyük çoğunluğu kent merkezlerinde kendi imkânlarıyla, işgücüne katılarak hayatlarını idame ettirmeye çalışmaktadır. Sigortalı olarak çalışanların sayısı çok düşük olmakla birlikte, çalışma hayatına katılan Suriyelilerin sayısının 1 milyonun üzerinde olduğu tahmin edilmektedir. Suriyeliler genellikle vasıfsız, düşük ücretli ve güvensiz işlerde çalışırken, bir kısmı ise ellerindeki sınırlı sermaye ile kendi hesabına çalışmayı ve küçük işletmeler açmayı tercih etmektedir. Özellikle Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde Suriyeli esnafların sayılarının daha fazla olduğu gözlemlenebilmektedir. Suriyeli işletme sahipleri sadece tüketici olarak değil üretici olarak da piyasada kendilerine yer edinmiş, diğer Suriyeliler için de istihdam yaratma imkânı elde etmiştir. Yoğun Suriyeli nüfusuna sahip Sultanbeyli ilçesinde son dönemde giderek artan Suriyeli esnaf sayısı da göç ve ekonomi ilişkisini incelemeye fırsat tanımasının yanı sıra ekonomik entegrasyonun toplumsal entegrasyonla ilişkisi adına ipuçları vermektedir. İstanbul, Eylül 2018 ile 567 bin kişi ile en fazla Suriyeliyi barındıran kent olurken, Sultanbeyli İlçesi ise nüfus yoğunluğu olarak en fazla Suriyelinin bulunduğu ilk 5 ilçe arasında bulunmaktadır. Bu çalışmada Kızılay Sultanbeyli Toplum Merkezi ile Ocak-Haziran 2018 tarihleri arasında yürütülen Sultanbeyli'deki Suriyeli Esnafların Kapasitesinin Geliştirilmesi Projesi kapsamında elde edilen veriler üzerinden, Suriyelilerin kendi iş ve işletmelerini kurarak ekonomik hayata katılım biçimleri, karşılaştıkları zorluk-

lar, istihdam ve kapasite geliştirme imkânları, buldukları sosyal çevre ve mekânın ekonomik hayatlarına etkileri, entegrasyona katkıları gibi hususlar ele alınacaktır. İstanbul'daki aktif iki Kızılay Toplum Merkezi'nden biri Sultanbeyli'de hizmet verirken, Saha çalışması verilerine dayanılarak hazırlanan bu çalışmada Sultanbeyli İlçesi'ndeki tüm esnaf ve işadamlarına ulaşmak hedeflenmiştir. Toplum Merkezi ve Sultanbeyli Belediyesi tahminlerine göre ilçede aktif olan yaklaşık 200 küçük esnaf bulunurken, görüşmeyi kabul eden 60 kişi ile yüzyüze anket, 7 kişi ile derinlemesine mülakat gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamında kısa vadede Suriyelilerin geçim kaynaklarını geliştirmeye yönelik yapılması gerekenler, Suriyeli küçük esnafın sorunları ve beklentileri, geçici koruma altındaki Suriyelilerin ekonomik hayata aktif katılımlarının sağlanarak ekonomik hayata katılım üzerinden entegrasyonlarının geliştirilmesi için atılması gereken adımların tespit edilmesi hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sultanbeyli, Suriyeli esnaflar, ekonomik entegrasyon, Kızılay Toplum Merkezi

GİRİŞ

2011 yılında başlayan iç savaş, Suriye nüfusunun yarıdan fazlasını yerinden etmiş, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) verilerine göre 5.5 milyon Suriyeli, Suriye'nin sınır komşularına (Türkiye, Lübnan, Ürdün ve Irak) sığınmak zorunda kalmışlardır. 6.6 milyon kişi ise Suriye toprakları içerisinde zorla yerlerinden edilmiş durumdadır. Yine UNHCR verilerine göre sayıları 13.1 milyona ulaşan kişi hala Suriye içerisinde temel insani yardımlara ihtiyaç duymaktadır.¹ Savaşın yarattığı güvensiz ortamdan kaçmak zorunda kalan Suriyelilerin sığınmasıyla Türkiye dünyada en fazla mülteci barındıran ülke durumuna gelmiştir.² İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) 27 Eylül 2018 tarihli verilerine göre³ Türkiye'de geçici koruma kapsamındaki Suriyeli sayısının 3 milyon 567 bin 658 e ulaştığını belirtmiştir ve geçici barınma merkezinin bulunmadığı İstanbul ise 560 bin 980 kişi ile en fazla Suriyelinin bulunduğu il olmuştur.

Kitlesel olarak Türkiye'ye sığınmak zorunda kalan Suriyeliler 8. yılına girerken, kalıcı olacakları yönündeki beklentilerin artması göçün özellikle ekonomik ve sosyal uyum yönünün akademik ve kamusal bir olgu olarak üzerinde

1 www.unhcr.org

2 <https://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html>

3 http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik

daha fazla çalışılmasını beraberinde getirmiştir (Adıgüzel, 2018, s.iv). Sürecin başında “misafir” olarak kabul edilen ve ülkelerine geri dönmeleri beklenen Suriyelilerin büyük bir kısmının savaş bitse dahi ülkelerindeki mevcut şartlar nedeni ile Türkiye’de kalmaya devam edeceği öngörülmektedir. Bu nedenle sosyo-kültürel ve ekonomik entegrasyonlarının sağlanması Türkiye açısından büyük önem teşkil etmekte, entegrasyon sürecindeki Suriyelilerin hayatlarını sürdürmeleri için Türk işgücü piyasasına katılımlarının sağlanması meselesi ön plana çıkmaktadır. GİGM verilere göre 3,5 milyonu aşkın Suriyeliden yalnızca 178 bin 80 (%5) i geçici barınma merkezlerinde kalmaktadır. Bu durum geçici koruma statüsündeki Suriyeli nüfusun yüzde 95 gibi çok büyük bir kısmının hayatlarını idame ettirmek için gereken maddi koşulları kendi imkânları ile karşılamaya çalıştıkları anlamına gelmektedir. Bu durum onların işgücü piyasasına katılımını zorunlu kılmaktadır.

Türkiye, göç sürecinin başında Suriyelilere açık kapı politikası uygulamış ve misafir olarak adlandırılan Suriyelileri geçici koruma kapsamı altına almıştır. Öte yandan 1951 Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü, Türkiye Cumhuriyeti tarafından coğrafi sınırlama ile imzalanmış olup bu coğrafi sınırlama nedeniyle Suriye gibi Avrupa Konseyi üyesi olmayan ülkelerden gelen göçmenlerin mülteci statüsüne sahip olmaları imkân dâhilinde değildir. Ancak Suriyelilerin bu zor durumuna çözüm arayışında olan Türkiye Cumhuriyeti, 11 Nisan 2014 tarihinde geçici koruma statüsünü açıklığa kavuşturan ve ilk sığınma kanunu olan 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu yürürlüğe sokmuş ve Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nü kurmuştur.⁴ 22 Ekim 2014 tarihinde ise geçici koruma sağlanan kişilerin hak ve sorumluluklarının yanında bu kişilere ilişkin prosedürlerin de yer aldığı Geçici Koruma Yönetmeliği kabul edilmiştir. 2011 yılından 2016’ya kadar beş yıl içerisinde sayıları 3 milyona yaklaşan geçici koruma altındaki kişilerin önde gelen sorunlarından birini oluşturan çalışma iznine ilişkin ise geçici koruma altındaki kişilerin işgücü piyasasına entegrasyonlarının sağlanması için 15 Ocak 2016 da Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik yürürlüğe sokulmuştur. 2016 da ise Türkiye-AB Arasında 18 Mart’ta Varılan Mutabakat ile Türkiye üzerinden Avrupa’ya yasadışı göçlerin engellenmesi amaçlanmıştır (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, t.y.). 2 Temmuz 2016 da dönemin cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Türkiye’de yaşayan Suriyelilere

4 http://www.goc.gov.tr/icerik6/genel-mudurluk_273_274_275_icerik

vatandaşlık imkânı verileceği açıklamasını yapmıştır (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, 2016).

2011 yılından bu yana önemli yasal düzenlemeler yapılmasına rağmen ve ilk yıllarda misafir olarak görülen Suriyelilerin önemli bir bölümünün kalıcı olacakları kabul edilse dahi hukuksal statüleri ve işgücüne katılımları konusunda sorunlar yaşanmaya devam etmektedir. Özellikle işgücü piyasasında düşük ücretle çalışma, düşük vasıflı işlerde çalışma, kayıtdışı işlerde çalışma, ücretlerini alamama ve çocuk işçiliği gibi pek çok sorunla karşılaşmaktadır (Uluslararası Çalışma Örgütü [ILO], 2016; Çetin, 2016, s. 1009-1010).

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının verilerine göre 2017 yılında çalışma izni verilen 87 bin 190 yabancıнын 20 bin 970'i Suriyelidir ve çalışma izni alan yabancıların %24 ünü oluşturmaktadır (Mülteciler ve Sığınmacılar Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği [Mülteciler Derneği], 2018). İnsani Gelişme Vakfı (INGEV) ve Ipsos Sosyal Araştırmalar Enstitüsünün ortaklaşa hazırladığı değerlendirmede 2017 de Türkiye'de kayıtlı ve kayıtdışı 650 bin Suriyelinin istihdam edildiği belirtilmiştir (INGEV ve Ipsos, 2017). Değerlendirmede aynı dönem içerisinde Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı verilerine göre çalışma izni olan Suriyeli sayısı ise 10-15 bin civarında olduğu bilgisi mevcuttur. 2017 yılında 2016 yılına kıyasla çalışma izni alan Suriyeli sayısında 7 bin 685 kişi artış olmasına karşın bu veriler yaklaşık olarak %98 oranında kayıtdışı istidama işaret etmektedir (Mülteciler Derneği, 2018; INGEV ve Ipsos, 2017). GiGM verilerine göre 2017 yıl sonu itibariyle Türkiye'de çalışma izni ile ikamet eden 7 bin 289 kişi bulunmaktadır.

İŞGÜCÜ PİYASASINDA SURİYELİLER

Suriyeli göçmenleri işgücü piyasasına katılımları tek başına şirket kurmak, Türk ortak ile şirket kurmak, bağımsız işyeri açmak, işçi olarak çalışmak gibi farklı şekillerde görülebilmektedir (Lordoğlu ve Aslan, 2016, s.792-793). Suriyeliler yalnız tüketici olarak değil üretici olarak da ekonomiye katkı sağlamaktadırlar.

İstihdam edilen Suriyelilerin büyük bir kısmı işçi olarak bağımlı çalışsa da bağımsız çalışma eğiliminin son yıllarda arttığı gözlemlenmiştir. Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV) Suriye Sermayeli Şirketler

Bülteninde yer alan bilgiye göre 2018 Temmuz ayında Türkiye’de yabancı ortak sermayeli bin 242 şirket kurulmuştur ve bunların 159’u Suriye ortak sermayeli kurulan şirketlerdir (TEPAV, 2018). Aynı bültende Temmuz 2017 ye göre ise Suriye ortak sermayeli kurulan şirket sayısının %137,3 arttığı belirtilmiştir. Ayrıca Suriye ortak sermayeli kurulan şirket sayısı en fazla olan il İstanbul’dur (TEPAV, 2018). 2011-2017 tarihleri arasında Türkiye’de kurulan toplam 35 bin 450 şirketin 6 bin 395’ini (%18) Suriye ortaklı şirketler oluşturmaktadır.

Türkiye’de Kurulan Yabancı Ortaklı Şirketler			
Yıl	Toplam	Suriyeli	Yüzde (%)
2011	3575	89	2
2012	7703	165	4
2013	3875	489	13
2014	4736	1257	27
2015	4307	1429	33
2016	4523	1764	39
2017	6731	1202	18
Toplam	35.450	6.395	18

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) verilerinden derlenmiştir.

Kurulan şirketler dışında Suriyelilerin bağımsız çalışma alanlarından biri de açılan küçük işletmelerdir. Pek çoğu kayıtdışı olan bu işletmeler genel olarak Suriyeli nüfusun yoğun olduğu bölgelerde halkın temel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik yiyecek/içecek, giyim, ulaşım gibi sektörlerde hizmet vermektedirler (Aygül, 2018, s. 73; Karasapan, 2016). Suriyelilerin gerek küçük işletmeler, gerekse serbest meslek çalışanı olarak Türkiye’nin ekonomik ve hukuki mevzuatına dâhil olmaları büyük önem taşımaktadır. Su-

riyelilerin finansal ve ticari olarak uyum sağlamalarının ülke ekonomisi için önemi büyüktür. 2017 yılı rakamlarına göre yaklaşık 100 bin Suriyeli serbest meslek çalışanı bulunduğu tahmin edilmektedir (İngev, 2017, s.6).

Çalışma izni alabilmelerine karşın şartların zorlayıcı olması nedeniyle çalışma izni alan Suriyelilerin sayısı görece azdır (İçduygu ve Diker, 2017, s. 23-24). Suriyeli yatırımcılar ise yurtdışına çıkma, banka hesabı açma, diploma denkliği gibi pek çok alanda sıkıntı yaşamaktadır ve yatırımları engellenmektedir (ILO, 2016). İş yeri açma hususunda ise mevzuat olarak bir sorun bulunmamasına karşın ruhsat ve işyeri izin belgesi alma prosedürleri hususunda sıkıntı yaşanabilmektedir (Uçak Erdoğan ve Tarlan, 2016). Bu durum kayıtdışı işgücü piyasasını destekler niteliktedir ve emek sömürsü, haksız rekabet, maaşların azalması, enflasyonun artması, kiraların yükselmesi gibi hem yerel olarak hem de genel olarak ekonomiyi etkileyen sorunlara yol açtığı yönünde eleştiriler almaktadır (Öztürk ve Çoltu, 2018, s. 197). Göçmenlerin ekonomik entegrasyonunu sağlamak ve kayıtlı işgücü piyasasına katılımlarını arttırmak için adımlar atılması gerekmektedir. Suriyelilerin ekonomik entegrasyonlarının önündeki engeller konusunda bilgi edinmek ve geçim kaynaklarını geliştirmeye yönelik çözümler üretmek amacıyla hem merkezi hükümet ve yerel yönetimler, hem de sivil toplum kuruluşların yeni adımlar atması gerekmektedir. Burada bir örnek proje olarak Mülteciler Derneği'nin yaptığı çalışmaya dikkat çekilebilir. Sultanbeyli Belediyesi'nin desteklediği Mülteciler Derneği bünyesinde iş ve meslek danışmanlığı hizmeti verilmekte, mültecilerin iş bulma ve işe yerleştirilmesi sürecinde ücretsiz olarak destek sunulmaktadır. Ayrıca kendi işini kurmak isteyen mülteci girişimcilere de ihtiyaç duydukları teknik destek sağlanmaktadır (Mülteciler Derneği, 2018)

SUKOM Programı verilerine göre Sultanbeyli'de yaşayan Suriyeli kişi sayısı 19.708 ve 2018 Temmuz ayında İstanbul'da yaşayan Suriyelilerin %3,51 ini oluşturmaktadır. (Mülteciler Derneği, t.y.) Özellikler açısından değerlendirdiğimizde Sultanbeyli, İstanbul'da bulunan, Suriyelilerin yoğunluklu olarak yaşadığı, pek çoğu ruhsatsız olmakla birlikte 221 Suriye sermayeli küçük işletme, bu işletmelerde çalışan yaklaşık 700 kişi bulunmaktadır. Sultanbeyli Belediyesi'nden 25 Ekim 2018 tarihinde alınan verilere göre bu küçük esnafın 73'ü ruhsatlı iken, 139'u henüz ruhsat işlemlerini tamamlamamıştır. Suriyelilerin Belediye tarafından verilen bilgilere göre bunlardan 9'u

ruhsat başvurusu yapmış, 89'u henüz çalışma izni almış, 23'ü ise çalışma izni beklemektedir.

SULTANBEYLİ'DEKİ SURIYELİ ESNAFLAR ARAŞTIRMASI

Bu proje, Sultanbeyli'de bulunan Kızılay Toplum Merkezi işbirliği ile bölgedeki Suriyeli esnafın mevcut durumunun ortaya çıkarılması ve bu durumun geliştirilmesine yönelik şekilde tasarlanmış ve 2018 yılının Ocak ayında başlayıp Haziran ayında tamamlanmıştır. Araştırma projesi kapsamında bölgedeki esnaflarla anket ve mülakat görüşmeleri yapılmış ve bu sayede şu an sahip oldukları imkânlarla ek olarak ileriye yönelik ne tür beklentileri olduğu sorulmuş ve geçim kaynaklarını geliştirmeye yönelik yapılabilecekler belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma ile Suriyelilerin geçim kaynaklarını geliştirmeye yönelik yapılması gerekenler, Suriyeli küçük esnafın sorunları ve beklentileri, Suriyelilerin ekonomik hayata aktif katılımlarının sağlanarak ekonomik hayata katılım üzerinden uyum potansiyellerinin geliştirilmesi için atılması gereken adımların tespiti hedeflenmiştir.

Yöntem

Sultanbeyli genelinde bilgisine ulaşabilen yaklaşık 200 Suriyeli esnaftan görüşmeyi kabul eden 60 tanesi ile anket yapılmış olup elde edilen veriler tablo haline getirilerek ekte sunulmuştur. Ayrıca değişkenler arasında ilişki olup olmadığı IBM SPSS Statistics 24 kullanılarak ölçülmüş ve güvenilirlik testlerinden geçirilmiştir. Analizlerden ve testlerden çıkan sonuçlar, mevcut literatürle bağlantılı olarak yorumlanmış ve rapor haline getirilmiştir.

İçlerinden seçilen 7 kişiyle derinlemesine mülakat gerçekleştirilerek konunun detaylı incelenmiştir. Bu sayede nicel araştırmanın bir kısıtlılığı sayılabilecek katılımcıları tek tipleştirme ve onları önceden belirlenmiş ve kalıplaştırılmış soru ve cevaplarla sınırlama sorununu azaltmak hedeflenmiştir. Esnafın kendi durumunu daha geniş kapsamlı ve kendi kelimeleriyle özgürce anlatabilmelerine olanak sağlanmıştır.

Esnafların işletmelerine gidilerek yüz yüze yapılan anketler neticesinde mekânı ve içindekileri gözlemlene imkanı oluşturularak işletmelerin mevcut fiziksel durumları ve içeride çalışanlar hakkında daha detaylı bilgi edinme fırsatı oluşturulmuştur.

Demografik Bilgiler

Atmış katılımcıdan sadece iki tanesinin kadın olduğu gözlemlenmiştir. Girişimci olarak Suriyeli kadınların piyasaya katılmalarının erkeklere oranla çok düşük olduğu sonucuna varılabilir. Suriyeli işletmecilerin yarıya yakınının 20-30 yaş aralığında olması, işyeri açmanın genç girişimciler tarafından daha çok tercih edildiğini göstermektedir. Medeni duruma bakıldığında katılımcılardan %80i evli iken %20sinin bekar olduğu tespit edilmiştir.

Katılımcıların %90ı Sultanbeyli’de ikamet ederken diğerlerin de Samandıra ve Sancaktepe gibi yakın ilçelerde yaşamaktadır. Sultanbeyli’de yaşamayı tercih sebebi olarak akraba ve tanıdıklarının burada olması şeklinde cevaplamıştır. Bunun yanı sıra, işletmelerinin burada olması, Suriyeli nüfusun yoğun olması ve iş imkanlarının kendileri için daha fazla olması da bu ilçeyi tercih etme sebepleri arasında yer almaktadır.

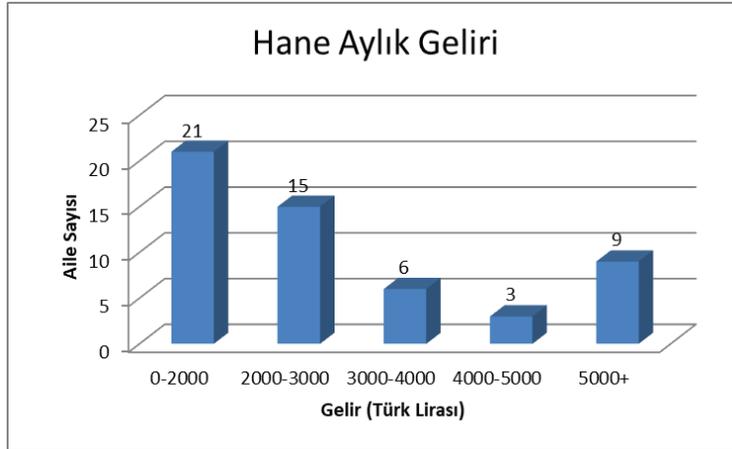

Katılımcıların 81,7si apartman dairesinde yaşarken %15i oranında müstakil konutta %3,3ü ise dükkânda yaşadığını belirtmiştir. Bir evde yaşayan kişi sayısı bir ile on iki arasında değişmekle birlikte her evde ortalama 5,68 kişi yaşamaktadır ve katılımcıların geneline bakıldığında hanede yaşayan kişi sayısının dört ile yedi kişi arasında yoğunlaştığı gözlemlenmiştir.

Eğitim açısından değerlendirildiğinde ise katılımcıların yarısından fazlasının ortaokul ve altı düzeyinde eğitim gördüğü ve yükseköğrenim düzeyindeki

işletmeciye çok nadir rastlandığı tespit edilmiştir. Katılımcılardan 11'nin ilkokul, 29'unun ortaokul, 8'inin lise, 11'nin ise MYO ve üniversite mezunu oldukları görülmektedir. Katılımcılardan çoğunun genç olması göz önüne alındığında savaş sonrası göç neticesinde lise çağındaki gençlerin, Türkiye'ye gelmelerinin ardından eğitim hayatından koparak çalışma hayatına girmeleri, eğitim durumu grafiğindeki lise ve üstü eğitimdeki ciddi düşüşün sebebi olarak gösterilebilir.

Sosyo-Ekonomik Durum

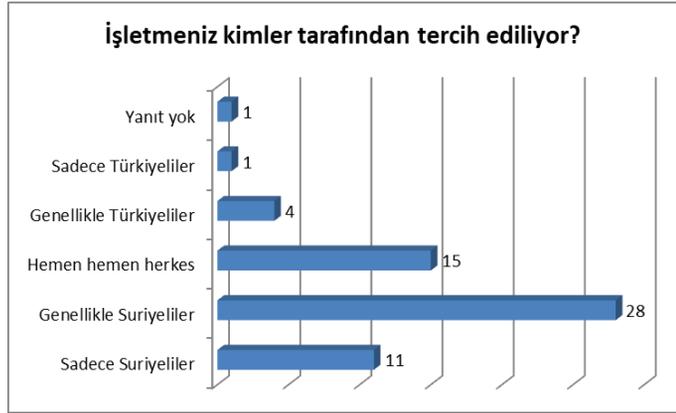
Bir hanede yaşayan kişi sayısı genel olarak 4 ile 7 kişi arasında değişmekle birlikte %53,3'ünde yalnız bir kişi, %31,7'sinde ise iki kişi çalışmaktadır. Gelirini belirten katılımcıların çok büyük bir bölümü aylık hane gelirlerinin 3000 Türk lirası ve altında olduğunu söylemiştir.

Bunun yanı sıra, katılımcılardan Türkiye'deki ekonomik durumlarını Suriye ile kıyaslamaları istenmiş, 8'i Suriye'deki ekonomik durumlarının daha iyi olduğunu ifade ederken, 51'i ise Türkiye'deki ekonomik durumlarının ve yaşam standartlarının daha kötü olduğunu söylemiştir.

İşletmelere Genel Bakış

Sultanbeyli’de yoğunlaştığı görülen Suriyeli küçük işletme sahiplerine işletmeyi neden Sultanbeyli’de açmayı tercih ettikleri sorulduğunda sıklıkla Suriyeli nüfusun Sultanbeyli’de yoğun olması ve burada ikamet ediyor olmaları yanıtını vermişlerdir. İşletmelerin açılış tarihine bakıldığında ise üçte ikisinin 2017 yılı ve sonrasında açıldığı gözlemlenmiştir.

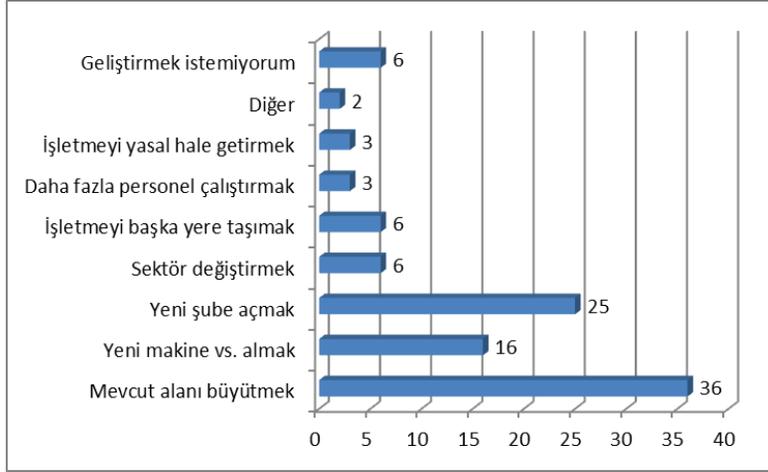
İşletmelerin tamamı küçük ölçekli olup çalışan sayısı 1 ile 8 arasında değişmektedir ve işletmelerin %45inde tek kişi, %30unda ise iki kişi çalışmaktadır. Göç literatüründe de karşılan göçmenlerin aile içi emeğinden istifade ederek giderleri azaltıp büyümeyi hızlandırma stratejisine Sultanbeyli örneğinde de karşılaşılmıştır. Görüşme yapılan işletmelerde toplam çalışanların yarısı aile bireylerinden oluşmaktadır. İşletme sahiplerinin %48inin ortağı bulunmaktadır. Ortağı bulunan işletmelerin %90ının Suriyeli ortağı bulunmaktadır. Bu verilere dayanarak içlerinde iş yapmayı tercih ettikleri sonucuna varılabilir.

Mevcut işletmelerin sektörel dağılımları, grafikte gösterildiği şekilde özellikle gıda sektöründe yoğunlaşmakta olup telefon ve teknik servis gibi alanlarda da sayıca fazla olarak bulunmaktadır.

Özellikle gıda sektöründeki işletmeler, Suriye yemekleri yapması nedeniyle doğrudan Suriyeli müşterileri hedef alsa da, Türk müşteriler tarafından da zaman içerisinde rağbet görmeye başlamıştır.

Kimler Tercih Ediyor

Katılımcıların %46'sı işletmelerinin genellikle Suriyeliler tarafından tercih edildiğini belirtirken, %25'i ise Suriyeli ya da Türkiyeli fark etmeksizin herkes tarafından tercih edildiğini ifade etmiştir.

Konuşma açısından katılımcıların %80'inden fazlası iyi, orta ve ya az düzeyde Türkçe konuşabildiklerini ifade ederken, okuma yazma oranlarına bakıldığında %83'ünün Türkçe okuma yazmayı hiç bilmediği ya da az bildiği, geriye kalanların ise iyi ve orta düzeyde bildikleri görülmüştür. Türkçe bilme düzeylerinin iş hayatlarına ne kadar etki ettiği sorulduğunda ise katılımcıların yarısından fazlası etkili ya da çok etkili cevabını vermiştir. Dil yetkinliği işletme sahipleri için Türkiye'deki ekonomik entegrasyonları açısından önemlidir.

İşletme sahiplerine çevrelerindeki insanlarla herhangi bir sorun yaşayıp yaşamadıkları sorulduğunda işletmecilerin yaklaşık %90'ı bir sorun yaşamadığını bildirirken, sorun yaşayanlar komşu esnafın kendileri hakkında olumsuz söylemlerde bulunması, işletmenin gürültü sebebiyle ya da resmi olmayışı nedeniyle şikayet edilmesi şekilde sorunlar yaşadıklarını belirtmişlerdir.

İşletmelerin %75'inin aylık kirası 1500 Türk lirası ve altındadır. Yarısından fazlası ise 1000 Türk lirası ve altı kira bedeli ödemektedir.

İşlerini Büyütmek İstiyorlar

Katılımcılara işletmelerini geliştirmek isteyip istemedikleri sorulduğunda sıklıklı imkanları olursa mevcut alanı büyüterek, yeni şube açarak ve yeni makine vs. alarak işletmelerini geliştirmek istediklerini belirtmişlerdir. Yalnız %10u işletmelerini geliştirmek istemediğini ifade etmiştir.

Geri Dönüşe Dair Düşünceler

Katılımcılardan yüzde 48'i geri dönmeyi düşündüklerini, yüzde 5'i bilemediğini, yüzde 47'si ise dönmeyi düşünmediğini ifade ederken bunun açıklaması olarak en çok Suriye'nin vatanları olduğunu ve bu nedenle dönmek istediklerini belirtmişlerdir. Diğer bir sık karşılaşılan açıklama ise Suriye'deki ekonomik durumlarının ve hayat standartlarının daha iyi olması nedeniyle dönmek istemeleridir.

Ülkelerine geri dönmek istemelerine ve savaşın bitmesi ve Esad'ın gitmesi durumunda döneceklerini söylemelerine rağmen bunun olacağına inanmadıklarını ve çok zor olduğunu düşündüklerini ifade etmektedirler. Suriye'ye geri dönmek istemeyen katılımcıların çoğu Türkiye'de kalmayı planladıklarını ifade ederken bir kısmı nerede yaşamak istedikleri sorusuna yanıt vermemiş ya da bilmediğini ifade etmiştir. Geri dönmek istememe sebepleri arasında ise en sık Türkiye'nin Müslüman bir ülke olduğunu ve Türkiye'ye alıştıkları belirtmişlerdir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Suriyeli nüfusun yoğun olduğu bölgelerde Suriyeliler tarafından açılan işletmeler özellikle bölgedeki diğer Suriyeliler tarafından tercih edilmekte ve bu sayede mekansal yoğunlaşma avantaja çevrilerek ticari faaliyetlere daha fazla imkan tanıyabilmektedir. Açılan işletmelerin gıda sektöründe yoğunlaşmış olması, ihtiyaçların çeşidini ve arz-talep dengesini göstermektedir. Gıdadan sonra en yaygın sektörler arasında ise kozmetik, giyim ve kuaför alanındaki işletmeler gelmekte ve benzer sıklıkta da telefon ve teknik servis işletmelerine rastlanmaktadır.

Çalışmada dikkat çeken hususlardan biri de, katılımcıların çoğunun Türkiye'ye ağırlıklı olarak 2013-2014 yıllarında gelmesine rağmen Sultanbeyli'ye gelişlerinin 2014 sonrasında yoğunlaştığı görülmektedir. Buradan hareketle Sultanbeyli'nin ilk durak noktası olmamasının yanında göçmen nüfus tarafından zaman içerisinde cazibe merkezi haline gelerek diğer bölgelerden buraya taşınma ile mekansal yoğunlaşmanın gerçekleştiği bir bölge haline geldiği yorumu yapılabilir.

Sultanbeyli'de yaşamayı tercih etme sebebi olarak yarısından fazlası, akrabalarının ve tanıdıklarının burada bulunması nedeniyle buraya yerleştiklerini belirtmiştir. Göç teorilerinde de zincir göçler olarak tanımlanan bu tür göçler, öncü göçmenler tarafından ilk yerleşilen bölgelerde etnik yoğunlaşma ve mekansal ayrışmaya zemin hazırlayabildiği gibi sosyal ağlar ve dayanışma üzerinden de karşılaşılan zorluklara karşı tampon mekanizma oluşturarak göçmen açısından olumlu sonuçlar doğurabilmektedir.

Suriyelilerin geçici koruma statüsü altında kayıt altına alınmış olmasına rağmen 2016 yılında henüz yasalaşan çalışma izni, sosyal entegrasyonun yanı sıra ekonomik entegrasyonun da öncelenmesi gerektiğini bizlere göstermiş ve bu alanda hızla çalışmalar yapılmaya başlamıştır. Anket yapılan zaman diliminde mevcut olan 221 işletmeden sadece 73'ünün ruhsatlı olması, ekonomik ve sosyal entegrasyon açısından hala önemli bir mesafe alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Belediyelerin, Sultanbeyli Belediyesi'nin öncülük ettiği Mülteciler Derneği'nin yürüttüğü gibi hukuki, mesleki ve ticari danışmanlıklara ağırlık vermesi önemli olacaktır. Gerekli destek ve açılımların sağlanması durumunda sadece çalışan olarak değil, küçük esnaf, serbest meslek çalışanı ve işveren olarak da Suriyeliler Türkiye ekonomisinin gelişmesinde önemli bir fonksiyon üstlenebilecektir.

KAYNAKÇA

1. Adıgüzel, Y. (2018) Göç Sosyolojisi, Ankara: Nobel Yayınları
2. Aygül, H. (2018). Mülteci emeğinin Türkiye işgücü piyasalarındaki görünümü ve etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 9(20), s. 73. doi: 10.21076/vizyoner.369358
3. Connor, P. (2018, 29 Ocak). Where Syrian refugees have resettled worldwide. Erişim adresi: <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2018/01/29/where-displaced-syrians-have-resettled/>
4. Çetin, İ. (2016). Suriyeli mültecilerin işgücüne katılımları ve entegrasyonu: Adana-Mersin Örneği. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(4), s. 1009-1010. doi: 10.21547/jss.265320
5. Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik. (2016, 15 Ocak). Resmi Gazete (Sayı: 29594). Erişim adresi: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/01/20160115-23.pdf>
6. Geçici Koruma Yönetmeliği. (2014, 22 Ekim). Resmi Gazete (Sayı: 29153). Erişim adresi: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141022-15.htm>
7. İçduygu, A. ve Diker, E. (2017). Labor market integration of Syrian refugees in Turkey: from refugees to settlers. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 3(1), s. 23-24. Erişim adresi: <http://www.gam.gov.tr/files/5-2.pdf>
8. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (t.y.). Geçici koruma. Erişim adresi: http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma_363_378_471
9. İncev (2017) İnsani Gelişme Vakfı, IPM, SEF, Suriyeliler Tarafından Kurulan Şirketler İçin Potansiyel İyileştirme Alanları, Sosyal Öneriler ve Politikalar Kitapçığı
10. İnsani Gelişme Vakfı ve Ipsos Sosyal Araştırmalar Enstitüsü. (2017). Suriyeli mülteci hayatlar monitörü özet değerlendirme. 6 Ekim 2018 tarihinde <http://ingev.org/wp-content/uploads/2017/07/Multeci-Hayatlar-Monitoru.pdf> adresinden erişildi.
11. Karasapan, Ö. M. (2016, 16 Mart). The impact of Syrian businesses in Turkey. Erişim adresi: <https://www.brookings.edu/blog/future-development/2016/03/16/the-impact-of-syrian-businesses-in-turkey/>
12. Lordoğlu, K. ve Aslan, M. (2016). En fazla Suriyeli göçmen alan beş kentin emek piyasalarında değişimi: 2011-2014. *Çalışma ve Toplum*, 49, s. 792-793. Erişim adresi: <http://www.calismatoplum.org/sayi49/lordoglu.pdf>
13. Mülteciler Derneği (2018) Sultanbeyli Belediyesi, Mülteciler Derneği Hizmet Rehberi
14. Mülteciler ve Sığınmacılar Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği. (2018, 26 Şubat). Türkiye'de çalışma izni verilen Suriyeli sayısı. Erişim adresi: <https://muletciler.org.tr/turkiyede-calisma-izni-verilen-suriyeli-sayisi/>
15. Mülteciler ve Sığınmacılar Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği. (t.y.). İstatistikler. Erişim adresi: <https://muletciler.org.tr/istatistikler/>
16. Öztürk, S. ve Çoltu, S. (2018). Suriyeli mültecilerin Türkiye ekonomisine etkileri. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(13), s. 197. Erişim adresi: <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/412371>
17. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. (2016, 2 Temmuz). Suriyeli kardeşlerimize vatandaşlık imkânı vereceğiz. Erişim adresi: <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/45574/suriyeli-kardeslerimize-vatandaslik-imkni-vercegiz.html>
18. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. (t.y.). Türkiye-AB arasında 18 Mart'ta varılan mutabakata ilişkin soru-cevaplar. Erişim adresi: http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ab-arasinda-18-mart_ta-varilan-mutabakata-iliskin-soru-cevaplar.tr.mfa

19. Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı. (2018, Temmuz). Yabancı sermayeli şirketler bülteni Suriye sermayeli şirketler. 6 Ekim 2018 tarihinde http://www.tepav.org.tr/upload/files/1536215730-2.TEPAV_Suriye_Sermayeli_Sirketler_Bulteni___Temmuz_2018.pdf adresinden erişildi.
20. Uçak Erdoğan, E. ve Tarlan, K. V. (2016). Suriyeli mültecilerin Türkiye'deki sivil hayata intibakına yönelik envanter çalışması. Yurttaşlık Derneği web sitesinden erişildi: <https://www.hyd.org.tr/attachments/article/219/suriyeli-multecilerin-turkiyedeki-sivil-hayata-intibakina-yonelik-envanter-calismasi.pdf>
21. Uluslararası Çalışma Örgütü. (2016, 13 Haziran). Suriyeli işçi, işveren ve girişimcilerin işgücü piyasasında karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerileri çalışmayı genel değerlendirme 13 Haziran 2016. 14 Ekim 2018 tarihinde https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---ilo-ankara/documents/meetingdocument/wcms_533055.pdf adresinden erişildi.
22. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu. (2013, 11 Nisan). Resmi Gazete (Sayı: 28615). Erişim adresi: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm>
23. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme. Erişim adresi: http://www.goc.gov.tr/files/files/multecilerin_hukuk_i_statusuneliskinsozlesme.pdf
24. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. Mültecilerin Hukuk Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü. Erişim adresi:
25. [http://www.goc.gov.tr/files/files/MULTECILERIN%20HUKUK%20STATUSUNE%20LISKIN%201967%20PROTOKOLU\(1\).pdf](http://www.goc.gov.tr/files/files/MULTECILERIN%20HUKUK%20STATUSUNE%20LISKIN%201967%20PROTOKOLU(1).pdf)

MEKANSALLAŞMANIN İSTANBUL'DAKİ SURİYELİ MÜLTECİLER İÇİN KÜLTÜREL ARKA PLANI VE ÖNEMİ

Emine Uçak Erdoğan

ucakeminee@gmail.com

ÖZET

İstanbul'daki Suriyeliler: Gündelik Hayat ve Mekan isimli yüksek lisans tezimin bir bölümünden oluşturulan bu makalede; mekansallaşmanın Suriyeli mülteciler için kültürel arka planı ve önemine odaklanılmaktadır. İstanbul'un farklı ilçelerinde yaşayan 30'ye yakın Suriyeli ile kendi kurdukları mekanlarda yapılan derinlemesine görüşmelerle yapılan saha çalışmasında; Suriyelilerin İstanbul'da kurduğu mekanların başında gelen yemek mekanlarının sadece gündelik hayatın devamı için değil; dekor ve tasarımlarıyla onların kendilerini 'evlerinde/vatanlarında' hissedebilmeleri açısından da önemli bir işlev gördüğü gözlenmiştir. Lefevre'nin mekanın sadece fiziksel olmadığı ve zihinsel üretim yapma işlevi olduğu saptamasından hareketle, bu mekanlar, Suriyeliler için 'kendi kültürünü yaşatmak' anlamı taşımaktadır. Bourdieu'nun "alan, habitus", De Certau'nun "taktik" gibi kavramları Suriyelilerin gündelik hayatlarındaki sorunlara karşı çabalarını anlamlandırmakta kolaylık sağlayan kavramlardır. Suriyeliler göçle geldikleri ve yabancı oldukları bu "alanda" kendi kültürel sermayelerini kullanarak, ilişki ağları kurmakta ve buna karşı direniş çabalarına girmektedirler. Suriyelilerin farklılıklarının yok sayılıp tek bir "Suriyeli" kimliğine indirgenmesinden duydukları rahatsızlıkları; farklılıklarını ve kültürel birikimlerini yansıtacak çabalar içine girerek gidermeye çalıştıkları, resim, müzik, görsel sanatlar, edebiyat ve düşünce alanındaki birikim ve üretimlerini ortaya koyarak, kendileriyle ilgili kalıpsal ve indirgemeci bakışı azaltmaya çalışmaktadırlar. **Anahtar Kelimeler:** Suriyeli Mülteciler, Gündelik Hayat, Mekan, Kültürel Miras, Aidiyet

Oturum genel itibarıyla ekonomi üzerine benim sunumum ekonomik bir yönü de olan Suriyelilerin kurduğu mekanlar üzerine... Ancak ekonomiye katkılarının ötesinde mekansallaşmanın kültürel arka planına odaklanmak istiyorum. Suriyeliler ve ekonomi bahsine dair olarak da kısaca şunu

söyleyebilirim... Ekonomi statik bir süreç değildir, yani Suriyelilerin gelişile daralacak azalacak bir pasta değil onlarla büyüyen bir süreci var ekonominin... Bunu da Yusuf hocam başta olmak üzere sunumlarda dinledik, araştırmalardan haberlerden biliyoruz. 2016 yılında İstanbul'daki Suriyeliler, gündelik hayat ve mekan başlıklı bir tez çalışması yaptım. Burada tezimin bir bölümü olan yemek mekanları üzerine bir arka plan sunmaya çalışacağım. Ama öncelikle kısaca niye gündelik hayat ve mekan üzerinden bir çalışma yaptığımı anlatmaya çalışayım. Konu göç ve mültecilik olunca 'soruna odaklanmak' daha çok üstünde durulan çalışmalar. Ev sahibi toplumun bakışı, ötekileştirme ayrımcılık boyutları da olan bu çalışmalar kuşkusuz önemli. Ancak göç sadece sorunlarla anlatılacak bir fenomen değil. Katkılar, değişim, devinim, çoğulculuk gibi bir çok yönü de var. O yüzden Suriyelilerin İstanbul'daki gündelik hayatları üzerinden göçün İstanbul'a olan etkisini de gözlemlemeye çalıştım. Gündelik hayat; toplumun temel değerlerinin farklı toplumsal konumdaki insanlarca paylaşıldığı bir kültürel alan olarak yaşanan anı ve dönüşümlerini algılamak için önemli bir olgudur. Gündeliklik, yeme, içme, barınma, soyun devamı gibi etkinliklerden oluştuğu için ilk başta bireysel gibi görünse de farklı toplumsal iş bölümlerini, ritüelleri içinde barındırıyor olması özelliğiyle toplumsal ve kültürel yönü önemli olan bir kavramdır. Lefebvre, bir toplumu anlamak için gündelik hayata eleştirel bir yorum getirmenin gerekliliğine işaret eder (Lefebvre, 1998: 35). Ve gündelik hayatın bir sunum olarak kabul ederek; akıp giden zaman içinde yorumlanmasında zorluk çekilen gizli örüntüler olarak tanımlar. Lefebvre'ye göre, gündelik hayatın yoksunluğuna takılmadan onun aslında gizli olan gerçekliğini/zenginliğini ortaya çıkarmak; kalabalığın altındaki derinliği açığa çıkarmak ve sıradanın olağanüstülüğüne ulaşmak demektir. Lefebvre'nin yaklaşımında gündelik hayat hem sefaletin hem de zenginliğin alanıdır.

Tezimde gündelik hayat kavramları üzerinden Suriyelilerin yaşantılarını, gündelik hayattaki taktiklerini, dil meselesi başta olmak üzere yaşadıkları sıkıntılarla karşı nasıl taktikler geliştirdiklerini onların anlatılarıyla yorumlamaya çalıştım.

Bu hatırlatmalardan sonra mekansallaşmaya gelirse; Suriyelilerin mekansallaşması yukarıda bahsettiğim gibi daha çok restoran ve kafeler üzerinden oluyor. Bu tabii tesadüf değil dünyadaki diğer göç süreçlerinde de

sıkça karşılaşılan bir durum Çünkü Nazife Şişman"ın deyimiyle evlerini yanlarında götüremeyen göçmenlerin kültürel taşıyıcısı mutfak ve müziktir ve bu iki olgu taşınabilir bir tür vatandır. Mülteci için yanında götürülecek en zahmetsiz bilgi yemek olacaktır.

YEMEK MEKANLARI

Mekânı sosyal bir üretim olarak değerlendiren Lefebvre; bunun sadece binalar, fiziksel projeler olarak algılanmaması gerektiğini insanların günlük etkileşimlerini, zihin dünyalarının, algı ve belleğinin de bu olguya katılması gerektiğini vurgulamaktadır. Lefebvre"ye göre; mekân hem toplumsal olarak hem de zihinsel olarak yeniden üretilir. Bu yönüyle zaman da mekân da tarafsız değildir. İnsanların inşa ettiği mekânsal çerçeveler ve o mekânları deneyimleyenlerin tarafsız olmadığı gibi. Zaman ve mekânın üretimi aksiyon ve reaksiyonlarla dönüşür ve ona göre şekillenir (Lefebvre, 2014). Assmann, yerleşme eğilimi içinde olan ve kendini sağlamlaştırmak isteyen her grubun sadece içsel iletişim biçimlerinin sahnesi olarak değil aynı zamanda kimliklerinin sembolü ve hatıralarının dayanak noktası olarak mekânlar yarattığını belirtir. Assmann"a göre belleğin de mekâna ihtiyacı vardır. Grup, kendi mekânından ayrı düşse de bu birlikteliği mekânları sembolik olarak yeniden üreterek yaşatır (Assmann, 2001: 43).

Göçle gidilen yerlerde şehrin alt tabakalarına itilen göçmenlerin hem kendi kültürlerini korumada hem de daha üst sınıflarla ilişki kurmasında yemek önemli bir köprü işlevini görmektedir. Amerika"ya göç eden Meksikalı, Çinli ve İtalyan göçmenler önce kendi kapalı grupları içinde yemeği bir dayanışma unsuru olarak kullanmışlar ardından böylece kendi özgün kimliklerini korurken yine yemek üzerinden diğerleriyle kurumsallaşmış ilişkiler yakalamışlardır. Güneydoğu"dan İstanbul"a olan göçlerde de bu benzerliklerden bahsetmek mümkündür

De Certeau, yemeğin ve onunla kurulan ilişkinin göçmenlik durumunda fizyolojik bir olgudan daha farklı ve önemli bir alana tekabül ettiğini belirtmektedir. O"na göre, yemeğin özellikle de bayram yemekleri gibi özel yemekler göçmenler için köken kültürünün varlığını en uzun sürdüren olgudur. Bu aynı zamanda Bir çeşit eski toprağa aitliği sığınılan yerde gösterme biçimidir (De Certeau, 2009: 222).

Bundan hareketle Suriyelilerin İstanbul'da kurduğu açtığı yemekle ilgili mekânlar kadar "yemek" olgusunun kendisi de bir "mekân" olarak değerlendirilebilir. Çünkü bu mekânlar içlerinde pişen yemekler kadar dekor ve tasarımlarıyla da Suriyelilerin kendilerini "vatan"larında ve "eskisi" gibi hissettikleri yerlerin başında geliyor. Bildikleri bir tadı, aşına oldukları yüzlerle ve kendi dillerini rahatça konuşarak, etrafta "yabancı" hissettirecek bir bakış olmadan oldukları gibi davranabilecekleri mekânlardan söz ediyoruz. Bu mekânları açan işletmeciler de uğraşlarını para kazanmak ya da fizyolojik ihtiyaçtan önce "Suriyeyi yaşatmak", "kendi kültürünü yaşatmak" gibi sembollerle tarif etmektedirler. Bu işletmeciler mekân isimlerinden iç dekorasyonlarına kadar Suriye'deki eski mekânları yaşatmaya çalışıyorlar. Yani bu mekânlarla aynı zamanda Lefebvre'nin deyiimiyle "zihinsel üretim" de yapıyorlar.

De Certeau yemeğin sadece bedenın biyolojik işleyişini sürdürmeye değil bireyin uzam ve zamanındaki temel referans noktalarından birini biçimlendirerek birey ve dünya arasındaki ilişki biçimlerini somutlaştırmaya yaradığını da belirtmektedir (De Certeau, 2009: 221). Bu anlamda restoranlar hem kurucusu hem de oraya müşteri olarak gelen Suriyeliler için yeni gündelik hayatlarında kendilerini "somut" olarak hissedebildikleri mekanlar olmaktadır.

"Restoranın ismini Halep'teki en ünlü restoranından aldık. Savaşta yok oldu.Oranın anısını yaşatmak istedim. Süslemeleri, dekorasyonu tıpkı oradaki gibi yaptırmaya çalıştım. Halep'in kadim medeniyetini yaşatmak istiyorum" (Nasr Z, 54, restoran sahibi). "Daha Arapça tabelasını gördüğüm anda kendimi Suriye'de hissediyorum.

İçerideyken o his hep devam ediyor. Ama sonra dışarı çıkınca anlıyorum. Burası benim ülkem değil. Bunun bir anlık rüya olduğunu hemen anlıyorum" (Rukiye, 22, yüksek lisans öğrencisi). "Fatih'e gittiğim zaman kendimi Suriye'de hissediyorum, Çok restoran var. Eskiye hatırlatıyor. Suriye'deki mutlu günlerimi hatırlatıyor" (Fethullah A, 24, muhasebeci özel Arapça derisi veriyor). "Sadece restoranlarda, iş yerlerinde değil evlerde de yemek kültürümüzü devam ettiriyoruz. Kendi aramızda toplanıp yemekler yapıyoruz, kadınlar olarak. Bir de şarkılarımızı söylüyoruz unutmamak için. Hem de birbirimize destek oluyoruz" (İman Taha, 42, iş kadını). Suriye restoranları

yukarıda belirtildiği üzere; Suriyelilerin geçici de olsa kendilerini “vatanında” hissetme duygularına sağlasa da tekrar dış dünyaya çıkıldığında sarsıcı bir etkiye de sebep olabilmektedir. Arapça tabelaların artması ve Suriyelilerin şehirde daha görünür olması Suriyelilerce iki karşıt duyguyla değerlendirilmektedir. “sevinç”, “korku”. 5 yıldır İstanbul’da bulunan ve Fatih’te bir restoran işleten 55 yaşındaki Hasan, bu iki farklı duyguyu şöyle dile getiriyor: “Bazen rahatlık gibi hissediyorum. Çoğalsak sıradanlaşırız, görülmez diye ama bazen de korkuyorum. Bir zaman sonra bu artışlar tersine bir rahatsızlığa döner mi? Kendimizi bu kadar belli etmeli miyiz diye kendime sormadan edemiyorum.” Aynı tabelaların garsonluk yapan 23 yaşındaki İhsan için anlamı ise yaşadığı gündelik hayatla çok ilintili: “Oh diyorum bir iş kapısı daha. Çünkü Türklerle çalışmaları şimdilik çok zor. E bu da bize yeni iş kapıları açıyor. Arz talep oldukça bizim için şartlar iyileşiyor.” Restoranların tam olarak ne anlama geldiğini Ömer şöyle anlatıyor: “Çekinmek zorunda değilim. Anlaşılmayacağım diye bir korkum kalmıyor. Başka mekânlarda önce şimdi “bir şey söyleyeceğim anlaşılmayacak sonra hemen o suratlarında ifade aynı olacak. Suriyeli misin? diye soracaklar. Diye düşünüyorum. Suriyelilerin lokantalarında böyle şeylerden korkmadan direk istediğim gibi konuşabileceğim, davranabileceğim hissini yaşıyorum.” Böyle hissetse de yukarıda belirtilen restorandan çıkınca çöken “yabancılık” hissi Ömer’in de anlatısına yansıyor: “Ama bir yandan da oraya gidince unuttuysun her şeyi. Sonra çıktığında halen İstanbul’da olduğunu ve yabancı olduğunu hissediyorsun. O yüzden gitmek beni sevdirse de ardından sarstığı için daha az gidiyorum. Böylece alışmak daha kolay oluyor” Ömer’in hissiyatı sık karşılaştığı bir hissiyat oldu. Bu mekânların iyileştirici etkisinin yanı sıra oradan çıktıktan sonra Suriyeliler üzerinde gündelik hayata alışma konusunda en azından algısal olarak sorun hissettirdiği belirtilebilir.

İman Taha ve Nasr Z, İstanbul’un farklı ilçelerinde işletme açan cinsiyet ve kültürel olarak farklı iki işletmeci. İkisi de açtıkları restoran ya da şirketin sadece para kazanmak, hayatını sürdürmek olarak algılamadıklarını bunu anlam açısından da Suriyelilerin İstanbul’da ki kalıcılığı olarak da önemsettiklerini belirtiyorlar. Aynı zamanda tasarımcı da olan İman Taha, zamanla kültürel geçişkenliğin ve karşılıklı etkileşimin artacağını düşünüyor. Sonuç olarak tekrar vurgulamak gerekirse; İstanbul’da birbiri ardına açılan Suriye restoranları hem sahipleri hem de müşterileri için “oldukları gibi” davranabilecekleri ve kendilerini eski hayatlarındaki gibi hissedebilecekleri mekanlar

olarak işlev görmektedirler. Bu mekanları Suriye'deki mekanlar gibi dekore etmeye çalışan işletmeciler böylece kendi kültürlerini yaşatmayı hedefliyorlar. Göçle gidilen ülke ve şehirlerde yemek üzerinden kurulan dayanışma ağları ve onun üzerinden diğer üst sınıflarla yapılan etkileşimler İstanbul'daki Suriyelilerin restoranları da için de gözlemlenmektedir.

Suriyelilerin İstanbul'da yerleşmek ve mekansallaşmak konusunda hayli başarılı oldukları; bürokratik ve toplumsal sorunların olmaması durumunda bu konuda daha da başarılı olacakları görülmektedir. Suriyelilerin kendi kültürleriyle ilgili etkinliklere yoğun katılım göstermesinin, yeni kültürel ağlar oluşturmasının kökeninde de bu yeni değişimin izleri yer almaktadır. Bu aynı zamanda İstanbul'un kültürel hayatında önümüzdeki süreçlerde Suriyelilerin ağırlığının hissedileceğini ve iki kültürün karşılaşmasından farklı çoğulluklar çıkacağını da ortaya koymaktadır. Bu değişimin en iyi hissedildiği mekanlar ise kuşkusuz Suriye restoranlarıdır. Göçmenlerin gittikleri yerlerde yemek üzerinden kurduğu ağ ve ilişkiler hem kendileri hem de gittikleri yeni yerler için birçok değişime sebep olmaktadır. Suriyeliler İstanbul'da özellikle de Fatih çevresinde giderek bir göçmen mutfağının yerleşmesine öncülük etmektedirler.

KARTEPE SUMMIT

KARTEPE SUMMIT

ENTEGRASYON

SURİYELİ GÖÇMENLERİN SOSYOLOJİK PROFİLİ VE UYUM SORUNLARI

Doç. Dr. Vehbi BAYHAN
İnönü Üniversitesi
vehbi.bayhan@gmail.com

ÖZET

2011 Nisan ayından itibaren savaş nedeniyle Suriye’den Türkiye’ye başlayan mülteci akını sonunda 15 Kasım 2018 itibari ile 158.317’si kamplarda olmak üzere 3 milyon 597 bin 938 Suriyeli Türkiye’de hayatlarını sürdürmektedir. Ülkesini terk eden ve komşu ülkelere sığınan 6 milyonu aşkın Suriyelinin en az %52’sinin, Türkiye’nin tek başına konuk ettiği görülmektedir. Türkiye’nin Osmanlı İmparatorluğu’nun varisi olması gerçeği ve Suriyelilerle aynı coğrafi, sosyal ve kültürel ortamı paylaşması Türkiye’nin sorumluluğunu arttırmaktadır. Suriyelilere “açık kapı politikası” uygulayan Türkiye, en fazla mülteci barındıran ülkedir. Diasporada yaşamak zorunda kalan mültecilerin yeni sosyal ve kültürel çevreye uyum sağlaması sosyolojik açıdan sancılı olmaktadır. Önceleri geçici kalacakları tahmin edilen Suriyeliler, 6 yıldır süren savaşın halen devam etmesi nedeniyle kısa sürede geri dönme ihtimallerinin olmadığı anlaşılmıştır. Türkiye hukuki açıdan Suriye’den gelenlere geçici koruma statüsü vermiştir. Gelen mültecileri tanımak için yapılan sosyolojik araştırmalar sığınmacılara daha iyi hizmet vermek ve uyum süreçlerindeki problemleri asgariye indirmek için önem taşımaktadır. Suriyeli mülteciler/ sığınmacılar ile sivil toplum örgütleri ve stratejik araştırma kuruluşlarının yaptırdığı ve yayınladığı çalışmalar dışında, akademisyenler tarafından bağımsız yapılan gerek nicel gerekse nitel araştırmalar literatürde birikmektedir. Düşünsel sosyoloji açısından yapılan çalışmaların analiz ve sentez edilmesi daha bütüncül (holistik) bakış açısı sunmaktadır/ sunacaktır. Olguyu ve sorunu anlamak için insan davranışlarının salt istatistiki verileri veya yaşam deneyimlerinden nitel anlatıları sunmak yetmemektedir. İncelenen sosyal problemlerin ve olayların Weber’in ifade ettiği gibi “ideal tipler” veya Bourdieu’nun söylemiyle “habitus” bağlamında irdelenmesi önem taşımaktadır. Bu bağlamda, bu çalışmanın

amacı Suriyeli mültecilerle ilgili yapılan nicel ve nitel araştırma bulguları ve araştırma raporlarından Suriyeli göçmenlerin sosyolojik profilini ortaya çıkartmak ve uyum sorunlarını betimlemektir. Dolayısıyla, çalışma betimsel bir araştırmadır. Suriyeli göçmenlerin sosyolojik profili ve uyum sorunları şu temalar halinde analiz edilecektir: Suriyeli göçmenlerin sosyal ve ekonomik özellikleri, göçmenlerin Türkiye’de yaşadıkları yerel halk ile iletişimleri ve yerel halka bakış açıları, yerel halkın göçmenlere karşı tutumları, göçmelerin ve yerel halkın birbirlerine sosyal mesafeleri, gelecek beklentileri vb. konular.

Anahtar Kelimeler: Suriyeli mülteciler, sosyolojik profil, uyum sorunları, yerel halkın bakış açısı, gelecek beklentileri.

GİRİŞ

Türkiye, jeopolitik konumundan dolayı, komşusu olduğu Suriye’deki savaş sonucunda yerinden edinmiş ve savaştan kaçan mültecilere açık kapı politikası uygulamıştır. Hem coğrafi yakınlık hem de tarihi açıdan Osmanlı geçmişinden mülhem ortak kültürel kodlara sahip olmanın getirdiği sosyolojik gerçeklikle en fazla Suriyeli mülteci barındıran ülke Türkiye’dir. Türkiye’de 15.11.2018 itibariyle 3.597.938 Suriyeli var. %47’si 18 yaş altı. Son 3 ayda yeni doğan bebek sayısı 32.142. Türkiye nüfusuna oranları % 5. Kilis’te bu oran %90, Hatay’da %28, Urfa’da %23. Geçmişte aynı kültürel kodları taşıyanlar da yaşanan ulus devlet deneyimi ile iki halkın dil farklılıkları ve kültür farklılıklarının olduğu da aşıkardır. Bu bağlamda, Türkiye’de yıllardır gittikçe artan oranda Suriyeli mültecinin sosyal hayata uyumu temel sorunlardan biridir. Ekonomik, sosyal ve kültürel entegrasyonun sancılı olması doğaldır. Önemli olan az hasarla bu uyum sürecini sürdürmektir. Savaşın ne zaman biteceği belli olmadığı, muğlaklığın halen sürdüğü bir ortamda, Suriyeli mültecilerin ne zaman anavatanlarına dönecekleri belirsizdir. Türkiye’de doğan çocuk sayısı günden güne artmaktadır. Savaş bitse bile ülkelerine dönmek isteyenlerin oranı Türkiye’ye uyum süreciyle azalmaktadır. Dolayısıyla, sosyolojik açıdan mültecilerin profillerinin ortaya çıkartılması uygulanacak sosyal politikalar için temel ve gereklidir. Bu çalışmada, Suriyeliler üzerine yapılmış sosyolojik araştırmalardan Suriyelilerin sosyolojik profili ve uyum sorunları betimlenmeye çalışılmaktadır.

SURİYELİ GÖÇMENLERİN DEMOGRAFİK, SOSYAL VE EKONOMİK ÖZELLİKLERİ

Türkiye'deki Suriyelilerin demografik özellikleri 2017 verilerine göre şu şekildedir: Türkiye'deki Suriyelilerin içinde 0-4 yaş grubunda yer alanlarının sayısı %12,3 yani 400 bindir. Suriyelilerin %50'si yani 1 milyon 600 bininden fazlası 18 yaşının altındaki çocuk ve gençlerden oluşmaktadır. Dikkat çekici bir husus ise erkek nüfusun (%54,1) kadın nüfusundan (%45,8) oldukça fazla olmasıdır. Türkiye'de doğan Suriyeli bebek sayısı, AFAD'ın verilerine göre 224.750'dir. Aynı verilere göre sadece 2016 içinde Türkiye'de 82.850 Suriyeli bebek doğmuştur. Bu da 2016'da ve 2017'de günde ortalama 227 Suriyeli bebeğin Türkiye'de doğduğu anlamına gelmektedir (Erdoğan, 2017: 8).

Mültecilerin yarısı kadın. 2011'den beri Türkiye'de doğan Suriyeli de 355 bin. Günde ortalama 350 Suriyeli çocuk doğuyor. Şu an 0-4 yaş arasında 555 bin, 5-9 yaş arasında ise 500 bin Suriyeli var. Toplamda yaş ortalaması sadece 17. Göçmenlerin yüzde 70'ten fazlası ise ülkelerine bir daha dönmeyi düşünmüyor. Dolayısıyla, bu doğum oranını da göz önüne alınca, 10 yıl sonra nüfusumuzun ciddi bir bölümünün Suriyeli olacağı aşikâr. Bu da sosyolojik, ekonomik, kültürel anlamda çok ciddi bir dönüşüm demek (Özer, 2018).

Türkiye, dünyadaki en büyük sığınmacı nüfusuna ev sahipliği yapmaya devam etmektedir. Türkiye'deki sığınmacıların %90'ından fazlası kampların dışında, kentsel ve yarı kentsel alanlarda yaşamaktadır. Türkiye'deki sığınmacıların yüzde 70'i çocuk ve kadınlardan oluşmaktadır (UNHCR, 2017). Suriyeli sığınmacıların ortalama hane halkı büyüklüğü, Türkiye hane halkı büyüklüğünün (3,5 kişi) neredeyse iki katı oranında, yaklaşık 6,2 kişidir (refugeenewsturkey, 2017). İstanbul'daki Suriyeli sığınmacı ailelerin ortalama hane halkı büyüklüğü 5 kişinin biraz üzerinde olup, her hanede ortalama 2 aile bulunmaktadır (Hayata Destek Derneği, 2016:8).

Çok çocuk sahibi olma Suriyelilerin kültürlerinin bir parçası. Dünyanın her yerinde, göçmenlerin ya da mültecilerin yaptığı çocuk sayısı, ilk başta her zaman yerel nüfusun üzerinde seyrediyor. Sonra, yavaş yavaş entegrasyon süreçleri başladıktan sonra, yerel nüfusla aynı seviyeye iner (Akçapar, 2018).

Aile yapısı itibarıyla parçalanmış aileler çoğunluktadır. Suriyeli üniversite öğrencilerinin aile üyeleri çeşitli yerlere dağılmış ailelerdir. Buna göre, örnekleme'deki öğrencilerin yüzde 89'unun aileleri hala Suriye'de, yüzde 78'inin aileleri ise Türkiye ve Suriye dışındaki ülkelerde yaşamaktadır. Yaşadıkları travmaların nedenleri çerçevesinde Suriyeli üniversite öğrencilerinin savaştaki kayıpları bağlamında, örneklemin yüzde 13,8'i dışında hepsinin Suriye'deki iç savaşta tanıdıklarını kaybettiği, yüzde 60'ının uzak veya yakın akrabalarını, yüzde 25'inin ise bir arkadaşını kaybettiği görülmektedir (Erdoğan, 2017: 61).

Mevcut verilere göre Türkiye'deki Suriyelilerin %33'ünden fazlası okuryazar bile değildir. %13 okula gitmeden okuma yazma öğrendiğini ifade etmiş, %26 ise hiçbir beyanda bulunmamıştır. Türkiye'deki Suriyeliler içinde üniversiteye giden ya da mezun olanların gerçek oranı %2'nin altında görünmektedir. Bu durum, geleceğe yönelik projeksiyonlar bakımından da son derece önemlidir. Türkiye'de zorunlu eğitim çağındaki (6-17 yaş) çocukların %52'si (459000) okula giderken, %48'i (421000) okula gitmemektedir. Millî Eğitim Bakanlığı ve UNICEF tarafından desteklenen eğitim programlarına katılım 492 bine, yani okul çağındakilerin %52'sine ulaşmıştır. Çocukların %19'u Türk devlet okullarına alınmış ve Türkçe eğitim almaları mümkün olmuştur. Ancak okula gidenlerin %33'ü Geçici Eğitim Merkezi (GEM) adı verilen okullarda, Arapça ve Suriye müfredatına göre eğitim görmektedir. Mart 2017 itibarı ile 432 adet olan GEM'lerde öğretmen kalitesi, okullardaki devamsızlık, mekân ve okula öğrencilerin ulaşımı konularında ciddi sorunlar yaşanmaktadır. GEM'lerde, 12 bini Suriyeli olmak üzere 14.500'ün üzerinde "gönüllü öğretmen" görev yapmaktadır. MEB 2016'dan itibaren bütün Suriyeli çocukların 2-3 yıl içinde Türk Eğitim sistemi içine entegre edilmesi için çalışmalara başlamıştır. Bu çerçevede Türkiye'nin ortaya koyduğu çaba olağanüstüdür ve her türlü takdirin ötesindedir. Türk Üniversitelerinde görev yapan Suriyeli Öğretim Elemanı sayısı 392, üniversite öğrenci sayısı ise 14.747'dir (Erdoğan, 2017: 12-14).

GEM'lerin kapatılması, her ne kadar doğru bir adım olsa da mevcut eğitim sistemindeki fiziki şartların ve insan kaynağı kapasitenin yeterli olmaması yerel halkın Suriyelilere karşı olan olumsuz algısını artırmaktadır. GEM'lerde çalışan yaklaşık 13 bin Suriyeli öğretmenin, devlet okullarında sözleşmeli olarak istihdam edilmesi sağlanabilir. Bu öğretmenler, mülteci barındıran

başka ülkelerde de uygulanan “kültürel arabulucu” olarak Suriyelilerin yoğun olduğu sınıflarda görevlendirilebilir. Söz konusu öğretmenler Türkçe öğrendikleri takdirde, Türkiyeli öğretmen/öğrenci, idareciler ile Suriyeli çocuklar ve aileleri arasında bir süreliğine köprü rolünü üstlenebilir (International Crisis Group, 2018:8).

Suriyeli sığınmacıların istihdam ve ekonomik durumu ise şu şekildedir: İnsani Gelişme Vakfı (INGEV) tarafından, 27 Nisan-20 Mayıs 2017 arası sığınmacı nüfusunun yüzde 79'unu barındıran 10 ilde (İstanbul, Şanlıurfa, Hatay, Gaziantep, Adana, Mersin, Kilis, Mardin, Bursa, İzmir) yaklaşık bin 300 kişiyle yapılan araştırma sonucuna göre, Türkiye’de yaklaşık 650 bin Suriyeli kayıtlı veya kayıtsız olarak istihdam edilmektedir. Suriyelilerin yüzde 31’i çalışıyor ve çoğu kayıt dışıdır. Çalışanların yüzde 17’si Türkiyeli işverenin yanında çalışırken, yüzde 5’i Suriyeli işverenin yanında çalışmaktadır. Yüzde 5’i de kendi hesabına çalışıyor. Suriyeli erkeklerin yüzde 50’si çalışmıyor, yüzde 24 ise iş arıyor. Suriyeli sığınmacı kadınların yüzde 8’i çalışırken yüzde 9’u ise işsiz statüsünde yer alıyor. Suriyeli kadınların yüzde 73’ü ne çalışıyor ne de iş arıyor. Suriyeliler arasında istihdam alanında yüzde 98 düzensizlik mevcuttur. Türkiye’de yabancı sermaye statüsü ile kurulan 8 bin 100 Suriyeli şirket bulurken, genellikle küçük ve orta ölçekli işletme boyutunda olan bu şirketlerde ortalama 9 kişi istihdam edilmektedir. 100 bine yakın Suriyeli kendi adlarına informal olarak çalışma durumundadır. Halen çalışma izni olan Suriyeli sayısı 20 bini geçmiyor. Ancak, fiili çalışan sayısı çok daha yüksektir. Çalışanların yaklaşık dörtte biri Suriyeli işveren yanında çalışırken, dörtte üçünü Türkiyeli işverenler istihdam ediyor. Türkiye’de sayıları 3,5 milyonu bulan Suriyelilerin yüzde 64’ünün geleceğe umutla baktığı, yüzde 52’sinin ise geleceğini Türkiye’de gördüğü görülmektedir. Kayıt dışı, ucuz işgücü olarak çalıştırılan Suriyelilerin günlük satın alma gücü ise 2 doların altındadır. Suriyeli sığınmacı bir ailenin gıda, içecek, kişisel temizlik gibi kalemlerin dahil olduğu aylık hane tüketim harcaması 867 Türk Lirası olduğu varsayılırsa kişi başı harcaması ise 140 TL. Yani Suriyeli sığınmacıların günlük kişi başı satın alma gücü günlük 2 doların altında, sadece 1.33 dolar (yaklaşık 4,6 lira). Suriyelilerin yüzde 70’i ise “çalışma koşullarım buradaki halka göre çok daha kötü” ifadesine katılmaktadır (Refugeenewsturkey, 2017).

YAŞADIKLARI YERLERDE YEREL HALKIN GÖÇMENLERE VE GÖÇMENLERİN DE YEREL HALKA BAKIŞ AÇILARI

Türk vatandaşlarının Suriyeli göçmenlere bakış açıları ve göçmenlerin toplumsal hayata etkileri yapılan araştırmalar bağlamında şu şekilde ifade edilebilir:

- Günlük hayatına doğrudan yansıyan pek çok etki ve risklerine rağmen Türk toplumunun Suriyeliler konusundaki toplumsal kabul düzeyi son derece yüksektir.
- Türkiye'deki Suriyeliler konusunda toplumun ortaya koyduğu yaklaşım büyük ölçüde "hak temelli" bir anlayışa işaret etmektedir. Örneğin "savas devam ediyor olsa bile geri gönderilmelidirler" önermesine çok ciddi bir karşı çıkış söz konusudur. Yine "din kardeşliği", "komşuluk" vb. hususlar yerine "zulümden kaçanlara destek" zihniyetinin ön planda olması dikkat çekicidir.
- Türk toplumunun yarısından fazlası Suriyelilerin ülkede kalacağına dair bir algıya sahiptir.
- Sınır komşuluğuna ve etnik-dini yakınlıklara rağmen Türk toplumunda Suriyelilere yönelik kültürel yakınlık hissi çarpıcı bir biçimde çok az oranda tespit edilmiştir. Yani bu konuda ciddi bir ötekileştirme söz konusudur. "Suriyeliler ile kültürel olarak aynı olduğumuzu düşünüyorum" önermesine destek sadece % 17'dir.
- Suriyelilerin çalışması konusunda da toplum ikiye ayrılmıştır.
- Türk toplumunun en büyük itirazı Suriyelilere vatandaşlık verilmesi konusunda ortaya çıkmaktadır. Bu çok net reddedilmektedir.
- Suriyelilerin yerel halkın işlerini ellerinden aldıklarına dair özellikle bölgede ciddi bir kaygı bulunmaktadır. (Erdoğan, 2015:7).
- Suriyeli sığınmacıların işgücü piyasası üzerine diğer bir etkisi, Suriyeliler sigortasız ve güvencesiz veya düşük ücretle çalışmak zorunda kaldıklarından dolayı, ücret düzeyindeki azalmadır. Bu çerçevede, yerel halkın işlerini kaybetme riski artmakta ve özellikle enformel sektörlerde işsizlik oranının artmış olma ihtimali yüksektir.

- Gıda fiyatlarında artışın sığınmacıların yerel halk üzerindeki diğer önemli etkilerinden biri olduğu düşünülmektedir.
- Sığınmacı akımının bir diğer önemli sonucu kiralardaki artıştır.
- Sığınmacı akımının bir diğer sonucu sağlık sektöründe ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda yerel halk, sığınmacıların varlığının sağlık hizmetlerinin kalitesini azalttığına, randevu süresini uzattığına ve özel doktor ücretlerini arttırdığına inanmaktadırlar.
- Eğitim, sığınmacıların etkilerinin gözlemlenebileceği diğer bir sektördür. Yerel halk, sığınmacı yoğunluğundaki artışın eğitim hizmetleri üzerinde bir baskı oluşturduğunu ve eğitimin kalitesinin azaldığını düşünmektedir.
- Sığınmacıların diğer bir etkisi, sığınmacıların varlığının şehirlerinden dış göçe neden olduğunu düşünmektedirler. Şehirlerinden göçün en önemli nedeni olarak ekonomik ve güvenlik koşullarını görmektedirler (Orsam, 2015:19- 27).
- İstanbul'da mülakat yapılan belediyeler, yerel kurumlar ve mahalle sakinleri, mahalleli tarafından Suriyeli sığınmacılara yönelik bazı düşmanca tutumlar sergilendiğini, bunun temel nedeninin Suriyelilerin kendi yaşadıkları bölgelerdeki fabrikalarda (özellikle tekstil ve ayakkabı üretimi alanında) ücretlerin düşmesine ve kiralarda artmasına yol açması olduğunu, ancak genel anlamda Suriyelilerle, özellikle de etnik ve akrabalık bağlarının olduğu mahallelerde olumlu ilişkiler kurulduğunu belirtmişlerdir (Hayata Destek, 2016: 8-9).

Suriyeli göçmenlerin Türk toplumuna bakış açısı ve yaşadıkları sorunlar, araştırma sonuçlarına göre şu şekildedir:

- Suriyelilerin Türkiye'de olmaktan memnun ve mutlu oldukları, Türk halkına ve devlete müteşekkir oldukları, mümkünse ülkelerine geri dönmek istedikleri ancak bu ihtimalin her geçen gün azaldığını ifade ettikleri gözlenmiştir. Yine Türkiye vatandaşlık verirse kabul etmeye sıcak baktıkları, çalışma hakkı istedikleri ve böylece kendi ihtiyaçlarını kendilerinin gidermek istedikleri, kendilerine "misafir" denilmesinden rahatsızlık duydukları, Cenevre Anlaşmasına Türkiye'nin koyduğu ve Suriyelilerin bu nedenle sığınmacı olmalarını engelleyen "coğrafi sınırlama"nın (çekince)

kaldırılmasını talep ettikleri, mesleki ve/ya da eğitim bakımından nitelikli olanların mümkün olursa 3.ülkelere geçmek istedikleri, çocuklarının eğitim alamamasından son derece rahatsız oldukları, her geçen gün Türkiye’de kalmaya daha sıcak baktıkları gözlenmiştir. Burada istisnai olarak mesleki ya da eğitim bakımından nitelikli olanların, mümkün olursa üçüncü ülkelere geçmeye sıcak baktıkları gözlenmiştir (Erdoğan, 2015: 6).

- Suriyeli üniversite öğrencilerinin %50’den fazlası Türklerle iyi ve çok iyi ilişkileri olduğundan söz ederken, iyi olmayan ilişki oranı yaklaşık olarak %40 civarında tespit edilmiştir. Aynı öğrencilerin, Suriyeliler dâhil, diğer Araplarla ilişkilerinde ise “iyi ilişki” oranı %80’i aşarken, olumsuz nitelenenler sadece %11’de kalmaktadır. Bunu, Suriyeli öğrencilerin henüz yeterince Türklerle kaynaşmadığının bir göstergesi olarak okumak mümkündür. Ancak dil bariyerinin önemli bir rol oynadığı, kültürel farklılaşmadan kaynaklanan önemli engellerin olduğunu da unutmamak gerekmektedir (Erdoğan, 2017: 46).
- Sığınmacıların İstanbul’da günlük yaşamlarında karşı karşıya kaldıkları güçlüklerden bazıları; işgücü piyasasında istismar edilmeleri, Türkçe dil kurslarının yeterli sayıda olmayışı, günlük hayatta ayrımcılık, yerel nüfusun yaşadıkları güçlüklerle ilgili empati kuramaması, yerel nüfus tarafından üretilen klişeler ve önyargılar, çocuklara yönelik eğitim olanaklarının yetersizliği, sağlık hizmetlerine erişimdeki sıkıntılar, limitli ve düzensiz destek, yaşam giderlerinin yüksekliği, sosyal ve siyasi tanınma problemleri, bu ülkede gelecek beklentilerinin olmaması ve en önemlisi de kapsamlı ve net bir yasal statülerinin olmayışıdır. Bazı sığınmacıları, hayatlarını riske atma pahasına Türkiye’den ayrılmaya ve Avrupa’ya gitmeye iten sorunlar bunlardır (Hayata Destek Derneği, 2016: 8- 9).
- Suriyeli üniversite öğrencilerine göre, kendileri dışındaki Suriyeli sığınmacılar çoğunlukla zorluklar içinde ve endişelidir. Suriyelilerin ayrımcılığa tabii tutulduğu düşüncesi de Suriyeli üniversite öğrencileri arasında oldukça yaygın bir görüş olarak gözlenmektedir. Suriyeli üniversite öğrencileri Suriyelilerin çalışma koşullarının da oldukça sorunlu olduğu görüşünü ifade etmektedirler (Erdoğan, 2017: 48).

SURİYELİ SİĞİNMACILARIN TOPLUMSAL, EKONOMİK VE GÜVENLİK AÇISINDAN ETKİLERİ

Suriyeli sığınmacıların toplumsal etkileri, araştırmalar bağlamında şu şekilde ifade edilebilir:

- Dil, kültür ve yaşam tarzı farklılıkları toplumsal uyumu güçleştirmektedir.
- Yerel halk arasında çok eşlilik yaygınlaşmakta, buna bağlı olarak boşanma oranları artmaktadır.
- Çocuk işçiler yaygınlaşmaktadır.
- Etnik ve mezhepsel kutuplaşmayı tetikleyebilecek zemin oluşmaktadır.
- Bazı sınır illerinde demografik yapının değişmesinin yarattığı kaygı söz konusudur.
- Demografik yapıda (doğurganlık oranı, nüfus artış oranı) değişim ortaya çıkmaktadır.
- Suriyelilerin yaşam koşullarının zorluğu ve eğitim imkânından faydalanmıyor olması uzun vadede suç oranlarındaki artış da dâhil bazı sosyal sorunlara uygun zemin hazırlamaktadır
- Yerel halk ve Suriyeliler arasında yaşanan bazı sıkıntılara rağmen toplumsal barışı bozmamak adına her iki toplumda bir fren mekanizması gelişmiştir. Şimdiye kadar ciddi sosyal sorunların yaşanmamış olması sosyal yapının sorunlarla baş edebilme kapasitesini göstermektedir.
- Sancılı da olsa Suriyelilerin Türk toplumuna entegrasyon süreci başlamıştır. 224750 Suriyeli Türkiye’de doğmuştur. Suriyelilerle evlilik konusu bir taraftan tepkiye neden olurken diğer taraftan iki toplumun kaynaşmasına vesile olmaktadır. Çok sayıda yatırımcı ve küçük işletmeciler sermayelerini, işlerini Türkiye’ye taşımıştır. Suriyelilerin önemli bir bölümünü çocuk ve genç yaşta kiler oluşturmaktadır. Bu kesim Türkiye’de büyümektedir. Bunların çoğunluğu eğitim almaya da yaşam içinde Türkçeyi öğrenmeye başlamıştır (Orsam, 2015a:7-8).

- Suriyeli üniversite öğrencilerinin Türkiye’de en fazla yaşadıkları sorunlu konuların en önemlileri eğitim ve iş, en az sorunlu konular ise gıda, ardından da dil ve ayrımcılık olarak ortaya çıkmıştır (Erdoğan, 2017:50).
- Suriyeli sığınmacıların çoğunun Türkiye’ye ve İstanbul’a gelme nedeninin genelde kültürel ve dini yakınlık, özelde ise toplumsal ağlar olduğunu göstermiştir. Dolayısıyla, ankete katılanların büyük çoğunluğu, İstanbul’da kendilerini daha güvende hissettiklerini ifade etmişlerdir (Hayata Destek Derneği, 2016: 9).

Suriyeli sığınmacıların ekonomik etkileri, araştırmalara göre şu şekilde vurgulanabilir:

- Suriyelilerin ekonomik alandaki etkilerine genel olarak bakıldığında risk ve fırsatların iç içe geçtiği bir tablo söz konusudur.
- Kiralarda artış gözlenmektedir ve kiralık ev bulmak giderek zorlaşmaktadır.
- Sınır illerinde enflasyon artışı ortaya çıkmıştır.
- Özellikle küçük işletmelerde kaçak işçi çalıştırma yaygınlaşmaktadır.
- Kaçak Suriyeli çalıştıran ve çalıştırmayan firmalar arasında haksız rekabet ortaya çıkmaktadır.
- Yerel halk iş fırsatlarının ellerinden alındığına inanmaktadır. Ancak iş dünyası açısından bakıldığında bu iddianın karşılığının olmadığı görülmektedir. Normal şartlarda işini kaybedecek kişiler de Suriyeliler nedeni ile işsiz kaldığını düşünmektedir. Ayrıca sığınmacılar genelde yerel halkın çalışmayı tercih etmediği alanlarda istihdam edilmektedir. Böylece vasıfsız işgücü gerektiren iş kollarında işgücü açığı kapanmaktadır.
- Suriyelilerin sınır illerinde işgücü açığını kapatması bölgedeki yatırım ortamına olumlu katkı sunmaktadır.
- Ücret düzeyinde önemli düşme gözlenmektedir.
- Suriye’deki ve Türkiye’deki Suriyelilere sağlanan insani yardım malzemelerinin ve hizmetlerin yerel firmalardan temin edilmesi, özellikle gıda ve tekstil firmaları için bir fırsat oluşturmaktadır.

- Başta Halep'ten olmak üzere, tüccar ve yatırımcı Suriyeliler de Türkiye'ye gelmektedir. Deniz ve limanın varlığı bu Suriyeliler için Mersin'i bir cazibe merkezi kılmaktadır. Bu konuda öne çıkan bir diğer il Gaziantep'tir.
- Suriyeli sermayenin Türkiye'ye kanalize olması ile ilgili büyük fırsatların kaçtığı ileri sürülmektedir.
- Ortadoğu ülkeleri ile ticaret ve yatırım ilişkisi olan ve o pazarları iyi bilen Suriyeli tüccar ve yatırımcılar bu ülkeler ile olan ticaret ve yatırım ilişkisine katkı sunmaktadır.
- Suriyeliler küçük işletmeler (fırın, ayakkabı üretimi, vb.) yoluyla üretim ve ticarete katkı sağlamaktadır. Ancak bu işletmelerin tamamına yakınının kaçak olması dolayısıyla vergi vb. yasal yükümlülükleri yerine getirmemeleri haksız rekabete neden olmaktadır (Orsam, 2015a: 8).
- Çocukların büyük çoğunluğu okula gitmek yerine ailelerine destek olmak amacıyla dilencilik yapmakta ya da fabrikalarda/atölyelerde çalışmaktadır. Suriyelilerin çoğu aynı işte çalışan Türkiyeli vatandaşların aldığı ücretten çok daha düşük ücretler karşılığında çalışmakta ve istismar edilmektedirler (Hayata Destek Derneği, 2016: 8).

Suriyeli ve Türkiyeli vasıfsız işçiler arasında kayıt dışı iş imkânları konusunda yaşanan rekabet, toplumsal gerginlikleri körüklemektedir. Kayıt dışı çalışan vatandaşlar; ücretlerinin düştüğünden, işverenlerin Suriyelileri tercih ettiğinden ve dolayısıyla kimi zaman işlerini kaybettiklerinden yakınmaktadır. Tekstil, mobilya üretimi, inşaat, mevsimsel tarım gibi sektörlerde kayıt dışı çalışma oranı nispeten yüksektir (InternationalCrisisGroup, 2018:3).

Suriyeli mültecilerin iş bulmalarını sağlamak için İŞKUR ve çeşitli STK'lar tarafından verilen eğitimlerden hâli hazırda arzu edilen verim alınamamaktadır. Bunun temel sebebi, eğitim kurslarının çoğu zaman piyasanın ihtiyaçlarına göre tasarlanmamasıdır. Örneğin Gaziantep'te bir STK çalışanı, Suriyelilere kuaförlük eğitimi verilmesine rağmen şehirde o kadar çok kuaför açığı olmadığı için kursu bitirenlerin iş bulamadıklarını aktarmıştır. Bir diğer sorun ise Suriyelilerin, kayıtlı çalışmaları hâlinde Kızılay Kart, şartlı eğitim yardımı gibi doğrudan nakit yardımlarından faydalanma haklarını kaybedeceklerini

düşünceleridir. Söz konusu bu yardımlardan mahrum kalmamak için var olan kayıtlı iş imkânlarını çoğu zaman kabul etmek istememektedirler. Bu sebeple kimi mesleki eğitim kurslarına günlük ödenek teşvikleriyle katılım sağlayan bazı Suriyelilerin, kurs bitiminde kayıtlı iş imkânı sunulduğu hâlde bu işleri kabul etmediklerini tespit görülmektedir (InternationalCrisisGroup, 2018:4).

Suriyelilerin kendi kendilerini idame edebilmesi: Acil Sosyal Güvenlik Ağı (ESSN) kapsamında, Kızılay Kart aracılığıyla ihtiyaç duyan Suriyeliler için kişi başına 120 TL'lik koşulsuz nakdi yardım dağıtılmaktadır. Bu yardımın, dezavantajlı kişiler (yaşlı, hasta, çocuk vs.) haricindeki çalışma hayatına dâhil olabilecek Suriyeliler için koşullu hâle getirilmesi, “yardımlara bağımlılık” sorununun üstesinden gelinmesine katkıda bulunabilir. Bu kapsamda nakdi yardımı almaya devam etme koşullarına, Türkçe dil kursuna veya mesleki/işbaşı eğitim programına kayıt olma maddeleri eklenebilir. Türkiye'ye uzun vadede yerleşecek olan çoğu Suriyeliye insani yardımlardan ziyade kendi hayatlarını idame ettirebilecekleri becerilerin kazandırılması, işgücüne katılımlarının ve topluma katkılarının önünü açacaktır (InternationalCrisisGroup, 2018: 6).

GETTOLAŞMA RİSKİ

Gaziantep'teki Suriyeli topluluğun tipik bir geleneksel ataerkil toplum özelliği taşıması kadının çalışma, sosyal ve eğitim hayatına daha az katılmasına neden olmuştur. İş olanaklarının sınırlılığı, dil bilmemek, eğitim ya da iş tecrübesi eksikliği Suriyelilerin iş bulmalarına engel olmasa da daha tatmin edici iş bulma ihtimallerini ciddi oranda azaltmaktadır. Bu da Gaziantep'teki Suriyelilerin sosyo-kültürel hayata ve toplumsal ilişki ağlarına yeterince dâhil olamamalarına, buna bağlı olarak kendi içlerine kapanıp gettolaşmalarına neden olabilecek bir etkidir (Gültekin vd., 2018:65).

Saha çalışmasında yapılan görüşmelerde, Suriyeliler ve yerel halk arasındaki etkileşimin son derece sınırlı olduğunu tespit edilmiştir. Çalışmayan Suriyeli kadınlar, günlük hayatlarında yalnızca Suriyeli komşularını ziyaret etmekte, aynı yaştaki Suriyeli ve Türkiyeli çocuklar mahallede yan yana yaşamalarına rağmen sokağın iki ucunda ayrı gruplar hâlinde oynamaktadır.

Ankara’da Kur’an kursundan çıkan Türkiyeli genç kızlar, Suriyeliler ile aynı sınıfta okumak istemediklerini ifade etmişlerdir. Etkileşimin önündeki en büyük engel dil faktörüdür ancak Türkçe konuşmayı öğrenmiş Suriyeli çocuklar bile kendi arkadaş gruplarında kalmayı tercih etmektedirler. Yerelde, iki toplumun üyelerini bir araya getirecek ve pozitif etkileşimi sağlayacak ortak alanlar çok sınırlıdır. Erkeklerin, genellikle çalıştıkları yerlerde birbirleri ile etkileşimi daha fazla olmaktadır.

Camiler de önemli bir etkileşim alanıdır ancak doğrudan diyalogu teşvik eden, karşılıklı önyargıların yıkılmasını sağlayacak imkânlar çok azdır. STK’ların, Suriyelilerin göçünden sonra açmış olduğu toplum merkezleri de bu görevi çok sınırlı şekilde yerine getirebilmektedir. Bu merkezler, yerel halka da açık olduğu hâlde o mahallede yaşayanlar genelde buraların sadece Suriyelilere hizmet verdiğini düşünmektedir (InternationalCrisisGroup, 2018: 7).

Ankara’daki Suriyeliler üzerine yapılan araştırma bulgularına göre, Türkiye’nin diğer illerine nazaran Ankara, uygun yaşam koşulları, alışveriş, barınma ve iş imkânları ile mültecileri kendisine çekmektedir. Mülteci ailelerin birbirlerini etkileyerek sıralı göç ettikleri ve belli mahallelerde yoğunlaştıkları görülmüştür. Bu yoğunlaşma mülteci nüfusunun geometrik artışına neden olmuştur. Türkiye ve Ankara’yı göç kararı yönünden avantajlı kılan özelliklerin başında, güvenli bulunmaları, açık kapı politikası ve ulaşım kolaylığı gelmektedir. Yakınlık, hem göçü hem de dönme imkânı bulduklarında geri-göçü maddi olarak karşılanabilir hale getirmektedir. Kimi katılımcılarca Halep’e benzetilen Ankara, ‘optimum kent büyüklüğü’ ile hem kozmopolit bir kentin yabancı kabul potansiyeline sahiptir hem de İstanbul kadar karmaşık değildir (Bakioğlu vd. ,2018:59).

Suriyeli sığınmacıların güvenlik açısından etkileri, araştırmalara göre şu şekildedir:

- Yerel halk arasında Suriyelilerin asayişini bozduğu yönünde bir söylem oluşmuş durumdadır. Ancak bunun karşılığının olmadığı görülmektedir. Sığınmacıların karıştığı adli olayların oranı son derece düşüktür ve çoğunda davacı pozisyonundadırlar.
- En ciddi güvenlik riski yerel halk arasında var olan tepkinin bir provokasyon neticesinde şiddet içeren kitlesel tepkiye dönüşmesi ihtimalidir.
- Sınıra yakın yerleşim alanlarında yaşayan yerel nüfusun en büyük kaygılarından biri kendilerini terör saldırılarına açık hissetmeleridir.
- Suriyelilerin kenar mahallelerde bir arada yaşamlarını sürdürmesi uyum sürecini zorlaştırmaktadır ve uzun vadede güvenlik sorunlarının doğmasına neden olabilecek bir zemin hazırlamaktadır. (Orsam, 2015a: 8-9). Getto tarzı bir yaşam topluma uyumu zorlaştırmaktadır.

Ankara, İstanbul ve İzmir’de gerçekleştirilen saha çalışmasında, vatandaşlar ile yapılan mülakatlar sonucunda, genel olarak Suriyelilere yönelik olumsuz algının bir önceki yıla oranla daha da arttığı gözlemlenmiştir. Bu bulgu, çeşitli kamuoyu anketlerinin sonuçları ile de örtüşmektedir. Olumsuz algı ve toplumsal gerginlik, özellikle kentsel alanlarda kimi zaman şiddete dönüşebilmektedir. Uluslararası bir kuruluşun açık kaynaklar ve medyadan derlediği verilere göre yalnızca 2017 yılında, Türkiye çapında Suriyelilerin karıştığı 181 adli vaka ve toplumsal gerginlik olayı yaşanmıştır. Basına yansıyan haberlere göre bu olaylarda en az 35 kişi (24’ü Suriyeli olmak üzere) yaşamını yitirmiştir.

Yapılan saha çalışmalarında görünürde “namus meselesi” gibi toplumun hassas olduğu bir konudan patlak veren şiddet olaylarının altında çoğu zaman daha derin sebepler yattığı görülmektedir. Örneğin sosyal medyada ve/veya mahallede, Suriyeli bir erkeğin bir kadına taciz/tecavüzde bulunduğu söylentisi yayıldığında Suriyelilere karşı genel bir öfke patlaması olduğu gözlemlenmektedir. Ancak bu tür şiddet olaylarının temelinde, Suriyelilerin ekonomiye zarar verdiği ve işgücü rekabetine neden olduğu kanısının yattığı, taciz/tecavüz söylentilerinin daha ziyade bardağı taşıran son damla olduğu görülmektedir (InternationalCrisisGroup, 2018: 1-2).

Çatışma Çözümü İçin;

Yerel aktörlere daha fazla hareket alanı verilmesi: Kaymakam ve belediye başkanlarının yetki alanlarını genişletmek şu noktalar açısından önemlidir:

- Mahalle bazındaki ihtiyaçların belirlenmesi,
- Yerel halkın farklılaşan endişelerinin daha iyi anlaşılabilmesi,
- Toplumsal uyum konusunda atılacak adımların daha sağlıklı tespit edilebilmesi ve başarılı şekilde uygulanması.

Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı mahallelerdeki muhtarlıklarda “Suriyeli muhtar yardımcılarının” görevlendirilmesi de gerginlikleri azaltma konusundaki çabaları destekleyebilir (InternationalCrisisGroup, 2018: 3).

SIĞINMACILARIN YAŞADIKLARI TOPLUMA KARŞI SOSYAL MESAFESİ

Türkiye’de Türklerin Suriyelilere yönelik olarak sosyal mesafelerinin son derece yüksek olduğu bilinmektedir. Suriyelilerin Türklere yönelik sosyal mesafesi ise Suriyeli üniversite öğrencileri üzerine yapılan çalışma aracılığı ile ilk kez ölçülmüştür. Buna göre Suriyeliler Türklere sırasıyla en çok okul arkadaşı olmayı, ardından komşu olmayı ve işyerinde birlikte çalışmayı, yakın arkadaş olmayı arzu ederlerken, en az evlenmeyi arzu edeceklerini, erkek/kız arkadaşlığını isteyeceklerini ifade etmişlerdir. Kuşku yok ki ortaya çıkan veriler Suriyelilerin Türklerin onlara baktığından daha sıcak ve dostça baktıklarını ortaya koymaktadır. Ancak bu araştırmanın Suriyeli üniversite öğrencileri ile yapılması çerçevesinde göreceli olduğu ifade edilebilir. Dolayısıyla, sosyal mesafe ölçeği Suriyeli sığınmacı toplumunun tümünde daha farklı gözlenebilir ve buradaki veriler yanıltıcı olabilir (Erdoğan, 2017: 50). Kültürel farklılıklar, dini pratik farklılıkları, çalışma yaşamına katılım, dil ayrımı gibi pek çok neden mültecilerin sosyal dışlanmaya maruz kalmalarına yol açmaktadır. Suriyeli ve Türkiyeli çocukların sınırlı da olsa oyun oynadıkları, yetişkinlere nazaran daha fazla iletişim kurdukları gözlemlenmiştir. Ancak mültecilerin kümelenmeleri ve dil engeli nedeniyle çocuklar mahallede daha az karşılaşmaktadır. Buna bir de Türkiyeli annelerin çocuklarının Suriyeli olanlarla oynamasına izin vermemesi de eklenmektedir. Çocukların yetişkinlerden daha hızlı dil öğrenmelerinde karşı topluluğa önyargısız yaklaşımlarının da etkisi olduğunu söylemek mümkündür (Bakioğlu vd., 2018:61).

Günlük hayatta karşılaşılan sorunların % 55'i dil, % 50'ye yakını iş ve işsizlikle ilgilidir. Gaziantep'teki Suriyelilerin yaklaşık % 50'sinin samimi olduğu hiç bir Gaziantepli arkadaşı yoktur. Bu sonuçlar, Gaziantep gibi iş, çalışma, barınma, etkileşim, mutfak hususlarında değişime açık bir kentte bile, yüksek demografik yoğunluğa rağmen toplumsal ilişkilerdeki mesafeyi göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Bu sonuçlar, ileriye yönelik uyum ve karşılıklı değişme konularında politika oluşturucuların nelere dikkat etmesi gerektiğinin de altını çizmektedir (Gültekin vd., 2018: 84).

Bir arada yaşamak için gerekli alt yapımız var. Ama bu sadece dine dayandırılmamalı. Şimdiye kadar muhacir-ensar söylemi bir kitleye ulaştı. Ancak, somut adımlar da atılmalı. Okullaştırma, eğitim ve iş-güç sahibi yapılmaları önemli. Önyargılar yıkılmalı. Biz Suriyelilere 'Türk kültürünü nasıl buluyorsunuz' diye sorduğumuzda, "Türk kültürüyle Suriye kültürü çok benzer, yemeklerimiz bile aynı" derler. Türklere aynı soruyu yönelttiğimizde "Kıyas bile kabul etmez" diyorlar (Akçapar, 2018).

SIĞINMACILARIN GELECEK BEKLENTİLERİ

Türkiye'deki Suriyelilerin her geçen gün Türkiye'de sürekli olarak kalma eğilimleri artmaktadır. Bu durum dünyanın başka yerlerinde de gözlemlenen işin doğasına, "göçün fitratına" ilişkin bir durumdur. Her geçen gün yaşadıkları ülkede tutunmayı başaran insanlar, özellikle de ülkeleri daha kötü koşullara sahipse, hele de savaş ortamı varsa, geldikleri ülkede kalmayı tercih etmektedirler. Türkiye'de yaşayan Suriyeliler, ülkelerinde barış ve huzur ortamı sağlanırsa geri dönebileceklerini söyleseler de bunun kısa ve orta vadede imkânsızlaştığını da kabul etmektedirler. Yani Türkiye'deki Suriyelilerin çok ciddi bir bölümünün artık geri dönmeyecekleri ve sürekli olarak Türkiye'de yaşayacakları bir gerçekliktir (Erdoğan, 2015:5-6).

İnsani Gelişme Vakfı (INGEV) tarafından yapılan araştırmaya göre, Türkiye'deki Suriyeli sığınmacıların yüzde 74'ü Türk vatandaşlığı istediği ifade etti. Bu oran 15-17 yaş grubunda yüzde 80'e kadar çıkarken, Suriyelilerin yüzde 52'si kendinin ve ailesinin geleceğini Türkiye'de görüyor. Yaklaşık yüzde 45'i ise "Suriyeli olduğum için buradaki halk beni dışlıyor" diyor. "İmkanım olsa bir Avrupa ülkesine taşınmak istiyorum" diyenlerin oranı yüzde 42 olarak belirlendi. Avrupa ülkesine taşınmayı "kesinlikle istemem" diyenlerin oranı yüzde 44'dür. "Çocuklarımla Türkiye'de hayatına devam

etmesini istiyorum” diyenlerin oranı yüzde 52 iken, “Geleceğe umutla bakıyorum” diyenlerin oranıysa yüzde 64 olarak şekillendi (Refugeenewsturkey, 2017).

Suriyeli üniversite öğrencilerine yapılan araştırmada Suriye'nin geleceğine yönelik umutlar en alt seviyededir. Suriyeli üniversite öğrencilerinin %11.39'u her halükârda Suriye'ye geri döneceğini, %9.17'si ise “eğer savaş biterse” gideceğini ifade etmektedir. Geri kalan grup içinde %27'lik grup, Suriye'ye asla dönmeyeceğini ifade etmektedir. %52 ise eğer savaş biter ve bizim istediğimiz gibi bir rejim gelirse Suriye'ye dönmekten söz etmektedir. Ancak bu konuda umutlarının son derece düşük olduğunu başka sorularda ifade eden Suriyeli üniversite öğrencilerinin %80'inden fazlasının ülkelerine dönmeyeceklerini ifade etmek çok abartılı olmayacaktır (Erdoğan, 2017: 52). Suriyeli üniversite öğrencilerinin ileride kendilerine nerede gelecek planladıkları bağlamında, öğrencilerin %52,5'inin üçüncü bir ülkeye gitmek istemedikleri görülmektedir. “Eğer eğitimimi Türkiye'de tamamlayamaz ya da tamamladığımda Türkiye'de iş bulamazsam gitmek isterim” diyenlerin oranı %30 iken, “bir şans bulursam giderim” diyenlerin oranı ise %14 civarındadır. %52,5'nin kalıcı olmayı tercih edeceğini ifade etmesi son derece değerli olsa da bu oranların zaman içinde daha fazla gitme yönünde gelişmesi şaşırtıcı olmayacaktır. Araştırmaya dâhil olan Suriyeli üniversite öğrencilerinin “eğer giderlerse” hangi ülkeyi tercih edeceklerine dair soruya verdikleri cevap da oldukça ilgi çekicidir. Buna göre Suriyeli öğrenciler giderlerse, öncelikle Kanada'ya (%41) ardından İngiltere'ye (%25), sonra da Almanya'ya (%18) gitmek istemektedir (Erdoğan, 2017: 53).

Suriyeli üniversite öğrencilerinin Türkiye'de nasıl bir statüde yaşamak istediklerine dair sorulara verdikleri cevaplarda, en fazla ikamet müsaadesi ile kalmak istedikleri anlaşılmaktadır. Bunun “çifte vatandaşlık” seçeneğinden bile güçlü talep edilmesi, sadece T.C. vatandaşlığının ise en az ilgi görmesi dikkat çekicidir. Bunun, aslında ifade edilmese de gelecek planlarında üçüncü bir ülke olmasıyla ilgili olduğu düşünülebilir. Suriyeli üniversite öğrencilerinin Türkiye'nin sığınmacı politikasını büyük ölçüde (%71) başarılı buldukları anlaşılmaktadır. Başarısız bulanların oranı %15 civarında kalmaktadır. Türkiye'nin sığınmacı politikasında en sorunlu alan olarak “koordinasyonsuzluk” seçeneğini tercih eden Suriyeliler için ikinci önemli sorun alanı kararsızlıktır. %17 ise “sorun olmadığını” ifade etmektedir. (Erdoğan, 2017: 54-55)

Ankara'daki Suriyeliler arasında beklenti ve hayallerinin başında ise güvende olmak, savaşın bitmesi, çocukların eğitim alabilmesi, Türkiye'deki sosyal hakların artması, hayatta kalmak gelmekteydi. Hayatta kalma beklentisi, mutlulukla ilgili sorumuzun büyük oranda güvenlik ile ilişkilendirilerek cevaplanması ile de açığa çıkmıştır. Mülteci katılımcılar, Türkiye'de kendilerini güvende hissetmelerinin rüyalarını da olumlu etkilediğini belirtmiştir ancak hala savaş ortamına ilişkin kâbuslar görenler de vardır (Bakioğlu vd., 2018:62).

SONUÇ

Ülkesinden ve vatanından uzakta diasporada hayata tutunmak sığınmacılar için en önemli travma unsurudur. Cihanşümül bir imparatorluk olan Osmanlı İmparatorluğunun sınırları içinde aynı kültürel kod geçmişine sahip olsalar da, dil farklılıkları ve ulus devlet geçmişi iki farklı yaşam tarzı ve bireyi inşa etmiştir. Bu bağlamda, “sosyolojik gerçeklik” olarak, dışardan gelen sığınmacılar her zaman yerli halk tarafından “öteki” olarak kodlanır. Buna rağmen, Türkiye’nin dünyada en fazla oranda sığınmacıya ev sahipliği yapması, Türk halkının “darda olana” yardım etme sosyal ruh hali ile ilişkilidir.

Yapılan araştırmalar bağlamında Suriyeli sığınmacıların sosyolojik profili şu şekilde özetlenebilir:

- *Demografik Örüntü:* Çocuk, genç ve kadın yoğunluklu bir demografik yapı.
- *Aile Örüntüleri:* Savaş nedeniyle parçalanmış aile yapısı. Çok çocuklu, tek ebeveynli aileler.
- *Eğitim Durumu:* Zorunlu eğitim çağındaki Suriyelilerin %48’inin okula gitmemesi önemli sorundur. Eğitimde ve iletişimde dil sorunu önemini korumaktadır. Arapça bilenlerin Türkçe öğrenme sürecinin planlanması önem taşımaktadır.
- *Ekonomik Durum:* Güvencesiz ve enformel sektörde sosyal güvenlikten yoksun istihdam örüntüsü mevcuttur. Yabancı sermaye statüsü ile kurulan 8100 Suriyeli şirket bulunmaktadır.

Türk vatandaşlarının Suriyeli sığınmacılara bakışı: Türk halkının sığınmacılara karşı “hak temelli” bir anlayış ile “zulümden kaçanlara destek” zihniyeti ön plandadır. Suriyeli sığınmacıların savaş bitse de ülkelerine geri dönmeyeceği görüşü hakimdir. Ayrıca, sığınmacılara vatandaşlık verilmesine çoğunlukla karşı çıkılmaktadır. Suriyelilerin, düşük ücretle çalışmasının işsizlik oranını arttırdığı kabul edilmektedir. Ayrıca, gerek Suriyeli çocukların gerekse annesi veya babası ile çocukların dilenmesi Suriyelilere karşı olumsuz bir intiba bırakmaktadır.

Suriyeli sığınmacıların Türk toplumuna bakışı: Suriyeliler, kendilerine kucak açan Türk halkına ve devletine müteşekkirdir. Vatandaşlık verilmesine sıcak baktıkları, ancak sığınmacı statüsünün verilmesini isteyenlerin oranı daha fazladır. %42’si Avrupa ülkelerine gitmek istemektedir.

Suriyelilerin uyum sürecinde dil, kültür ve yaşam tarzı farklılıkları önem taşımaktadır. Çok çocuk doğuran Suriyelilerin demografik yapıyı değiştirme riski ile sığınmacıların yoğunluklu olduğu bölgelerde Suriyeli kadınlarla yerel halkın çok eşliliği sorun yaratmaktadır. Çocuk işçiliği oranı artmaktadır. Göç sosyolojisinde bir gerçek olan, aynı kültürden insanların belli bölgelerde öbekleşmesi, getto tarzı yerleşim yaratabilmektedir. Bu durum da, etnik ve mezhepsel kutuplaşma çerçevesinde sosyal risklerdir.

Bütün olumsuzluklara rağmen Suriyeliler, geleceklerinden umutludurlar ve Türkiye'nin sığınmacı politikasını büyük oranda başarılı bulmaktadırlar.

KAYNAKÇA

1. Akçapar, Şebnem Köşer (2018). "Suriye'yle İlgili Hiçbir Hatıraları Yok", İpek Özbey, 360 Derece, Hürriyet Gazetesi, 15 Ekim 2018, <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/ipek-ozbey/>
2. Bakioğlu, Akın, Feray Artar, Hüseyin İzmir (2018). Ankara'daki Suriyelilerin Mültecilik Deneyimleri Göç, Gündelik Yaşam, Geçim Deneyimleri ve Sosyal Dışlanma, Sosyoloji Derneği Yayınları, Ankara.
3. Erdoğan, Murat (2015). Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum, Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi (HUGO) Yayınları, Ankara.
4. Erdoğan, Murat (2017). "Elite Dialogue: Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacı Akademisyen ve Üniversite Öğrencilerinin Durumu, Sorunları ve Beklentileri Araştırması-2017, HUGO&IGAM Yayınları, Ankara.
5. Hayata Destek Derneği (2016). İstanbul'daki Suriyeli Mültecilere İlişkin Zarar Görebilirlik Değerlendirme Raporu, (Hazırlayanlar: Ayhan Kaya ve Aysu Kırac), İstanbul, Nisan 2016.
6. Gültekin vd., (2018). Gaziantep'teki Suriyeliler. Uyum, Beklentiler ve Zorluklar, Gaziantep Üniversitesi Yayınları, Gaziantep.
7. InternationalCrisisGroup (2018). Türkiye'deki Suriyeliler: Kentsel Gerilimleri Azaltmak, www.crisisgroup.org
8. ORSAM (2015). Suriyeli Mültecilerin Türkiye'ye Ekonomik Etkileri: Sentetik Bir Modelleme, (Hazırlayanlar: Harun Öztürkler ve Türkmen Göksel), Ankara, Rapor No: 196, Ocak 2015
9. ORSAM (2015a). Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri, (Hazırlayanlar: Oytun Orhan ve Sabiha Senyücel Gündoğar), ORSAM Rapor No: 195, Ocak 2015, Ankara.
10. Özer, Verda (2018). "Mülteci Alarmı", 16. 10.2018, <http://www.milliyet.com.tr/yazarlar/verda-ozet/mul-teci-almi-2761394/>
11. Refugeenewsturkey (2017). "INGEV'den Türkiye'de yaşayan mültecilerin çalışma bilançosu", <https://www.refugeenewsturkey.org/single-post/2017/09/30/INGEV%E2%80%99den-T%C3%BCrkiye%E2%80%99de-ya%C5%9Fayan-m%C3%BCltecilerin-%C3%A7al%C4%B1%C5%9Fma-bilan-%C3%A7osu>, 30.09.2017.
12. UNHCR (2017). Türkiye Bilgi Notu, Haziran 2017, <http://www.unhcr.org/tr/bilgi-dokumanlari-ve-tablolar> (Erişim tarihi:30.09.2017).

GÖÇ EDİLEN ŞEHRE UYUM SAĞLAMA SORUNU VE BU SÜREÇTE SOSYAL HİZMET'İN YERİ

Doç. Dr. Yusuf GENÇ
Sakarya Üniversitesi
ygenic@sakarya.edu.tr

ÖZET

Bu tebliğde göç yoluyla şehirlere yerleşen birey ve ailelerin, sorun yaşamadan şehre uyum sağlamaları için sosyal hizmet birimlerinin oluşturulmasının gerekliliği ve göçmenlerin ihmal ve istismarının önlenmesinin önemi tartışılmıştır. Çalışma teorik verilere dayalı tespitler üzerine kurulu ampirik bir araştırmadır. Göç hareketleri şehir kültürü, aidiyet duygusu, sosyo-ekonomik ve bölgesel kalkınma ve ülkelerin gelişmesini olumsuz etkileyen hareketliliklerdir. Ülkenin sağlıklı bir şekilde gelişebilmesi için iç ve dış göçün azaltılması veya önlenmesi gerekmektedir.

Göçler tarih boyunca dinamik olarak yaşanan, göçmen ve yerleşik düzende olanları değişik seviyelerde etkileyen bir olgudur. Çeşitli sebeplerle göç etmek zorunda kalan ve belli bölgelere yoğunlaşan insan kitleleri ülkenin imkân ve fırsatlarından yeterince yararlanamamaktadırlar. Göç hareketlerinin yoğun olması sosyo-ekonomik gelişmeyi de olumsuz etkilemektedir. Göç hareketlerinin bölgesel şartlardan kaynaklandığı bilinmektedir. Buldukları yerlerden sağlık, eğitim, geçim sıkıntısı, istihdam, güvenlik, kültür ve gelişim gibi sebeplerle göç eden birey ve aileler; yeni mesken edindikleri yerler hakkında yeterli fizibilite yapmadan göç etmeleri ve göç edilen yerlerde rehberlik hizmetlerinin yetersiz olması dolayısıyla önemli risklerle karşı karşıya kalmaktadır. Göçmenlerin yeni yerleşkeleri ve bölge insanını yeterince tanımamaları sorunlarla karşılaşma riski taşır. Bu risklerden ilki istismardır.

Göç veren yerlerin sorunlarının çözülmesi gerektiği gibi göç alan yerlerin de göçmenler için gerekli alt yapıyı kurmaları ve hazırlıklı olmaları gerekmektedir. Önceki yaşam alanlarını bir vesile ile terk edip yeni alanlara yerleşen göçmenlerin var olan sorunlarının daha da artmaması ve gittikleri yerlerde

potansiyel suç unsuru olmamaları için Valilikler veya yerel yönetimler bünyesinde sosyal hizmet birimlerinin kurulması ve bu birimlerde profesyonel meslek elemanlarının istihdam edilmesi gerekmektedir. Bu birimler; yeni yerleşim bölgesi hakkında yeterli bilgi düzeyine sahip olmayan göçmenlerin bölgeye uyumlarını sağlayabilecek, çetelerin ağına düşmemeleri için rehberlik ve danışmanlık hizmetleri verebilecek, asli ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri eğitim, sağlık, istihdam gibi zorunlu alanlarla buluşmalarını kolaylaştıracak, kurum ve kuruluşlara erişimleri için aracılık yapacak görevler üstlenmelidir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Göçmen, Uyum, Yerel Yönetim, Sosyal Hizmet.

1.Giriş

Göç dünyada ilk insandan beri devam edegelen bir olgudur. Yaşam şartları ve insanların ihtiyaçlarını karşılamada kullanmak istedikleri yenilikler, fırsatlar ve daha iyi şartları oluşturma eğilimleri ve mekân değiştirme ihtiyacı göçlerin oluşmasında önemli etkenlerdir. Göçler; iç ve dış göç olarak kendi ülke sınırları içinde bölgeden bölgeye, köyden şehre veya şehirlerarası olabileceği gibi uluslararası da olabilmektedir.

Göç; bir yerleşim biriminden, bir siyasî sınırı olan toprak parçasından başka bir birime doğru, fert, grup veya kitle hâlinde gerçekleşen bir harekettir. Bu yer değiştirme hareketi göç türleri açısından değerlendirildiğinde, salt fiziksel mekân değiştirme eylemi değil aynı zamanda sosyal yapı değişiminin de bir göstergesi olduğu görülecektir (Genç ve Kara, 2016:31). Göçler; bünyesinde sosyal, ekonomik, kültürel, psikolojik ve siyasal birçok fırsat ve sorunu barındıran, toplum yapısını değiştiren ve sürekli güncelliğini koruyan nüfus hareketleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Göçmenlik bünyesinde yabancılaşma, sosyo-kültürel değişim, entegre olma/olamama, yenilik ve hareketlilik gibi birçok kavramın incelenmesini ve içinin doldurulmasını gerekli kılan sosyal bir vakadır. Göçmen olmak için bir ülkeye sığınma ve mülteci hakları elde etme şart değildir. Coğrafi olarak her türlü yer değiştirme hareketi göçmenliği doğuran bir durumdur.

Göçe ilişkin diğer bir ayırım da mekân ve mesafe ile ilgilidir. Bazı göçler çok kısa mesafelerdeki bölgelere olurken bazıları daha uzak bölgelere doğru gerçekleşmektedir. Aynı şehir sınırları içindeki taşınmaların göç sayılıp sayılmayacağı da ciddi bir konudur. Bununla ilgili fizikî mesafenin yanında sosyal ve kültürel mesafenin de dikkate alınarak değerlendirme yapılması

konuya açıklık getirebilir. Meselâ, şehirdeki bir gecekondu veya sefalet mahallesinden, sosyo-ekonomik seviyesi daha yüksek bir semte daimi surette taşınmak kültürel boyutu ile bir göç olarak ele alınabilir (Sağlam, 2006:34).

Bu çalışma göç yoluyla şehirlere yerleşen göçmenlerin ihmal ve istismarının önlenmesinin önemi ve şehre uyum sağlamaları için sosyal hizmet birimlerinin oluşturulmasının gerekliliği üzerinde durulmuştur. Yeni taşınan ve çevre şartları hakkında bilgi sahibi olunmayan göç hareketleri her zaman riskli durumlardır. Çalışma literatür taraması, teorik veriler, saha çalışmaları, gözlemler, bireysel kanaatler ve alandaki tespitlere dayalı ampirik bir araştırmadır. Göçler, yeni yerleşkelerde kültürel çeşitlilikler sağlamakla birlikte şehir kültürü, aidiyet duygusu ve bölgesel kalkınma üzerinde negatif etkisi olan sosyal hareketliliklerdir.

Göçmenler daha iyi yaşam şartları ümidi ve gerekçesiyle göç ettikleri yerlere uyum sağlama ve normal yaşam şartlarına erişimleri için rehberlik ve destek hizmetlerine ihtiyaç duymaktadır. Göçmenlerin taleplerinin karşılanması ve sorunlarının çözümünde tampon görevi yapacak kamusal birimlerin oluşturulması ve işlevselliklerinin artırılması yaşamaları muhtemel olan risklerin azalmasına katkı sağlayacak ve fırsatçıların eline düşmeleri engellenecektir. Bu tür sorunların oluşmaması için koruyucu önlem olarak sosyal hizmet birimlerinin kurulması önemli bir hizmettir.

2. Göç ve Uyum

Göç, insanların fert veya cemaat olarak hayatlarının bir bölümünü veya tamamını geçirmek üzere, ömür boyu veya geçici bir süreyle, bir yerleşme biriminden diğerine ikametgahlarını taşımaları halidir (Akkayan, 1981:21-22). Göçler tarih boyunca dinamik olarak yaşanan, göçmen ve yerleşik düzende olanları değişik seviyelerde etkileyen bir olgudur. Göç, yaşama şartlarının çeşitli sebeplerle zorlaştığı yerlerde, daha iyi, daha elverişli geçinme ve bazı durumlarda yerleşim yerini bulmak için canlıların ve özellikle insanların bir yerden başka bir yere yaşamak üzere gitmesidir. Göçler çoğu zaman siyasi eğilim ve beklentiler sonucu oluşmaktadır. Ülkelerin siyasi yapıları ve gelişmişlik düzeyleri, iş ve istihdam imkân ve yeterlilikleri bu oluşumları etkilemektedir.

Günümüzde hızla değişen çevresel, ekonomik, politik ve sosyal yapılar nedeniyle birey ve gruplar göç ederek farklı bölgelerde geçici ya da kalıcı olarak yerleşik düzene geçmektedirler. Göçler isteğe bağlı göç, zoraki göç, devamlı ya da geçici göç, transit göç, illegal göç, zincirleme göç, aşamalı-aşamasız göç ve bağlantılı göç olarak sınıflandırılmaktadır (İlgaz ve Tuzcu, 2015:57). Göç etme sadece bir mekândan başka bir mekan geçiş değil bilakis bir kültürden başka bir kültüre geçiş ve bir süreçtir. Kişi yeni bir kültürün içinde yaşamaya başlar. Bunun yanında eski kültüre aidiyet terkedilemez. Böylece kişi bikültürel olmaya başlar. Bikültürel olmanın anlamı, iki kültürü de benimsemek ve iki kültür arasında yaşamaktır. (Koch, 1995:121). İki kültür arasında kalmak kendine ait bir kültürün olmaması anlamına gelebileceği gibi yeni bir kültür üretme olarak da değerlendirilebilir. Bikültürel olma yeni nesiller için düşünüldüğünde gençlerin yeni kültürü benimsedikleri ve kültür değişimine uğradıkları görülmektedir. Almanya’da yaşayan yeni kuşak Türk neslinin durumu buna örnek verilebilir.

2.1. Göç Nedenleri ve Taşıdığı Riskler

Göç hareketlerinde savaşlar, açlık, siyasal ya da dini ayrımcılık, yüksek enflasyon ve düşük ücretleri içeren durgun ekonomik koşullar gibi “itici” ve istihdam olanakları, iyi iş, yüksek ücret, iyi eğitim ve daha iyi bir yaşam çevresi, özgürlük, aile ya da belirli gruplara yakın olma gibi “çekici” faktörler etkili olmaktadır (Kızılcıkelik, 1996).

Göçler iş aramak, gelir yetersizliği, iş olanağının olmaması, birikim yapmak, daha iyi yaşam seviyesine ulaşmak gibi ekonomik; evlilik, eğitim, sağlık, tayin/iş değişikliği ve emeklilik gibi bireysel; can- mal güvenliğine ilişkin kaygı, yerleşim yerinin boşaltılması, terör nedeniyle yaşanan baskılar ve mübadele gibi güvenlik ve ebeveynin yanına gitmek, eşin yanına gitmek, ebeveynin/eşin tayini, iş değişikliği, ebeveynin göç etmesi gibi ailevi birçok nedenle ortaya çıkmaktadır.

Göç sürecinde; hızlı nüfus artışı, ekonomik sorunlar, sanayileşme, tarımın makineleşmesi, toprak mülkiyetindeki değişiklikler, toprakların mirasla paylaşılması, eğitim ve sağlık hizmetlerinin yetersizliği, doğal afetler, geleneksel toplum baskısından kurtulma isteği, kan davaları, entansif tarıma geçiş, kırsal alanlarda yaşam kalitesinin düşük olması, güvenlik, iş ve istihdam imkânı ve kentin çekiciliği ve kırsalın iticiliği gibi birçok faktör etkili olmak-

tadır. Bu faktörlerin birçoğu iç göçü etkilerken bir kısmı da dış göçe dayalı göçmenliği doğurmaktadır. Göçler bünyesinde birçok risk taşımaktadır. Bu süreçten etkilenen mal ve hizmet sektörü kendi içinde tedbirler alması gerekmektedir. Buldukları yerlerden sağlık, eğitim, geçim sıkıntısı, istihdam, güvenlik, kültür ve gelişim gibi sebeplerle göç eden birey ve aileler; yeni mesken edindikleri yerler hakkında yeterli fizibilite yapmadan göç etmeleri ve göç edilen yerlerde rehberlik hizmetlerinin yetersiz olması dolayısıyla önemli risklerle karşı karşıya kalmaktadırlar. Göçmenlerin yeni yerleşkeleri ve bölge insanını yeterince tanımamaları sorunlu ve istismara müsait insanlarla muhatap olma riski taşımaktadır.

Göçmenlik gecekondulaşmayı körüklemektedir. Yoğun göç alan kentlerin hızla büyümesi konuta duyulan ihtiyacı arttırmaktadır. Konut arzının sınırlılığı kira bedelinin yükselmesine neden olmaktadır. Düşük gelir grubu içinde yer alan, göç yoluyla kente gelen kesim ise yüksek kira bedelini karşılayabilecek ne sürekli bir gelire ne de sürekli bir işe sahip olmaktadır. Bu nedenle göçmen grubun gecekondulu yapımına yöneldiği görülmektedir (Tatlidil, 2003:442).

Göçmenler kendi geleceklerini belirlemek isteyen, daha iyi koşullar arayışı içinde olan mücadeleci, aktif, cesur, genelde genç insanlardır. Ekonomik olarak daha az gelişmiş ya da gelişmekte olan bir ülkeden daha gelişmiş bir bölgeye gidenler daha fazla fırsatlarla karşı karşıya kalarak hayata daha olumlu bakmaktadır. Öte yandan ilk geldikleri dönem itibarıyla sosyo-ekonomik bağlamda dezavantajlı konumda hayatlarına başlayan, çoğu zaman oldukça zor, oldukça kötü şartlarda çalışmak ve yaşamak durumunda olan göçmenler sağlık tehditleri de yaşamaktadır (Temel, 2012:87)

Belirli işlerde çalışanların özel mesleki kazalarla karşılaşma riskleri de artmaktadır. Geçici göçmenlik ailenin parçalanmasına, sosyal ağ bağlantılarının azalmasına ve strese yol açmaktadır. Kopuk sosyal ağlar, HIV dahil cinsel yolla geçen hastalıkları da beraberinde getirmektedir. Savaş, politik veya bölgesel işkence, ekonomik sıkıntı, açlık ve diğer felaketler nedeniyle zorunlu göçe mecbur kalan toplumlar ise şiddet, stres, besin azlığı, sağlık hizmetlerinden yararlanamama gibi olumsuz deneyimler yaşayabilmektedirler (Tuczu ve Bademli, 2014:59). Göçmenlerin psikolojik stres yaşamaları yeni kültüre uyum sağlayamama, kendi yaşamı üzerinde düşük kontrol hissi ve ekonomik güçlükler çekmelerine sebep olmaktadır.

2.3. Uyum Sorunu ve Göç Edilen Bölgeye Uyumun Önemi

Göç beraberinde bireyin yaşamında baş edilmesi gereken güçlükler getirmektedir. Bireyin karşılaştığı güçlüklerin temelinde yeni ve farklı bir kültüre uyum sürecinin getirdiği zorlanmalar yer almaktadır. Göçmenler buldukları topluma uyum sağlamada sorunlar yaşamaktadırlar. Yeni Zelanda'da Çinli göçmenler ile yapılan bir çalışmada, katılımcıların çoğunluğunun ciddi uyum sorunu yaşamadıkları ve göçmenler arasında psikiyatrik hastalıkların görülme oranının %19 olduğu belirtilmiştir. Sorun yaşayanların yaşadıkları güçlüklerin temelinde dil engeli, işsizlik, üniversite eğitiminin olmaması, beklentilerine ulaşamama ve pişmanlık duygusu olduğu belirtilmektedir (Tuczu ve Bademli, 2014:63)

Göçmenlik dezavantajlı bir durum olmasına rağmen göçmenler arasında da çocuklar, kadınlar, engelliler ve yaşlılar daha çok risk altındadır. Bu bireylerin buldukları topluma uyum sorunu yaşamaları onların eğitim, sağlık, iş ve istihdam sorunlarını da etkilemektedir. Örneğin; göç yolu ile kente gelen kadınların kentsel sektörün ihtiyaç duyduğu niteliklere eğitimlerinin yetersizliği ve mesleki deneyimlerinin sınırlılığı nedeni ile yanıt verememektedir. Bu kadınların zaman içinde kentsel değerleri içselleştirmeleri, iş bulmada istekli olmaları ve aileye katkı sağlamaları gerekmektedir. Ancak iş pazarının ihtiyaç duyduğu niteliklere sahip olamamaları istihdam edilmelerini zorlaştırmaktadır. Bu gruplar ailenin etkin gücüne bağımlı yaşamak zorunda iken ailede daha çok sorumluluk alması gereken aile büyükleri de otoriteye bağımlı durumdadır.

Ülkenin sosyal dokusuna uyumda zorluk çeken göçmenler, planlı ve kentleşmiş mekânların dışında sınırlı koşullarda yaşamaktadır. Kentlerin ekonomik ve sosyal yapısıyla bütünleşemeyen ve gecekondu olarak adlandırılan alanlar, kent yönetimlerinin politikalarını etkilemekte ve tedbir almaya zorlamaktadır (Tatlidil, 2003:444). Göç edenlerin davranış, dil, beslenme ve giyimde yeni kültüre uyum sağlayıp sağlayamaması, ayrımcılığa maruz kalıp kalması gibi göçle ilişkili olan kültürel faktörler sağlıkları üzerine etkili olmaktadır (Tuczu ve Bademli, 2014:64).

Göçmenlik farklı kültürlerle birlikte yaşamayı gerektirir ki burada uyum önemli bir kavram ve aşamadır. Sosyal uyumun sağlanabilmesinin ortak zemini sosyal ortamlardır. Birlikte yaşamı dil, din, kültür ve yaşam tarzı farklı

insanların bulunduğu ortamlarda oluşturmak istendiğinde uyum ve anlayıştan kaynaklanan birçok sorunla karşılaşmaktadır. Farklı insanlarla birlikte yaşamın gerektirdiği bazı ortak değerler ortaya çıkarılamazsa, birlikte yaşam; bir ayrışmaya, çözülmeye, kopuşa, dışlanmaya, birbirini düşman görmeye ve diğerlerine zarar vermeye dönüşür. Birlikte yaşamaya talip olan toplumlar bazı hassasiyetleri korumak zorundadır. Farklı kültür ve değerlere sahip birden fazla insan toplumunun beraber yaşayabilmesinin temel taşı karşılıklı hoşgörü, anlayış ve tahammüldür. Birbirlerinin değerlerine, yaşam tarzına ve inanış biçimine saygı duymak suretiyle, karşılıklı tahammülün gelişmesi hatta olgunlaşması gerekir. Global dünyada ülkeler birer komşu şehir, inanışlar asgari müştereklerde birleşen birer sosyal kontrol aracı ve kültürler de birer mozaikten oluşmaktadır.

3. Göçmen Sorunları İdari Birimi ve Sosyal Hizmet

Sosyal bir gerçeklik olan göç hareketlerine karşı bir takım önlemlerin alınması gerekir. Göç veren yerlerin sorunlarının çözülmesi gerektiği gibi göç alan yerlerin de göçmenler için gerekli alt yapıyı kurmaları ve hazırlıklı olmaları gerekmektedir. Yeni yerleşim alanlarına göç eden göçmenlerin sorunlarının azaltılması ve gittikleri yerlerde potansiyel suç unsuru olmalarının önlenmesi için rehberlik hizmeti üretilmelidir.

İçine girilen yeni çevre bireylerin kendi kültürüne benzemiyorsa daha fazla uyum sorunu ile karşılaşmaktadır. Kişinin alıştığı ortamdan ayrı kalması yalnızlık, yabancılaşma, kendini değersiz görme, yakınlarının yokluğu ve onları bırakmasından ötürü hissedilen pişmanlık duyguları bireyi etkilemekte ve yoğun stres yaşamasına neden olmaktadır (Şahin, 2001). Göç eden ailelerde ve bireylerde birçok psikiyatrik sorunun ortaya çıktığı, özellikle; depresif, anksiyete, somatofom ve uyum bozukluklarının sık görüldüğü belirtilmektedir. Göçün, temelde, kişinin büyük bir gruba ait olma duygusunun kaybına, kültürel yaşamın ve geleneklerin terk edilmesine neden olduğu düşünüldüğünde, göçün ruhsal etkileri de öngörülebilir (Tuczu ve Bademli, 2014:61).

Çeşitli sebeplerle göç etmek zorunda kalan ve belli bölgelere yoğunlaşan insan kitleleri ülkenin imkân ve fırsatlarından yeterince yararlanamamakta ve ihtiyaçları da tam olarak belirlenememektedir. Göçmenlerin statü sorunu ve uluslararası antlaşma ve işbirlikleri de bu süreci etkilemektedir.

Yukarıda ifade edildiği şekilde göçmenlerin yaşadıkları sosyal sorunların belirlenmesi ve çözümlenebilmesi için illerde lokal sosyal hizmet birimlerinin kurulması gerekmektedir. Öncelikle göçün önlenmesi için göç veren yerlerin sorunlarının çözülmesi gerektiği gibi göç alan yerlerin de göçmenler için gerekli alt yapıyı kurmaları ve hazırlıklı olmaları gerekmektedir. Yaşadıkları bölge ve alanı bir vesile ile terk edip yeni yerleşkelere taşınan göçmenlerin beraberinde getirdikleri sorunlarının daha da artmaması ve gittikleri yerlerde potansiyel suç unsuru olmamaları için kendilerine rehberlik etmek üzere Valilikler veya yerel yönetimler bünyesinde sosyal hizmet birimlerinin kurulması ve bu birimlerde sosyal çalışmacı meslek elemanları istihdam edilmesi gerekmektedir.

Bu sosyal hizmet birimleri;

Yeni yerleşim bölgesi hakkında yeterli bilgi düzeyine sahip olmayan göçmenlerin bölgeye uyumlarını sağlayabilecek,

- ✓ Çetelerin ağına düşmemeleri için rehberlik ve danışmanlık hizmetleri verebilecek,
- ✓ Asli ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri eğitim, sağlık, istihdam gibi zorunlu alanlarla buluşmalarını kolaylaştıracak,
- ✓ Kurum ve kuruluşlara erişimleri için aracılık yapacak görevler üstlenmelidir.
- ✓ 3.1. Göçmenlerin Şehre Uyum Sağlamalarında Sosyal Hizmet Uygulaması

Farklı kültürlerle beraber yaşamak durumunda kalan göçmenler için mesleki uygulamalar planlanırken sosyal hizmetler alanındaki profesyonellerin kültürel farklılıkları dikkate almaları, göçün beraberinde getirdiği sosyal ve ekonomik değişkenleri, yaşam biçimlerini, inanç ve değerler sistemini değerlendirmeleri gerekmektedir (Özen, 996).

Göçmenler kaygı ve stres, davranış bozukluğu, depresyon, travmatik sorunlar, geçim sıkıntısı, dil yetersizliğinden dolayı iletişim sorunları, sosyal uyum ve intihar gibi sorunlar yaşamaktadırlar. Sözü edilen göçmen sorunları sosyal hizmet birimi göçmenlere psikososyal destek vermek suretiyle stresten kaynaklı sorunlarının çözümüne katkı sağlayacaklardır.

Sosyal çalışmacılar mesleki olarak göçmenlerin yerleşke olarak daha az riskli alanlara yerleştirilmesi, eğitim, sağlık, alışveriş ve barınma gibi asli ihtiyaçlara erişimlerinin sağlanması, sosyal çevreden gelebilecek ihmal ve istismara yönelik davranış ve eylemlerden korunmaları, sosyal haklarının temini ve idari birimlerle olan iş ve işlemlerinin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi gibi konularda destek, danışmanlık ve rehberlik hizmeti sunacaklardır.

Bu hizmetler;

Göçmenlerin ihtiyaçlarına, beklentilerine uygun ve sorunlarının çözümüne yönelik olmalı, hizmet sunanlarla hizmet alanların arasındaki ilişkiler nitelikli olmalı yani profesyonel hizmet sunulmalı, sunulan hizmetler, hizmeti alanlar tarafından kabul edilebilir nitelikte olmalı, hizmeti alanlar hizmeti tanımalı ve hizmet kurumları mesafe açısından erişilebilir olmalıdır.

Hizmetler göçmenlerin sağlığına ve yaşam kalitesine katkı sağlamalı, uyarlanabilir ve yararlı olmalı, sürekli verilmeli, elde edilebilir olmalı, birim hizmet alan göçmenleri kabullenmeli ve sosyo-kültürel farklılıklar hoş görüyle karşılanmalıdır. Göçmenlere bakım hizmeti verilecekse onların beklentileri doğrultusunda hareket edilmeli veya gerekirse alternatif seçimlerin uygulanabilmesine fırsat verilmelidir.

Göçmen sosyal hizmetinin sunulduğu ortam yeterli donanıma sahip olmalı, hizmeti sunanlar profesyonellerden oluşmalı, zamanlama doğru olmalı, hizmet süreklilik arz etmeli, güvenilir, doğru ve esnek olmalıdır. Göç eden bireylerin ruh sağlıkları ile ilgili araştırmalar yapılmalı ve elde edilen sonuçlara göre göçmenlerin ruh sağlığının korunması ve geliştirilmesine yönelik müdahaleler yapılmalıdır.

Göçmenlere sunulan hizmetlerin sunulacağı bu birimde; yoksulluk, kültür ve kültürel değişim, yaşam biçimi davranışları, beslenme, sağlık hizmetlerinin elde edilebilirliği ve niteliği, eğitim düzeyi, ayrımcılık, sosyal güvence gibi özellikler etkili faktörlerdir. Bu unsurlardan kaynaklanan eşitsizliklerin önlenmesi ve hizmetin verimliliğinin artırılması için sosyal hizmet etik ilkelere uyulmalı, hizmetler ihtiyaçlı grupları kapsamalı, kültürel kodlar göz önünde bulundurulmalıdır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Göç ve göçmenlik tarihsel süreçte her zaman değişik boyutlarda varlığını sürdürmüş ve insanlar yaşadığı sürece de devam edecektir. Daha iyi yaşam şartları beklentisi ve benzeri birçok sebeple göç eden göçmenler yaşadıkları sorunların bir bölümünü göç edilen yere taşırken yeni yerleşkelerinden de kaynaklanan bir takım sorunlar yaşamaktadırlar. Göçmenlerin kendilerinden kaynaklanan sorunları çözmeye ve elinde olmayan sebeplerle karşılaştıkları zorluklarla da baş etmeye ihtiyaçları vardır. Her iki tür sorunların çözümünde yardımcı hizmetler ve profesyonellerin rehberlik, danışmanlık ve psikososyal desteği gerekmektedir.

Göçmenlere yönelik hizmetlerin sunulabilmesi için planlı, programlı ve sorumluluk alabilecek sosyal hizmet biriminin kurulmasına ihtiyaç vardır. Bu hizmet biriminin ana görevleri ve meslek elemanlarının vereceği hizmetler yukarıda açıklanmıştır. Bu birimin konuşlanması ülkenin sosyal politikalarına uygun olarak İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü taşra teşkilatları, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı İl Müdürlükleri ve Valiliklere bağlı birimler şeklinde olabileceği gibi yerel yönetimler bünyesinde de olabilir. Bu kuruluşlarda sosyal çalışmacılar etkin görev almalı, ihtiyaç durumuna göre diğer mesleklerden de elemanlar istihdam edilmelidir. Hizmet biriminin çalışma dizaynı, görev ve sorumlulukları yukarıda saydığımız rolleri yerine getirebilecek düzeyde olmalı ve göçmenlerin elinde olan veya olmayan gerekçelerle yaşadıkları problemlerin çözümüne odaklanmalıdır.

KAYNAKLAR

1. Akkayan, T, "Göç ve Değişme", İÜ. Edebiyat Fak. Yayını, İstanbul, 1981
2. Genç, Y. Kara, H. Z. (2016) " İç Göç Sürecinde Birey Rollerinin Toplumsal Cinsiyet Açısından Değerlendirilmesi" PESA International Journal of Social Studies, 2016, Vol:2, Issue:3, e-ISSN: 2149-8385, <http://www.sosyalarastirmalar.org>, <http://www.pesar.org>
3. Ilgaz, A. ve Tuzcu, A. (2015) "Göçün Kadın Ruh Sağlığı Üzerine Etkileri, Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar 7(1), 56-67 Doi: 10.5455/cap.20140503020915
4. Kızılcıkelik S. (1996) Mersin'e Göç Etmiş İnsanların Sağlık Koşulları Üzerine Bir Çalışma. II. Ulusal Sosyoloji Kongresi, 20-22 Kasım 1996 Ankara, Türkiye. Kongre Özet Kitabı sayfa:657-665.
5. Koch, E., Pfeiffer, M. W. " Psychologie und Pathologie der Migration", Deutsch- Türkische Perspektiven, Freiburg in Breisgav Lambertus, 1995
6. Özen S.(1996) Kentleşme sürecinde sağlık problemleri ve politikaları. II. Ulusal Sosyoloji Kongresi, 20-22 Kasım 1996 Ankara, Kongre Özet Kitabı sayfa:623-628.
7. Sağlam, S. (2006) "Türkiye'de İç Göç Olgusu ve Kentleşme" Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Erman Artun Özel Kitaplığı
8. Şahin C.(2001) Yurt dışı göçün bireyin psikolojik sağlığı üzerindeki etkisine ilişkin kuramsal bir inceleme. Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 21(2):57-67.
9. Tatlıdil, E. (2003) Kentleşme ve Göç, (Editör): İhsan Sezal, Sosyolojiye Giriş, Martı Kitap yayınevi, İstanbul
10. Temel A.B. (2011) Çok kültürlülük ve kültürlerarası iletişimin sağlık hizmetlerinin sunumuna etkileri. (Ed. Erol Esen, Zeliha Yazıcı): Onlar Bizim Hemşehrimiz. Uluslararası Göç ve Hizmetlerin Kültürlerarası Açılımı, s. 43-73. Siyasal Kitapevi, Antalya,
11. Tuzcu, A. ve Bademli, K. (2014) "Göçün Psikososyal Boyutu". Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 6(1): 56-66.

AB ÜLKELERİNİN GÜVENLİK KAYGILARININ GÖÇMEN POLİTİKALARINA ETKİLERİ

Dr. Omca ALTIN

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
oaltin@fsm.edu.tr

ÖZET

Uluslararası alanda hızla artan göçler, göç konusunu günümüz ülke ve toplumları için göz ardı edilemez, önemli bir olgu haline getirmiştir. Özellikle Avrupa Birliği (AB), kuruluşundan beri daha iyi yaşam standartlarına sahip olmak isteyen diğer ülke vatandaşları için önemli bir cazibe merkezi olmuştur. Böylece AB, diğer ülkelerden gelen önemli bir göç kitlesi ile karşı karşıya kalmıştır. Örneğin İktisadi Kalkınma Vakfı'nın 2016 yılında yayınlamış olduğu verilere göre 2011 yılında Suriye'de yaşanan savaş sonucunda evlerini terk eden 11 milyon Suriyelinin yaklaşık 1 milyonu AB sınırlarına giriş yapmış ve 300.000 başvuru ile Almanya, 100.000 başvuru ile İsveç AB'nin en fazla göçmen kabul eden ülkeleri olmuştur. Ancak en büyük sorun AB'nin bu durum karşısında ortak hareket edilebilmesini sağlayacak net bir ortak göç politikasının bulunmaması olmuştur. Göçmenlere yönelik politikaların oluşturulması ve uygulanması üye ülkelerin tercihine bırakılmıştır. Bu nedenle üye ülkelerin göçmenlere yönelik geliştirdikleri politikalar ve uygulamalar ekonomik, kültürel, güvenlik gibi faktörlerin etkisiyle sürekli bir değişime uğramaktadır. Bu çalışmada; Avrupa'da giderek yükselen terör olaylarının etkisiyle üye ülkelerin artan güvenlik kaygılarının göçmenlere yönelik geliştirilen politikaları nasıl etkilediği ele alınarak, getirilen öneriler ile tamamen güvenlik kaygısı odaklı şekillendirilmemiş bir göç politikası yaratmanın yollarına katkıda bulunmak amaçlanmaktadır. Araştırmada literatür tarama yöntemi tercih edilmiş ve konu ile ilgili güncel kitap, makale ve AB raporları incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda AB üye ülkelerinin göçmenlere yönelik geliştirdikleri ve uyguladıkları politikaların şekillenmesinde güvenlik kaygılarının ekonomik, kültürel vs. kaygılara göre daha birincil sırada rol oynadığı diğer bir ifade ile artan terör olayları nedeniyle göçmenleri ulusal güvenliklerine bir tehdit olarak gören ülkelerin göçmenlere yönelik daha sert politikalar ge-

liştirdikleri görülmüştür. Özellikle AB üye ülkeleri sınır kontrollerini daha da sıkılaştırarak, göçmenlerin geçişini engelleyici politikalar izlemekte, mevcut göçmenlerin ülkelere geri dönmeleri için çalışmalar yapmaktadırlar. Ancak sadece güvenlik odaklı bir göç politikası yerine entegrasyon temelli bir göç politikasının toplumun her kesimi için daha faydalı olacağı açık bir gerçektir. **Anahtar Kelime:** Avrupa Birliği, Göç, Göç Politikası, Güvenlik Kaygısı, Entegrasyon

Giriş

Göç insanların siyasi, ekonomik ya da toplumsal nedenlerle geçici bir süreliğine veya kesin bir şekilde yer değiştirmesi olarak tanımlanmaktadır (Muller, 2013). Dolayısıyla sayılan bu faktörlerin etkisiyle kendi menşe ülkesinden, başka ülkeye göç eden kişiler de göçmen olarak nitelendirilirler (Çakran ve Eren, 2017:3). Dünyada milyonlarca insan çatışma, doğal afet, şiddet, insan hakları ihlalleri, ekonomik sorunlar gibi faktörlerden etkilenerek vatanlarını terk etmekte (Çakran ve Eren, 2017:1) ve daha iyi yaşam koşulları, özgürlük, yeni iş fırsatları adına gelişmiş ülkelere göç etmektedirler. Özellikle bu noktada da ekonomik ve sosyal bakımdan cazip bir bölge olan Avrupa Birliği, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler için önemli bir ümit kapısı haline gelmektedir (Koçak ve Gündüz, 2016: 67).

Göç konusu AB’de Ortak Pazar Kurma arayışlarının yoğun olarak yaşandığı 1980’li yıllardan sonra gündeme gelmiştir. Ortak Pazar sürecinde ortaya çıkan sermaye, emek ve girişimcilerin serbest dolaşımını kapsayan bütünleşme biçimi, üye ülkelerin göç konusunu da dahil edecek bir şekilde ortak politikalar yaratmalarını zorunlu kılmıştır. Ancak ortaya konan politikalar genellikle temel düzeyde kalmış ve sınır güvenliği konusu daha çok ön plana çıkmıştır. Ortak Pazarın kurulması ile birlikte AB ülkeleri arasında geçişkenlik artmış ve göçmenlere yönelik girişimlerin hukuki temele dayandırılması gerekli hale gelmiştir. 1987 yılındaki Tek Avrupa Senedi, Ortak Pazar’a ilişkin düzenlemelerin yanı sıra Ortak Pazar’ın güvenliği (üçüncü ülke vatandaşlarının Ortak Pazar’ın işleyişine yönelik bir tehdit unsuru olmamaları) adına (Canpolat ve Arıner, 2012:13) ortak vize politikası yaratılması, çok daha sıkı dış sınır kontrolleri, sığınma ve kabul politikalarında işbirliklerinin geliştirilmesi, göç alanında adli ve polis işbirliğinin artırılması gibi yeni yöntemlerin benimsendiği düzenlemelerin yapılmasına da olanak sağlamıştır (Akdoğan ve Atalay, 2017:2444).

Fakat AB ülkelerinin farklı sosyal ve ekonomik koşullara sahip olması nedeniyle göçmenlere ilişkin düzenlemeler serbest bırakılmıştır. AB ülkelerinin göçmenler ve AB vatandaşı olmayanlar için hak kapsamını ve sorumluluklarını genişletmemek adına göç politikalarının uyumsallaştırılması konusunda minimum düzeyde politika geliştirme eğilimi içerisinde olmuşlardır. Diğer bir ifade ile göç politikalarının oluşturulma ve uygulanması AB ülkelerinin tercihine bırakılmıştır. Bu durum da AB'nin ortak hareket edilebilmesini sağlayacak net bir ortak göç politikasının bulunmamasına neden olmuştur (Akdoğan ve Atalay, 2017:2444).

AB ülkelerinin her birinin göçmenlere yönelik geliştirdikleri ve uyguladıkları politikalar ise temelde ekonomik, kültürel, güvenlik kaygıları gibi faktörlerin etkisiyle sürekli bir değişime uğramaktadır.

Özellikle II. Dünya Savaşı sonrası Avrupa'da yaşanan ekonomik krizler ve durgunluklar neticesinde Avrupa ülkeleri ekonomiyi düzeltmek için dışarıdan işçi alımı yoluna gitmişler, (Dustmann, Bentolila and Faini, 1996:215-216) bunun neticesinde Avrupa'ya ciddi göç bir akımı başlamıştır. Avrupa ülkeleri iş arayan göçmenler için önemli bir avantaj haline gelmiştir. Ancak göçmenlerin AB ülkelerine kalıcı olarak yerleşmeye başlaması, bu ülkelerde yaşayan yerel halk için iş gücü piyasasında ciddi sıkıntılara sebep olmuştur. Özellikle düşük ücretlerle çalışan göçmenler gelir dağılımını etkileyerek kişi başına düşen milli geliri azaltmış ve ülke vatandaşlarının refah seviyesinde ciddi düşüşler meydana gelmesine neden olmuştur (Boeri and Brücker, 2005:633). Ülkelerin yaşamış oldukları bu ekonomik kaygılar göçmenlere yönelik uyguladıkları politikaları da etkilemiş ve göçmenleri geri göndermeye yönelik politikaların geliştirilmesine neden olmuştur (Zorba, 2016:5).

AB ülkelerinin göçmenlere yönelik geliştirdikleri ve uyguladıkları politikaları etkileyen önemli faktörlerden biriside kültürel farklılıklar olmuştur. Genellikle doğudan batıya doğru gerçekleşen göç hareketleri neticesinde pek çok farklı özelliğe sahip insan Avrupa sınırlarına akın etmiştir. Ancak dil, din, ırk ve daha birçok alanda birbirinden oldukça farklı özelliklere sahip toplulukların bir araya gelmesi pek çok problemi de beraberinde getirmiştir. Özellikle AB ülkeleri bu toplulukların kendi bütünlüklerini bozacağından endişe duymuş ve bunun sonucunda bu topluluklar ya asimilasyona maruz kalmış ya da geri dönmeye zorlanmıştır (Zorba, 2016:7,13).

Her ne kadar AB ülkelerinin göçmenlere yönelik geliştirdikleri ve uyguladıkları politikaların şekillenmesinde ekonomik, kültürel vs. kaygılar önemli bir rol oynasa da son dönemlerde güvenlik kaygılarının ekonomik ve kültürel faktörlere göre daha birincil sırada rol oynadığı görülmektedir. AB verileri baz alındığında; AB ülke vatandaşlarının en çok göç ve göçmenlere yönelik endişelerinin 2016 yılına kadar daha çok ekonomik kaynaklı olduğu görülmürken, 2016 yılından sonra göç ve göçmenlere karşı duyulan endişelerin güvenlik kaynaklı olduğu görülmüş, dolayısıyla AB ülkeleri göç ve göçmenlere yönelik politikalarını güvenlik kaygılarına göre şekillendirmişlerdir (Akdoğan ve Atalay, 2017:2437-2438).

AB ülkelerinde güvenlik kaygılarının ortaya çıkmasında Avrupa'da giderek artan terör olayları etken olmuştur. Dolayısıyla artan terör olayları AB ülkelerinde göçmenlerin güvenliğe karşı bir tehdit olduğu düşüncesini yaratmıştır. Özellikle 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'de yaşanan terör saldırısı, sonrasında 2015 ve 2016 yıllarında Avrupa'da terör saldırılarının yükselişe geçmesi ve bunun neticesinde ortaya çıkan korku ve güvensizlik ortamı AB vatandaşlarının kendilerini her an risk altında hissetmelerine neden olmuştur. Bu saldırıların farklı etnik kökenlere mensup kişiler tarafından gerçekleştirilmesi Avrupa vatandaşlarının göçmenlere karşı kolaylıkla politize edilmesini sağlamıştır. Göçmenler, AB ülkeleri vatandaşları tarafından suç, terör, mal ve uyuşturucu kaçakçılığı gibi kavramlarla bağdaştırılmış ve ötekileştirilmeye başlamıştır (Akdoğan ve Atalay, 2017:2437-2438). AB ülkeleri arasında göç ve ulusal güvenlik arasındaki bağın git gide güçlenmeye başlaması neticesinde AB ülkeleri göçmenlere karşı politikalarında daha sert tutumlar içerisine girmişlerdir.

11 Eylül 2001 tarihinde ABD'ye karşı gerçekleştirilen terör saldırısı güvenlik konularının AB ülkelerinde ağırlıklı önem kazanmasına neden olmuş ve bu durum AB ülkelerinin göç politikalarına da yansımıştır. AB ülkeleri 11 Eylül 2001 tarihinden sonra göç ve yasa dışı göç ile ilgili daha katı önlemler almaya başlamışlardır (Sterkx, 2003:10) Ancak daha öncede belirtildiği gibi AB devletlerinin her biri ülkelerine yönelik göç hareketleri karşısında kendi ulusal politika ve stratejileri ile hareket etmektedirler. Bunun en büyük sebebi ise göç hareketlerinin AB ülkelerinin her birinde farklılık göstermesinden kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda AB ülkelerinin her birinin birbirinden farklı ekonomik, coğrafi ve tarihsel unsurları da göçmenlere yönelik

geliştirilen politikalar üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. Bu durum AB’de net bir ortak göç politikasının oluşturulmasını zorlaştırmaktadır (Bia, 2004: 5).

Göç iç güvenlik açısından en büyük tehdit olarak kabul edilmektedir (Sterkx, 2003:15-16). Ülkelerin bağımsızlıkları açısından da göç konusunun son derece önemli olması nedeniyle bu alanda AB ülkelerinin politikalarını uyumsallaştırması çok kolay olamamakta ve dolayısıyla göç alanında AB’nin AB ülkelerinin politikalarını uyumsallaştırmalarına yönelik birçok önerisi de hayata geçirilememektedir (Bia, 2004:7-8).

11 Eylül saldırıları sonrası ulusal güvenlikleri konusunda tedirginlik yaşayan AB ülkeleri göç politikalarını oldukça katı ve kısıtlayıcı bir şekilde şekillendirmişlerdir. Özellikle 1 Ocak 2005 tarihinde yürürlüğe giren Almanya’nın yeni göç yasasında Federal Hükümet’in göçe yönelik politikası beş temel hedef üzerine kurulmuştur. Bunlar;

1. Almanya’nın toplumsal ve ekonomik gereksinimleri dikkate alınarak göç ile daha ciddi bir mücadele,
2. Almanya’nın kalıcı mevcut göçmenlerinin toplumla bütünleşmesi,
3. Alman Anayasası, uluslararası sözleşmeler ve antlaşmalardan doğan insani yükümlülüklerin yerine getirilmesi,
4. Almanya’nın ve ülkede yaşayanların güvenliklerinin tam olarak sağlanması,
5. AB’de Almanya’nın fikir ve görüşlerinin savunulmasıdır (Ünsal, 2007:118-119).

Bu yasa her ne kadar göçmenlere yönelik yumuşak politikalar içeriyor gibi görünse de kontrollü ve sınırlı bir göç amacı içermektedir. Bu kapsamda temel değişiklikler olarak iki çeşit ikamet şekli yaratılmıştır. Nitelikli iş gücü için de yabancı işgücünü işe alma yasağı uygulanmaya devam etmiştir. Sadece oldukça nitelikli kişiler Almanya’da çalışabilmektedir. Aynı zamanda bu yasa da yabancıların işleyebileceği suçlara ilişkin hükümlere de yer verilmiştir. 11 Eylül saldırılarının etkileri de bu yasanın Terörizmle Mücadele kısmında net bir şekilde görülmektedir. Bu kapsamda terör olayları uluslararası güvenliğe karşı oldukça ciddi bir tehdit olarak ifade edilmiştir (Ünsal, 2007: 119).

Diğer taraftan 11 Eylül saldırıları öncesinde yaratılan Almanya’da bilgi teknolojileri alanında çalışma yeterliliğine sahip kişilerin Yeşil Kart uygulaması geliştirilmiş, ancak bu uygulama ile işe başvuranların sayısının giderek artması, Alman hükümetinin 2003 yılında bu uygulamayı ortadan kaldırmasına neden olmuştur. Bu uygulamanın en zayıf tarafı ise beş yıl için veriliyor olması ve Yeşil Kart sahibi kişilerin eşlerinin çalışma izinlerinin olmamasıydı (Kicinger ve Saczuk, 2004: 26).

AB ülkelerinin bu kadar katı göç politikaları uygulamalarının en büyük nedeni daha öncede belirtildiği gibi göçmenleri güvenlik tehdidi olarak görmeleridir. Almanya bilgi teknolojileri alanında ciddi bir sektörel eksikliğe sahip olmasına rağmen gereken yasaların çıkartılması oldukça güçleşmiştir (Favel ve Hansen, 2002: 593). Fransa ise 11 Eylül saldırıları sonrasında terörle mücadele kapsamında yeni bir yasa kabul etmiştir. Bu yasanın 2003 yılına kadar yürürlükte kalması düşünülürken yasanın yürürlük süreci 2005 yılına kadar uzatılmıştır. Aynı zamanda bu yasa terör ile mücadele ederken belirtilen yasal çerçevenin sınırlarının aşılmasına da imkan tanımıştır (Yamaç, 2006:100-103).

İngiltere’nin Birleşik Krallık Terörizm Suç ve Güvenlik Yasası da 11 Eylül saldırılarından sonra görüşülmüştür (Bowsell, 2006:11). Bu yasa ile beraber İç İşleri Bakanlığı terörle ilişkisi olan göçmenlerin gözaltına alınmasına ilişkin yetkilendirilmiştir (Laçiner, 2006:315-316). Aynı zamanda 2002 yılındaki Vatandaşlık, Göç ve Sığınmacı Yasası İngiltere’nin önemli yasalarındandır. Bu yasa ile özellikle sığınmacıların haklarını kötüye kullanmalarının önüne geçilmeye çalışılmıştır. Aynı zamanda nitelikli işgücü göçü desteklenmiştir. Bunun en büyük nedeni ise coğrafi sebeplerden kaynaklanan sektörel eksiklikleri nitelikli işgücü ile giderme isteğidir. Böylece yasa dışı göçün de önüne geçilmesi hedeflenmiştir. Bu sistem ile iş gücü alımı işverenin iznine dayandırılmıştır. Böylece belirli nitelikli kişiler istihdam edilebilecektir (Kicinger ve Saczuk, 2004: 29-30.) Aynı zamanda 2002 yılında İngiltere’de Yüksek Nitelikli Göçmenler Programı meydana getirilmiştir. Yüksek nitelikli kişilerin İngiltere’de herhangi bir izne ihtiyaç duymadan iş aramasına olanak tanınmıştır. Bu sistem ile kişilerin deneyimleri ve gelir düzeyleri puanlandırılmaktadır. Ancak burada dikkat çeken en önemli nokta puanlamanın oldukça yüksek tutulmuş olmasıdır (Kicinger ve Saczuk, 2004:30).

Görüldüğü gibi Almanya, Fransa ve İngiltere gibi ülkelerde 11 Eylül sonrası güvenlik kaygılarının etkisiyle terörle mücadeleye yönelik politikalar geliştirilmiştir (Menz, 2003:29). Bu tarihten itibaren güvenlik kaygısı AB ülkelerinde üst sınırlara çıkmış ve göç sorunu terörle ilişkilendirilerek, göç politikaları güvenlik kaygıları ekseninde şekillendirilmiştir.

2011 yılında ise Suriye’de meydana gelen kriz neticesinde 1 milyondan fazla Suriyeli Avrupa topraklarına giriş yapmıştır (Akdoğan ve Atalay, 2017:2437-2438). Özellikle insan kaçakçılarının da yardımı ile yasadışı yollardan ülkelere giriş yapan göçmenlerin kontrol edilemeyen boyutlara ulaşması AB ülkelerini tedirgin etmiştir. Bu sebeple AB ülkeleri günümüzde ulusal güvenlik kaygısı nedeniyle göçmen karşıtı politikalar izleyerek, mevcut göçmenlerin ülkelere geri dönmeleri için çalışmalar yapmakta ve sert sınır politikaları uygulamaktadır. Özellikle Schengen Antlaşması ile meydana getirilen tek sınır kontrolü sonrasında üçüncü ülke vatandaşlarına karşı getirilen kontroller daha da sıkılaştırılmıştır (Zorba, 2016:5,12).

AB ülkelerinde artan terör olayları neticesinde göçmenler terör ile ilişkilendirilmiş ve göç politikaları iç güvenlik politikalarının bir parçası olarak görülmüştür. Böylece daha öncede bahsedildiği gibi güvenlikleri konusunda tedirginlik yaşayan AB ülkeleri göç karşıtı politikalar izleyerek göçü önlemek adına çalışmalarda bulunmuştur. Buradan da anlaşılacağı gibi iç güvenlik, göçü engellemeye ilişkin politikaları destelemek için bir gerekçelendirme aracı olarak kullanılmıştır. Bu kapsamda vize ve giriş kontrolleri sıkılaştırılmış, kimlik kontrol ve takibi arttırılmıştır (Mandacı ve Özerim,2013:123).

Diğer taraftan ordu, gizli servis gibi dış güvenlik birimleri dışarıdan sınırların içerisine giren düşmanları tespit etmeye odaklanırken, polis, gümrük kontrol gibi iç güvenlik birimlerinin içerdeki mevcut düşmanları bulmak için sınır ötesi ile irtibata geçtiği görülmektedir. Diğer bir ifade ile ülkelerin ulus devlet sınırları dışında yeni güvenlik çizgileri ve güvenlik sınırları oluşturmaya çalışmaktadır. Bu sınırlar da seçici geçirgenlik yapısına sahiptir. Böylece sınırlara tehdit olarak görülenler iç güvenlik için de bir tehdit olarak görülmektedir (Bigo, 2008:320). Görüldüğü gibi AB ülkeleri güvenlik kaygılarını temel alarak oluşturdukları göç karşıtı politikalarda terör, yasadışı göç, kaçakçılıkla mücadelede kapsamında hem dış sınırlarını hem de iç göç kontrol sınırlarını sıkılaştırmıştır (Mandacı ve Özerim, 2013:124).

Ancak günümüzde göçün, ulusal güvenlik ile olan bağı sınır güvenliğinin de ötesindedir. Dolayısıyla AB ülkelerinde ulusal güvenlik kapsamında yapılan sınırlamalar sadece sınır kontrolleri ile sınırlı değildir. Aynı zamanda iltica taleplerinin kabulü, vatandaşlık ve yerleşme haklarının verilmesi, çalışma izni ve bunlara yönelik kotalar, yabancı vatandaşların kayıt atına alınma şekilleri de sınırlandırılması gereken ulusal güvenliği tehdit edici unsurlar olarak görülmektedir. Bu kapsamda AB ülkeleri ulusal güvenliklerine tehdit olarak gördükleri göçü önlemek için izledikleri göç politikalarının kapsamı sadece sert sınır kontrolleri ile sınırlandırılmamış aynı zamanda farklı yöntemlerde izlenmiştir. Örneğin; AB ülkelerinde birçoğunda vatandaşlık hakkı verilme şartları daha da sıkılaştırılarak dil bilme zorunluluğu, göç edilen ülkenin kültürel değerleri hakkında bilgi sahibi olma gibi şartlar getirilmiştir. Aynı zamanda sadece geçici ikamet izni verilmesi, aile birleşmelerini engelleyici ve yabancıların siyasal hayatta belirleyici bir güce sahip olmasının önlenmesine yönelik çalışmalar da bu kapsamda değerlendirilmektedir (Mandacı ve Özerim, 2013:112-113). Kısaca göç politikaları daha çok AB ülkeleri tarafından güvenlik ve kontrol ekseninde ele alınmaktadır (Akdoğan ve Atalay, 2017:2437-2451).

Göçmenlerin AB ülkeleri tarafından bir güvenlik tehdidi olarak nitelendirilmesi sonucunda göçmen karşıtı politikaların ön plana çıkması AB ülkelerinde entegrasyon temelli politikaların gelişimini de olumsuz yönde etkilemiştir. Diğer taraftan sadece güvenlik temelli bir göç politikası oluşturulması sorunların ortadan kalkmasına değil daha fazla sorunun ortaya çıkmasına neden olacaktır. Özellikle göçmenler ve toplum arasında ciddi sıkıntılar ortaya çıkaracak ve göçmenler arasındaki suç oranları giderek artacaktır. Bu nedenle göçmenlere sosyal, siyasal ve ekonomik alanda fırsat eşitliği yaratacak politikalar geliştirilmelidir. Yabancı düşmanlığını engelleyici çalışmalar yapılmalıdır. Ancak AB ülkelerinin göçmenlere karşı algıları değişmediği müddetçe göçmenlerin entegrasyonu gittikçe güçleşecektir. Göçmenlerin sürekli problemlili ve güvenlik tehdidi olarak görülmesi, daha da tepkici politikaların yaratılmasına yönelik toplumsal bir zemin oluşturacaktır. Özellikle son dönemlerde göçmenlere karşı giderek sertleşen güvenlik önlemleri bu düşüncüyü destekler niteliktedir. Dolayısıyla AB ülkeleri göçmenlerin entegrasyonunu destekleyici girişimlerde bulunmalıdır. Sadece güvenlik odaklı bir göç politikası yerine entegrasyon temelli bir göç politikasının toplumun her kesimi için daha faydalı olacağı açık bir gerçektir.

Yöntem

Bu çalışmada AB ülkelerinin giderek artan güvenlik kaygılarının, göçmenlere yönelik geliştirilen politikaları nasıl etkilediği ele alınmış ve getirilen öneriler ile tamamen güvenlik kaygısı odaklı şekillendirilmemiş bir göç politikası yaratmanın yollarına katkıda bulunmak hedeflenmiştir. Araştırmada literatür tarama yöntemi tercih edilerek konu ile ilgili güncel kitap, makale ve AB raporları incelenmiştir. Çalışmada ilk önce göç ve göçmen kavramları açıklanarak göç konusunun AB gündemine girişi ve AB'nin kendi bünyesinde ortak bir göç politikası oluşturma çabaları ele alınmıştır. Çalışmanın ilerleyen kısımlarında tarihsel süreç içerisinde AB ülkelerinin ekonomik, kültürel ve güvenlik kaygılarının göçmenlere yönelik geliştirdikleri politikaları nasıl şekillendirdiği üzerinde durulmuştur. Özellikle AB ülkelerinde zamanla artan güvenlik kaygılarının kültürel ve ekonomik kaygıların önüne nasıl geçtiği AB verileri temel alınarak değerlendirilmiştir. Aynı zamanda 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'de yaşanan terör saldırısı ve sonrasında 2015 ve 2016 yıllarında Avrupa'da terör saldırılarının yükselişe geçmesi ve bunun neticesinde ortaya çıkan korku ve güvensizlik ortamının Almanya, Fransa ve İngiltere gibi AB ülkelerinin göç politikalarını nasıl etkilediği ve göçmenlere yönelik geliştirilen uygulamalar detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Diğer yandan 2011 yılında ise Suriye'de meydana gelen kriz neticesinde AB ülkelerine artan göçmenlere yönelik AB ülkeleri tarafından güvenlik temelli oluşturulan göçmen karşıtı politikalar ve uygulamalar ele alınarak tamamen güvenlik kaygısı odaklı şekillendirilmemiş bir göç politikası yaratmanın yollarına ilişkin bilgilere yer verilerek araştırma sonlandırılmıştır.

Bulgular

Yapılan araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre; AB'nin göçmenlere yönelik oluşturmaya çalıştığı ortak göç politikasının AB ülkelerinin farklı sosyal ve ekonomik koşullara sahip olması nedeniyle çok başarılı olmadığı, AB bünyesinde net bir ortak göç politikasının bulunmadığı görülmüştür. Göç alanında AB ülkelerinin kendi egemenliklerini ulusüstü kurumlarla paylaşmak istememekte ve dolayısıyla politikalarının uyumsallaştırılması kapsamında minimum düzeyde politika geliştirmeyi tercih etmektedirler. Özellikle AB ülkelerinin tarihsel süreç içerisinde göç politikalarının şekillenmesinde kültürel ve ekonomik kaygıların payı olsa da özellikle 2016 yılındaki AB verileri son zamanlarda güvenlik kaygılarının AB ülkelerinin göç politikalarını

şekillendirmede daha birincil sırada bir rol oynadığını göstermiştir. AB ülkelerindeki güvenlik kaygılarının gelişiminde ise en büyük etken Avrupa’da yaşanan terör saldırıdır. Özellikle bu terör saldırılarının farklı etnik kökenlere mensup kişiler tarafından gerçekleştirilmesi sonucu göçmenler AB ülkeleri tarafından güvenlik tehdidi olarak algılanmaktadır. Bunun sonucunda ulusal güvenlikleri konusunda tedirginlik yaşayan AB ülkeleri göçmen karşıtı politikalar izleyerek mevcut göçmenlerin ülkelerine geri dönmeleri için çalışmalar yapmakta ve sert sınır politikaları uygulamaktadır. Diğer taraftan AB ülkelerinin göç politikalarının güvenlik ve kontrol ekseninde ele alınmasının entegrasyon temelli politikaların gelişimini olumsuz yönde etkilediği araştırmada görülen bulgular arasında yer almaktadır.

Tartışma ve Sonuç

Göç günümüzde hem AB hem de ulus devlet düzeyinde oldukça önemli bir gündem maddesi haline gelmiştir. Dolayısıyla göç konusunun bir güvenlik konusu gibi ele alınması da Avrupa tarihi için oldukça yenidir. Ancak göçün bir güvenlik konusu haline dönüşmesinde son zamanlarda ülkelerin karşı karşıya kalmış oldukları ve giderek artan terör saldırılarının etkisi oldukça büyük olmuştur. AB tarihsel süreç içerisinde yaşanan göçler karşısında kendi bünyesinde ortak bir göç politikası oluşturmaya yönelik birçok girişimde bulunmuş, farklı sosyal ve ekonomik kriterlere sahip AB ülkelerinin, dayanışma ve sorumluluk alma yönündeki isteksizleri ve AB bünyesinde alınan kararları uygulamak istememeleri gibi nedenler AB’nin kendi bünyesinde göç alanında net bir ortak politikası yaratmasını engellemiştir. Böylece göç politikalarının oluşturulma ve uygulanması AB ülkelerinin tercihinin bırakılmış ve bu politikalar kültürel, ekonomik ve güvenlik gibi unsurların etkisiyle sürekli değişkenlik göstermiştir.

Özellikle 2001 yılında ABD’de yaşanan terör saldırıları, bu terör saldırılarının 2015 ve 2016 yıllarında artış göstermesi ve son zamanlarda gündemde olan 2011 Suriye krizi ile birçok insanın AB ülkelerine akın etmesi sonucunda göç politikalarının şekillenmesinde güvenlik kaygıları, kültürel ve ekonomik kaygılara göre daha birincil sırada rol oynamaya başlamıştır. Böylece AB ülkeleri göçmenleri ulusal güvenliklerine bir tehdit olarak görmekte ve güvenlik kaygılarını temel alarak oluşturdukları politikalarında göçmenlerin geri dönmelerini sağlayacak çalışmalar yapmaktadır. Aynı zamanda AB ülkeleri tarafından oldukça sert sınır kontrolleri uygulanmaktadır. Diğer yandan

göçmenlerin AB ülkeleri tarafından bir güvenlik tehdidi olarak nitelendirilmesi sonucunda göçmen karşıtı politikaların ön plana çıkması AB ülkelerinde entegrasyon temelli politikaların gelişimini de etkilemiştir. Ancak AB ülkeleri tarafından göç politikalarının sadece güvenlik ekseninde ele alınmasına yönelik anlayışın devam etmesi, sorunların giderek daha da büyümesine yol açacağı bir gerçektir. Bu nedenle göçmenlerin entegrasyonuna yönelik çalışmaların yapılması oldukça önemli olacaktır. Çünkü göçmenlerin entegrasyonuna yönelik çalışmalar yapılmaz, farklılıkların kabulüne yönelik gelişmeler kaydedilmez ve sadece güvenlik temelli göç politikaları oluşturulması göçmenler ve ülke vatandaşları arasında ciddi problemlerin yaşanmasına ortam hazırlayacaktır. Böylece göçmenler ülke vatandaşları tarafından daima ötekileştirilecek, suç oranları daha da belirgin bir şekilde artacaktır. AB ülkeleri göçmenlerin entegrasyonuna yönelik çalışmalarda bulunması ülke vatandaşlarının göçmenlere tepkili davranmasının ve göçmenlerin ülke vatandaşları tarafından bir sorun gibi görülmesinin önüne geçilecektir.

KAYNAKÇA

1. Akdoğan, Esra ve Atalay, Merve (2017) "Avrupa Birliği'ni Değişime Zorlayan Güç: Göç", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:22, Kayfor 15 Özel Sayısı, ss.2371-2390.
2. Bia, Teresa, Mia (2004) "Towards an EU Immigration Policy: Between Emerging Supranational Principles and National Concerns", http://webfolder.eurac.edu/EURAC/Publications/edap/2004_edap02.pdf, (13 September 2018).
3. Bigo, Didier (2008) *Terror, Insecurity and Liberty: Illegal Practices of Liberal Regimes After 9/11*, Londra: Routledge.
4. Boeri, Tito and Brüker, Herbet. (2005) "Why are Europeans So Tough on Migrants?", *Economic Policy*, Vol:20, No:44, ss. 629-773. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=823087, (13 September 2018)
5. Canpolat, Hasan ve Arner, Onur, Hakkı (2012) "Küresel Göç ve Avrupa Birliği ile Türkiye Göç Politikalarının Gelişimi", Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Raporu, Rapor No:123, ss.4-25.
6. Çakran, Şebnem ve Eren, Veysel (2017) "Mülteci Politikası: Avrupa Birliği ve Türkiye Karşılaştırması", Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:14, Sayı:39, ss.1-30.
7. Christina, Bowsell (2006) "Migration Control in Europa After 9/11: Explaining the Absence of Securitization", <https://pdfs.semanticscholar.org/0ce7/c0b429ad0eb38590093c2349da48d2414dcb.pdf>, (13 September 2018).
8. Dustmann, C., Bentolila, S., and Faini, R (1996) "Return Migration: The European Experience", G. De Menil, R. Portes, H.,W., Sinn, D. Begg, C.Wyplosz and K., F., Zimmermann (Eds.) *Economic Policy* (pp.213-250). Centre For Economic Policy Research, Center For Economic Studies, CESifo Group and Maison de Sciences de l'Homme.
9. Favel, Adrian and Hansen, Randan (2002) "Markets Against Politics: Migration, EU Enlargement and The Idea of Europe", *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Vol:28, No:4, pp. 581-601.
10. Kcinger, Anna and Saczuk, Katarzyna (2004) "Migration Policy In The European Perspective- Development and Future Trends", http://www.cefmr.pan.pl/docs/cefmr_wp_2004-01.pdf, (12 September 2018).
11. Koçak, Osman ve Gündüz, R., Demet (2016) "Avrupa Birliği Göç Politikaları ve Göçmenlerin Sosyal Olarak İçerilmelerine Etkisi", *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:6, Sayı:12, ss.66-91.
12. Laçiner, Sedat (2006) "Terörle Mücadelede Yasal Önlemler, İngiltere Örneği", İ. Bal (Ed.) *Terörizm. Terör, Terörizm ve Küresel Terörle Mücadele Ulusal ve Bölgesel Deneyimler* (ss.291-350) Ankara: Usak Yayınları.
13. Mandacı, Nazif ve Özerim, Gökay (2013) "Uluslararası Göçlerin Bir Güvenlik Konusuna Dönüşümü: Avrupa'da Radikal Sağ Partiler ve Göçün Güvenlikleştirilmesi", *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi*, Cilt:10, Sayı:39, ss.105-130.
14. Menz, George (2003) "Changing Patters and Parameters in EU Immigration Policy", <http://aei.pitt.edu/2898/1/137.pdf>, (12 September 2018).
15. Mutluer, Mustafa (2013) *Uluslararası Göçler ve Türkiye*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
16. Sterkx, Steven (2003) "Cross- Pillarisation at the Intersection of EU Migration and Refucee Policy and The Union's External Relation's", <http://aei.pitt.edu/2957/1/162.pdf>, (12 September 2018)
17. Ünsal, Zeynep (2007) "Güvenlik Eksenli Bir Bakış Açısından Avrupa'da Değişen Göç Politikaları", yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi, Ankara.
18. Yamaç, Fatih (2006) "11 Eylül Sonrası Fransız Terörle Mücadele Politikası", İ. Bal (Ed.) *Terörizm. Terör, Terörizm ve Küresel Terörle Mücadele Ulusal ve Bölgesel Deneyimler* (ss.79-118) Ankara: Usak Yayınları.
19. Zorba, Hilal (2016) "AB'nin Göçmenlere Yönelik Politikalarını Etkileyen Faktörler", *Banış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, Cilt:4, Sayı:1, ss.1-17.

KARTEPE SUMMIT

KARTEPE SUMMIT

FELSEFE VE ETİK

TÜRK TOPLUMUNDA “ÖTEKİ” İLE KARŞILAŞMAK; SURIYELİ MÜLTECİLER ÖRNEĞİ

Prof. Dr. Mustafa Kemal ŞAN
Sakarya Üniversitesi
mksan@sakarya.edu.tr

Arş. Gör. Hüsna ERGÜN
Sakarya Üniversitesi
husnaergun@sakarya.edu.tr

ÖZET

2011 yılından itibaren Suriye’de yaşanan iç karışıklıklar sebebiyle aynı zamanda Türkiye’nin Suriyelilere yönelik uygulamış olduğu açık kapı politikası neticesinde kitlesel göç bağlamında günümüz açısından büyük bir göç dalgası meydana gelmiş bulunmaktadır. Yaşanan göç dalgası sonucunda Türk toplumunun Suriyellileri nasıl gördükleri ve tanımladıkları toplumsal uyum ve esenliğin devamlılığı açısından önem arz etmektedir.

Çalışmanın amacı tüm bu sorgulamalardan hareketle Türk toplumunun Suriyeli mültecileri nasıl tanımladıklarını, onları nasıl gördüklerini tespit etmektir. Aynı zamanda ötekileştirme süreçlerinin neler olduğunu saptamak ve öteki olarak kavramsallaştırılan şeyi besleyen ve engelleyen sosyal, siyasal, kültürel ve toplumsal vb. unsurlara yönelik bir çerçeve sunmaya çalışmaktır.

Anahtar Kelimeler: Zorunlu Göç, Suriyeli mülteciler, Ötekileştirme, Toplumsal Uyum ve Entegrasyon

GİRİŞ

Göç, insanoğlunun dünyada varlık kazandığı ilk başlangıçtan beri meydana gelen bir hadise olmasının yanı sıra, küreselleşmeyle birlikte artan ve aynı zamanda daha fazla görünürlük kazanan bir olgu haline de gelmiş bulunmaktadır. Göçü somut bağlamda ele alıp mekânsal bir hareketlilik olarak tanımlamak mümkün görünse de göçün soyut bağlamını oluşturan bireyin beraberinde taşıdığı ve bizatihi kendisinin inşasında temel yapı taşları olan

kültür, etnik köken, inanç, tarihsel geçmiş, yaşadığı yerin coğrafi özellikleri ve toplumsal yapısı gibi etmenlerden göç eylemini ayrı düşünmek olası görünmemektedir.

Bu noktada göç eylemi karşılaştıran iki veya daha fazla grubun/topluluğun yapılarının değişim ve dönüşüme uğramasına imkan sağlayan bir işlev görmektedir. Tarihsel bağlamda göç hareketliliği değerlendirildiğinde göçün izlenen dünya siyaseti ve yaşanan olaylar sebebiyle dönemsel olarak ivme kazandığını, insanoğlunun mekânsal ve sosyal olarak yaşanan değişimlere tanıklık ettiğini söylemek mümkündür. Ancak günümüz özelinde göç olgusu ele alındığında özellikle ekonomik, sosyal, siyasal, toplumsal vb. alanlarda yaşanan değişim ve dönüşümler sebebiyle hareketliliğin arttığına ve eskiye nazaran küreselleşme sebebiyle göç eyleminin içeriğinin de değişime uğradığına şahit olmaktayız. Özellikle zorunlu göç ve zorunlu göç sonucunda gerçekleşen sığınma sorunu Beter'in (2006) ifade ettiği gibi imparatorlukların yıkılması ve ulus devletlerin kurulmasıyla birlikte ülke sınırlarının baştan çizilmesi sonucunda uluslararası kamuoyunun dikkatini çekmiş bulunmaktadır. Aynı zamanda yaşanan iç karışıklıklar, savaş, ekonomik sıkıntılar vb. sebeplerle anavatanlarını terk eden ve başka ülkelerin korumasını ve yardımını isteyen mülteci ve sığınmacılara yönelik problemlerde de artış meydana gelmiş ve bu sorunsal kaynak ve hedef ülkeleri ilgilendiren bir olgu değil küresel çapta tüm dünya kamuoyunu ilgilendiren bir olgu haline almıştır (Deniz,2011:189).

Özellikle artan göç akınlarıyla birlikte farklı kültür, din ve etnik kökenlere sahip olan toplumların biraradılığının nasıl sağlanacağı ve toplumsal uyum ve dengenin nasıl devam ettirileceği göçmenlere ve mültecilere yönelik yapılan çalışmalarda önemli bir yer tutmaktadır. Bu sorunsala yönelik tarihsel bağlamda bir değerlendirme yapıldığında bazı devletler kendi etnik ve kültürel deseninin dışında öteki olarak kabul edilenlerle bir araya geldiklerinde asimilasyonist bir tutumdan, topyekûn yok saymaya kadar bir tavır içerisinde bulunurlarken bazı devletler ise farklılıklara saygı duyan ve onların yaşamalarına insani boyutlarda alan açan bir tavır içerisinde bulunmuşlardır (Şan ve Haşlak,2012:31). Ancak Şan'ın belirttiği gibi günümüzde gelişen teknoloji ve ulaşım imkânlarıyla birlikte çoğulculuğun yaşadığımız yerin/toplumun olağan bir durumu şeklinde ortaya çıkmaya başladığını söylememiz mümkündür (2006: 67). Bu durum ise göçmenler ve mülteciler özelinde

ele alındığında göçe ev sahipliği yapan toplum ve göçmenler/mülteciler arasında bir aradalık etiğinin nasıl sağlandığı/sağlanacağı sorusunun açığa çıkmasına sebep olmaktadır.

Göç ve göçmenlik pratiği açısından Türkiye özelinde bir değerlendirme yapıldığında, yaşadığı tarihsel ve kültürel deneyimlerin de motive edici etkisi nedeniyle Türk toplumunun göçmenlik pratiğine kolay intibak edebilen bir toplum hüviyeti taşıdığını ifade etmek mümkündür. Tarihsel miras göz önüne alındığında Türk toplumunun Osmanlı Devletinin izlemiş olduğu iskan politikası neticesinde farklı topluluklarla bir arada yaşama pratiğini elde etmiş bir toplum olduğu bilinen tarihsel bir gerçekliktir. Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kurulması ile birlikte ise Türk toplumunun göç pratiği tarihinde mübadele göçleri, iş göçü ve dış göçler meydana gelmiş bulunmaktadır. Ancak Kaya'nın (2014:13) belirttiği gibi Türkiye göç veren bir ülke olmaktan ziyade bulunduğu coğrafi konumun stratejik önemi ve komşu ülkelerinin yaşamış olduğu sosyal ve siyasal problemler nedeniyle hem düzenli hem de düzensiz göç bağlamında göç alan bir ülke haline gelmiş bulunmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren Türkiye'ye yönelik göç dalgaları meydana gelmiş olsa da 2011 yılından itibaren Suriye'de yaşanan iç karışıklıklar ve savaş sebebiyle aynı zamanda Türkiye'nin Suriyelilere yönelik uygulamış olduğu açık kapı politikası neticesinde kitlesel göç bağlamında çağdaş tarihimizin en büyük göç dalgası meydana gelmiş bulunmaktadır. Göç dalgası sonucunda Türk toplumu içerisinde yerini alan Suriyeli mültecilere yönelik toplumsal uyum ve entegrasyonun nasıl sağlanacağına belirlenmesinin yanında göçe ev sahipliği yapan Türk toplumunun Suriyelileri nasıl gördükleri ve tanımladıkları toplumsal uyum ve esenliğin devamlılığı açısından önem arz etmektedir. Bu noktada sorgulanan ise Türk toplumu açısından toplumsal kabulü etkileyen ve ötekileştirmeye yol açan olumlu ve olumsuz nirengi noktalarının neler olduğudur.

Mülteci ve Öteki Dialektiği İçerisinde Birlikte Yaşam

Tarihsel süreç içerisinde savaş, kıtlık, hastalık, gruplar arası çatışma, dinsel özgürlük arayışı, kutuplaşma, dinsel yayılım arzusu, insan haysiyetine ve onuruna yaraşır bir yaşam arayışı, ekonomik yetersizlik vb. birçok nedenle insanoğlu başka ülkelere, topraklara, kıtalara sırtlarında bir umut sepeti ile göç etmişlerdir. 2010 yılından itibaren ise Afrika ve Ortadoğu ülkelerinde yaşanan iç karışıklıklar sebebiyle dünya kamuoyunu ilgilendiren ve sıcak bir

başlık olan mülteci problemi ile karşılaşmış bulunmaktayız (Abadadan-U-nat,2017: xxxi). Bu noktada Bartman, Poros ve Monforte'in (2017:151) tanımladığı gibi insan onur ve haysiyetine uygun düşmeyen şiddet, çatışma ve savaş gibi unsurlardan, ekonomik buhranlara kadar geniş bir ölçek içerisinde yer alan şartları kapsayan, kişinin yaşamını tehlikeye atan ve esenliğine gölge düşüren baskı ve tehditler sebebiyle açığa çıkan zorunlu göç kitlesel olarak gerçekleşmektedir. Ayrıca Deniz'in ifadesiyle (2011:189) "göçlerin en dramatiği" olan mülteci göçü değerlendirildiğinde gönüllü katılım esasının zorunluluklar çerçevesinde geliştiği ve insan hayatını sosyal, ekonomik ve siyasal vb. birçok açıdan tehdit eden unsurların var olduğu ve bu etmenler neticesinde göç eyleminin gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Ani ve beklenmedik bir şekilde gerçekleşen mülteci akını mülteciler ve onlara ev sahipliği yapacak olan toplum arasındaki ilişkinin nasıl kurulacağı, toplumsal uyum ve dengenin bozulmaması adına ne gibi politikaların izleneceği aynı zamanda gruplar arasında meydana gelebilecek olan ötekileştirmenin önüne nasıl geçilebileceği gibi soruları/sorunları gündeme getirmiştir.

Bu noktada ise öteki ve mültecilik arasındaki ilişkinin nasıl açığa çıktığına geçmeden önce "Öteki" olarak kavramsallaştırılan unsurun üzerinde daha fazla durmak gerekmektedir. Öncelikle belirtmek gerekirse Öteki sosyolojik bir realitenin adıdır. Ötekinin yaratılması ve onun belli başlı özellikleri ile ana akım toplumun dışında konumlandırılmasının tarihi aslında insanoğlunun dünyada varlık kazanması ve etnosentrik bakması ile başlamış bir realitedir. Ancak uyarılık ve kültürlerin öteki ile baş etme stratejileri farklı farklı tezahür etmiştir. Yine de bir yerden başlayacak olursak Aydın ve Oğuz'un (2015:301) değindiği gibi "Öteki" günümüzün olgusu ve problemi olmamakla birlikte kavramın kökeni incelendiğinde 6. yüzyılda Greklerin yabancılarla yönelik kullandıkları bir kavramda köken bulduğu ifade edilebilir. Schnapper (2005: 26) ise öteki ve başkalık düşüncesinin modern toplumların açığa çıkardığı bir düşünce olmadığını aksine Yunan Antikçağı'ndan bu yana süre gelen bir olgu olduğunu belirterek özellikle modern siyasal toplumun açığa çıkması neticesinde ötekiye yönelik iki temel ilişki biçiminin açığa çıktığını ifade etmektedir. Birinci temel ilişki öteki "öteki" olarak kabul edilirken bu anlayış içerisinde "ben" kendini tanımladığı değer bağlamında kendi kültürel değerlerini belirleyici tayin ederek bir öteki inşası gerçekleştirilmektedir ve bu durumun neticesinde ise ötekinin bu farklarıyla tanımlan-

masının yanı sıra farkları sebebiyle onu bir alt statüye hapsetmektedir. İkinci temel ilişki evrenselcilik ilkesidir. Bu ilke farkların belirlenmesinden öte insan türünün birliğine atıfta bulunarak insanlar arasında bulunan ahlaki ve zihinsel farkların olduğunu kabul etmektedir; ancak insanların eşit olduklarını ve insan hakları, onur, saygı gibi etmenler bakımından da ilkesel anlamda da bir eşitliğin olması gerekliliğini vurgulamaktadır (Schnapper, 2005: 26-27). Ancak evrenselcilik ilkesinin uygulanmasını sorgulayan Schapper “insanlar ve toplumlar arasındaki farkların nesnel gerçekliğiyle, aynı ya da farklı toplumlar içindeki bireylerin iktidar ve kapasite alanındaki eşitsizlikleriyle kaçınılmaz olarak” kesiştiğini belirterek evrenselcilik ilkesinin asimilasyuncululuğa doğru bir eylem barındırdığına işaret etmektedir. Bu durumda “Ben” ötekiyi benle eşit ve aynı haklara sahip olan olarak görürken aynı zamanda eşit olabilmeleri özdeşliğin sağlanması ile olacağı bilişsel düzeyde kabul görmektedir. Öteki bu bağlamda “Ben” gibi olmak durumunda yani evrensel olan “Ben”in kültürüne dahil olarak asimile olmaktadır. Kendi ile öteki arasında net bir farkın olduğunu savunan farklılaştırıcı yaklaşım ve farklılığı reddederek asimilasyuncululuğun yolunu açan evrenselcilik düşüncesi öteki olarak ötekini kabul etmemektedir. Bu yönüyle de öteki ile olan ilişkinin iki temel biçiminin nasıl aşılacağı sorusunu açığa çıkarmıştır ve bu tartışma halen güncelliğini korumaktadır (Schnapper, 2005: 27-28).

Ötekinin bir yansıması olan yabancı ele alındığında ise Simmel (1971) yabancı ve kendimiz arasındaki ilişkinin yakınlığını belirleyen etmenlerin paylaşılan şeylerle ilintili olduğunu ve gerçek yabancının ise evrensel insan benzerliklerini taşıma paydasıyla orantılı olduğunu belirterek yabancının bu yönüyle hem yakın hem de uzak bir konumda yer aldığını ifade etmektedir (Akt.Ünsaldı,2016:32-33). Öteki olarak kavramsallaştırılan şey ise Avrupa'nın gelişiminin devamlılığı için “ hem sömürülecek, dönüştürülecek ve uygarlaştırılacak vahşi” olarak tanımlanmaktadır (Passerini, 2010:226, Akt. Göker,2015:111). Onur (2011:180) ise öteki kavramını “biz olmayanın kişileştirilmesi” olarak görerek bir nevi dışlama eyleminin pratikteki yansıması şeklinde değerlendirmektedir (Akt.Parlak,2015:25).

Göçmenler üzerinden yabancı ve öteki olma durumu değerlendirildiğinde ise Göker (2015:108) göçmenin kim olduğu sorusuna yönelik ev sahibi toplumun çoğunluk olmasından hareketle tanımlamada bulduklarını ve bu sebeple göçmenlerin ülke sınırlarından içeriye girerek toplumsal yapı

içerisinde yerini alan ötekinin temsilcileri olup göçmenlerin içerisinde olan yabancılar olduğunu belirtmektedir. Görüldüğü üzere mülteci ve ev sahipliği yapan toplum olma arasında durum, şart ve statü gibi etmenler farklılık arz ederken aynı zamanda ben ve öteki ayrımının oluşmasına ve iç-dış grup farkının açığa çıkmasına katkı sağlayıcı etmenleri de barındırmaktadır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus ise Semerci, Erdoğan ve Önal'ın (2017:34) ifade ettikleri gibi ben ve öteki arasında ortaya çıkan güç dengesizliğinin iki grup arasında hiyerarşik bir düzenin açığa çıkmasının getirebilecek olduğu ayrımcılığın toplumsal esenliği tehdit etmesidir. Çalışmanın amacı ise tüm bu sorgulamalardan hareketle Türk toplumunun Suriyeli mültecileri nasıl tanımladıklarını, onları nasıl gördüklerini tespit etmek ve ötekileştirme süreçlerinin neler olduğunu saptamak ve öteki olarak kavramsallaştırılan durumu besleyen aynı zamanda engelleyen sosyal, siyasal, kültürel ve toplumsal vb. unsurlara yönelik bir çerçeve sunmaya çalışmaktır.

Araştırmanın Yöntemi

2011 yılından itibaren Suriye'de çıkan iç karışıklıklar nedeniyle Türkiye'nin coğrafi konumunun getirmiş olduğu önemden hareketle, UNCHR¹ verileri dâhilinde, Türkiye dünya kamuoyunun da bildiği üzere toplam Suriyeli mülteci sayısının %63'üne karşılık gelen 3.5 milyondan fazla Suriyeliye ev sahipliği yapmaktadır. Ani ve beklenmedik şekilde gerçekleşen kitlesel göç hareketi ise Türkiye'nin toplumsal, siyasal ve ekonomik anlamda hazırlıksız yakalanmasına ve gerekli eylem planlarını zamanında gerçekleştirilememesine sebebiyet vermiştir. Bu noktada sorgulanan husus ise ani ve sayıca çok fazla gelen mülteci akını ile ev sahipliği yapan toplum arasındaki ilişkinin hangi düzeyde kurulduğu ve ötekileştirme süreçlerinin nasıl açığa çıktığıdır.

Öznenin kendini tanımlarken ötekine ihtiyaç duyması doğal bir anlam ihtiva ederken Suriyeli mülteciler ve ev sahipliği yapan Türk toplumu arasında iç grup ve dış grup veyahut biz ve onlar ayrımının ne düzeyde olduğu ve ötekileştirmenin toplumsal bağlamda günlük hayatta karşılığını nasıl bulduğu gibi sorgulamalardan hareketle araştırma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış olup fenomenolojik yaklaşım benimsenmiştir. Araştırma Sakarya ilinde yaşayan ve kartopu örnekleme tekniği aracılığıyla seçilen 17 kişi ile gerçekleştirilmiştir. Demografik sorula-

1 Ayrıntılı bilgi için bkz. www.unhcr.org.tr. Erişim tarihi: 10.09.2018

rın dışında 13 yarı yapılandırılmış soruyla gönüllü katılım esasına dayanarak araştırmaya katılanlar ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır.

Sakarya'nın seçilme nedeni ise toplumsal ve kültürel yapısının zenginliğinin getirmiş olduğu farklı grupların bir arada yaşama pratiğini deneyimleyen bir toplumsal yapıya sahip olması ve Suriyeli mültecilerin ikamet ettiği yerler arasında olması kaynaklıdır. Görüşmeler sonucunda elde edilen veriler ise "Ötekileştirme Algıları" ve "Ötekileştirme Tutumları" iki ana başlık dahilinde betimsel analiz yaklaşımıyla yorumlama tekniği kullanılarak Türk toplumunun Suriyeli mültecilere yönelik ötekileştirme algı ve tutumlarının neler olduğuna yönelik çerçeve sunulmuştur.

Bulgular ve Yorum;

A) Ötekileştirme Algıları

Suriyeli Mülteciyi Tanımlamak

Semerci, Erdoğan ve Önal'ın (2017) belirttikleri gibi ötekileştirme insanları, toplumları ve grupları belli bir kategoriye ayırma faaliyetinin çıktısı olarak değerlendirildiğinden bu eylemin hangi sosyal gruplara yönelik açığa çıktığı toplumsal bağlamlara göre değişkenlik arz etmektedir. Ancak ötekileştirme süreçlerinin açığa çıkmasını sağlayan ve bu mekanizmanın dinamizmini canlı tutan ırk, etnisite, din, dil, coğrafi özellik, cinsiyet, ekonomik durum vb. birçok ayrıştırıcı aynı zamanda kendi iç grubunu birleştirici etmen bulunmaktadır. Bu etmenlerin doğası ele alındığında ise bizatihi bireyin kendi objektif gözlemleri veyahut mukayeseleri neticesinde ortaya çıkmadığı bilinmektedir. Özellikle vurgulamak istenilen nokta ise ötekileştirme algısına bireyi yönlendiren ve kategorizasyonlar bağlamında değerlendirme yapmasını sağlayan temel unsurun taraflı "sosyal inşalar" ve "sosyal karşıtlamalar" sebebiyle açığa çıkmış olduğudur. Yapılan çalışmada "Suriyeli Mültecileri nasıl tanımlarsınız ?" sorusu araştırmaya katılanlara yöneltilmiştir ;

1.Katılımcı, erkek, 30 yaş;

"Yersiz yurtsuz bir Müslümanın yerli yurtlu günümüz dünyasında belli bir seviyeyi aşmış bir ülkeye misafiri olarak tanımlarım. Türkiye'nin hem coğrafi hem de tarihi bağlamında kaçınılmaz bir sonucu olarak değerlendiririm. Türkiye iseniz bu şartlar altında açık kapı politikası uygulamak zorundasınız. Buna kayıtsız kalmazsınız."

4.Katılımcı, kadın, 24 yaş;

“Bi yandan üzüldüğüm bi yandan korktuğum insanlar, ama sonuçta savaştan kaçan insanlar.”

7.Katılımcı, erkek,31 yaş;

“Dilenci olarak görüyorum onları. Bence ülkelerini bırakıp gelmemeliydiler. Bizim askerimiz şehit oluyo(r) onlar burada nargile içiyo(r).”

Elde edilen bulgular dahilinde ise “dilenci, ülkemizi sömüren insanlar, uyumsuz, savaş mağdurları, din kardeşimiz, misafir” gibi tanımlamalara ulaşılmış ve mültecilere yönelik tanımlamaların gündelik hayatta karşılaşılan sorunlar bağlamında değerlendirildiği aynı zamanda sosyal, siyasal ve medyatik etmenlerin tanımlamalara etkisi “Bu şekilde tanımlamanızın sebebi nedir” sorusu ile anlaşılmıştır. Elde edilen tanımlamalardan hareketle Suriyeli mültecilere yönelik olumlu ve olumsuz iki yönlü algının mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu iki yönlü algının açığa çıkmasını sağlayan ve nefret söyleminden toplumsal bütünleşmeye kadar geniş bir yelpaze içerisinde yer alan olumlu ve olumsuz tanımlamaları besleyen hususların neler olduğu önemli bir nirengi noktası teşkil etmektedir. Çünkü bu unsurların düzeyi toplumsal bütünleşme ile toplumsal ayrışmanın açığa çıkmasını sağlayan etmenler olduğundan ayrıştırıcı ve birleştirici sebeplerin tematik analizinin yapılması bu yönüyle önemli olduğu kanaatine ulaşılmıştır.

Önyargı ve Tehdit Algısı

Önyargı ben ve öteki arasında kurulan ilişki içerisinde belirleyicilik arz eden bir fonksiyona sahiptir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta ise önyargının toplumsal anlamda olumlu ve olumsuz olarak karşılığını nasıl bulduğudur. Semerci, Erdoğan ve Önal’ın (2017:27) işaret ettikleri gibi göçmenlik olgusu üzerinden önyargı hem sembolik hem de ekonomik alanda değerlendirilmektedir. Sembolik tehdit yaşam şekline olan müdahaleyi ifade ederken ekonomik tehdit ise göçmenlerin rekabet piyasası içerisindeki ucuz iş gücü sağlama fonksiyonuna işaret etmektedir.

6.Katılımcı, kadın, 25 yaş ;

“Hemen iş sektörüne girdiler, her yer ekmekçi berber oldu. Kolay iş kuruyorlar hemen konaklıyorlar. Bizim zaten genç nüfusumuz iş bulma zorluğunda bunlar hep engel oldular çoğu şeye, acillerde bizden çoklar. Ticarete

sürümden kazandıkları için esnafı da çok etkilediler. Çok doğum yapıyorlar; yani nüfusta söz hakları olacak gibi. Doğum yapıyorlar bizim toplumsal dengemizi bozacaklar ilerisi için bu bizim göç etme sebebimiz bile olabilir.20 sene bu mahalleyi düşün onlar çoğunlukta olacaklar biz azınlık olacağız.”

5.Katılımcı, kadın, 43 yaş ;

“Sonraki nesiller çok karışacak Suriye-Türk nesli olacak bana göre de çok doğru değil. Yani Türkiye sonradan Suriye’ye dönebilir ; çokta bana göre şey olmaz. Ben iç açıcı görmüyorum. Türkiye Türkiye olarak kalmalı. Her millette kalite önemli bunlar kendilerini yenilemezse suç artar hele toplumla kaynaşamazsa Türk toplumu onlara zıt bakıyo(r). İş konusunda da üniversite de fazla imkanları oldu, geldiler diye girmeleri yok böyle bi(r) şey bu da onları rahatlığa sevk ediy(o)r. Fazla rahatlıkta demek bizi şahsen beni rahatsız ediy(o)r”.

Yapılan görüşmelerde elde edilen verilerden hareketle Suriyeli mültecilere yönelik sembolik ve ekonomik tehdit algısının var olduğu belirlenmiştir. Özellikle geleceğe yönelik toplumsal alanda söz hakkına sahip olacakları, sosyal yapıyı bozacakları, iş gücü piyasasında ucuz iş gücü sağlamaları nedeniyle işsizliğe yol açacakları, toplumsal çatışmanın açığa çıkmasının olası olduğu gibi olumsuz önyargıyı besleyen etmenlerin var olması nedeniyle ötekileştirmenin yukarıda ifade edilen sebepler yolu ile meşrulaştırılarak Suriyeli mültecilere yönelik “günah keçisi” anlayışının toplumsal bağlamda karşılığının bulunduğunu söylemek mümkündür. Günah Keçisi teriminin bilişsel dayanağını inceleyen Allport (2016:288-289) bireyin suç ve talih-sizliğini başka birine aktarma ihtiyacından kaynaklandığını belirtmekte ve durumun toplumsal bağlamda ise bir gurubun ne zaman günah keçisi olduğunun veyahut hangi etmenler nedeniyle günah keçisi olduğunun ise çok farklı etmenler barındırdığını belirtmektedir.

Suriyeli mülteciler özelinde bir değerlendirme yapıldığında ise toplumsal yapıya olumlu ve olumsuz etkileri yadsınamaz bir durumdur ancak burada dikkat edilmesi gereken nokta ise toplumsal yapı içerisinde yaşanan gerilimlerin, değişimlerin ve sıkıntıların sebebinin “günah keçisi” olarak Suriyelilere atfedilmesinin toplumsal bir pratik haline gelmesinin getirebilecek olduğu ayrımcılık davranışdır.

Kalıp yargı Güçlü Duygu Önyargı Ayrımcılık

(Paker,2013:43)

Önyargının ayrımcılık boyutuna dönüşmesini ele alan Paker'in şemasından hareketle Suriyeli mültecilere yönelik ekonomik tehdit algısı görüşmelerde elde edilen veriler dahilinde değerlendirildiğinde "ucuz iş gücü" kalıp bir yargıyı desteklerken bu yargıyı besleyen güçlü duygu ise "artı değerden mahrum kalma" kaygısı olduğu ve bu etmenler neticesinde ise "Suriyeli mülteciler işsizliğe sebep olmaktadır" gibi olumsuz bir önyargının açığa çıktığı anlaşılmaktadır.

Kültürel ve Ahlaki Değerler Çatışması Yolu ile Ötekileştirme

Farklı kültürel ve toplumsal dinamiklere sahip grupların esenliğini sağlayan ve gerilimlerin açığa çıkmasını bir nevi engelleyen grupların beraberinde taşımış oldukları ahlaki değerlerin, kültürün, tarihsel geçmişin ortaklık düzeyi toplumsal uyumun sağlanmasında önemli bir işleve sahiptir. Bu noktada araştırma sürecinde sorgulanan şey ise Türk toplumu içerisinde yer alan Suriyeli mültecilere yönelik ötekileştirme süreçleri içerisinde kültürel ve ahlaki değerler çatışmasının ne düzeyde olduğu ve karşılığının hangi bağlamda açığa çıktığıdır. Schnapper'ın da (2005:150) yerinde katkısıyla ilişki biçimi ne olursa olsun başkalarıyla iletişime geçmek belli düzeyde uyum çabası gerektirmektedir ve bu çabadan kaçınmak olağan bir eylem olmasının yanında bize benzemeyenlere yönelik ötekileştirme düzeyinde algı ve tutumların açığa çıkmasına olanak sağlamaktadır. Suriyeli mültecilere yönelik kültürel ve ahlaki değerler yolu ile gerçekleştirilen ötekileştirme algısını besleyen unsurlar incelendiğinde ise modernlik, gelişmişlik, adap, görgü, gündelik yaşam pratikleri, giyim tarzı vb. etmenlerin belirleyici olduğu anlaşılmaktadır.

8. Katılımcı, kadın, 31 yaş;

"Kültürel ve ahlaki farklılık yani her şekilde farklılar. Yemeleri içmelerinden, giyimine kadar farklı, Müslümanlar ama mezhepten midir nedir? Bakımdan modadan anlamıyorlar ; yani biz Türkler olarak bunu gayet iyi biliyoruz. Biz yardım sever anlayışlı insanlarız ama onlar kaba, nasıl söyleyeyim çok farklılar."

13. Katılımcı, kadın, 45 yaş;

“Aile yapıları belki yakın olabilir ama bize göre çok farklılar. Bizim yaşantımız başka onlarla mukayese bile edemiyorum. Yani çok geliştik biz onlar hala geçmişte gibiler.”

Schnapper’ın (2005:151) belirttiği gibi “Toplumsal Kimlik” bireyin kendi kimliğinin inşasında belirleyicilik arz ederken bu yolla birey kendi saygınlığını “onun kendi aidiyet grubunda yarattığı saygınlığa” ve “grubun diğer gruplar karşısındaki konumuna” bağlı olarak oluşturmakta ve “aidiyet ya da referans gruplarıyla özdeşleşmek, bireyde güvenlik ve gurur duygusu” oluşturarak iç gruba bağlılığa katkı sağlamaktadır. Yukarıda belirtilen katılımcıların ifadelerinden hareketle bu durum değerlendirildiğinde katılımcıların kendi iç gruplarını yüceltme yolu ile Suriyeli mültecileri ötekileştirdikleri anlaşılmaktadır. Aynı şekilde 6. katılımcının (kadın, 25 yaş) ifadeleri ele alındığında;

“Ayrımcılık yapıyoruz, onlar uyum sağlamadığı için, markete geçiyor sıramda önüme hop diyorum ne var diyo(r), yolda yürürken üstüne üstüne geliyo, kenara çekileyim yok, kendisini fazlalık olarak görmüyor kendisi yerli tam tersine bizi dışlıyo(r). Kendisi misafir ama misafir gibi davranmıyor, sanki ev sahibi, insan biraz çekinir ne bileyim bize uyum sağlamaya çalışmıyorlar. “

Semerci, Erdoğan ve Önal’ın (2017:27) aktardıkları gibi iç grubun ahlaki normlarını birincil hale getiren ve bu duruma çok fazla önem gösteren bireylerin bu normların herkes nezdinde kabul görmesini ve uygulanmasını bekledikleri, bunu gerçekleştirilmeyen kişilere yönelik ise negatif bir algının oluşması neticesinde ise ötekileştirmenin açığa çıktığı anlaşılmaktadır (Zaal vd. 2015). Özellikle yapılan çalışmada “*bize uymalılar, onlar misafir, yolda yürürken insan biraz çekilir yol onların değil*” gibi ifadelerin yer alması iç grubun yüceltildiğini ve dış gruba yönelik ise toplumsal kabulün zayıf olduğunu göstermektedir. Ayrıca *kendisini fazlalık olarak görmüyor* tanımlaması da bu önyargının hızla yabancı düşmanlığı aşamasına geçebilme riskini de özünde barındırdığı dikkatlerden kaçmıyor.

B) Ötekileştirme Tutumları

Sosyal Mesafe

Toplumsal kabul ve uyumun sağlanması için ben ve öteki arasındaki ilişkinin sağlıklı kurulması önemlidir. Akpolat'ın (2008:10) değindiği gibi sosyal ilişkiler bireyin içerisinde bulunduğu grupların tesiri içerisinde oluşmakta ve bireyler sosyal gruplar vasıtasıyla elde ettikleri sosyal eylemler yolu ile kendilerine görünürlük kazandırmaktadır. Bu yolla bireyler kendilerini, kendi gruplarını ve kendilerinden farklı olan grupları kategorize etmekte ve farklı olanlar ile bu kategoriler dâhilinde ilişkilerini kurmaktadır. Sosyal ve mekânsal etkileşime yönelik istek ve yakınlık ise farklı olan ile ilişkinin belirleyici kısmıdır. Bu noktada Suriyeli mültecilere yönelik "sosyal mesafenin" ne düzeyde olduğuna yönelik değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır. Elde edilen bulgular dâhilinde genel eğilimin "insan olsun, ahlakıma uysun, kültürümüze uyduktan sonra sıkıntı değil" gibi ifadeler bağlamında şekillendiği anlaşılmıştır. Ancak bu söylemler içerisinde öne çıkan vurgu ise ortak değer paylaşımı anlayışıdır, bu anlayışı besleyen unsurlar sağlanmadığı takdirde kabul düzeyinin düşük olduğu ve sosyal mesafenin bu bağlamda açıldığı belirlenmiştir.

8. Katılımcı, kadın 31 yaş;

"Özellikle okula *başlayacak çocuklar ; fakat hiç uyum sağlayacaklarını düşünüyorum yani benim çocuğumla aynı sınıfta olmasını istemem. Komşu olmak istemem, biz Osmanlı torunuyuz Türk dediğin zaman çoğu kesim güveniyor ama onlar öyle değil.*"

15.Katılımcı, erkek, 62 yaş;

"*Ailenin kalabalık olması, yaşam tarzı, ahlakı, yaşam tarzına bağlı hemen hayır diyemem.*"

13.Katılımcı, kadın, 45 yaş;

"*Yani bi(r) Suriyeli aile vardı yemek yapıp getiriyordu bize ilk getirdiğinde tadına dahi bakmadım temizliğinden şüphe ettim; sonra baktım temiz öyle yedim ama yine başkası getirse yani yemem tanımadan.*"

Araştırma sırasında dikkat çeken husus ise Suriyelilere yönelik mekânsal anlamda direk dışlayıcı bir tutumun olmamasının yanında "tanıma, temizliğinden emin olma, aile yaşantısının uyumluluğu" gibi etmenlerin sosyal ve mekânsal ilişkilerde eleyici unsur olarak işlev görmesidir. Erdo-

ğan'ın (2018:62) gerçekleştirmiş olduğu çalışma dahilinde bir değerlendirme yapıldığında Suriyeli Mültecilere yönelik sosyal mesafenin yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Ancak gerçekleştirmiş olduğumuz çalışma ışığında sosyal mesafenin tutuma yönelik bir işlev görmesinden ziyade Suriyeli mülteciye yönelik önyargı temelli gerçekleşen bir ötekileştirmenin açığa çıktığı ve bireylerin bu durumun farkında oldukları aynı zamanda ortak değerler mevcut ise sosyal mesafenin derecesinin azalacak olduğu anlaşılmıştır.

“Kalıcılık”-“Geçicilik” Sorunsalı ve Suriyeli Mülteciler

Suriyeli mültecilerin Türkiye'deki yasal statüleri “Geçici Koruma Yönetmeliği” ile belirlenmiştir. Ancak hazırlanan düzenleme içerisinde “Geçici Koruma” statüsü elde etmiş mültecilerin geri gönderilmeleri hususunda belli bir zaman tayini yapılmamıştır. Özellikle bu durum Türk toplumu nezdinde Erdoğan'ında (2018:128) ifade etmiş olduğu gibi Suriyelilere yönelik ilk etapta zulümden kaçan geçici misafir algısı mevcut olsa da dünya çapında yükselen göçmen karşıtı söylemin de Türk siyasasında da karşılık bulmaya başlaması ile bu olumlu mağdur göçmen algısı yerini olumsuz yabancıya bırakmaya başlamıştır. Bu durumda da toplumsal uyumun nasıl yakalanacağı meselesi gündemdeki yerini kaçınılmaz olarak alacaktır. Bu noktada da incelenen unsur kalıcılık durumunun nedenli toplumsal düzlemde kabul gördüğüdür gerçeğidir. Yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular dâhilinde; vatandaşlığın kolay verilmemesi gerektiği, sosyal ve beşeri sermaye açısından yararı dokunacak eğitilmiş, zengin kişilerin vatandaş olmasının uygun olacağı, sorumluluk verilmesi gerektiği ve en nihayetinde Suriye'de huzurun sağlanmasından sonra vatandaş olmak için gerekli şartları sağlamayanların geri gönderilmesi gerektiği gibi ortak bir söylemin var olduğu anlaşılmıştır.

3.Katılımcı, kadın, 27 yaş;

“Geri gönderilmeliler, etnik sosyal açıdan niteliksel olarak bizi yıpratıklarını ve kendi ülkemdeki insanın değerinin bilinmesi için gitmeleri gerekiyor. Herhangi bi(r) katkıları yok savaşa giden kim senin askerin onların katkısını görmüyorum onlara da sorumluluk verilsin, onların varlığını kabul ediyorsan onlar bedelini ödemeli ve sorumluluğu almalılar.”

10.Katılımcı, kadın, 21 yaş;

“Geri gitmeliler, yani nasıl diyim, Türkler de refah seviyesi yüksek diye Avrupa'ya gidiyo(r) herkes kendi yerinde kalsın Türkler gitti bunlar geldi.

Vatandaşlığın neden verildiği belli değil, vatandaşlık veriyosun o zaman yardımı kes ne diyim.”

11.Katılımcı, erkek, 24 yaş;

“Uygun ortam varsa gitsinler bu süreç geçici olmalı. Hak edene verilmeli ama seçici davranılmalı.”

Yukarıda ele alınan ifadelerden hareketle kültürel farklılığa, uyumsuzluğa ve vatandaşlık hak ve ödevleri açısından da gerekli olan sorumluluk bilincine dikkat çekilirken toplumsal kabul açısından kalıcı olmalarının istenmediği, aynı zamanda bu durumun gerçekleşmesi halinde toplumsal tehdit olarak görüldüğü anlaşılmıştır. Semerci, Erdoğan ve Önal’ın (2017:25) belirttikleri gibi “biz” kategorisinin derin politik referanslar barındırmasından hareketle bu araştırma dahilinde “kalıcılık” politikasına yönelik olumlu bir tutumun olmadığı ve siyasal hakların kazanılması yönünde ötekileştirme tutumunun açığa çıktığı belirlenmiştir.

Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışmada Türk toplumunun Suriyeli mültecileri nasıl tanımladıkları ve gündelik yaşam pratiği içerisinde Suriyeli mültecilere yönelik ötekileştirme algı ve tutumlarının nasıl açığa çıktığı, aynı zamanda bu süreçleri besleyen unsurların neler olduğuna yönelik ötekileştirme süreçlerine dair bir çerçeve sunulmaya çalışılmıştır. Çalışmada dikkat çeken unsurlar ışığında yukarıda ifade edilen bulgular dâhilinde tüm süreçlerin her zaman doğrusal ve yekpare olarak gerçekleşmediği, aksine girift bir yapı içerisinde açığa çıkarak ötekileştirme tutum ve algılarının birbirini beslediği anlaşılmıştır. İkinci dikkat çeken husus araştırmaya katılan bireylerin Suriyeli mültecilere yönelik nefret söylemi ile toplumsal bütünleşme arasında ötekileştirme tutum ve algıları bağlamında “insandışılama” ve “empati” arasında ikilem yaşadıkları ve en nihayetinde vicdani seslerine kulak verdikleri ancak bu durumun asıl yargılarını belli düzeyde tolere ettiği anlaşılmıştır. Erdoğan’ın (2018:214) belirttiği gibi Türk toplumunda Suriyeli mültecilere yönelik açığa çıkan ötekileştirme yeterince dikkate alınmaz, entegrasyon süreci sağlıklı yürütülemezse gettolaşma, dezavantajlı grubun ötekileştirilmesi, çeteleşme, sorunlarda artış, toplumsal bütünleşme ve esenliğin bozulması gibi sorunların açığa çıkma potansiyeli mevcuttur. Özellikle Suriyeli mültecilerin geri gönderilememesi durumu açığa çıktığı takdirde uyum süreci-

nin iyi yönetilmesi önem arz etmektedir. Zira araştırmaya katılan kişilerin bulgularından hareketle bireylerin Suriyeli mültecilere yönelik doğruluğu ve yanlışlığından emin olmadıkları halde ön yargıları ile değerlendirmelerde buldukları belirlenmiştir. Çalışmada bir diğer dikkat çeken husus ise Suriyeli mültecilerle sürekli iletişimde olanlar (maddi durumu düşük, eğitim düzeyi düşük ve muhafazakâr kişileri içermekte) ve gündelik yaşamları içerisinde Suriyelilere yönelik sadece duyumları vasıtasıyla yargıda bulunan kişilerin (maddi durumu iyi, eğitim düzeyi yüksek ve muhafazakâr kişileri içermekte), gündelik yaşam pratiği içerisinde Suriyelilerle mekânsal paylaşımında bulunan ancak bu durumun belli bir zaman dilimi ile sınırlı olduğu kişilere (maddi gelir düzeyi orta, eğitim seviyesi orta ve muhafazakar kişileri içermekte) göre Suriyeli mültecilere yönelik ötekileştirici algı ve tutumlarının düşük olduğu belirlenmiştir. Burada ifade edilmesi gereken nokta ise Suriyeli mültecilere yönelik toplumsal bağlamda dış grubun reddinin Allport'un (2016:85) kavramsallaştırmasından hareketle "sözlü ret" bağlamında açığa çıktığı ve ötekileştirmenin ifadelerde karışlığını bularak ayrımcılık davranışı, fiziksel davranış, ayaklanma ve linç gibi dış grubun reddini ifade eden eylemlerin Suriyeli mültecilere yönelik olmadığı anlaşılmıştır. Ancak özellikle medya araçlarının, siyasi söylemlerin, gündelik yaşam pratiklerinin ise Suriyeli mültecilere yönelik algı ve tutumlara yönelik besleyici aynı zamanda engelleyici olarak işlev gördüğü anlaşılmıştır. Macionis'in (2015:367) "Ön Yargı ve Ayrımcılık: Kısır Döngüsü" kavramsallaştırmasından hareketle özellikle dikkat çekilmesi gereken husus ise ön yargıyı besleyen etmenlerin önüne geçilmesi gerektiğidir.

Ön Yargı ve Ayrımcılık: Kısır Döngüsü

“1.Aşama; Ön yargı ve ayrımcılık sıklıkla kültürel bencilliğin ifadesi ya da ekonomik istismarı haklı çıkarma girişiminde bulunma olarak başlar.

2.Aşama; Ön yargı ve ayrımcılığın bir sonucu olarak bir azınlık sosyal tabakalaşma içinde düşük pozisyonu işgal etmesinden dolayı sosyal açıdan dezavantajlıdır.

3.Aşama; Bu sosyal dezavantaj başlangıçtaki ön yargı ve ayrımcılığın sonucu olarak değil ancak döngünün kendisini tekrar etmesinden kaynaklanan yenilenen bir ön yargı ve ayrımcılığı serbest bırakarak azınlığın doğuştan alt kademede olduğunun kanıtı olarak yorumlanır.” (Macionis,2015:367)

Yukarıda bahsedilen şemadan hareketle Suriyeli mültecilere yönelik öteki-leştirimenin kültürel bencilik ve ekonomik dezavantaj yolu ile yapıldığı aynı zamanda bu durumu besleyen unsurların gündelik yaşam içerisinde (medya, siyasi söylemler vb.) karşılığını bulduğu ve bireylerin bu yolla ön yargılarını besledikleri eğer ön yargıyı besleyici etmenlerin önüne geçilmezse bu durumun kısır döngü içerisinde kendisini beslemeye devam edeceği kanaatine ulaşılmıştır. Bu noktada Türk toplumu açısından Suriyeli mültecilere yönelik algı ve tutumlar bağlamında birinci aşamaya ulaşıldığı söylemek elde edilen verilerden hareketle mümkün görünmektedir. İkinci aşama olan sosyal açıdan dezavantajlı konumda olma durumunun; Suriyeli mültecilerin maddi durumlarının düşük olması, eğitim seviyeleri, konut ve yerleşim yeri bakımından kötü şartlar altında ikamet etmeleri vb. unsunlar bağlamında açığa çıktığı anlaşılmıştır. Özellikle nitelikli kişilerin Avrupa’ya göç etmiş olmaları ve Türkiye’yi transit ülke olarak kullanmaları kalan kişilerin niteliğini tanımlayan özelliklere işaret etmektedir. Bu iki aşama kendi içerisinde birbirini beslemekte ve üçüncü aşamaya geçişi sağlayan etmenlerin açığa çıkmasını sağlamaktadır. Özellikle tarihsel bağlamda göçmen siyahilere yönelik yapılan ayrımcılık bu ilk iki aşamanın neticesinde açığa çıkmış olan ve *insandışlatırma* özelliğini taşıyan toplumsal bir hüviyeti barındırması üçüncü aşamanın örneğini teşkil etmektedir. Gelecekte Türk toplumu ve Suriyeliler arasında çatışmanın ayrımcılık boyutuna ulaşmaması için tarihsel örneklerin ele alınması ve bu örneklerden ders çıkartılması bu sebeple büyük önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

1. Abdana-Unat, N. (2017) Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 3.Baskı, İstanbul.
2. Akpolat, Y. (2008) Farklı Ama Birlikte, Fenomen Yayınları, Ankara.
3. Allport. G.W., (2016), Önyargının Doğası, N. Nirven (çev.). Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları, Sakarya.
4. Aydın, S., Oğuz, H.Ş. (2015) Şeytanlaştırılan Gruplar: Ulus-Devlet Pratiğinde Ötekileştirmenin ve Etnik Kurtulmanın Mültecilik Bağlamında Zihinsel İnşası, İsmet Parlak (Ed.) Öteki'nin Var Olma Sancısı: Türk Politik Kültüründe Şeytanlaştırma Eğilimleri İçinde(301-349), Dora Yayıncılık, Bursa.
5. Bartma, D., Poros, M.V. ve Monforte, P. (2017) Göç Meselesinde Temel Kavramlar, Tuncay, I. (çev). Hece Yayınları, Ankara.
6. Beter, Ö. (2006) Sınırlar Ötesi Umutlar: Mülteci Çocuklar, Sabev Yay. Ankara.
7. Deniz, O. (2011) "Mülteci Hareketleri Açısından Van Kentinin Durumu ve Kentteki Mültecilerin Demografik Profil", Doğu Coğrafya Dergisi, 14;(22),ss.87-204.
8. Erdoğan, M. M. (2018) Suriyeliler Barometresi: Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
9. Erdoğan, M. M. (2018) Türkiye'deki Suriyeliler; Toplumsal Kabul ve Uyum, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
10. Göker, G. (2015) Göç Kimlik Aidiyet: Kültürlerarası İletişim Açısından İsveçli Türkler, Literatürk Yayıncılık, Konya.
11. Kaya, A. (2014) Uluslararası Göç Teorileri Bağlamında Yeni Göç Türlerini Anlamaya Çalışmak: Türkiye'de Yabancı Öteki Olmak, M. Tuna (Ed.) Türkiye Yeni Uluslararası Göçler İçinde (13-38) , Sentez Yayıncılık, Ankara.
12. Macionis, J.J. (2015), Sosyoloji, V. Akan (çev.). Nobel Yayıncılık, 13.Baskı, Ankara.
13. Paker, M. (2013) Psikolojik Açısından Önyargı ve Ayrımcılık, Çayır K. ve M. Ceyhan (ed.). Ayrımcılık: Çok Boyutlu yaklaşımlar içinde(41-53), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
14. Parlak, İ. (2015), Kimliğin İnşası, Ötekinin İcadı ve Şeytanlaştırma, İ. Parlak (Ed.) Öteki'nin Var Olma Sancısı: Türk Politik Kültüründe Şeytanlaştırma Eğilimleri İçinde(25-123), Dora Yayıncılık, Bursa.
15. Schanpper. D. (2005), Öteki ile İlişki, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
16. Semerci, P.U., Erdoğan, E., Önal Sandal, E. (2017), "Biz"liğin Aynasından Yansıyanlar; Türkiye Gençliğinde Kimlikler ve Ötekileştirme, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
17. Simmel, G. (2016), Yabancı, L. Ünsaldı(der.), Heretik Yayıncılık, Ankara.
18. Şan, M. K. ve Haşlak, İ. (2012) "Asimilasyon ile Çokkültürlülük Arasında Amerikan Anaakımını Yeniden Düşünmek", Akademik İncelemeler Dergisi (Journal of Academic Inquiries) Cilt/ Volume:7, Sayı/Number:1
19. Şan, M. K. (2006) "Farklılık ve Çokkültürlülük Siyasetleri Üzerine Denem". Milet ve Nihal Dergisi, 5 (1-2), ss.67-114.

GÖÇ TEORİLERİNE KISA BİR BAKIŞ, GERÇEKLER VE EFSANELER

Doç. Dr. Ayhan ORHAN

Kocaeli Üniversitesi
aorhan@kocaeli.edu.tr

Doç. Dr. Sema Yılmaz GENÇ

Kocaeli Üniversitesi
semayilmazgenc@kocaeli.edu.tr

ÖZET

İçinde bulunduğumuz yüzyılda, göç ve göç olgusu yaşadığımız dünyanın karakteristik özelliklerini yansıtmaktadır. Sosyal bilimler göç olgusunu yeni politika arayışları ve modelleri içine alacak şekilde kuramsallaştırmalıdır. Karmaşık bir içerik kazanan göç olgusu, bireysel ve yapısal şeklinde kategorize edilmelidir. Göç teorisini oluşturan temel kuramların özünde insanlığın yer değiştirme istek ve arzusu yatmaktadır. Küreselleşme bu süreci hızlandırmıştır. Güzergâh odaklı analizler göç teorilerinin yeni çalışma alanı olmuştur. Göç kavramı bireylerin toplumsal ve bölgesel odaklı gerekçelerle yer değiştirmesi olarak tanımlanabilir. Bu sebeple ikinci dünya savaşı sonrası farklı teoriler geliştirilmiştir. Neoklasik teori, yeni sistem teorileri, emek piyasaları teorisi ve göç sistemi teorileridir.

Çalışmanın amacı, göç teorileri çerçevesinde ortaya konulan kuram ve modelleri gözden geçirmektir. Bu bağlamda, karşılaştırma yöntemi tercih edilmiştir. Gözden geçirilecek teorilerin, sosyolojik, demografik ve ekonomik katkıları, yeni göç teorilerinin değerlendirilmesine katkı sağlayacaktır. Çalışmada ayrıca göç kararlarının verilmesinin nedenleri araştırılacaktır. Ortaya çıkarılacak sonuçlarla ekonomik ve coğrafik arka plan oluşturulurken, politik ve sosyal öngörülerde bulunulacaktır. Sonuçta göç olgusuna ilişkin gerçekler ve efsaneler ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Göç Teorileri, Küreselleşme, Neoklasik teori, Demografi

TEORİ

Bilimsel teoriler, kavramsal çerçevede ilgilendiği bilgi alanını soyutlaştırarak yada simgeleştirerek açıklayan sistemler bütünüdür. Teoriler kısmen doğrulanmış ve/veya kesinlik kazanmamış önermeleri içermektedir. İyi kurulmuş teoriler içerdiği alandaki bilgilerin dayandığı genellemelerle mantıksal bir düzeni kapsar. Diğer bir bakış açısıyla olayın yada olgunun ötesini görmeyi amaçlayan ve bilgi veren yaklaşımlar bütünüdür. Genellemeler, teorilerin temelini oluşturur. Anonim, Evrensel ve mutlak doğrular, teori olarak kabul görmez. Genel kabul gören teoriler dört önemli unsura sahip olmalıdır (Portes, 1997).

Gerçeklikleri sınırlandırması ve açıklaması,

1. Açıklanacak bir sürecin veya karakteristiğın tanımlanması ve açıklanması (bağımlı değişken),
2. Bir veya daha fazla açıklayıcı faktör ve etkileri, tamamlayıcı veya etkileşimli süreçlerin belirlenmesi,
3. En az bir başka benzer önermeye mantıksal bir bağlantı kurulması,

Basit ifadelerle teoriler, Genelleme, Doğrulanma, Önem ve Basitlik içermelidir. Teorilerin doğruluğu test edildiğinde kapsayıcılığı artmaktadır. Bu açılarından bakıldığında tutarlı bir uluslararası göç kuramı olduğunu söylemek doğru bir yaklaşım olmaz. Ortaya koyulan kuramlar ayrı konuları içermiş ve parça parça çalışılmıştır. Belirli bir disiplini içermemektedirler. Bu bakımdan çağdaş göç süreçleri tek bir disiplin ile yada tek bir analizle açıklanamaz. Karmaşık bir yapı içeren göç süreci, belirli referans ve varsayımlar altında değerlendirilebilmektedir.

Göç Nedenleri ve Uluslararası Göç Kuramları

Parça parça belirlenmiş göç kuramlarının hemen hepsinde göç nedenleri ilişkin temel ve değişken nedenlerden bahsedilmektedir. Temel nedenlerin başında itme ve çekme faktörleri ön plana çıkmaktadır. İtici faktörler, insanların yaşadığı bölgelerde, ırk, dil, din ve siyaset gerekçeleri, istihdam fırsat eksikliği yada bozukluğu gibi sebepleri içermektedir. Çekme faktörleri, olumlu ve düzenli istihdam olanakları, iyi yaşam koşulları ve kamu düzeni dikkat çekmektedir. Değişken faktörler ise, gönüllü, gönülsüz ve ekonomik

ayırma tabii tutulmaktadır. Diğer taraftan göç, iç (kırsal-kentsel), dış, (uluslararası) olmak üzere tasniflenebilir.

Bu bağlamda, göç literatürü incelendiğinde göç nedenleri arasında (Dubey&Mallah,2015)

Kalabalık Nüfus: Demografik olarak büyük nüfusa sahip olan ülkelerin eğitilmiş ve verimli çalışabilecek insanlara ihtiyaçları vardır. Ancak yeterli koşulları sağlayamadıkları için bu insanlar gelişmiş ülkelere göç ederler.

Katı Eğitim Sistemi: Yükseköğrenim az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin temel sorunlarından birisidir. Eğitim sistemi esnek olmadığı için özellikle kariyer ve meslek eğitimlerine talep yüksektir. Küresel eğitim sistemi esnektir. Ayrıca sistem küresel insan gücü talebine yönelik kurulduğu için insanlar daha iyi eğitim koşullarına sahip olma adına göç etmektedirler.

Eğitilmiş İşsizlik: Eğitilmiş insan gücüne daha fazla sahip olma isteği ile yapılan eğitim yatırımları nitelikli nüfus artışına sebep olmaktadır. Ancak Artan eğitilmiş nüfusa yönelik istihdam kapasitesi arttırılmamaktadır. Süreç genç nüfus üzerinden değerlendirildiğinde fırsat eksikliği ön plana çıkmaktadır. Politika yapımcıları ve uygulayıcıları istihdam sistemine çözüm bulamadıkları sürece nitelikli insan gücünün göç etmesine neden olmaktadır.

Küreselleşme: Küreselleşmenin tetiklediği liberal politikalarla, sermaye, mal, teknoloji ve bilginin mobilitesine yönelik kısıtlamalar ortadan kalkmıştır. Gelişen dünya pazarlarında her ülke seçkin hale gelmeye özen göstermektedir. Nitelikli insan gücü için zorunluluk arz eden bu durum büyüme ve pazar baskısını ağırlaştırmaktadır. Küresel rekabet parlak zihinlerin göçüne neden olmaktadır.

Tüketici Artışı: Küreselleşme sonucu daha fazla homojenleşen mal ve hizmetler, tüketim alışkanlıklarının da hızla değişmesine sebep olmuştur. Bu değişim daha iyi yaşam standardı arayışlarını hızlandırmıştır. Göç olgusunun artmasının önemli sebeplerinden birisi yaşam koşullarının iyileşmesine ilişkindir.

Diğer Faktörler: Ekonomik sosyal ve politik faktörlerin çoğu göçlerin temel nedenleridir. Siyasi istikrarsızlık, bürokrasi, yoksulluk, ekonomik kriz, kaos sonrasında artan suçlar, kuşak çatışmaları, yolsuzluk, ekonomik ve siyasi depresyonlar, yetersiz eğitim, yetersiz altyapı ve can güvenliği göçün

tetikleyicileridir. Göç edilmesi düşünülen ülkelerdeki zengin fırsatlar, istikrarlı politika uygulamaları ve özgürlük, gelişmiş ekonomi ve yeteneklere açık yeni yaşam koşulları göçün çekici yanlarıdır. Başta kariyer hedefleri olmak üzere tüm yaşamsal motivasyon faktörleri göçü ihtiyaç haline getirmektedir.

Söz konusu nedenleri, ülkeler arası demografik farklılıklar, kapitalizmin dayattığı devrevi ekonomik krizler, bölgeler ve ülkeler arası gelir değişimleri ve küreselleşmeye ayak uydurması için zorlanan ülke ekonomileri olarak özetleyebiliriz. Göç sınıflandırmaları, insan, amaç, etki, son yerleşim ve yasal statü açısından yapılmaktadır. Göçmenlik olgusu söz konusu sınıflandırmalar açısından birkaç kategoriye içerebilmektedir. Göç olgusu, karşılıklı olarak beyin göçü-beyin kazancı olarak nitelendirilebilir. Diğer taraftan yetenek kıtlığı, bilgi ve bilgi akışı ve finansal kaynakların doğru kullanımı açısından göçün etkileri tartışmaya açıktır. Küresel ekonomi ve küresel siyaset ilişkisinin çok yoğun olarak tartışıldığı günümüz dünyasında, insanların belirli koşullar altında yer değiştirmesi kaçınılmazdır. Göç başlığı altında incelenen bu süreç temel olarak şu şekilde ifade edilebilir (Güllüpınar,2012);

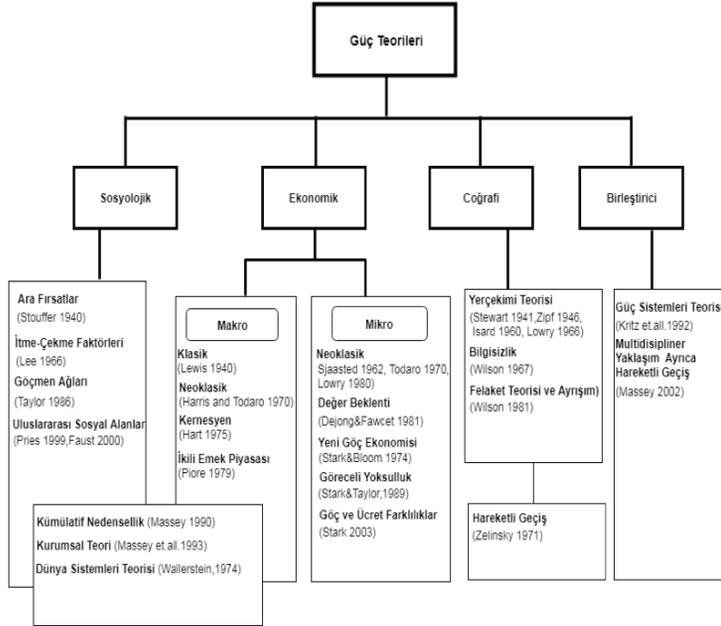
“Tüm bu eğilimlerin literatüre katkısı ise, demografik, bölgesel, küresel yeniden yapılanma ve kapitalizmin baskısını arttırması açısından değer kazanmıştır. Bu bağlamda yaygın göç teorileri bilim alanlarına ve temel teorilere göre tablo 1 ve 2’de değerlendirilmiştir (Drbohlav, 2012)

Tablo 1: Disiplinler Arası Göç Teorileri

Bilim Dalı	Araştırma Soruları	Analiz Üniteleri ve Seviyeleri	Baskın Teoriler	Örnek Hipotezler
Antropoloji	Göç kültürel olarak nasıl değişti ve etnik kimliği nasıl etkilendi?	Daha fazla mikro/birey,hane,grup	İlişkisel veya yapısal ve ulus ötesi	Sosyal ağlar kültürel farklılığın korunmasına yardımcı olur.
Demografi	Göç nüfus değişikliğini nasıl etkiler?	Daha fazla makro/nüfus	Rasyonalist (ekonomiden ağır borç alır)	Göç ölüm oranını artırır.
Ekonomi	Göç etme eğilimi ve etkileri nedir?	Daha fazla mikro/bireysel	Rasyonalist maliyet-fayda ve itme-çekme	Kuruluş göçmenlerin insan sermayesine bağlıdır.
Tarih	Göçmen deneyimini nasıl anlarız?	Daha fazla mikro/bireysel ve grup	Eschews teorisi ve hipotez tezi	Uygulanamaz.
Hukuk	Yasa göçü nasıl etkiler?	Makro ve mikro/politik ve legal sistem	Kurumsal ve rasyonalist(sosyal bilimlerden borç alır)	Haklaar göçmenler için teşvik yapıları oluşturur.
Politika Bilimleri	Devletler neden göçü kontrol etmekte zorlanıyor?	Daha fazla makro/politik ve uluslararası sistem	Kurumsal ve rasyonalist	Devletler sık sık göçmen çıkarları tarafından ele geçirilir.
Sosyoloji	Göçmen kuruluşunu açıklayan nedir?	Daha fazla makro /etnik grup ve sosyal sınıf	Yapısal ve işlevsel	Göçmen birleşme sosyal sermayeye bağlıdır.

Tabloya göre disiplinler arası göç teorilerinde farklı soruların cevapları aranmaktadır. Tablo 1 de dikkat çekici olan tüm disiplinlerin göç ile ilgili temel soru ve sorunlara cevap aradığına ilişkin tespitlerdir. Baskın teoriler rasyonalist, yapısal, işlevsel ve kurumsal açıdan irdelenmektedir. Tablo 2’de ise göç teorileri temel teoriler açısından değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Tablo 2 Çeşitli Bilim Disiplinleri Tarafından Sunulan Seçilmiş Göç Teorileri

Tablodan görüldüğü üzere, göç teorileri sosyolojik, ekonomik, coğrafi ve birleştirici olarak temellendirilmiştir. Sosyolojik açıdan dikkat çekici teori itme-çekme teorisidir. Teori sosyolojik bütünleşmeyi sağlamak için dağınık grupların bir arada toplanmaya çalışmasını öngörmektedir. Bu sebeple insanlar şartları zorlamaktadırlar. Göçmen ağları teorisi bu bağlamda iletişimin rahatlıkla sağlandığı ve göçü hızlandırmada etkin rol oynayan şartların hızlı bir şekilde gerçekleştiğine vurgu yapmaktadır. Ekonomik açıdan göç, ana akım iktisat modelleri tarafından incelenmektedir. İktisat modelleri daha çok göçü emeğin yer değiştirmesi açısından değerlendirmişlerdir. Bu bağlamda sosyolojik şartlarla ekonomik şartlar birleştiğinde sosyo-ekonomik etkinlik göçün önemli bir belirleyicisi haline gelmiştir. İktisaden göç olgusu gelir düzeyi açısından, sosyolojik olarak da yaşam koşulları açısından önemlidir.

Coğrafi açıdan göç teorileri incelendiğinde çekim teorisi öne çıkmaktadır. Daha iyi koşullarda yaşamak isteyen insanlar, iyi koşullara sahip yeni yer-

leşkelere doğru hareket etmektedirler. Ancak çoğu zaman gönüllü yada zorunlu göç insan yaşamını tehlikeye düşürecek şartları içerisinde barındırmaktadır. Bütünleştirici teoriler ise Multidisipliner bir yaklaşımla göç olgusunu ele alan teorileri kapsamaktadır. Göç olgusunun sistematik olarak inceleyen teoriler diğer teorilerin tamamlayıcı koşullarını öne sürmektedir. Göç teorileri, sosyolojik ve ekonomik açıdan içselleştirilmiş ve kapsayıcı yaklaşımı içeren kurumsal faktörleri, bağlı olarak da göçün nedensellik açısından değerlendirilebilmesine olanak sağlamaktadır. Çalışmada göç olgusu daha çok iktisatta ana akım iktisat teorileri ve sosyolojik teoriler açısından efsane ve gerçek olarak tartışılacaktır.

21. yüzyıla girerken küreselleşme olgusu ve ulaştırma- haberleşme ağında yaşanan hızlı dönüşüm, tüm dünyada göç sürecini, yarattığı karmaşa ile birlikte incelenmesine neden olmuştur. Ortaya çıkan yapısal sorunlar bir yana kültürel ve sosyolojik süreç, göç analizlerinde temel değişkenler olmuşlardır. Küreselleşmeyi hızlandıran Neoklasik ekonomi kuram, göç üzerine sistematik bir yaklaşımla giden teorik ve alan çalışmalarını içermektedir. Emek konusuna önem veren ve emeğin ücreti üzerinden ortaya çıkan sorunları tartışan kuram, göçü, emeğin daha iyi koşullar elde etmek için yer değiştirmesi olarak vurgulamıştır. Emek fazlasına sahip ülkeler, düşük ücret ve yüksek nüfusları ile dikkat çekmektedir. Bol sermaye ve kısıtlı emeğe sahip ülkeler ise üretimdeki açığını kapatmak adına yüksek ücret veya göçmen işçi çözümüne yönelmektedir. Aşırı gelir farklılığı bölgeler arası yada ülkeler arası göçü bir nevi zorunlu kılmaktadır. Ortaya çıkan demografik dönüşüm, emek zengini ülkelerin emek piyasasının daralmasına ve ücretlerin yükselmesine sebep olarak maliyet artışına neden olmaktadır. Sermaye zengini ülkelerde tam tersi durum geçerlidir.

İtme-çekme kuramı olarak bilinen göç kuramında, yaşanacak yer ile gidilecek yer karşılaştırması yapılmıştır. Diğer bir ifade ile göçe zorlayan nedenlerle göçü çekici hale getiren nedenler karşılaştırılmıştır. Kuram bir karşılaştırmayı gerektirmektedir. Olumlu ve olumsuz faktörler karşılaştırılarak göçe neden olan sebepler bütün hale getirilmektedir. Teorinin diğer baskın yanı ise göçün belirleyicilerine ilişkindir. Bireysel ve bireysel olmayan belirleyiciler, olumlu ve olumsuz nedenlerle kuramsal bir yaklaşım çerçevesinde karşılaştırılmaktadır. Bu durumda göçü ilgilendiren belirsizliklerin süreci nasıl etkilediği ön plana çıkmaktadır. Teori, engelleyici faktörler üzerinden

hukuki, ekonomik ve sosyal etmenleri içerisinde alarak göçmenlerin karşılaşılabileceği sorunları irdelemektedir.

Merkez çevre teorisi, ekonomik olarak birbirine bağlı kapitalist ve ulus devlet kurum ve kurallarını içermektedir. Göç olgusu bu kuramda, kapitalizmin oluşturduğu bütünlükle ele alınmaktadır. Merkez ülkeler ucuz emek taleplerini çevre ülkelerden karşılamaktadır. Ancak göç kısıtları sürekli ve niteliksiz göçü engellemektedirler. Ülkeler tercihen kendi vatandaşlarının doldurmadığı açık iş pozisyonlarını doldurmak adına kurallı bir göç politikası izlemektedir. Ancak küreselleşme süreci göçü tersine çevirmiştir. Ucuz emek talebi yerine, ilgili ülkeye sermaye arzı yoluyla göçü önleme politikası ön plana çıkmaktadır. Artık göç eden insanlar değil sermaye ve bilgidir. Kuramın olumsuz tarafı ise kapitalizmin dayatmış olduğu vahşi üretim sürecine çocuk ve kadın işgücü arzının dâhil olmasıdır.

Göç sistemleri teorisinde ise, politik-ekonomik etkileşim dikkat çekmektedir. Kuramda ağırlıklı olarak göç öncesi sebeplerin ortadan kaldırılması tartışılmaktadır. Nitelikli göç sağlamak amacıyla özellikle sosyo-kültürel uyumlaştırmanın önemi teoride vurgulanmaktadır. Kuram uzun dönemlere dayalı göçlerin birbirleriyle bağı ve etkileşimi üzerinden göçmen niteliğini belirlemeye yöneliktir.

Göçün ilişkiler ağı kuramı, göçün sebeplerinden ziyade, zaman-mekân ilişkisine yöneliktir. Kısacası her göçü kendi içerisinde değerlendirmektedir. Kuramda göç, göç edenler üzerinden tartışılmaktadır. Başka bir ifadeyle, göçmenlerin kendi zaman dilimleri içerisindeki göçlerinde, göç ettikleri ülkelerdeki sosyal ağlara adaptasyon sürecinin uzunluğu ve ağlar vasıtasıyla göç edilen ülkeye bağı ön plandadır. Göçmen gittiği ülkede öncelikle kendi değerlerine uygun bir biçimde yaşamaktadır. Adaptasyon süreci sonrasında farklı örgütsel bağlara yönelimi artmaktadır. Bu şekilde göç karmaşık bir yapıya bürünmekte ve yerleşikler ile göçmenler arasında çıkar çatışmaları yaşanmaya başlamaktadır. Yasal yada yasal olmayan göçlerin bu tarz sosyal ağlar içerisinde yer alması ve zamanla değişime uğraması göçün sürekliliğini sağlamaktadır. Bu kuram diğer kuramlardan farklı olarak, göçmen üzerinden göçü anlamaya yöneliktir.

Göç Teorileri: Efsaneler ve Gerçekler Efsaneler

- ✓ Uluslararası göç teorileri herkes tarafından kolayca çalışılabilir ve değerlendirilebilir.
- ✓ Göç teorileri dışsal faktörlerden etkilenebilen ve koşullandırılabilen disiplinler arası bir olgudur. Çoğunlukla analizleri karmaşık hale getirilebilir.
- ✓ Uluslararası göç akımları ihtiyaçlar doğrultusunda durdurulabilmesi uygun bir şekilde yönetilebilir.
- ✓ Göç realitesi küreselleşme, entegrasyon, uluslararası ucuz seyahat ve bilgi akışı gibi sorunları görmezden gelebilir. Liberal batı doktrinleri az gelişmiş ülkelerde etkin rol oynamaktadır.
- ✓ Uluslararası göçler gerçek hikâyelerdir. Kazanan ve kaybedenler vardır.
- ✓ Göç sadece işgücü ve yer değiştirme olarak algılanamaz. Göçe uzun dönemli ve geniş perspektiften bakmak gereklidir. Göç zamanla yeni tiplerle incelenmelidir.
- ✓ Göçte hedef ülke açısından süreç olumlu işler. Ancak beklenen etkiyi göstermeyebilir. Önemli olan etkinin dağılımı ve baskınlığıdır.
- ✓ Yasadışı ve düzensiz göç mücadele edilebilir. Ayrıca göçmen ülkeler için sorun olmaz.
- ✓ Göç, riskleri beraberinde getirirse de, ucuz emek, esnek işgücü ve kayıt dışı çalışma şartları için talep oluşturmaktadır. Politika yapıcılarını çoğunlukla söz konusu sebeplerden dolayı göçe göz yumarlar.
- ✓ Yasadışı göç adaletsizdir. Yasa ve mevzuata uygunluk açısından göç olgusu demokratik sistemleri yıpratır.
- ✓ Göç göçmen ülkeler de genç nüfusu arttırabilir. Nüfusu azalan ülkeler için göç bir çözüm olabilir.

Gerçekler

Yukarıdaki tespitlerin birçoğu göç olgusunu efsane haline getirebilecek yaklaşımları içermektedir. Söz konusu efsanelerle mücadele etmek, dünya ülkelerinin tamamının sorunudur. Ülkelerin göçe bakış açılarının yanı sıra göç teorisyenlerinin göçe bakış açıları önemlidir. Ancak teorisyenler göçün sadece ekonomik ve sosyolojik boyutu ile ilgilenmişlerdir. Aslına bakılırsa teorisyenlere göre göç geniş perspektifte çalışılacak bir mesele değildir. Süreç bu açıdan değerlendirildiğinde, Uluslararası göçü açıklayabilen temel bir teori bulunmamaktadır. Göç teorileri olarak bilinen çalışmaların birçoğu yasaklı konulardır. Bu sebeple tasarlanmış ve sonuçları güvenilir bir göç teorisi yoktur.

Uluslararası göçün, sonuçları açısından karmaşık bir süreç olduğu açıktır. Küreselleşme olgusunun, tüm dünyayı sarması, ülkeler arası bağıllığı ve karmaşık gibi görünen süreçleri değiştirmesi, diğer dünya sorunlarında olduğu gibi göç olgusunun kavramsal çerçevesi ve toplumsal dönüşüme etkisini de tartışmaya açmıştır. Göç, mekânsal değişikliklere yol açması, insan hareketliliği ve toplumsal dönüşüm açısından temel bir teorinin ortaya konulmasında etkin rol oynamaktadır. Ayrıca göç olgusu, zaman-mekan, ekonomik ve sosyal bağımlılık, motivasyon ve toplumsal hiyerarşi açısından farklı akımların ortaya çıkmasına neden olabilecek bir süreci içermektedir. Göç teorilerinde asıl gerçeklik, yapılan araştırmaların farklı disiplinleri içermesiyle ilgilidir. Ekonomi, sosyoloji, coğrafya, tarih, demografi, antropoloji, siyaset bilimi, psikoloji ve hukuk gibi disiplinlerin birlikte yada ayrı ayrı çalışılması göç teorilerinin sonuçlarını baskın hale getirebilecektir. Tüm bu disiplinler teori oluşturulurken planlı bir biçimde kullanılmalı ve değerlendirilmelidir. Disiplinler üstü bir süreci içeren göç olgusu, tatmin edici kuramsal yaklaşımların ortaya çıkmasına neden olabilecektir.

Göç ve göçmen olgusunun temelinde insan ve insan ihtiyaçlarının çeşitliliği temel neden olarak tartışmaya açıktır. Bireylerin değişkenlik gösteren istekleri ve ihtiyaçları, göç sürecinin en önemli nedenidir. Diğer sebepler ise, zenginleşme, mülk edinme, başarı, özgürlük, kontrol altında olmak, saygınlık, zarar verme, mensubiyet, sağlık, adalet ve bilgi aramadır. Söz konusu sebepler farklı disiplinleri bir araya getiren içerik taşımaktadır. Enformasyon çağında bireylerin en önemli ihtiyacı refah seviyesindeki artış beklentisidir.

Göç teorilerinin birçoğu aykırı düşünceleri içermektedir. Örneğin, ekonomik anlamda göç, ekonomik gelişmelerin kısa ve uzun vadeli etkilerini çelişkili hale getirmektedir. Büyüme sürecini sermaye birikimi ve sanayinin dönüşümü olarak yansıtan görüş, göçü işgücü fazlasını göç edilen ülkelere çeken bir etmen olarak ele almaktadır. Örnekte olduğu gibi aykırı yaklaşımlar, politika süreçleriyle direkt ilişkilidir. Diğer önemli bir çelişki ise göçmen ülkeler bir yandan kayıt dışı istihdamla mücadele ederken diğer taraftan göçmenleri istihdam piyasasına dâhil etmeye devam etmektedirler. Bu tarz aykırı yaklaşımlar, göç teorilerini efsaneden öteye götüremeyen gerçekliklerin tartışılmasına neden olmaktadır.

Sonuç

Çalışmanın amacı göç kuramları çerçevesinde bir teorinin varlığına ilişkindir. Disiplinler arası göç analizleri temelinde yapılan çalışmalar, göç konusunun ayrı bir bilim dalı olmasının önünde önemli bir engeldir. Modern dönem göç çalışmaları incelendiğinde, disiplinler arası yaklaşımların başarıları ön plana çıkmaktadır. Göç olgusunu çalışan teorisyenler, araştırma perspektifleri, yöntemler ve analizleriyle sadece geniş bir çeşitlilik ortaya koyabilmişlerdir. Bu sebeple, göç nedenleri ve sonuçları üzerine kuramlardan ziyade kavramlar değerlendirilmelidir.

Son dönemlerde özellikle kurumlar, kanunlar, emek talebi ve refah düzeyine ilişkin unsurlar, göç edenlerin karar verme sürecinde içinde buldukları koşulları belirleyen ve kısıtlayabilen etmenlerdir. Bu bağlamda göç sosyal, politik, psikolojik ve en önemlisi ekonomik faktörlerden etkilenen dinamik bir yapı ve süreçtir. Şartlar değiştikçe teorilerde yenilenmektedir. Özellikle küreselleşme olgusu göçün biçimselleşmesine ve yapılanması üzerinde etkili olmuştur. Süreç yenilendikçe hem uyum sorunları hemde emeğin yapısal dönüşümü hızlanmaktadır. Söz konusu faktörler göç kuramlarının parça parça değerlendirilmesine ve teorik temeli sağlam olmayan çalışmaların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Kapsayıcılığı olan bir göç kuramı ancak, kendisini sürekli yenileyen dinamik bir göç sürecinin varlığıyla mümkündür. Zaman içerisinde sürekli farklılaşan göç faktörleri, özellikle sosyal bilimle uğraşanların genellemeler üzerinden oluşturmak istediği hareket alanını daraltmaktadır.

Kuramların temel sorunu, göçe ilişkin çalışmaların kaynağının göç mü? Yoksa göçmen mi? Olduğuna ilişkindir. Göçe ilişkin çalışmaların daha çok bilgi verme ve açıklama yapmaya yönelik olmasının yanında göç ve göçmen ayrımının net çizgilerle ayrılması zorunludur.

REFERANSLAR

1. Abadan, Unat, N. (2006) Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus Ötesi Yurttaşlığa, (İkinci Basım), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
2. Arango, J. (2000) "Explaining Migration: A Critical View", International Social Science Journal, 52 (165), 283-296.
3. Bauer, T. and Zimmermann, K. F. (1999) "Assessment of Possible Migration Pressure and its Labor Market Impact Following EU Enlargement to Central and Eastern Europe", A Study for the Department of Education and Employment, UK. IZA Research Report, No.3, July.
4. Borjas, G. J. (2010) Labor Economics, (Fifth Edition), New York: McGraw- Hill International/Irwin.
5. Castles, S. (2010) "Understanding Global Migration: A Social Transformation Perspective", Journal of Ethnic and Migration Studies, 36(10): 1565-1586.
6. Çağlayan, S. (2006) "Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi", Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Güz, Sayı:17.
7. deHaas, H. (2008) "Migration and Development: A Theoretical Perspective", Working Paper presented for International Migration Institute, James Martin 21st Century School, University of Oxford, Paper 9, Oxford.
8. deHaas, H. (2009) "Migration Systems Formation and Decline. A Theoretical Inquiry into the Self-Perpetuating and Self-Undermining Dynamics of Migration Processes", International Migration Institute Working Paper University of Oxford, no. 19, Oxford.
9. Dedeoğlu, S. ve B. Oskay, Ç. Özbek, İ. Sirkeci, M.M. Yüceşahin, (2014) "Uluslararası Göç Kuramlarının Değerlendirilmesi", Göç Dergisi, Cilt:1, Sayı:1,
10. Dustmann C. and Glitz, A. (2005). "Immigration, Jobs and Wages: Theory, Evidence and Opinion", Centre for Research and Analysis of Migration, CEPR, London.
11. Faist, T. (2000) The Volumes and Dynamics of International Migration and Transnational Social Spaces. Oxford: Oxford University Press.
12. Fawcett, J.T. (1989) "Networks, Linkages, and Migration Systems", International Migration Review, 23, 671- 680.
13. Goss, J. and Lindquist, B. (1995) "Conceptualizing International Labour Migration: A Structuration Perspective", International Migration Review, 29 (2), 317-351.
14. Grigg, D.B. (1977) "E.G. Ravenstein and the 'Laws of Migration'", Journal of Historical Geography, 3(1), 41-42.
15. Güllüpinar, F. (2012) "Göç Olgusunun Ekonomi-Politik ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine bir Değerlendirme" Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:4
16. Hagen-Zanker, J. (2008) Why Do People Migrate? A Review of the Theoretical Literature, MPRA Working Paper, No.28197.
17. King, R and Skeldon, R. (2010) "'Mind The Gap!' Integrating Approaches to Internal and International Migration", Journal of Ethnic and Migration Studies, 36(10), 1619-1646.
18. Kurekova, L. (2011) Theories of Migration: Conceptual Review and Empirical Testing in the Context of the EU East-west Flows, Paper prepared for Interdisciplinary Conference on Migration. Economic Change, Social Challenge, April 6-9, 2011, University College London.

19. Lee, E. S. (1969) "A Theory of Migration". J.A. Jackson (der.) Migration içinde. Great Britain: Cambridge University Press, 283-297.
20. Lewis, G. J. (1982) Human Migration A Geographical Perspective. New York: St. Martin's Press.
21. Long, J. (2005) "Rural-Urban Migration and Socioeconomic Mobility in Victorian Britain", The Journal of Economic History, 65(1), Britain.
22. Massey, D. S. (1990) "Social Structure, Household Strategies, and the Cumulative Causation of Migration", Population Index, 56(1), 3-26.
23. Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaci, A., Pellegrino, A. and Taylor, J.E. (1993) "Theories of International Migration: A Review and Appraisal", Population and Development Review, 19 (3), 431-466.
24. Mincer, J. (1978) "Family Migration Decisions", Journal of Political Economy, 86(5), 749-774.
25. Piore, M.J. (1979) Birds of Passage. Migrant Labor and Industrial Societies. Cambridge: Cambridge University Press.
26. Taylor, J. E. and Fletcher P. L. (2001) "Remittances and Development in Mexico: The New Labour Economics of Migration: A Critical Review", Rural Mexico Research Project 2.
27. Tekeli, İ. (2008) Göç ve Ötesi, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
28. Tekeli, İ. ve Erder L. (1978) Yerleşme Yapısının Uyum Süreci Olarak İç Göçler, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
29. Todaro, M. P. (1969). "A Model of Labor Migration and Urban Unemployment in Less Developed Countries", American Economic Review, 59, 138-148.
30. Toksöz, G. (2006) Uluslararası Emek Göçü, (1. Baskı), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

GÖÇ, MUHAYYİLE, MODERNİTE VE ETİKİ

Akif Kemal KOÇ

Sakarya Üniversitesi

akifkemalkoc@gmail.com

ÖZET

Bu bildiri de farklı disiplinlerde veya alanlarda ele alınan göç ve göçmenlik fenomenini felsefe veya sosyal felsefe kontekstinde tartışmaya çalışacağım. Göç olgusu çokkültürlülük, kozmopolitizm, ulus devlet, kolonyalizm, tehcir, sürgün vb. birçok sosyal fenomenle ilişkilendirilmiştir. Modern ve postmodern çağda göç ve göçmenlikle ilgili birçok farklı açıklama yapılmıştır ve yapılmaya devam etmektedir. Ben burada göçmenliği dil, “muhayyile”, “sempati” ve “etik” ile ilişkilendirmeye çalışacağım.

Modern çağ görselliğin, görme kültürünün egemen olduğu, dilin, sözlü kültürün, muhayyilenin ve “etik”in düşüşüne geçtiği çağdır. Göçmen sorununu da Jacques Ellul’ün deyişiyle “sözün düşüşü”yle, muhayyel olanın, dolayısıyla sempatinin, empatinin ve “etik”in çöküşüyle ilişkilendirebiliriz. Modern çağda göçmenlere ilişkin görüşlerimiz, bakış açımız sempati, empati, muhayyile melekemizin ve etik duruşumuzun iflas ettiği tescilli niteliğindedir. Yasakoyucunun göçmenlerle ilgili çıkardığı yasalar ahlak kontekstinde açıklanabilir ya da anlaşılabilir, ancak etik eşittir ahlak değildir ve göçmen yasalarının etikle ilgisi yoktur. Etik formüle edilemez; rasyonel temelde açıklanamaz olandır. Etik vicdani olan şeydir; etik muhayyel ve belirsiz olan şeydir. Halbuki yasa belirlidir. Yasa ahlaki; etik vicdanidir. Bu bildiri de yasayı değil, etik olanı ele alıyorum. Göç fenomeninin ve göçmen sorunun etik açıdan yeniden ele alınması gerektiğini savunuyorum. Zira sosyal bilimlerde birçok perspektiften ele alınan göç ve göçmene dair kavramsallaştırmanın etik bir temele sahip olması, göç ve göçmene dair sorunları çözmede daha etkin olacaktır.

Anahtar Kelimeler: göç, etik, muhayyile, sempati, empati, göçmen,

1 Bu makale 2 Ocak 2018’de elim bir hastalık sebebiyle kaybettiğimiz Yüksek Lisans tez danışmanım Prof. Dr. Hüsamettin Arslan’ın fikirlerinden ve yine vefatına kadar danışmanlığını yürütmüş olduğu kıymetli arkadaşım Dr. Mihriban Şenses’in Edmund Burke: Yüce, Etik ve Devrim isimli yayına hazırlanan doktora tez çalışmasındaki fikirlerden hareketle kaleme alınmıştır. Aziz hocam Hüsamettin Arslan’ın anısına...

Modern çağ “kesinlik arayışı”nın çağıdır. Çünkü ortaçağdan modern çağa geçiş bir buhran dönemidir; bu buhran döneminde düşünürler, bilim adamları, politikacılar çözümsüz meselelere çözüm getirmek istemiştir. Modernite ile birlikte her şeyin kesin hatlarına vakıf olmak, her şeyi bir “temel”e oturtmak, bilgiyi görülebilir, hesaplanabilir, ölçülebilir, ele geçirilebilir hale getirmek istenmiştir.² Bu mutlak kesinliğe vurgu aynı zamanda kesin olanın doğru, hakiki ve gerçek olarak kabulü, belirsiz olanın ise lanetlenmesi anlamına gelmektedir. Felsefi anlamda kesinlik, dini anlamda kesinlik, siyasi anlamda kesinlik, bilimsel anlamda kesinlik...³ Bu kesinlik arayışı “sözlü kültür”ün çöküşünü de hazırlamıştır. Söz modern çağda kesinlik fikri ile birlikte düşüşe geçmiştir. Çünkü söz ölçülemez, hesaplanamaz, görülemez, resmedilemezdir. Modern çağda söz, göz ve görme kültürü karşısında yenik düşmüştür.⁴

“Sözün düştüğü” bir çağda, “görme kültürü” ile “göz”ün, “söz” ve “işitme” geleneğine karşı galibiyeti beraberinde “muhayyile”nin, “sempati”nin, “empati”nin ve “etik”in düşüşünü de getirmiştir. Muhayyile, sempati, empati ve etik de söz’e benzer şekilde hesaplanabilir, ölçülebilir, gözlemlenebilir değildir. Söz yorumlanabilir, anlaşılabilir olandır; şiir, söz, kelimeler muhayyile, sempati, empati melekelerimizi harekete geçirir. Son olarak etik yasa, ahlak veya ahlak yasası değildir; etik yalnızca Akıl veya küçük harfle akıl temelinde açıklanamaz olandır; etik veciz bir ifadeyle “vicdan”dır; vicdan ölçülemez, hesaplanamaz, test edilemez olandır. Vicdan olarak etik yasaya, akla, ahlaka indirgenemez.

Yukarıda giriş cümleleriyle sözün görsel olan karşısındaki mağlubiyetinin aynı zamanda muhayyile, sempati, empati melekelerimizin de iflasına neden olduğunu ileri sürüyoruz. Sempati “başkalarının acılarını paylaşmak demektir.” Sempati veya empati sorumluluktur. Her şeyin görülebilir, hesaplanabilir, ölçülebilir olana, Ellul’un deyişiyle imajlara indirgendiği bir çağda muhayyile olanın, vicdanın, başkalarının acılarına duyarlı olmanın hiçbir önemi kalmamıştır.

2 Stephen Toulmin, Kozmopolis:Modernitenin Gizli Gündemi, çev.Hüsamettin Arslan, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2002, ss.100-115.

3 Şenses, Mihriban, Edmund Burke: Yüce, Etik ve Devrim, Yayına hazırlanan Doktora Tezi, Bursa, 2018, s.74, Ayrıca siyasi alanda kesinlik, müphemlik, nazizm ve soykırım konularında benzer fikirlere dair bakınız; Bauman, Zygmund, Modernlik ve Müphemlik, çev. İsmail Türkmen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2014.

4 Modern çağın görme kültürünün “söz”e ve “sözlü geleneğe” karşı kazandığı galibiyetin etrafıca bir tahlili için bakınız; Jacques Ellul, Sözün Düşüşü, çev. Hüsamettin Arslan, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2004.

Sözü, kelamı öne çıkarmak, dili ve anlamı vurgulamak demektir. İnsan, modern düşünürlerin iddia ettiği gibi sadece “düşünen hayvan veya varlık” değildir; insan, Bacon’ın iddia ettiği gibi “Temiz sayfa” değildir; Locke’ın ileri sürdüğü gibi “Tabula Rasa” değildir; ve Descartes’ın savunduğu gibi “ego cogito”/“animal rationale” değildir. İnsan Heidegger, Gadamer gibi düşünürlerin ortaya koyduğu üzere “homo hermenia”dır; insan, dile ve anlama sahip, anlayan, anlaşılmayı bekleyen, yorumlayan varlıktır. Modern çağ insanı saf düşünmeye veya düşünceye indirgemıştır. Bununla da kalmamış insanı sözlü kültürden, kelamdan, şiirden, kelimelerden, değerlerden kopararak imajlar ve olgular dünyasına, görsel kültüre hapsetmiştir.

Söz, dil ve anlam genelde insan ve toplum hayatı için özelde de göçmen sorunu açısından son derece önemlidir. Çünkü insanın muhayyilesini, hayal gücünü harekete geçiren, başkalarına duyarlı olmamızı sağlayan şey imajlardan, görsellikten ziyade dil, kelimeler ve şiirdir. İnsan düşündüğü için varolmaz; varolduğu için düşünür; insan düşündüğü için bilgi sahibi değildir; insan bir toplumun, dilin, geleneklerin, kurumların içine doğduğu için bilgi sahibidir. İnsan düşündüğü için başkalarının acılarına duyarlı olamaz; insan daha ziyade dile, anlama sahip olduğu için, dil ve anlam muhayyile yetimizi harekete geçirdiği için başkalarının acılarına bakabilir; başkalarıyla empati kurabilir; başkalarının acılarını paylaşabilir.

Bizi “başkaları”na, “öteki”ne, “yabancı”lara veya “göçmen”e karşı duyarsız hale getiren tam da modern çağın yukarıda sözünü ettiğimiz insan anlayışdır. Modern çağ hümanizm ile birlikte “insan”a odaklanmıştır. Hümanizm, “insancılık” veya “insan merkezilik”tir. Modern çağda her şey “Tanrı’ya göre değil”; “insana göredir.”⁵ Ortaçağda insan sınırlı, sonlu bir varlık iken, modern çağda insan sınırsız, sonsuz bir varlık olarak algılanmaya başlamıştır. Buna göre insan Akıl yoluyla her şeyi bilebilir; evrenin sırrına ulaşabilir; savaşları, kötü yönetimleri, hastalıkları, suçu vb. ortadan kaldırabilir vs. vs. Modern çağda insan ve insan Akıl’ı ortaçağın Tanrı’sının yerine geçmiştir.

İnsana odaklanan veya bu kadar önem veriyormuş gibi görünen bir çağda, hümanizmin ortaya çıktığı bir çağda milyonlarca insanın katledilmiş, çalışma kamplarında, Gulag’ta, krematryumlarda, göçmen kamplarında, pirinç tarlalarında ölüme mahkum edilmiş olması ne kadar ironiktir! Kadın

5 Modern çağın “Akıl” a vurgusu özellikle Fransız Aydınlanması’nın hümanizm fikrinde temellendirilebilir. Bu anlayışa göre ortaçağın Tanrı’sı modern insanın “Akıl”ı ile ikame edilmiştir.

haklarının ve feminizmin ortaya çıktığı bir çağda “kadın sorunu”nun, taciz, tecavüz, şiddet, çalışma hakları sorunu vb. sorunların çözülememiş olması ne kadar ironiktir! “Aklını kullanma cesareti göster” veya “kendine yapılmasını istemediğin bir şey başkasını yapma” maksimlerinin dillere pelesenk olduğu bir çağda gerçekten aklımızı kullanıyor muyuz veya başkasının sorumluluğunu alabiliyor muyuz? Ya da yukarıdaki soruyu değiştirelim: İnsan gerçekten sadece ve yalnızca aklını kullanan veya kullanması gereken varlık mıdır? İnsan aklını kullanarak “başkalarının”, “öteki”nin, göçmenlerin sorumluluğunu hissedebilir mi? Bu soruya ne yazık ki hayır cevabını verebiliriz. Akıl bizim dünyamızın ve özelde göçmenlere yaklaşımımızın ahlaki veya etik sorunlarını çözmiyor.

Günümüzde göçmen sorununu “etik bir sorun” olarak görebilir veya etik ile ilişkilendirebiliriz. Bu durumda evvela etik’in ne olduğuna cevap vermemiz gerekir. Etik, Batı felsefe tarihinde ahlak felsefesi olarak tanımlanır.

“[A]hlak, pratiği; etik, ‘eylem teorisi’ni ifade eder. Etik yunanca ethos’tan gelir ve Latince mos’tan türeyen moral’la, yani ahlakla etimolojik akrabalığı vardır. Hem ethos hem de mos gelenek, görenek, alışkanlığı ifade eder... Etik, ahlak kurallarına, ahlak ve etik teorilerine sıkıştırılamayan, hapsedilemeyen şeydir. Etik, ahlaki önceler ve ona temel sağlar; etik’in kuralları ve yasaları yoktur; çünkü kural ve ya da yasa etik-dışıdır; fakat ahlaki kurallar vardır; yasalar politik ahlakın kuralları olarak görülebilir. Bir eylem hem ahlaki hem de etik’e aykırı olabilir. Etik belirsizdir; formüle edilemez; kesinliğe vurgu etik dışıdır.”⁶

Bizim burada ortaya koyduğumuz etik anlayışı özellikle Nicolay Berdyaev ve Emmanuel Levinas gibi düşünürlerin savunduğu etiktir. Berdyaev’e göre “[e]tik, aksiyoloji, yani anlam ve değerler teorisidir. Fakat anlam ve değerler pasif şekilde verili şeyler değildir; yaratılırlar. Değerler teorisinin kökleri en yüksek değerdedir; hayat veren lütufkar enerjiyi yayan güç olan en yüksek değerde. Etik değeri bir güç olarak, en yüksek iyi ve her gücün kaynağı olarak öğretir; etik bir anlamda hem aksiyoloji hem de ontolojidir. Etik’in pür normatif olamamasının nedeni budur; çünkü norm olarak etik güçsüzdür. Etik soyut, güçsüz/etkisiz normlarla ve yasalarla değil, etkili ahlaki kuvvetler ve niteliklerle ilgilenir.”⁷ Levinas’a göre etik “ilk felsefe”dir; “ilk felsefe etiktir”;

6 Şenses, Mihriban, a.g.e, s.93, 94.

7 Berdyaev, Nikolay, İnsanın Yazgısı/Yasa Etiği, Kurtuluş Etiği, Yaratıcılık/Özgürlük Etiği, çev. Hüsamettin

“etik ontolojiyi önceler.”⁸ “...Levinas’a göre de etik, ahlak kurallarıyla ilgili değildir; etik, ahlak kurallarının buyuruculuğundan ve “çıkar/ilgi”den çok uzaktır.”⁹

“Hepimiz...diğerlerinden sorumluyuz, ama ben...diğerlerinden daha fazla sorumluyum.”⁴⁰⁴ Levinas, “başkası” ile ilişkiyi “mutlak başka” (autre) “ölüm”le ilişkiden türetir. Başkası ile ilişki, başka ile ilişkiye bağımlıdır. Başka (ölüm) ile ilişki varoluşu çoğullaştırır, fakat ölüm, ben’i ve sorumluluğu ortadan kaldırır. Ölüm bilinemezdir, fakat hiçlik değildir ya da ölümden hiçlik doğmaz; aksine ölüm, Il y a’ya (var) geri dönüştür. Levinas’a göre “başka” ve “başkası” bilgi konusu değildir; tam da burası ben’in iktidarının bittiği yerdir. Başka ve başkası “başka bir ben” değil, “aşkın” olandır. Başkası ile ilişki de bu aşkınlığın muhafazasıyla mümkündür. Ona göre başkası ile ilişki eşitliğe dayalı bir ilişki değildir. “Benimle başkası arasındaki ilişki ancak, o ilişkinin dışında duran tarafsız bir üçüncü şahıs perspektifinden bakıldığında bir eşitlik, simetri ve karşılıklık ilişkisi olarak görülür. Ben ilişkinin içinde olduğum zaman, o zaman başkası benim eşidim değildir ve onun karşısındaki sorumluluğum sonsuzdur.”¹⁰

Aslında hem Berdyaev’e göre hem de Levinas’a göre etik, akla dayanmaz; etikin kaynağı akıl olamaz. Bu düşünürler rasyonalizme veya onun bir formu olan hümanizme bağlı değildir. Bilindiği üzere rasyonalizm Fransız Aydınlanma geleneği ile taçlanmıştır. Bu geleneğe göre dünya Akıl’a dayalı ilkeler ile şekillenir; muhayyile, sempati, empati gibi unsurlar ise insan ve toplum hayatından büyük ölçüde dışlanmıştır. Fakat mesela İskoç Aydınlanma geleneğinde akıldan ziyade, tutkular, duygular, empati veya sempati ve özellikle ahlak felsefesi ön plandadır. Adam Smith, Francis Hutcheson, Adam Ferguson gibi düşünürlerin

öncülük ettiği bu geleneğin (ve muhafazakar düşünce geleneğinin) en önemli isimlerinden biri de hiç kuşkusuz Edmund Burke’tür. Burke’e göre Fransız Devrimi ile modern çağ “otantik yüce”yi ve büyük harfle Yüce’yi (Tanrı) yıkmış; yerine “çarpık yüce” veya yüceler inşa etmiştir. Ona göre rasyonel ilkelere bağlı kalarak sıfırdan bir toplum yaratma çabası fiyaskoyla so-

Arslan, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2012, s.21.

8 Levinas, Emmanuel Sonsuza Tanıklık, çev. Medar Atıcı, Melih Başaran vd., Metis Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 276., Levinas’ın etik hakkında fikirlerini aktaran, Şenses, Mihriban, a.g.e., s.106.

9 A.g.e., s. 109.

10 Levinas, Emmanuel, a.g.e., s. 276, 280, Critchley, Simon, Sonsuz Talep, çev. Tuncay Birkan, Metis Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 70. Levinas ve Critchley’den aktaran, Şenses, Mihriban, a.g.e., ss. 106-107.

nuçlanmıştır; geleneklerden, değerlerden, tecrübelerden, geçmişinden kopan Fransız toplumu “muhayyile”sini veya “ahlaki muhayyile”sini yitirmeye; dolayısıyla sempati, empati yeteneğinden de yoksun kalmaya mahkumdur. Aslında Burke’ün muhayyile, sempatinin yitimi konusundaki görüşlerini sadece Devrim eleştirisiyle değil, aynı zamanda dile, kelimelere, şiire veya sözlü geleneğe verdiği önemle de ilişkilendirebiliriz. Burke imajlar dünyasının, resmin karşısında şiiri, kelamı ya da sözü savunur. Çünkü ona göre insanın muhayyilesini, sempati yeteneğini harekete geçiren “sözel yüce”dir. İşte biz modern çağda Burke’ün sözünü ettiği “sözel yüce”yi, sözü, şiiri ve anlamı kaybetmiş bulunuyoruz. Dolayısıyla biz, aslında muhayyile, sempati ve empati yetilerimizin itici gücünü/güçlerini yitirmiş bulunuyoruz. Sempati ve empati, öteki ya da göçmen sorunu kontekstinde önemlidir; çünkü sempati ve empati başkalarının acılarına ortak olma girişimidir. Başkalarının acılarına ortak olabilmemiz şüphesiz aynı zamanda muhayyile melekemiz ile mümkündür.¹¹

“Hayal gücü bireysel psikolojinin ötesine, ortak dünyaya geçme yetisidir ve kendine mesafe alma yetisini içerir...[H]ayal gücü... “insandaki gayri insani öge”[dir]; buradaki “gayri” öneki, insanın içindeki kendine mesafe alma yetisine ve kendisindeki ve başkalarındaki içsel çoğulluğu tanımaya gönderme yap[ar].”¹²

Kendimize mesafe almak ve ötekine açıklık muhayyilenin enginliği, sınırsızlığı ile ilgilidir. Ötekine veya göçmene duyarlılığı temin eden şey akıl yürütmemiz veya aklımızı kullanmamız olmayabilir. Aslında “muhayyile olmaksızın akıl; daha yerinde bir söyleyişle ‘soyut’/‘teorik akıl’ zavallıdır; tahayyül melekesi ‘her yaratıcılığın kaynağı’dır; akıl muhayyilenin semasında uçabilir ve ‘etik’in temeli’, ‘soyut a priori’ ilkeler değil, bu ilkelerin küçümsediği muhayyile ve ‘özgür’ ahlaki eyleme dayalı ‘ahlaki tecrübe’dır.”¹³

Muhayyile, bizi başkalarının acılarına ya da tecrübelerine yaklaştırır. Bu şekilde “öteki”ne ya da göçmene karşı etik bir yaklaşım geliştirebiliriz. Ötekini acısını ve göçmenin sorunlarını paylaşmak etikdir; etik belirsiz ve muhayyeldir.¹⁴

11 Himmelfarb, Gertrude, *The Roads to Modernity: The British, French and American Enlightenments*, Vintage Books, London, 2008, s. 137.

12 Boym, Svetlana, *Başka Bir Özgürlük*, çev. Cemal Yardımcı, Metis Yayınları, İstanbul, 2016, s.56, aktaran; Şenses, Mihriban, a.g.e., ss.80-81.

13 Berdyaev, Nikolay, a.g.e., s.95, Şenses, Mihriban, a.g.e., s.106.

14 A.g.e., s.85.

“Sürü ahlakı bizi otomatik makinalara dönüştürür. Farklı ahlaki problemlerde kişiye yönelik eylemde bulunmamızı, yani bireysel çözüm üretebilmemizi sağlayan şey muhayyile ve yaratıcılıktır; iyilik sevgisi değil, insan sevgisidir. Muhayyile bizi yasaları, normları otomatik olarak icra eden makinalardan kurtarır. Sürü ahlakı ya da yasa ahlakı sadece korkuların ürünü olabilir ve korku “vicdan özgürlüğü”ne pranga vurur ya da onu yok eder.”¹⁵

Modern çağda ortaya çıkan insan ve birey anlayışı aslında insanı atomlaştırmış; kitle kültürünün ve demokrasinin gelişmesine, yeni bir tür sürü ahlakının doğmasına ve kişi/kişilik mefhumlarının öneminin kaybolmasına neden olmuştur. Bireyin öne çıktığı çağda kişi ve kişilik sarsıntıya uğramıştır. Birey ile kişi bir ve aynı şey değildir. Kişi ve kişilik sorumluluktan pay almalla ilgilidir; halbuki modern çağın bireyi atomize, toplumdaki, gelenekten, değerlerden kopmuş bir Robinson Crusoe’ya dönüştürmüştür.¹⁶ Dolayısıyla modern bireyin gelenekten kopuşu, muhayyile ve sempati melekelerinin yitimini de beraberinde getirmiştir. Çünkü muhayyile itici gücünü gelenekten alır. Bireyin muhayyile, sempati, empati melekelerini yitirmesi sorumluluk bilincinin yitirilmesi ya da sorumluluğun yasalarla hüküm veren devletin eline teslim edilmesi anlamına gelir. Bu kontekstte tehcir, sürgün, soykırım vb. gibi modern fenomenlerin tam da “etik”in, “muhayyile”nin, “sempati”nin ve “empati”nin yitirilişi ile ilişkili olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü tehcir, sürgün ve soykırım sistemattir ve toplum mühendisliği gibi modernitenin icadıdır. Soykırım, Yahudiler örneğindeki gibi bir grup insanın önce denetlenebilir, yönetilebilir hale getirilmesi ve ardından yok edilmesini amaçlayan sistematik bir süreçtir. Bugün Avrupa’nın, ülkelerine giren her bir göçmeni sayıyla alması ve onları denetlenebilir, yönetilebilir bireyler hale getirme çabası göçmenler kontekstinde örnek teşkil edebilir.

Bugün genel olarak insana, özelde öteki’ne veya göçmene yaklaşımımızın arka planında önemli bir başka bakış açısının olduğunu ileri sürmek de mümkündür. Bu bakış açısının veya yaklaşımın adı “mekanik insan” ve “mekanik evren” anlayışıdır. Modern çağ, insanı istatistiğe ve sayıya indirgemmiştir; hümanizm istatistik fanatizmiyle sonuçlanmıştır; istatistik ise insanları kontrol altına almaya, saymaya, fişlemeye, görülebilir hale getirmeye, onları uysal bireyler haline getirmeye hizmet etmiştir. Modern çağda

¹⁵ Şenses, Mihriban, a.g.e., s.,113.

¹⁶ Koç, Akif, Kemal, Paradigmatik Devrim: 1688 İngiliz Devrimi, Yayına hazırlanan yüksek lisans tezi, Bursa, 2017, s. 50.

insan “mekanik bir varlık”tır. Bu nedenle modern çağın hasta anlayışı da mekanik hasta anlayışıdır; hasta mekanik olarak ele alınabilir, göçmene de temel yaklaşım mekaniktir. Göçmen “yasa”yı delip sınırları ihlal edendir. Göçmen, göçmenliğinden entegrasyon, asimilasyon ya da kamplar vasıtasıyla kurtarılması gerekendir. Modern çağın yasında etik ve vicdani olana yer yoktur.

Modern çağ hastalıktan ve acıdan nefret eden bir çağdır. Modern çağın tasavvuruna göre insana rağmen, insan için ve insan pahasına acıdan, hastalıktan ve ölümden kurtulunmalıdır. Modern çağ yaşlılardan, hastalardan, Yahudilerden, çingenelerden ve bilhassa göçmenden nefret eder. Modernitenin ulus devlet ile ortaya çıkan bu aşırı hijyen takıntısı Yahudilerin asaklar, haşareler olarak adlandırılmasına, çingenelerin ve göçmenlerin veba ve salgın hastalıklarla ilişkilendirilmesine sebep olmuştur. Modern tıbbın ve modern bilimin yenmeye, alt etmeye çalıştığı hastalıklar ile Yahudi, çingene, göçmen arasında kurulan bu analogi onlarla da mücadele etmeyi gerektirir.¹⁷ Göçmene dair geliştirilen yasalar, salgın hastalıklar için geliştirilen ilaçlar gibidir. Bu yasalar göçmen için olmaktan ziyade göçmene rağmen, göçmene karşıdır ve bu yasaların “etik”le ilgisi yoktur.

“Her çiftçi, evcil hayvanlarının en iyilerini üremelerine izin vermeden öldürür ve daha aşağı hayvanların üremeye devam etmesine izin verirse hayvan neslinin dönüşsüz bir şekilde yozlaşacağını bilir. Hiçbir çiftçinin, hayvanları ve kültür bitkileri konusunda düşmeyeceği bir hatanın, içimizde, büyük boyutlarda devam etmesine izin veriyoruz. İnsan olmamızın bir gereği olarak bu aşağı insanların ürememesini sağlamalıyız. Birkaç dakikada infaz edilecek basit bir operasyon bunu, daha fazla geciktirmeden mümkün kılacaktır... Yeni sterilizasyon yasalarını kimse benden daha fazla onaylayamaz, ama bunların yalnızca bir başlangıç olduğunu tekrar tekrar söylemeliyim...

17 “[M]odern uygarlığın hijyenik duyarlılığı kullanılarak, normalde haşarata ve bakterilere karşı uyanacak korku ve fobiler Yahudilere yöneltildi ve modern insanın sağlık ve hijyen saplantısına seslenildi.” Benzer şekilde bugünün göçmen karşıtı söylemleri de bu tarzda bir retoriğe başvurmaktadır. Bauman, Zygmunt, a.g.e., ss.163-164.

Yok etme ve kurtarma, tüm ırksal islah işleminin çevresinde döndüğü iki kutup, işlemesi zorunlu iki yöntemdir... Yok etme, kalıtsal yönden aşağı olanların kısırlaştırılarak biyolojik yönden yok edilmesi, sağlıklı ve makbul olmayan öğelerin nicel olarak baskı altına alınmasıdır... Bu görev, insanları yabancı otların aşırı büyümesine karşı korumaktır.”¹⁸

Modern devlet, sağlık alanında nasıl hijyen sağlamaya çalışıyorsa, politik alanda da, içtimai alanda da hijyeni tercih etmiştir. Fakat aşırı hijyen zararlıdır. Aşırı hijyenden yalnızca daha fazla hastalık ve katliam doğabilir. Sağlık alanında aşırı hijyen hastaneyi ve modern tıbbın tahakküm mekanizmalarını ve başka elim hastalıkları, politik anlamda ve içtimai anlamda aşırı hijyen ise göçmen ve toplama kamplarını doğurmuştur. Göçmene dair rasyonel, etik olmayan, muhayyilenin geniş perspektifinden uzak, “sempati” ve “empati”den yoksun yasalar da yeni göçmenler ve yeni sorunlar doğurmuştur.

Göçmen ve göçmenlik kontekstinde “etik”i önemli kılan şey şüphesiz göçmenin çiğnenmesidir; üstelik modern rasyonel yasalar çerçevesinde. Yasalar gereğince modern kamplarda yaşayan göçmenler, “kutsal insan”lara dönüşmektedir.¹⁹ Modernite ahlak ve etiki eşitleyerek rasyonel ilkelere dayandırmaya çalışır. Fakat etik, ahlak ile etimolojik olarak aynı anlama gelse de ahlak kuralları ile sınırlandırılmaz. Çünkü ahlakın ve yasanın kesin kuralları vardır, fakat mesela Burke, Berdyaev ve Levinas gibi düşünürlere göre “etik”in kuralları ya da yasaları yoktur. Etik kesinlik alanının dışındadır. Ahlak kurallarına ya da yasaya göre ahlaki olan aynı zamanda etik olmayabilir.²⁰ Dolayısıyla modernitenin formüle ettiği biçimde “etik”imiz ve ahlakımız rasyonel ilkelere dayanıyorsa göçmenlere dair politikalarımızın da rasyonel olması gerekmez mi? Fakat bu politikalar aynı anda hem rasyonel hem

18 Bauman, Zygmunt, Modernite ve Holocaust, çev. Süha Sertabiboğlu, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1997, ss. 101-102.

19 Burada “Kutsal İnsan” kavramını Giorgio Agamben’in aynı isimli eserinden ödünç alıyorum. Roma Hukuku’nda “Homo Sacer” olarak geçen “Kutsal insan, bir suçtan dolayı halk tarafından yargılanan kişidir. Bu kişinin kurban edilmesine izin verilmez. Fakat bu kişiyi öldüren birisi cinayet işlemiş sayılmaz. Gerçekten de tribuna hukukunun ilk yasasında şöyle denmektedir: “Birisinin, plebisite/kamuoylamasına göre kutsal bir insanı öldürmesi cinayet sayılmaz”. Bundan dolayı da kötü ya da murdar (impure) bir adama kutsal demek adettendir.” Agamben, Giorgio, Kutsal İnsan Egemen İktidar ve Çıplak Hayat, çev. İsmail Türkmen, Ayrıntı Yayınları, 2013, s.90. Agamben metninde “Kutsal İnsan” ile olağanüstü hal arasında bir ilişki kurar. Agamben’e göre olağanüstü hal durumunda tüm bireyler “Kutsal İnsan” lara dönüşür. Bu durumda (elbette yaşadığı göçmenlik kontekstinde) göçmenler de göç ettikleri ülkelerde “Kutsal İnsan”lara dönüşür diyebiliriz.

20 Şenses, Mihriban, a.g.e., s. 94.

de irrasyoneldir. Zira bizler de, modern çağın telakki ettiği gibi bütünüyle rasyonel varlıklar değiliz ve burada ortaya koymaya çalıştığımız şey, tam da göçmenliğe yönelik geliştirilen rasyonel politikaların ve rasyonaliteye bağlılığın, göçmenleri ötekileştirmemize ve göçmenlere ve mültecilere zulmetmemize neden olan bir alet çantası ya da bir aygıt olarak görülebileceğidir.

“Etik’in rasyonel tartışmalara konu edildiği zamanlar, büyük ahlaki çöküş dönemleridir; yirminci yüzyıl bu yüzden büyük etik rasyonel tartışmalara sahne olmuş ve bu tartışmalar hatırı sayılır bir etik literatürünün doğuşuna zemin hazırlamıştır. Etik artık bilgi düzeyinde tartışılabilir, çünkü çökmüştür. Zorlayıcı ödev ve yükümlülüklerden kurtulduk, çağımızın sloganı hoşgörü ve kayıtsızlık/ilgisizlik. Ahlaki kaygı ve endişeler öldü, modernite değerlerin çöküşü, değerlerin çöküşü anlamın çöküşü etik kaygıların ve endişelerin çöküşü demek. Yalnızca anlamın, dolayısıyla değerlerin ve yine dolayısıyla ahlakın olduğu yerde kendimize, başkalarına ve dünyamıza ilişkin endişe ve kaygılarımız olabilir. Reklam ve eğlencenin yegane kültür haline geldiği bir dünyada etik tartışmalarının, “etik”in çöküşünün peşisıra söylenmiş ya da yazılmış ağıt olmaktan öteye geçemeyeceğini söylemek abartılı olabilir, fakat en azından yaygın ve kuşatıcı bir pesimizmin ifadesidir.”²¹

Yukarıdaki iktibastan da açıkça anlaşılacağı üzere “etik”in çöküşü sorumluluk bilincinin de çöküşü anlamına gelmektedir. Sorumluluk bilincinin olmadığı yerde başkalarının acılarına empatiye dayalı etik bir yaklaşım geliştirilemez. Yine sorumluluğun kişilerden alınıp aklın rasyonel ilkelerine dayalı, yasalara ve kurumlara devredildiği modern çağda göçmenin acılarına da etik bir yaklaşım geliştirilemez. Sorumluluk etiğinden hareketle etik olan ve ahlaki olan arasındaki ayırım da Levinas için büyük öneme sahiptir. Yukarıda belirttiğimiz gibi etik belirsiz; ahlak kuralları ise belirlidir. Levinas’a göre de etik, ahlak kurallarıyla ilgili değildir. Etik ahlak kurallarından ve yasalardan münezze bir yerde ikamet eder:

“Etik ile ahlak arasındaki bu ayırım çok önemli...Ahlaktan toplumsal davranışla ve yurttaşlık göreviyle ilgili bir dizi kuralı anlıyorum. Ancak ahlak, bu şekilde, beşeri hayatımızın idame ettirilmesinin örgütlenmesi ve iyileştirilmesinin toplumsal ve siyasal düzeninde işlerlik gösterdiği halde, son çözümlenmede, başkasına karşı etik sorumluluk üzerine kuruludur. ‘İlk felsefe’

21 Arslan, Hüsamettin, “Politika ve Sorumluluk Etiği”, Siyaset ve Etik Sempozyumu 2 Nisan 2007, der. Ayşe Yıldız Topuz, Türk Kadınları Kültüre Derneği Genel Merkezi, Ankara, Ağustos 2009, s 59.

(prima philosophia) olarak etiğin kendisi, toplum için yasalar yapamaz ya da toplumda devrim yapacak ya da onu dönüştürecek davranış kurallarını üretemez. Etik, manifesto veya düzene çağrı düzeyinde etkinlik göstermez; muaşeret kuralları değildir. Etikten bir “çıkar gözetmezlik” olarak söz ettiğimde, bunun kayıtsızlık olduğunu kastetmiyorum; söylemek istediğim şey, bunun Varlıktaki çıkarımızı/ilgimizi, mülkiyete bağlı olan ve kendinden başkasını temellük eden bir dünyada-olma olarak inter-esse’mizi önceleyen başkasının çağrısına duyargaları açık bir edilginlik biçimi olduğudur yalnızca. Ahlak, politik “çıkarı”, yurttaşlar arasındaki toplumsal mübadeleler dünyasını yöneten şeydir. Bir özneliğin değerine had safhada maruz kalması ve diğerlerine karşı duyarlılığı anlamındaki etik, gayri şahsi “üçüncü” şahsın politik dünyasına –yönetimin, kurumların, mahkemelerin, hapishanelerin, okulların, kurulların ve benzerlerinin dünyasına- girdiğimiz anda kabuğunu sertleştirir ve ahlak haline gelir. Ancak ahlaki düzene ilham vermeye ve onu çekip çevirmeye devam etmesi gereken norm, insanlararası etik normdur. Eğer ahlaki-politik düzen etik temelini terk ederse, faşizm veya totalitarizm dahil, tüm toplum biçimlerini kabul etmek zorunda kalır, çünkü onları değerlendiremez veya onlar arasında ayırım yapamaz artık. Devlet çoğunlukla anarşiden iyidir –ama her zaman değil. Bazı durumlarda, faşizmde veya totalitarizmde örneğin, devletin politik düzenine, başkasına karşı etik sorumluluğumuz adına meydan okunmak zorunda kalınabilir. Bu yüzden etik felsefenin ilk felsefe olarak kalması gerekir.”²²

Yukarıdaki iktibastan anlaşılacağı üzere yasaya vurgu ya da “ahlaki-politik düzenin etik temelini yitirmesi” “etiğin politik olan adına ahlaklaşması”ne tekabül eder, ve bu durumda Yahudilerin sistematik soykırım ya da göçmenlerin kamplara kapatılması vb. gibi fenomenler “etik’in politik olan adına ahlaklaşması” anlamına gelir. Tam da bu nedenle “günümüzde “politika” etik’e sırtını döndüğü ölçüde anlamını, içeriğini ve önemini yitirmiştir. Günümüzde politika artık bir tür “şiddet”tir.”²³

Ancak burada da bir sorun var gibi görünüyor; çünkü yukarıda ismini zikrettiğimiz düşünürlere göre etik aslında “vicdan”dır; ve kanaatimizce kurumların değil, bireylerin vicdanı olabilir. Yine de genelde devlete, özelde ulus devlete, kurumlara ve yasalara rağmen etik tavrı benimseyebiliriz:

22 Levinas, Emmanuel, a.g.e., ss. 278-279.

23 Arslan, Hüsametin, a.g.e., s. 61.

“Hepimiz...diğerlerinden sorumluyuz, ama ben...diğerlerinden daha fazla sorumluyum.”²⁴

“Vicdan hayat ve dünya hakkındaki orijinal, ilk elden yargıların kaynağıdır. Ayrıca vicdan Tanrı hakkında yargıda bulunur; çünkü o, Tanrıyı kavrayan organdır. Yalnızca vicdan Tanrı hakkında yargıda bulunabilir; çünkü o, Tanrı'nın farkına varmamızı sağlayan organdır. Tanrı insanın vicdanını etkiler ve onu yükseltir; yani daha yüksek, semavi dünyaya yükseltir...

Vicdan insanın aslında ne olduğuna, idealde hangi dünyaya ait olduğuna, insanın Yaraticısı'na, insanın yaratılmasına neden olan amaca ilişkin hafızadır. Vicdan insandaki spiritüel, doğaüstü ilkedir ve kaynağı hiçbir şekilde sosyal olan değildir. Vicdanın sosyal bir kaynağı olduğu fikri bir sapıklık ve karıştırmadır. Vicdan insanın derinlerindeki doğasıdır; Tanrı'dan tümüyle kopmadığı, İlahi dünya ile bağlantısını koruduğu derinliklerdeki doğası. Pişmanlık ve tövbe, insan tamiri imkansız hasar görmeyen bir vicdana sahip olduğu için mümkündür. Vicdan özgürlük ile inayetin buluşma noktasıdır. Teolojinin insan ruhu üzerindeki inayet hamlesi diye tanımladığı şey vicdanın derinliklerindeki uyanış, hayatın İlahi kaynağını hatırlayıştır. Pişmanlık/tövbe şimdiki hayatım ile kendisi için yaratıldığım ve kendisinden bu günah ve ızdırap dünyasına atıldığım hakiki hayatın hatıraları arasında oluşan uyumsuzluktaki acı ve dehşet/korku tecrübesidir. Pişmanlık/tövbe iki dünya düalizmini varsayar ve insanın iki varoluş düzeninin buluşma noktası olduğunu farzeder. Eğer insanın kökleri bu dünyada olsaydı ve diğer dünyanın hiçbir hatırasını taşımasaydı pişmanlık/tövbe imkansız olurdu. Pişmanlık/tövbe algılanabilir dünyanın bir parçası olarak insan Fikri/İdesi ile onun yeryüzündeki empirik varoluşu arasındaki uyumsuzluğu gösterir...Yaratıcılık etiği görüş noktasından özgürlük ile sosyal ünite arasındaki korelasyon/bağ ilkesi şu şekilde formüle edilebilir: Vicdanınızı sosyal grup ya da kamuoyu belirlememelidir; ruhunuzun derinlikleri belirlemelidir; vicdanınız özgür olmalı ve Tanrı'nın huzurunda olduğunu hissetmelidir; aynı zamanda sosyal bir varlık olmalısınız, yani toplumda ve sosyal sorunlarla ilişkinizi özgür ruhunuzun derinliklerinden hareketle belirlemelisiniz.”²⁵

24 Şenses, Mihriban, a.g.e., s. 106.

25 Berdyayev, Nikolay, a.g.e., ss. 210, 211, 213.

Vicdanın olmadığı bir dünyada sadece göçmene değil, insana da yer yoktur. Biz buradan hareketle son olarak şunu ileri sürebiliriz: Göçmen sorunu ve göçmenlere duyulan hınç, beslenen düşmanlık sadece ekonomik sebeplerle, yoksullukla, neo liberalizmin çöküşü ve ardından sağ popülizmin yükselişi vb. ile açıklanamaz. Bütün bunların hiçbir gerçekliğinin veya göçmen sorunu üzerinde hiçbir etkisinin olmadığını iddia etmiyoruz, ancak meseleye farklı bir pencereden ya da perspektiften, etik perspektifinden bakılması gerektiğini düşünüyoruz.

2000 SONRASI DEĞİŞEN DÜNYADA GÜVENLİK ALGISI

Süleyman Özmen

İstanbul Rumeli Üniversitesi

suleyman.ozmen@rumeli.edu.tr

ÖZET

Modern Dünyanın algı yönetiminde yanılısama ve yanılısatma söz konusudur. Bu en çok da sübjektif olan güvenlik algısı için geçerlidir. Medya bunun önemli bir unsurudur. Algı; felsefe, sosyoloji ve psikoloji bilimlerinin temel konularından biridir. SSCB'nin dağılmasıyla; iki kutuplu yapıdan çok kutuplu yapıya geçilmiş. Soğuk Savaşın statik yapısı sona ermiş. Uluslararası sistem ve alt-sistemler dinamik bir yapı kazanmaya başlamıştır. Yeni fırsatların yanı sıra yeni riskler, tehlikeler ve tehditler de bu süreçte yeniden şekillenmiştir. Bu yeni süreçte simetrik tehdit algılamalarından asimetrik tehdit algılamalarına geçiş olmuştur. Günümüzde Batı'nın kudretinin zirvesinde olması, Batılı olmayan medeniyetlerin Ecdat Fenomenine dönüşüne neden olmaktadır. Bu da Japonya'da Asyallaşma, Hindistan'da Hindulaşma ve Orta Doğu'da yeniden İslam'a dönme duygularını canlandırmaktadır. Bu çalışmada Uluslararası İlişkiler dinamiğinde Milenyum Sonrası Değişen Dünyada yeniden şekillenen güvenlik algısı ele alınacak ve gelecek stratejilerinin belirlenmesine etkileri incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Milenyum, Güvenlik, Algı, Simetrik, Çatışma.

I. Giriş

Bu araştırmanın amacı; uluslararası ilişkiler epistemolojisinde yaşanan ve post-pozitivizme gidiş olarak adlandırılabilir dönüşümü, yeni güvenlik paradigması kapsamında ele alarak modern dünyada çok boyutlu güvenlik anlayışının nasıl algılandığını örneklemelerle analiz etmektir.

Uygurlik veya medeniyet, bir ülke veya toplumun, maddi ve manevi varlıklarının, düşünce, sanat, bilim, teknoloji ürünlerinin tamamını ifade eder. Uygur kelimesi, yerleşik hayata ilk geçen Türk kavimi olan Uygurlardan gelmektedir (Gömeç, 1997: 17).

İnsanlık Tarihi; Taş Devri, Bronz Çağ Devri, Tunç Çağı, Tarım Devri, Sanayi Devrimi, Teknoloji ve Bilgi Çağı (Bilişim, teknoloji) olarak çeşitli süreçlerden

geçmiştir. İçinde bulunduğumuz Bilgi Çağında her gün yeni yeni buluşlar yapılmakta ve son otuz yılda üretilen bilginin önceki 5.000 yılda üretilen bilgiden çok daha fazla olduğuna dikkat çekilmektedir.

Yaşanan tüm bu süreçlerde, avcı toplayıcılıktan tarım devrine geçilmesiyle birlikte insan toplulukları organize olabilmeyi ve millet haline gelmeyi başarmışlardır. Millet; insanlığın bu gün ulaştığı uygarlık düzeyinde oluşturabildiği en yüksek toplumsal aşamayı ifade etmektedir (Elias, 2017: 13). Şüphesiz ki bir millete mensup olmanın geçmişle ve gelecekle yoğun ilişkisi vardır. Birlikte yaşanan ve kuşaktan kuşağa devredilerek şekillenen ortak geçmiş, toplumların daha iyi bir geleceği birlikte inşa etme ülküsünü güçlendirmektedir.

Güneşi hiç batmayacak olan ihtişamın temsilcisi olarak tanımlanan Romanın yıkılışı Avrupa'yı koyu bir karanlığa sürükledi ve insanlığın medeni merkezi Doğu'ya kaydı (Black, 1986: 37). Türk kültür ve medeniyeti de bu tarz bir travmayı 18 nci yüzyılda yaşamıştır. Roma'nın çöküşünden sonra Batı'nın sürüklendiği **“karanlık çağ”** kendi yükseliş dinamiklerini oluşturmaya çabalarken, medeniyetin merkezi olan Doğu'daki öncülük 11nci yüzyıldan başlayarak Araplardan Türklere geçmiştir (Kafesoğlu, 1973: 356). Medeniyet merkezlerindeki kayma 17nci yüzyılda tekrar Batı'ya yönelmiştir. İşte bu noktada yaşanan her tarihsel döngüde güvenlik algılarını kimin belirleyeceğine oyunu kazananın karar verdiğini söyleyebiliriz. Esasında dünya üzerinde yaşanan, yaşanmakta olan tüm sosyolojik ve konjonktürel gelişmelerin alt yapısında bu temel kuram yer almaktadır. Ben buna; **“Orantısız Tahterevalli Oyunu / Disproportionate Seesaw Game”¹** kuramı ismini verdim.

Modern Dünyanın algı yönetiminde yanılısma ve yanılısatma söz konusudur. Bu en çok da subjektif olan güvenlik algısı için geçerlidir. Güvenlik konusundaki algı yönetiminde yanılısma ve yanılısatmayı yönetecek aktör, yukarıda ifade etmiş olduğum **“Orantısız Tahterevalli Oyunu”**ndaki ağır olan taraf yani Başat aktörlerdir. Medeniyet merkezindeki tahterevalli üzerinde yaşanan kayma dünyayı kimin istediği şekilde yönlendirebileceğine ve dolayısıyla da insanlığın algılarını kimin kontrol edebileceğine karar verir. Algı konusu; felsefe, sosyoloji ve psikoloji bilimlerinin de temel konularından

1 * Bu kuramı ilk defa; Yunanistan Atina Harokopio Üniversitesinde, 23-26 Ağustos 2017 tarihinde düzenlenen Uluslararası “The Migration Conference 2017 / (TMC 2017)’da “Establishing Feeling of Security for the People Who Suffer from Conflict” başlıklı bildirimde sundum ve deklarasyonunu yaptım.

birdir (Özdağ, 2014: 21). Gerçeklik ya da doğrular, çeşitli yanılsamalarla değiştirilir ve sanal bir alan yaratılır. Algı yönetimi gerçekler, yansıtma, yanıltma ve psikolojik operasyonların bir bütünüdür. Sosyal medya da, modern ve karmaşık dünyamızda bizlere güvende olduğumuzu ya da olmadığını hissettiren önemli bir argümandır. Kişi kendini ve dış dünyayı öğrenmeler sonucu edindiği paradigmlar penceresinden algılar. Paradigmayı; eğitim, bakış açısı, dünya görüşü ya da kök düşünce diye tanımlayabiliriz.

SSCB'nin dağılmasıyla; iki kutuplu yapıdan çok kutuplu yapıya geçilmiş. Soğuk Savaşın statik yapısı sona ermiş (Özdağ, 2016: 7). Uluslararası sistem ve alt-sistemler dinamik bir yapı kazanmaya başlamıştır. Yeni fırsatların yanı sıra yeni riskler, tehlikeler ve tehditler de bu süreçte yeniden şekillenmiştir. Bu yeni süreçte simetrik tehdit algılamalarından asimetrik tehdit algılamalarına geçiş olmuştur (Eralp, 2009: 97).

Günümüzde Batı'nın kudretinin zirvesinde olması, Batılı olmayan medeniyetlerin Ecdat Fenomenine dönüşüne neden olmaktadır (Özmen, 2012: 13). Bu da Japonya'da Asyalılaştırma, Hindistan'da Hindulaştırma ve Ortadoğu'da yeniden İslam'a dönme duygularını canlandırmaktadır. Dünyada yaşanan gelişmeler beraberinde yeni güvensizlik ve belirsizlik ortamlarını getirmiştir. Güvenlik kelimesi en basit tanımıyla; tehditler, kaygılar ve tehlikelerden uzak olma hissi anlamına gelmektedir (Takahashi, 2014: 33). Bu çalışmada Uluslararası İlişkiler dinamiğinde Milenyum Sonrası Değişen Dünyada yeniden şekillenen güvenlik algısı ele alınacak ve gelecek stratejilerinin belirlenmesi üzerine olan etkileri incelenecektir.

II. Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Yaklaşımları

SSCB'nin dağılmasıyla;

A. İki kutuplu yapıdan çok kutuplu yapıya geçilmiş,

B. Soğuk Savaşın statik yapısı sona ermiş,

C. Uluslararası sistem ve alt-sistemler dinamik bir yapı kazanmaya başlamıştır (Brzezinsky, 1995: 43).

Yeni fırsatların yanı sıra yeni riskler, tehlikeler ve tehditler de bu süreçte yeniden şekillenmektedir. Modern dünyada simetrik tehdit algılamalarından asimetrik tehdit algılamalarına geçiş olmuştur (Eisenstadt, 2007: 61).

Dünyada yaşanan gelişmeler beraberinde yeni güvensizlik ve belirsizlik ortamlarını getirmiş ve modern dünyanın güvenlik kuramlarında bir takım

revizyonist gelişmeler belirmeye başlamıştır. Bu çalışmalarda global düzeyde inisiyatif olarak öne çıkan iki okul bulunmaktadır (Çayhan, 1996: 33).

Bu okullardan birisi, Kopenhag okuludur. Bu okulun önde gelen kuramcıları ise; Barry Buzan ve Ole Waever'dir. Kopenhag Okulu'nun temeli; 1985'te Kopenhag Üniversitesi'nde **“Barış ve Çatışma Araştırma Merkezi”**nin kurulmasıyla atılmıştır (Buzan, 2007: 26). Diğer okul ise Galler'de lokasyonu bulunan Aberystwyth Okuludur. Bu okulun önde gelen kuramcısı ise Ken Booth'tur. İşte günümüz dünyasının kaotik ortamında güvenlik konusu hakkında ortaya konulan kuramlar; Batı dünyasında yer alan bu iki global okulda genel olarak bu üç Batılı akademisyen tarafından ortaya konulmaktadır. Dolayısıyla modern dünyada yeni güvenlik kuramlarıyla ilgili çalışma yapmakta olan akademisyenlerin çoğu bu kuramcılarının fikirlerinden istifade etmek durumunda kalmaktadırlar. Bu da günümüzde güvenlik konuları hakkında fikir üretimi ve akademik araştırmalarda Batı endekli politikaların global düzlemde yaygınlaşmasına yol açmaktadır.

Güvenlik kelimesi en basit tanımıyla; tehditler, kaygılar ve tehlikelerden uzak olma hissi anlamına gelmektedir (Booth, 2007: 17). Güvenliği uluslararası ilişkiler disiplininde kavramsal açıdan ilk ele alan Arnold Wolfers'a göre güvenlik (1952: 482); kazanılan mevcut değerlere yönelik bir tehdidin olmaması halidir. 1990'larda güvenlik kavramına yeni bir açılım getiren Barry Buzan; güvenliği devletlerin ve toplumların tehditlerden kurtulma arayışları ve bağımsız kimliklerini ve işlevsel bütünlüklerini koruma yetenekleri olarak tanımlamaktadır (Buzan, 1998: 27). Richard Ullman ise farklı bir yaklaşımla, güvenliği bir ülkenin vatandaşlarının hayat standardı ve kalitesinin devlet tarafından garanti altına alınması olarak yorumlamaktadır (Ullman, 1983: 132). Tüm bunlar günümüzde güvenlik konusunun geçmişten ve gelecekte farklı olduğunu göstermektedir.

Bir zamanlar dünya politikasının görünümü de bugünkü gibi değildi ve gelecekte de muhtemelen böyle olmayacaktır. Bir başka deyişle, dünyada var olan siyasal durum, yani siyasal birimler, bunlar arasındaki ilişkiler ve bunun sonucu doğan yapılar farklı dönemlerde farklı biçimler almış ve gelecekte de alma potansiyeline sahiptir.

Bu bağlamda Nye ve Welch (2013: 7-8), dünya politikasının üç temel biçim aldığını ifade eder:

A. Otoritenin temasta olduğu ve dünyanın büyük bölümünü denetim altında tuttuğu **“dünya imparatorluğu sistemi”**,

B. Bağılılıkların ve siyasi yükümlülüklerin öncelikle siyasi sınırlar tarafından belirlenmediği **“feodal sistem”**,

C. Görece bütünlüklü olan, fakat üst bir yönetimi bulunmayan devletlerden meydana gelen **“anarşik devletler sistemi”**.

Nye ve Welch’in söz ettiği bu dünya politikası biçimleri kronolojik olmaktan ziyade kuramsaldır. Çünkü onlara göre örneğin anarşik devletler sistemi M.Ö. 5. yüzyılda Çin ve Hindistan’da ya da eski Yunan’da da görülmüştür. Eleştirel Kurama göre güvenlik; aktörlerin yaptıklarına, beklentilerine ve aktörler arası etkileşime bağlı olarak algıda şekillenen bir olgudur ve sübjektif bir nitelik taşır. Eleştirel kuramın önde gelen kuramcılarından Cox, Linklater ve Habermas’a göre küresel güvenliği tehdit eden güncel sorunlar (Leysens, 2008:57);

A. Batı toplumlarının aşırı tüketimcilik modelinin ve endüstrileşmenin yarattığı çevresel felaketler,

B. Sosyal çatışmalardaki ana faktörlerden eşitsizlik sorunsalı,

C. Uluslararası finansal sistemdeki çöküntü,

D. Güç ve bilgi ilişkisi çerçevesinde insanlığın tekil bir medeniyet olarak ele alınma riski ve buna bağlı olarak bireysel özgürlüklerin sınırlandırılması ve

E. BM Güvenlik Konseyi örneğinde olduğu gibi güçlülerin güvenliğinin ön planda olması.

Güvenlik konusundaki genel dünya politikasına ilişkin bu yaklaşım, elbette yanlış olmamakla birlikte, bize tarihsel değişimi, bunu belirleyen etkenleri ve bu çerçevede **“uluslararası ilişkiler”** denilen özel dünya politikası biçimini yeterince açıklamamaktadır. Bu nedenle biz burada dünya politikasının aldığı farklı biçimleri ve bu çerçevedeki değişimi belli bir tarihsellik içinde birtakım değişim ölçütleri çerçevesi içerisinde ele alacağız.

Ancak daha önce insan psikolojisinde güvenliğin önemini daha iyi anlamak amacıyla Maslow’un İhtiyaçlar Hiyerarşisine bakacağız.

III. Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi ve Güvenliğin Önemi

Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi, Abraham Maslow tarafından 1943 yılında yayımlanmış bir çalışmada ortaya atılmış ve sonrasında geliştirilmiş bir insan psikolojisi teorisidir (Russell, 2012: 7).

Maslow'a göre birey için o an baskın olan gereksinimler hangi kategoriye ait gereksinimler ise, kişilik gelişmişlik düzeyi de gereksinim kategorisine karşılık gelen düzeyde olacaktır. Belirli bir kategorideki gereksinimler tam olarak karşılanmadan kişi bir üst düzeydeki kategorinin gereksinimlerini algılamaz ve bir üst seviyeye geçmeye ihtiyaç duymaz (Russell, 2012: 19). İnsan yaşaması için gerekli duyduğu fiziksel ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra kendisini güven altında hissedeceği emin bir ortamda bulunmak ister. Bu anlamda bireyin psikolojik yöneliminin genel olarak nasıl gelişeceği ile ilgili bir çerçeve belirleyebilmek için Abraham Maslow tarafından ortaya çıkarılan teoriden bahsedilmesi yerinde olacaktır.

Maslow'a göre kişi; temel fizyolojik ihtiyaçlarını ve güvenlikle ilgili ihtiyaçlarını karşılamadan bir üst düzeye sevgi ve ait olma seviyesine çıkamaz. Günlük olarak karnını doyurabilen fakat güvenlik içinde bulunmayan, kendini sürekli olarak olası bir tehdit altında algılayan bir insan, dünya görüşünü geliştirmek için kitap okumak gibi bir gereksinim hissetmez. Buna göre, güvenlik ihtiyacı, sosyal ihtiyaçlardan daha öndedir. Bunlar;

- A. Gelir getiren bir iş ve güvenliği,
- B. Gelir ve kaynakların güvenliği,
- C. Fiziksel güvenlik / şiddet, suç ve saldırılara karşı güvenlik,
- D. Ahlaki ve fiziksel güvenlik,
- E. Aile güvenliği,
- F. Sağlık güvenliği.

Maslow'a göre psikologların yapması gereken, bireyin kendini gerçekleştirme (self-actualization) aşamasına gelmesinin önündeki engelleri ortadan kaldırmasına yardım etmektir. İnsanın öncelikle fiziksel ihtiyaçlarının karşılanması gerekir. Kişinin güvenlik ihtiyacı maddi bir gereksinimdir. Kişi öncelikle maddi gereksinimlerini karşılamadan kendisini geliştiremez (Russell, 2012: 52).

20. yüzyıl, dünya tarihinin en kanlı yüzyıllarından biri olma özelliğini taşımaktadır. Bu tehlikeli ve kaotik dünyada kendimizi güvende hissetmek

için neler gereklidir? İnsanların kendilerini emniyetli ve güven altında hissetmeleri için;

- A. Günlük hayatın yaşamsal bir parçası olarak gıda ihtiyaçları karşılanmalıdır.
- B. Giyinme ve barınma ihtiyaçları karşılanmalıdır.
- C. Öncelikle istikrarlı bir gelirlerinin olması gerekir.
- D. Tehlike, risk ve benzer ortamlardan uzak durabilmeleri gerekir.
- E. Suçlardan ve suçlulardan korunmalıdırlar.
- F. Gelecekle ilgili endişelerinin olmaması gerekir.
- G. Psikolojik olarak kendilerini güvende hissetmelidirler.

Tüm bu sıralamış olduğumuz verilerden sonra savaş ve güvenlik ikilemine vurgu yapmamızın gerekli olacağını düşünüyorum. Zira bir yandan güvenliğe ihtiyaç duyuyoruz ve bir yandan da kendimizi sürekli güvensizlik sarmalına doğru itiyoruz.

IV. Dilemma; Savaş & Güvenlik, Günümüz Savaşları

Günümüzde güvenlik hakkında yazılmış birçok kitap ve makale bulunmaktadır. Bu kitaplarda yer alan tanımlarda güvenlik için özetle; **“tehditler, kaygılar ve tehlikelerden uzak olma hissidir”** veya **“kazanılan mevcut değerlere yönelik bir tehdidin olmaması”** halidir denir (Elmas, 2014: 4).

İnsanlık tarihi, savaşların ve şiddetin tarihidir. Özellikle son yüzyılda savaşların küreselleştiği, savaş ve çatışma ortamlarının sivilin yaşadığı metropollere ulaştığı, nereden gelebileceği belli olmayan asimetrik tehditlerin fazlalığı ve çeşitliliği güvenlikten bahsetmenin anlamsızlığını ortaya koymakta ve her geçen gün bu konuyla ilgili revizyonist uygulamalar gündeme getirilmektedir (Ayoob, 1995: 71).

Günümüzde savaş ve şiddet tüm dünyanın gündemindedir. 5 bin yıllık insanlık tarihinin yalnızca 292 yılı savaşız geçmiştir. İnsanlar M.Ö. 3600 yılından bu yana birbirleriyle 14 bin 361 kez savaşmışlardır. Bu savaşlarda 3 milyar 640 milyon insan hayatını kaybetmiştir (Hanhimaki, 2004: 23). Günümüzde savaşlar dördüncü nesil savaşlar olarak adlandırılmaktadır. Dördüncü nesil savaş, harp ile siyasetin, asker ile sivilin, barış ile çatışmanın, savaş alanı ile emniyetli bölgenin aralarında bulanık hatların olması olarak nitelendirilmektedir (Bernhardi, 2003: 93).

Savaşlar ve şiddet olayları zaman zaman katliamlara, sürgünlere, göçlere ve asimilasyonlara yol açmıştır. Bundan ötürü insanlar derin acılar yaşamışlardır. Yaşanan acıların her bireyde ve toplumda farklı travmatik etkileri ve buna bağlı olarak da farklı tepkileri olmuştur.

Bir tarafın siyasi veya iktisadi çıkarlar elde etmeye ve diğer tarafın korumaya çalışması temelinde, bireyden paktlara kadar var olmuş, var olacak bir rekabet sürecinde güç kullanma, “güven” olgusunu “risk” le birlikte ele almayı gerektiriyor. Paradigmatik bir durumu tanımlayan risk ve güvenlik, uluslararası hukuk ve ilişkilerin değişimi ile doğru orantılı bir tartışma zemini ortaya çıkarıyor. Sürekli olarak parametrelerin tespitini zorunlu hale getiriyor. (YALÇINKAYA, 2008)

Risk ve Güvenlik Parametreleri (Özmen, 2014: 17);

- A. Güvenliğin ucu açık bir kavram olduğu,
- B. Birine güvenlik anlamına gelen, diğerine güvensizlik anlamına gelebileceği,
- C. Günümüzde güvenlik paradigmasının Batı merkezli olarak kurgulandığı görülmektedir.

Dolayısıyla Batı merkezli olarak kurgulanan yenedünya sisteminde Doğuda yer alan ülkelerin zayıf ve karmaşa içinde bırakılması için sıklıkla manipüle edildiği görülmektedir.

Dünya tarihinin biraz da savaşların tarihi olduğunu söylemiştik. Şimdi biraz da savaşların tarihine göz atalım.

Savaşın Evrimi (Bernhardi, 2003: 33);

- A. Tarih öncesi savaş,
- B. Antik çağlarda savaş,
- C. Orta Çağda savaş,
- D. Barutlu silahlarla savaş,
- E. Sanayi Çağında savaş,
- A. Günümüzde savaş (Dördüncü Nesil Savaş)

Dördüncü Nesil Savaş: En basit tanımı esas hasım tarafların bir devlet olmayıp onun yerine şiddetli bir ideolojik ağ olduğu herhangi bir savaşı içermektedir. Bu terim, terörizme ve asimetrik savaşa benzerlik göstermesine rağmen çok daha kapsamlıdır.

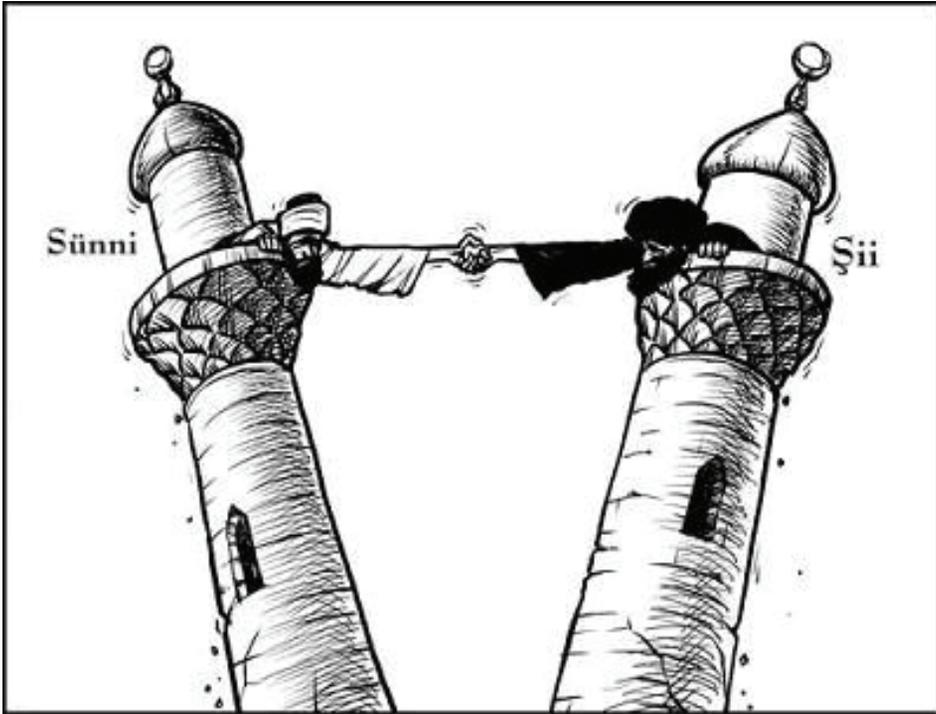
Karmaşık ve uzun dönemli, terörizmi kullanan, toplumun algılarını istediği şekilde yöneten, milli olmayan veya milli sınırları aşan hüviyette ve

toplumların kültürüne ve değerlerine doğrudan tecavüz eden bir mahiyette tezahür eder.

Tüm bu açıklamaların ışığında bu kez karşımıza alt konu başlığımıza kullandığımız **Dilemma** (ikilem) kelimesi çıkar. Günümüz insanlığı tüm bu karmaşa ve asimetrik tehditler altında yaşamak zorunda kaldığı kaotik ortamda kalıcı barışı nasıl tesis edebilecektir?

Sosyal ve ekonomik adalet olmadan ve sefalet yok edilmeden barışın tesis edilemeyeceği söylenir. Yine sefaletin olduğu yerde safahattan bahsedilemez denir. Oysa uygulamada öyle mi?

Küreselleşensavaşveçatışmaortamlarında, tehdidin neredengelebileceğinin şüphesiyle yaşamak zorunda kalan insanoğlu için güvenlikten bahsetmek anlamsız değil midir? Tüm bunlar günümüzde güvenlik yaklaşımlarını öznel ve göreceli bir doğaya sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Resim 1. Sünni- Şii Çatışması Derinleşirken

(<http://www.tuicakademi.org/bagdatta-sivillere-yonelik-saldirilar-sunni-sii-catismasi-derinlesirken/>)

Görüldüğü gibi soğuk savaş sonrası güvenlik yaklaşımları güvenlik kavramını genişletmiş ve derinleştirmiştir. Güvenlik anlayışları, klasik güvenlik paradigmasını sorgulamaya başlamıştır. “Kim için, ne için, nerede, nereye kadar ve nasıl güvenlik?” soruları çerçevesinde alternatif güvenlik çalışmaları gündeme gelmiştir. Bu kapsamda devlet merkezli realizmin klasik güvenlik parametreleri sorgulanmıştır. Eleştirel, postmodern, feminist ve konstrüktivist kuramlar öne çıkmıştır (Carr, 2013: 109)

Peki, yaşanan bunca karmaşaya rağmen hayatta kalmak ve neslini devam ettirmek nasıl mümkün olabilecektir. Zira tarih bize göstermiştir ki organize olamayan zayıf kavim ve milletler tarih sahnesinden silinmiştir. İnsanoğlunun geçirmiş olduğu tüm süreç ve evrelerde hayatta kalma becerisini sergileyen millet ve kavimlerin sadece iyi liderler tarafından organize edilmiş olarak yönetilen millet ve kavimler olduğu görülmektedir. Organize olmuş güç ve kudret hayatta kalabilmenin temel şartıdır. Zira tabiat kurallarının temel alındığı hayatta kalma becerisi hümanizme ihtiyaç duymamaktadır. Yeryüzü ve gökyüzü hümanist veya romantik olamayacak kadar realist ve acımasızdır.

V. Günümüzde Güvenlik

Brauch’a göre güvenliğin anlamı genel olarak belirsiz ve esnektir. Kavramsal dörtlü kuralına göre güvenlik, istikrarlı barış ve bölgesel kalkınmayla doğrudan ilgilidir. Ancak aşağıda da görüldüğü üzere 11 Eylül saldırılarından sonra ABD’nin ortaya koyduğu yeni “Ulusal Güvenlik Stratejisi” dünyanın yeniden şekillenmesine yol açmıştır (Brauch, 2008: 32).

ABD 11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında “NSS-02” adında, 17 Eylül 2002’de resmileşen “Ulusal Güvenlik Stratejisi”ni hazırlamıştır (Tansi, 2005: 17). Adı geçen stratejide 4 ana başlık oluşturulmuştur. Buna göre;

Önleyici Savaş,

Askeri müdahale ve öncelik, (ön alma)

Yeni karşılıklılık, (misliyle karşılık vermek / nispi şiddetinde müdahale)

Demokrasiyi yayma. (yumuşak güç / soft power)

ABD’nin ulusal güvenlik anlayışında, 11 Eylül 2001 sonrası, konvansiyonel

ve nükleer tehdidin yanı sıra, kitle imha silahları ve söz konusu silahları kullanan, devlet dışı aktörler yani terör örgütleri, yine ABD'nin bakış açısıyla “haydut devletler” ya da “başarısız devletler” öncelikli tehdit haline gelmişlerdir. Öyle ki, 11 Eylül 2001 saldırılarının ardından toplanan NATO Olağanüstü Zirvesi'nde terör öncelikli tehdit algılaması kapsamına girmiştir. Yani, ABD, ulusal güvenliğini NATO zemininde dost ve müttefikleri çerçevesinde küreselleştirmiştir. 2002'deki Afganistan işgali bu tehdide dayandırılmış, uluslararası kamuoyunda kabul görmüştür. ABD, Eylül 2002 Ulusal Güvenlik Stratejisi kapsamında uluslararası hukukta yer almayan “önleyici savaş” kavramını, Afganistan ve Irak işgali dâhil, uluslararası pek çok operasyonda ulusal güvenliği açısından meşrulaştırıcı bir araç olarak kullanmaktadır (Erhan, 2001: 82).

Dolayısıyla güvenliğin temel parametreleri bu gelişmeler ışığında değişmiştir. Günümüzde klasik güvenlik anlayışından yeni güvenlik anlayışına geçiş yaşanmaktadır. Erhan'a göre (2001: 84); güvenlik paradigması, küreselleşmeyle birlikte ulusal ve uluslararası güvenlikten küresel güvenliğe doğru uzanan geniş bir düzlemde değişim ve dönüşüm yaşamaya başlamıştır.

Yeni sistemde güvenlik, tek bir aktör tarafından sağlanamayacak kadar karmaşık, çok boyutlu ve karşılıklılık içeren bir hal almıştır. Güvenlik kavramsal çerçevede hem tehdit ve saldırı unsurlarını hem de savunma, önlem ve caydırıcılık öğelerini birlikte içerir. (Millî Savunma ve Güvenlik Enstitüsü, Stratejik Vizyon Belgesi, 2014: 1-2)

Güvenlik algıda şekillenir ve sübjektif bir kavramdır. Örneğin ABD'nin Orta Doğu'da güvenliği sağlaması, İran için güvensizlik ve tehdit unsuru olabilir. Ancak başka bir Orta Doğu ülkesi Suudi Arabistan içinse bölge ülkelerinden gelebilecek tehditlere karşı bir güvenlik şemsiyesi ve güç unsuru olabilir. (Semiz, 2005:172)

Günümüzde klasik güvenlik paradigmasının temel ilgi alanı, devletlerin bekâlarına yönelik tehditlerle mücadele etmek amacıyla geliştirmeleri gereken askeri imkân, kabiliyet, kapasite ve stratejilerdir (Jervis, 2001: 43). Soğuk Savaş dönemi güvenlik paradigması, “**güvende olma durumu**” yerine “**güvende olmama durumu**” üzerine inşa edilmiştir. Yani güvensizlik ekseninde kurgulanmıştır. 11 Eylül sonrası, asimetrik tehdit

algılamalarına geçişi simgeleyen yeni bir güvensizlik ve belirsizlik ortamını beraberinde getirmiştir. Klasik dost-düşman ayrımı, geçmişte belirli sınırlar içinde algılara yerleştirilmişken, bugün dost&düşman tanımının yapılması daha zorlaşmaktadır (Erdoğan, 2013: 274)

Klasik güvenlik yaklaşımları, günümüz kriz ve kaoslarını yorumlamada ve kronikleşmiş sorunlara çözüm üretmede yetersiz kalmıştır. Klasik güvenlik paradigmasının temel araçları, güvenliğin tesisi ve mevcut düzenin korunmasında işlevselliğini kaybetmeye başlamıştır (Brauch, 2008: 123).

Günümüzde güvenlik paradigmasının Batı merkezli kurgulanması, toplum güvenliği kavramından Batı toplumlarının güvenliğinin anlaşılmasına yol açmıştır. Benzer şekilde 11 Eylül saldırılarının ardından ABD'nin kendi ulusal güvenliğini küresel güvenlikle özdeşleştirerek Afganistan ve Irak'ta binlerce sivil öldürmesi, klasik güvenlik anlayışının indirgemeci, ben-merkezli ve tekdüze boyutunu göstermektedir.

11 Eylül saldırıları, mizansen olarak veya fırsat görülerek; küreselleşme olgusunun etkinlik alanını genişletmesiyle birlikte, uluslararası alanda güç rekabeti için, güç kullanmaya yeltenen tarafın meşruiyet sağlamaya çalışmasının ilk örneği sayılabilir. Konvansiyonel dönemde psikolojik savaş olarak tanımlandığı biçimiyle gri propaganda ile dünya siyasasında güç kullanımı için meşruiyet yaratılmaktadır. (TARHAN, 2017)

Ayrıca iletişim devrimiyle birlikte bireylerin güvenliği, savaş ve çatışmalar dışında da her an her yerden gelebilecek tehditlerle karşı karşıya kalabilmektedir. Bugün Şangay'daki bir hacker Silivri'deki bir bilgisayara saldırıda bulunabilmekte ya da GDO'lu bir ürün dünyanın bir diğer bölgesindeki insanların genetik kodlarını etkileyebilmektedir.

Kimliğin ve kültürlerarası önyargının güven(siz)lik üzerindeki etkisine ilişkin örnekleri, 1990'dan günümüze kadar geçen süreçte Balkanlar, Afrika, Kafkaslar, Orta Asya ve Orta Doğu gibi dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşanan etnik çatışmalarla çoğaltmak olasıdır.

VI. Nasıl Bir Gelecek ve Sonuç

Hissi Kablel Vuku, eski dilde olabilecekleri hissetmek anlamına gelir. Yani bir çeşit öngörü demektir. Günümüz dünyasında güvenliği nasıl yorumlamamız veya nasıl algılamamız gerektiğiyle ilgili konuları yukarıda gördük. İnsanlık

tarihi savaşların tarihidir demiştik. Ve maalesef insanlık tarihi süresince yaşanmış ve halen yaşanmakta olan savaşların hepsinin ortak melodisi öldürmektir. Savaşları daha çok öldüren ve daha çok yıldırان taraf kazanır. İnsanoğlunun yapmış olduğu bütün silahlar, mühimmatlar, geliştirmiş olduğu savaş teknolojileri ve yetiştirmiş oldukları askerler veya teröristler hepsinin ortak amacı daha çok öldürmektir. Savaş ve barış her zaman kendi içinde bir paradoks yaşar.

Harita 1. Result Group tarafından hazırlanmış 2018 yılı Dünya Tehdit Haritası

(<https://www.result-group.com/en/2018-world-threat-map/>)

Yukarıdaki tabloda Dünya Tehdit Haritası yer almaktadır. Son üç senenin haritası incelendiğinde dünyanın her geçen sene boyunca daha emniyetsiz, güvensiz ve daha tehdit dolu bir hale geldiği görülmektedir.

Birleşmiş Milletler kendini **“adalet ve güvenliği, ekonomik kalkınma ve sosyal eşitliği uluslararası tüm ülkelere sağlamayı amaç edinmiş küresel bir kuruluş”** olarak tanımlamaktadır. Temel hedefi de savaş belasından gelecek nesilleri korumaktır (Secretary General's Reports on the Protection of Civilians in Armed Conflict, <https://reliefweb.int/>)

report/world/report-secretary-general-protection-civilians-armed-conflict-s2018462-enarru).

Temel kuralı da hepimiz bir ötekinin güvenliği için sorumluluk paylaşmamız gerektiği gerçeğidir. BM; **“Daha güvenli bir dünya için daha çok sorumluluk paylaşmalıyız”** der. BM’nin bu samimi ifadelerine rağmen günümüzde güvenlik paradigması maalesef Batı merkezli olarak kurgulanmıştır. Oysa tüm insanlık için güvende olmak hissi ve algısı çok önemlidir ve temel soru; **“çatışma bölgelerinde yaşamak zorunda kalan acı çeken insanlara güvenlik hissi nasıl verilebilir?”** şeklinde olmalıdır. Özellikle Balkanlar, Orta Doğu, Kafkasya ve benzeri diğer şanssız yerlerde.

Bir Rus Atasözü; “Ebedi barış sadece bir sonraki savaşa kadar sürer” der. Bir Somali Atasözü; “Sorunlarını barışla çözemeyen savaşla da çözemez” der. Yine bir Yahudi Atasözü; “En kötü barış en iyi savaştan daha iyidir” der. Görüldüğü gibi esasında tüm insan kültürlerinin doğasında savaşa karşı haklı olarak bir karşı koyma vardır. Ancak tüm bu karşı koymalara rağmen savaş her seferinde kontrolsüz olarak patlak verir ve gelişir.

Savaş olmaksızın da her gün 30.000 çocuk kıtlık nedeniyle ölmekte ve bu rakam yılda 11 milyonun üzerine çıkmaktadır. 2.8 milyar insan günlük 2 doların, 1.2 milyar insan ise 1 doların altında yaşamaktadır. 2000 yılının sonunda 22 milyon insan AIDS nedeniyle ölmüştür.

Teoriler ışığında güvenlik, savaş, barış ve çatışma çözümleri üretmeye çalışan BM halen merkezi bir role sahiptir ve etkinliğinin artırılmasına yönelik girişimlerde bulunmaktadır.

Medeniyet merkezlerindeki kayma güvenlik algılarını belirler demiştik. Gücünün zirvesinde olduğu söylenen Batı’nın uygarlık ve insanlık adına samimi olarak adaleti tesis etmek istemesiyle dünyada güvenlik mümkün olabilir. Fakat acaba Batı bunu istemekte midir? Zira 1700’lerde yaklaşık 1000 senenin sonunda eline geçirmiş olduğu dünya hâkimiyetini bırakmaya hiçte niyeti yok gibi görünmektedir.

Bu kapsamda algı yönetimi operasyonları da genellikle hükümetler arasında, hedef ülke ve vatandaşları arasında ulusal ve uluslararası arenada yürütülmektedir. Toffler’e göre; Üçüncü Dalga sanayi sonrası

toplumdur. 1950'lerden bu yana çoğu ülke, bir İkinci Dalga Toplumundan Üçüncü Dalga Toplumu olarak adlandırdığı şeye doğru ilerlemektedir. Bunu açıklamak için birçok kelime tanımlar (süper-sanayi toplumu) gibi kendi ürettiği ya da (Bilgi çağı, Uzay Çağı, Elektronik Çağ, Global Köy, Teknetronik Çağ, tekno-bilimsel devrim) gibi başkalarının tanımladığı terimleri kullanır. Günümüzde belirli derecelerde bireyselleşme, ayrışma, bilgi-tabanlı üretim ve değişimin hızlanması, Toffler'ın anahtar ilkelerinden biri olan **“değişim doğrusal değildir ve geriye, ileriye ve yana doğru gidebilir”** şeklinde ifade edilmektedir. Burada Batı'nın manipülasyonlarıyla Doğu'nun nasıl geriye gittiği de açıklanabilir.

Güvenlik kültürü, dünyamızda güvenlik sorunlarının farklı kültürler arasında nasıl ele alınması yollarını ifade eder. Genellikle insanların güvenliği konusunda paylaşılan tutum, buldukları toplumun inanç, algı ve değerlerini yansıtmaktadır.

Birleşmiş Milletler Sözleşmesinde; **“Biz Birleşmiş Milletlerin halkları, büyük ve küçük tüm ulusların, tüm erkek ve kadınların eşit haklara sahip olduğunu ve insan kişiliğinin onur ve değerlerine ve temel insan haklarına saygı duyduğumuzu teyit ederiz”** denmektedir.

Fakat Huntington'un da belirttiği gibi; Çatışmalar Batı Medeniyetleri ile diğerleri arasında olacaktır. Huntington'a (1996: 27) göre; Batılı olmayan Medeniyetlerin üç tercih hakkı vardır. Bunlar;

A. Kendilerini izole etmeleri ki bu çok zordur.

B. Batı Medeniyetini kabul etmek.

C. Batılı olmayan tüm diğer güçlerin Batıyla mücadele edebilmeleri için ekonomilerini ve askeri güçlerini birleştirmeleri gerekir.

İşte tam da bu yüzden Batı'nın bu birleşmeyi mutlak surette durdurması gerekmektedir. Medeniyet merkezindeki kayma, dünya üzerinde yaşanmakta olan siyasi manipülasyon ve çatışmaların nedenini teşkil etmektedir. Burada da uluslararası demokrasi hakkındaki kirli sır devreye girer. Bu sır, Batılı ülkelerin demokratik olduklarına ve her zaman dünyada mağdur halkların yanında durduklarına dair ortaya koydukları söylemdir. Oysa toplumsal benliğe yerleşmiş mağduriyet hissi, umutsuzluk ve sahip olamama duygusu insanları daha fazla güvensizlik sarmalına itmekte ve Batı'dan uzaklaşmalarına yol açmaktadır.

Sonuç olarak; 1700 lerden itibaren Medeniyet merkezindeki kayma Batı lehine olmuş, SSCB'nin dağılmasıyla iki kutuplu yapıdan çok kutuplu yapıya geçilmiş, simetrik tehdit algılamalarından asimetrik tehdit algılamalarına geçiş yaşanmış ve BM Güvenlik Konseyi örneğinde de olduğu gibi güçlülerin güvenliği ön planda olmuştur. Küresel güvenlik konularına ilişkin politikalarda hegemon aktör(ler) belirleyici bir role sahip olmuş ve özet olarak; Modern dünyada güvenlik algısı 2018 senesi itibarıyla Batı eksenli olarak algılanmaya devam etmiştir.

Bu çalışmamda; Uluslararası ilişkiler dinamiğinde Milenyum Sonrası Değişen Dünyada yeniden şekillenen güvenlik algısı ele almaya ve gelecek stratejilerini belirlemeye çalıştım. Oysa milletler arasında karşılıklı işbirliğine dayalı samimi bir işbirliği etik olarak tesis edilemediği sürece kalıcı bir barışın kolay kolay sağlanılamayacağı anlaşılmaktadır.

Bir Afrika atasözünde; **“Sular yükselince balıklar karıncaları yer, sular çekilince karıncalar balıkları yer. Kimin kimi yiyeceğine suyun akışı karar verir”** der.

Bu bağlamda belirli bir teknoloji, medeniyet ve bilinç düzeyine ulaşmış olması düşünülen insanoğlunun; ya hep birlikte kolektif bir barış ve refah için ortaklık arayışına girmeleri ya da geleceklerini Afrika atasözünde söylendiği üzere suyun akışına bırakmaları gerekir.

KAYNAKÇA

1. Ayoob, Mohammed (1995) *The Third World Security Predicament: State Making, Regional Conflict, and the International System*. London: Lynne Rienner Publisher.
2. Bernhardt, Frederick V. (2003) *On War of To-Day: Principles and Elements of Modern War*. New Delhi: Natraj Publishers.
3. Brauch, Hans Günter (2008) *Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü*, Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt 5, Sayı 18 (Yaz 2008), s. 1-47. Ankara: Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği Yayınları.
4. Brauch, H. Günter, Spring Ú. Oswald, Mesjasz, C., Grin J., Kameri-Mbote P., Chourou B., Dunay P. Ve Birkmann J. (2008), *Coping with Global Environmental Change, Disasters and Security Threats, Challenges, Vulnerabilities and Risks*. New York: Springer Books.
5. Brzezinsky, Zigniew K. (1995) *Out of Control: Global Turmoil on the Eve of the 21st Century*. New York: Touchstone Books.
6. Black, Cyrill E. (1986) *Çağdaşlaşmanın İtici Güçleri*. (Çev.: F. Gümüş). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
7. Booth, Ken (2007) *Theory of World Security*. Cambridge: Cambridge University Press.
8. Buzan, Bary (2007) *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*. London: ECPR Press.
9. Buzan, B., Waever, O. Ve De Wilde, J. (1998) *Security: A New Framework for Analysis*. London: Lynne Rienner Publisher.
10. Carr, Jeffrey (2013) *Assumption of Breach: The New Security Paradigm*. New York: O'Reilly Books.
11. Çayhan, E. Ve Güney N. Ateşoğlu (1996) *Avrupa'da Yeni Güvenlik Arayışları NATO-AB-Türkiye*. İstanbul: AFA Yayıncılık ve TÜSES Vakfı Yayınları.
12. Eralp, Atila (2009) *Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
13. Erhan, Çağrı (2001) "ABD'nin Ulusal Güvenlik Anlayışı", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt 56, Sayı 4, s.77-93.
14. Erdoğan, İbrahim (2013) "Küreselleşme Olgusu Bağlamında Yeni Güvenlik Algısı", *Journal of Gazi Akademik Bakış*, Issue Year: 2013, Issue No: 12, s. 265-292.
15. Eisenstadt, S. N. (2007) *Modernleşme: Başkaldırı ve Değişim*. (Çev.: U. Çoşkun). Ankara: DoğuBatı Yayıncılık.
16. Elias, Norbert (2017) *Uygarlık Süreci Cilt 2*. (Çev.: E. Özbek). İstanbul: İletişim Yayınları.
17. Elmas, M. Salih (2013) *Modern Toplumun Güvenlik Çıkmazı: Tehdit, Risk ve Risk Toplumu Perspektifinden Güvenlik*, Ankara: USAK Yayınları.
18. Gömeç, Saadetin Yağmur (1997) *Uygur Türkleri Tarihi ve Kültürü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
19. Hanhimaki, J., Ve Westad O. Arne (2004) *The Cold War: A History in Documents and Eyewitness Accounts*. Oxford: Oxford University Press.
20. Huntington, Samuel. (1996) *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. New York: Simon&Schuster Paperbacks.

21. Jervis, Robert (2001) "Was the Cold War a Security Dilemma?", *Journal of Cold War Studies* Volume 3, Number 1, Winter 2001, s. 36-60.
22. Kafesoğlu, İbrahim (1977) *Türk Milli Kültürü*, Ankara: Ötügen Yayıncılık
23. Leysens, Anthony (2008) *The Critical Theory of Robert W. Cox: Fugitive or Guru?*. New York: Palgrave Macmillan.
24. Nye, Joseph S. Ve Welch, David (2013) *A. Understanding Global Conflict and Cooperation: An Introduction to Theory and History*. London: Pearson Education Limited.
25. Özdağ, Ümit (2014) *Algı Yönetimi: Propaganda, Psikolojik Savaş Örtülü Operasyon ve Enformasyon Savaşı*. Ankara: Kripto Yayınevi.
26. Özdal, Habibe (2016) *Sovyetler Birliği'nin Dağılmasından Kırm'ın İlhakına Rus Dış Politikasında Ukrayna*. Ankara: USAK Yayınları.
27. Özmen, C., Özmen, İ. Fethi. Ve Turhan, K. (2012) *İlimli İslam ve Misyonerlik*. İstanbul: Togan Yayıncılık.
28. Özmen, Süleyman (2014) *Risk Analizi*. İstanbul: IQ Yayınları.
29. Russell, J. Ve Cohn, R. (2012) *Maslow's Hierarchy of Needs*. New York: Bookvika Publishing.
30. Semiz, Yaşar, Birol Akgün, "Büyük Orta Doğu Jeopolitiğinde İran-ABD İlişkileri", *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Sayı 9, 2005, s.163-181.
31. Takahashi, Saul (2014) *Human Rights, Human Security, and State Security the Intersection Volume 1*. London: Praeger Books.
32. Tansi, Deniz, (2005) "ABD'nin Ulusal Güvenlik Anlayışı ve Türkiye", *Cumhuriyet Gazetesi*, Cumhuriyet Strateji Eki.
33. Tarhan, Nevzat (2017) *Psikolojik Savaş*, İstanbul, Timaş Yayınları
34. Ullman, Richard H. (1983) "Redefining Security", *International Security*, Vol. 8, No. 1 (Summer, 1983), pp. 129-153, Published by: The MIT Press.
35. Wolfers, Arnold (1952) "National Security as an Ambiguous Symbol", *Political Science Quarterly*, Vol. 67, No. 4 (Dec., 1952), pp. 481-502, Published by: The Academy of Political Science.
36. Milli_Savunma_ve_Güvenlik_Enstitüsü.pdf_873c50e3-6e66-4515-91d6-3c7207597777.pdf (21.07.2018)
37. <https://www.result-group.com/en/2017-world-threat-map/> (21.07.2018)
38. <https://reliefweb.int/report/world/report-secretary-general-protection-civilians-armed-conflict-s2018462-enarru> (21.07.2018)
39. Yalçinkaya, Haldun, (2008) *Savaş: Uluslararası İlişkilerde Güç Kullanımı*, Ankara: İmge Kitabevi

KARTEPE SUMMIT

KARTEPE SUMMIT

GÖÇ VE BASININ ROLÜ

TÜRKİYE'YE KİTLESEL GÖÇLERİN SUNUMUNDA GÖZÜN VİCDANI: TÜRK BASINI ÖRNEĞİ

Prof. Dr. Şükrü BALCI

Selçuk Üniversitesi

sukrubalci@selcuk.edu.tr

Dr. Öğretim Üyesi Abdulkadir GÖLCÜ

Selçuk Üniversitesi

kadirgolcu@yahoo.com

Dr. Emre Osman OLKUN

Selçuk Üniversitesi

emreolkun@selcuk.edu.tr

ÖZET

Toplumsal yapılarda tecrübe edilen kitlesel etkileşim süreçlerinin sağlıklı bir şekilde anlaşılmasında, basın önemli bir aktör olarak rol oynamaktadır. Özellikle kitlesel göç gibi geniş kapsamlı sosyal olayların algılanmasında basın; üretmiş olduğu içerikler, sunmuş olduğu temsiller ve anlatılar farklı toplumsal grupların entegrasyon süreçlerini başarıyla tamamlamasını sağlayabilmektedir. Öte taraftan, aynı süreçlerde göçmenler hakkında üretilen olumsuz, negatif ve nefret içeren içerikler, stereotipler ve anlatılar; toplumsal entegrasyonu zorlaştırmakta, toplumsal yapıda çatışmalara ve kitlesel düşmanlıklara sebep olabilmektedir. Bu çalışma kapsamında Türk basınının göçmen tanımlamasındaki tarihsel tutumu, farklı yayın politikalarına sahip ulusal gazetelerin içerikleri üzerinden ele alınacaktır. Bu kapsamda tarihsel süreçte Türkiye'ye farklı bölgelerden gerçekleşen üç göç hareketinin basında sunumunda kullanılan tanımlamalar, anlatılar ve stereotiplerin nasıl oluştuğu, ne gibi bir yaklaşımın benimsendiği ortaya konulacaktır. Bu kapsamda içerik analizi yöntemi uygulanarak, Hürriyet ve Milliyet gazetelerinin tarihsel olarak 1989'da Bulgaristan'dan, 1991'de Irak'tan ve 2015 yılında Suriye'den gerçekleşen göç dalgalarının nasıl ele alındığı ortaya konulmuştur. Analiz sonuçlarında, basının göç hareketlerinin temsilinde sorunlu bir yaklaşımı benimsediği görülmüştür. Özellikle

le göçü gerçekleştirenlerin etnik kökenlerine ve göçün gerçekleşme sebeplerine göre, basının farklı tanımlama kalıpları tercih ettiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Göç, Türk Basını, İçerik Çözümlemesi

Giriş

İnsanlık tarihinin başından bugüne kadar toplumlar çeşitli dönemlerde savaş, sürgün, afetler, salgın hastalıklar gibi farklı gerekçeler nedeniyle “zorunlu” olarak, kimi zamanda, elde edemedikleri daha iyi yaşam koşullarını farklı bir coğrafyada ya da ülkede elde edebilmek umuduyla “gönüllü” olarak göç etmişlerdir. Bu göç hareketlerini genel bir çerçevede tanımlamak gerekirse; göç “anamlı bir uzaklık ve etki yaratacak kadar bir süre içinde gerçekleşen bütün yer değiştirmeler” olarak ele alınmalıdır (Erder, 1986, s. 9). Bu tanımlamanın odak noktasına dikkat edildiğinde, göç hareketlerinin etki yaratacak düzeyde olması onları üzerinde düşünülmesi gereken süreçlere dönüştürmektedir. Dolayısıyla insanoğlunun yeryüzündeki ilk anından bugüne kadar geçen süreçte başlayan göç hareketleri ile taşınan “maddi ve manevi öğelerle, farklı kültürlerden birey ve grupların, belli bir kültürel etkileşime girmesi ve karşılıklı etkileşimin sonunda her ikisinin de değişmesi” nedeniyle çeşitli boyutlarda kültürel etkileşimler meydana gelmiştir (Güvenç, 1999, s. 122). Bugün, küreselleşen dünya koşullarında göç hareketlerinin de küresel bir boyuta taşındığı görülmektedir. Kitle iletişim araçlarının toplumları dünya koşullarından, olumlu ya da olumsuz durumlardan ve gelişmelerden detaylıca haberdar etmeye başlaması, göç hareketlerindeki sınır anlayışını da oldukça geniş bir boyuta taşımıştır. Ayrıca yaşanan teknolojik gelişmeler, göç hareketlerini gerçekleştirenlerin de bu teknolojileri kullanmasına imkân tanımış ve göç hareketlerinin daha yoğun bir kitle tarafından gerçekleştirilmesine neden olmuştur. Kısaca, günlük hayatta kullanılan teknolojik aygıtlar, göçün yoğunluğunda bir artışa sebep olurken, göçü de tercih edilen bir sürece dönüştürmüştür. Bu gelişmeler sonucunda göç hareketleri ulusal ya da bölgesel olma sınırlılığını aşarak, kıtasal bir düzlemde gerçekleşmeye başlamıştır. Bu küresel hareketlilikler beraberinde birçok yasal düzenlemenin ve tanımlamanın da yapılmasını zorunlu kılmıştır. Sonuç olarak bugün uluslararası kuruluşlar bünyesinde birçok örgütlenme gerçekleştirilmiş ve bazı yasal düzenlemeler yapılmış, göç hareketlerine katılan bireyleri tanımlamak için üç temel tanımlama çerçevesi oluşturulmuştur. Bu tanımlamalar sırasıyla, Sığınmacı, Mülteci ve Göçmen olarak detaylandırılacaktır. Bu kapsamda oluşturulan 1951 tarihli

Cenevre Sözleşmesi'ne göre 'sığınmacı' insani bir hak olan sığınma talebini ve bu hakkın kendileri için tanınmasını isteyen kişileri temsil etmektedir. Yani sığınmacı, sığınma talebinde bulunan, bir devletin koruması altına girmek isteyen ancak yetkili bir makam onaylayana kadar mültecilik statüsüne dahil olmayan kişilere denmektedir (Yılmaz, 2014, s. 1687). Aynı sözleşmede yer alan mülteci tanımında ise; mülteci kendi ülkesi dışında bulunan, ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi görüşü sebebiyle zulüm görmekten haklı nedenlerle korku duyan ve ülkesinin korumasından yararlanamayan ya da yararlanmak istemeyen veya zulüm korkusu nedeniyle oraya dönmek istemeyen kişi olarak tanımlanmaktadır (BMMYK, 1998, s. 68). Göçmen ise, ülkesinden ekonomik veya diğer nedenlerle ayrılan kişiler olarak tanımlanabilir. Genel olarak, göçmenler ülkelerinde zulme uğrama korkusu olmadan; vatandaşı oldukları ülkelerin korumasından yararlanmaya devam ederlerken, daha iyi bir yaşam standardına kavuşabilmek için, kendi istekleri ile başka bir ülkeye göç ederler (BMMYK, 1998, s. 68).

Günümüzde patlak veren mülteci krizinin ışığında "mülteci" kavramı, özellikle medya tarafından, yanlış yere sığınmacı ve göçmen kavramları ile eşit anlamda kullanılmaktadır. Bu üç farklı kavramı eşanlamlı kullanmak ciddi sorunlara yol açabilmektedir. Örneğin, halk arasında konu ile ilgili karmaşıklık oluşabilmektedir ve bu doğrultuda ülkelerin izlediği mülteci politikasına anlam vermekte zorluk yaşanabilmektedir (Çakran ve Eren, 2017, s. 2). Türkiye özelinde ise yapılan çeşitli yasal düzenlemeler bu tanımlamaları göç hareketlerinin bölgeselliğine göre farklı şekillerde ele almayı gerekli kılmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Resmi Gazete'de (1994) yayınlanan yönetmeliğin üçüncü maddesine göre Avrupa ülkelerinden Türkiye'ye gelen ya da gönderilen sığınmacıların mülteci, Avrupa dışındaki ülkelere gelenlerin ise sığınmacı statüsünde kabul edileceği belirtilmiştir. Bu durum da sığınmacı ve mültecinin aynı haklara sahip olmayan iki farklı kavrama işaret ettiğini açıkça ortaya koymaktadır (Dalar vd., 2013, s. 343-344). Bu düzenlemenin yapılmasında kuşkusuz Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üye olma sürecinde yapılan müzakerelerin etkili olduğu görülmektedir. Yine benzer şekilde Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı'nın (2013, s. 44) ifade ettiği gibi; "Uluslararası ölçekte, evrensel olarak kabul edilmiş bir "göçmen" tanımı bulunmamaktadır". Genel olarak, kendi ülkesinden, birçok farklı nedenlerden ötürü, başka bir ülkeye ya da bölgeye göç eden kimseler göçmen olarak tanımlanmaktadır.

1. Türkiye'ye Yönelik Kitlesele Göç Hareketleri

Türkiye coğrafi konumu itibarı ile yüz yıllardır göç hareketlerinin merkezi bir durağı haline gelmiştir. Ülkenin Avrupa kıtasına geçiş için en uygun coğrafi konuma sahip olması, göç hareketlerinin Türkiye üzerinden gerçekleşme potansiyelini arttırmaktadır. Ayrıca Türkiye, Osmanlı İmparatorluğu'ndan devraldığı miras nedeniyle yakın bölgesinde meydana gelen iç çatışmalar, savaşlar, siyasal kararlar ve doğal afetlere maruz kalan insanların da tercih ettikleri ilk destinasyon olma özelliği taşımaktadır. Bu durum geçmişten günümüze değişmemiş olmakla birlikte, son mülteci akımına neden olan Suriye iç savaşı ile doruk noktasına ulaşmıştır.

Türkiye, küreselleşme süreciyle birlikte göç hareketlerinin ivme kazandığı 1980'lerin başından itibaren, göç eden kitlelerin ilgi odağında olmuştur. Özellikle Ortadoğu coğrafyasındaki savaşlardan ve Türkiye'nin komşusu ülkelerin baskıcı rejimlerinden kaçan mülteciler Türkiye'yi, yerleşmek için ideal bir ülke ya da Avrupa'ya geçiş sürecinde bir köprü olarak görmüşlerdir. Tarihsel açıdan da Türkiye, yüzyıllardır çeşitli göç hareketlerinin merkezi konumunda yer alan bir coğrafya olmuştur. Anadolu coğrafyasının maruz kaldığı en kalabalık kitlesele göç hareketlerinden birisi 1850 yılında başlayan ve 1870'lere kadar 2,5 milyonu bulan Kırım Tatarları, Gürcü ve Çerkezlerin gerçekleştirdiği göç hareketidir. Azerbaycan'dan da 19. yüzyılın ilk yarısından itibaren çok sayıda göçmen gelmiş, bu göçler özellikle 1877-1878 yılları arasında yoğunlaşmıştır. Ayrıca, Birinci Dünya Savaşı sırasında da 10.000 kişi daha Anadolu'ya göç etmiştir (Bilgi, 2006, s. 93). Cumhuriyet döneminin ilk göç hareketi, Türk-Yunan mübadelesi ile gerçekleşmiştir. 1923 yılında esasları belirlenen bu göç hareketiyle, göç karşılıklı gerçekleşmiştir. 1922-1938 yılları arasında Yunanistan'dan 456.720 kişi gelmiştir. Cumhuriyet döneminde Anadolu'ya gerçekleşen büyük göç dalgalarından bir diğeri de diğeri balkan ülkelerinden gelen göç dalgasıdır. Yugoslavya, Romanya ve Makedonya'dan 1923-1945 yılları arasında 800 binden fazla kişi göç ettirilmiştir. Balkanlardan, Türkiye'ye en yoğun göç dalgası ise Bulgaristan'daki baskı ve şiddet ortamından kaçan Türklerin yaptığı göçlerdir. Bulgaristan'da başlatılan "Tek bir ulusun yaratılması" siyasetine en büyük engel Bulgaristan'da yaşayan en büyük nüfusa sahip azınlık olan Türkler görülmüştür. Bu nedenle yaklaşık 200.000 Türk vatandaşı bir anda zorunlu göçe tabii tutulmuştur (Çolak, 2013, s. 113). Bulgaristan'dan göçler

aralıklarla 1989 yılına kadar sürmüş, dört aşamada gerçekleşen bu göçlerde yaklaşık 800.000 kişi Türkiye'ye sığınmıştır. 1979'da yaşanan İran İslam Devrimi sonrasında, İran'dan Türkiye'ye bir milyona yakın insan göç etmiş, 1980'li yılların başında ise Afganistan'ın Ruslar tarafından işgal neticesinde o bölgedeki birçok Türk kökenli insan, Türkiye'ye gelmiştir. Gelenler arasında Özbekler, Uygurlar, Kazaklar ve Kırgızlar bulunmaktadır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2017). Kuzey Irak'ta yaşanan Halepçe katliamı sonrası 1988 yılında 51.542 kişi Türkiye'ye göç etmiş, Körfez Savaşı sonrasında ise 467.489 kişi kaçarak Türkiye'ye gelmiştir. Yugoslavya'nın parçalanması sonucu ortaya çıkan iç savaş neticesinde 1992-1998 yılları arasında Bosna'dan yaklaşık 30 bin kişi, 1999 yılında Kosova'da meydana gelen olaylar sonrasında 20 bin kişi, 2001 yılında Makedonya'dan 10.500 kişi Türkiye'yi sığınılacak liman olarak görmüştür (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2017).

2011 yılının Mart ayında, Suriye'de başlayan iç savaş neticesinde ortaya çıkan kitlesel göç hareketi dünya tarihinde çok az sayıda görülebilecek büyüklükte bir göç hareketidir. Arap baharının etkisi ile Suriye'de başlayan gösterilerin hükümet güçleri tarafından sert bir şekilde bastırılması isteği, sert uygulamalar ve şiddet politikaları iç savaşı ortaya çıkarmış, sivil halk kitleleri halinde buldukları coğrafyayı terk ederek komşu ülkelere sığınmaya başlamışlardır.

Türkiye 911 km'lik sınır komşusu olan Suriye'den gelen sığınmacılara açık kapı politikası uygulamış ve ilk olarak Nisan 2011 tarihinde sığınmacıların ülkeye girişleri başlamıştır. İlk açıklamalarda 100.000 kişinin kritik eşik olduğu ifade edilmiş fakat Suriye'den gelen göç dalgası beklentilerin çok ötesine geçmiştir (Ağır ve Sezik, 2015, s. 96). Bugün gelinen noktada Türkiye'de yaklaşık olarak 4 milyon Suriyeli, sığınmacı statüsünde yaşamaktadır.

2. Kitlesel Göçlerin Basında Sunum Biçimleri

Habere hakim olan dil, anlatı yapıları ve söylem, kullanılan göstergeler, içeriği oluşturan olay örgüsü ve bu olay örgüsünün özneleri konumundaki kişiler, gerçekliği temsil yoluyla yeniden yapılandırmaktadır (Göker ve Keskin, 2015, s. 235). Konuyu daha geniş bir düzlemde ele alan Woodward'a (1997, s. 14) göre, medya temsilleri, anlamların üretildiği ve bizi birer özne olarak konumlandıran anlamlandırma pratikleri ve sembolik sistemler içer-

mektedir. Konuyu hegemonik ilişkiler açısından ele alan Uluç (2009, s. 48) da dünyanın baskın olanın gözünden tanımlandığını belirterek, herkesin ve her şeyin, onların realitesini yansıtan standartlar üzerinden yargılandığını ve sunulduğunu dile getirmektedir. Bu bağlamda medyada kullanılan sunum biçimleri, kendi deneyimlerimizi ve kim olduğumuzu anlatırken, kullandığımız anlamları da belirgin bir şekilde üretmektedir. İşte bu anlamlar haberler aracılığıyla yayılmakta, bireylerin olayları kavrama, algılama ve anlamlandırma süreçlerine çoğu zaman doğrudan etki etmektedir.

Özellikle Türkiye'ye kitlesel göç hareketlerinin basında sunum biçimleri farklı zamanlarda farklı araştırmalarda ele alınmıştır. Örneğin Göker ve Keskin (2015, s. 254-255), küresel çapta sorun olarak görülen Suriyeli göçmenlerin haber içeriklerindeki temsil biçimlerini konu edindikleri araştırmaları kapsamında; Cumhuriyet, Yeni Şafak, Zaman, Posta ve Hürriyet gazetelerinde 1 Ocak- 30 Haziran 2015 tarihleri arasındaki haberleri mercek altına almışlardır. Araştırma bulguları, gazetelerin konuya ideolojik perspektiften yaklaştığı ve Suriyeli mültecileri toplumsal sorunların merkezinde konumlandığını ortaya koymaktadır. Suriyeli mülteciler genel olarak edilgen ve mağdur olarak tanımlanmakla birlikte 'günah keçisi' olarak da gösterilmiştir. Gazetelerin farklı bağlamlar kullanmasının temel nedeni ise, siyasal tutumlarla ilişkili görünmektedir.

Gaziantep yerel basınında Suriyeli sığınmacıların temsiliyi içeren haber analizleri vasıtasıyla, sığınmacıların toplumsal algılanış ve konumlanışının medya aracılığıyla nasıl meydana getirildiğinin incelendiği araştırma sonucunda; kitlesel göç hareketi gerçekleştirenler, "sorun meydana getirenler", "huzur bozanlar", "suçlu olanlar", "linç edilenler" ve "denetlenmesi gerekenler" şeklinde sunulmakta, bu yolla toplumsal algı oluşturulmaya çalışılmaktadır. Bunun yanında Gaziantep yerel basınında, Suriyeli sığınmacılar üzerinden "örnek ve girişimci"leri içeren bir temsil dili de kullanılmıştır. Bu anlamda bakıldığında, genel olarak olumsuzlukların müsebbibi olan sığınmacılar, medyada "örnek" olarak da sunulabilmektedirler (Kovucu, 2016, s. 138-139).

Benzer bir araştırmada Suriyelilerin ve şartlı mültecilerin Eskişehir yerel basınında nasıl temsil edildikleri; 2000-2016 dönemdeki haberlerin analiziyle ortaya konulmuştur. Araştırma bulguları; Eskişehir'deki yerel gazetelerin

konuyu ele alış biçimlerinin ve yoğunluklarının farklılık gösterdiğine işaret etmektedir. Eskişehir’de artan Suriyeli sayısına paralel olarak haber sayısında da artış söz konusudur. Gazetelerin Suriyelilere ilişkin haberlerde daha olumsuz bir bakışa sahip oldukları, şartlı mülteciler ve özellikle Suriyelilerle ilgili haberlerin makro düzeydeki siyasi tartışmaları güçlü bir biçimde yansıttığı görülmüştür (Yaylacı, 2017, s. 1).

Alp’in (2018, s. 22) Suriyeli sığınmacıların yaşam biçimlerine, kültürel değerlerine karşı beslenen önyargının nedenleri, nefret söyleminin yarattığı tahribatı, Türkiye’nin yedi coğrafi bölgesinden farklı ideolojilerde 14 adet yerel gazete üzerinden incelediği çalışmasında; yerel medyada Suriyelilere yönelik kullanılan dilin, biçim ve içeriğinin hangi yapısal ideolojik süzgeçlerden geçerek bir toplumsal algı yarattığı açıklanmaya çalışılmıştır. Araştırma sonucunda; toplumsal anlamda herkese eşit mesafede olması gereken medyanın, içselleştirilmiş önyargılarla beraber sığınmacıları potansiyel suçlu olarak gösterdiği; yerel medya kanallarında nefret söyleminin, hâkim unsurların, güçlülerin güçsüz üzerindeki egemenliğinin, ırkçılığının, ötekileştirmesinin yeniden üretiminde rol oynadığı görülmüştür.

Türkiye’de böyle algı oluşturma girişiminin sonuçları da yürütülen bazı çalışmalarla bulgulanmıştır. Örneğin toplamda 30 katılımcı ile gerçekleştirilen odak grubu araştırmasında, katılımcıların çoğunluğunun, Suriyeliler ile diğer sığınmacı, mülteci ve düzensiz göçmene dair algısının, olumsuz yönde olduğu görülmüştür. Suriyeliler, iş ve yaşam alanlarının güvenilirliğini tehdit eden unsurlar olarak nitelendirilmiş, suç potansiyelleri üzerinde durulmuştur. Katılımcıların söylemleri arasında, milliyetçilik öğelerine ve kadınlar ile çocuklara yönelik pozitif ayrımcılığa rastlanmıştır. Ayrıca, Suriyelilere tanınan hakların Türkiye vatandaşlarına tanınmadığından dem vurulmuştur (Eşigül vd., 2017, s. 28).

Suriyeli mültecilerin Türk yazılı basınında öteki olarak nasıl temsil edildiğinin araştırıldığı bir diğer bilimsel çalışmada; 2011-2017 yılları arasında Hürriyet, Milliyet ve Sabah gazetelerinde çıkan haberler mercek altına alınmıştır. Yapılan analizler sonucunda Suriyeli mültecilerin; Türkiye’de kaldıkları süreyle de orantılı olarak, ekonomi, eğitim, dil, sağlık, yasal düzenlemeler, sosyal uyum gibi konularda sorunlu, ayrıştırıcı ve ötekileştirici söylemleri üzerinden temsil edildikleri görülmüştür (Gölcü ve Dağlı, 2017, s. 11).

Erdoğan ve arkadaşlarına (2017, s. 24) göre de, Suriyeli mültecilerin Türkiye'ye gelmeye başladığı ilk günden bu yana, medyada yer alma düzeyleri oldukça düşüktür. Ege'de batan mülteci tekneleri, "*Aylan Bebek*", "*Ümrân Bebek*" ve "*AB-Türkiye anlaşması*" dönemleri dışında, mülteciler Türk medyasında oldukça az haberle gündeme gelmektedir. Bu doğrultuda medyada temsil düzeyinin düşük olması hem olumlu hem de olumsuz sonuçlara neden olmaktadır. Olumsuz neden seslerinin duyulmaması, sorunlarının, beklentilerinin, yaşam koşullarının toplum tarafından yeterince bilinmemesi ve kendilerini ifade etme imkânlarının olmamasıdır. Olumlu olabilecek sonuç ise toplumun ilgisinin mültecilere çekilmemesi ve geri planda kalmalarının mülteciler ile Türk toplumu arasında oluşabilecek çatışmaların önüne geçmesidir.

Suriyeli mülteci çocukların sosyal medyada temsil biçimleri ile bu gruba yönelik söylemlerin incelendiği bir araştırma, Facebook ve Twitter'ın Türkçe sayfalarındaki haberler ve görseller üzerinden yürütülmüştür. İncelenen sosyal medya paylaşımlarında, Suriyeli çocuklar haberin öznesi ve nesnesi konumuna yerleştirilirken; genellikle mağdur çocuk portresi çizilmeye çalışılmıştır. Araştırma kapsamında çıkan sonuçlarda da ortaya konulduğu üzere; Suriyeli mülteci çocukların yer aldığı haberlerin yarısından fazlası yoksulluk, açlık, şiddet, istismar, çocuk işçiliği, dilenci, eğitime erişememe gibi olumsuz koşullarla ilgilidir (Yurtman, 2016, s. 163).

Benzer değerlendirmede bulunan Efe (2015), temsil biçimlerinin sığınmacıları gayri siyasi bir bağlama yerleştirdiği için yetersiz olduğuna vurgu yapmaktadır. Olumsuz temsiller açısından bakıldığında, sığınmacıları güvensizlikleştiren, yani onları sorun çıkaran, ülke ekonomisine ve şehirlerin alt yapısına zarar verenler olarak temsil eden söylemlerin, yakın vadede ayrımcı söylemleri güçlendirdiği ve uzun vadede sığınmacılara karşı gerçekleştirilecek ayrımcı tutumlara, şiddet olaylarına zemin hazırladığı söylenebilir. Türkiye'de gazete haberlerinin yanında, televizyon haberlerinde de kitlesel göç hareketini gerçekleştirenlerin temsil biçimleri araştırmalara konu olmuştur. Bu bağlamda Boztepe (2017, s. 91), büyük sermaye gruplarına ait olan ve "yeni liberal" ideolojiyi temsil eden Show TV ve Kanal D, dini söylemlerin yaygın olarak kullanıldığı "yeni muhafazakâr" ideolojiye sahip Kanal 7 ve "sol" ideolojiye (sosyal demokrat) sahip Halk TV ana haber bültenlerini

örneklem olarak seçtiği araştırmasında, farklı ideolojik konumlarına rağmen televizyon kanallarının dışlayıcı temsil biçimlerinde ve sorunlu söylemlerde genel olarak benzeştiklerini ortaya koymuştur.

3. Yöntem

Bu çalışmada yöntem olarak içerik çözümlemesi kullanılmaktadır. İçerik çözümlemesi (muhteva tahlili-content analysis), toplumbilimsel araştırmalarda kullanılan bir gözlem tekniği olarak ön plana çıkmaktadır (Aziz, 1986, s. 42). Görgül (ampirik) olarak yapılan dolaysız, yaygın gözlem teknikleri arasında, 1960'lı yıllardan itibaren yoğun olarak kullanılan bu teknik, kit- le iletişim araçlarının artması ile birlikte yaygınlaşmış ve önem kazanmıştır (Aziz, 1994, s. 117).Araştırmada; 1989, 1991 ve 2015 yılında Türkiye yö- nelik gerçekleştirilen kitlesel göç hareketleriyle ilgili, toplam 176 farklı haber incelenmiştir. Bu anlamda çalışma, 1989, 1991 ve 2015 yıllarında yazılı basında yer alan haberlerle sınırlandırılmıştır.

Çalışma kapsamına örnek olarak Sabah ve Milliyet gazeteleri dâhil edilmiştir. Gazetelerin seçiminde daha çok kişiye ulaşma adına tiraj yüksekliği ve liberal basını temsil etme esas alınmıştır. Yine çalışma, gazetelerin ilk sayfasında çıkan haberler ve bu haberlerin devamı olan sayfalarla sınırlı tu- tulmuştur. Çünkü gazetelerin ilk sayfaları vitrin sayfaları olarak bilinmektedir (Taşdemir vd., 2003, s. 26). Bu bağlamda gazete yönetimleri gazetenin içeriği ile ilgili önemli konuları ilk sayfada vererek okuyucuların dikkatini çek-meye çalışmaktadır. Ayrıca okuyucu gazeteyi eline aldığı anda ilk sayfayı görmekte ve buradaki haber başlıklarını okumaktadır. Dikkatinin yoğunlu- ğuna göre haberinin içeriği ile ilgilenmektedir (Güz, 1996, s. 989). Hal böyle olunca ülkenin toplumsal ve siyasal hayatında önemli etkilere sahip kitlesel göç hareketi haberlerinin, ilk sayfadan verilmesi ve okuyucunun dikkatini çekecek önemde olması olağandır.

Çalışmada güvenilirliği sağlama adına, yazarlar tarafından aynı içerik, farklı zamanda ve mekânlarda kodlanmış; elde edilen verilerin büyük bir kısmında (% 90'ın üzerinde) mutabakat sağlanmıştır. Kodlama işlemi tamamlandıktan sonra veriler, istatistik programıyla değerlendirilmiştir. Verilerin analizinde frekans dağılımları ve Ki-Kare testlerine başvurulmuştur.

Öte yandan içerik çözümlemesi yönteminin uygulanmasında ilk adımlardan biri olan araştırma soruları ya da hipotezlerin formülasyonu, özellikle amaç-

sız uygulamaların önüne geçilmesi açısından önem taşımaktadır (Balcı ve Bekiroğlu, 2012, s. 277). Söz konusu önemden yola çıkarak bu çalışma, aşağıda sıralanan 8 temel araştırma sorusuna cevap aramıştır:

1. Gazetelere göre göç haberlerinin yayınlandığı yılların dağılımı nedir?
2. Gazetelere göre kitlesel göçü gerçekleştirenlerin kimliğinin dağılımı nedir?
3. Gazetelere göre göç haberlerinin temasının dağılımı nasıldır?
4. Gazetelere göre haberde biz/öteki vurgulamasında bir farklılık söz konusu mudur?
5. Basının yayınladığı haberlerde, göç edenlere karşı tutumlarında bir farklılık var mıdır?
6. Gazetelere göre haberde göç edenlerin temsil biçiminin dağılımı nedir?
7. Gazetelere göre haberde göç edenler için öne çıkan eğilimin dağılımı nasıldır?
8. Gazetelere göre haberde göç edenlere yönelik anlatı yapısında bir farklılık söz konusu mudur?

4. Bulgular ve Yorum

4.1. Göç Haberinin Yayınlandığı Yıllar

Tablo 1'de görüldüğü gibi, analize tabi tutulan haberlerin yüzde 34,1'i 1989, yüzde 12,5'i 1991 ve yüzde 53,4'ü 2015 yılına aittir. Sonuçların da açıkça gösterdiği gibi; çalışma kapsamında 2015 yılında yayınlanan daha çok haber analize tabii tutulmuştur. Böyle bir sonucun ortaya çıkmasında hiç şüphesiz, Suriye'de yaşanan iç savaş ve bu durumun çevre ülkelerde oluşturduğu toplumsal etkiler belirleyici olmuştur.

Tablo 1. Gazetelere Göre Göç Haberlerinin Yayınlandığı Yılların Dağılımı

GAZETELER	Göç Haberinin Yayınlandığı Yıl					
	1989 (Sayı- Yüzde)		1991 (Sayı- Yüzde)		2015 (Sayı- Yüzde)	
<i>HÜRRİYET</i>	36	44,4	8	9,9	37	45,7
<i>MİLLİYET</i>	24	25,3	14	14,7	57	60,0
TOPLAM	60	34,1	22	12,5	94	53,4
X ² = 7,22; df= 2; p= ,027						

Örneklemede yer alan gazetelere göre, göç haberlerinin yayınlandığı yıl anlamlı farklılık göstermektedir (X²= 7,22; p< ,05). Analize tabi tutulan Hürriyet gazetesindeki haberlerin yüzde 44,4'ü 1989, yüzde 9,9'u 1991 ve yüzde 45,7'si 2015 yılında yayınlanmıştır. Göç hareketi ile ilgili Milliyetteki haberlerin ise yüzde 25,3'ü 1989, yüzde 14,7'si 1991 ve yüzde 60'ı 2015 yılına aittir.

4.2. Haberde Göçü Gerçekleştirenlerin Kimliği

Bu araştırma kapsamında mercek altına alınan 176 haberin yüzde 7,4'ünde Kürtler, 6,2'sinde Iraklılar, yüzde 1,1'inde Türkmenler, yüzde 0,6'sında Süryaniler, yüzde 46'sında Suriyeliler, yüzde 4'ünde Afganlılar, yüzde 0,6'sında Gürcüler ve yüzde 34'ünde Bulgar Türkleri konu edilmiştir. Sonuçlar; analiz edilen haberler içinde Suriyeli ve Bulgar Türklerinin ağırlığı oluşturduğunu göstermektedir.

Tablo 2. Gazetelere Göre Kitlesele Göçü Gerçekleştirenlerin Kimliğinin Dağılımı

Göçü Gerçekleştirenlerin Kimliği	GAZETELER			
	HÜRRİYET (Sayı - Yüzde)		MİLLİYET (Sayı - Yüzde)	
<i>Kürt</i>	3	3,7	10	10,5
<i>Iraklı</i>	5	6,2	6	6,3
<i>Türkmen</i>	1	1,2	1	1,1
<i>Süryani</i>	0	0,0	1	1,1
<i>Suriyeli</i>	35	43,2	46	48,4
<i>Afgan</i>	1	1,2	6	6,3
<i>Gürcü</i>	0	0,0	1	1,1
<i>Bulgar Türkü</i>	36	44,4	24	25,3
TOPLAM	81	100,0	95	100,0
X ² = 12,29; df= 7; p= ,091				

Gazetelere göre dağılıma bakıldığında; araştırma kapsamında incelenen Hürriyet'teki haberlerin yüzde 43,2'sinde ve Milliyet'te yer alan haberlerin yüzde 48,4'ünde Suriyeli göçmen ele alınmıştır. Yine Hürriyet gazetesindeki haberlerin yüzde 44,4'ünde, Milliyet'teki haberlerin yüzde 25,3'ünde Balkan Türklerinin göç hareketi ile yarattığı toplumsal sorunlar ele alınmıştır. Sonuçlar iki gazetede de diğer kimliklere ait daha az haberin yer aldığını gözler önüne sermektedir.

4.3. Haberde Kullanılan Görsel Materyal

Kitlesele göçlerle ilgili haberlerin yüzde 94,3'ünde fotoğraf ve yüzde 0,6'sında resim haber anlatımını tamamlayan ve destekleyen bir öge olarak kullanılmıştır. İncelenen haberlerin yüzde 5,1'nin ise sadece yazıdan ibaret olduğu dikkat çekmektedir. Bilindiği gibi fotoğraf, haberi tamamlayan, güçlendiren ve bazen de ön plana çıkan en önemli unsurdur (Yüksel ve Gürçan, 2005, s. 194).

Tablo 3. Gazetelere Göre Haberde Görsel Materyal Kullanımındaki Farklılık

GAZETELER	GÖRSEL MATERYAL					
	<i>Fotoğraf</i> (Sayı - Yüzde)		<i>Resim</i> (Sayı - Yüzde)		<i>Sadece Yazı</i> (Sayı - Yüzde)	
<i>HÜRRİYET</i>	75	92,6	0	0,0	6	7,4
<i>MİLLİYET</i>	91	95,8	1	1,1	3	3,2
TOPLAM	166	94,3	1	0,6	9	5,1
X ² = 2,44; df= 2; p= ,295						

Tablo 3'te de görüldüğü gibi; Hürriyet'teki haberlerin yüzde 92,6'sında, Milliyet'teki göç haberlerinin yüzde 95,8'inde fotoğraf anlatımı daha belirgin kılan bir öge olarak tercih edilmiştir. Söz konusu çapraz tablonun Ki-Kare analiz sonuçları da ortaya değerlendirilmiş; farklılığın anlamlı olmadığı ortaya konulmuştur (X²= 2,44; p> ,05).

4.4. Göç Haberinin Teması

Mercek altına alınan göç haberlerinin yüzde 13,1'inde savaş, yüzde 10,8'inde yoksulluk, yüzde 2,8'inde eğitim, yüzde 18,8'inde insan hakları, yüzde 0,6'sında konut sorunu, yüzde 11,4'ünde güvenlik, yüzde 0,6'sında işsizlik, yüzde 20,5'inde kaçış, yüzde 1,7'sinde demokratik haklar, yüzde 5,7'sinde suç/asayiş, yüzde 3,4'ünde dini inanç, yüzde 7,4'ünde sosyal yardım, yüzde 0,6'sında sağlık ve yüzde 2,8'inde ekonomi konusu tartışılmıştır.

Tablo 4. Gazetelere Göre Göç Haberlerinin Temasının Dağılımı

HABER TEMALARI	GAZETELER			
	<i>HÜRRİYET</i> (Sayı- Yüzde)		<i>MİLLİYET</i> (Sayı- Yüzde)	
<i>Savaş</i>	11	13,6	12	12,6
<i>Yoksulluk</i>	8	9,9	11	11,6
<i>Eğitim</i>	1	1,2	4	4,2
<i>İnsan Hakları</i>	15	18,5	18	18,9

<i>Konut Sorunu</i>	1	1,2	0	0,0
<i>Güvenlik</i>	10	12,3	10	10,5
<i>İşsizlik</i>	1	1,2	0	0,0
<i>Kaçış</i>	14	17,3	22	23,2
<i>Demokratik Haklar</i>	0	0,0	3	3,2
<i>Suç/ Asayiş</i>	2	2,5	8	8,4
<i>Dini İnanç</i>	6	7,4	0	0,0
<i>Sosyal Yardım</i>	8	9,9	5	5,3
<i>Sağlık</i>	1	1,2	0	0,0
<i>Ekonomi</i>	3	3,7	2	2,1
TOPLAM	81	100,0	95	100,0
X ² = 19,87; df= 13; p= ,098				

Gazetelere göre dağılımdaki farklılık analiz edildiğinde; Hürriyet gazetesindeki haberlerin 17,3'ünde, Milliyette yer alan haberlerin 23,2'sinde Kaçış teması ele alınmıştır. Savaş ve İnsan hakları temalarının, her iki gazetede de bir birbirine yakın oranlarda işlendiği dikkat çekmektedir. Göç hareketini gerçekleştirenlerin ön planda olduğu Hürriyet'te sunulan haberlerin yüzde 2,5'inde ve Milliyet'teki haberlerin yüzde 8,4'ünde Suç/Asayiş teması ön plana çıkmaktadır. Yukarıdaki sonuçlar incelendiğinde Suç/Asayiş konusunda Milliyet'te, sosyal yardım konusunda ise Hürriyet gazetesinde daha çok haber yer almaktadır.

4.5. Göç Haberinde Biz/Öteki Vurgulaması

Tablo 5'te de sunulduğu gibi, incelenen göç haberlerinin yüzde 33'ünde Biz, yüzde 5,1'inde öteki ve yüzde 2,3'ünde Biz ve Öteki vurgulaması birlikte sunulmuştur. Mercek altına alınan haberlerin yüzde 59,7'si gibi yarısından çoğunda ise Biz ve Öteki vurgulaması yer almamaktadır.

Tablo 5. Gazetelere Göre Haberde Biz/Öteki Vurgulamasındaki Farklılık

GAZETELER	Haberde Biz/Öteki Vurgulaması							
	<i>Biz</i> (Sayı - Yüzde)		Öteki (Sayı - Yüzde)		<i>Her İkisi</i> (Sayı - Yüzde)		<i>Yok</i> (Sayı - Yüzde)	
<i>HÜRRİYET</i>	37	45,7	3	3,7	0	0,0	41	50,6
<i>MİLLİYET</i>	21	22,1	6	6,3	4	4,2	64	67,4
TOPLAM	58	33,0	9	5,1	4	2,3	105	59,7
X ² = 13,42; df= 3; p= ,004								

Öte yandan gazetelere göre haberde Biz-Öteki vurgulaması anlamlı farklılık göstermektedir (X²= 13,42; p< ,05). Hürriyet'teki göç haberlerinin yüzde 45,7'sinde, Milliyet gazetesindeki haberlerin yüzde 22,1'inde Biz vurgulaması ön plandadır. Yine Milliyet'teki haberlerin yüzde 6,3'ünde ve Hürriyet'teki haberlerin yüzde 3,7'sinde Öteki vurgulaması dikkat çekmektedir. Bu sonuçlara göre Biz vurgulamasına Hürriyet, Öteki vurgulamasına Milliyet daha çok yer vermiştir.

4.6. Haberde Göç Edenlere Karşı Tutum

Analiz edilen göç haberlerin yüzde 55,1'inde göç edenlere karşı olumlu bir tutum söz konusu iken; yüzde 6,2'sinde olumsuz ve yüzde 38,6'sında Nötr bir tavır söz konusudur.

Tablo 6. Gazetelere Göre Haberde Göç Edenlere Karşı Tutumdaki Farklılık

GAZETELER	Haberde Göç Edenlere Karşı Tutum				
	<i>Olumlu</i> (Sayı - Yüzde)		<i>Olumsuz</i> (Say- Yüzde)		<i>Nötr</i> (Sayı - Yüzde)
<i>HÜRRİYET</i>	57	70,4	5	6,2	19
<i>MİLLİYET</i>	40	42,1	6	6,3	49
TOPLAM	97	55,1	11	6,2	68
X ² = 15,28; df= 2; p= ,000					

Örneklemede yer alan gazetelere göre dağılım incelendiğinde; Hürriyet'teki haberlerin yüzde 70,4'ünde, Milliyet'teki göç haberlerinin yüzde 42,1'inde olumlu bir tutum kendini göstermektedir. Olumsuz tutum bakımından gazetelerin oranları birbirlerine yakındır. Yine Hürriyet gazetesindeki haberlerin yüzde 23,5'inde ve Milliyet'te yer alan haberlerin yüzde 51,6'sında nötr bir tutum dikkat çekmektedir. Söz konusu çapraz tablonun Ki-Kare analiz sonuçları da incelenmiş; söz konusu farklılığın anlamlı olduğu tespit edilmiştir ($X^2= 15,28$; $p < ,05$).

4.7. Haberde Göç Edenlerin Temsil Biçimi

Araştırma kapsamında ele alınan haberlerin yüzde 5,1'inde göç hareketini gerçekleştirenler huzur bozucu/suçlu, yüzde 25'inde mağdur, yüzde 9,7'sinde yoksul, yüzde 17'sinde kaçak, yüzde 4,5'inde istilacı/yayılmacı, yüzde 5,7'sinde ekonomik yük oluşturan, yüzde 8,5'inde din kardeşi ve yüzde 24,4'ünde soydaş olarak tanımlanmıştır. Sonuçların açıkça gösterdiği gibi; araştırma kapsamında Türkiye'ye göç hareketi gerçekleştirenler daha çok mağdur, kaçak, soydaş ve yoksul olarak ele alınmıştır.

Tablo 7. Gazetelere Göre Haberde Göç Edenlerin Temsil Biçiminin Dağılımı

TEMSİL BİÇİMİ	GAZETELER			
	HÜRRİYET (Sayı - Yüzde)		MİLLİYET (Sayı - Yüzde)	
<i>Huzur Bozucu/Suçlu</i>	4	4,9	5	5,3
<i>Mağdur</i>	21	25,9	23	24,2
<i>Yoksul</i>	5	6,2	12	12,6
<i>Kaçak</i>	11	13,6	19	20,0
<i>İstilacı/Yayılmacı</i>	3	3,7	5	5,3
<i>Ekonomik Yük Oluşturan</i>	4	4,9	6	6,3
<i>Din Kardeşi</i>	10	12,3	5	5,3
<i>Soydaş</i>	23	28,4	20	21,1
TOPLAM	81	100,0	95	100,0
$X^2= 6,92$; $df= 7$; $p= ,437$				

Gazetelere göre temsil biçimindeki dağılım analiz edildiğinde; Hürriyet ve Milliyet gazetesinde göç edenlerin mağdur olarak temsil edilmesi birbirine yakın oranlara sahiptir. Hürriyet'teki haberlerin yüzde 25,9'unda, Milliyet gazetesinde yer alan haberlerin yüzde 24,2'sinde göçmenler mağdur olarak temsil edilmiştir. Göç edenlerin yoksul olarak sunulduğu haberlerde Milliyet'in, din kardeşi olarak anlatıldığı haberlerde Hürriyet'in ağırlığı vardır. Yine Hürriyet'teki haberlerin yüzde 13,6'sında, Milliyet'teki haberlerin yüzde 20'sinde göç edenlere yönelik kaçak anlamlandırması söz konusudur. Söz konusu çapraz tablonun Ki-Kare analiz sonuçları da ortaya değerlendirilmiş; farklılığın anlamlı olmadığı belirlenmiştir ($X^2= 6,92$; $p> ,05$).

4.8. Göç Haberinde Öne Çıkan Eğilim

Çalışma kapsamında elde edilen sonuçlara göre, incelenen göç haberlerinin 6,2'si eleştiri, yüzde 1,1'i nefret, yüzde 35,2'si dram yüzde 14,8'i sevinç/mutluluk, yüzde 5,1'i korku/kaygı, yüzde 1,7'si övgü ve yüzde 35,8'i sorun eğilimi taşımaktadır. Bu sonuçlar, analiz edilen göç haberlerinde dram ve sorunun daha çok ön planda olduğunu göstermektedir.

Tablo 8. Gazetelere Göre Haberde Göç Edenler İçin Öne Çıkan Eğilimin Dağılımı

ÖNE ÇIKAN EĞİLİM	GAZETELER			
	HÜRRİYET (Sayı - Yüzde)		MİLLİYET (Sayı - Yüzde)	
<i>Eleştiri</i>	3	3,7	8	8,4
<i>Öfke/Nefret</i>	2	2,5	0	0,0
<i>Dram</i>	36	44,4	26	27,4
<i>Sevinç/Mutluluk</i>	15	18,5	11	11,6
<i>Korku/Kaygı</i>	4	4,9	5	5,3
<i>Övgü</i>	1	1,2	2	2,1
<i>Sorun</i>	20	24,7	43	45,3
TOPLAM	81	100,0	95	100,0
$X^2= 14,31$; $df= 6$; $p= ,026$				

Gazetelere göre göç haberlerinde öne çıkan eğilim, anlamlı farklılık göstermektedir ($X^2= 14,31$; $p< ,05$). Hürriyet'teki göç haberlerinin yüzde 44,4'ünde, Milliyet'teki haberlerin yüzde 27,4'ünde dram eğilimi ağırlık kazanmaktadır. Buna karşılık Milliyet'teki haberlerin yüzde 45,3'ünde, Hürriyet'teki haberlerin yüzde 24,7'sinde sorun eğilimi ön plandadır.

4.9. Göç Haberinde Göçü Gerçekleştirenin Türü

Araştırma kapsamında değerlendirilen haberlerin yüzde 41,5'inde göç edenler göçmen, yüzde 42'sinde mülteci ve yüzde 16,5'inde sığınmacı olarak tanımlanmıştır. Bu noktada araştırma kapsamındaki gazeteler, göç edenlere yönelik göçmen ve mülteci tanımlamasını daha çok yapmışlardır.

Tablo 9. Gazetelere Göre Haberde Göçü Gerçekleştirenin Türündeki Farklılık

GAZETELER	Haberde Göçü Gerçekleştirenin Türü					
	Göçmen (Sayı - Yüzde)		Mülteci (Sayı - Yüzde)		Sığınmacı (Sayı - Yüzde)	
HÜRRİYET	43	53,1	30	37,0	8	9,9
MİLLİYET	30	31,6	44	46,3	21	22,1
TOPLAM	73	41,5	74	42,0	29	16,5
$X^2= 9,73$; $df= 2$; $p= ,008$						

Bir başka noktada gazetelere göre haberlerde göçü gerçekleştirenlerin tanımlanması da anlamlı farklılık taşımaktadır ($X^2= 9,73$; $p< ,05$). Hürriyet'teki haberlerin yüzde 53,1'inde, Milliyet'teki haberlerin yüzde 31,6'sında göçü gerçekleştirenler göçmen olarak sunulmuştur. Yine Hürriyet, haberlerin yüzde 37'sinde ve Milliyet gazetesindeki haberlerin yüzde 46,3'ünde göç edenlere yönelik mülteci anlamlandırması ön plandadır. Hürriyet'teki 8 ve Milliyet'teki 21 haberde ise sığınmacı tanımlaması yapılmıştır.

4.10. Göç Haberinde Anlatı Yapısı

Bu araştırma kapsamında mercek altına alınan 176 göç haberinin 37,4'ünde bilgilendirme, yüzde 18,8'inde farkındalık oluşturma, yüzde 14,8'inde hikâ-

yeleştirme, yüzde 30,7'sinde dramatize etme ve yüzde 1,1'inde ironi anlatı yapısı ön plandadır.

Tablo 10. Gazetelere Göre Haberde Göç Edenlere Yönelik Anlatı Yapısının Dağılımı

ANLATI YAPISI	GAZETELER			
	HÜRRİYET (Sayı - Yüzde)		MİLLİYET (Sayı - Yüzde)	
<i>Bilgilendirme</i>	17	21,0	44	46,3
<i>Farkındalık Oluşturma</i>	13	16,0	20	21,1
<i>Hikâyeleştirme</i>	14	17,3	12	12,6
<i>Dramatize Etme</i>	35	43,2	19	20,0
İroni	2	2,5	0	0,0
TOPLAM	81	100,0	95	100,0

$X^2= 19,33$; $df= 4$; $p= ,001$

Gazetelere göre göç haberinde sunulan anlatı yapısı farklılık göstermektedir ($X^2= 19,33$; $p< ,05$). Hürriyet gazetesindeki haberlerin yüzde 21'i ve Milliyet'te analize tabi tutulan haberlerin yüzde 46,3'ü bilgilendirme anlatısına daha çok sahiptir. Yine farklı olarak, Hürriyet gazetesindeki 35 ve Milliyet'teki 19 haberde anlatı yapısı olarak dramatize etme ön plandadır.

Sonuç ve Tartışma

Göç hareketleri, insanoğlunun tarihsel serüveninin kaçınılmaz bir parçası olmuştur. Bu hareketlerin çok yönlü yapıları sahip olmaları, toplumsal ve siyasal süreçleri doğrudan etkilemeleri gibi birçok farklı etken, göç hareketlerini farklı disiplinlerin çatısı altında ele almayı mümkün kılmıştır. Bu çalışma kapsamında da Türkiye'ye gerçekleşen üç farklı göç hareketinin basın tarafından sunumu, bu sunum süreçlerinde üretilen temsiller, temsil süreçlerinde öne çıkarılan temalar, temaların oluşmasına etki eden etkenler gibi çeşitli konu başlıkları incelenmiştir. Çalışma sonucunda elde edilen bulgular ışığında düşünüldüğünde;

Türk basınının Türkiye'ye göç eden grupların etnik kökenlerine vurgu yapan temsillerin üretilmesi ve yaygınlaştırılmasında ısrarcı bir tutum sergilediği bulgulanmıştır. Bu kapsamda özellikle göç eden kitlenin nereden geldiği ve neden geldiği gibi konular basının tercih ettiği temsil yapılarının ve anlatı kalıplarının temelini oluşturmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'ye göç eden grupların temsilinde Türk basınının, Savaş, Kaçış, İnsan Hakları, Demokratik Haklar, Güvenlik gibi olumsuz nitelikli haber temalarını daha fazla haberleştirdiği de ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla haber metinleri olumsuz temsil unsurları ve çerçeveler ekseninde oluşturulurken, göç hareketleri de olumsuzluk ekseninde oluşan bir anlamlandırma süreci olarak kurgulanmıştır. Basının sunmuş olduğu bu tip anlamsal çerçeveler, okur kitlesinin de göç süreçlerini anlamlandırma süreçlerine uyumlu okuma süreçleri gerçekleştirmelerine sebep olmaktadır. Göç hareketlerinin temsil ve tanımlanma süreçlerinde sık sık rastlanan ötekileştirici ve ayrıştırıcı ifadeler, Türkiye'ye yönelik göç hareketlerinden belirgin bir şekilde kendisini göstermemiştir. Türk basını 3 farklı göç hareketi örneğinde belirgin bir şekilde doğrudan ötekileştirici temsilleri kullanmak yerine, göç eden gruplardan bazılarını 'biz' kavramı üzerinden temsil etmeyi tercih etmiştir. Buradaki 'biz' daha çok etnik köken ya da soydaş tanımlamasını ön plana çıkaran bir anlatı yapısıyla uyumlu şekilde inşa edilmiştir. 'Biz' tanımlamasının dışında kalan göç grupları için ise bu grupları nesne olarak ele alan bir temsil anlayışının oluşturulduğu görülmektedir. Genellikle sayısal rakamlar ve gelinen bölgenin ismiyle temsil edilen bu grupların, evrensel bir hak olan mültecilik statüleri çoğu haber temsilinde yok sayılmış ya da gizlenmiştir. Bu tanımlamalar, temsiller ve kalıp yargılar, göç hareketlerinde göç eden grup ve göç edilen toplumsal

yapı arasındaki entegrasyon sürecine de olumsuz yönde etki etmektedir. Çalışma bulguları ışığında Türk basınının göç eden kitleyi ya da grupları haber metinlerinde temsil etme süreçlerinde bir kafa karışıklığı yaşadığı da belirgin şekilde ortaya çıkmıştır. Birçok haberde ‘mülteci’, ‘sığınmacı’, ‘kaçak’ ve ‘göçmen’ tanımlamalarının birlikte ve birbirinin yerine kullanıldığı açık bir şekilde görülmüştür. Bu durum göç eden grupların hem haber metinlerinde hem de gündelik yaşamdaki temsillerinde çarpık ve sorunlu bir anlatı yapısının oluşmasına neden olmuştur. Göç hareketlerinin temsilinde her birinin farklı bir anlam ve süreci temsil ettiği bu farklı tanımlamalar, göç gibi kompleks ve çok boyutlu bir sürecin tek düze ve sığ bir düzlemde ele alınmasına neden olmuştur. Bu çelişkili temsiller ve karmaşık anlatı yapısı, göç gibi birçok önemli boyuta sahip bir konunun tam olarak kamuoyu tarafından anlaşılmasına neden olmaktadır. Sonuç olarak bu çalışma kapsamında elde edilen bulgular ekseninde Türk basınının göç hareketlerine belirgin bir art niyet, ötekileştirici anlatı yapıları ya da nefret içeren tanımlamalar taşımadan yaklaştığı söylenebilse de, belirli tema ve temsil tercihlerinde sorunlu anlatı yapılarının oluştuğu açık bir şekilde görülmektedir. Bu durumun bir neticesi olarak göç hareketlerinin basındaki temsillerinde ve kamuoyunun algısında çarpık bir bakış açısının oluştuğu reddedilemez bir gerçeklik olarak ortaya çıkmıştır.

KAYNAKÇA

1. Ağır, O. & Sezik, M. (2015). "Suriye'den Türkiye'ye Yaşanan Göç Dalgasından Kaynaklanan Güvenlik Sorunları", Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi, S. 5 (9), ss.95-122.
2. Alp, H. (2018). Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Ayrımcı Ve Ötekileştirici Söylemin Yerel Medyada Yeniden Üretilmesi. Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi, 5 (15), 22-37.
3. Aziz, A. (1986). Kitleleşme İletişiminde İçerik Çözümlemesi. Ankara Üniversitesi B.Y.Y.O. Yıllık, VIII, 39-55. Aziz, A. (1994). Araştırma Yöntemleri- Teknikleri ve İletişim, Ankara: Turhan Kitabevi.
4. Balci, Ş. & Bekiroğlu, O. (2012). İçerikten Anlama Giden Bir Tünel Olarak İçerik Çözümlemesi: 2011 Genel Seçimlerinde Ak Parti TV Reklamları Üzerine Bir Araştırma. Özlem Güllüoğlu (Ed.), İletişim Bilimlerinde Araştırma Yöntemleri: Görsel Metin Çözümleme, Ankara: Ütopya Yayınevi, ss. 268-323.
5. Bilgi, L. (2006). Türk Romanında Savaş Sonrası Anadolu'ya Zorunlu Göçler, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, İstanbul.
6. BMMYK (1998). Sığınma ve Mülteci Konularındaki Uluslararası Belgeler ve Hukuki Metinler, Ankara: Damla Matbaası.
7. Boztepe, V. (2017). Televizyon Haberlerinde Suriyeli Mültecilerin Temsili. İlef Dergisi, 4 (1), 91-122.
8. Çakran, Ş. & Eren, V. (2017). "Mülteci Politikası: Avrupa Birliği ve Türkiye Karşılaştırması", Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 4, Sayı 39, ss. 1-30. Çolak, F. (2013). "Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye Göç hareketi", Tarih Okulu Dergisi, S.14, ss.113-145. Dalar, M., Algan, N. A. ve Algan Ü. (2013). "Bolu'daki Irak Sığınmacıların Sosyal ve Ekonomik Sorunları: Saha Çalışmasına Dayalı Bir Analiz", Alternatif Politika, S. 5 (3), ss. 341-359.
9. Efe, İ. (2015). Türk Basınında Suriyeli Sığınmacılar. İstanbul: SETA: Siyaset, Ekonomi Ve Toplum Araştırmaları Vakfı Yayınları.
10. Erder, S. (1986). Refah Toplumunda "Getto" ve Türkler, İstanbul: Teknografik Matbaacılık. Erdoğan, M. M., Kavukçuer, Y. & Çetinkaya, T. (2017). Türkiye'de Yaşayan Suriyeli Mültecilere Yönelik Medya Algısı. Liberal Perspektif: Analiz, Sayı: 5, Ankara: Özgürlük Araştırmaları Derneği.
11. Eşigül, A. vd. (2017). Bilgiden Algıya: Türkiye'deki Sığınmacı, Göçmen Ve Mülteci Algısı Üzerine Bir Çalışma. Avrupa Siyasal ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü - PS: EUROPE.
12. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2017). http://www.goc.gov.tr/icerik3/kitlelesel-akinlar_409_558_559, Erişim Tarihi: 09.10.2018. Göker, G. & Keskin, S. (2015). Haber Medyası ve Mülteciler: Suriyeli Mültecilerin Türk Yazılı Basınındaki Temsili. İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 41, 229-256.
13. Gölcü, A. & Dağlı, A. N. (2017). Haber Söyleminde 'Öteki'yi Aramak: Suriyeli Mülteciler Örneği. Akdeniz İletişim Dergisi, 28, 11-38.
14. Güvenç, B. (1999). İnsan ve Kültür, Ankara: Remzi Kitabevi.
15. Güz, N. (1996). Türk Basınında Gündem Oluşturma. Yeni Türkiye Dergisi Medya Özel Sayısı, 2 (12), 982-997.
16. Kovucu, M. (2016). Suriyeli Sığınmacıların Gaziantep Yerel Basınında Temsili. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
17. Taşdemir, E.; Akdağ, M. & Balci, Ş. (2003). 3 Kasım 2002 Genel Seçimlerinde Yazılı Basının Siyasi Partilere Yaklaşımı (AKP ve CHP Örneği), Selçuk İletişim, 3 (1), 20-34.

18. Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı (2013). 4 Numaralı Yayın, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara. Türkiye Cumhuriyeti Resmi Gazete. (1994). Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Toplumda Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22127.pdf> Erişim Tarihi: 11.10.2018.
19. Uluç, G. (2009). Medya ve Oryantalizm, İstanbul: Anahtar Kitaplar. Yayıncı, F. G. (2017). Eskişehir Yerel Basınında "Mülteciler" Ve "Suriyeliler". Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, 20 (1): 1-40. Yılmaz, A. (2014). "Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri, Etkileri", International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, S. 9 (2), 1685-1704.
20. Yurtman, G. A. (2016). Suriyeli Mülteci Çocukların Sosyal Medyada Temsil Biçimleri. 1. International Symposium On Migration & Culture, 01-03 Aralık 2016, 155-164.
21. Woodward, K. (1997). "Concepts of Identity and Difference", Identity and Difference, (Ed. Kathryn Woodward). Londra: Sage Publication 7-61.

TÜRK MİSAFİRPERVERLİĞİNİN SURİYELİ GÖÇMENLER KARŞISINDAKİ DURUMUNUN TELEVİZYON HABERLERİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Prof. Dr. Mustafa Kemal ŞAN

Sakarya Üniversitesi
mksan@sakarya.edu.tr

Emine YILDIRIM

Sakarya Üniversitesi
mksan@sakarya.edu.tr

ÖZET

Önceleri göç veren ve geçiş ülkesi konumunda olan Türkiye Cumhuriyeti daha sonra özellikle Ortadoğu’da yaşanan savaşlar neticesinde göç alan ülke pozisyonuna da ulaşmıştır. Türkiye’nin sahip olmaya başladığı bu yeni pozisyonuna karşı özellikle başlarda misafir olarak görülen Suriyeli göçmenlere yönelik televizyon haberlerinde ayrılıkçı bir dil kullanılmaya başlanmıştır. Tıpkı ekonomik gelir elde etme amacının dışında bir de ABD için önemli olan toplumsal bilincin oluşması gibi ideolojik bir işlevi bulunan Hollywood yapımı filmlerin “Siyahlar aptal ve hırsızdır”, “Meksikalılar kötü araç kullanır”, “Beyazlar güzeldir, iyidir, haklıdır, zekidir” ve benzeri pek çok kalıba yer verilerek zaten var olan bu düşüncenin içselleştirilmesine ve toplumsallaştırılmasına zemin hazırladıkları gibi televizyon haberlerinde de yer verilen Suriyeli göçmenler “katil, tacizci, hırsız, kuma...” gibi isimler ile yaftalayarak ötekileştirilmekte ve Suriyeli göçmenlere yönelik halkın tepkisi ve ilgisi çekilmeye çalışılmaktadır. Böylece Suriyeli göçmenler ile günlük hayatta sürekli karşılaşmaktan artan biçimde rahatsızlık hisseden ve varlıklarını tehdit olarak gören bir kitle ortaya çıkmıştır. Suriyeli göçmenlerin toplumsal hayattaki görünümünden rahatsızlık duyulmasının sebepleri olarak ya siyasetçilerin ilk geldiklerinde Suriyeli göçmenlere hiçbir yasal hak tanımayan “misafir” olarak tanımlasalar da halk nezdinde misafir olarak görülmediklerinin ya da Türkiye’nin misafirperverlik geleneğinin söz konusu misafirler Suriyeli göçmenler olduğunda aşınmaya başladığının veya en başından beri sahip olduğumuz misafirperverlik geleneğimizin misafirperverlik kavramının sınır-

larını ve çelişkilerini ortaya koyarak yapı sökümü uğratan Derrida'nın ifade ettiği gibi misafirlik ifadesinin ev sahibinin üstünlüğünü, biz ve onlar ayrımını yarattığını aynı zamanda öteki olana yönelik istilacı imgelerinin yaratılmasına neden olduğunu, yasaların şekillendirdiği misafirperverliğin ancak koşullu bir misafirperverlik olacağını, yasaların adil olmaması ve adaletin imkansızlığının koşulsuz misafirperverliğin sağlanmasını engellediğini ancak yasaların değiştirilip geliştirilerek misafirlik koşullarının iyileştirilebileceğini belirttiği gibi bir misafirperverlik anlayışının göstergesi olarak mı değerlendirmek gerekmektedir? Bu çalışmamızda önce misafirperverlik kavramının sınırları ve olanaklılığı irdelenecek daha sonra Türk misafirperverliğinin karşısında misafir olarak kabul edilen Suriyeli göçmen konulu Türk televizyon haberlerinde ortaya çıkan durum, Suriyelilerin haberleştirilmesi bağlamında tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Misafirperverlik, Derrida, Suriyeli Göçmenler, Türk Televizyon Haberleri

GİRİŞ

Küreselleşme ile birlikte yoğun bir şekilde yaşanmaya başlayan göç hareketi pek çok etnik, dini, mezhebe bağlı kişileri özellikle refah sağlayabilecekleri ülkelerde bir araya getirmiş, bu durum ise farklılıkların bir arada barış içinde yaşama sorununun gündeme gelmesine neden olmuştur. Ulus devletlerin çok uluslu bir yapıya kavuşmaları Kanada ve Avustralya gibi ülkelerde birlikte yaşama sorununa farklılıkları tanıyan ve "hoşgörü"yü içeren çokkültürlülüğü devlet politikası olarak tanımaya başlamalarına, kendi çokkültürlü yapısını kabul etmeyen Amerikan deneyiminde ise etnik, dini ve ulusal kimlikleri içinde eriterek yeni oluşumları ortaya çıkaracaklarına inandıkları eritme potası metaforundan, kültürel çoğulculuğa gibi yaklaşımlar ile bu sorunu çözmeye çalıştıkları bilinmektedir. Aynı zamanda söz konusu göçmenlerin gittikleri ülkelerde asimilasyona uğradıklarını, Fransa'da ya da diğer Avrupa ülkelerinde göçmenlerin gerçek bir Fransız yada diğer Avrupalı vatandaştan ayırt edilmeyecek hale gelmeden makbul bir pozisyon kazanamadıkları bilinmektedir. Göçmenlerin kaderinde asimilasyondan daha yumuşak bir anlama sahip olan entegrasyona da her zaman tanık olunmuştur. Türkiye ise bahsi geçen ülkeler kadar yoğun bir göç hareketi ile Suriyeli mülteci/göçmenler gelene kadar karşılaşmamıştır. Dini ve tarihi ortaklığımızın olması iki milletin birbirini kabullenmesi bağlamında avantajlar sağladığı açıktır. Ancak Suriyelilerin ülkelerindeki iç savaştan kaçarak zorunlu olarak göç ve iltica etmek

durumunda kalmaları hem onların hem de bizim için oldukça hazırlıksız yakalandığımız bir duruma neden olmuştur. Her ne kadar kamplarda göçmenler için oldukça iyi imkanlar sağlansa da yoğun göç nüfusu kampların doluluk oranının taşırması ve Suriyeli göçmen kimliği toplumsal hayatta çok sık karşılaşılan bir kesim haline gelmiştir. Türkiye’de Suriyeli nüfusun ülkedeki konumları, uyum süreçleri ve onlara yönelik uygulanacak politikalar gibi yeni toplumsal sorunlar gündeme gelerek konu hakkında derinlemesine çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. İlk yoğun göç hareketi başladığında Suriyeli göçmenlerin geçiciliğine vurgu yapmak için kullanılan misafir tanımlaması daha sonra geçici koruma statüsü verilmiş olsa da son yapılan Devlet Başkanlığı seçiminde konu kimi Başkan adayları tarafından siyasi rant malzemesine dönüştürülerek göçmen karşıtı bir dil üzerinden siyaset yapılmaya başlanmıştır. Geçici koruma statüsü verilmesinden sonra da Suriyeli göçmenlerin misafirliklerinden bahsedilmesi ancak televizyon haberlerinde bunun karşılığının olup olmaması bu çalışmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır. Söz konusu bir misafir varsa ve bu misafir Türk halkına gelmiş ise burada kaçınılmaz olarak en çok övündüğümüz misafirperverliğimizden de bahsetmemiz gerekmektedir. Suriyeli göçmenlerin bin bir zorlukla gittikleri kimi Avrupa ülkelerinde karşı karşıya kaldıkları göçmen karşıtı konumlarından ve buralarda karşılaştıkları kötü muameleden hepimizin haberi vardır. Bizim ülkemizde ise Suriyeli göçmenlere açık kapı politikası uygulanmış ve ülkemize gelen kişilere ülkeye girişlerinde herhangi bir zorluk çıkarılmamıştır. Diğer ülkelerde olduğu gibi çitlerin arkasında, sınırlarda bekletilmemiş insan onuruna yakışır muamelede bulunulmuştur. Ancak kısa sürede ülkemize çok sayıda Suriyeli mültecinin girmesi ve bu mültecilerin özellikle kampların sınırlarına çıkarak toplumsal hayatta görünür olmaya başlamaları toplumumuzda belli tepkilere yol açmıştır.

Bu araştırmada 2018 yılı içinde yayını yapılmış olan ve internette paylaşılan Show Ana Haber, HaberTürk TV, Star Haber ve Fox Ana Haber kanallarında yer verilen sekiz adet televizyon haberlerinin haber başlıkları ve haberlerin içerikleri söylem analizi vasıtasıyla değerlendirilerek zaman zaman misafir olarak tanımlanmaya devam eden Suriyeli göçmenlerin misafirlikleri ve güçlü bir misafirperverlik geleneğine sahip olan Türk halkının misafirperverliğinin, televizyon haberlerindeki yansımaları tartışılmaya çalışılacaktır.

KONUKSE(VER/MEZ)LİK VE TÜRK MİSAFİRPERVERLİĞİNE GENEL BİR BAKIŞ

Edebi Barış Üstüne Felsefi Bir Deneme yazsısında konukseverlik teriminin “hak meselesi” çerçevesinde ele alarak konukseverliğin hayırseverlik olmadığını ileri süren Kant konukseverliğin kişinin ülkesine gelenlere iyilik, cömertlik, yardımseverlik gibi bir dostluk göstergesi olarak anlaşılması gerektiğini, konukseverliğin bu sürece katılan bütün insanlar için bir hak oluşturduğunu, konukseverliğin ülkeye gelen yabancıyı düşman olarak muamele görmeme hakkını ifade ettiğini, ancak yabancıyı talep edeceği hakkın sürekli ziyaret hakkı olmadığını, “yararlılık anlaşması” ile bir yabancıyı belli bir zaman diliminde vatandaşlığa geçebileceğini, yalnızca geçici ikamet hakkının bütün insanların sahip olduğu bir hak olduğunu belirtmektedir. Kant’ın ifade ettiği “yararlılık anlaşması” ise “cumhuriyete dayalı hükümlerin, kendi politik makamlarını temsil eden, uzun vadeli ticari anlaşmalara katılan ve benzeri koşullarda bulunan belli yabancılara bahşedebileceği özel bir imtiyaz” (Benhabib, 2014: 38) olarak verilmekte ve bu anlaşmadan yararlanacak olanların sınırları çizilmektedir. Kant konukseverliği ahlaki yükümlülük ile tanımlamaktan ziyade bir hak olarak tanımlayarak yabancıyı ülke içindeki varlığına hukuksal bir zemin hazırlamıştır. Konukseverliği yurttaş ve devlet arasındaki ilişkinin hukuksal ve politik anlamda sınırlandırmasını Ulukütük (akt. 2016: 80) Derrida tarafından “Kantçı anlamda konukseverliğin her zaman yasal mesele olarak kamusal alanın kamusal doğasına işaret ettiği, yasalara ve devlet polisine bağlı olduğu ve onlar tarafından kontrol edildiği” yorumu yapıldığını aktarmaktadır. Kant akla dayalı evrensel yasadan gelen ve yabancıyı sınırlarını belirleyen ahlak anlayışına sahiptir ve bu durum misafirperverliğin koşullu oluşunu gösterirken ahlakın bir başkasının yüzü ile karşılaşmada ortaya çıktığını belirten Levinas, başkasının yüzü ile karşılaşmada yaşanan şok’un ahlakın uyanması olarak ifade eder ve karşı karşıya gelinen bu yüz ötekine duyulan sorumluluğa, bu ise koşulsuz konukseverliğe denk gelmektedir. Bu anlamda Levinas konukseverliğe etik anlayışı bağlamında yaklaşmaktadır. Levinas’ın ortaya koyduğu yüz yüze gelinene duyulan sonsuz sorumluluk ve misafirperverliği etik temellere oturtma çabası Kantçı anlamda bir yasa olarak şekillenmesini engellemektedir. Ancak “Levinas’ın konukseverlik hakkında ileri sürdüğü tezlerin günümüzün en acil meselelerinden birini, yani yerinden-yurdundan olmuş insanlar, sürgündekiler, mülteciler ve göçmenler bağlamında tartışılmasının uygun olmadığı anlamını taşımaz” (Yeğenoğlu, 2016: 12).

Günümüzde pek çok yerinden yurdundan edilmiş ya da çeşitli sebepler ile isteyerek göçmen olmayı seçmiş kişilerin karşılaştıkları durumlar elbette etik perspektif açısından tartışılmak ve kesin olarak ortaya iyileştirici, önleyici ve geliştirici yollar sunularak bundan sonraki göç sürecine hem katılmış hem de katılacak olanların önündeki etik ve siyasi olumsuzluklarla karşılaşmalarının önüne geçilmesi gerekmektedir. Levinas açısından irdelenen kavram yüz yüze gelinenin davet edildiği ağırlandığı bir ahlak anlayışı içermesi Kant'ın soyut ahlak anlayışından ayrılmaktadır. Etik ve politik anlamda konukseverliği inceleyen Derrida ise eşik kavramı ile eşğin sınırlılıklarını(koşullarını) ve sınırsızlıklarını(koşulsuzluğunu) belirlemeye çalışır. Ev sahibinin eşğin ve evinin efendisi olduğunu, yabancı ancak düşman olmayan dost olarak algılanan ötekenden üstünlüğünü, ev sahibinin otoritesinin geçerli olduğunu böylece ev sahibinin evin sahibi olduğu düşüncesinin devam edilmesini sağladığını, davet edilenin, barındırılanın ya da iltica hakkı verilenin ancak eşğin sahibinin üstünlüğünün devamını sağlaması koşuluyla kabul edilmesi anlamına geldiğini ifade etmektedir. Derrida'nın ifade ettiği gibi misafirlik kavramının ev sahibinin üstünlüğünü, biz ve onlar ayrımını yarattığını aynı zamanda öteki olana yönelik istilacı imgelerinin yaratılmasına neden olduğunu, yasaların şekillendirdiği misafirperverliğin ancak koşullu bir misafirperverlik olacağını, yasaların adil olmaması ve adaletin imkansızlığının koşulsuz misafirperverliğin sağlanmasını engellediğini ancak yasaların değiştirilip geliştirilerek misafirlik koşullarının iyileştirilebileceğini ifade etmektedir. “Derrida'nın konukseverlik düşüncesi, geleneğin sahip çıkmadığı, var etmediği, hayat hakkı tanımadığı veya belirlemediği “her türlü ötekine” karşı bir konukseverlik pratiğini yeniden inşa eder” (Işıklı, 2015: 60). Söz konusu edilen “her türlü öteki” davet edilmeden ve her an gelme ihtimali olandır. Bu bağlamda koşulsuz misafirlikte “konuk herhangi bir anda ve herhangi bir kişi olarak sormaksızın ve bir koşula bağlı olmaksızın, indirgenemez bir başkası olarak, ev sahibinin beklemesini beklemeden çıkagelen” (Gültekin, 2014: 21-22) olarak “her türlü öteki”yi tanımlayabiliriz.

Koşulsuz konukseverliğe ulaşmak isteyen Derrida tüm bu açıklamaları “daha konukseverliğin ne olduğunu bilmiyoruz” cümlesinin ardından getirmiştir. Derrida'nın konukseverliğin ne olduğunu bilinmemesi üzerine getirdiği açıklamalar bizim toplumumuz için geçerli olan bir sorun alanını oluşturmamaktadır. Zira Türk toplumunun köklü bir misafirperverlik geleneği bulunmakla birlikte üstelik sahip olunan bu gelenek Derrida'nın ifade ettiği

gibi ev sahibinin üstünlüğünü vurgulayan, biz ve onlar ayrımını yapan, gelen yabancıyı ötekileştiren ve otoritesi altında ezmeye çalışan bir konukseverlik anlayışını yansıtmamaktadır. Türk geleneğinde köklü bir konukseverlik/misafirperverlik anlayışı vardır. Misafirperverlik geleneğinde bir dayanışma, zorda olana yardımda bulunma anlayışı hakimdir. Bunlar yapılırken de ayrıca misafirden bir menfaat beklenmez ; “iyilik” olarak yapılmaktadır. Aynı zamanda Türk geleneğinde misafir; uğur işareti, Tanrının emaneti şeklinde de algılanarak “Tanrı misafiri” kavramıyla gelen kişinin dinine, diline, etnik kimliğine, kültürüne bakılmaksızın kapıyı tıkladığında içeriye buyur edilen, hoş karşılanan, barınma ve yiyecek ihtiyacını gideren bir kültürel bakış açısını içermektedir. Türk kültüründe misafir bir yük olarak değil bir bereket olarak görüldüğü karşımıza çıkmaktadır. Misafirin İslam dinindeki yerini şu hadislerden anlayabiliriz. “Kim Allah’a ve ahiret gününe inanıyorsa misafiri-ne ikram etsin” (Buhari, Edep, 85) “Misafirin ağırlandığı ev halkına hayır ve bereket muhakkak ulaşır” (İbn-i Mace, Etime, 55), “Şu üç kişinin duası kesinlikle geri çevrilmez: Mazlumun duası, misafirin duası ve ana babanın evladına duası” (Ebu Davud, Vitr, 29). Osmanlı döneminde yolcular arasında hiçbir ayırım yapılmadan ve yolcuların hiçbir ücret ödemediği yemek yiyip konaklayabilecekleri Kervansaraylar inşa edilerek yolculara misafirperverliğin incelikleri gösterilmiştir. Türk misafirlik ve misafirperverlik geleneğinin günümüzde değişime uğrayarak aşınmaya başladığı açıktır. Bunun sebepleri elbette yeni bir çalışmanın konusu olacak kadar detaylı olduğunu söylemek mümkündür. Küçülen konutlar, değişen ev eşya tasarımlarıyla birlikte misafirler için yer ayrılabilmesi, “bu dünyada bizde misafiriz” şeklinde değişen düşünce biçimleri, bunda elbette teknolojinin de yeri vardır. Eskisi kadar misafirlik yaşanmadığını özellikle misafirperverliğin aşınmaya başladığını en fazla misafirin davet edildiği Ramazan aylarında eskiden olduğu gibi çok fazla misafir davet edilmediğini gözlemeyerek de söyleyebiliriz.

Türk misafirperverliğinin adabı muaşeretinde misafirler kapıda karşılanır, odaya giren misafir için odada bulunan herkes ayağa kalkıp misafire saygı gösterir, oturacak yer gösterilir, misafir oturduktan sonra ev sahibi oturur. Misafire karşı güler yüz gösterilir, onunla hasbihal edilir ve ona ikramda bulunularak hoş karşılanmaya çalışılır. Türk kültüründe misafir başımız üstünde olandır, Tanrı tarafından gözetilmesi istenendir. Misafir odaları, misafir yemekleri misafire zenginlik, lüks ve konfor sunmak için vardır. Bazı çalışmalar “Misafir umduğunu değil bulduğunu yer” gibi atasözlerine dayanarak

Türk misafirperverliğini Derrida'nın bahsettiği gibi ev sahibinin üstünlüğünü vurgulayan bir konukseverlik düşüncesine yaklaştırmaya çalışarak Doğulu aydınların kendilerini Batı'nın öne sürdüğü argümanlarını kabul ederek kendisini onların ışığında okumak ve yorumlamayı yani kendi kendini doğulu olarak kabul etmeyi içselleştiren, kendini öteki olarak görmeyi, tanımlamayı ve açıklamayı içeren bir terim olan self oryantalizme kaymışlardır. Bu sözü ilk kez duyan birisi Türk misafirperverliğin Derrida'nın ifade ettiği gibi bir misafirperverlik olarak algılayabilir; ancak sözü telaffuz ederken yaşadığımız ve yaşadığımız misafirlik düşüncesinin Derrida'nın ortaya koyduğu gibi ev sahibinin üstünlüğüne vurgu yapan bir yanı bulunmamaktadır. Misafire mahcubiyetimizi göstermek için bu gelişlerini kabul etmediğimizi onları tekrar ağırlamak istediğimizi belirterek misafirin gönlünü almak diğer bir Türk komplimanı olarak kültürdeki yerini almıştır. Bu yaşanandan aslında misafirin bulunduğunu değil duruma göre umduğunu yediğini ev sahibinin misafirin umduğu şeyleri hazırlamaya çalıştığını gözden kaçırmamamız gerekmektedir. Ancak bazı misafirlikle ilgili halk sözleri misafirden ev sahibini istismar etmemesi ve mütevazilik sergilemesi gerektiği anlamları da çıkarılmaktadır. "Misafirlik üç gündür" gibi, bu süreyi aşan misafirlere özenle muamelede bulunulması gerekmez.

Konukseverlik kavramına ve en çok övündüğümüz Türk misafirperverlik geleneğimize genel bir bakış yaptıktan sonra artık Suriyeli göçmen kimliğine yer verilen televizyon haberlerine geçebiliriz.

SURİYELİ GÖÇMEN KİMLİĞİNİN TELEVİZYON HABERLERİNDEKİ SUNUMU

Birinci Haber

11 Şubat 2018 tarihinde Show Ana Haber'de "Suriyelilere İstanbul Yaşayışı" başlıklı haber yayınında "İstanbul'a göçün şimdilik dondurulduğu, nüfus yoğunluğu gözetilerek yeni Suriyelinin kabul edilmediği" ifade edilerek hali hazırda İstanbul'da yaşayan Suriyelilerin durumlarının ne olacağı tartışmaya açılıyor. Bu haberde İstanbul'da yaşayan Suriyelilere akıbetlerinin belli olmadıklarını ve her an İstanbul'dan çıkartılabilecekleri mesajları iletilmektedir. Aynı haberde geçen ikinci başlık ise "Suriyeliler artık İstanbul'a Giremeyecek" haberin içeriğinde İstanbul'a önceden yerleşen Suriyelilerin mevcut durumlarına devam edebileceklerini ancak diğerlerinin İstanbul'a

gelmeleri durumunda kayıt dışı bir yaşam sürebilecekleri, hastane hizmetleri gibi kamu hizmetlerinden yararlanamayacakları belirtilmiştir. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün Suriyeli göçmenlerin kaydını yapmayarak İstanbul'a yapılan yoğunluğu kontrol altına almaya çalışması haberlerini Suriyelilerin İstanbul'da istenmedikleri, yasaklandıkları başlıkları ile verilerek bu haber başlığı ve içeriğinde misafir olmaktan uzak ayrıca ötekileştirilen bir Suriyeli imajı çizilmiştir.

İkinci Haber

1 Ekim 2018 tarihli Show Ana Haber'de "Korkutan Gerginlik" başlıklı haber yayınında "Şanlıurfa'da Türk ve Suriyeli aileler arasında çıkan kavgada kan döküldü. Mahmut ve Mesut Dağ kardeşler Suriyelilerin silahından çıkan kurşunla can verince öfke çığ gibi büyüdü. Kalabalık bir grup Suriyelilerin işyerlerine saldırdı. Tehlikeli gerginlik polisin araya girmesiyle son buldu" ifadeleriyle sunulan haberde Suriyelilere ait olan işyerlerine ait camların kırıldığını, tabelaların söküldüğünü, tekmelerin atılıp sandalyelerin fırlatıldığını, sopalarla saldırıldığını görmekteyiz. Haberin içeriğinde Suriyelilerin oturduğu evlerinde taşlandığı ifade edilmektedir. Saldırganlar sosyal medyada örgütlenip bu eylemleri gerçekleştirmişler. Diğer haberde olduğu gibi bu haberde de suçu işleyen göçmenlerden genel olarak "Suriyeliler" şeklinde bahsedilmesi işlenen suça tüm Suriyelileri iştirak ettirmekte ve Suriyeli göçmenleri potansiyel suçlu ilan ettirmektedir. Sosyal medyada örgütlenen bu kişilerin maktullerin yakını olmama ihtimali oldukça yüksektir. Türk adaletine güvenmek yerine kendi cezalarını kendilerinin kesmeye kalkışmaları, Suriyeli bir göçmenin işlediği suçun cezasını diğer Suriyelilere kesmek istemeleri bölge halkının Suriyelilerin misafir olduğu şeklinde bir düşünceye sahip olmadıklarını bu sebeple de herhangi bir misafirperverlik gösterilmediği sonucunu çıkarabiliriz.

Üçüncü Haber

3 Temmuz 2018 tarihinde HaberTürk TV'de "Osmangazi'de Suriyeli Gerilimi" büyük başlığın altında "Suriyeliler ile Halk arasında gerilim arbedeye dönüştü" alt yazıları ile yayınlanan haberde merkez Osmangazi ilçesine bağlı Çarşamba mahallesinde Suriyeliler ile mahalle sakinleri arasında gerilimin hat safhaya çıktığını ve Çarşambalıların protesto gösterisi yaptığı şeklinde sunulan haberin içeriğinde bir grup Suriyelinin ellerinde palalarla bir kiraat-

hane bastığını ve çıkan arbedede üç kişinin yaralandığını, bunun üzerine Suriyelilerin mahalleyi terk etmesini isteyen Çarşambalıların oturma eylemi yaptığını ve bölgede bulunan bir Suriyelinin iş yerine taşlı sopalı saldırılar düzenlendiği ifade edilerek haber bitiriliyor. Bu haber başlığında Suriyeli ifadesinin hemen arkasından gerilim ifadesi de eklenmiştir. Ayrıca Suriyeli ve halk arasında bir ayırım yapıldığını da görmekteyiz. Bu ayırım biz ve öteki, bizden olmayan, karşıt, yabancı gibi kavramlara tekabül etmekle birlikte asla misafir ve ev sahibi ayırımını yansıtmamaktadır. Haberin içeriğinde Suriyeli ve mahalle sakinleri ifadesi de kullanılmıştır. Bu ifade bahsi geçen mahallede yaşayan Suriyelilerin o bölgenin mahalle sakini olarak görülmediği anlamına sahip olmakla birlikte diğer haberlerde olduğu gibi Suriyeliler ifadesinin kullanımı suçla ilgisi olmayan tüm Suriyelileri suça ortak etmekte ve diğer haberde de olduğu gibi bu haberde de öfkeli kalabalığın öfkesini konuyla ilgisinin olup olmadığı belirtilmediği Suriyeli bir göçmene ait olduğu belirtilen işyerine saldırılmaktadır. Bizim hem misafir hem de misafirperverlik anlayışımızda cana veya mala saldırmak, gasp etmek şeklinde bir geleneğimizin bulunmadığını belirtmeye bile gerek yoktur. Bu haberde de misafire, ev sahibine ve misafirperverliğe tanık olamıyoruz.

Dördüncü Haber

8 Mayıs 2018 tarihinde Star Haber programında “Kocaeli’nin Karıştıran Taciz Gerilimi” olarak belirlen haberde Kocaeli’nin Darıca ilçesinde esnaflık yapan bir kadının Suriye uyruklu olan bir toptancı tarafından tacize uğradığı haber edilmektedir. Haber içeriğine göre kadına yaklaşması yasaklanan Suriyeli toptancının kadının civarında görülmesi üzerine mahallenin karıştığını ve Suriyeli-Türk kavgasının çıktığı şeklinde sunulmuştur. Buna göre mahallede taşlı sopalı kavga edilmiş ve iki kişinin yaralanmasına sebep olunmuştur. Diğer haberlerde olduğu gibi olay polisin ve ambulansların gelmesi ve Suriyeli uyruklu kişilerin başka yerlere taşınması ile son bulmaktadır. Bireylerin karıştığı olay büyüyerek bir grup arbedesine dönüşmüş ancak haber içeriğinde Suriye-Türk kavgası olarak belirtilerek ırkçı bir kavgaya dönüştürülmüştür. Olayın sonunda da Suriyelilerin mahalleden başka bir mahalleye taşınmak zorunda kalmaları, biz ve öteki ayırımının yaşandığı, bizden olmayanın yani ötekinin (olaya karışan Suriyeli ailelerin) istenmediği sonucuna ulaşmaktayız.

Beşinci Haber

18 Mayıs 2018 tarihinde Show Ana Haber’de yayınlanan bir diğer haber başlığında ise “Suriyeli Tacizci” ifadesi kullanılıyor. Haber de belirtildiğine göre Suriyeli genç yolda yürüyen genç bir kızı önce taciz ediyor daha sonrada çantasını çalmaya çalışıyor. Çevrede olaya tanık olanlar Suriyeli genci yakalayıp polise teslim ediyorlar. Haberde “Suriyeli sapık” ifadesi de kullanılıyor. Evimize misafir olarak gelen kişinin bu tarz bir davranış sergilemesi kabul edilemez bir davranış biçimidir. Suriyeli tacizci ve sapık ifadelerinin yan yana kullanılması Suriyelilerin aynı zamanda potansiyel bir suçlu ilan edilmesi durumu bu haberde de kendisini göstermektedir.

Altıncı Haber

10 Eylül 2018 tarihinde Show Ana Haber’de “Suriyelilerin Taciz Dayağı Kamerada” başlıklı haber yayınında Suriye uyruklu genç bir garson tarafından ahlaksız teklif alan kadının olayı eşine anlatmasıyla eş ve akrabaları tarafından Suriyeli gencin darp edilip polise teslim edildiği haberi yapılmaktadır. Haberin içeriğinde kadını taciz eden tek bir Suriyeli olmasına rağmen haberde “Suriyeliler” ifadesi kullanılmış ve suçu işleyen pek çok Suriyeli varmış yanılgısına sebebiyet verilmiştir. Bu haber başlığında da Suriyeli ile taciz kelimesinin yan yana getirilerek Suriyelilere tacizci damgası yapıştirilmeye devam edilmiştir. Bu tarz kullanımlar zamanla içselleştirilecek ve Suriyeli olmak aynı zamanda olumsuz anlam taşıyan özelliklere de sahip olmaya gelmeye başlayacaktır. Bu tarz haber başlıkları halk nezdinde Suriyeli imajını küçük düşürmeye devam ettirmektedir.

Yedinci Haber

2 Temmuz 2018 yılında Fox Ana Haber Mersin’de Suriye uyruklu bir hastaya ilacın muadilini verdiği gerekçesiyle diğer tanıdıklarını alarak eş değer veren eczane çalışanlarına fayanslarla saldırıların haberini “Muadil İlacı Kabul Etmeyen Suriyeliler Eczaneyi Bastı” haber başlığı ile vermiştir. Haberin içeriğinde çalışanlardan dört kişinin yaralandığını, polis müdahalesi olduğunu ve sağlık bakanlığı tarafından muadil ilaçların kullanımında bir sakınca olmadığı yönündeki açıklamalarına da yer verilerek haber sonlandırılmıştır. Bu haber içeriğinde de bir grup Suriyelinin işlediği suçun faturasının bütün Suriyelilere kesildiğini görmekteyiz. Haber başlığında yer verilen “Suriyeliler” ifadesi olayla ilgisi olmayan Suriyelileri de kapsadığı için saldırganlık

durumu tüm Suriyelileri kapsayacak şekilde kullanılmıştır. Bu haber içeriğinde de misafiri, ev sahibini görememekte dolayısıyla misafirperverlikten söz edememekteyiz.

Sekizinci Haber

19 Mart 2018 yılında Show Ana Haber’de “ İstanbul’da Lüks Suriyeli Gettosu” haber başlığıyla sunulan haberin içeriğinde Beylikdüzünde 62 villaya yerleşen 300 Suriyeli nedeniyle asayiş sorunlarının yaşandığını söyleyen site sakinleri ve bölgeye yerleşen Suriyelilerle gerçekleşen kısa röportajlara yer verilmiştir. Röportaj verenler bölgeye yerleşen Suriyelilerin rahatsızlık verdiklerini, işgal ettiklerini, bu adamların (bölgeye yerleşen Suriyelilerin) buradan gitmeyeceklerini, silah atılıp, uyuşturucu kullandıklarını, karmızın, kızımızın dışarı çıkıp sahile bile gidemediklerini, bölgeyi kendi kendilerine Suriye’nin köyü gibi yaptıklarını, kendi arkadaşlarını bıçakladıklarını, bölgeye terör ve fuhuş operasyonları düzenlendiğini, elektrik ve suyun kaçak olarak kullanıldığını belirten bir dizi asayiş sorunlarının varlığından yakınmaktadır. Bölgeye yerleşen Suriyeliler ise verdikleri röportajda, evlerinde elektrik ve suyun bedava olduğunu, konutların yapımının yarım kalmasını fırsat bilenlerin bitmemiş evleri Suriyelilere 300 TL’ye kiraladıklarını belirtmişlerdir. Haber başlığında kullanılan “Getto” kelimesi ile ifade edilen kavramın özellikle seçilmiş olması Suriyelilerin yerleştiği bir bölümü ifade etmek için kullanılmasına rağmen kavramın çıkışında bir ayrılıkçılık anlamı bulunmaktadır. Bu haber içeriğinde de bölge halkının Suriyelilerden duydukları rahatsızlıklar dile getirilmiş ve tüm Suriyelilerin rahatsızlığa sebebiyet verdiği anlamına gelen ifadeler kullanılmıştır. Yapımı bitmeyen inşaatların kiralık olarak kiralanması elbette bir mağduriyet durumu yaratmış olsa da kaçak kullanılan elektrik ve sular bir suiistimal göstergesidir. Misafirini aldatan bir ev sahibi geleneğine sahip olmadığımız gibi ev sahibini suiistimal eden bir misafir anlayışına da sahip değiliz.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Suriye’de yaşanan iç savaşın devam ediyor olması ülkemizde sayısı üç buçuk milyonu geçen Suriyelilerin varlığı televizyon haberlerinin önemli bir kısmını oluşturmakta ve ciddi bir haber kaynağı sağlamaktadır. Bu haberler içerisinde Suriyeli göçmenlere yönelik yer verilen haber başlıkları, kullanılan dil ve görseller kitleleri etkileyerek önyargı ve kalıp yargıların pekiştirilmesine neden olmaktadır. Bu tarz haber içerikleri Suriyeli göçmenleri ötekileştirerek yabancılaştırmakta, istenilmeyenler olarak sunmakta ve onlarla kurulacak ilişkilerin önünü engelleyerek, ötekileştirdiği Suriyeli göçmenleri açık bir hedef haline getirmektedir. Suriyeli göçmenleri potansiyel suçlu ilan etmek yerine onların ülkelerinden ayrılma nedenlerini, göç süreci boyunca yaşadıkları sorunları, ulaştıkları ülkelerde varlıklarını devam ettirme kısacası varolma çabalarına daha fazla yer verilmesi gereklidir. Böylece “fakir, yoksul” Suriyeli resmi çizilerek izleyenlerin acıma duygularını harekete geçiren haberlerin değil, onların koşullarını gerçek anlamda anlamamızı sağlayan haber içerikleri yapılmalıdır. Suriyeli göçmen konulu haber içeriklerinde Suriyeli kimliği vurgulanarak gelip düzenimizi altüst eden toplumsal bir mesele olarak göstermek yerine, medyanın yaşanılanı yansıtan, destekleyen ve hükümet ve kamuoyunun kararlarını belirleyip dönüştürebilen özelliklerini yerine getirerek Suriyeli göçmenlerin yararına olacak politikaların geliştirilmesini sağlayabilecekleri haber içerikleri oluşturulmalıdır.

Haber içeriklerini değerlendirdiğimizde Suriyelilerin bahsedildiği gibi misafir olarak görülmediklerini dolayısıyla bir misafirperverlikten bahsedilemeyeceğini ifade edebiliriz. Genel olarak haber başlıklarını ve içeriklerini değerlendirecek olursak Suriyeli tanımında karşımıza çıkan Suriyeli ve yasak, Suriyeli tacizci, Suriyeli sapık, Suriyeli gerginliği şeklindeki ifadeler ile Suriyeli kelimesinin ardından olumsuzluk çağrıştıran pek çok ifade kullanılmakta ve Suriyeli kimliğine yönelik olumsuzluk atfedilmektedir. Yapılan istatistiklerde Suriyeli mülteci ve göçmenlerin suça bulaşma oranları Türk vatandaşları ile kıyaslandığında son derece azdır. Ayrıca burada bir parantez açarak ifade edilmek gerekirse suça karışan kişilerin etnik kimliklerini bilmemiz gerçekten zorunluluk mudur? Kimi durumlarda işenen terör saldırılarında bu bir haber değeri taşırsa da mikro suçlarda etnik kimliği belirtmek basın özgürlüğü ya da ifade özgürlüğü olarak tanımlanabilir mi?

Ayrıca Suriyeli mültecilere yönelik olarak Türk medya ve kamuoyunda kullanılan misafir tanımlamasından Suriyelilerin de pek haz etmedikleri anlaşılmaktadır. Bu konuda yapılan araştırmalarda sorulan “‘sizi Türkiye’de toplumsal ilişkilerde en çok ne rahatsız ediyor’ sorusuna net bir biçimde ‘bize misafir denilmesi’ cevabını vermiş olmaları dikkate değerdir (Erdoğan, 2018: 182). Suriyelilerin kendilerine sınırlar çizen ve hiçbir yasal hak tanımayan misafir kelimesinden hoşnut olmadıklarını görüyoruz.

Suriyelilerin televizyon haberlerinde olduğu gibi gazete haberlerinde de benzer şekilde ötekileştirildiğini çok net bir şekilde görebilmekteyiz. Bu bağlamda Çoban Keneş’in (2016) “Metaforun Ayrımcı Hegemonyanın İnşasındaki Rolü: Suriyelilerin Haberleştirilmesinde Metafor Kullanımı” başlıklı makalesinde Sabah, Posta, Hürriyet, Cumhuriyet gazetelerinde mültecilere yönelik ayrılıkçı söylemlerin üretilerek yaygınlaştırılmasına sebebiyet veren söylemlerin metaforlaştırılma biçimlerini ele aldığı çalışmada söz konusu gazetelerde mülteciler bir yandan “akın, sel, dalga” gibi metaforlar ile tehdit olarak gösterilirken diğer yandan ucuz emek gücü olarak istismar edildikleri aynı zamanda işsizliğin de sebebi oldukları vurgulanmıştır. Ülkenin üstünde ekonomik bir yük oldukları metaforları kullanılırken “kaçak, sigortasız, ucuz” şeklinde de sıfatlandırılmışlardır. “Umut yolcuları, ölüm yolculuğu, kaçak” gibi metaforlar ile mültecilerin kimliksizleştirildiğine değinilen makalede yaşadıkları mağduriyetin suçlusu olarak gösterildiği ifade edilmektedir. Tüm bunlarda halkın “toplumun gün geçtikçe Suriyeli sığınmacılara yönelik sert tepkisinin arttığını, sığınmacıları Türk devletine ve topluma yük olarak gördüklerini, işsizliğin, hastalıkların, boşanmaların, suçların müsebbibi olarak” (Yıldırımalp, İslamoğlu, & İyem, 2017: 122) görmelerine neden olmaktadır. “Suriyeliler ile ilgili ‘bilinç’li olarak söylenen, yazılan, çizilen çoğu yorumda sahiplenici, yardım edici, himaye edici bir perspektif sunulsa da basına yansıyan bazı haberlerin içindeki ‘yerli’ aktörlerin demeçleri, bu haberlerin altındaki yorumlar ve bazı araştırma raporları ‘bilinç dışı’ nı da göstermektedir” (Man, 2016: 1161) dolayısıyla haberi yapan kişilerin bilinçlerinde şekillenen Suriyeli imajının haberleştirildiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Suriyeli göçmenlere yönelik yapılacak çalışmalar uzun vadede zaman gerektiren çalışmalar olabilir ancak en kısa sürede yapılabilecek çalışma televizyon haberlerinde Suriyeli göçmen kimliğine yapılan olumsuz içerikli vurgulara bir an önce son verilmesini sağlamak olacaktır. Aksi takdirde Suriyeli

göçmen kimliği, tacizci, hırsız, katil gibi olumsuz kalıp yargı ve önyargıları toplum nezdinde daha da yaygınlaştırılmasına neden olacaktır. Bu durum ileride ülkemizde yaşayan Suriyeli göçmenlerin bu şekilde etiketlenmemek için kendi kimliklerini saklamaya gereksinim duymalarına neden olabilecektir. Etnik grupların ana akım toplum tarafından nasıl damgalanırsa o damgayı haklı çıkaracak eylemlere yönelmiş oldukları bilinmektedir. Bu anlamda söz gelimi siyahilerin ötekileştirildiği bir toplumda onlara yönelik geliştirilen kalıp yargı ve önyargılar tam da onları kendilerini tanımlayanlar gibi davranışlar sergilemeye yönelterek yapılan ayrımcılıkla onları çete kurmaya, hırsızlık yapmaya ittiğini ve siyahilerin de bu yönde davranışlar sergiledikleri görülmüştür. Benzer söylemlerin Suriyelilerin haberleştirilmesi esnasında kullanılan medya dilinde yapılması durumunda da benzer sonuçlara ulaşılacağı çok açıktır. Kendi suçlarımızı kendimizin yaratmaması için yaşanan bu deneyimden ders çıkararak Suriyeli etnik kimliğine yönelik olumsuz ifadeler ile etiket ve damgalamaların önüne geçilmesi konusunda çalışmalar yapılması gereklidir. Türkiye üç buçuk milyon Suriyeliye kapılarını açarak göstermiş olduğu son derece riskli ama bir o kadar da insanlık onuruna yaraşır, etik endişelere dayanan bu göç politikasını ülkesinin ana akım medyasının kullandığı göçmen karşıtı dili engelleyerek de taçlandırmalıdır.

KAYNAKÇA

1. BENHABIB, S. (2014). Ötekilerin Hakları Yabancılar, Yerliler, Vatandaşlar. (B. AKKIYAL, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
2. ÇOBAN KENEŞ, H. (2016). Metaforun Ayrımcı Hegemonyanın İnşasındaki Rolü: Suriyelilerin Haberleştirilmesinde Metafor Kullanımı. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 15(2), 253-280.
3. ERDOĞAN, M. M. (2018). *Türkiye'deki Suriyeliler Toplumsal Kabul ve Uyum (2 b.)*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
4. GÜLTEKİN, A. C. (2014). BAĞIŞLANAN KONUKSEVERLİK VE KONUKSEVER BAĞIŞLAMA: DERRİDA FELSEFESİNDE ETİK (OLANAKSIZ) VE POLİTİKA (OLANAKLI) İLİŞKİSİ. *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)*(17), 13-34.
5. IŞIKLI, Ş. (2015). İlticanın Yapısökümcü Felsefesi: Konuksevermezlik Sorunu. *Marmara İletişim Dergisi*(24), 55-75.
6. MAN, F. (2016). "Günah Keçileri" ya da "Olağan Şüpheliler" Olarak Suriyeliler. *Çalışma ve Toplum*(3), 1146-1170.
7. ULUKÜTÜK, M. (2016). Göçün Öznelerinin Anlatımı Problemi: Konukseverlik, Hayırseverlik ve Hakseverlik Bağlamında Felsefi Soruşturmalar. *İlahiyat Akademi Dergisi*, 3(4), 69-98.
8. YEĞENOĞLU, M. (2016). Avrupa'da İslam, Göçmenlik ve Konukseverlik. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
9. YILDIRIMALP, S., İSLAMOĞLU, E., & İYEM, C. (2017). Suriyeli Sığınmacıların Toplumsal Kabul ve Uyum Sürecine İlişkin Bir Araştırma. *B i l g i*(35), 107-126.
10. (2018, 05 18). *Suriyeli Tacizci*. Show Ana Haber. 09 18, 2018 tarihinde <https://www.youtube.com/watch?v=tv2nxyG0PBI> adresinden alındı
11. (2018, 09 10). Suriyelilerin "Taciz" Dayacağı Kamerada. Show Ana Haber. 10 01, 2018 tarihinde <https://www.youtube.com/watch?v=nuCFrmpj28I> adresinden alındı
12. (2018, 07 02). Muadil İlacı Kabul Etmeyen Suriyeliler Eczaneyi Bastı! Fox Haber. 09 03, 2018 tarihinde <https://www.youtube.com/watch?v=eFE77y-7pA4&t=0s&list=LL29J2xmojkUPOX20bfOa80w&index=2> adresinden alındı
13. (2018, 03 19). İstanbul'da Lüks Suriyeli Gettosu. Show Ana Haber. 09 08, 2018 tarihinde <https://www.youtube.com/watch?v=pP9I3-laLcs&t=0s&list=LL29J2xmojkUPOX20bfOa80w&index=2> adresinden alındı
14. (2018, 02 11). Suriyeliler Artık İstanbul'a Giremeyecek. Show Ana Haber. 09 17, 2018 tarihinde <https://www.youtube.com/watch?v=rM9a9XXrXbE> adresinden alındı
15. (2018, 07 03). *Osmangazi'de Suriyeli Gerilimi*. HaberTürk TV. 09 15, 2018 tarihinde https://www.youtube.com/watch?v=SqXgf_ts7Kw adresinden alındı
16. (2018, 10 1). Suriyeliler İki Kardeşi Öldürdü. Show Ana Haber. 10 12, 2018 tarihinde <https://www.youtube.com/watch?v=J2B16sT96IA> adresinden alındı
17. (2018, 05 08). Kocaeli'nde Suriyeli Toptancı, Türk Esnaf Kadına Tacizde Bulununca Ortalık Karıştı. Star Haber. 09 15, 2018 tarihinde <https://www.youtube.com/watch?v=7UcY0T7qxVw> adresinden alındı

ULUSLARARASI HABER AKIŞINDA TÜRKİYE'DE MÜLTECİ SORUNU

Doç. Dr. Sedat ÖZEL

Kocaeli Üniversitesi
sedatozel@gmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Mert GÜRER

Kocaeli Üniversitesi
mertgurur@gmail.com

ÖZET

Türkiye, 2011 yılında Suriye'deki iç çatışmalardan kaçan Suriyeliler'in sığındığı çevre ülkelerin başında gelmiştir. Bu kitlesel göç, hem ulusal hem de uluslar arası kamuoyunda önemli bir tartışma konusu olmuş haber dolaşımında özellikle geçtiğimiz 3 yılda kendisine sıklıkla yer bulmuştur. Siyasi, toplumsal ve ekonomik yönleriyle Türkiye'nin yaşadığı mülteci sorununun haberlerde temsilini araştırmak önemlidir. Özellikle uluslararası haber akışında bu sorunun nasıl ele alındığı ve Türkiye'nin Türkiye'deki mültecilerin temsil biçimlerinin tespiti önemlidir. Uluslararası ajanslar tarafından kontrol edilen haber dolaşımı aynı zamanda küresel politikalar ile sıkı ilişki içindedir. Bununla birlikte devlet destekli uluslararası haber faaliyetlerinin devletlerin yaklaşımlarını ve oluşturmak istedikleri kamuoyunu ortaya koyması bağlamında ilişkili farklı çalışmalar mevcuttur. Bu araştırma uluslararası haber akışında devlet destekli haber ajanslarının Türkiye'nin mülteci sorununa bakışına odaklanmıştır. Araştırmanın amacı çerçevesinde Suriye'deki çatışmalarda taraf olan farklı siyasal kutupların yaklaşımlarını ortaya koyabilmek açısından BBCWorld ve Sputniknews haber servislerinin internet sayfaları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Haber Ajansları, Mülteci, Suriye

Giriş

Uluslararası göç ve mülteci sorunu, küreselleşmenin ve beraberinde değişen jeopolitik dengelerin giderek büyüdüğü uluslararası bir sorun haline gelmiştir. Temelde insanların yaşadıkları coğrafyayı daha iyi yaşam koşullarına ulaşmak amacıyla terk etmesine dayanan göçler aslında insanlık tarihi kadar eskidir. Ancak ulus devletlerin coğrafi sınırlarını güçlendirdiği yıllardan itibaren göç, kimi zaman devletlerin arasında, kimi zaman bölgesel bir sorun olarak anılmaya başlanmıştır. Son yıllarda ise özellikle siyasi karışıklıkların yoğun olduğu bölgelerden kitlesel ve bireysel göç girişimleri özellikle batılı ülkeler için bir güvenlik sorunu olarak görüldüğünden küresel olarak tartışılmaya başlanmıştır. Türkiye açısından bakıldığında daha iyi bir yaşam umudu olarak görülen Avrupa'ya ulaşmak için göç yolu olarak kullanılmak istenen ülkemizde göç ve mülteci sorunu özellikle kamu gündemine Suriye'de yaşanan siyasi karışıklık ve beraberinden kitlesel sığınmalar ile oturmuştur. Önceki yıllara kadar kaçak göçmen hareketliliğinin kimi haberler ile kamuoyunda kısa süreli

gündemler oluşturduğu ülkemiz, 2011 yılında Suriye’de artan çatışmalardan kaçan Suriyeliler ile bugüne kadar karşılaştığı en büyük kitlesel zorunlu göç sorununu yaşamaktadır. Türkiye ise uluslararası antlaşmalar ile belirlenen yükümlülüklerin de ötesinde bir çaba ile bu sorunla baş etmeye çalışmaktadır. Bu noktada medya, yaşanan gelişmelerin kamuoyuna aktarılması ve gündemin tartışılmasında önemli bir rol üstlenmektedir. Dolayısıyla son yıllarda olumlu ve olumsuz birçok haberin ülke kamuoyunu meşgul ettiği mülteci sorunu, medya için de sıcaklığını korumaktadır.

Mülteci sorunun başladığı yıllardan itibaren Türkiye’de basın kuruluşlarının soruna nasıl yaklaştığına dair birçok akademik çalışma gerçekleştirilmiştir. Medyanın sorunu ele alış biçimi aynı zamanda kamuoyunun da yaklaşımını etkilemekte ve kimi zaman belirlemektedir. Diğer yandan uluslararası bir sorun olan Suriyeli Mültecilerin durumları, küresel haber akışlarında da kendisine yer bulmuştur. Ancak küresel haber akışında Türkiye’deki mülteci sorununa ana akım medyanın nasıl yaklaştığını değerlendiren çalışmalar yeterli değildir. Bununla birlikte küresel haber akışında Türkiye’deki mülteci sorununa yaklaşımların ve kullanılan haber dilinin bir analizinin, siyasi bağlamda taraf olan devletlerin bu soruna nasıl yaklaştığına da ışık tutacağı düşünülmektedir. Bu amaçla, devlet desteği ile küresel olarak farklı dillerde faaliyet gösteren iki uluslararası haber servisi BBC ve Sputniknews’un Türkçe internet sayfaları, sorunun Türkiye için başladığı ilk yıl olan 2011 yılından itibaren belirli zaman aralıklarıyla taranacak elde edilen haberler içerik çözümlemesi yöntemiyle incelenecektir.

Uluslararası Haber Dolaşımı ve Uluslararası Haber Ajansları

Modern dünyanın insanı için haberdar olmak sadece günlük yaşam pratiklerini gerçekleştirdiği kısıtlı coğrafya ve sosyal ilişkiler düzlemi ile sınırlı değildir. Çevresindeki gelişmeleri sürekli gözleyen insan aynı zamanda dolaylı olarak da bu çevreye etkisi olan konu ve gelişmeleri takip etmek ihtiyacı hisseder. Bu yüzdendir ki, sistematik anlamda kitle iletişimi ile başlayan ve günümüzde yeni iletişim ortam ve araçları ile en yüksek seviyeye ulaşan haber akışı çağdaş yaşamın temel gereksinimlerinden biri haline gelmiştir. Özellikle de küreselleşme dönüşümünün neredeyse tamamlandığı ve doğudan batıya kuzeyden güneye ekonomik, siyasal, toplumsal ve benzeri her türlü akışın küresel hale geldiği günümüzde uluslararası dolaşımdaki haber bireyden topluma her aşamada büyük önem arz etmekte ve ilgi görmektedir. Haber, özellikle 1980 sonrası başlayan özel sektör girişimleri ile birlikte küreselleşme sürecini de hızlandırmış, insanlar dünyanın öbür ucundaki bir gelişmeyi oturdukları yerden takip eder duruma gelmiştir (Kasap ve diğerleri, 2018:523)

Kitle iletişim araçlarının haber hizmetlerinde ana kaynaklardan biri olan haber ajansları küresel düzeyde haberin dolaşıma girmesi ve yayılmasında başlıca kuruluşlar olarak karşımıza çıkmaktadır. İşlevi üzerinden hareketle günlük olaylarda ilgili haberleri toplayıp gazetelere ve ilgili kuruluşlara ulaştıran basın kurumu olarak tanımlanabilecek haber ajansları, hukuki statüsü ne olursa olsun, genel anlamda haberleri, gerçekleri gösteren ve tanımlayan aktüalite belgelerini bulup, bunları kitle iletişim araçlarına -onları ikna etmenin dışında kalmak üzere- yayan, yasaların hükümlerine, ticaret kurallarına uygun, olanak verdiği ölçüde tam

ve tarafsız hizmet götüren kuruluşlardır. (Tokgöz, 1972:144'den akt. Koyuncu, 2017;51).

Uluslararası habercilik, medya organının faaliyet gösterdiği devlet sınırları dışında gerçekleşen olaylara dair süreçlerin ve içeriğin haberleştirilmesini ifade eder. Küreselleşen dünyada gerçekleri, bilgiyi ve görüşleri haberleştirmek gazetecilerin en önemli aracılık rollerindedir (Öztürk,2017:197) . Günümüzde devlet destekli ya da özel sermayeli haber ajanslarının artışına karşın, uluslararası haber akışında birkaç büyük ajansın yoğun etkinliği görülmektedir. Bu ajanlar kurdukları güçlü haber ve muhabir ağı ile dünyanın genelindeki sıcak olayları ya da konuları müşterilerine iletmektedir.

Diğer yandan Girgin haber ajanslarının dolayısıyla sundukları hizmetin küreselleşme ile ilişkisine vurgu yaparak uluslararası ticareti gelişmesi sonucu kurulduklarından haber ajanslarının küreselleşmenin ilk gözle görülen kanıtları olduklarına vurgu yapar (2002) . Bu açıdan bakıldığında haberin kaynağı ve çıkış noktası küreselleşme ile neden-sonuç ilişkisi içindedir, dolayısıyla da haber ajansının ürettiği bilgi ticari değeri olan bir medya ürünüdür (Kaya, 2006;55) . Yüksel (2014) , uluslararası haber ajanlarının esasen sermayenin sürtünmesiz akışkanlığını sağlamak için ortaya çıktıklarını ileri sürmektedir. Boyd-Barett ve Palmer'ın görüşlerinden hareketle 19. Yüzyılda dünyaya yayılan ve kartel oluşturan üç uluslararası haber ajansının faaliyetlerini örnek gösterir.

Önceleri sadece haber metinleri üreten haber ajansları gelişen her yeni teknolojiye ayak uydurmuştur. Fotoğraf, video (görüntü), tv network ağı, grafik, sayfa düzenlemeleri (kültür-sanat, spor, hava durumu sayfaları), mobil ortamlara yönelik kısa haber mesajları (sms) ve özel formatlı haber görüntüleri, internet medyası, yeni medya, sosyal medya için özel formatlarda haberler, fotoğraf ve video üretimleri ve diğer seçenekleriyle sektörün tüm ihtiyaçlarını karşılar hale gelmiştir (Şahin, 2013: 197) . Kaya, uluslararası nitelikte bir haber ajansı olabilmek için yaygın bir muhabir ağına ve abonelerle sürekli bağlantıyı sağlayacak bir teknolojiye sahip olunması, güçlü bir merkezden yönetilmesi ve güçlü sermaye yapısına sahip olunması gerektiğini vurgulamaktadır. Diğer yandan uluslararası haber ajansları örgütlenmelerini dile ve coğrafyaya göre yapmaktadır (Kaya, 2006: 57). Uluslararası ajanslar zayıf kaldıkları bölgelerdeki çalışmalarını azaltarak, bu bölgelerde güçlü olan diğer uluslararası ajanslar ile ya da bölgede faaliyet gösteren ulusal ajanslar ile işbirliğine giderek haber akışını sağlamaktadır (Girgin, 2002:44,45).

Uluslararası haber akışında, haber ajanslarının etkinliğinin yanında dolaşıma sokulan haberin sorunlu olduğuna işaret edilir. Uluslararası haber ajanslarının hazırladıkları ve yayınladıkları haberlerde konu seçimi, içerdiği bilginin niteliği, ajansın olaya yaklaşımı düşünüldüğünde haber sadece bilgilendirme olarak ele alınamaz. Uluslararası haberin ideolojik, kültürel ve ticari yönleri düşünüldüğünde bilgi akışı gelişmişlerden az gelişmişlere doğru olmakta özgür ve serbest haber dolaşımının aslında uluslararası bağlamda bir mücadele alanı olduğuna işaret edilmektedir (Kaya, 2006). Bu mücadele alanında seçkinler haber dolaşımını denetleyerek küresel ölçekte kamuoyunu denetlemekte ve farklı amaçlar ile yönlendirmektedir. Dünya üzerinde medya ve iletişim döngüsünü elinde bulunduran

şirketler, kültürler üzerindeki etkilerini ürettikleri içerikler ile belirlerken uluslararası haber akışının kontrolü altında bulunduran haber ajansları uluslararası haber döngüsünü kendi bakış açıları ile kaleme almaktadır. Dolayısıyla haber döngüsünün içeriklerinin, uluslararası ajansların elinde olması, herhangi bir olay meydana geldiğinde, “anında” tüm dünyaya yayılmasını sağlasa da bu olayların tek, benzer bakış açısıyla verilmesi oldukça ilgi çekicidir. Bu durum, dünya üzerinde eşit olmayan ve dengesiz bir haber döngüsünün meydana gelmesine neden olmaktadır (Kasap ve diğerleri, 2018: 525) . Bu soruna dikkat çeken Tunç(2010), merkez-çevre ülkeler şeklinde işleyen küresel enformasyon ağı ve haberlerin kuzeyden güneye gerçekleşen akışının, dış dünyanın ve diğer kültürlerin haber medyasındaki temsilini biçimlendirdiğine işaret etmektedir. O’na göre günümüzde uluslararası beş haber ajansının (AFP, REUTERS, AP, TASS-ITAR, UPI) dünyada dolaşan haberlerin %90’ını dağıttığı, dünyada önem taşıyan gazete ve dergilerin hemen hemen tümünün Amerika, İngiltere, Fransa ve Almanya kaynaklı olduğu dikkate alındığında siyasi ekonomik, askeri ve sembolik seçkinlerin söylemleri, haber metinlerinin dolayımı ile meşruiyet kazanmakta, var olan toplumsal yapıya yönelik rızanın oluşumunda etkili olmaktadır (2010,54).

Bir başka açıdan bakıldığında uluslararası haberciliğin devletlerin dış politikalarından bağımsız olamayacağı ileri sürülür. Buna göre belirli bir gerçekliğin bazı yönleri seçilir ve o yönleri nedensel yorumlamalar, ahlaki değerlendirmeler, çözüm önerileri eşliğinde iletişim metinlerinde ön planda tutulur (Öztürk,2017:198). Aslında bu noktada ajans haberciliğinin tarihsel gelişim sürecindeki kodlar da karşımıza çıkmaktadır. Haber Ajanslarının geliştiği yıllarda ülkeler seslerini duyurabilmek uluslararası haber akışlarında dünya kamuoyuna ulaşabilmek adına resmi haber ajanları kurmuştur. Teorik olarak bu ajanslar kendilerini fonlayan ülkenin bir anlamda propaganda aracı olarak da işlev görür. Nitekim bugün “dünyanın jandarma güçleri” durumundaki bütün devletlerin, uluslararası ölçekli, tüm dünya ülkelerine haber, haber malzemesi ve görüntü dağıtan haber ajansları vardır. Görsel, işitsel ve yazılı basın, haber, bilgi ve görüntü gereksinimini büyük ölçüde karşılayan bu kuruluşlar, tüm ülkelerde kitle iletişim araçlarının başlıca kurumu ve can damarı sayılmaktadırlar. Çünkü uluslararası yayın yapan bir haber ajansı, bulunduğu ülkenin uluslararası ortamda en etkin tanıtım ve koşullandırma araçlarından biridir (Bulut 1996’dan akt. Girgin, 2001).

Türkiye’de Göç, Sığınma ve Mültecilik Üzerine

Göç olgusu bilinen insanlık tarihi kadar eski bir durumdur. Ancak ikinci dünya savaşı sonrasında siyasal rejim değişiklikleri, çatışmalar ve bölgesel savaşlar bu sorunun günümüz toplumlarında daha farklı değerlendirilmesine neden olmaktadır. Göç insanın coğrafi hareketliliği ve bu hareketliliğin yol açtığı nüfus dinamiği olarak tanımlanmakta, bireylerin ya da grupların sembolik veya siyasal sınırların ötesine yeni yerleşim alanlarına ve toplumlara doğru kalıcı hareketi için kullanılmaktadır(Kara ve Korkut, 2010: 154).

Ancak bugün Türkiye’de göç, sığınma ve mültecilik birbiri yerine sıklıkla kullanılmakla birlikte hukuksal sınırları içinde farklılık arz etmektedir. Bu alandaki hukuksal metinlere bakıldığında Türkiye’de bir kişinin ya da grubun mülteci sayılabilmesi ancak Türkiye’nin de taraf

olduğu Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi hükümlerine göre olmaktadır. Bu sözleşmenin 61. Maddesine göre Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da yararlanmak istemeyen yabancılar ile bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya dönmek istemeyen vatansızlar mülteci olarak adlandırılır. Türk Dil Kurumu, mülteci sözcüğünün karşılığını sığınmacı olarak verse de her iki kelime aynı anlama gelmemektedir. Sığınmacı, iltica başvurusunda bulunduğu halde yetkili makamlar tarafından hakkında henüz karar verilmeyerek mülteci statüsü kazanmamış kişileri tanımlamak için kullanılır. İskân Kanunu Madde3/3'te "Türkiye'de yerleşmek amacıyla olmayıp bir zaruret ilcasıyla muvakkat oturmak üzere sığınanlara sığınmacı denir" ifadesine yer verilir. Yukarıda bahsi geçen sebeplerden dolayı ülkesini terk etmek zorunda kalarak kaçtığı ülkede sığınma talebinde bulunan sığınmacı, yetkili makamlarca "soruşturma" safhasının tamamlanmasını bekler.

Mültecilik kavramını ortaya çıkışı genel olarak ulus devletlerin güçlendiği zamanlara denk gelmektedir. Mülteciler ulus-devletin eylemleri doğrultusunda yaratılmış olan özel insan kategorileridir (Benhabib 2006'dan akt. Bozbeyoğlu, 2015:63). Bu bağlamda sığınmacı kavramı ise devletler tarafından teknik bir kavramsal ayrıştırma olarak görülmekte ve eleştirilmektedir. Sığınmacı, mülteci olarak uluslar arası koruma arayan ancak statüleri henüz resmi olarak tanınmamış kişilere denir. Bu terim genellikle, mülteci statüsü almaya yönelik başvurularının hükümet ya da Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) tarafından karara bağlanmasını bekleyen kişiler için kullanılır. Statüleri resmi olarak tanınmamış da olsa, sığınmacılar Menşei ülkelerine zorla geri gönderilemezler ve haklarının korunması gerekir. Bozbeyoğlu (2015) Türkiye'de Avrupa'dan gelen/gelebilecek yabancılar için mülteci kavramının kanuni olarak kullanıldığını, sığınmacı kavramının ise diğer coğrafyalardan gelenleri kapsadığına vurgu yapmaktadır.

Sonuçta mülteci ya da sığınmacılar tanımlarda da ifade edilen şartlar nedeniyle yaşadıkları coğrafyadan zorunlu olarak başka coğrafyalara hareket etmek ve oralarda yaşamak zorunda kalan kişiler için kullanılmakta ve bu hareket dolayısıyla göç olarak adlandırılmaktadır.

Türkiye genel olarak az gelişmiş ve çatışma içinde olan coğrafyalardan gelişmiş ülkelere doğru göçün ana güzergâhlarından biri olarak ve yıllardır kaçak göçmenlik sorunlarıyla uğraşırken Suriye'de 2011 yılında şiddetlenen iç çatışmalar sonucunda ülke tarihinin en büyük göç hareketi ile karşı karşıya kalmıştır. Bölgenin güçlü devletlerinden biri olarak Türkiye, uluslararası anlaşmalarca belirlenmiş yükümlülüklerinin yanında iç çatışmalardan kaçan insanlara sınırlarını açarak Suriyelilere ev sahipliği yapmış ve dünya kamuoyuna örnek teşkil edecek çalışmalara imza atmıştır. Birleşmiş Milletler Mülteci Örgütü (UNCHR) tarafından açıklanan rakamlara göre 2017 yılında dünya genelinde göç etmek zorunda kalan kişi sayısı 68,5 milyona ulaşmıştır ve Türkiye en çok sığınmacının olduğu ülke durumundadır.

Günümüz rakamları ile Türkiye’de 3 milyondan fazla kayıtlı Suriyeli Mülteci bulunmaktadır.

Türkiye kamuoyunun Suriye kaynaklı göç hareketi ile yoğun bir şekilde gündemine giren mülteci/sığınmacı/kaçak göçmen sorunu, ulusal ve yerel medya içinde geçtiğimiz yıllarda önemli bir haber konusu olarak işlenmiştir. Bu noktada ülkemiz haber dolaşımı üzerine yapılan bilimsel çalışmalarda sıklıkla mülteci sorununun medyanın ele alış biçimindeki sorunlu söylem tartışılmıştır. Medyanın, söylenti, şüphe, yabancı düşmanlığı, korku, mağdur, günah keçisi gibi temaları ön plana çıkaran haberleri bilimsel araştırmalarda dile getirilmiştir (Çağlar ve Özkır, 2014; Gölcü, ve Dağlı,2017; , 2015; Pandır ve diplerleri, 2015). Bununla birlikte bu sorun karşısında medyanın yükleneceği görevin kamuoyu oluşturmada son derece önemli olduğu ve pozitif mesaj içerikli ulusal ve yerel yayınların gelecekte oluşturulabilecek mülteci politikalarının etkinliğini belirleme açısından belirleyici role sahip olduğu vurgulanmaktadır (Kolukırık, 2009:6).

BBC ve SPUTNİK Örneğinde Uluslararası Haber Akışında Türkiye ve Mülteciler

Teorik ve terimsel konteksti haber ajanlarını günlük olaylarda, ilgili haberleri toplayıp gazetelere ve ilgili kuruluşlara ulaştıran basın kurumu olarak görmeyi gerektirir. Ancak yeni medya olanakları kendi muhabir ağının genişliği çerçevesinde devlet destekli haber ajanslarının aynı zamanda haber portalları olarak kaynak-dağıtıcı özelliğinin yanında yayımcı olarak da faaliyet göstermesini sağlamıştır. Bilginin üretimi ve yayılmasında kullanılan yeni teknolojiler, coğrafi sınırların varlığına rağmen bilginin dolaşımı bu değişimde önemli bir etken olarak görülmektedir. Ulusal (devlet destekli) haber ajansları, farklı dillerde portal yayıncılığı yapmakta, haber ihtiyacı için bireye ve diğer basın kuruluşlarına alternatif bir iletişim kanalı olarak işlev görmektedir.

Çalışmamızda örneklem olarak seçtiğimiz BBC ve SPUTNIKNEWS, hem haber ajansı hem de yayıncı kimliği ile ön plana çıkmaktadır. Bu iki yayın kuruluşu da devlet desteğinde faaliyet göstermektedir. 1927’de kurulan İngiliz ulusal yayın kanalı BBC bir kamu teşekkülüdür. BBCWorld ile 29 farklı dilde uluslararası yayın yapmaktadır. 2014 yılında faaliyetlerine başlayan SPUTNIKNEWS, Rus Başkanlık kararnamesi ile kurulmuş olan Rusya Segodnya adlı kuruluşun altında faaliyet gösteren ve internet sitelerinde kendilerini bir haber ajansı olarak tanımlayan yayın kuruluşudur. İnternet sitelerinde verdikleri bilgiye göre 30 üzerinde dilde yayın yapmaktadır.

İki kuruluş da farklı dillerde yayın yapan haber portalları, radyo yayınları, sosyal medya hesapları gibi farklı iletişim kanallarına sahiptir. Bununla birlikte iki yayın kuruluşu sosyo-politik açıdan iki farklı siyasi görüşü temsil etmesi açısından bu araştırma için önemli görülmektedir.

Bu araştırma uluslararası haber ajanslarının Türkiye’de yaşanan Suriyeli Mülteci sorununa yaklaşımlarına odaklanmaktadır. Toplumsal inşacı yaklaşıma göre basın aktörlerin kimliklerini inşa eden onlar hakkında anlamlar ve fikirler üreten bir aktör ya da kurumdur. Bu açıdan bakıldığında, uluslararası haber ajansları, Suriye’deki iç savaş nedeniyle yaşanan

mülteci sorunu ve buna taraf birincil aktörlerden biri olan Türkiye'yi ele alırken, belirli bir kimlik inşa etmekte belirli amaçlar ile anlamlar ve fikirler üretmektedir. Bu anlamlar ve fikirler olumlu ya da olumsuz olarak bir arada üretilebilir. Bu çalışma uluslararası basında Türkiye'nin Suriyeli Mülteci sorununa hangi olumlu ya da olumsuz anlamları açık ya da kapalı bir şekilde ürettiğini tespit etmeyi amaçlamaktadır.

Araştırma temel olarak şu varsayım üzerinden hareket etmektedir.

- Suriyeli sığınmacıların basında temsili ülkelerin kendi iç politika konularından bağımsız bir şekilde ortaya çıkamamaktadır
- Bu açıdan bakıldığında uluslararası haber dolaşımında kaynak, siyasal yaklaşımın etkilerini metne yansıtmaktadır.
- Amaç çerçevesinde araştırma şu sorulara cevap aramaktadır.
- Ajansların Türkiye'nin Suriyeli Mülteciler sorununa başlıca bakış açıları nelerdir?
- Suriyeli mülteciler, haberlerde ve görsellerde hangi temalar ve konular etrafında temsil edilmektedir?
- Bu temsil şekilleri Türkiye'nin yurt dışı haber akışındaki kimliğini nasıl etkilemekte/oluşturmaktadır?

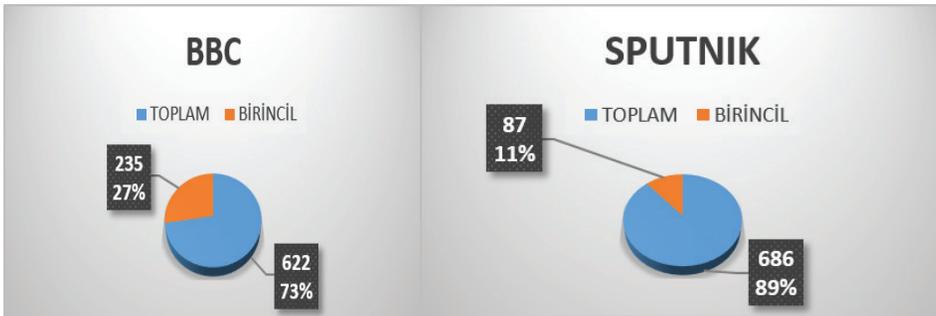
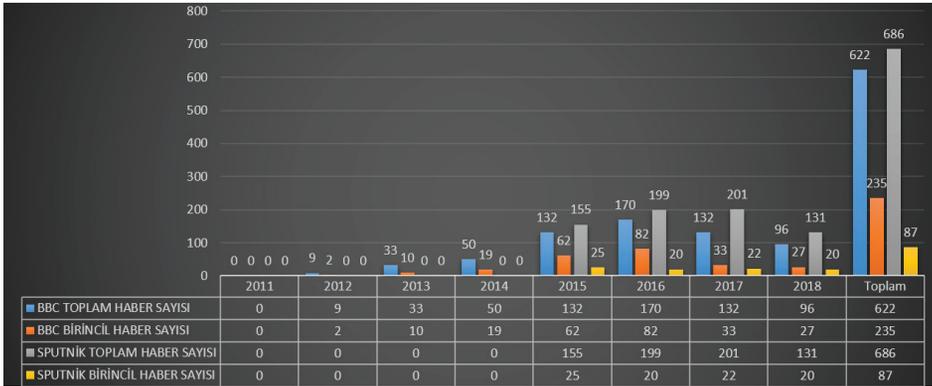
İnternet kendine haiz özellikleri ile diğer mecralardan farklı olmakla ve bu bağlamda özel bir analitik nesne olarak karşımıza çıkmakla birlikte bu tür çalışmalarda nicel ve nitel yöntemler açısından sıklıkla içerik analizi ve söylem çözümlemesi kullanılmaktadır. Bu çalışmaya konu olan sorunun tarih aralığının genişliği ve elde edilen haber sayısının fazlalığı nedeniyle içerik analizi metodu uygulanmıştır. İçerik analizinin amacı, metinle ya da görsel özellikler aracılığıyla bir grubun ya da olayın nasıl temsil edildiğini açıklamaktır. Araştırma problemi ve hipotezlerin kavramsal dizgesi bağlamında kategoriler oluşturulmuş ve haberler bu kategorilere göre taranmıştır. Metinlerde ve görsellerde öne çıkan bakış açıları, temalar, konular incelenmiş ve bunların Suriyeli mülteciler ile Suriyeli mülteciler bağlamında Türkiye için tanımlanan kimliği üreten anlamları tartışılmıştır.

Bulgular ve Sonuç

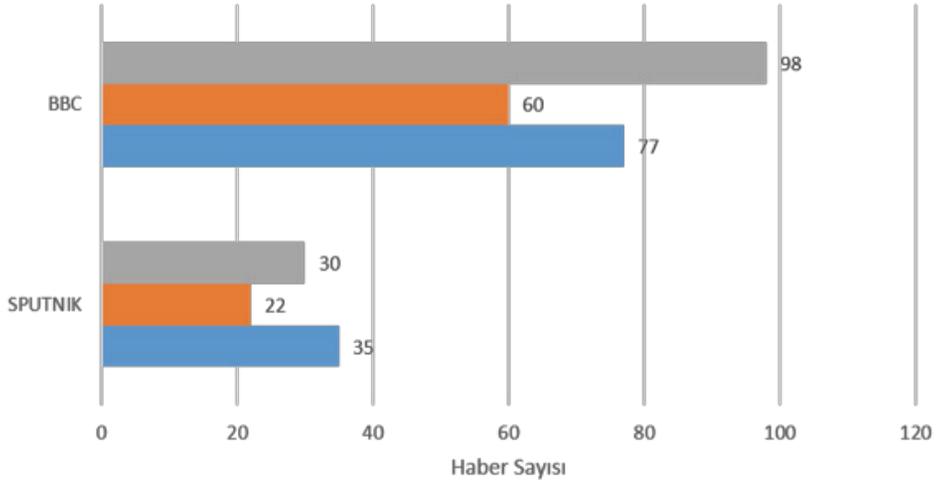
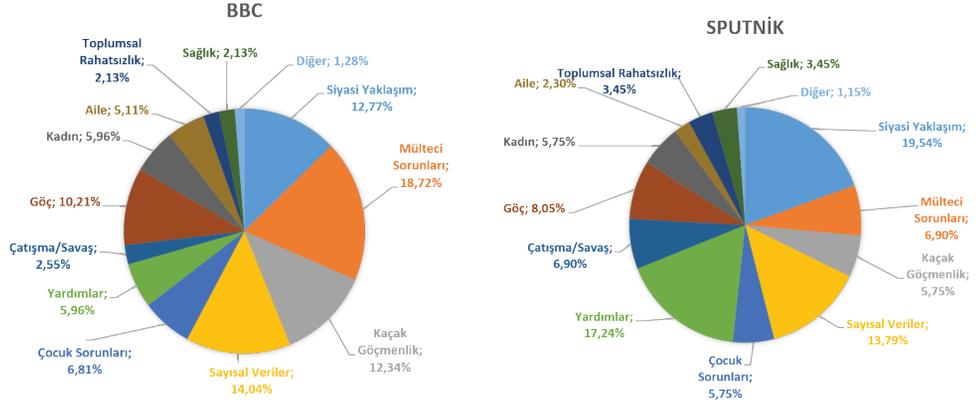
Verilerin elde edilmesi için belirlenen yöntemle göre 2011 yılı Ocak ayı ile 2018 yılı Eylül ayı arasındaki zaman aralığında çıkan haberler taranmıştır. Tarama eş güdümlü olarak hem araştırma örneklemini oluşturan uluslararası haber sitelerinin arama sayfaları hem de Google arama motoru üzerinden gerçekleştirilmiş, elde edilen veriler çapraz olarak sorgulanmış ve araştırma birincil haber konusu olan haberlere yoğunlaşmıştır. Tarama için Suriyeli Mülteci+Türkiye, +Suriyeli Mülteci&Türkiye, "Suriyeli Mülteci+Türkiye" ifadeleri anahtar kelime öbeği olarak kullanılmıştır. Elde edilen veriler İçerik Analizi Yöntemini oluşturan Sıklık, Kategori ve İlişki Analizi teknikleri çerçevesinde değerlendirilmiştir. Yöntemin çalıştırılması sürecinde izlenen yol, kategorilerin, bu kategoriler altında yer alan değişkenlerin saptan-

ması bunların haber metinlerinde ve görsellerde taranması için kodlama tablolarının oluşturulması, değerlerin girilmesi ve kontrol ve yorumlamadır.

Toplam haber sayıları içinde anahtar ifadelerin yer aldığı haber sayısı BBC için toplamda 622, SPUTNIK için 686 olmakla birlikte Birincil haber olarak anahtar ifadelerin yer aldığı haber sayısı BBC için toplamda 235 Sputnik için 87'dir. Tablo ve grafikte görüleceği gibi, haberlerde 2015 yılından başlayan bir artış söz konusudur. 2015 yılı Türkiye ile AB arasında Suriyeli Mültecilere yardım pazarlığının başladığı yıldır. Aynı yıl içinde özellikle Suriyelilerin farklı yollarla Avrupa'ya geçişlerinde de yoğunluk bulunmaktadır.

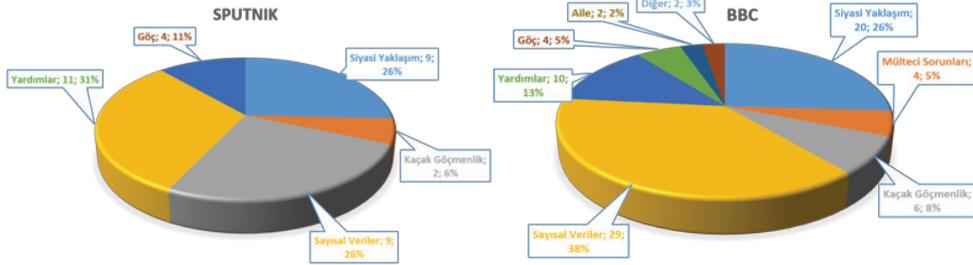
BBC'nin haber dağılımında mülteci sorunları daha fazla yer alırken SPUTNİK haber dağılımında siyasi içerikli haberler daha fazla yer almaktadır.

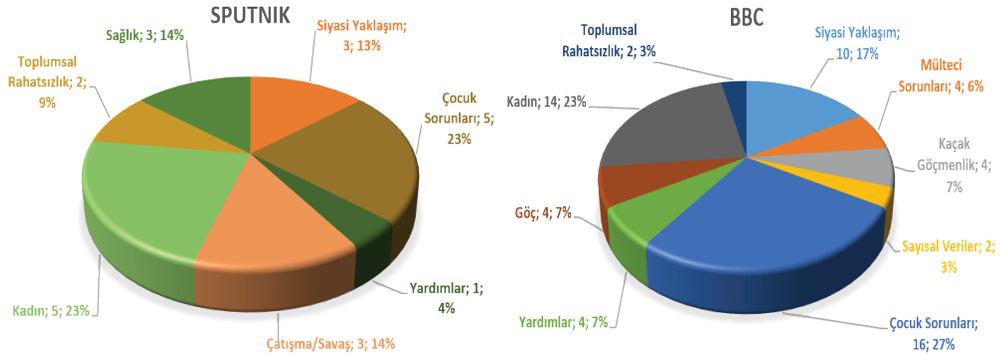
- HABER METİNLERİNDE TÜRKİYE'YE GENEL YAKLAŞIM NÖTR
- HABER METİNLERİNDE TÜRKİYE'YE GENEL YAKLAŞIM OLUMSUZ
- HABER METİNLERİNDE TÜRKİYE'YE GENEL YAKLAŞIM OLUMLU

Haber metinlerinin genel olarak incelendiği kategoride haberlerin Türkiye'yi genel olarak nasıl ele aldığı incelenmiştir. Bu kategoride Türkiye'ye yaklaşım noktasında BBC'nin daha nötr bir çizgi izlediği görülmektedir. Siyasi haber içeriğinin daha fazla olduğu SPUTNIK ise haber metinlerinde Türkiye için olumlu haber içeriğini daha fazla kullanmaktadır.

Haber metinlerinde Türkiye'ye genel yaklaşım bağlamında olumlu haber içeriğinin ana temalarına göre dağılımda BBC'nin Sayısal verileri verdiği haberlerde Türkiye'ye karşı pozitif yaklaşımın daha fazla olduğu görülmektedir. SPUTNIK ise mültecilere Türkiye'nin yaptığı yardımların konu olduğu haberlerde daha pozitif bir yaklaşım sergilemektedir.

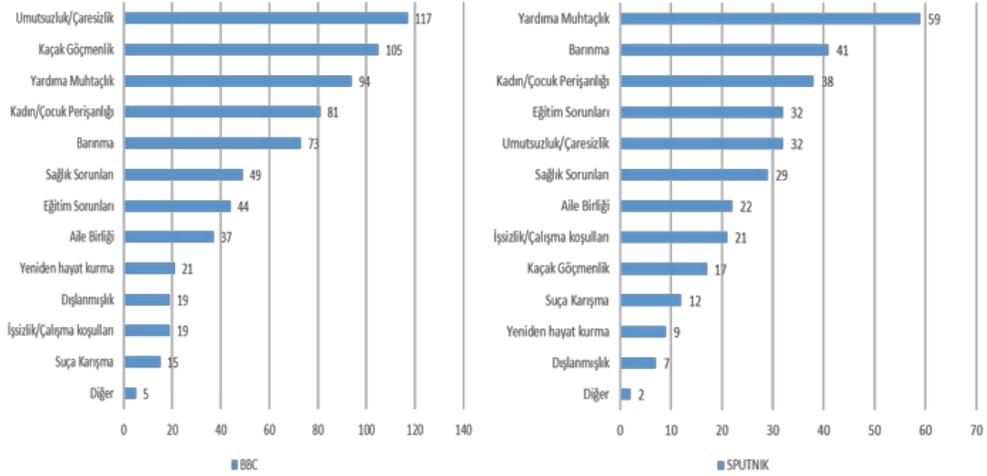

Olumsuz haberlerin ana temalarına göre dağılımda BBC ve SPUTNIK haberlerinde Çocuk sorunları ve Kadın temalı haberler ön plana çıkmakta ve Türkiye'ye yaklaşım olumsuz yödedir.

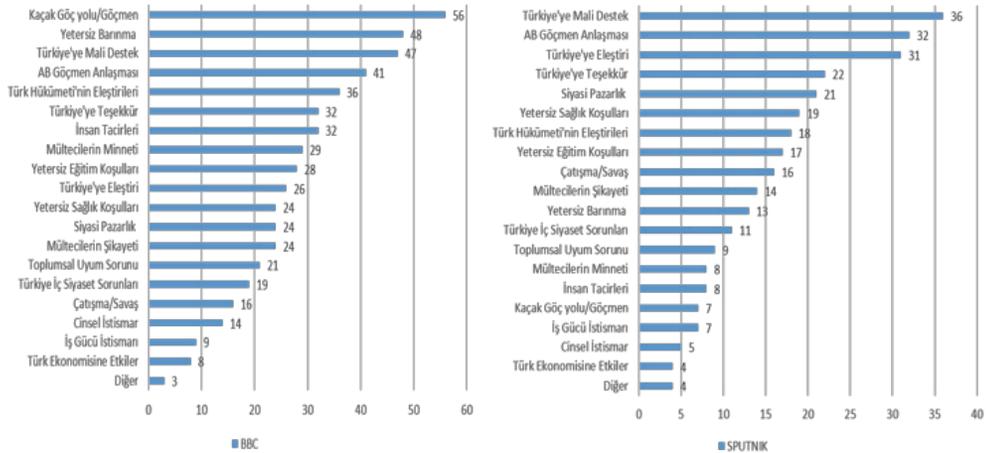
Haber metinlerinde Suriyelilerin ilişkilendirildiği kavramların haber sayısından bağımsız dağılımı incelendiğinde SPUTNIK haber ajansının Yardıma Muhtaçlık konusunu haberlerinde daha çok vurguladığı görülmektedir. BBC haberlerinde ise umutsuzluk/çaresizlik haber içeriklerinde en çok karşılaşılan değişkendir.

Haber Metinlerinde Haber Aktörü Olarak Suriyelilerin İlişkilendirildiği Kavramlar

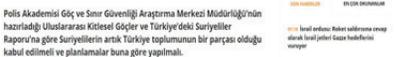
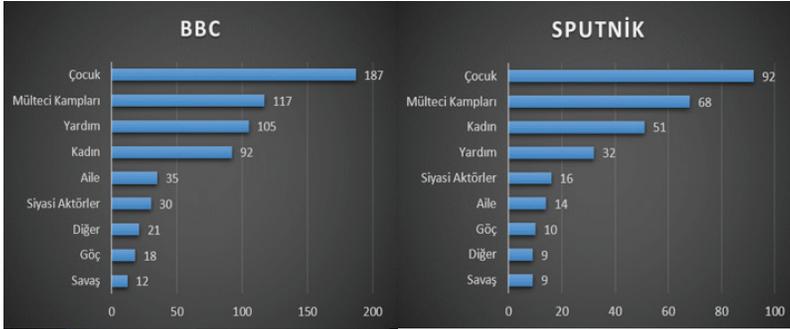
Haber metinlerinde Türkiye'nin ilişkilendirildiği konuların dağılımı incelendiğinde BBC kaçak göç yolu/göçmen kavramı ile Türkiye'yi daha sık ilişkilendirmektedir. SPUTNIK haberlerinde ise Türkiye'ye mali destek ve bağlı bir şekilde AB göçmen anlaşması haber içeriklerinde en çok karşılaşılan değişkendir.

Haber Metinlerinde Haber Aktörü Olarak Türkiye'nin İlişkilendirildiği Kavramlar

Haber Görsellerinde iki ajansın da en çok çocuk ve kadın temasına yer verdiği tespit edilmiştir.

Haber Görselleri İçeriği

SONUÇ YERİNE

Araştırma kapsamına alınan iki haber ajansının Suriyeli Mülteciler ile ilgili yaptıkları ve belirlenen kriterlere uyumlu birincil haberlerden elde edilen bulgulara bağlı olarak Suriyeli mültecilerin umutsuz/çaresiz, yardıma muhtaç, insanı yaşam koşullarından uzak ve temel ihtiyaçlarından yoksun ezilen azınlık olarak temsil edildiği düşünülmektedir. Aslında bu aynı zamanda sıklıkla mülteci kavramının medyadaki temsil kalıbına da uyum göstermektedir. Haber fotoğrafları bu temsile uygun şekilde ağırlıklı olarak çocuk ve kadın figürleri ile karşımıza çıkmaktadır. Diğer taraftan haber metinlerinde Avrupa eğilimini temsil eden BBC kaçak göç ve göçmenlik olgusunu umutsuzluk ile birlikte sıkça haber metinlerinde işlemiştir.

SPUTNİK ise yardıma muhtaçlığı barınma sorunu ile ön plana taşımaktadır. Haber metinlerinde BBC kaçak göçe yaptığı vurguyu Türkiye’de mültecilerin koşulları ile ilişkilendirmektedir. SPUTNİK ise Rusya’nın bölgedeki etkinliğine işaret eden ifadeler ile Türkiye’nin yetersiz kaynaklarına ve Türkiye’ye mali destek ve AB Göçmen Anlaşmasındaki sorunlara dikkat çekmiştir. İki haber ajansı da haber metinlerinde Türkiye’nin mültecilere gösterdiği ilgiyi olumlu ifadeler ile onaylamakta ancak Türkiye’nin bölgedeki siyasi çekişmeler ve dış ilişkilerinde mülteci sorununu koz olarak kullandığını açık/örtük iletiler ile haberlerinde işlemektedir. Haberlerin yoğunlaştığı 2015-2018 yılları arasında da siyasi konjonktürün haber içeriklerine de yansıdığı görülmektedir. Avrupa’ya yoğun göç sonucunda 2015 yılında başlayan ve Avrupa Sığınmacı Krizi olarak adlandırılan süreçte haberlerin her iki ajansta da yoğunlaşması dikkat çekicidir. Avrupa Birliği ile Türkiye arasındaki müzakereler ve sonucundaki AB’ye Düzensiz Göçmen Girişi ve Geri Kabul Anlaşması siyasi haber içeriklerinde daha yoğun bir tema olarak karşımıza çıkmakla birlikte diğer haberlerin de bu düzlemde ilerlediği ve tarafların dünya kamuoyunu oluşturma sürecinde haber dolaşımı üzerinden hareket ettiği düşünülebilir.

KAYNAKÇA

1. Abdulkadir Gölcü, Ayşe Nur Dağlı (2017) Haber Söyleminde “Öteki”yi Aramak: Suriyeli Mülteciler Örneği, Akdeniz İletişim,(28), s.11-38.
2. Atilla Girgin (2001), Uluslararası Haber Ajansları, <http://atillagirgin.net/kategori/makaleler/61120/uluslararasi-haber-ajanslari-istanbul-universitesi-iletisim-fakultesi-dergisi-2001.-12.-sayi.> (çevrimiçi erişim Eylül-2018).
3. Atilla Girgin (2002), Uluslararası İletişim, Haber Ajansları ve AA, Der Yayınları, İstanbul.
4. Atilla Girgin (2002) Haber Ajansı, Selçuk İletişim Dergisi, 2:2, s.93-106.
5. Ayça Tunç (2010), Uluslararası Bağlamda “Öteki” Ve “Yabancı” Olanın Haber Medyasındaki Temsili Merkezinde Haber Ve Gerçeklik Arasındaki İlişki, Sosyal Gelişim Dergisi, 1:1, s. 49-60.
6. Emine Koyuncu (2017) Haber Ajanslarının Hedef Kitleye Doğrudan Ulaşımı Ve Etkileşimi Üzerine Bir İnceleme: Instagram Ve Twitter Örneği, İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (İNİF E-Dergi) 1:2, s.50-63.
7. Esra ÖZTÜRK (2017), Uluslararası Ajans Haberciliğinde Söylem: “Firat Kalkanı” Harekâtı Bağlamında AP ve TASS Haber Ajanslarının Söylem Analizi, Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 3:4, s. 185 - 222.
8. A. Yalçın Kaya (2006) Uluslararası İletişimde Bir Sorun Olarak Haber Ve Çözüm Önerileri, Selçuk İletişim Dergisi, 4:2, s.52-60.
9. Hakan Yüksel (2014), Sermaye-Haber Ajansları İlişkinin Dönüşümü, İlef Dergisi 1(1), Bahar, 33-56, DOI: 10.1501/ilef_0000000003.
10. İsmail Çağlar, Yusuf Özkır (2015) Köşe Yazılarında Suriyeli Mülteciler, Disiplinlerarası Göç ve Göç Politikaları Sempozyum Kitabı Editör: K. Canatan, M. Birinci, İ. Çağlar, Y. Kryvenko, S. Öksüz & F. Altun, s. 539-572. İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi. [https://www.researchgate.net/publication/320474977_disiplinlerarasi_goc_ve_goc_politikalari_sempozyumu_\(çevrimiçi_erişim_2015\).](https://www.researchgate.net/publication/320474977_disiplinlerarasi_goc_ve_goc_politikalari_sempozyumu_(çevrimiçi_erişim_2015))
11. Kasap, F., Dolunay, A., & Mirçık, A. (2018). Küreselleşmenin Medya Üzerinde Etkileri: Küresel Medyaya “Sürükleniş”. Journal of History Culture and Art Research, 7(2), 515-532. doi:<http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v7i2.1417>.
12. Muzaffer Şahin (2013), Ajans Gazetecili ve Medya Sektöründe Haber Ajanslarının Etkinliği, İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 37 (Güz 2013), s.196-210.
13. Müzeyyen Pandır, İbrahim Efe, Alaaddin F Paksoy (2015), Türk Basınında Suriyeli Sığınmacı Temsili Üzerine Bir İçerik Analizi, Marmara İletişim Dergisi, 24, s. 1-26.
14. Polat Kara, Recep Korkut “Türkiye’de Göç, İltica ve Mülteciler”, Türk İdare Dergisi, 467, s. 153-162.
15. Suat Kolukırık (2009), Mülteci ve Sığınmacı Olgusunun Medyadaki Görünümü: Medya Politliği Üzerine Bir Değerlendirme, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8(1), s. 1-20.

SÖYLEM VE İDEOLOJİLERİN HABERLERE ETKİSİ: ZEYTİN DALI HAREKÂTI ÖRNEĞİ

Dr. Canay UMUNÇ

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
canayumunc@ohu.edu.tr

Doç. Dr. Ali KORKMAZ

Erciyes Üniversitesi
alikorkmaz@erciyes.edu.tr

İbrahim ÖZÖREN

Erciyes Üniversitesi
ibrahimozoren@outlook.com

ÖZET

Kitle iletişim araçları, yaşanan gerçekliği ideolojik durum tanımı, söylem ve temsil yoluyla yeniden inşa etmekte ve insanların olay hakkında ne düşüneceğini yönlendirmektedir. Habere konu olan içerik, ideolojik bakış açısına göre konumlandırılmakta ve çerçevelenmektedir. Bu çalışma, medya kuruluşlarının, söylem ve ideolojiler yoluyla gerçekliği yeniden inşa ettiği hipotezinden yola çıkmış ve bu çerçevede Zeytin Dalı Harekâtına yönelik çıkan haberler incelemeye tabi tutulmuştur. Bu bağlamda, örneklem olarak seçilen Sözcü, Sabah, Cumhuriyet, Evrensel ve Hürriyet gazetelerinin internet sayfalarındaki haberler, van Dijk'ın geliştirdiği eleştirel söylem çözümlemesi yöntemleriyle analiz edilmiştir. Örneklemin temsil gücünü artırmak için farklı yayın politikalarına sahip gazetelerin internet sayfaları örnekleme dahil edilmiştir. Bahsi geçen gazetelerin internet sayfaları, 20 Ocak 2018 – 20 Şubat 2018 tarihleri arasında incelenerek, Zeytin Dalı Harekâtı ile ilgili 890 adet haber tespit edilmiştir. Yoğun haber akışı nedeniyle, beş farklı öne çıkan haberler incelemeye dâhil edilmiş ve çözümleme sadece başlıklar ve haber girişleri (Spotlar) çerçevesinde ele alınmıştır. Araştırma, gazetelerin Zeytin Dalı Harekâtına ideolojik perspektiften yaklaştığı ve söylemler yoluyla olayları yeniden inşa ettiği sonucuna ulaşmıştır.

Anahtar Kelimeler: Suriye, Zeytin Dalı Harekâtı, İdeoloji, Söylem Analizi, Terör ve Medya

1. Giriş

Suriye’de 1970 yılında yapılan askeri darbe ile iktidara gelen Esed Rejimi, iktidarını sağlama almak için kendi mezhebinden olan Nusayriileri devlet kademesine yerleştirmiş ve belirli ayrıcalıklar tanımıştır. Bu durum uzun yıllar ülkede çoğunluk olan Sünni nüfusun muhalefetine neden olmuş ve Aralık 2010 yılında Ortadoğu’da baş gösteren Arap Baharı ile kitlesel bir direnişe ve protestoya dönüşmüştür. Esed rejiminin protestocuların reform taleplerini geri çevirmesi ve direniş gösteren halk kitlelerine şiddetle karşılık vermesi sonucunda, protesto gösterileri silahlı ayaklanmaya dönüşmüş ve çatışmalar ülke geneline yayılarak iç savaş halini almıştır.

Suriye’de yaşanan olaylar bölgede istikrarsızlığa neden olmuş ve yönetimin zafiyetinden yararlanan terör örgütleri Suriye’yi yurt edinmişlerdir. Bu durum Suriye’nin sınır komşusu Türkiye için tehdit oluşturmaya başlamıştır. DEAŞ terör örgütünün Türk yerleşim yerlerini vurması ve Türk vatandaşlarına yönelik bombalı eylemler düzenlemesi sonucunda, Türk Silahlı Kuvvetleri 24 Ağustos 2016 tarihinde, Fırat Kalkanı olarak isimlendirilen bir askeri operasyon düzenlemiştir. Operasyon sonucunda Türkiye, terör örgütü DEAŞ ile olan sınırdaşlığına son vermiş ve Cerablus, Azez ve El-Bab şehirlerini terör örgütünden kurtararak güvenli bölge oluşturmuştur.

Diğer taraftan terör örgütü YPG, Suriye’de bağımsız bir devlet kurmak için faaliyetlerini artırmış ve 2016 yılında Afrin, Kobani ve Cezire kantonlarını birleştirerek ‘federal yönetim’ ilan etmiştir. YPG kontrol ettiği bölgelerde kendi yasama, yürütme ve yargı organlarını oluşturmuştur. Terör örgütünün faaliyetlerini ulusal sınırları için tehdit gören Türkiye, BM sözleşmesinin 51. Maddesi çerçevesinde, 20 Ocak 2018 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından Suriye’nin Afrin bölgesindeki terör hedeflerine yönelik, Zeytin Dalı Harekâtı olarak adlandırılan bir operasyon gerçekleştirilmiştir. Zeytin Dalı Harekâtı ile Suriye’nin kuzeyinde ulusal güvenliğe yönelik tehdit oluşturan terör unsurlarının etkisiz hale getirilmesi ve sınır güvenliğinin sağlanması amaçlanmıştır. Suriye’nin toprak bütünlüğünün korunması ve terör unsurlarının tam olarak etkisiz hale getirilmesi, harekâtın nihai hedefi olarak açıklanmıştır. 18 Mart 2018 tarihinde TSK ve ÖSO, bölgede kontrolü sağlamış ve Afrin terörden arındırılmıştır.

Medya ve terör bağlamında üzerinde en çok durulan konular, terör olaylarını haber yapan gazetecilerin bu olayları nasıl tanımladıkları, terörle ilgili hangi fikirlerin vurgulandığı, haberlerin Evrensel gazetecilik prensibi olan denge, objektiflik ve doğruluk ilkelerine uyup uymadığı, terör eylemlerinin nasıl çerçevelenerek haber yapıldığı, haberleri ne tür anlatımlar yoluyla inşa ettikleri gibi konular olmuştur. Haberin nasıl inşa edildiği ise medya kuruluşlarının yayın politikası, söylem ve ideolojilerine bağlıdır. Bu çalışma, medya kuruluşlarının, söylem ve ideolojiler yoluyla gerçekliği yeniden inşa ettiği hipotezinden yola çıkmış ve bu çerçevede Zeytin Dalı Harekâtına yönelik çıkan haberler incelemeye tabi tutulmuştur. Bu bağlamda, örneklem olarak seçilen Sözcü, Sabah, Cumhuriyet, Evrensel ve Hürriyet gazetelerinin internet sayfalarındaki haberler, van Dijk'in geliştirdiği eleştirel söylem çözümlemesi yöntemleriyle analiz edilmiştir. Yoğun haber akışı nedeniyle, beş farklı öne çıkan haberler incelemeye dâhil edilmiş ve çözümleme sadece başlıklar ve haber girişleri (Spotlar) çerçevesinde ele alınmıştır. Araştırma, gazetelerin Zeytin Dalı Harekâtı'na ideolojik perspektiften yaklaştığı ve söylemler yoluyla olayları yeniden inşa ettiği sonucuna ulaşmıştır.

1.1. DEAŞ Terör Örgütü ve Fırat Kalkanı Harekâtı

Suriye iç savaşının etkilerine doğrudan muhatap olan Türkiye, bilhassa 2013'ten bu yana ülke genelinde meydana gelen terör saldırıları sonucu, 24 Ağustos 2016'da Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) ile beraber Suriye'de Fırat Kalkanı olarak isimlendirilen askeri bir operasyon başlatmıştır. DEAŞ'ın Suriye sınırında bulunan Türk yerleşim yerlerini bombalaması, canlı bombalar ve saldırılarla Türk vatandaşlarını hedef alması (Gaziantep, Atatürk Havaalanı saldırısı bunlardan bazıları) ve Suriye'nin kuzeyinde YPG'nin etkinliğini arttırması ve kantonlar oluşturması ile operasyonun yapılması zaruri hale gelmiştir. Türkiye'nin "yaşamsal çıkarlarını ve varlığını" tehdit eden bu gelişmeler ve uğradığı ülkesel saldırılar karşısında Türkiye "son çare" olarak kuvvet kullanma seçeneğine başvurmuştur (Taşdemir ve Özer, 2017, 56).

Operasyonun hedefleri ve amaçları, sınır hattımızın terör unsurlarından temizlenmesi, DEAŞ ile mücadelede koalisyon güçlerine destek verilmesi olarak belirtile de operasyonun taktiksel ve stratejik düzeyde farklılaşan hedef ve amaçları vardır: DEAŞ'ı sınır bölgesinden uzaklaştırarak vatandaşların güvenliğini ve emniyetini sağlamak, Türkiye'nin toprak bütünlüğünü ve egemenliğini sağlamak, Türk Silahlı Kuvvetleri için kamuoyu desteğini

sağlamak, uluslararası diyalogu sağlamak, uluslararası medyayı terörle mücadelede kendi lehine çevirmek, PYD/YPG Terör örgütünün Suriye'nin kuzeyinde kontrol altına aldığı bölgeleri birleştirerek fiili olarak özerk bir bölge oluşturmasını engellemek, Türkiye'nin uzun vadede Ortadoğu ve Arap dünyasına ulaşımını garanti altına almak, Suriye'nin siyasi çözüm masasındaki konumunu güçlendirmek, Suriye'nin kuzeyinde oluşturulacak 40 km. genişliğinde, 90 km. uzunluğunda "güvenli bölge" oluşturmak ile Türkiye'ye yönelik Suriyeli sığınmacı akınlarını önlemek ve Türkiye'de bulunan Suriyelilerin geri dönüşüne imkân hazırlamaktır. Oluşturulan güvenli bölge ile Suriye'de oluşturulan iki kantonun bağlantısının kesilmesi ve Operasyon ile Suriye'nin toprak bütünlüğünün sağlanması ve terörizmin yayılmasının önlenmesi amaçlanmaktadır başvurmuştur. Üç aşamadan oluşan Fırat Kalkanı Operasyonunun birinci aşaması sınır hattının DEAŞ unsurlarından temizlenmesiydi. Türk Ordusu destekli ÖSO'ya bağlı güçlerin Cerablus'u alarak sınır hattı üzerinden Çobanbey'e ulaşmasıyla ilk aşama başarı ile tamamlanmış ve DEAŞ ile Türkiye arasındaki sınırdaşlığa son verilmiştir. Operasyonun ikinci aşaması fiili güvenli bölgenin güneye doğru derinlik kazandırılmasıydı. Bu çerçevede Türkiye, ÖSO'ya destek vererek operasyona doğrudan müdahil olmuş, Cerablus-Azez arasındaki köyler ve kasabalar DEAŞ'tan kurtarılmıştır. Operasyonun birinci ve ikinci aşamasından sonra çok sayıda Suriyeli mülteci güvenli alanlara yerleştirilmiş, ayrıca yerinden edilmiş çok sayıda Cerabluslunun evlerine geri dönmesine olanak sağlanmıştır. Fırat Kalkanı Operasyonun üçüncü aşaması ise Halep'in kapısı olan El-Bab'ın DEAŞ'ın elinden kurtarılması olarak açıklanmıştır ve El-Bab DEAŞ'ın elinden kurtarılarak güvenli bölge oluşturulmuştur (Aktaran: Taşdemir ve Özer, 2017, 55-57).

1.2. Terör Örgütleri ve Zeytin Dalı Harekâtı

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte yalnızlaşan Suriye, Türkiye'yle ilişkilerini geliştirmek zorunda kalmıştır. 1998 yılında iki ülke arasında imzalanan Adana Protokolü'yle Abdullah Öcalan'ın Suriye'den sınır dışı edilmesine karar verilmiştir. Ancak Abdullah Öcalan, 9 Ekim'de Suriye'den ayrılmadan birkaç gün önce beraberindeki kişilere, "Suriye'de parti örgütlenmesine gitmeleri" yönünde talimat vermiştir. Suriye İstihbarat Örgütü'nün kurulmaya çalışılan bu oluşuma sızarak tasfiyeler gerçekleştirmesi ile bu girişim başarısız olmuştur. Fakat 2003 yılında ikinci bir girişimle partileşme yoluna gidilmiş ve PYD kurulmuştur (Keskin, 2016, 10).

Terör örgütü PYD, 2011 yılının Mart ayında başlayan Suriye'deki halk ayaklanması ve sonrasında gelişen iç savaşta üçüncü yol olarak ifade edilen bir strateji benimsemiştir. PYD, mevcut çatışmaların Araplar arasında cereyan ettiğini ve dinsel-mezhepsel bir mücadele olduğunu dile getirmiş; kendilerinin bu çatışmaya doğrudan müdahil olmamaları gerektiğini savunmuştur. Ancak bu tutum, "pasif tarafsızlık" anlamına gelmemektedir. Suriye'deki iç savaşın zaman içinde derinleşeceği ve buna müteakip merkezi otoritenin zayıflayacağı düşüncesinden hareketle Kürt nüfusunun yoğun olarak yaşadığı bölgelerde kendilerine ait idari, siyasi, ekonomik ve güvenlik sistemleri oluşturma yönünde adımlar atılmıştır. (Aktaran: Kerman ve Efeğil, 2017, 169-170). 30 Ocak 2014 tarihinde PYD daha önce kanton oluşturduğu bölgelerde özerklik ilan etmiştir (Aktaran: Kerman ve Efeğil, 2017, 171). PYD, yasadışı ve gayri nizami yöntemler kullanarak bölgede etkinliğini artırdı. Devlet dışı aktör olmanın tüm belirtilerini üzerinde taşıırken eksik veya zayıf devlet otoritesinden faydalanarak kendi hedefleri doğrultusunda Kuzey Suriye'de terör faaliyetlerini sürdürdü (Acun ve Keskin, 2016, 7-8).

Türkiye'nin ulusal güvenliğini korumak amacı ile BM sözleşmesinin 51. Maddesi çerçevesinde, 20 Ocak 2018 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından Suriye'nin Afrin bölgesindeki Zeytin Dalı Harekâtı olarak adlandırılan bir operasyon gerçekleştirilmiştir. Zeytin Dalı Harekâtı ile Suriye'nin kuzeyinde ulusal güvenliğe yönelik tehdit oluşturan terör unsurlarının etkisiz hale getirilmesi ve sınır güvenliğinin sağlanması amaçlanmıştır. Harekât ile Afrin'de yerlerinden edilen mültecilerin ana vatanlarına güvenli bir şekilde geri dönüşünün sağlanması hedeflenmiştir. Suriye'nin toprak bütünlüğünün korunması ve terör unsurlarının tam olarak etkisiz hale getirilmesi, harekâtın nihai hedefi olarak açıklanmıştır.

Zeytin Dalı Harekâtı, 20 Ocak 2018 tarihinde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın, "Afrin operasyonu sahada fiilen başladı" açıklamasının ardından başlamış ve 18 Mart 2018 tarihinde TSK ve ÖSO, bölgede kontrol sağlanmış ve Afrin terörden arındırılmıştır. Bölgenin teröristlerden temizlenmesinin ardından, vatandaşların evlerine güvenli bir şekilde dönmesi için, terör örgütü üyelerince döşenen mayın ve el yapımı patlayıcıların temizlenmesi çalışmalarına ağırlık veren Mehmetçik, 208 mayın, 1129 el yapımı patlayıcıyı imha etmiştir. Bölgede arama-tarama faaliyetleri devam etmektedir (TRT, 2018).

2. Çatışma ve Terör Dönemlerinde Medya

Terör; korkutmak, yıldırım, sindirmek için siyasal amaçlı şiddet ve kuvvet kullanımınıdır. Amaçlı, sistematik, örgütlü ve simgesel bir eylemdir. Terör örgütleri, saldırdıkları düzenin yönetim ilişkilerini sarsmak amacıyla dikkat çekmeye, seslerini duyurmaya, güçlerini göstermeye çalışırlar. Terör eylemlerini de bir propaganda etkinliği olarak planlarlar. Böylece, bir yandan karşısında oldukları yönetim ilişkileri içinde yer alanları korkutup yıldırma, diğer yandan da kendi yandaşlarına moral vermeye çalışırlar. Bunu da ancak medya aracılığı ile yapabilirler. Dolayısıyla medyanın terör konusundaki yayınları teröristlerin amacına hizmet edebilir. Eylemlerin haberleştirilmesiyle, teröristlerin hedeflediği gibi topluma korku yayılmış olacak, haberin büyütülmesiyle de teröristlerin gücü abartılmış olacaktır. Bu durum, medyanın önüne bir dizi etik sorun çıkarır. Medya, terör olaylarını haber yaparsa teröristlerin amacına hizmet etmiş olacak, yapmazsa da kamuyu aydınlatma görevini yerine getirmemiş olacaktır (Uzun, 2011, 161). Bir Çin atasözü; “Bir kişiyi öldür, on bin kişiyi korkut” demektir. Günümüzde ise terör örgütleri, kitle iletişim araçlarını kullanarak bir kişiyi öldürüp, milyonları korkutmayı hedeflemektedir. Bu vasıta ile kitleleri ikna etmede, silahlı ve silahsız her türlü propaganda yönteminden faydalanmaktadırlar (Dinçyürek, 2005, 11).

Terör ve medya öteden beri iç içe olmuş iki alandır. Terörist eylemlerin birincil amacı medyanın ilgisini çekmektir. Terör medyayı kullanarak toplumsal infial yaratmaya çalışırken, medya da terör olaylarını abartarak ve manipülasyon malzemesi haline getirerek, aynı sahneleri sürekli tekrar ederek reyting ve maddi kazanç elde etmektedir. Hatta medyada olaylar dramatikleştirilerek, kan, gözyaşı ve acıyla sulandırılarak verilmekte; topluma korku pompalanmaktadır. Ne yazık ki medya için bu gibi kötü olaylar her zaman en iyi haber konusu olarak görülmektedir (Devran, 2015, 89). Medya, terör haberlerini sunarken, ceset görüntüleri, kan izleri vb. yayınlanabilmektedir. Haberleri çocukların da izleyebileceği dikkate alınır, bu görüntüler toplumun ruhunda çok derin yaralar açabilir. Toplum korkuyla “hipnoz” ederek duyarsızlaştırılabilir ve karamsar hale getirebilir (Dinçyürek, 2005, 12).

Terör örgütlerinin amacı gündemi belirlemek, gündemi şekillendirmek ve gündemi saptırmak olabilir. Bunun için de farklı zamanlarda değişik eylem planlaması yapmaktadırlar. Terör örgütleri kendilerini güçlü ve bitirilemez

gösterebilir ve bu konuda kamuoyunda yaygın bir kanaat oluşturabilirse, kamuoyu baskısıyla siyasi iktidarın kendileriyle masaya oturmasını, müzakerelere etmesini sağlayabilirler. Eğer bir ülkede toplumsal güvenlik sağlanmıyorsa, bireyler yaşama korkusu çekiyorsa, artık tarafların uzlaşmasından başka çare kalmamış gibi bir kanaat kamuoyunda hâkim kılınırsa siyasi iktidar teröristlerle dolaylı da olsa görüşme yapmak zorunda kalabilir. Öte yandan medyanın yaptığı sorumlu ve yurtsever yayıncılık neticesinde toplum ortak tehdit ve terör karşısında bir araya gelip kenetlenilebilir, yönetime destek vererek onu motive edebilir ve terörist örgütün silahları bırakmasını da sağlayabilir. Sözelimi Madrid caddelerinde bir milyondan fazla kişinin terörü protesto etmesi ETA örgütünün silahlarını bırakmaya mecbur etmişti (Devran, 2015,89-90).

Terörist örgütler medyada yer alarak zamanla adına eylem yaptıklarını iddia ettikleri toplum kesimlerinin meşru temsilcisi haline gelebilmenin yollarını aramaktadır. Bunun için medyanın kendilerini yasal, kabul edilmiş muhatap olarak görmesini, dolayısıyla röportajlar yapmasını ve programlarına konuk olarak almasını sağlamaya çalışırlar. Bu süreçte örgüt yöneticilerinin tanımlanış biçimi, bu yönde kullanılan dil de bu meşrulaştırma sürecine katkı sağlamaktadır. Öte yandan medyanın verdiği haberler terör örgütüne meşruluk ve itibar kazandırabildiği gibi, terör elemanlarını cesaretlendirebilir ve toplumda infiale yol açabilir (Devran, 2015, 91).

Medya ve terör bağlamında üzerinde en çok durulan konular terör olaylarını haber yapan gazetecilerin bu olayları nasıl tanımladıkları, yorumcuların ve köşe yazarlarının ne tür anlatımlar inşa ettikleri ve terörle ilgili hangi fikirlerin veya görüntülerin tekrar tekrar vurgulandığı, haberlerin Evrensel gazetecilik prensibi olan denge, objektiflik ve doğruluk ilkelerine uyup uymadığı, aynı terör olayını farklı ülkelerin nasıl tanımlayıp ele aldığı, terör eylemlerinin nasıl çerçevelenerek haber yapıldığı, terör olaylarıyla ilgili haberlerin kamuoyunu nasıl etkilediği gibi konular olmuştur. Medya, haberleri hazırlarken hükümet politikalarını destekleyecek şekilde çerçeveleme yaparak haberde hükümet yetkilileri, güvenlik görevlileri ve hükümete yakın uzman isimlerin görüşlerine başvurabilmektedir. Bu tür bir yaklaşım terörle mücadelede güvenlik güçlerini motive edebilir, kamuoyunun moralinin güçlü olmasını sağlayabilir ve terör örgütü mensuplarını ve destekçilerini demoralize edebilir. Bunun aksine medya teröristleri meşru, sempatik ve sevimli göstererek

toplum içerisinde karşılık bulmasını da sağlayabilir; terörist grupları cesaretlendirerek başka terörist eylemlerin gerçekleştirilmesini teşvik edebilir ve terörün yaygınlaşmasına yol açabilir. Dahası medya, terörist eylemleri devletin baskıcı politikaları karşısında gerçekleştirilen meşru eylemler olarak da gösterebilir.

6112 sayılı yasa, yayın hizmet ilkelerinde yayınlarla ilgili olarak, “yayınlar terörü övemez ve teşvik edemez, terör örgütlerini güçlü ve haklı gösteremez, terör örgütlerinin korkutucu ve yıldırıcı özelliklerini yansıtıcı şekilde olamaz. Terör eylemini, faillerini ve mağdurlarını terörün amacına hizmet eder şekilde sunamaz.” hükmünü getirmektedir. (Madde 8-d)

Dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, 10 Ekim 2011’de Başbakanlık Resmi Konutu’nda basın yayın kuruluşlarının sahipleri ve genel yayın yönetmenleriyle bir araya geldi. Toplantı sonucunda ortak bir deklarasyon yayınlamak için basın kuruluşlarının terör olaylarında uyması gereken kuralları belirlediler. Bu kurallardan bazıları şöyledir (Uzun, 2011, 161):

Haber Ajansı;

1. Toplumunu şiddete, teröre, etnik ayrımcılığa sevk edecek veya halkı sınıf, ırk, dil, inanç, cinsiyet ve bölge farkı gözeterek kin ve düşmanlığa yöneltecek yayın yapmayı reddeder.
2. İnsanlar arasında nefret duygularını oluşturacak; korkuya, kaosa, düşmanlığa, paniğe ve yıldırganlığa neden olacak her türlü yayın ve yaklaşımlardan uzak durur.
3. Terör ve şiddet olaylarında haberlerini abartısız, objektif verilere dayanarak ve mümkün olduğunca yetkili bir kaynağa dayanarak yayımlar.
4. Suç ve terör örgütlerinin doğrudan veya dolaylı propagandası niteliği taşıyan yayın yapmaz.
5. Terör örgütlerinin dilini, jargonunu, tanımlarını, imajlarını ve imalarını terörün propagandasına yardımcı olacak şekilde kullanmaz.
6. Herhangi bir terör olayı yaşanması halinde, elde ettiği haber ve görüntüleri toplumsal fayda ve dayanışmayı dikkate alarak abonelere ulaştırır, sansasyonel içerik ve görüntülere yer vermez.

Kuşkusuz medyanın terör haberlerinde nasıl bir söylem kullandığı, hangi görsellere ve retoriksel unsurlara yer verdiği araştırmalarda cevabı aranan öncelikli sorular arasında yer almaktadır. Söylem özellikle söylemde bulu-

nan gazetecinin ve medya kuruluşunun terör örgütüne ilişkin yaklaşımını ve niyetini ortaya koyması ve dolayısıyla terörist örgütün propagandasının yapılıp yapılmadığının anlaşılması bakımından önemlidir (Devran, 2015,90-92).

3. İdeoloji ve Söylemlerin Habere Etkisi ve Teun A. van Dijk'ın Söylem Çözümlemesi Modeli

İdeoloji, en basit ifadeyle tüm sosyal sınıfları içeren bir olgu olarak tanımlanır ve bu sebeple ideolojik düzen, tüm sosyal sınıfların çıkarını gözetir bir şekilde oluşturulması gerekmektedir. Toplumsal yaşamla ilgili düşünce, anlamlar ve sembolik temsillerin bütünü olarak ifade edilen ideoloji, bu noktada kültürle çakışmaktadır. Farklı toplumsal anlam ve değerlerin çatıştığı toplumsal bir düşünce sistemi olan ideoloji, toplumsal iktidar ilişkilerini oluşturan düşünce ve anlamlardır ve bu toplumsal iktidar ilişkileri sayesinde oluşur Medya ise, bu anlamda, belli güvenilir kaynaklar aracılığıyla egemen ideolojinin ve dolayısıyla söylemin dağıtımcısı veya yeniden üreticisi olarak ifade edilmektedir. Eleştirel yaklaşıma göre, haberler yapılandırılmış bir süreçtir ve haber üretim süreci, haberin nesnel ve tarafsız olarak yansıtılabileceği yanılması üzerine kurulmuştur (Aktaran: Karaduman ve Akbulutgiller, 2018, 15).

- İdeoloji, son derece karmaşık bir yapılanmayı ifade etse de ideolojiyi, kitle iletişim araçlarında görünür kılan en temel unsur, ideolojinin dil yoluyla kendini yeniden üretme biçimleridir. Toplumsal ilişkiler ancak dil dolayısıyla gerçekleşen pratikler olduğundan, ideoloji, toplumsal anlamın belirlenmesi/sabitlenmesi olarak söylem kavramı aracılığıyla ele alınır (Üşür, 2008:8). Dili kullananların seçtikleri sözcükler, sözcük öbekleri, konuşma biçimi, anlatımı ve hatta cümle kurma yetileri, söylemin oluşmasında çok büyük etken olduklarından, dilin kullanımıyla söylem oluşur (İnceoğlu ve Çomak, 2009, 35)
- Eleştirel söylem çözümlemesi, öncelikle sosyal ve politik bağlamda konuşma ve metine dayandırılan ve yeniden üretilen kamusallaşmış eşitsizlik, egemenlik ve toplumsal güç kullanımı şekillerine çalışan analitiksel söylem araştırmasının bir türüdür. Bu muhalif (çoğunluktan ayrılan) araştırmayla, eleştirel söylem analizciler, böylece anlamak, açıklamak ve sonuçta toplumsal eşitsizliğe direnmek için açık bir pozisyon almaktadır (Umunç,

2013, 309) Eleştirel söylem çözümlemesi, haberde yer alan ideolojik unsurların seçilen dil formları içerisinde yerleştirildiği ve kolayca görünemeyeceği noktasından hareket etmekte ve haber söylemine yerleşmiş ideolojik unsurların ancak eleştirel söylem çözümlemesi ile ortaya konabileceğini vurgulamaktadır. Bu nedenle, medya dilinin rolünün eleştirel bir şekilde çözümlenmesi gerekmektedir. (Özer, 2008: 400). “Bakmak ve görmek arasındaki farkın bilimsel yöntemleştirilmesi” olarak da düşünülebilecek Eleştirel Söylem Çözümlemesi, haberde yer alan ideolojik unsurların seçilen dil formları içerisinde yerleştirildiği ve kolayca görünemeyeceği noktasından hareket etmektedir (Doruk, 2013, 114).

Haber söyleminin yaratılmasında, ideolojik görüşlerin açığa çıkarılması açısından özellikle terör olayları söz konusu olduğunda farklı haber sunumlarıyla karşılaşmaktadır. Seçilen sözcüklerin, ifade biçimlerinin ve cümle yapılarının olayları, olguları anlama ve anlamlandırmada kamuoyu üzerinde etkin bir rol oynadığı söylenebilir. Bu yüzden medyanın terör haberleri konusundaki sorumluluğu devletin resmi ideolojisini tehlikeye atma olasılığı nedeniyle diğer toplumsal kurumlara göre daha önem taşımaktadır. Terör haberlerinin medyada yer alması, terörizmin haber edilmesi yoluyla eylemin ve eylemcilerin meşruluk kazanacağı, yayınlarla ulusal güvenliğin ve sivil halkın yaşam güvencesinin tehlikeye düşeceği gibi gerekçelerle terör haberlerine çeşitli sınırlamalar getirilmiş, terör haberciliğinde devlet kontrolünde ve denetiminde bir söylem gelişmiştir (Karaduman ve Batu, 2011, 361).

Teun A. van Dijk, haber anlatisını sentaktik ve semantik olmak üzere iki dilsel çözümleme türünde ele almaktadır. Sentaktik çözümlemede, analiz birimi olarak haber metninde kullanılan cümlelerin gramatik yapılarına odaklanırken, semantik çözümlemede ise sözcüklerin, cümlelerin, kısaca bütün söylemin anlamı üzerinde durulması öngörülmektedir. van Dijk’in eleştirel söylem çözümlemesi modeli makro yapının ve mikro yapının ayrı ayrı çözümlendiği iki ana bölümden oluşmaktadır. Makro yapı incelemesi haber anlatisında işlenen temayı yansıtan, haber üretiminde kullanılan şemanın incelenmesidir. Haber üretimi profesyonel rutinler altında sürekli olarak yapılmakta ve bu üretim bir şema tarafından organize edilmektedir. Başlıklar, haber girişleri, ana olay, haber kaynakları, ardaan ve bağlam bilgisi, olayın taraflarının yorumları/değerlendirmeleri, fotoğraflar vb. unsurlar makro yapı içerisinde ele alınmaktadır (Aktaran: Özer, 2001: 83)

Van Dijk'ın modelinde çözümlemenin yapıldığı bir diğer bölüm de mikro yapıdır. Mikro yapı çözümlemesinde; sentaktik çözümleme, bölgesel uyum, sözcük seçimleri ve retorik çözümlenmeleri yapılmaktadır. Sentaktik çözümlemede cümlelerin basit/karmaşık, aktif/pasif yapılarına bakılarak bir analiz yapılmaktadır. Haber metninde kullanılan sözcükler de ideolojik yapılanmanın anlaşılması açısından mikro yapı içinde analizi edilmektedir. Sözcük seçimlerine bakılarak sosyal aktörler hakkındaki temel inanç ve ideolojiler ortaya konmaktadır. Bölgesel uyum olarak adlandırılan çözümlemede ise haber metninde ardı ardına gelen cümleler arasında oluşturulmaya çalışılan nedensel, işlevsel ve referansal ilişkiler ortaya çıkarılmaya çalışılmaktadır (Aktaran: Doruk, 2013, 115-116).

4. Araştırma Bulguları

Çalışmada; Sözcü, Sabah, Hürriyet, Cumhuriyet ve Evrensel gazetelerinin internet sayfaları amaçlı örneklem esasına göre seçilmiştir. Sabah, Hürriyet ve Sözcü gazeteleri Türkiye'de tirajı en yüksek ve en çok takip edilen üç gazete olması bakımından örnekleme alınmıştır. Diğer taraftan örneklemin temsil gücünü arttırmak için farklı yayın politikalarına ve ideolojilere sahip olan gazetelerin internet sayfaları örnekleme dahil edilmiştir.

Bahsi geçen gazetelerin internet sayfaları, 20 Ocak 2018 – 20 şubat 2018 tarihleri arasında incelenerek, Zeytin Dalı Harekâtı ile ilgili 890 adet haber tespit edilmiştir. Yoğun haber akışı nedeniyle, beş farklı öne çıkan haberler incelemeye dâhil edilmiş ve çözümleme sadece başlıklar ve haber girişleri (Spotlar) çerçevesinde ele alınmıştır.

Kilis'e Yapılan Roketli Saldırıya Yönelik Çıkan Haberler Haber Başlıkları

1. *PYD/PKK'dan Kilis'de camiye roketli saldırı (Sabah, 24 Ocak 2018)*
2. *Teröristler camiye roket attı! (Hürriyet, 24 Ocak 2018)*
3. *Kilis'e roketli saldırı: 2 ölü, 11 yaralı (Evrensel, 24 Ocak 2018)*
4. *Kilis'te camiye roket düştü (Cumhuriyet, 24 Ocak 2018)*
5. *Kilise ikinci roketli saldırı! 2 kişi öldü, çok sayıda yaralı var (Sözcü, 24 Ocak 2018)*

Haberin en genel çerçevedeki anlamsal çerçevesini ortaya koymak için incelenmesi gereken birincil öğeler; başlıklar ve spotlardır. Bazı önermeler, öne konulan tümcelerde bazılarıysa metnin ya da konuşmanın sonunda yer alan tümcelerde ifade edilir. Genel olarak, tümcelerde olduğu gibi bir metnin başında ifade edilen bilgi, böylece fazladan bir vurgu alır: ilk önce o okunduğu için metnin geri kalanının yorumu üzerinde en sonda ifade edilen bilgiye göre daha fazla denetime sahip olacaktır. Gazetede haber başlıkları, sunuş özetleri, bilimsel bir makaledeki başlıklar ve özetler bunun tipik örnekleridir (Van Dijk, 2003). Dolayısıyla ana başlık, haberin en önemli konusunun ifadesidir ve dünya basınında haber başlıklarının birçoğu bu türden başlıkların çeşitlemesidir. Birçok okuyucu, yalnızca başlıklara bakarak, haberle ilgili genel bilgi edinmektedir (akt. Umunç, 2015: 196).

Örneklemeimize ait haber başlıklarını incelediğimizde, zaman, içerik ve aktörler gibi konuyu niteleyen, açıklayan ve tarif eden yeterli derecede bilgi içermediği dikkat çekmektedir. Bu noktada haber başlıklarında enformasyon eksiltimine gidildiği ve yüklemi olmayan bazı ifadelerle taraflı kurgulama yapıldığını söylemek mümkündür. 1 ve 2 numaralı haber başlıklarına baktığımızda olayın bir terör saldırısı olduğu vurgulanmış ve faili bildirilmiştir. 3, 4, 5 numaralı haber başlıklarında ise olayın kim veya kimler tarafından yapıldığına dair herhangi bir açıklama bulunmamaktadır. 2 numaralı haberde olayın nerede yaşandığına dair herhangi bir bilgi verilmemiştir. 1, 2 ve 4 numaralı haber başlıklarında ise ölü ve yaralılarla ilişkin bilginin yansıtılmadığı dikkat çekmektedir. Ayrıca saldırıda bir eve de roket isabet etmiştir. Başlıkların genelinde daha çok caminin ön plana çıkarılması dikkat çekmektedir.

Haber Girişleri (Spotlar)

Van Dijk'a göre, haber, söz merkezli (logocentric) kültürün bir öyküleme biçimidir. Tüm haber metinlerinde anlatıcı (narrator) vardır. Haber, kendine özgü kuralları olan bir anlatıdır. Klasik öyküleme biçiminden kısmen de olsa farklıdır. Haberde olaylar arasında kurulan nedensel ilişkiler çoğu kez zamansal bir sıra düzen izlemez. Haberin öyküsü olayın detayına ilişkin bir açıklama ile başlayabilir. Yine kaynaklardan alınan bir cümle başlığa çıkabilir. Habere özetle girilmesi, metni döngüsel (circular) bir ritme oturtur. Haber olan olayın çerçevelenmesi, haberin özet girişi içinde olur. Gazete metinlerinde bu özet girişi oluşturan başlık, alt başlık, giriş cümleleri, spot paragrafları ve fotoğraflardır (akt. İnal, 1996: 101).

Başlıklarda verilen enformasyonun detaylandırıldığı ve haberin gövdesine geçişi sağlayan haber girişleri, genel olarak haber metninin özeti niteliği taşır. Habere konu olan olay, zaman ve taraflar hakkında ifadelerin yer aldığı bölümdür. Çözümleme sonucunda elde edilen haber spotları şöyledir;

Afrin'deki terör örgütü PYD/PKK'lı teröristler tarafından Kilis'teki bir camiye roketli saldırı yapıldı (Sabah, 24 Ocak 2018).

Suriye'nin Afrin kentindeki terör örgütü PKK/YPG mevzilerinden ateşlenen iki roketten biri, bugün saat 18.15'te Kilis'in Cumhuriyet Caddesi'nde bulunan tarihi Çalık Camisi'ne, diğeri de 25 dakika sonra saat 18.40'ta 100 metre uzaklıktaki Kazım Karabekir Mahallesi'ne isabet etti. Hain saldırıda camide bulunan 2'si ağır 8 vatandaş yaralandı. Evde bulunan 4'ü çocuk 5 kişi ise dumandan etkilendi. Hastaneye kaldırılan yaralılarından ikisi kurtarılmayarak hayatını kaybetti (Hürriyet, 24 Ocak 2018).

Saat 18.15'te Kilis'in Cumhuriyet Caddesi'nde bulunan tarihi Çalık Camisi'ne ve 25 dakika sonra saat 18.40'ta 100 metre uzaklıktaki Kazım Karabekir Mahallesi'ne toplam 2 adet roket mermisi düştü (Evrensel, 24 Ocak 2018).

Suriye'nin Afrin bölgesinden Kilis'e 2 roket düştü. Gönderilen bir roket Kilis kent merkezinde akşam namazını kılan cemaatin bulunduğu tarihi camiye düştü. Saldırıda 2 kişi öldü, 11 kişi yaralandı (Cumhuriyet, 24 Ocak 2018).

Suriye'nin Afrin kentindeki terör örgütü PKK/YPG mevzilerinden ateşlenen iki roketten biri, dün saat 18.15'te Kilis'in Cumhuriyet Caddesi'nde bulunan tarihi Çalık Camisi'ne, diğeri de 25 dakika sonra saat 18.40'ta 100 metre uzaklıktaki Kazım Karabekir Mahallesi'ne düşüp patladı. Gelen son dakika bilgisine göre saldırıda yaralılarından bir kişi daha hayatını kaybetti. Böylece saldırıda şimdiye kadar iki kişi hayatını kaybederken yaralı sayısının 11 olduğu belirtildi (Sözcü, 24 Ocak 2018).

Haber girişlerinde dikkat çeken temel nokta; habere konu olan olayların kapsamlıca ve çok yönlü sunumu yerine, sınırlı bir perspektiften sunulmasıdır. Söz konusu haber girişlerinde bazı bilgiler verilmeyerek veya bazı bilgiler vurgulanarak, gerçeklik yeniden inşa edilmiştir. Bu noktada enformasyon eksiltimi ve manipüle edici bir kurgulamanın varlığı söz konusudur.

Öncelikle haber girişlerinde ne, ne zaman, nerede, nasıl, neden ve kim sorularının karşılıklarının olup olmadığının değerlendirilmesi gerekmektedir. Başlıklardaki ideolojik söylemlerin spotlarda da devam ettiği görülmektedir. Sabah gazetesinin verdiği haber girişinde ana olaya ilişkin bilgilerin hala verilmemiş olduğu ve olayın okuyucuya aktarılmadığı tespit edilmiştir. Diğer taraftan olayın Afrin'deki teröristlerce yapıldığının altı çizilerek, Suriye'deki terör mevzilerinin Türkiye için bir tehdit oluşturduğu ve dolayısıyla Zeytin Dalı Harekatı'nın önemi vurgulanmıştır. Olayın faileri hakkında başlıkta herhangi bir açıklamada bulunmayan Evrensel ve Cumhuriyet gazeteleri, haber girişinde de herhangi bir açıklamada bulunmamışlardır. Buna karşı başlıkta failden bahsetmeyen Sözcü gazetesi, haber girişinde olayın failini belirtmiştir.

Afrin'de Kimyasal Silah Kullanıldığı İddiasına Yönelik Çıkan Haberler

Başlıklar

- 1. Suriye Resmi Haber Ajansı SANA: Afrin'de Gaz Kullanılıyor (Evrensel, 17 Şubat 2018)**
- 2. Türkiye'den Çok Sert Tepki: Yalanı Kes! (Sabah, 17 Şubat 2018)**
- 3. Beyaz Saray: İhtimal Dışı (Sözcü, 18 Şubat 2018)**
- 4. Beyaz Saray'dan Türkiye'nin Afrin'de Kimyasal Silah Kullandığı İddialarına Açıklama (Cumhuriyet, 18 Şubat 2018)**
- 5. Beyazsaray da yalanladı: Olasılık Dışı (Hürriyet 18.02.2018)**

Haber başlıklarında en dikkat çekici husus, gazetelerin söz konusu olay ile ilgili farklı kaynakları muhatap alarak, haberi ideolojilerine göre yeniden inşa etmeleridir. Kaynak seçimi gazetelerin yayın anlayışına göre seçilmekte ve bize ideolojileri hakkında ipuçları vermektedir. Gazeteler haberlerini belirli bir kaynağa dayandırarak haberlerinin güvenilir, nesnel, tarafsız ve meşru olduğunu iddia etmektedirler. Ancak eleştirel bir bakış açısıyla incelendiğinde gazetelerin seçtiği haber kaynakları, insanların olay hakkında nasıl bir tutum takınacağı ve olayın hangi çerçevede düşünülmesi gerektiği hakkında bilgi verir. 1 numaralı haber başlığı Suriye'nin haber ajansı SANA'yı haber kaynağı olarak tercih etmektedir. Söz konusu başlıkta 'Afrin'de Gaz Kullanılıyor' ifadesiyle kanıtlanmamış bir olayın, kesin bir yargı ile verildiği ve

bu kanaatin bir iddia olarak sunulmadığı dikkat çekmektedir. Bu kesin yargının retoriksel açıdan bakıldığında insanlarda korku ve endişe uyandırdığı söylenebilir. 2 numaralı başlık ise Dış İşleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun Twitter'dan yapmış olduğu açıklamaları kaynak olarak muhatap almış, ancak bunu başlıkta belirtmeyerek açıklamanın Türkiye'den geldiğini ifade etmiştir. 3, 4 ve 5 numaralı başlıklara baktığımızda haber kaynağı olarak Beyaz Saray'ın muhatap alındığı görülmektedir. Ayrıca 2, 3 ve 5 numaralı başlıklarda söz konusu açıklamanın ne için yapıldığı belirtilmemiş ve enforsiyon eksiltimine gidilmiştir.

Haber Girişleri (Spotlar)

Suriye resmi haber ajansı SANA, Türkiye'nin Afrin'e yönelik gerçekleştirdiği askeri operasyonda zehirli gaz kullandığını iddia etti (Evrensel, 17 Şubat 2018).

Esad rejiminin haber ajansının "Türkiye Afrin'de kimyasal silah kullandı" haberi, Dış İşleri Bakanı Çavuşoğlu tarafından «Yalanı kes!» tweet'iyle yalandı (Sabah, 17 Şubat 2018).

Türkiye'nin Afrin'de kimyasal silah kullandığı iddialarına karşılık Beyaz Saray'dan ilk açıklama geldi. Afrin'den hastanede oksijen maskesi takmış kişilerin görüntüleri gönderilirken iddialar doğrulanamadı (Sözcü, 18 Şubat 2018).

Beyaz Saray, Türkiye'nin Afrin'de kimyasal silah kullandığı iddiaları hakkında "son derece olasılık dışı" açıklamasını yaptı (Cumhuriyet, 18 Şubat 2018).

Beyaz Saray, terör örgütü yandaşlarının sosyal medyada yaydığı 'Türkiye'nin Afrin'de kimyasal silah kullandığı' iddialarına ilişkin, ABD'nin bunu "son derece olasılık dışı" olarak gördüğünü ifade etti (Hürriyet, 18 Şubat 2018).

Evrensel gazetesi başlıkta iddia olarak belirtmediği yargıyı, haber başlığında iddia olarak sunmuştur. Aynı gün TSK, Dış İşleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu ve Beyaz Saray'dan da konu hakkında açıklama gelmesine rağmen sadece Suriye haber ajansı SANA'nın açıklamalarını muhatap alması dikkatlerden kaçmamıştır. Sabah gazetesi, Dış İşleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun açıklamalarından aldığı, 'Yalanı Kes' ifadesi ile retoriksel olarak Suriye haber

ajansının ortaya attığı iddiaları alaya aldığı söylenebilir. Sözcü gazetesi ise Afrin’de hastanede oksijen maskesi takmış kişilerin görüntüleri olduğu vurgulanırken, buna rağmen iddiaların doğrulanmadığına dikkat çekmiştir. Hürriyet gazetesi söz konusu iddianın terör örgütleri yandaşları tarafından sosyal medyada yayıldığını vurgulamıştır. Bütün gazetelerin söz konusu iddiaların muhatabı TSK’nın açıklamalarını haber kaynağı olarak tercih etmesi, daha çok yabancı kaynakları muhatap alması gözden kaçmamıştır.

Afrin’de 11 Şehit Verdiğimiz Olaya İlişkin Haberler

Başlıklar

- 1.** *Afrin operasyonunda 22. gün: 11 asker hayatını kaybetti (Evrensel, 10 şubat 2018)*
- 2.** *Afrin’de yüreğimize 11 kor düştü (Sabah, 10 şubat 2018)*
- 3.** *Yüreğimiz yandı... Zeytin Dalı Harekâtı’nda 11 asker şehit oldu (Hürriyet, 11 şubat 2018)*
- 4.** *Afrin’de acı gün: 11 şehit, 11 yaralı (Cumhuriyet, 10 şubat 2018)*
- 5.** *Zeytin Dalı Harekâtı şehitleri ciğerimizi yaktı! Afrin’de 11 şehit 11 yaralı (Sözcü, 10 şubat 2018)*

Haberlerde tercih edilen sözcükler, gazetenin sahip olduğu dünya görüşünü yansıtması açısından oldukça önemlidir. 1 numaralı başlıkta Evrensel gazetesi Zeytin Dalı Harekâtı’nda şehit düşen askerler için ‘hayatını kaybetti’ ifadesini kullanması gazetenin ideolojisi hakkında bize ipucu vermektedir. 2 numaralı başlıktaki ‘yüreğimize 11 kor düştü’ tanımlamasına baktığımızda, retoriksel açıdan metafor kullanılmıştır. 2, 3, 4 ve 5 numaralı haberlerde kullanılan ‘yüreğimiz yandı’, ‘ciğerimizi yaktı’, ‘acı gün’, ‘yüreğimize kor düştü’ gibi ifadelerle duygular sansasyonel bir şekilde ön plana çıkarılmış ve toplumun şehitlere olan üzüntüsü istismar edilmiştir.

Haber Girişi

Türk Silahlı Kuvvetlerinin Afrin’e yönelik operasyonunun 22. gününde Hatay’da bir helikopter düştü. Operasyonda 11 asker hayatını kaybetti (Evrensel, 10 şubat 2018).

Afrin Harekâtı’nda çıkan çatışmalarda 9 kahraman askerimiz şehit oldu. Birliklerimize desteğe giden bir Atak helikopteri kaza kırma uğradı, 2

askerimiz şehit düştü. Zeytin Dalı Harekâtı'nın 22. gününde öldürülen terörist sayısı 1180'e ulaştı (*Sabah*, 10 şubat 2018).

Zeytin Dalı Harekâtı üçüncü haftayı geride bırakırken, dün Genelkurmay Başkanlığı'ndan peş peşe gelen açıklamalar yürek dağladı. Harekâtın 22'nci gününde 11 asker şehit oldu, 11 asker de yaralandı. Türk Silahlı Kuvvetleri dünkü operasyonlarda 86 teröristin etkisiz hale getirildiğini duyurdu. TSK, bugün yaptığı açıklamada çatışmalarda 1 Mehmetçiğin daha şehit düştüğü bilgisini paylaştı. Şehit askerlerden 9'u aynı birlikte görev yapıyordu (Hürriyet, 11 şubat 2018).

Afrin'e yönelik Zeytin Dalı harekâtından dün 11 şehit haberi geldi. TSK ardına yaptığı açıklamalarda, Afrin'deki kara operasyonunda 9 askerin şehit olduğunu, 11 askerin de yaralandığını duyurdu. Şehit uzman çavuşlar Enes Sarıaslan, Burak Akalın, Oğuzcan Ekiz, Hüseyin Şahin, Halis Koca ve şehit Astsubay Üstçavuş Hasan Kuş'un aileleri acı haberlerle yıkıldı. Öğle saatlerinde TSK'nin ATAK tipi helikopteri Hatay'ın Kırkhan ilçesinin karşı tarafına düştü. Kazada Üsteğmen Erdem Mut ile Yüzbaşı Mehmet İlker Karaman şehit oldu (Cumhuriyet, 10 şubat 2018).

Hainlere yönelik Afrin'de başlatılan Zeytin Dalı Harekâtı hız kesmeden devam ediyor. Ancak maalesef operasyonun 22. gününde acı haberler peş peşe geldi. Genelkurmay, dün 11 askerimizin şehit olduğunu açıkladı. Ayrıca yapılan duyurularda 39 teröristin de öldürüldüğü belirtildi (Sözcü, 10 şubat 2018).

Evrensel gazetesi başlıkta şehit düşen askerler için kullandığı 'hayatını kaybetti' ifadesini haber girişinde de kullanmaya devam etmiştir. Ayrıca haber girişinde enformasyon eksiltimine gidildiği de gözlenmiştir. Askerlerimizin 9'u teröristlerle çıkan çatışma sonucu şehit olmuştur. 2 askerimizde düşen helikopter sonucu şehit olmuştur. Evrensel gazetesi haber girişinde sadece düşen helikopter ile ilgili bilgi vermekte ve ardından 11 askerin 'hayatını kaybettiğini' vurgulamaktadır. Askerlerimizden 9'unun teröristlerle yaşanan çatışma sonucu şehit olduğu bilgisi yer almamaktadır. Sabah, Hürriyet ve Sözcü gazeteleri haber girişlerinde biz-öteki vurgusunu ön plana çıkaracak şekilde öldürülen terörist sayısını açıklamışlardır. Cumhuriyet gazetesi şehit ailelerine ithafen, 'aileleri acı haberlerle yıkıldı' ifadesine yer vermiştir. Şehit haberlerinde, şehit ailelerinin acısına, üzüntüsüne vurgu yapmak habercilik

etiği açısından uygun olmamakta ve medya kuruluşları istemeden de olsa, terör örgütlerinin taraftarlarına moral vermekte ve terör örgütlerinin hedeflediği korkutma, sindirme, yıldırma amaçlarına hizmet etmektedir.

Zeytin Dalı Harekatı'na Karşı Çıkan 170 Yazar ve Akademisyenin Yayınladığı Bildiri Üzerine Çıkan Haberler

Başlıklar

- 1. Erdoğan 'savaşa hayır' diyen aydınları 'hain' ilan etti (Evrensel, 28 Ocak 2018)*
- 2. Bu sözde aydınlar terör şakşakçısı (Sabah, 26 Ocak 2018)*
- 3. Erkan Akçay: PKK'ya ses çıkarmayanların Zeytin Dalı Operasyonunu hedef alması ihanet dilidir (Hürriyet, 23 Ocak 2018)*
- 4. Erdoğan '20 şehidimiz var' dedi, 'Savaşa hayır' diyen aydınları 'hain' ilan etti (Cumhuriyet, 28 Ocak 2018)*
- 5. Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan Afrin bildirisine imza atanlara sert tepki (Sözcü, 28 Ocak 2018)*

Haber başlıklarına baktığımızda, Zeytin Dalı Harekatı'na karşı çıkan bildiriye imza atanlar için farklı tanımlamalar söz konusudur. 1 ve 4 numaralı haber başlıklarında, söz konusu bildiriye imza atan kişiler savaşa hayır diyen aydınlar olarak tanımlanmıştır. 2 ve 3 numaralı haber başlıklarında ise bildiriye imza atanlara yönelik, sözde aydınlar, terör şakşakçıları, ihanet dilini kullananlar gibi tanımlamalar yapılmıştır. 5 numaralı haberde ise imza atanlara karşı herhangi bir tanımlama söz konusu değildir. 1 ve 4 numaralı haber başlıklarında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın savaşa hayır diyen aydınları hain ilan ettiğine yönelik bir ifade kullanılmış ve Cumhurbaşkanı Erdoğan, savaş yanlısı, savaştan beslenen, savaşa karşı çıkanlara müsamaha göstermeyen bir kişi olarak ötekileştirilmiştir. 4 numaralı haber de ayrıca 20 şehidin olduğunun altı çizilmiş ve savaşa hayır diyen aydınların ne kadar haklı olduğu vurgulanmıştır.

Haber Girişleri (Spotlar)

AKP Genel Başkanı Tayyip Erdoğan savaş güzellmelerine Çorum'da devam etti. Erdoğan barış çağrısı yapan aydınları da hainlikle suçladı (Evrensel, 28 Ocak 2018).

Sözde aydınların ihanet bildirisine tepki gösteren Başbakan Yardımcısı Bozdağ: “Bunlar bildik tipler, terör örgütünün şakşakçıları” dedi (Sabah, 26 Ocak 2018).

MHP Grup Başkanvekili Erkan Akçay “PKK’ya ses çıkarmayanların, PKK’nın katliamlarına göz yumanların, güvenlik güçlerimizin Zeytin Dalı Operasyonu’nu hedef almaları PKK propagandasından başka bir anlam taşımamaktadır. Bu dil Kandil dilidir. Bu dil ihanet dilidir” dedi (Hürriyet, 23 Ocak 2018).

AKP’li Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Afrin Harekâtına ilişkin “Mehmetçik ve ÖSO’dan 20 şehidimiz var. 7’si mehmedimiz diğerleri ÖSO’dan” dedi. ‘Savaşa hayır’ diyen aydınları sert sözlerle hedef alan Erdoğan, “Madem barışseversiniz, niçin bölücü terör örgütleri polislerimizi şehit ederken üç maymunu oynadınız hainler” diye konuştu (Cumhuriyet, 28 Ocak 2018).

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Afrin harekâtına karşı bildiri yayınlayan yazar, akademisyen ve sanatçılara sert tepki göstererek, “Madem barışseversiniz, niçin bölücü örgüt mensupları, ailelerinin gözü önünde güvenlik görevlilerimizi şehit ederken üç maymunu oynadınız. Hainler. Aybüke hoca, Necmettin öğretmen şehit edilirken vicdansızlar niçin sesiniz çıkmadı? Polislerimiz şehit edilirken niye sesiniz çıkmadı? Onların kanı yerde kalmayacak” dedi (Sözcü, 28 Ocak 2018).

Haber spotlarına baktığımızda başlıklardaki söylemlerin haber girişinde de devam ettiğini görüyoruz. Evrensel gazetesi Cumhurbaşkanı’nın açıklamalarını ‘savaş güzellikleri’ olarak tanımlamış ve başlıkta da olduğu gibi Cumhurbaşkanı’nı savaş yanlısı, savaştan beslenen bir kişi olarak ötekileştirmiştir. Evrensel gazetesi ayrıca Cumhurbaşkanı’nı ‘AKP Genel Başkanı’ olarak, Zeytin Dalı Harekâtı’na karşı çıkan bildiriye imza atanları ise ‘barış çağrısı yapan aydınlar’ olarak tanımlamıştır.

Sabah gazetesi söz konusu bildiriye ‘ihanet bildirisi’, imza atanları ise ‘sözde aydınlar’ olarak tanımlamıştır. Habere dahil edilen kaynaklar gazetenin söylem ve ideolojisi hakkında bizlere ipuçları verir. Sabah gazetesi haber girişinde Başbakan Yardımcısı Bekir Bozdağ’ın ‘bunlar bildik tipler, terör örgütünün şakşakçıları’ sözünü haber girişinde vererek bildiriye imza atanlara karşı fikirlerini ortaya koymuştur. Aynı şekilde Hürriyet gazetesi de haber girişine MHP Grup Başkan Vekili Erkan Akçay’ın açıklamalarını vererek söz

konusu bildiriye ve bildiriye imza atanlara karşı görüşünü ortaya koymuştur. Cumhuriyet gazetesinin Cumhurbaşkanı'nı 'AKP'li Cumhurbaşkanı' olarak tanımlaması dikkat çekmektedir. Gazetenin ayrıca bildiriye imza atanları 'savaşa hayır diyen aydınlar' olarak tanımlaması ve Cumhurbaşkanı'nın onları sert sözlerle hedef aldığını ifade etmesi, bildiriye imza atanları barış yanlısı, Cumhurbaşkanı'nı ise savaş çıkartkanı olarak göstermektedir. Sözcü gazetesi söz konusu bildiriye imza atanları 'Afrin harekâtına karşı bildiri yayınlayan yazar, akademisyen ve sanatçılar' olarak tanımlamıştır. Sözcü gazetesi bildiriye 'Afrin harekâtına karşı' bir bildiri olarak ifade ederken, Evrensel ve Cumhuriyet gazetesi 'Savaş karşıtı' bir bildiri olarak yorumlamıştır.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Zeytin Dalı Harekâtı'nı Protesto Edenlere Yönelik Açıklamaları Üzerine Çıkan Haberler

Başlıklar

- 1. Erdoğan: Karşımıza kim çıkarsa ezer geçeriz (Sözcü, 22 Ocak 2018)**
- 2. Cumhurbaşkanı Erdoğan: Karşımıza kim çıkarsa ezer geçeriz (Sabah, 21 Ocak 2018)**
- 3. Erdoğan'dan Afrin operasyonu protestolarına gözdağı (Evrensel, 21 Ocak 2018)**
- 4. Erdoğan: Nerede meydana çıkarsanız güvenlik güçlerimiz boynunuzda (Cumhuriyet, 21 Ocak 2018)**
- 5. 'Meydanlara çıkma yanlısına düşenler bedelini ağır öderler' (Hürriyet, 21 Ocak 2018)**

1, 2, 4 ve 5 numaralı başlıklarda enformasyon eksiltimine gidildiği gözden kaçmamaktadır. Cumhurbaşkanı'nın söz konusu açıklamalarını kime karşı ve niçin yaptığı başlıkta belirtilmemiş ve okuyucunun zihninde bir boşluk oluşturulmuştur. 3 numaralı başlıkta Cumhurbaşkanı'nın açıklamaları 'gözdağı' olarak nitelendirilmiştir. Haberlerde kullanılan sözcükler bizlere gazetenin söylem ve ideolojisi hakkında ipuçları verir. 'Gözdağı' kelimesinin anlamını incelediğimizde sonradan verilecek bir ceza ile korkutma, yıldırma, tehdit anlamları taşımaktadır. Kullanılan sözcük ışığında, Cumhurbaşkanı'nın insanları korkutan, yıldırmaya çalışan ve tehdit eden bir kişi olarak tasvir edildiği söylenebilir. 5 numaralı başlık alıntı olarak verilmiş ancak bu cümleleri kimin söylediği hakkında herhangi bir açıklama yapılmamıştır.

Açıklamayı yapan kişiyi 2 numaralı başlık ‘Cumhurbaşkanı Erdoğan’ olarak tanımlarken, 1, 3, 4 numaralı haber başlıkları ise ‘Erdoğan’ olarak tanımlamıştır.

Haber Girişleri

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Afrin’e yönelik Zeytin Dalı Harekâtına ilişkin, “Çok kısa sürede tamamlanacak” dedi. Cumhurbaşkanı Erdoğan, HDP’nin ‘81 ilde harekate karşı eylem’ çağrısına ilişkin olarak ise “Meydanlara çıkma yanlısına düşenler olursa bedelini çok ağır öderler. Karşımıza kim çıkarsa çıksın ezer geçeriz” diye konuştu (Sözcü, 22 Ocak 2018).

Cumhurbaşkanı Erdoğan, AK Parti Bursa İl Kadın Kolları Kongresi’nde konuştu. Afrin operasyonu sonrası halkı provoke eden HDP’ye tepki gösteren Erdoğan, “Çıkmış HDP’nin bazı temsilcileri meydanlara çağırıyor benim Kürt vatandaşlarımı. Bu milli bir mücadeledir, karşımıza kim çıkarsa ezer geçeriz” dedi (Sabah, 21 Ocak 2018).

Cumhurbaşkanı Erdoğan, Afrin’e yönelik operasyona tepki gösterenleri ‘Meydanlara çıkarsanız güvenlik güçlerimiz boynunuzdadır’ diye tehdit etti (Evrensel, 21 Ocak 2018).

Bursa’da konuşan AKP Genel Başkanı ve Cumhurbaşkanı Tayyip Erdoğan Afrin operasyonu konusunda detaylar verdi. Erdoğan HDP, KCK ve PKK’yi kastederek, “adım adım takip ediliyorsunuz, sokağa çıkmaya kalkarsanız biliniz ki güvenlik güçlerimiz sizin boynunuzdadır” ifadelerini kullandı (Cumhuriyet, 21 Ocak 2018).

(Haberde spot bulunmadığı için konu ile ilgili açıklama araştırmaya dahil edilmiştir)”Daha yapacağımız çok şey var” diyen Erdoğan, şöyle devam etti: HDP’li, çıkmış KCK’lı terör örgütü meydanlara çağırıyor benim Kürt vatandaşlarımı. Şu ana kadar pek meydanlara çıkan olmadı. Hatta bugün Diyarbakır’da kongreleri vardı. Kongreye de pek katılan olmadı. Ama bak şimdi buradan söylüyorum. Sakın ha bu çağrıya uyup da meydanlara çıkma yanlısına düşenler olursa bedelini çok ağır öderler. Bunu da böyle söylüyorum. Zira bu bir milli mücadeledir. Bu milli mücadeledede karşımıza kim çıkarsa çıksın, ezer geçeriz, bu da böyle bilinsin.” (Hürriyet, 21 Ocak 2018)

Başlıkta kime karşı ve niçin yapıldığı belirtilmeyen açıklamanın haber girişlerinde belirtildiği gözlemlenmiştir. Sözcü gazetesi Cumhurbaşkanı'nın açıklamalarını 'HDP'nin 81 ilde harekete karşı eylem çağrısı' üzerine yaptığını ifade etmektedir. Sabah gazetesi ise 'HDP'nin halkı provoke ettiğini' iddia ederek, açıklamanın HDP'ye yönelik yapıldığını vurgulamaktadır. Evrensel gazetesi açıklamanın 'Afrin'e yönelik operasyona tepki gösterenlere' yönelik olduğunu söylemektedir. Cumhuriyet gazetesi ise söz konusu açıklamanın HDP, KCK'ya yönelik olduğuna dikkat çekmektedir. Evrensel gazetesinin Cumhurbaşkanı'nın açıklamalarını 'tehdit' olarak algılaması gözlerden kaçmamaktadır.

8. Sonuç

Bu çalışma, medya kuruluşlarının, söylem ve ideolojiler yoluyla gerçekliği yeniden inşa ettiği hipotezinden yola çıkmış ve bu çerçevede Zeytin Dalı Harekâtına yönelik çıkan haberler incelemeye tabi tutulmuştur. Bu bağlamda, yoğun haber akışı nedeniyle, beş farklı öne çıkan haberler incelemeye dâhil edilmiş ve çözümleme sadece başlıklar ve haber girişleri (Spotlar) çerçevesinde ele alınmıştır. İncelenen haberler ışığında, medyanın gerçekliği söylem ve ideoloji yoluyla yeniden inşa ettiği görülmektedir. Gazetelerin, yaşanan olayları kendi bakış açılarına göre ele aldıkları ve olaylardan farklı anlamlar çıkardığı gözlemlenmiştir. Başlık ve haber girişlerinde kullanılan kelimeler, vurgulamalar, haberlerin dayanağı kaynaklar, haberlere dahil edilen veya çıkarılan bilgiler, gazetelerin ideoloji ve bakış açılarıyla gerçekliği yeniden inşa ettiğini ortaya koymuştur. Başlıkların ve haber girişlerinin belirli bir formatla sunulmasıyla oluşturulan haber şeması okuyucu için bir yorum çerçevesi hazırlamakta ve okuyucu olaylara bu çerçeveden yaklaşmaktadır.

Bu durum, günümüzde medyanın liberal-çoğulcu yaklaşımlar tarafından kendisine atfedilen “4. Güç” işlevini yerine getirip getiremediği konusunda tartışmalara neden olmaktadır. Medyanın bu işlevi yerine getirmesi için öncelikle haberleri objektif olarak yansıtması gerektiği varsayımından yola çıkılmaktadır. Bu çerçevede, medyaya yöneltilen en önemli eleştirilerden biri medyanın etik kuralları ihlal ettiği, profesyonel haber üretim normlarına uymadığı yönündedir.

KAYNAKÇA

1. Acun, C. ve Keskin, B. (2016). PKK'nın Kuzey Suriye Örgütlenmesi PYD-YPG. İstanbul: SETA Yayınları.
2. Akbaş, Z. (2012). "Ortadoğu'da Değişim Süreci ve Türk Dış Politikası". Akademik Yaklaşımlar Dergisi, 51-73.
3. Bağlıoğlu, A. (2013). "Suriye'de Mezhep Hareketlerinin Güncel Siyaset Üzerine Etkileri". Emakalat Mezhep Araştırmaları Dergisi, 495-523.
4. Bingöl, O. (2016). "Suriye'de Kürt Hareketi: PYD/YPG'nin PKK ve Bölgesel Kürt Dinamiği ile İlişkisi ve Türkiye'ye Etkileri", Merkez Strateji Enstitüsü, Rapor No:14.
5. CNNTÜRK. (2018). Erişim: 22.05.2018, <https://www.cnnturk.com/turkiye/zeytin-dali-harekati-nedir-cumhurbaskanligi-yanitladi?page=1>.
6. Devran, Y. (2015). "Medya ve Terör Sorunsalı". Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 2, 84-95.
7. Dinçyürek, A. (2005). "Terör ve Medya". Stratejik Öngörü, 4, 10-15.
8. Doruk, Ö. (2013). "Disiplin Toplumu ve Haber söylemi: Gökkuşluğu Derneği'nce Yapılması Planlanan Yürüyüşün Engellenmesine İlişkin Haberlerin Çözümlemesi". Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 2, 106-132.
9. Human Rights Watch. (2018). Erişim: 20 Mayıs 2018, <https://www.hrw.org/tr/world-report/2018/country-chapters/313867>
10. İnal, A. (1996). Haberi okumak, İstanbul: Timuçin Yayınları, 76-101.
11. İnceoğlu, Y. G., Çomak, N. A. (2009). Metin Çözümlemeleri. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
12. Karaduman, S. ve Batu, N. M. (2011). "Televizyon Haberlerinde Terörizm Olgusunun TRT'nin Haber Söylemi Bağlamında İncelenmesi". Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 25, 359-374.
13. Karaduman, S., Akbulutgiller, A. (2018). "İnternet Gazeteciliği ve Haber Söylemi: Reina Saldırısı Haberlerinin Çözümlemesi". Erciyes İletişim Dergisi, 5, 12-26.
14. Kerman, İ., Efeğil, E. (2017). "Terör Örgütü PKK/PYD'nin Suriye'de İzlediği İç Savaş Stratejisinin Değerlendirilmesi". Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi. 1. 162-198.
15. Mercan, M. Hüseyin. Suriye: Rejim ve Dış Politika. İstanbul: Açılım Kitap, 2012
16. Mülteciler Derneği. (2018). Erişim: 20 Mayıs 2018, <http://muleteciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/>
17. Özer, Ö. (2008). "İdeolojik Atmosferin Kapsama Alanı: Bozüyük Olaylarının Ortadoğu ve Ülkede Özgür Gündem Gazetelerinde Sunumu Örneğinde Haber Söyleminde Yapılan ideolojik Üretime ilişkin Yeni Bir Çözümleme", Türkiye'de Sivil İtaatsizlik Toplumsal Hareketler ve Basın (Der: E. Dağtaş). Ankara: Ütopya Yayınevi, s. 377-432
18. Özer, Ö. (2001). Haber Söylem ideoloji: Eleştirel Haber Çözümlemeleri, Konya: Literatürk Yayınevi.
19. Sargı, İ. (2014). Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) Döneminde Türkiye'nin Irak, İran ve Suriye ile ilişkileri, Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi, Ankara.
20. Süer, B. (2012). "Suriye'de Değişim Çabaları: Bir Bağlam ve Süreç Analizi." Akademik Ortadoğu, 1-20.
21. Şen, Y. (2013). "Suriye'de Arap Baharı" Yasama Dergisi, s 23.

22. Şen, G. (2012). "İran ve Arap Baharı: Bağlam, Söylem ve Siyaset" Ortadoğu Etütleri, 95–118.
23. Taşkesen, A. (2011). "Arap Dünyası'nda Demokratikleşme Hareketleri" Akademik İncelemeler Dergisi, 259-270.
24. T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmi Twitter Hesabı. (2018). Erişim: 22.05.2018, <https://twitter.com/tcbestepe/status/956860752102608897>
25. TRTHABER. (2018). Erişim:22.05.2018, <http://www.trthaber.com/haber/turkiye/afrinde-eve-donus-ler-devam-ediyor-363935.html>
26. Umunç, C. (2013). "1915 Ermeni Olaylarına Yönelik "Soykırım" Algısı Yaratmada Kullanılan Görsel Materyallerin Eleştirel Söylem Analizi". 1.Uluslararası Medya Çalışmaları Sempozyumu, 1(1), 305-317.
27. Umunç, C. (2015). "Yasayla Tanınan Soykırımların İnkarnın Cezalandırılmasına İlişkin Yasa Teklifinin Sunumu Ekseninde Fransa'daki Türkiye Karşıtı Basın Söyleminin Eleştirel Analizi". Doktora tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
28. Uzun, R. (2011). İletişim Etiği Sorunlar ve Sorumluluklar. Ankara: DİPnot Yayınları.
29. Üşür, S. (1997). İdeolojinin serüveni, Ankara: İmge Yayınevi, 8.

TÜRKİYE VE YUNANİSTAN SİNEMALARINDA MÜBADELENİN VE AİDİYET SORUNSALININ SUNUMU

Dr. Öğr. Üyesi Lokman ZOR

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi

lokman_zor@hotmail.com

ÖZET

Türkiye ile Yunanistan arasında gerçekleştirilen nüfus mübadelesi, her iki halk için de son derece yaralayıcı ve ağır bir uygulama olarak on yıllarca etkisini sürdürmüştür, sadece mübadiller için değil sonraki kuşaklar açısından da hazin hikâyelere sebep olan acı bir deneyim olarak tarihteki yerini almıştır. Aynı durum farklı boyutlarıyla 6-7 Eylül olayları dolayısıyla 1955 yılından sonra söz konusu olmuştur. Her iki dönemde de yaşanan zorunlu göç, etkisi uzun yıllar süren birçok farklı sorun yarattığı gibi muhatapları açısından önemli bir aidiyet sorununu da ortaya çıkarmıştır. Bu çalışma; her iki halkın zorunlu göç ile yaşadıklarını ve karşı karşıya kaldıkları aidiyet sorunlarını Türkiye ve Yunanistan sinemalarından seçilmiş birer film üzerinden karşılaştırmalı olarak incelemektedir. Farklı dönemlerdeki zorunlu göçü konu alan ve birçok yönüyle benzeşen; Türkiye yapımı, Çağan Irmak'ın 2011 yılında çektiği “*Dedemin İnsanları*” ile Yunanistan yapımı, Tasos Baulmetis'in 2003 yılında çektiği “*Bir Tutam Baharat*” filmleri Teun van Dijk'in geliştirdiği eleştirel söylem analizi yöntemiyle incelenmiştir. İki farklı ülke ve toplumsal yapıda zorunlu göçün ve aidiyet sorunlarının hem yaşanış hem de yansıtılış biçimi ortaya konulmuştur. **Anahtar Kelimeler:** Mübadele, Aidiyet sorunu, Yunanistan sineması, Türkiye sineması, Dedemin İnsanları, Bir Tutam Baharat

Giriş

İnsanların yaşamlarını sürdürme ya da daha iyi şartlarda yaşamlarını devam ettirme arzularının bir sonucu olan göç, ilk çağlardan günümüze kadar yaşamın her döneminde ve dünyanın her tarafında örneğine rastlanılan en önemli sosyal değişimlerden biridir. Göç genel anlamda sosyal, siyasi, iktisadi, kültürel hatta bazen coğrafi yapıyı etkileyen bir süreç olarak bütün bu

unsurlara ve zamana göre şekil alıp çeşitli mücadelelere sebep olmuştur. Bunun sonucunda yeni sınırlar ve yönetim biçimleri, yeni ekonomiler, karma kültürlü ve çok kimlikli yeni toplumsal yapılar vs. ortaya çıkmıştır.

İnsanlar tarih boyunca ya kendi kararları ya da belirli bir yaptırım sonucunda yer değiştirip göç etmişlerdir. Bu durum göç eyleminin iradi olup olmamasına bağlı olarak gerçekleşen iki farklı göç biçimini ortaya çıkarmaktadır: İlki bireylerin ve toplulukların eğitim, daha iyi ekonomik koşullara kavuşma arzusu, evlilik, çalışma gibi etkenlere bağlı olarak kendi rıza ve kararlarıyla gerçekleştirdiği, ismine “gönüllü göç” denilen göç hareketleridir. Diğer ise, savaş, afet, terör olayları, siyasi etmenler gibi durumların etkisi ile bireylerin/toplulukların kendi tercihleri dışında ya da belirli bir yaptırım sonucunda gerçekleştirdikleri ve “zorunlu göç” olarak isimlendirilen göç hareketleridir. Zorunlu göçte insanlar yaşadıkları yeri terk etmek istemeseler bile güvenlik gerekçeleri ve hayati kaygılar nedeni ile göç kaçınılmaz olur. Bu yönüyle, çoğu zaman anlık kararlara bağlı olarak gerçekleştiğinden göç sürecine hazırlık konusunda fazla imkân söz konusu olmaz, bundan dolayı da yorucu, yıpratıcı ve tehlikeli bir hal alır. Bazen insanlar göç sürecini sağ salım tamamlamak konusunda bile şanslı olamayabilirler (Işık, 2017:170-171).

Lozan Antlaşması öncesinde görüşmeleri yapılan Türk-Yunan mübadelesi ve 6-7 Eylül olaylarından sonra Türkiye’de yaşayan azınlıklar için söz konusu olan göçler, zorunlu göç bağlamında en dikkat çekici örneklerdir. Türk Kurtuluş Savaşı’nın sonuçlanmasından sonra Türkiye ile Yunanistan arasında yapılan görüşmeler kapsamında bu iki ülkede yaşayan Rum ve Türk nüfusun durumu ele alınmış, Lozan Antlaşması’na ek olarak yapılan sözleşme uyarınca Türkiye ve Yunanistan karşılıklı olarak azınlık durumundaki vatandaşlarını din esası üzerinden zorunlu göçe tabi tutma konusunda anlaşmıştır. Nüfus mübadelesi adı verilen bu zorunlu göçte İstanbul, Gökçeada ve Bozcaada’da yaşayan Rumlar ile Batı Trakya’da yaşayan Türkler kapsam dışı tutulmuştur. Karşılıklı nüfus değişiminin büyük bir kısmı 1923-24 yıllarında gerçekleşmiş geriye kalan az miktardaki zorunlu göç uygulaması 1930 yılına kadar devam etmiştir.

Mübadelede temel ölçütün din olarak belirlenmiş olması, zorunlu göçe tabi tutulan insanlar açısından son derece büyük sorunların yaşanması sonucunu doğurmuştur. Bu bağlamda Rum olarak nitelendirilip mübadele kap-

samına alınan Türkiye vatandaşlarının arasında Türkçe konuşan ve Rumca bilmeyen Ortodoks Hıristiyan Karamanlı Türkler yer alırken Yunanistan'dan gönderilenlerin arasında da Müslüman olan fakat soy bakımından Türk olmayan Arnavutlar, Makedonlar vs. ya da Rumca konuşan, Türkçe bilmeyen Türkler de yer almıştır. Dolayısıyla mübadeleye tabi tutulan insanların göç ettikleri yerlerde konunun başka bir boyutunu teşkil eden ciddi bir uyum sorunu söz konusu olmuştur.

Mübadiller ayrılmak zorunda kaldıkları ülkede dini inanç bağlamında her ne kadar azınlık durumunda olsalar da doğup büyüdükleri toprakları ve içinde yer aldıkları kültürü kendilerine ait olarak tasavvur etmiş ve kabullenmişlerdir. Buna karşın her ne kadar “anavatan” olarak nitelendirdikleri, soydaşlarının yaşadığı topraklara göç etmiş olsalar da bilmedikleri bir coğrafya, yeni bir toplumsal yapı, farklı bir yaşam biçimi ve yabancı bir kültürle tanışmışlardır. Bu bağlamda söz konusu olan uyum sorununu her iki ülkenin mübadilleri aynı biçim ve ölçüde yaşamışlardır (Ay ve diğerleri, 2014:294). Yaşanan bu uyumsuzluğun en önemli sonuçlarından biri, önemli bir aidiyet ve kimlik sorununun ortaya çıkmış olmasıdır. Zira aidiyet duygusunun oluşması belirli ölçütlerin varlığına bağlıdır.

Bu bağlamda aidiyeti öncelikli olarak çevresel faktörler, psikolojik ve sosyo-kültürel etkenler belirlemektedir. Ait olma hissi bir başka ölçüt olan egemenlik alanıyla da çok sıkı ilişkilidir. İnsanlar çevrelerinde bir egemenlik alanı kuramıyorsa kendilerini orada güvende hissetmeleri ve o bölgeyi kendilerine ait görmeleri mümkün değildir. Egemenlik alanını kuramayan insanların mahremiyet alanlarını oluşturmaları söz konusu olamayacağı gibi buldukları çevrede rahat etmeleri de olası değildir. Dolayısıyla insanların aidiyet duyguları, bir çevreye yükledikleri anlama bağlı olarak ortaya çıkmaktadır (Akt: Güleç ve Sancak, 2009:2860).

Yüzlerce yıl yaşadıkları topraklardan çeşitli sebep ve vesilelerle göçe zorlanan Türkler ve Rumlar, farklı bir kültürün hâkim olduğu yeni ülkelerine anlam yüklemekte zorlandıklarından bu insanlar için aidiyet uzun yıllar ciddi bir sorun olmuştur. Bu yüzden mübadele, zorunlu göç ve bunlarla bağlantılı konular edebiyatın ve sanatın farklı alanları tarafından sıkça ele alınan önemli bir tema halini almıştır. Sinema da toplumsal anlamda büyük bir önem taşıyan bu konulara karşı duyarsız kalmamış, çeşitli sinema insan-

larının çektiği filmler aracılığıyla konunun farklı boyutları irdelenerek gözler önüne serilmiştir.

Bu çalışmada da zorunlu göç ve zorunlu göçün en önemli sonuçlarından biri olarak karşımıza çıkan aidiyet sorunsalı örnek iki film üzerinden yansıtılmaya çalışılmıştır. Her iki halkın zorunlu göç ile yaşadıkları ve karşı karşıya kaldıkları aidiyet sorunsalı Türkiye ve Yunanistan sinemalarından seçilmiş birer film üzerinden karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Farklı dönemlerdeki zorunlu göçü konu alan ve birçok yönüyle benzeşen; Türkiye yapımı, Çağan Irmak'ın 2011 yılında çektiği "*Dedemin İnsanları*" ile Yunanistan yapımı, Tasos Baulmetis'in 2003 yılında çektiği "*Bir Tutam Baharat*" filmleri Teun van Dijk'in geliştirdiği eleştirel söylem analizi yöntemiyle incelenmiştir. İki farklı ülke ve toplumsal yapıda zorunlu göçün ve aidiyet sorunsalının hem yaşanış hem de yansıtılış biçimi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Dedemin İnsanları

Dedemin İnsanları filmi, Türk sinemasında mübadele konusunu ele alan ve gerek anlatım dili itibarıyla gerekse konuya yaklaşım biçimi bakımından öne çıkan önemli filmlerden biridir. Yönetmen ve senaryo yazarı Çağan Irmak tarafından 2011 yılında çekilen film, Yeşilçam sinemasının geleneksel anlatım biçimini kullanması dolayısıyla sinema seyircisi üzerinde büyük bir etki yaratmıştır.

Filmin senaryosunu, dedesi Mehmet Yavaş'ın gerçek yaşam hikâyesinden yola çıkarak filmin yönetmeni Çağan Irmak yazmıştır. Yapımcılığını Ay Yapım ile Most Prodüksiyon'un ortak üstlendiği filmde Çetin Tekindor, Hümeysra, Mert Fırat, Yiğit Özşener, Gökçe Bahadır, Ezgi Mola, Sacide Taşaner, Durukan Çelikkaya, Ushan Çakır gibi oyuncular rol almıştır. Görüntü yönetmenliğini Gökhan Tiryaki, sanat yönetmenliğini Hakan Ünlü, müziklerini Cenk Erdoğan ile Bora Ebeoğlu yapmıştır.

Filmsel olaylar, Türkiye'nin her bakımdan en sorunlu ve sıkıntılı süreçlerinden biri olan 1980'li yıllarda bir Ege kasabasında geçer. Odakta 1980 darbesi ve yerileşememiş mübadiller bulunmaktadır. Mübadele sonrasında Yunanistan'dan göç ettirilerek küçük bir Ege kasabasına yerleştirilen mübadiller, geçen onca zamana rağmen yerli halk tarafından hala ayrımcılığa maruz bırakılıp "gâvur" olarak nitelendirilmekte, mübadiller de kendilerini

farklı bir coğrafyaya ait görüp geldikleri topraklara hala özlem duymaktadırlar. Bu süreçte gerçekleşen 12 Eylül darbesi her şeyin daha karmaşık bir hal almasına, toplumsal ayrışmanın daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Filmin başında, yazıyla “Yaşanmış bir hikâyenin yaşamış insanlarından” şeklinde bir açıklama yapılarak anlatılanların gerçek olaylara dayandığı ifade edilmekte, seyircinin bu bilinçle olayları değerlendirmesi için zemin hazırlanmaktadır. Anlatılan hikâyeye Çağan Irmak’ın dedesinin hikâyesidir ama aynı zamanda iki ülkede de yaşanmış benzer nitelikteki dramatik binlerce hatta on binlerce hikâyeden sadece biridir.

Filmin girişinde anlatıcı kullanılmış, anlatılacak olaylara giriş yapmak için seyirci hazırlanmaya çalışılmıştır. Torunun gözünden anlatılmaya başlayan hikâyeye ile filme öyküsel bir giriş yapılmış daha sonra dedenin Yunanistan ve Türkiye arasındaki tarihsel geçmişi aktarmasıyla devam eden bu anlatım biçimi, özellikle dedenin mübadele döneminde anlatıcı olarak yer almasıyla bir masal atmosferi kazanmıştır (Becerikli, 2017:108).

Bir Tutam Baharat / Şehrin (İstanbul) Mutfağı (Politiki Kouzina)

Yönetmenliğini ve senaryosunu Tassos Boulmetis’in üstlendiği 2003 yapımı “Bir Tutam Baharat” ya da diğer adıyla “Şehrin (İstanbul) Mutfağı” isimli Yunanistan filminin, yapımcılığı Village Roadshow Productions, Greek Film Center, FilmNet ve Cinegram ortaklığı tarafından yapılmıştır. Müziklerini Evanthia Reboutsika’nın yaptığı filmin görüntü yönetmenliğini Takis Zervoulakos üstlenmiştir. Filmde Georges Corraface, Ieroklis Michaelidis, Renia Louizidou, Stelios Mainas, Tasos Bandis, Odysseas Pappaspiopoulos, Markos Osse, Thodoros Exarhos, Kakia Panagiotou, Themis Panou, Dina Mihailidou, Athinodoros Prousalis, Marina Kalogirou, Mihalis Giannatos, Başak Köklükaya ve Tamer Karadağlı (konuk oyuncu), gibi oyuncular rol almıştır.

Bir Tutam Baharat; İstanbul’daki Rumların mübadele kapsamı dışında tutulmasını, mübadillerin Yunanistan’a giderken geride bıraktıklarını, yaşadıkları toprakları terk etmek zorunda kalan insanların çektiği acıları, zorunlu göç sonrasında insanların doğduğu topraklara ve köklerine duyduğu özlemi ve geri dönüşleri samimi bir dille anlatmaktadır. Filmde bütün bunlar an-

latılırken yaşanan döneme ait politik olaylara da değinilmektedir. İstanbullu Rumların 6-7 Eylül olaylarında yaşadığı sıkıntılar, İstanbul'a duydukları sevgi ve bağlılığa rağmen ötekileştirilmeleri, ulusal politikaların sıradan insanların yaşamına etkileri farklı boyutlarıyla gözler önüne serilmektedir.

Film, 6-7 Eylül olaylarından sonra Yunanistan'a göç etmek zorunda kalan İstanbullu Rum bir ailenin sonradan Yunanistan'da astrofizik profesörü olan küçük oğlunun yaşamış anılarına dayanır. "Mezeler", "Ana Yemek", "Tatlı" isimli 3 farklı bölümden oluşan film, ana kahraman Fanis'in anlatıcı olarak yer aldığı hikâyenin üzerine kurulmuştur. Anlatıcı kullanılması ve gerek anlatıcının ifade biçimi gerekse filmin genel anlatım dilinin öyküleyici nitelikte olması filme yönelik masalsi bir atmosfer yaratmıştır.

Hikâyenin anlatımında kullanılan filmsel bölümlerin ilki olan "Mezeler"de, çocukluğu İstanbul'da geçmiş olan filmin başkahramanı Fanis'in hayata dair baharatlarla ilgili çok önemli dersler aldığı dedesini ziyaret etmek için İstanbul'a dönüşü ve flashback aracılığıyla yaşanan olaylar, çekilen sıkıntılar, zorunlu göç, İstanbul'a duyulan özlem politik bir yaklaşım içerisinde anlatılır. İkinci bölüm olan "Ana Yemek" Yunanistan'da geçmektedir. Fanis'in anne babasıyla beraber Yunanistan'a gidişiyile İstanbul'da bıraktığı dedesi ve ilk aşkını unutamaması, dedesinden öğrendiklerini hayatına yansıtması, gastronomiye yönelik ilgisinin astronomiyle ilişkilmesi anlatılır. Filmin son bölümü "Tatlılar"da ise anlatılan konu yine İstanbul'dur. Hikâyenin başladığı yer olan İstanbul'a geri dönüş anlatılır.

Bir başka bakış açısıyla Mezeler, filmde bir bölüm başlığı olmanın yanı sıra, her iki ülkedeki (Türkiye ve Yunanistan) yaşamdan parçalardır. Bu bölüm yemeklerde olduğu gibi hem hayatlara, hem aşka, hem de filmin anlatısına bir giriş niteliğindedir. Ana yemek ise Yunanistan'dır, diğer bir ifadeyle memlekettir. Son bölüm Tatlılar, Fanis'in ve İstanbul Rumlarının hayatlarında çok önemli bir yeri olan, sevgiyle, özlemle andıkları şehir: İstanbul'dur, tattır (Topçu, 2009:122).

Filmlerde Mübadele ve Aidiyet Sorunsalının Sunumu

Dedemin İnsanları ve Bir Tutam Baharat, mübadelenin ve mübadele kaynaklı aidiyet sorunsalının hem Yunanistan hem de Türkiye'de yaşama biçimini ortaya koyan ve birçok yönüyle benzeşen filmlerdir. İki film de

zorunlu göçe maruz kalmış dede-torun ilişkisini ele almakta; aksiyon, anlatıcı durumundaki torunların anlattıklarına dayalı olarak ilerlemekte; zorunlu göçün olumsuz etkilerini yaşayan farklı kuşaktan insanların dramlarını yansıtmakta; askeri cuntaların yönetimi ele geçirmesi ve bu dönemlerde yaşananlara değinmekte; zorunlu göçle ortaya çıkan aidiyet sorununu birçok boyutuyla yoğun biçimde ortaya koymaktadır.

Bir Tutam Baharat'ta mübadele kapsamına dâhil edilmeyen İstanbul'daki Rumların büyük bir bölümünün mübadeleden yıllar sonra yaşanan 6-7 Eylül olayları sonrasındaki zorunlu göçü, çektikleri sıkıntıları, göç sonrasında yaşadıkları sorunları, yaşam tarzları, inançları, gelenek, kültür ve davranışları filmin çocuk kahramanı Fanis, ailesi ve yakın çevresindeki insanlar üzerinden anlatılmaktadır.

Dedemin İnsanları ise, özellikle mübadelenin ve sonuçlarının ifade edilmesi bakımından son derece dikkat çekicidir. Filmde, mübadelenin sadece mübadilleri değil sonraki nesilleri de derinden etkileyen toplumsal bir vaka olduğu, yarattığı travmanın insanların yaşamında on yıllarca devam eden etkiler bıraktığı yansıtılmıştır. 80'li yıllarda geçen aksiyon aracılığıyla, zorunlu göç uygulamasının üzerinden elli yıldan fazla zaman geçmiş olmasına rağmen mübadiller hala toplumsal kabul görmemiştir ve yabancı olarak ötekileştirilmektedir. Bu durum filmde mümkün oldukça iyimser bir dille anlatılmaya çalışılsa da geçen zamanın bu bakış açısını değiştirememiş olması toplumun mübadillere yönelik acımasızlığını ve mübadillerin yaşadıkları sorunların boyutunu gözler önüne sermektedir.

Oysa her iki filmde de toplumsal bağlamda "öteki" konumunda görülen ait olamamış zorunlu göç mağdurları genel olarak masum, bilge, hoşgörülü ve erdemli kişiler olarak yansıtılmaktadır. Dedemin İnsanları'ndaki Mehmet Dede acımasız, hırçın ve toleransı olmayan torununa göre fazlasıyla hoşgörülü, yardımsever ve iyi niyetlidir. Bir Tutam Baharat'taki Vasilis Dede'de aynı şekilde torununa ve çevresindekilere yaşama dair tecrübelerini aktaran bilge, çevresine karşı hoşgörülü ve genel anlamda iyi niyetli biri olarak resmedilmiştir. Söz konusu iki örnek dışında filmlerdeki birkaç kişi daha benzer niteliklere sahip olarak yansıtılmıştır. Bu yolla zorunlu göçe maruz kalan insanlardaki mağduriyet, masumiyet, saflık ve iyiliğin kırılganlığı ve güçsüzlüğü vurgulanmış, iyiden/iyilikten taraf olanların kaybettiği bir dünya

imajı yaratılmıştır (Becerikli 2017:108). Böylece, zorunlu göçün toplumsal bellekte yarattığı tahribatın etkilerinin daha da keskinleştirilmesi ve seyircinin bu etki altına alınması hedeflenmiştir.

Aidiyet sorunsalı Dedemin İnsanları'nda, "ait olma mücadelesi" ve "ait olamama durumu"nun yansıtılmasıyla birçok sahnede bariz bir şekilde ortaya konulmuştur. Aidiyet adına verilen mücadele filmin küçük kahramanı Ozan üzerinden, ait olamama durumu da bu anlamda toplumsal sorun yaşıyor-muş gibi görünmese de ağırlıklı olarak Dedesi Mehmet üzerinden aktarılmıştır. Öte yandan toplumun kabullenmeme ve ait görmeme eğilimi de birçok sahnede çeşitli yollarla sıkça öne çıkarılan bir başka ayrıntıdır. Bütün bunlar henüz filmin başında belirgin şekilde ortaya konulmuştur. Aynı okulda bir arada okuyan ve birlikte İstiklal Marşı'nı seslendiren çocukların, okul çıkışında karşıt iki grup olarak birbirleriyle savaşırcasına mücadele etmeleri ve bu esnada karşılıklı bağırarak söyledikleri; "*Gidin mahallemizden. -Gitmeyiz, sizin sanki. -Bizim tabi, size mi bırakacağımızı sandınız. -Burası hepimizin.*" sözleri geçen onca zamana rağmen mübadillerin ait olamama durumunu, toplum tarafından kabullenilmemiş olmalarını, aidiyet mücadelesini ve aynı doğrultudaki daha pek çok şeyi yansıtmaktadır.

Bir Tutam Baharat'taki Fanis ve ailesi için zorunlu göçün ortaya çıkışı ve sebep olduğu acılar farklı bir coğrafya, farklı bir zaman ve farklı bir kültürde yaşansa da mübadiller için söz konusu olandan çokta farklı değildir. Yaşananlar genel olarak Dedemin İnsanları filminde mübadillerin yaşadıklarıyla büyük oranda benzeşmektedir. Fanis'in ailesi ve çevresindeki Rumlar, doğup büyüdükleri toprakların değer ve kültürüyle yoğrulmuş insanlar olarak yurt belledikleri topraklardan ayrılmak zorunda kalmanın endişe ve tedirginliğini her an hissetmektedirler. Oysa onlar da en az Türkler kadar Türkiyeli, yaşam kültürü bakımından bu coğrafyanın bir parçası ve çok uzun zamandan beri içinde yer aldıkları toplumun asli unsurlarından biridir. Fanis'in annesinin en yakın arkadaşının Müslüman bir Türk olması, Vasilis Dede'nin müşterilerinin büyük çoğunluğunun Müslüman Türklerden oluşması, birçok Rum'un Türklerle iş, komşuluk ya da sıcak dostluk ilişkileri içinde olması bunun bir göstergesidir.

İki filmde de aidiyet sorunsalı öncelikli olarak toplumsal kabulle ilişkilendirilerek yansıtılmıştır. Zorunlu göçle gidilen yerde toplumun gelen-

leri kabul etmediğini ortaya koyacak birçok örneğe yer verilmiştir. Dedemin İnsanları'nda çocukların kavga esnasındaki sözlü atışmalarında söyledikleri sözler, dükkân komşusunun Mehmet Dede için *“Allah'ın gâvuru, bir de alay geçiyor benimle, salyangoz yediği günleri ne çabuk unuttu o adada”* demesi Türkiye'de mübadillere bakışın birer örneği niteliğindedir.

Bir Tutam Baharat'ta ise Fanis'in ebeveynlerinin daveti üzerine evlerine gelen rahibin sohbet esnasında *“bizim mahallede tıpkı sizin gibi bir sürü Türk oturuyor”* demesi zorunlu göçle Yunanistan'a yerleşen İstanbullu Rumlara yönelik Yunanistan halkının benzer bakış açısını yansıtmaktadır. Bu durumun açıklaması, Türkiye'den sınır dışı edildikten sonra Fanis'in yaşadıklarını ve düşündüklerini anlatıcı olarak seyirciyle paylaşırken söylediği *“Türkler bizi Yunanlıymışız gibi kovdu, Yunanlılar ise Türkmüşüz gibi karşıladı.”* cümlesiyle net bir biçimde ifade edilmektedir.

İki filmde de aidiyetin sorunsal bağlamda ortaya çıkmasını sağlayan belirgin bir “ait olma mücadelesi” yansıtılmaktadır. Dedemin İnsanları'nda toplumsal kabulü gerçekleştirecek nitelikte ortaya koyulan ait olma mücadelesi çocuk kahraman Ozan, Bir Tutam Baharat'ta ise Fanis'in babası Savas lakovidis üzerinden yansıtılmaktadır. Her ikisi de toplumsal kabul görmek adına çevresindekilere karşı hırçın, tahammülsüz ve asidir. Ozan, aile ve komşularla yenilen bir akşam yemeğinde, dedesinin Girit özelemine tepki göstererek yemekten kalkar. Bundan dolayı kendisine kızan babasına *“Türküz biz, Türküz diyorum size”* diyerek bağırır. Babasıyla girdiği diyalogun devamında da *“Hayır siz gâvursunuz, gavurların tarafını tutuyorsunuz”* diyerek İstiklal Marşı'nı okumaya başlar. Ozan'ın benzer nitelikte tepki ve sözleri filmin ilerleyen kısımlarında sık sık devam eder. Dini inanışının göstergesi niteliğindeki sünnet olmasını, Müslümanlığını ve Türklüğünü sık sık vurgular.

Aynı tepkileri Bir Tutam Baharat'ta Savas lakovidis de verir. Oğlu Fanis'ten kaynaklanan sorunlar dolayısıyla görüştüğü rahip, polis, öğretmen gibi tüm devlet memurlarına karşı bir Rum olarak kendilerini kabul ettirme gayreti içerisine girer. Çünkü söz konusu devlet memurlarının oğlu Fanis konusunda Savas lakovidis'ten beklentileri de -milliyetçi bir yaklaşımla- ulusal kahramanlar ve değerler konusunda hassasiyet sahibi olmasını sağlamaktır. Savas lakovidis ait olma mücadelesi kapsamında gösterdiği gayreti, hem devlet memurlarına yönelik savunma içerikli sözleriyle hem de Fanis'e

kızgınlıkla söyledikleriyle ortaya koyar. O da Ozan gibi sık sık Hıristiyan/ Ortodoks olduklarını, Rumca konuştuklarını, vatanseverliklerini ifade etme gereği duyar. Gerek Ozan gerekse Savas İakovidis bu yaklaşımla toplumun onlara yakıştırdığı öteki kimliğinden sıyrılıp ait olamadığı topluma/çevreye bu sayede ait olabileceğine yönelik inancını sergilemektedir.

Filmlerde aidiyet sorunsalıyla ilgili bir başka unsur da “ait olamama durumu”nun işlenmesidir. Duygusal bağlamda söz konusu olan bu unsur, Dedemin İnsanları filminde özellikle Mehmet Dede, Bir Tutam Baharat’ta ise Fanis üzerinden yansıtılmıştır. Mehmet Dede yıllardır her gün, Girit’te yaşadıkları evlerinin yeni sahiplerine ulaşması umuduyla yazdığı notları bir şişenin içine koyarak denize bırakmaktadır. Günün birinde, denize bıraktığı notu birilerinin bulup evlerinin yeni sahiplerine ulaştıracağına inanmaktadır. Bu beklenti yaşadığı yere, sahip olduğu eve, içinde bulunduğu çevreye vs. ait olamama durumunun bir sonucu niteliğindedir. Toplumla son derece uyumlu bir kişilik olmasına rağmen anılardan sıyrılamaması, Girit’e ve çocukluğunun geçtiği eve duyduğu özlem, bir gün ne yapıp edip oraya gidebilme arzusu ve benzer birçok duygusal etken, Mehmet Dede için ait olamama durumunu gözler önüne sermektedir. En büyük hayali bir kez dahi olsa Girit’e gitmek ve çocukluğunun geçtiği evi ve çevreyi görebilmektir. Bunu gerçekleştirmek adına her girişimde bulunduğu olmadık bir engelle karşılaşmış ve onu hayata bağlayan en önemli ereğini bir türlü gerçekleştirememiştir.

Bir Tutam Baharat’ta ise ait olamamayı Fanis temsil etmektedir. Zorunlu göçle geldikleri yeni çevreye uyum sağlama konusunda son derece kapalı hatta bu konuda oldukça dirençlidir. Babasının, öğretmeninin ve çevresindeki diğer insanların bütün baskılarına karşı asi bir yaklaşım sergilemektedir. Dedesine yönelik büyük bir sevgi, özlem ve beklenti taşımaktadır. Dedesi onun için göçle ayrı kaldığı İstanbul arasında bir bağ niteliğindedir. O yüzden ona yönelik duyguları ve Yunanistan’a geleceğine dair beklentisi hiçbir zaman eksilmez. Aynı durum yemek yapma eğilimi için de geçerlidir. Yemek yapmak İstanbul’la arasındaki bağları diri tutan en önemli etkendir. Bu konuda inatla her türlü baskıya direnir. Öyle ki, babası mutfağa girmesini yasakladığı için banyoda yaşamaya başlar. Bütün bunların dışında daha küçük bir çocukken anne babasından gizli İstanbul’a gitmek üzere trene binmesi, bütün baskılara rağmen çocukluk aşkı Saim’e’yi unutma konusun-

da direnmesi, İstanbul kültüründen bihaber Yunanistanlı bir kızla evlenmeyi düşünen dayısına karşı çıkıp evliliğe engel olması, Dedesinin hastalığı dolayısıyla İstanbul'a gittikten sonra Saime ile görüşüp Boğaziçi Üniversitesi'nde çalışmayı -dolayısıyla İstanbul'a yerleşmeyi- düşünmesi vs. kendini zorunlu göçle gönderildiği Yunanistan'a ait görmemesinin birer yansıması niteliğindedir.

Zorunlu göçte maruz kalan insanların en büyük sorunu yaşadıkları her iki ülkede de yabancı görülerek ötekileştirilmeleridir. Hem Rumlar hem de Türkler için söz konusu olan bu durum daha çok ülkelerin konuyla ilgili politikalarından kaynaklanan, bazı zamanlarda da toplum içerisinde yansıması görülen politik bir bakış açısının sonucudur. O yüzden her iki filmde de bu konuya farklı şekillerde vurgu yapılmıştır. Dedemin İnsanları filminde Mehmet Dede'nin ailesi ve komşularıyla yedikleri bir akşam yemeğinde anlattığı Girit'ten ayrılış anıları, flashback görüntülerle seyirciye gösterilirken bu anlamda bir örnekle karşılaşırız. Flashback görüntülerde evlerini, eşyalarını, komşularını, sahip oldukları her şeyi bırakıp gemilere binmek üzere limana yürüyen Türkler, Rum komşularıyla vedalaşırken Rum erkeklerden biri "*Defolun Türkler, defolun vatanımızdan.*" diye bağırır, ona tepki gösteren Rum bir kadın "*Bunca senelik komşularımız onlar.*" diye uyarınca adam, "*Türkten dost olur mu? Öldürmediğimize dua etsinler*" der.

Bir Tutam Baharat'ta da Fanis'in anlatıcı olarak söylediği, "*Türkler bizi Yunanlıymışız gibi kovdu, Yunanlılar ise Türkmüşüz gibi karşıladı.*" cümlesi, zorunlu göç mağdurlarının bitip tükenmeyen trajedisini ortaya koymaktadır. Zorunlu göç söz konusu olmadan önce Fanis ve ailesinin İstanbul'da toplumsal anlamda kabul görmemesi ve yabancı olarak ötekileştirilmesi Vasilis Dede'nin müşterisi bürokrat Osman Bey'in konuşma ve tavırları aracılığıyla da yansıtılmaktadır. Ayrıca Atina ve Kıbrıs'ta yaşanan olaylardan dolayı Fanis'in ailesinin ve İstanbul'da yaşayan diğer Rumların belirgin bir tedirginlik içinde olmaları, sürekli endişe duymaları da (birçoğu İstanbul'da doğup büyümüş olsa da) yaşadıkları yere ait, içinde buldukları toplumun parçası olamamalarının göstergesidir.

İki filmde de zorunlu göç mağdurlarının aidiyet sorunsalını ortaya çıkaran örnek niteliğinde bir çok durum, konuşma ve görüntü yer almaktadır. Bütün bunların yanı sıra Fanis ve Mehmet Dede dışında sosyolojik ya da psiko-

lojik boyutlarıyla belirlenen mesajı iletmek üzere donatılmış yan kişilikler de bulunmaktadır. Birçok yönüyle aidiyet sorununu yansıtan Fanis, Mehmet Dede ve diğer yan kişiliklerin bu anlamdaki ortak özellikleri, geçmişin izlerini, acılarını ve özlemini yaşamasıdır. Bunların kaynağı farklı gibi görünse de aslında hepsi ait olmak istedikleri yerlerden veya kişilerden çok uzakta bırakılmışlardır. Hepsinin karşı karşıya olduğu bu sorunsal, devlet erkinin uluslararası nitelikteki siyasi kararlarıyla ortaya çıkmıştır. Bu durumun sonucunda da olmaları muhtemel kişiliklerin dışında herhangi bir yere ait olmayan bireyler haline dönüşmüşlerdir (Ay ve diğerleri, 2014:301).

Sonuç

Sinema basit bir ifadeyle toplumsal yaşamın aynası niteliğindedir ve toplum içerisinde yaşananların damıtılıp belirli mesajlar yüklenerek gösterilmesinden ibarettir. Hemen her görüntüde, her replikte, her durum ve olayda görünenin ötesinde bir anlam bulunduğunu söylemek çokta iddialı bir ifade olmayacaktır. Bu yüzden sinema topluma ait sorunları yansıtırken en öz ama en donanımlı haliyle ortaya koyar. Bunun için özellikle toplumsal sorunların tespitinde sinemanın anlatım dili büyük önem taşır.

Bu bağlamda toplumsal etkileri günümüzde bile hissedilen ve farklı örnekleri yaşanan mübadele, zorunlu göç ve bunların sonucu niteliğindeki aidiyet sorununu ele alan “Dedemin İnsanları” ile “Bir Tutam Baharat” filmlerini doğru okumak gerekmektedir.

Filmlerde yer alan aidiyet sorunsalı genel olarak, “toplumsal kabul görme”, “ait olamama durumu” ve “ait olma mücadelesi”nin yansıtılmasıyla birçok sahnede bariz bir şekilde ortaya konulmuştur. Zorunlu göç mağdurlarının aidiyet sorunsalını ortaya çıkaran örnek niteliğinde birçok durum, konuşma ve görüntü yer almaktadır. Bütün bunların yanı sıra başta Fanis ve Mehmet Dede olmak üzere oluşturulan bütün karakterler bu mağduriyeti ortaya koyar niteliktedir. Kaynağı farklı gibi görünse de aslında bütün karakterler zorunlu göçle ait olmak istedikleri yerlerden veya kişilerden uzakta bırakılmışlardır. Hepsinin karşı karşıya olduğu ve filmlerde farklı biçimlerde yansıtılan bu sorun, devlet erkinin uluslararası nitelikteki siyasi kararlarıyla ortaya çıkmıştır. Geçmişte yaşadıkları ülkelerinde yabancı görülen zorunlu göç mağdurları, göçle gittikleri yeni ülkelerinde de yerli olamamış ve bu doğrultuda toplumsal kabul görmemişlerdir. İçselleştirilmiş mensubiyet duygusunun yanı sıra toplumsal kabul de gerektiren aidiyet, gerek Türkiye gerekse Yunanistan halkı açısından iki kabullenişin de söz konusu olmadığı bir sorun şeklinde tezahür etmiştir. Uzun yıllar boyunca, ne zorunlu göçe maruz kalan insanlar kendilerini yeni bir ülkenin/toplumun/kültürün parçası olarak görmüşler ne de sonradan göç ettikleri ülke halkı tarafından kabullenilmişlerdir. Bu durumun sonucunda da olmaları muhtemel kişiliklerin dışında herhangi bir yere ait olamayan bireyler haline dönüşmüşlerdir.

KAYNAKLAR

1. Ay, Aysel – Midilli, Seher – Tugen, Bahar (2014). “Arafta Kalan Kimlikler: Dedemin İnsanları Filminin Söylem Analizi”, 4. International Conference on Foreign Language Teaching and Applied Linguistics (FLTAL) Bildiri kitabı, Saraybosna, s.292-305.
2. Becerikli, Rifat (2017). “Çağan Irmak Filmlerinde Yeşilçam Sinemasının İzleri”, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 5, Sayı: 59, s. 100-114.
3. Güleç, Sevcan – Sancak, Hatice Özkan (2009). “Göç Kimlik ve Aidiyet: Almanya’da Yaşayan Türkiye Kökenli Gençler Açısından Bir Analiz”, Uluslararası Davraz Kongresi Bildiriler Kitabı, Isparta, s. 2854-2866.
4. Işık, Esra (2017). “Osmanlıya Balkan Göçleri ve Çocuk Göçmenler”, Geçmişten Günümüze Göç Cilt 1, (Ed. Osman Köse), Canik Belediyesi Kültür Yayınları, s.169-175.
5. Topçu, Aslıhan D. (2009). “İstanbul Mutfağı’nda Tehlikeli Tatlar: Tasos Boulmetis’in Politik Kuzina/Bir Tutam Baharat Filminin Analizi”, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Sayı 37, s. 109-127.

KARTEPE SUMMIT

KARTEPE SUMMIT

GÖÇ, GÖÇMENLER VE KAMUOYU

SURİYELİ GÖÇMENLERİN GERİ DÖNÜŞÜ, FIRAT KALKANIVE ZEYTİN DALI OPERASYONLARINI FARKLI OKUMA

Prof. Dr. Yakup BULUT

Mustafa Kemal Üniversitesi
ybulut@mku.edu.tr

Dr. Öğretim Üyesi Soner AKIN

Mustafa Kemal Üniversitesi
sakin77@gmail.com

ÖZET

Farklı nedenlerle de olsa insanlar, yaşadıkları coğrafyadan farklı coğrafyalara göç etikleri görülmektedir. Özellikle toplumsal ve siyasal çatışmaların yol açtığı olağanüstü durumlar - savaşlar, salgınlar-doğal afetler-krizler vs., - bu göçlerin birçok acımasız yüzünü gösterebilmektedir. Hayatta kalabilme mücadelesi olarak değerlendirilebilecek bu süreç, hem göç edenler hem de göç edilen ülkeler için ciddi entegrasyon sorunlarını yaşatabilmektedir. Ülkelerinden ve yaşadıkları topraklardan ayrılma, her ne kadar göçmen veya sığınmacılara görece bir yaşam imkânı sunsa da, vatan özlemi ve yaşadıkları topraklara geri dönme arzusunun da güçlü bir şekilde var olduğu söylenebilir. Ancak korku, güvenli alan sorunu, yaşanan psikolojik travmalar insanların bu arzu ve taleplerinin ertelenmesine neden olabilmektedir. 2010'dan beri devam eden Suriye iç savaşı ve bunun Türkiye'ye yansımaları dikkate alındığında, Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı Operasyonlarının Suriyeli göçmenler ve Türkiye açısından önemli fırsatlar sunacağı ileri sürülebilir. Nitekim gerek Suriyeli sığınmacılar gerekse Türk Siyasi aktörlerin bu konuda yapıcı ve pozitif yaklaşımlar dile getirdiği görülmektedir. Diğer bir ifade ile bu operasyonlarla sağlanan güvenli ortamların bu coğrafyada yeni bir anlayışın doğuşuna sebep olacağı gibi geri dönüşleri de hızlandırabilme özelliğine sahip olduğu söylenebilir. İşte bu çalışma, Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı operasyonunun sağladığı güven ortamına bağlı olarak Suriyeli göçmen ve sığınmacıların geri dönüşümüne nasıl bir etki ettiğini ve Türkiye'nin bu bağlamdaki politikalarının nasıl bir seyir izlediği konusuna odaklanmaktadır. Hatay ölçeğinde yapılacak bu çalışma, resmi kurumlardan ve saha çalışmalarından

elde edilen verileri inceleyerek bir takım öneriler sunmayı amaçlamaktadır. **Anahtar kelimeler:** Fırat Kalkanı Operasyonu, Zeytin Dalı Operasyonu, Suriyeli Göçmen ve Sığınmacı, Hatay.

Giriş

Göç ve göçe etki eden nedenlerin konuşulduğu kadar geri göç veya göçmenlerin geri dönüşleri ile ilgili nedenlerin de tartışılması gerekmektedir. Çünkü insanları göçe iten sebepler olduğu gibi kendi yaşadıkları topraklara tekrar geri dönmeleri için de birtakım gerekçelerin oluşması gerekir. 2010’da başlayan ve halen devam eden Suriye iç savaşı, göçmenler açısından birçok yeni durum ortaya çıkarmaktadır. Sürecin uzaması, gelen sığınmacıların yeni bir yerleşim alanına alışması, çocuklarının yeni bir sosyal çevre ve kültürel entegrasyonu, ticari ve istihdam imkânlarının artması ve oluşan yeni çevre, göçmenlerin kalıcı olmasına ve yeni haklar elde ederek geri dönüşü düşünmemeye yol açan sebepler olarak görülebilir. Ancak göçmenlerin geri dönüşü konusunda en önemli sorunun, güven ve güvenli bir alanda yaşamı sürdürüp sürdürememe sorunudur. Bu durumu iki açıdan değerlendirmek de fayda var. Birincisi, halen sığınmacı pozisyonunda olan Suriyelilerin Suriye topraklarında güvenli bölgeler oluşturarak geri dönüşlerinin sağlanması, ikincisi, göç etmeden kendi yaşadıkları alanların güvenli hale getirilebilmesidir. Türkiye, aslında her ikisini de amaçlayan bir ülke olmuştur ki, Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı Operasyonlarının yanı sıra ortaya çıkan İdlib’deki çözüm arayışlarının da bir amacı bu olsa gerektir. Nitekim sağlanan güvenli ortamların, Suriyeliler açısından geri dönüşleri hızlandırabilme özelliğine sahip olduğu söylenebilir.

İşte bu çalışma, Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı operasyonunun sağladığı güven ortamına bağlı olarak Suriyeli göçmen ve sığınmacıların geri dönüşümüne nasıl bir etki ettiğini ve Türkiye’nin bu bağlamdaki politikalarının nasıl bir seyir izlediği konusuna odaklanmaktadır. Hatay ölçeğinde yapılacak bu çalışma, resmi kurumlardan ve saha çalışmalarından elde edilen verileri inceleyerek bir takım öneriler sunmayı amaçlamaktadır.

Göç ve Göçmen Kavramı

Göç, “bir kişinin veya bir grup insanın uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde bir yerden başka bir yere gitmesi” anlamını içeren nüfus hareketlerini ifade etmektedir (Çiçekli, 2013 s. 39-40). Oldukça geniş bir

anlam içeren göç kavramı; mülteciler, sığınmacılar, ekonomik göçmenler, düzensiz göçmenler ve çeşitli sebeplerle yerinden edilmiş insan gruplarının tamamını ifade etmektedir. Örneğin bir kişinin yasal yollarla bir ülkeye girişi ve orada kalışı “düzenli göç” olarak adlandırıldığı gibi, bir kişinin yasal olmayan yollarla bir ülkeye girmesi, kalması veya izinsiz çalışması ise “düzensiz göç” olarak ifade edilir. Ayrıca ekonomik anlamda göçmenler de vardır. Burada esas olan ve konuyu da ilgilendiren kavram “geçici koruma”dır. “Geçici koruma” kitlesel göç akınlarında acil çözümler bulmak için geliştirilen bir kavramdır. “Devletlerin geri göndermeme yükümlülükleri çerçevesinde kitleler halinde ülke sınırlarına ulaşan kişilere belirli haklar sağlamayı hedefleyen pratik ve tamamlayıcı bir çözüm yoludur ki, bu korumanın üç temel unsuru, güvenli topraklara erişime izin verilmesi, geri gönderme yasağının uygulanması, temel ve acil insani ihtiyaçların karşılanmasıdır” (İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2016b: s.21).

Özellikle iç savaşlar sonucu oluşan göç dalgaları beraberinde insani dramaları da getirmektedir. Bu açıdan göç politikaları toplumun sosyo-ekonomik ve kültürel yaşamının her yönüyle ilgilidir. Özellikle uluslararası göç, birden fazla devleti aynı anda etkileyebilmekte, pozitif ve negatif sonuçları olabilmektedir. Hatta hem göç edilen ülke hem de göç veren ülkelerde kalıcı izler bırakabilmektedir. Göç hareketleri iyi yönetilmediği takdirde kamu düzeni ve güvenliğine tehdit olduğu gibi bir dizi insan hakları ihlallerini de doğurabilmektedir (İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, www.goc.gov.tr).

Uluslararası düzeyde her kurumca kabul edilen bir göçmen tanımlamasının olmaması da ayrı bir sorun sahası haline gelmiştir. Dışardan zorlama olmadan hür irade ile maddi ve manevi durumunu iyileştirmek için farklı yerleşkelere geçene göçmen dendiği bilinmektedir. Öte yandan mülteci, bir başka yere sığınan; Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği tanımlamalarında BM korumasından yararlanmaya hak kazanan herkes olarak tanımlanmıştır. Bir ara statü olan sığınmacı ise mülteci olarak kabul edilmek isteyenler için kullanılmaktadır. Sığınmacılar, olumsuz karar ile o bölgeyi terke zorlanabilmektedir. İnsani nedenlerle kalma izinleri elde ettiklerinde ise belli bir süre bu bölgede tutulabilmektedirler (IOM, 2018)

Göçmenlerin Geri Dönüşü

Göç ve göçmen kayıtlarının sağlıklı tutulması bu bağlamda üretilecek çözümleri de kolaylaştıracaktır. Türkiye’de uluslararası göç verisinin toplanmasında Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Dış İşleri Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü temel kurumlardır. Hatta birden fazla kurumun göç kayıtlarını tutması mükerrer kayıtlara veya sapmalı sayılara da neden olabilmektedir. Göçmenlerin kalma izinleri, vatandaşlığa geçmeler, sığınma istatistikleri ve yasadışı göçler ve geri dönüşler idari amaçlarla tutulan kayıtlar olarak sayılabilir (Özgören ve Ergöçmen, s.88). İster kayıtlı isterse kayıt dışı olsun göçmenler, maruz kaldıkları olumsuz koşullardan dolayı uluslararası korumaya ihtiyaç duymaktadır. Uluslararası alanda mültecilerin ve sığınmacıların hukuki konumu üç temel belge tarafından belirlenmektedir: 1951 Cenevre Sözleşmesi, 1967 Protokolü ve nüfus hareketlerini düzenlemek amacıyla kurulan Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliğinin (BMMYK) Tüzüğü. Bu çerçevede, uluslararası korumaya ihtiyaç duyan mülteci ve sığınmacıların sorunları da üç farklı yöntemle kalıcı olarak çözülmeye çalışılmaktadır. *Birincisi*, göç veren ülkedeki olumsuzlukları ve hayati tehlikeleri ortadan kaldırarak veya iyileştirerek mültecilerin geri gönderilmesini sağlamak. *İkincisi*, mültecilerin buldukları ülkelere uyumları sağlanarak yaşamlarını sürdürmesini sağlamak. *Üçüncüsü*, mültecilerin üçüncü ülkeye yerleştirilmesini sağlamak (Kalkınma Bakanlığı Onuncu Kalkınma Planı Göç ÖİKR, 2014: s.17-18). Türkiye, özellikle bir taraftan kendi ülkesine gelen sığınmacıları misafir etmekte, ihtiyaçlarını gidermekte ve onların sosyal ve kültürel entegrasyonu yönünde adım atmakta, diğer yanda da sığınmacıların kendi ülkelerine geri dönüş yapmaları için güvenli bölgeler oluşturmak ve tehlikeleri bertaraf etmeye çalışmaktadır.

Türkiye, çıkarmış olduğu 4 Nisan 2013 tarih ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile göç olgusunu üç kategoride ele almıştır.

Yabancıların, yasal yollarla Türkiye'ye girişini, Türkiye'de kalışını ve Türkiye'den çıkışını ifade eden düzenli göç,

1. Yabancıların yasa dışı yollarla Türkiye'ye girişini, Türkiye'de kalışını, Türkiye'den çıkışını ve Türkiye'de izinsiz çalışmasını ifade eden düzensiz göç ve
2. Uluslararası korumayı içerecek şekilde tanımlanan bir göç (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2017)
3. şeklinde ortaya konmuştur (Terzi, 2018: 206). Her bir kategorinin farklı bir boyutu olmakla beraber esas olan nokta, sığınmacıların kendi topraklarından uzak kalmaları, vatan özlemi ve mağduriyetleri geri dönüş taleplerini daha güçlü düşünmeye sevk edebilir. Her ne kadar sosyo-ekonomik açıdan iyi konumda olan sığınmacılar bir şekilde yeni bir yaşam ortamı sağlasalar da büyük çoğunluğu dramatik süreçlerle karşı karşıya kalabilmektedir. Bundan dolayı hangi yöntemle olursa olsun sığınmacıların güvenli bir ortam sağlanması durumunda kendi topraklarına dönme arzusu taşıdıkları söylenebilir. İşte gerek Fırat Kalkanı Operasyonu gerekse Zeytin Dalı Operasyonu bu ortamı sağlamaya yönelik olduğu söylenebilir.

Suriyeli Sığınmacıların (Göçmen) Yoğun Olarak Var Olduğu Alanlar ve Korunmaları

Suriyeli sığınmacıların önemli bir kısmı Türkiye'nin sınır illeri olan Hatay, Gaziantep, Şanlıurfa, Kilis'te bulunurken Mardin, Kahramanmaraş, Osmaniye, Adıyaman, Adana ve Malatya'daki göçmen sayısında da yoğunluk olduğu söylenebilir. Bu sığınmacıların sadece %10'u Geçici Barınma Merkezinde (26) yaşarken, yüzde 90'ı başta İstanbul, Konya olmak üzere Türkiye'nin diğer illerine dağılmış ve kendi imkanları ile yaşama durumundadır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2015, s. 28; Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2016a). Bunlarda erkek sığınmacıların yüzde % 75'i ve kadın sığınmacıların yüzde %73'ü bir ev veya apartman dairesinde, erkek sığınmacıların %13'ü ve kadın sığınmacıların %16'sı harabelerde, erkek ve kadın sığınmacıların her birinin yüzde 10'u derme-çatma geçici düzen veya plastik korumalar altında yaşamaktadır. Dolayısıyla sığınmacıların geri dönmeleri durumunda büyük bir çoğunluğunun daha iyi bir hayatı olacağı söylenebilir (AFAD, 2013, s.34).

Suriyeli sığınmacıların bulunduğu bu iller dikkate alındığında, kamp dışında yaşayan sığınmacıların yerleştikleri ve yaşamlarını sürdürdükleri kentsel mekânlarda, sosyal ve kültürel açıdan topluma entegrasyonu, hükümetin de başlıca sosyal politika başlıklarından biri haline gelmiştir. Türkiye’de mevcut konjonktür ve hukuk çerçevesinde üretilmesi gereken kamu politikaları ve bunlara ilişkin öneriler, orta ve uzun vadeli hedefler arasında yer almıştır. Günümüzde belirtilen bu illerde kamp dışında yaşayan sığınmacı sayısının yaklaşık 700 bin olduğu dikkate alınırsa bu insanların entegrasyonuna yönelik proje çalışmalarının yapılmasının yanı sıra geri dönüşlerinin de hukuk çerçevesinde hızlandırılması gerekmektedir. Bugün Suriyeli sığınmacıların kamp dışı yaşama geçmeleriyle beraber oluşmaya başlayan toplumsal ve mekânsal yapıdaki değişim, yerel siyasetin de ana gündem maddelerinden biri olmaya başlamıştır. Ancak bu ölçeklerde yaşanan sorunların çözümü için, sığınmacıların da kendi iradeleri ile anavatanlarına dönüşlerinin sağlanması kabul edilmelidir. Diğer bir yaklaşımla mevcut yerel ölçeklerde; demografik yapıyı, mekânsal yerleşimleri ve ilişki ağlarını, emek piyasalarını ve ekonomik yapıyı, konut ve kentsel hizmetlere ilişkin talep farklılaşmasını, sosyal ve kültürel dokuyu ve bunlara ilişkin tanımlama ve etkileşimleri kavrayıp bu faktörler ile ters düşmeyen geri dönüş planlarının gerçeğe dönüştürülmesi gerekmektedir.

Suriye’deki iç savaş ve sığınmacıların tekrar dönüp dönmeyecekleri konusundaki belirsizlikler, geliştirilecek politikaların uzun vadeli olarak düşünülmesini zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda, sınır güvenliği, kentsel yerleşim, sosyal doku ve kültürel uyum gibi birçok açıdan önem arz eden sığınmacı sorunlarının birlikte düşünülmesi gerekir. Sığınmacıların entegrasyonu ve yaşam şartlarının iyileştirilmesi kadar onların kendi vatanlarına geri dönmeleri durumunda oraların da cazip hale getirilmesi konusunda adımların atılmasına ihtiyaç vardır.

Sığınmacıların sosyal-ekonomik ve kültürel beklentileri, sorun ve algılarının belirlenmesi ve geri dönüşler öncesi güvenli bölgelerde yaşama uyumlarının sağlanması farklı sebeplerle de düşünülmelidir. Örneğin;

- Sığınmacı akışının kentsel ve yerel düzeyde etkilerini anlamayı geri dönüş rotaları ile birlikte çift yönlü olarak anlamak,
- Sığınmacıların Türkiye’de ve sınırdaki izole güvenli alanlara hangi gerekçeler ile ve nasıl yerleştiklerini, bunun bölgelerde demografik ve sosyal yapıyı nasıl etkilediklerini açığa çıkarmak,
- Yerel birimlerin, adeta kentsel nüfusla yarışan sığınmacı akımı ve geri dönüşler ile ilgili çalışma ve yönetim yaklaşımlarının nasıl olduğunu ve tecrübe paylaşımının olup olmadığını anlamak,
- Sığınmacıların yaşadıkları alanlarda algı dönüşümleri için farklı platformlarda yerel aktörlerle ilişki ağlarının kurulup kurulmadığını belirlemek,
- Kentsel mekânlarda gruplar arası kaynaşma, entegrasyona ve güvenli geri dönüşe ilişkin sürece sivil toplumun katkısı ve akademik katkıların sağlanıp sağlanmadığını anlamak büyük önem arz etmektedir. Şimdiye dek sığınmacıların, yaşadıkları alanları nasıl kullandıkları, nerelerde ve nasıl işler yaptıkları, kendi aralarında ilişki kurup kurmadıkları ve anlamlı bir etkileşimi kurup kurmadıklarına dair sorular, sığınmacıların geri dönmedeki alternatiflerini tartmalarını sağlayabilir.

Bütün bu nedenler düşünüldüğünde sığınmacılara yönelik çözüm alternatifleri, sadece nitelikli yaşam çevreleri oluşturma, krizleri ve olumsuzlukları fırsata dönüştürme ve kentsel yaşama uyumunu sağlamaları olarak düşünülmemelidir. Bunların geri dönüş alternatiflerini de cazip hale getirecek politikalar üretilmelidir. Bu bağlamda sığınmacı ve göç temalı kamu politikaları ve stratejilerinin özellikle “yönetişim” gerekleri yönünden de ele alınması ve geri dönüşler sürecinde etkin kılınması sağlanabilmelidir.

Sığınmacıların Türkiye ve Ortadoğu Siyasetine ve Ekonomisine Etkisi

Sığınmacılar ile gelen ekonomik etkinin yalnızca negatif yönde olduğunu ifade etmek doğru olmayacaktır. Ancak çalışma hakkı tanınmadığı müddetçe ekonomik olarak devamlı tüketici pozisyonunda olan sığınmacılar ekonomik açıdan bir yük doğurabilmektedir. Bu açıdan Türkiye, Suriyelileri gelecekte güvenli şekilde geri gönderebilme modellerine de ağırlık vermek-

tedir. Bu modellerin arasında Suriye sınırları içerisinde güvenli bölge oluşturma stratejisi gelmektedir. Bu bölgeler ile Türk siyaseti arasında bağlantı kurabilmek adına sivil kurumların seferber edildiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Örneğin Afrin Sivil Meclisi, Gaziantep'te toplantılar düzenleyerek güvenli bölgelere olan geri dönüşleri teşvik etmeye çalışmaktadır (Acun ve Keskin, 2016).

Güvenli bölge oluşturma girişimleri esasen daha büyük bir perspektifin ürünüdür. Nitekim günümüzde batıda hemen bütün ülkelerin temel sorunlarından biri haline gelmiş göç yönetimi için hem prospektif hem de alternatif sonuçlar doğurabilmektedir. Göç yönetiminin iyi yönetilememesi sadece ekonomik içerikte değil sosyal içerikte de olabilmektedir. Örneğin; toplumsal bölünme, terörizm ve ırkçılık gibi bazı problemlerin fitilini ateşleyebilmektedir. Günümüzde hemen her ülkenin sığınmacılara yönelik çözüm üretme ve göç yönetiminde kendine ait bir model kurma eğiliminde olduğu söylenebilir ki, Türkiye'nin pek çok yönden bu ülkelere göre şanslı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Türkiye göç ve sonrası süreci Suriyeliler söz konusu olduğunda, doğru yönetme kabiliyetine sahiptir (Demirhan ve Arslan, 2015)

Yeni güvenli bölge alanlarından biri haline gelen Afrin bölgesi için bu tarz sınır kapılarının oluşturulabilir olması oldukça kritiktir. Özellikle Cinderes köyü civarı söz konusu sınır kapısı alternatifleri için öne çıkanlardan biri olmuştur. Afrin ve çevresinin güvenli bölge olarak seçilmesiyle birlikte, Türkiye' den de çeşitli yardım kuruluşları ve kamusal yardım kuruluşları seferber edilmeye başlanmıştır. Örneğin AFAD, özellikle gıda ihtiyacı tetkikleri, hijyen ve su araştırmaları konusunda Kızılay ile işbirliğine gitmektedir. Fırat Kalkanı Harekatı sonrasında yüz altmış bin üstünde kişinin geri dönüş imkanı doğmuş, bölgeye altyapı gereksinimlerini gidermek adına yatırım yapmak mümkün hale gelmiştir. Afrin bölgesi ise bu bölgeyi takiben ikinci halka olarak güvenli bölge siyasetindeki yeni duraklardan biri olmuştur. Zeytin dalı harekâtı ile bu rakamın beş yüz bin civarında Suriyeli için mümkün hale yükseltilmesi güvenli bölge stratejilerinin genişletileceği mesajını vermektedir. Terör örgütlerinin ve Suriye rejim güçlerinin oluşturdukları kaos ortamından uzak güvenli bir bölge, göç yönetimi için de çok önem arz etmektedir (Sirkeci vd., 2014).

Geri dönüş projeleri sadece Türkiye için öngörülmemekte, Ortadoğu’da Türkiye’yi takiben en fazla Suriyeli göçü alan Lübnan ve Ürdün için de alternatif çözüm yollarından biri olarak görülmektedir. Örneğin Şam’ın batısı için Lübnan’ın kırsal kesimleri; Türkiye’deki Gaziantep ili benzeri bir modelle geri dönüş koridorunun bir parçası olarak görülebilir. Lübnan’daki geri dönüş projelerinde öne çıkan faktörlerden biri, insani iletişim ağlarını kullanma kabiliyetine yoğunlaşmaktadır. Özellikle kamplarla bağlantısını nispeten koruyan mültecilerin geri dönüşü için ilk girişimlerin başlatılmış olması önem arz etmiştir. Geri dönüş son durak üssü seçimi de önemli ikinci faktör olarak tanımlanmış, Kalamun yöresinin batı sınırları en uygun bölge olarak tayin edilmiştir. Geri dönüş sosyal profilinin seçiminde özellikle muhaliflerin tercih edilmesi önem arz etmiştir. Özellikle 3 sene öncesinde kaçak yolla Lübnan’a gelenlerin geri dönüşünü kolaylaştırmak için Lübnan hükümeti hem Suriye rejim güçleri hem de başka örgütlerle temas halinde olmuştur. Lübnan’ın doğusundaki Beka ili sakinleri Rusya gözetiminde geri dönüşleri için bir diğer odak grup görünümündedir. Özellikle muhaliflerin geri dönüşler için ilk sırayı çekmesi ileriki geri dönüşler için Lübnan’da bir motivatör olarak görülmüştür. Şam ve civarından Lübnan’a kaçan muhaliflerin ilk etapta geri dönüşü bu güdülemeyi sağlayacaktır. Geri dönen pek çok halkın sabıka kaydının silinmesi, evlerine onarım yardımlarının yapılıyor olması ve ev sahibi olmayanlara konut yardımlarının yapılması, söz konusu geri dönüş projesinin olumlu ürünleri olarak yorumlanabilir. Bloudan ile Zabadani şehirleri ise son dönem geri dönüşler için seçilen yeni duraklardan biri olmuştur (Efegil, 2013).

Geri dönüşler için güvenli bölge oluşturma siyasetinin bir diğer uygulayıcısı ise Ürdün’dür. Dara bölgesi Ürdün için seçilen önde gelen güvenli bölgelerden biri olmuştur. Günde yaklaşık üç yüz civarı kişiyle sabitlenmeye çalışan geri dönüşler sayesinde, aile biçimindeki kitlelerin geri dönüş güvenliğinin sağlanması Ürdün hükümetinin birincil önceliklerinden biri olmuş ve bu konuda BM ile kurulan temaslar sayesinde izlenebilirlik ve devamlılık unsuru sağlanmaya çalışılmıştır (Çakır, 2017).

Geri Dönüş Düzeyleri ve Nitelikleri

Suriyeli sığınmacıların geri dönüşü daha çok Esad rejiminin sona ermesine endekslense de “geri dönmeme” ihtimalini de göz önünde tutan bir entegrasyon politikası üzerinde durmak gerekir. Sığınmacıları Türkiye’de kalışları

uzadıkça, yeni doğan çocukların olması, dil olarak aralarında Türkçenin de giderek yaygınlık kazanması, çalışama izin ve şartlarının iyi olmasına ilişkin düzenlemelerin yapılması kamp dışındaki Suriyelilerin, AFAD hizmetlerine erişiminin sağlanması gibi adımların atılması geri dönüşleri de farklı bir zemine taşıyabilmektedir (Ihlamur-Öner, 2015:45).

Aslında Suriyeli göçmenlerin geri dönüşleri ile ilgili birçok farklı senaryo üretilebilir. Önemli olan bunun realite ile ilgili boyutu ve niteliğidir. Geri dönüşleri “gönüllü dönme”, “geri gönderme” “yeniden yerleştirme” şeklinde tasnif edildiği görülmektedir (Terzi, 2018: 218-219). Konjonktüre ve sürece göre değişiklik görülse de “Gönüllü Geri Dönüşlerin” olduğu ancak bunun istenen düzeyde olmadığı söylenebilir. Milli Eğitim Bakanlığı’nın yaptığı bir araştırmada Suriyeli göçmenlerin %75’i Suriye’ye dönmek istemediği gibi bu % 75’in %75’i Türkiye’de de kalmak istemediği ve ABD, Kanada ve Avrupa’ya göç etmek istedikleri görülmektedir (Tekin, 2017). Ayrıca sürenin uzamasıyla geri dönme isteğinin azaldığı, özellikle Suriyeli göçmenlerin rejim muhalifi olarak görüldüğü ve bu nedenle dönmeleri durumunda aileleri ve kendileri için tehlikenin devam edeceği kanaatinin olduğuna dikkat çekilmektedir (Terzi, 2018: 219). Bu açıdan sınır ötesi ve Suriye topraklarının güvenli hale getirilmesi geri dönüşleri etkileyecektir. Aksi halde zorla geri gönderme gerek 1951 Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme’nin 33. maddesine gerekse Türkiye’deki Geçici Koruma Yönetmeliği’nin 6. maddesine aykırı olur. Buna karşın “yeniden yerleştirme” konusu uygun bir çözüm olarak görülebilir. Ancak bu da tek başına Türkiye’nin değil farklı ülkelerin ortak tasarrufuna bağlıdır. Çünkü yeniden yerleştirme yapılacak ülkenin kabulü ve rıza göstermesi de gerekmektedir. Bu bağlamda 2016 yılı içinde 4.120 kişinin yerleşmesi sağlanmıştır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2016b, s. 83).

Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı Operasyonları Bağlamında Geri Dönüşler

Gerri dönüşlerin en fazla dillendirildiği tarihler 2015 sonrasıdır. İşte bu tarih dikkate alındığında Hatay’da 2017 yılı itibariyle 483.775 Suriyeli ikamet ederken bunlardan üçüncü ülkelere gönderilen kişi sayısı 14.071’dir. Kendi ülkelerine gönüllü geri dönüş yapan Suriyelilerin sayısı ise 33.816’dır. Yapılan bir saha çalışmasında (Harunoğulları ve Cengiz, 2017: 316). Suriyelilerin önemli bir kısmının savaş ortamına bağlı yaşadıkları travmaların

etkin olduğu ve bu nedenle geri dönüme konusunda endişeler yaşandığı gönüllü değil ama zorunlu nedenlerden dolayı geri dönüş yapabileceklerini ifade etmişlerdir. Dolayısıyla ancak kendi ülkelerinde hayatın normal seyrine dönmesi durumunda geri dönüş yapılabileceği görülmektedir. Nitekim bu durum zaman zaman resmi kaynaklar tarafında da dile getirilmiş ve geri dönüş yapan sığınmacıların olduğu görülmüştür. Özellikle basın yayın kuruluşlarının haberlerine göre “geçici barınma merkezlerinde yaşayan Suriyelilerin %80-85’inin ülkelerine geri dönmek istediklerini söylediği belirtilmiştir (Karataş, 2015: 132). Ayrıca yerel halkın da bu bağlamda bir yaklaşımının olduğu, diğer bir ifade ile Suriyelilerin bir takım ekonomik, sosyolojik nedenler ve sosyal sorunlardan dolayı geri dönmeleri gerektiğine vurgu yaptıkları ileri sürülmüştür (Karataş, 2015:132-136; Tuğsuz & Yılmaz, 2015:4). Bununla beraber, siyasi partilerin yaklaşımlarının konu alan bir araştırmada, geri dönüşlerin beklenmesinin ya da yerel halka bu tür telkinlerin yapılmasının realiteye ve mevzuat uygun olmadığı gibi psikolojik olarak entegrasyon uyumuna da negatif erki ettiği ileri sürülmüştür (Tuğsuz & Yılmaz, 2015: 5-6). Suriyeli sığınmacıların geri dönüşleri ile ilgili farklı siyasal algı ve yaklaşımlar olmakla beraber bu konuda sağlıklı bir uyum ve geri dönüş politikasının üretilmesinde fayda vardır.

İşte bu bağlamda Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı Operasyonlarının temel amaçlarından biri sınır güvenliği ve sınırında bir terör koridorunun açılmaması olsa da oluşan göç dalgasını durdurmak ve gelen sığınmacıların kendi topraklarına dönmelerini sağlamak da diğer önemli bir amaç olmuştur. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR), Suriye’deki iç savaş nedeniyle, ülke içinde yer değiştiren 440.000 ve Suriye dışına kaçan 31.000 kişinin 2017 yılında evlerine geri döndüğünü açıklamıştır. Her ne kadar geri dönüş için şartların tam olarak oluşmadığı belirtilse de UNHCR sözcüsü Andrej Mahecic, 2015’ten 2017’ye kadar yaklaşık 260 bin mültecinin Suriye’ye döndüğünü, dönüşlerin ağırlıklı olarak Türkiye’den gerçekleştirildiğini söylemiştir (BBS NEWS 30 Haziran, 2017). 2018 yılı içinde günde ortalama 150 kişi dönüş için başvurduğu (Akit Gazetesi, 30.08.2018) ve bölgedeki güvenlik durumuna göre bu artışların süreceği söylenebilir. Nitekim 2018 yılı içinde 30 bini aşkın Suriyelinin Hatay, Kilis gibi illerden, terör örgütlerinden temizlenen bölgelere, ülkesine dönüş yaptığı görülmektedir. AFAD Yetkililerinin de bildirdiği gibi dönüşler operasyonlardan hemen sonra ani bir şekilde olmuyor. Oralarda yaşam için güvenli hale getirilmesi sonrası geri dönüş-

ler artabilmektedir. Fırat Kalkanı Harekâtı ile 150 bin Suriyeli Rai, Cerablus ve El Bab'a dönerken, Zeytin Dalı harekâtının başarıyla tamamlanmasının ardından (kesin kayıt tam olarak belli değil) 500 bin Suriyeli daha ülkesine döndüğü belirtilmiştir¹. Daha geniş bir bakış açısıyla Zeytin Dalı Harekâtı, Türkiye, Lübnan, Ürdün ve dünyanın birçok ülkesine sığınan 6 milyon Suriyeli mülteci için eve dönüş umudu olmuştur. Hatta Türkiye, Suriye'de Fırat Kalkanı Harekâtı bölgesinde geri dönüşleri teşvik etmek ve bu yolla artan nüfusa hizmet vermek için üç tam teşekküllü hastane inşa etmiştir. Türkiye, Fırat Kalkanı Harekâtı ile terörden temizlenen Bab ve Mare ilçeleri ile Çoban bey beldesine, geri dönüşlerle nüfusu giderek artan bölgedeki ihtiyaca yanıt verebilmek için hastaneler kurmuştur. Ayrıca Cerablus' ta PTT kurmuştur.

Aslında Zeytin Dalı Operasyonunun başından beri vurguladığı konu, bu operasyon herhangi bir etnik yapıya değil, terör örgütlerine olduğu, bölgenin güvenli hale getirilmesi gerektiği ve Suriyelilerin evlerine dönmelerinin sağlanmasının amaç edindiğidir. Nitekim Cumhurbaşkanı Sözcüsü İbrahim Kalın, "Suriye'nin asli sahipleri olan ve 3,5 milyona yakını halen ülkemizde yaşayan kardeşlerimiz güvenle evlerine dönene kadar operasyonlarımız sürecektir" demiştir (Yazıcıoğlu, 24 Ocak: 2018). Türk – Alman Üniversitesi Göç ve Uyum Araştırmaları Merkezi Müdürlüğü'nün yaklaşımına göre Suriyelilerin geri dönüşlerinin düşük bir ihtimal olduğu, gerekli şartlar sağlansa bile ancak %20'sinin dönebileceğini ileri sürmektedir (Yazıcıoğlu, 24 Ocak: 2018). Hangi açıdan bakılırsa bakılsın yerinden ve yurdundan edinen insanlar bıraktıkları hatırlar, yaşadıkları topraklar, malları ve imkânlarını düşünerek geri dönüş eğiliminde olabilirler ki bunun etki eden en önemli etken güvenli ortamların sağlanmasıdır.

1 Gerek Fırat Kalkanı gerekse Zeytin Dalı Operasyonları sonrası geri dönüş rakamları farklı haber kaynaklarına göre değişebilmekle beraber, esas olan bu operasyonların oluşturduğu güvenli ortamların geri dönüşler konusunda pozitif bir etki yaptığıdır.

Sonuç ve Değerlendirme

Gerek saha çalışmalarından elde edilen veriler gerekse haber ve kamuoyu yaklaşımları, Suriyeli sığınmacı veya göçmenlerin geri dönüşü konusunda karşı karşıya kaldıkları en önemli sorun, güven ve güvenli bir alanda yaşamı sürdürme ihtimalinin göz önünde bulundurulmasıdır. Hem güvenli bölgeler oluşturularak geri dönüşlerinin sağlanması, hem de göç etmeden Suriyelilerin önceden kendi yaşadıkları alanların güvenli hale getirilebilmesi geri dönüşleri daha gerçekçi hale getirecektir. Türkiye, Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı Operasyonları ile hem bölgede oluşması ihtimal dahilinde olan bir terör koridoruna mani olmak hem de sığınmacıların kendi topraklarında güvenle yaşamlarını sürdürebilmeleri için güvenli alanlar oluşturularak yeni göç dalgalarını engelleyebileceği gibi bu bölgelere geri dönüşleri de sağlamayı amaçlamaktadır. Diğer bir yaklaşımla Türkiye bu ve benzeri operasyonlarla bölgesel huzuru sağlamaya çalışan tek ülke konumundadır.

Suriye’de ateşkes ümitlerinin doğması, uluslararası aktörlerin ve izleme gruplarının devreye girmesiyle geri dönüş sürecinin ilk sinyallerinin veriliyor olması umut vericidir. Bu süreçte geri dönüşe ait verilecek kararların doğru zamanlama ile sığınmacılara bırakılması ve herhangi bir zorlama unsurundan uzak durulması gerekliliği oldukça önemlidir. Güvenlikli bölge oluşturma bağlamında atılan olumlu adımların başarıya ulaşması için Al-Za’tari, Şam, Lazkiye, Humus, Hama ve Halep gibi Suriye içindeki farklı bölgelerin de güvenli hale getirilmesi gerekmektedir. Nitekim gerek Fırat Kalkanı gerekse Zeytin Dalı Operasyonlarıyla sağlanan güvenli ortamların geri dönüşler için önemli bir gerekçe oluşturduğu görülmektedir. Türkiye’deki sınır kapıları kanalıyla şimdiden çok sayıda Suriyelinin geri dönüş yapması, güvenli bölgelerin oluşturulmasının önemini ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

1. Acun, C., & Keskin, B. (2016, February). PKK'nın Kuzey Suriye Örgütlenmesi: PYD-YPG. SETA.
2. Akit Gazetesi (30.08.2018), "Geri Dönüş Başladı! Her Gün En Az 150 Suriyeli Başvuruyor" Akit Haber.
3. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD), 2013.
4. BBS NEWS (30 Haziran 2017), "Yaklaşık 500.000 Suriyeli Göçmen Evlerine Döndü".
5. Çakır, N. B. (2017). Suriye'den Göçve Güvenlik: Türkiye-Ürdün Karşılaştırması. *Lectio Socialis*, 1(1), 30-44.
6. Çiçekli, B. Açıklamalı Göç ve İltica Hukuku Terimleri Sözlüğü, (Basım Yeri Belirtilmemiştir), Nisan 2013, s. 39-40.
7. Güçlendirilmesi Projeleri Ulusal Açılış Toplantısı Konuşması, Ankara: Green Park Hotel.
8. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2016b). 2016 Türkiye Göç Raporu. E.T 25.11.2018, http://www.goc.gov.tr/files/files/2016_goc_raporu_pdf.
9. Demirhan, Y., & Aslan, S. (2015). Türkiye'nin sınır ötesi göç politikaları ve yönetimi. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 23-62.
10. Efeğil, E. (2013). Suriye ve Lübnan'ın Dış Politikalarını Etkileyen Faktörler. *Ortadoğu Analiz*, 5(50).
11. Harunoğulları, Muazzez ve Cengiz, Deniz (2017) "Suriyeli Göçmenlerin Mekânsal Analizi: Hatay (Antakya) Örneği", http://tucaum.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/280/2016/05/sem8_31.pdf. ET 20.11.2018
12. İhlamur-Öner, Suna Gülfer (2015), "Türkiye'nin Suriyeli mültecilere Yönelik Politikası", *Ortadoğu*, Mart-Nisan Cilt: 6 Sayı: 6, ss. 42-45.
13. IOM (2018), Göç Terimleri Sözlüğü, Editör: Bülent Çiçekçi, Uluslararası Göç Örgütü, Cenevre, İsviçre, [http://www.goc.gov.tr/files/files/goc_terimleri_sozlugu\(1\).pdf](http://www.goc.gov.tr/files/files/goc_terimleri_sozlugu(1).pdf)
14. Kalkınma Bakanlığı Onuncu Kalkınma Planı Göç ÖİKR 2014-2018 (2014), Ankara.
15. Karataş, Mustafa (2015), "Türk Yazılı Basınında Suriyeli Sığınmacılar İle Halk Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" *Göç Araştırmaları Dergisi (The Journal Of Migration Studies)*, C:1, S:2, ss.112-151.
16. Tuğsuz, Nigar & Yılmaz, Ayşenur (2015), "Siyasi Partilerin Mülteci Politikaları" SETA Perspektif, Sayı:106, ss.1-6.
17. Özgören, Ayşe Abbasoğlu & Ergöçmen, Banu Akadlı "Türkiye'de Uluslararası Göç Verisi ve Sınırlılıkları", <http://tucaum.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/280/2015/08/sem610.pdf>. ET.21.10.2018.
18. Sirkeci, İ., & Yüceşahin, M. M. (2014). Editörden: Türkiye'de göç çalışmaları. *Göç Dergisi*, 1(1), 1-10.
19. Terzi, Mahir (2018), "Yönetilebilir Göç Politikaları ve Külfet Paylaşımı Üzerine Bir Değerlendirme: Suriyeli Sığınmacılar Örneği", *TESAM Akademi Dergisi*, Ocak-2018, 5 (1), s.2003-234.
20. Tekin, Y. (2017). Kriz Zamanlarında Herkes İçin Eğitim İli ve Eğitim Altyapısının
21. Yazıcıoğlu, Yıldız (24.01.2018), Türkiye'deki 3,5 Milyon Suriyeli İçin Geri Dönüş İhtimali Var mı? <https://www.amerikaninsesi.com/a/turkiye-deki-3-5-milyon-suriyeli-icin-geri-donus-ihhtimali-var-mi/4221533.html> (İbrahim Kalın ile Yapılan Röportaj)
22. Yazıcıoğlu, Yıldız (24.01.2018), Türkiye'deki 3,5 Milyon Suriyeli İçin Geri Dönüş İhtimali Var mı? <https://www.amerikaninsesi.com/a/turkiye-deki-3-5-milyon-suriyeli-icin-geri-donus-ihhtimali-var-mi/4221533.html> (Murat Erdoğan ile Yapılan Röportaj).

ÇORUM HALKI GÖZÜYLE GÖÇMENLER

Doç. Dr. Yakup ÇOŞTU

Hitit Üniversitesi

yakupcostu@hitit.edu.tr

ÖZET

Ortadoğu kaynaklı göç nedeniyle Ülkemize gelenlerin bir kısmı sınır boylarında kamplara yerleştirilmiş, büyük çoğunluğu ise ülke geneline dağıtılmıştır. Ülke geneline dağıtılan göçmenler, bir taraftan yerleştikleri şehirlerin sosyal, kültürel, ekonomik ve dinsel görünümünün çeşitlenmesini, diğer taraftan ise yerleşikler açısından yeni toplumsal tecrübelerin kazanılmasını sağlamışlardır. Bunun yanı sıra, önemli problemlere yol açacak sorunların ortaya çıkmasına da neden olmuşlardır. Akademik ve kamusal alanda göç konusuna yönelik ilgideki kayda değer artışta, hiç kuşkusuz süregelen bu göç dalgalarının Ülkemizin hemen hemen her şehrine kadar dağılmış olması önemli bir rol oynamaktadır. Ülkemize yönelik göç dalgalarından Çorum ili de etkilenmiş ve on beş bini aşkın göçmen Çorum il merkezine yerleştirilmiştir. Bu durum Çorum'da yerleşik halk açısından daha önceden tecrübe edilmemiş bir kültürel karşılaşmayla sonuçlanmıştır.

Bu çalışmanın temel problemi, Çorum'da yaşayan yerleşik halkın, sonradan gelen ulusaşırı göçmenler hakkında ne düşündüğü ve onları nasıl algıladığıdır. Araştırma, nitel saha çalışması tekniğine dayalıdır. Veri toplama aracı olarak ise, araştırmanın temel ve alt problemleri çerçevesinde yarı yapılandırılmış mülakat tekniği kullanılmıştır. Elde edilen bulgular, makro-sosyolojik perspektiften hareketle deskriptif olarak analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Göçmenlik, Göçmenlere Bakış, Çorum

Giriş

Göç, tarihsel süreç içerisinde insanlığın yüz yüze kaldığı sosyal bir olgudur. Özgül bir sosyal gerçekliği ifade eden göç olayının, hem göçmenlerin hem de yerleşiklerin yaşamlarının şekillenmesinde belirleyici bir yönü bulunmaktadır. Göç, insan topluluklarının çeşitli sebeplerle bir yerden başka bir yere evlerini, eşyalarını yani kısaca hayatlarını nakletmesidir. Bir insanın veya toplu olarak insanların mekânsal olarak yer değiştirmesinin sosyal, siyasi,

ekonomik sebepleri vardır. Yani göç aslında yaşamsal faktörlerin yetersiz kalması ile daha iyi yaşam şartlarına ulaşabilme çabasının bir sonucudur.

Ortadoğu kaynaklı göç nedeniyle Ülkemize gelenlerin bir kısmının sınır boylarında kamplara yerleştirildiği, büyük çoğunluğunun ise ülke geneline kontrollü bir biçimde yayılmaya çalışıldığı gözlemlenmektedir. Ülke geneline dağıtılan göçmenler, bir taraftan yerleştikleri şehirlerin sosyal, kültürel, ekonomik ve dinsel görünümünün çeşitlenmesini, diğer taraftan ise yerleşikler açısından yeni toplumsal tecrübelerin kazanılmasını sağlamışlardır. Bunun yanı sıra, önemli problemlere yol açacak sorunların ortaya çıkmasına da neden olmuşlardır. Akademik ve kamusal alanda göç konusuna yönelik ilgideki kayda değer artışta, hiç kuşkusuz süregelen bu göç dalgalarının Ülkemizin hemen hemen her şehrine kadar dağılmış olması önemli bir faktördür.

Ülkemize yönelik göç dalgalarından Çorum ili de etkilenmiş ve on beş bini aşkın göçmen Çorum il merkezine yerleştirilmiştir. Göçmenlerin Çorum il merkezindeki yerleşimlerinin yoğunlukla sosyo-ekonomik düzeyi düşük mahallelerde yoğunlaştığı gözlemlenmektedir. Dinsel görünüm açısından Sünni ve Alevi toplulukların bir arada yaşadığı Çorum il merkezinde, yerleşik halk daha önceden tecrübe etmediği bir kültürel karşılaşma ile yüz yüze gelmiştir.

Bu çalışmada, Çorum il merkezinde yaşayan yabancı göçmenler¹ merkeze alınmak suretiyle, yerleşiklerin bu ulusaşırı göçmenler hakkındaki düşüncelerini beş temel perspektif üzerinden değerlendirilmeye çalışılacaktır. Buna göre, Çorum'daki yerleşik halkın (i) Ensar-Muhacir ilişkisi bağlamında göçmenlere bakışı, (ii) göçmenlerin eğitim ve sağlık problemlerine yönelik değerlendirmeleri, (iii) göçmenlerin istihdamı ve (iv) onlara vatandaşlık verilip verilmemesi hususundaki düşünceleri ile (v) göçmen topluluk kaynaklı güvenlik sorunları hakkındaki kanaatleri deskriptif olarak incelenmeye çalışılacaktır. Anılan inceleme, görüşme ve mülakat teknikleri vasıtasıyla ele edilecek verilerin makro-sosyolojik perspektiften analiz edilmesiyle yapılacaktır.

1 Yabancı göçmen: Çorum'a sonradan gelen ulusaşırı göçmenleri; geçici koruma altındaki Suriyeliler ile Iraklı, Afganistanlı, İranlı vb. göçmen toplulukları ifade etmektedir.

Çorumda Göçmenler

Orta Doğu eksenli (özellikle Irak ve Suriye’de) yaşanan çatışmalar, güvensizlik ve kaos ortamları, coğrafi yakınlığı nedeniyle Türkiye’yi kilit bir ülke konumuna getirmiştir. Türkiye’nin, hem Asya’dan Avrupa geçiş koridoru konumunda olması, hem de güvenlik ve yaşam koşulları açısından tercih edilen bir ülke olması nedeniyle uluslararası göç hareketliğine ev sahipliği devam edebilmektedir.

Tarihsel süreç içerisinde Anadolu, çok farklı sebeplerle göç dalgalarına maruz kalmıştır. Bu göç dalgaları, göçmenlerin belirli bölgelere/şehirlere yerleştirilmeleri nedeniyle lokal olarak tecrübe edilmiştir. Fakat Orta Doğu kaynaklı bu son göç dalgası, tüm ülke genelinde hissedilmiştir. Bir tarafta savaştan kaçıp ülkemize sığınmış ve buldukları yere adapte olmaya çalışan göçmenler, diğer tarafta da dilleri ve kültürlerinin farklılığından dolayı göçmenlere tedirginlikle bakan yerleşikler yer almaktadır. Her iki taraf için de zor olan bu durum, gün geçtikçe daha da komplike bir hal almaktadır.

Çorum, gerek sahip olduğu kültürel geçmişi gerekse de dinsel çeşitliliği bakımından Orta Anadolu’nun önemli şehirleri arasındadır. Son yıllardaki sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmışlığı Çorum’u cazibe mekânlarından bir haline getirmiştir. Ülkemize yönelik Orta Doğu merkezli yaşana göç dalgalarından Çorum ili de etkilenmiş ve önemli oranda yabancı göçmen Çorum il merkezine yerleştirilmiştir. Çorum il merkezi dışında, ilçe ve köylerde resmi göçmen yerleşimi bulunmamaktadır. Bununla birlikte, bireyle inisiyatif doğrultusunda özellikle istihdam amaçlı olarak ilçelerde de göçmen varlığına rastlanabilmektedir.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü verilerine göre Türkiye genelinde 08.11.2018 tarih itibarıyla geçici koruma altında bulunan Suriyeli sayısı 3.594.232 kişidir. Bunların 155.410’u geçici barınma merkezlerinde kalırken, geri kalanlar ise geçici barınma merkezleri dışında ülkenin çeşitli bölge, şehir ve ilçelerine dağılmıştır. Çorum ili genelinde ise, 2.502 geçici koruma altındaki Suriyeli bulunmaktadır.² On iki bini aşkın Iraklı ve bin civarında da Afgan, İran ve diğer yabancı uyruklu göçmenin bulunduğu Çorum ili genelinde on beş bini aşkın uluslararası göçmen bulunmaktadır.³

2 Bkz. http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik (Erişim Tarihi: 19.03.2018)

3 Anılan bilgiler, Çorum İl Göç İdaresi Müdürlüğü yetkilileri ile yapılan görüşmeye aittir. (Görüşme tarihi: 05.10.2017). Bu çalışma, Çorumda yaşayan yabancı göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı bilinen mahalle-

Çorum il merkezinde ikamet eden göçmenlerin, Kale, Gülabibey, Kunduzhan, Ulukavak mahallelerine yoğunlaştığı görülmektedir. Bu mahalleler, çoğunlukla Sünni halkın ikamet ettiği yerlerdir. Göçmenlerin yoğun olarak yer aldığı bu mahallelerde ikamet ettikleri mekanların daha çok metruk ya da eski binalar olduğu görülürken, sosyo-ekonomik açıdan iyi düzeyde olanların ise daha konforlu mekanlarda ikamet ettikleri gözlemlenmektedir. Bunun yanı sıra Alevi nüfusun çoğunlukta olduğu mahallelerde de, az sayıda da olsa göçmen yerleşiminin olduğu bilinmektedir. Bu araştırmanın temel problemi, Çorum'da yaşayan yerleşik halkın, sonradan gelen yabancı göçmenler hakkında ne düşündüğü ve onları nasıl algıladığıdır. Çalışmada, bu temel problem çerçevesinde aşağıdaki şu alt problemlere cevap aranacaktır. Buna göre:

- i.** Çorumdaki yerleşik halkın, Ensar-Muhacir ilişkisi bağlamında göçmenlere bakışı nasıldır?
- ii.** Halkın, göçmenlerin eğitsel ve sağlık sorunlarına yönelik düşünceleri nelerdir?
- iii.** Göçmenlerin istihdamı hususunu nasıl değerlendirmektedirler?
- iv.** Çorumdaki yerleşik halk, göçmenleri bir güvenlik sorunu olarak görmekte midir?
- v.** Göçmenlere vatandaşlık verilip verilmemesi hususunda ne düşünmektedirler?

Araştırmanın evrenini, Kale, Gülabibey, Kunduzhan, Ulukavak mahallelerinde yerleşik olan Çorumlular oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklem grubunun seçiminde ise, göçmenlerle gündelik hayatta doğrudan yoğun bir ilişki içerisinde bulunan kişiler esas alınmıştır. Buna göre örneklem grubu, dört mahalle muhtarı, iki muhtarlık çalışanı, iki mahalle sosyal yardımlaşma ve dayanışma derneği görevlisi, mahallede esnafılık yapan iki fırın, üç bakkal ve iki hırdavat dükkânı sahibi ile dört mahalle sakininden olmak üzere on dokuz katılımcıdan oluşmaktadır.

Araştırmada, nitel saha çalışması tekniği kullanılmıştır. Veri toplama aracı olarak ise, araştırmanın temel ve alt problemleri çerçevesinde yapılandırılmış mülakat tekniği kullanılmıştır (görüşme ve mülakatlar Ekim-A-

ler özelinde Çorumluların bunlara yönelik düşüncelerinin belirlenmesiyle sınırlıdır. Halen üzerinde çalışılan bir proje için Çorumdaki göçmen varlığına dair ayrıntılı nüfus dağılımı, eğitim, sağlık ve istihdamlarına ilişkin veriler ve benzeri hususlarla ilgili taleplere ilişkin resmi işlemler devam etmektedir.

ralık 2017 yılı içerisinde gerçekleştirilmiştir⁴). Elde edilen bulgular, verilerin makro-sosyolojik perspektiften hareketle deskriptif olarak analiz edilmiştir.

Çorum Halkının Göçmenlere Bakışı

Katılımcı grupla, araştırmanın alt problemler çerçevesinde görüşme ve mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Alt problemlerle ilişkili elde edilen bulgular, çocukluk ve sıklığına göre, aşağıda ele alınarak yorumlanmıştır.

i. Ensar-Muhacir İlişkisi

Ensar ve Muhacir kavramları İslami/dini bir literatür olup, inananlar tarafından önemsenmektedir. Ülkemizdeki göç politikasının toplumsal meşrulaştırımında kullanılan Ensar-Muhacir söylemi, toplumsal bir algı oluşturulması sürecinde önemli katkısı olmuştur. Bu kavramların dini yönü, yerleşikler açısından Ensar duygusu içerisinde yardım düşüncesini pekiştirmiştir.

Çorumdaki yerleşik halkın çoğunlukla muhafazakâr kesimi bu söylemin dini içeriğinden hareketle Ensar ve Muhacir olgusunu önemsemektedir. Fakat bu söylemin günümüzün sosyal gerçekliği içerisinde, Çorum halkının göçmenlere bakışı özelinde pek fazla bir anlam ifade etmediği veya başka bir ifadeyle pratikteki değerinin zayıfladığı tespit edilmiştir. Yapılan saha çalışmalarında bu hususu destekler bulgulara ulaşılmıştır. Şöyle ki:

“Peygamber efendimiz İslami tebliğ için muhacir oldu. Bunları peygamberin muhacirliği mi şimdi? En azından gittikleri yere uyum sağlasalar” (Mahalle Muhtarı).

“Bizim inancımızda geleni geri çevirmek yoktur. Türk milleti yemez yedirir. Ama biz onlara mağdur gözü ile bakamıyoruz. Onlar savaştan kaçmış, vatanını satmış insanlar. Onlar gelip parkta bahçede yatacak, bizde onlara mı bakacağız, öyle mi... Yani kadınlar, çocuklar, yaşlılar burada kalsa o kadar adam gidip memleketini savunsa biz onlara burada gül gibi bakarız” (Mahalle muhtarı)

“Onları muhacir gibi görmüyorum. Burada tuhaf giyimli bir sürü serseri genç var. Yaşlılar, kadınlar, çocukları anlarım ama genç kesimin gelmemesi lazımdı. Bizim ülkemiz/halkımız nasıl ki savaştan kaçmıyor onlarında kaç-

4 Saha çalışmaları esnasında yardım ve katkıları nedeniyle lisans öğrencim Müntheha Çağatay'a teşekkür ederim.

maması lazımdı” (Muhtar Sekreteri). “İslami olarak baktığımızda dinimizde yardım var. Ama onlar bunu suiistimal ediyorlar. Terbiyesizlikleri çok fazla, halka karşı davranışları aşırı derecede kaba... İnsanlara hiç saygıları yok. Onlar burada kaldığı sürece, belki bir on yıl sonra biz Çorumu terk etmek zorunda kalacağız.” (Bakkal dükkânı sahibi).

“Gerçek muhacir verdiğin bir ekmek ile yetinmesini bilir ama bunlara bir kasa ekmek versen yetmez” (Fırın İşletmecisi)

“Bir açıdan tamam çok iyi yardım ediyoruz ama bir açıdan da başımıza bela olacaklar. Çocuk doğurma oranları çok fazla o yüzden ileride nüfusları artacak” (Dernek görevlisi). “İraklılar insanlığın, Suriyeler devletin emaneti” (Mahalle Muhtarı).

Katılımcıların Ensar-Muhacir ilişkisi bağlamında göçmenlere yönelik göçün ilk yıllarındaki bakışlarının, son yıllarda anlamını yitirmeye başladığı veya pratikteki değerinin zayıfladığı gözlemlenmiştir. Bu bakış açısı değişiminde, göçün sürekliliği, göçmenlerin geri döneceklerine yönelik düşüncesinin zayıflığı veya kalıcılıklarının artmasına yönelik eğilim, ülkenin içerisinde bulunduğu sosyo-ekonomik sıkıntılar ile göçmen kaynaklı olumsuz tutum ve davranışların belirleyici rol oynadığı ifade edilebilir.

ii. Eğitsel ve Sağlık Sorunları

Eğitim ve sağlık hizmetlerinden yararlanma temel insan hakları arasında yer almaktadır. Ülkemize gelen Irak ve Suriye kökenli göçmenlerin eğitim ve sağlık hizmetlerinden yararlanmalarına yönelik, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve paydaşları çeşitli çalışmalar yürütmektedirler. Çorum ili genelinde de bu çalışmalar ilgili il müdürlükleri üzerinden yapılmaya çalışılmaktadır.

Çalışmamıza katılan kişilerle yapılan görüşmelerde, eğitim ve sağlık hususunda göçmenlerin ne gibi sorunları olduğu sorulmuş ve çokluk ve sıklığına göre ulaşılan bulgular aşağıda verilmiştir.

“Devletimiz sağlık ile ilgili imkânların hepsini hizmetlerine sundu. Onların bir sorunu olacağını düşünmüyorum. Eğitimde ise dil sorunu var. Devlet onlara “900” ile başlayan TC kimlik kartları çıkartıyor ve böylece çocuklar okula gidebiliyorlar. TC kimlik kartı olmayanlar bile kayıtsız olarak okullarda derslere

katılabiliyorlar. Yalnız yetişkinlerin Türkçeyi öğrenme gibi bir çabaları yok. İki yılda iki cümle öğrenemez mi insan. Merakları da yok zaten... Sebebini bilmiyorum” (Muhtar).

“Çocuğumu Suriyelilerle aynı sınıfa göndermeye çekiniyorum... Hastalık bulaşmasından korkuyorum” (Mahalle sakini)

“Hastanelerde Suriyelilerden bize sıra gelmiyor... Bizde özel hastaneleri tercih etmek zorunda kalıyoruz” (Mahalle sakini).

Çorum Valiliği ve ilgili birimler, göçmenlere yönelik eğitim ve sağlık konusunda ciddi çalışmalar yürütmektedirler. Katılımcıların, göçmenlerin eğitime katılımı ve sağlık konusunda ciddi kaygıları olduğu tespit edilmiştir. Bunda, göçmen çocukların eğitim ve dil sorunu, yetişkinlerin dil ve uyum sorunu, göçmen kaynaklı bulaşıcı hastalıkların (verem, kızamık, şark çıbanı, el-ayak hastalığı gibi) yaygınlaşması korkusu, göçmenlerin çocuk doğum oranlarının fazlalığı gibi hususların etkili olduğu söylenebilir.

iii. İstihdam Konusu

Ülkemizde göçmenlerin istihdamına yönelik yasal mevzuat çerçevesinde işlemler yürütülmektedir. Bu kapsamda da, Çorum ili genelinde ilgili birimler göçmenlere iş yeri açma ruhsatı verme ve istihdam edilme süreçlerini takip etmektedirler. Araştırma konumuz çerçevesinde ise, göçmenlerin istihdamına ilişkin katılımcıların görüşleri aşağıda verilmiştir. İstihdamla ilgili olarak, genellikle ucuz iş gücü işveren için tercih nedeni olabilmektedir. Çorum’da faaliyet yürüten özel sektörün, ucuz iş gücü nedeniyle çoğunlukla göçmenleri tercih ettiği görülmektedir.

“Ülkemizde işsizlik artmaktadır. Göçmenler, asgari ücretinde altında çalıştıkları için vatandaşın iş imkânını kısıtlıyorlar. Ucuz iş gücü nedeniyle, inşaat sektöründe çoğunlukla Suriyeli, Iraklı göçmenler çalıştırılmaktadır” (Muhtarlık Sekreteri)

“Her sabah saat yedi de Türk ve Arap işçiler Caminin önünde toplanırlar. Sonra işverenlerle fiyat pazarlığına girilir. Türkçe bilen Araplar işi alabilmek için Türklerin söyledikleri fiyatların beş, on lira azını söyleyerek standart fiyatların altına iniyorlar. İşverenlerde bu sebeple Arapları tercih ediyorlar.ve Araplar işe giderken bizim halkımız evine dönmek zorunda kalıyor” (Bakkal, Mahalle sakini)

Sanayi sektöründe ara eleman olarak çoğunlukla göçmenlerin tercih edilmesi ya da yerleşiklerin ara eleman olarak çalışmayı kabul etmemeleri, zamanla göçmenlerin çalıştıkları iş alanlarında kendi işlerinin patronu olacakları algısını oluşturmaktadır.

Yerleşiklerin ara eleman olarak çalışmayı kabul etmemelerinin pek çok nedeni olabilir. Bir katılımcı; “Ücret düşüklüğü, bizim gençlerimizin sanayi alanında ara eleman olmayı tercih etmemelerini doğurmaktadır.. Zorunlu eğitimin 12 yıl olması, Lise mezunu gençlerin bu iş alanlarını beğenmemelerini neden olmaktadır... Teknik okulların iş alanlarına ilişkin uygulama eksikliği kalifiye ara eleman arayışına neden olmaktadır. İşverenlerde kalifiye ara eleman ihtiyacını, göçmenler arasından tercih etmek suretiyle gidermektedir” (Mahalle muhtarı) şeklinde ifade etmiştir.

Göçmenler Çorum’da kendi iş alanlarını kurmaya çalıştıkları ve bu doğrultuda ciddi adımlar attıkları gözlemlenmektedir. Şuan bakkal, fırın, berber gibi küçük çaplı hizmet sektörlerinde faaliyet yürütmektedirler. “Alanında becerikli olanların ekonomiye katkılarının önü açılmalıdır. Böylece onlarda kendi ayakları üzerinde durabilirler” (Hırdavat dükkanı sahibi).

Katılımcılar, göçmenlerin kendi iş alanlarını tesis ederken, devletin bir takım vergi muafiyeti sağladığı veya maddi destek verdiği için dolayı kaygılı olduklarını, aynı iş sektörlerinde kendileri bir adım attıklarından yasal prosedürlere takıldıkları ve herhangi bir muafiyet ve destek alamadıklarını ifade etmişlerdir.

Katılımcıların, göçmen istihdamı konusuna bakışlarında bir belirsizlik söz konusudur. Kayıt dışı istihdam, ucuz iş gücü ve ülke genelinde yaşanan işsizlik artışı gibi hususlar negatif yönde düşüncelerin oluşmasına neden olurken, yetenekli kişilerin değerlendirilebileceği, ekonomik kalkınmaya katkılarının sağlanabileceği ve böylece kendi ayakları üzerinde durabileceklerine yönelik pozitif eğilimler de mevcuttur.

iv. Göçmen Kaynaklı Güvenlik Sorunları

Göçün birçok yönden insan psikolojisi ve sosyolojisi üzerinde travmatik etkisi vardır. Göç, dini, dili ve kültürü yabancı bir ülkeye gerçekleştiriyorsa bu durum daha da karmaşık bir hal alabilmektedir. Yerleşikler, sonradan gelenleri düzen bozucu olarak değerlendirme eğilimindedirler.

Yapılan saha çalışmalarında, Çorum genelinde göçmen kaynaklı ciddi bir güvenlik sorunu ile karşılaşılmamıştır. Görüşme yapılanların çoğunluğu ufak çaplı olaylar dışında göçmenlerin karıştığı suç teşkil edecek önemli bir olayın olmadığını ifade etmişlerdir. Zaman zaman bazı hırsızlık olayları, kendi aralarında kavga gibi bir takım suç unsuru bazı olayların meydana geldiği belirtilmiştir. Bazen de, göçmenlerin mağdur olduğu bir takım olayların olduğu bildirilmiştir. Çorum Hakimiyet gazetesinin 14.02.2018 tarihli haberine göre halk günü toplantısında yabancı uyruklularla ilgili bilgiler veren Çorum İl Emniyet Müdürü, Çorum’da yaşayan yabancı uyruklu göçmenlerin suça karışma oranının % 1 bile olmadığını ifade etmiştir.⁵

“Üç yüz hanesi Iraklı olan bir mahallede bir tane sorun çıktı diye bütün Iraklıları suçlayamayız. İnsanın olduğu her yerde sorunlar olabiliyor. Ama ileri yıllara dönük hırsızlık ve ahlaksızlık konusunda tehlike arz ediyorlar” (Mahalle Muhtarı).

“Göçmen kaynaklı bir suç olayında emniyet görevlilerini çağırdığımızda, olay ile ilgili herhangi bir resmi işlem yapmadan olayı orada çözmeye çalışıyorlar. Bence, ileride ciddi sorunlarla karşılaşacağız. Buna yönelik çözüm bulunmalı (Dernek görevlisi).

“Parkalarda, bahçelerde gelişi güzel hareket ediyorlar, sağa sola zarar veriyorlar. Onları gördüğümde parka gitmek istemiyorum” (Mahalle sakini).“-Dini yaşantıları bizim gibi değil. Onları çok katı görüyorum” (Mahalle sakini). Çorum ili genelinde her ne kadar resmi makamlara yansımış göçmen kaynaklı güvenlik sorunu çok sınırlı bir düzeyde olmakla birlikte, katılımcıların, göçmen kaynaklı güvenlik tehdidi algılarının her geçen gün arttığı gözlemlenmektedir. Bunda, göçmenlerin uyum sorunları, kültürel ve sosyal çatışma, ekonomik sorunlar nedeniyle göçmen kaynaklı suç olayları, dini algı ve yaşayışlarındaki farklılıklar gibi hususların etkili olduğu söylenebilir.

v. Göçmenlere Vatandaşlık Verilip Verilmemesi Hususu

Ülkemizde göçmenlere vatandaşlık verilip verilmemesi konusu kamusal gündemi yoğun bir biçimde meşgul eden bir husustur. Devlet, konunun artı ve eksi yönlerini dikkate alarak bir politika belirlemeye çalışmaktadır. Vatandaşlar ise, siyasal, ideolojik ve etnik kimlikler üzerinden konuyu tartışmakta ve zaman zamanda bu konu manipülasyon aracı olarak kullanılmaktadır.

⁵ <http://www.corumhakimiyet.net/> (Erişim tarihi: 14.02.2018)

Araştırmamız kapsamında katılımcılarla yaptığımız görüşmelerde, göçmenlere vatandaşlık verilip verilmemesi konusundaki görüşleri sorulmuş ve çokluk ve sıklığa göre ulaşılan bulgular aşağıda verilmiştir.

“Ben vatandaşlığın verilmemesi gerektiğini düşünüyorum. Cumhurbaşkanlığına, valiliğe bu konuda çok mail attık.... Ülkemize uyum sağlamalarına imkân yok” (Mahalle Muhtarı).

“Vatandaşlık verilmemeli. Verilirse tamamen ülkemizde kalırlar. Bunlara belirli bir iş imkânı verilir, belirli bir bölgeye yerleştirilmeli.” (Mahalle sakini).

“Vatandaşlık verme durumu siyasi bir durum bence. İyi olan yararlanmalı, iyi olmayan yararlanmamalıdır” (Fırın sahibi). “Vatandaşlık verilmesin. Bunların ülkemize zarar vereceğini düşünüyorum” (Mahalle sakini)

Katılımcıların göçmenlere vatandaşlık verilip verilmemesi hususunda zıt eğilimlere sahip oldukları, başka bir ifadeyle konuyla ilgili muğlaklığın olduğu tespit edilmiştir. Bu eğilimde, hiç kuşkusuz sosyal medya üzerinden yapılan manipülasyonlarında katkısı bulunabilmektedir. Yapılan görüşmelerden hareketle vatandaşlık verilip verilmemesi hususundaki belirsizlikte, göçmenlerin kalıcı olma ile geri dönme ihtimallerindeki belirsizlik, gündelik hayatta göçmenlerin toplumsal ve kültürel uyum/uyumsuzlukları çerçevesinde yaşanan bireysel tecrübeler gibi nedenlerin etkili olduğu ifade edilebilir.

Sonuç

Ülkemiz coğrafi ve stratejik konumu sebebiyle tarih boyunca kitlesel sığınma hareketleri de dâhil olmak üzere geniş anlamda göç hareketlerinin nihai durağı olmuş ve milyonlarca göçmene ev sahipliği yapmıştır. Son yıllarda Orta Doğu kaynaklı savaş ve kaos ortamı, Irak ve Suriye gibi sınır ülkelerden ülkemize yoğun bir göç akınına neden olmuştur. Göçün başlarında sınır bölgelerine yerleştirilen bu insanlar, zamanla sayılarının artmasıy-

la ülke içerisine kontrollü bir şekilde dağıtılmıştır. Çorum ili de bu süreçten etkilenmiştir. Çorum'da yaşayan yabancı göçmenler arasında Iraklılar çoğunluğu oluşturmaktadır. Suriyeliler nüfus olarak az olmalarına rağmen, Çorum halkı karşılaştığı her Arap göçmeni Suriyeli olarak düşünmektedir. Çorum il merkezinde yaşayan yabancı göçmenlere yönelik Çorum halkının düşüncelerinin araştırıldığı bu çalışmada şu sonuçlara ulaşılmıştır:

- Yerleşiklerin Ensar-Muhacir ilişkisi bağlamında göçmenlere yönelik göçün ilk yıllarındaki bakışı, son yıllarda anlamını yitirmeye başlamış ve pratikteki değeri zayıflamıştır.
- Yerleşiklerin eğitim ve sağlık konusunda göçmenlerle ilgili ciddi kaygıları bulunmaktadır.
- Yerleşikler, göçmen istihdamı hususunda belirsiz bir eğilime sahiptir.
- Yerleşiklerin göçmen kaynaklı güvenlik/tehdit algıları her geçen gün artmaktadır.
- Yerleşikler, göçmenlere vatandaşlık verilip verilmemesi hususunda belirsiz bir eğilime sahiptir.

Farklı dini eğilimlerle birlikte yaşamayı tecrübe etmiş Çorum halkı, dışarıdan gelen yabancı göçmenlerle de birlikte yaşama pratiklerini geliştirecektir. Bu kapsamda, farkındalık oluşturmak, sürdürülebilir politika belirlemek için Çorum halkının göçmenlere yönelik bakışlarında yukarıda tespit edilen ve diğer benzeri hususlar üzerine daha özel saha çalışmalarının yapılmasının önem arz ettiği ifade edilmelidir.

Sonuç olarak, Irak ve Suriye'deki mevcut durum göz önünde bulundurulduğunda, Ülkemize yönelik göç süreci bitecek ya da geri dönüş süreci başlayacak gibi görünmemektedir. Geçici koruma adı altında ülkemizde misafir edilen bu göçmen topluluklarının sorunlarının tespiti ve çözümüne yönelik çalışmaların artırılması, bunun yanı sıra, kendi vatandaşlarımıza bu topluluklarla ilgili olarak sağlıklı bilgilendirme ve farkındalık oluşturma amaçlı programların geliştirilmesi önem arz etmektedir.

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE GÖÇMEN HAREKETLERİ

Dr. Baki CAN

Ege Üniversitesi

baki.can@ege.edu.tr

ÖZET

Bilindiği gibi, göç ilk insanla başlamış ve günümüze kadar süregelmiştir ve insanlık var oldukça da devam etmesi beklenen nadir yaşam biçimlerinden biridir. Tarihi süreç içinde göç, doğası gereği farklı şartlarda ve farklı boyutlarda gelişmiştir. Yüzyıllar içinde değişmeyen tek şey, göç ihtiyacının her çağda, her coğrafyada, her siyasal ve inanç sisteminde var olmasıdır.

Göç olgusunu iyi anlayabilmek için kendi içindeki şu iki tasnifi hatırlamak gerekir. Göçler savaş, doğal afet vb. sebeplerden yapıldıysa zorunlu, hayati bir tehlike olmadığı halde daha iyi bir yaşam biçimi ihtimaliyle yapıldıysa da gönüllü göç sınıfına giriyor. Başka bir tasnifte de göç; ülkenin içinde bir bölgeden bir başka bölgeye yapıldıysa iç göç, bir ülkeden başka bir ülkeye yapıldıysa da uluslararası göç olarak adlandırılmaktadır.

Göç denince zorluk, hasret, ümit, açlık ve açıkta kalmak akla gelir. Onun için göç dendiği zaman akla pozitif duygu ve olgulardan daha çok negatif duygu ve olgular gelir. Tarihi gerçekler ve güncel gözlemler de bunu gösteriyor. Göçlerden sadece göç eden insanlar etkilenmiyor. Göç edenlerin geldiği ve gittiği bölgelerdeki ve yol güzergâhları üzerinde bulunan insanlar da etkileniyor. Hatta çevreye ve iklim değişikliğine etkisi bile bekleniyor.¹

Döneminin şartlarına göre bazı göçlerin diğerlerinden daha büyük ve geniş kapsamlı bazılarının da daha küçük ve dar kapsamlı olduğunu görüyoruz. İlk insandan günümüze kadar geçen süre içinde yeryüzünde her gün insanlar bir yerlerden başka bir yerlere göç ediyor. Göçler bireysel veya küçük gruplar halinde olduğu gibi büyük kitleler halinde de olabiliyor.

1 Mark Pullin, "Environmental Disruption: Push/Pull Factors, Human Migration, and Homeland Security", Journal of Political Sciences & Public Affairs, Cilt:5, Sayı:2, 2017.

Tarihte Göç Hareketleri

Tarihin rotasına yön veren büyük kitleler halindeki göçlere baktığımızda son iki bin yıl içinde olanlar daha çok dikkatimizi çekiyor. Bunları beş ana başlık altında toplayabiliyoruz.

1. Orta Asya’da yaşayan Türklerin özellikle batıya olmak üzere kuzeye, güneye ve doğuya göçü.
2. Doğudan gelen göç dalgalarının tetiklediği Kavimler Göçü.
3. Çoğunluğu Avrupa ülkelerinden olmak üzere dünyanın dört bir tarafından Kuzey ve Güney Amerika ve Avustralya’ya yapılan göç.
4. İşgücüne ihtiyaç duyan ülkelere daha geri kalmış ülkelere yapılan işçi göçü.
5. Göç edenlerin sayısı az olmakla birlikte, dünya tarihinde önemli bir yer tutan beyin göçüdür.

Bu beş önemli göçün yanına, Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarının etkisi altında kalan bölgelerdeki sivil halkın, Haçlı Seferleri’nin etkisi altında kalan bölgelerdeki halkın, Afrika’daki iç savaşlardan kaçanların, kölelerin ve son yıllarda Afganistan, Pakistan, Irak, Kuzey Afrika ülkeleri, Suriye, Myanmar ve Yemen’e yapılan dış müdahaleler neticesinde oluşan iç çatışmaların neticesi olan göçleri de ekleyebiliriz.

Yöntem ve Kapsam

Biz bu çalışmamızda dünyada ve Türkiye’de göçmen hareketlerini incelemeye çalışacağız. Yukarıdaki tasnife göre de hem tüm dünyadaki göçü hem de Türkiye’yi ilgilendiren uluslararası göçü ele alacağız. Göç edenlerin hangi kategorideki ülkelere hangi kategorideki ülkelere gittiğini göreceğiz. Bunun için bu çalışmayı yaptığımızda en son istatistikler olan Birleşmiş Milletler 2017 Uluslararası Göç Raporu verilerini kullanacağız. Türkiye ile ilgili verileri de, İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün yayınladığı 2017 istatistiklerinden alacağız. Hem Birleşmiş Milletlerin hem de Türk İçişleri Bakanlığının yayınladığı konumuzla ilgili istatistiklerin analizini yapıp yorumlayacağız.

Göç Hareketleri ve İtme ve Çekme Teorisi

Göç ve göçmenler insanlığın çözülemeyen problemlerinden biridir. Bu problemi anlamak için hem araştırmalar yapılmış hem de teoriler geliştiril-

miştir. Bu teorilerden biri de 1969 yılında “Bir Göç Teorisi” adlı makaleyle duyurulan İtme ve Çekme Faktörü (Push and Pull Factor) teorisidir. Bu teoriye göre, göç ve göçmeni anlayabilmek için, göç eden kişiyi göçe iten sebepler ile göç ettiği yere çeken faktörlerin araştırılması ve bilinmesi gerekir.

İtme ve çekme faktörünü etkileyen çok sayıda alt faktör olabilir. Ana faktörü veya alt faktörleri etkileyen yer, zaman ve güncel olaylara göre önemini artırıp azaltabiliyor. Hatta göçü seçeneklerden biri olmaktan tek seçenek hatta zorunluluk haline dönüştürebiliyor.

İtme ve çekme faktörlerini bilim insanları kendi çalışma ve ilgi alanları penceresinden bakarak ve yeni bulgularından hareket ederek farklı biçimlerde sınıflandırmalar yapmışlardır.

Simpson, konuya ekonomi penceresinden bakarak, göçü ekonomik olanlar ve ekonomik olmayanlar şeklinde iki ana gruba ayırıyor.² Prausella ana faktörlere demografiyi de ekliyor.³ Myanmar üzerine çalışmasıyla bilinen Thet de faktörleri altı grup altında topluyor.⁴ Bu faktörler;

- Daha iyi yaşam şartları
- Daha iyi çevre
- İş fırsatları
- Daha iyi sosyoekonomik durum
- Siyasal faktör

Lee ise daha basit ama temel konuları faktör olarak görüyor. Şöyle sıralıyor;

- Çıkış yerine ilişkin faktörler
- Varış yerine göre faktörler
- Araya giren faktörler
- Bireysel faktörler

Bu çalışmanın çerçevesi gereği bu sınıflandırmayı biz önemsiyoruz ve ön plana çıkarıyoruz.

2 Nicole B. Simpson, “Demographic and economic determinants of migration: Push and pull factors drive the decision to stay or move”, IZA World of Labor, Sayı:373, 2017.

3 Franco Praussello, The European Neighbourhood Policy and Migration Flows, 2011.

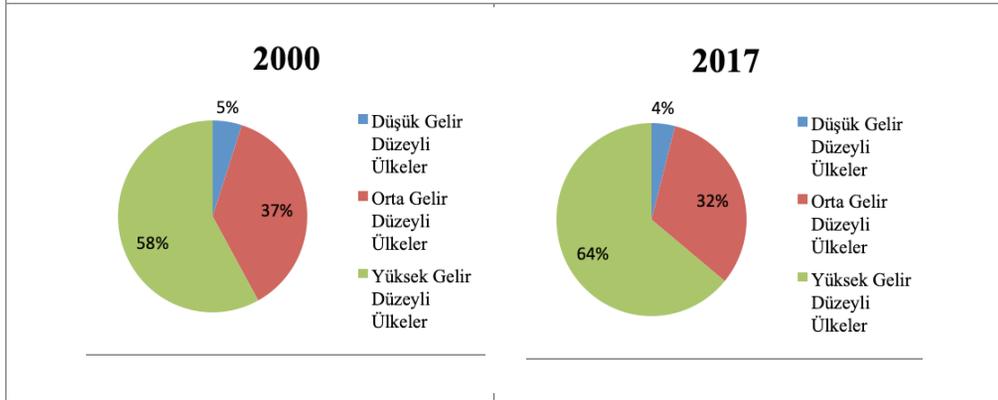
4 Kyaing Kyaing Thet, “Pull and Push Factors of Migration: A Case Study in the Urban Area of Monywa Township, Myanmar”, www.worldofstatics.org, (20.12.2018).

Dünyada Göç Hareketleri

Göçmenlerin nerelerden nerelere doğru göç ettiğini veya göç etmek istediğini bilmemiz bize göç hareketleri hakkında fikir verecektir. Binlerce yıldır devam eden göç hareketlerinin rotası aynı olmadığı gibi insanları göç etmeye iten faktörler de aynı değildir. Bu günün durumunu öğrenmek için de rotanın yönünün nerelerden nerelere doğru olduğunu görmekte fayda vardır. Bugün için çekim merkezlerine baktığımız zaman da ülkelerinde en fazla göçmen barındıran ülkeleri bilmemiz uygun olacaktır.

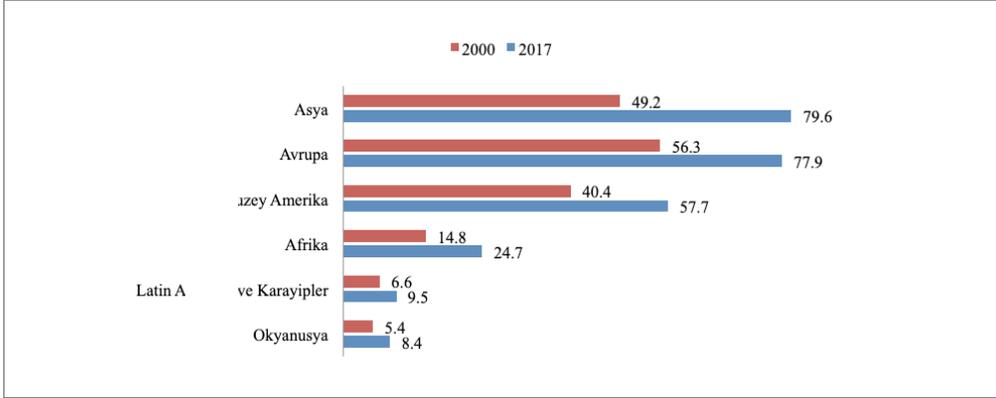
Çıkış ülkelerine göre en fazla göçmen veren ülkeler sıralamasındaki 10 ülkeye baktığımızda, en fazla göç alan ülkelerin yakın benzerliklerini burada göremiyoruz. Bu ülkeler sırasıyla: Hindistan, Meksika, Rusya, Çin, Bangladeş, Ukrayna, Filipinler, Suriye, Birleşik Krallık ve Afganistan.

Şekil 1: 2000 ve 2017 Yılında Gelir Gruplarına Göre Uluslararası Göçmen Yüzdeleri

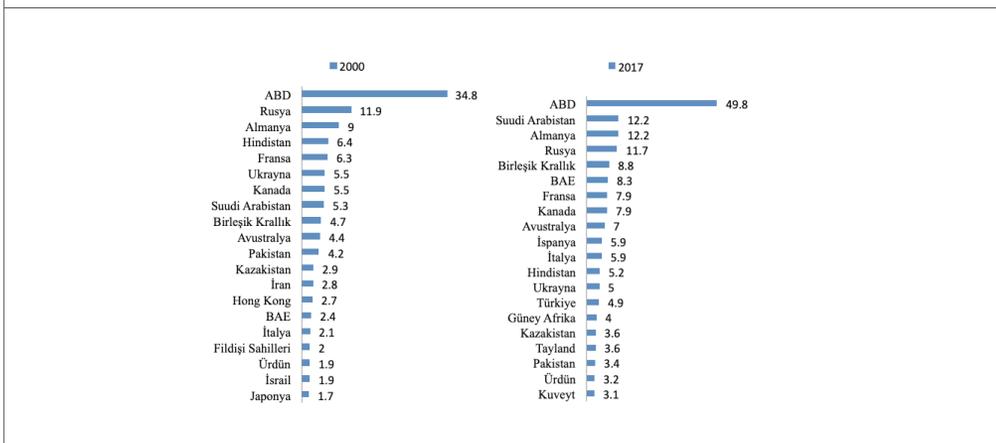
Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi 2017 yılı itibarıyla göçmenler yüzde 64 oranında yüksek gelir düzeyine sahip ülkeleri, yüzde 32 oranında orta gelir düzeyine sahip ülkeleri ve yüzde dört oranında da düşük gelir düzeyine sahip ülkeleri tercih etmişler. Hem 2000 yılındaki hem de 2017 yılındaki oranlar göçte en büyük tercihin yüksek gelir düzeyine sahip ülkeler olduğunu gösteriyor. Hatta bu ülkeleri tercih edenlerin oranı 17 yıl içinde altı puan yükseliyor ve tüm göçmenlerin yaklaşık üçte ikisini oluşturuyor. Altı puanın beşini orta gelir düzeyine sahip ülkelere bir puanını da düşük gelir düzeyine sahip ülkelere alıyor.

Şekil 2: 2000 ve 2017 Yılında Gidilen Kıtalara Göre Uluslararası Göçmen Sayısı (Milyon Kişi)

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi 2000 yılına göre 2017 yılında bütün kıtalarda göçmen sayısı artıyor. En fazla göçmen barındıran kıta 2000 yılında 56.3 milyon kişiyle Avrupa iken 2017 yılında 79.6 milyon kişiyle Asya oluyor. Göçmenlerdeki artış yönüyle tüm kıtalara baktığımızda artış oranlarının birbirlerine yakın olduğunu görüyoruz. Fakat toplam sayıda olduğu gibi oran itibarıyla da en büyük artış Asya kıtasında görülüyor.

Şekil 3: 2000 ve 2017 Yıllarında En Fazla Uluslararası Göçmen Barındıran 20 Ülke veya Bölge ve Göçmen Sayıları (Milyon Kişi)

En fazla uluslararası göçmen barındıran 20 ülkede göçmen sayıları ve sıralamadaki yeri (ABD'nin birinci sırada olması hariç) değişiyor. ABD'de bulunan göçmen sayısı 15 milyon artarak 49.8 milyona ulaşıyor. Bazı ülkeler ilk yirmi ülke arasından çıkıyor ve yerlerine de yenileri giriyor. 2000 yılında ilk yirmi ülke arasında bulunan İran, Hong Kong, Fildişi Sahilleri, İsrail ve Japonya 2017 yılında ilk yirmiye giremiyor. Onların yerine ilk yirmiye İspanya, Türkiye, Güney Afrika, Tayland ve Kuveyt giriyor. BAE ve Suudi Arabistan'a gelen göçmen sayısı iki kattan daha fazla artarken Hindistan ve Pakistan'daki göçmen sayısı azalıyor.

Tablo 2: 2017'de Uluslararası Göçmenlerin Kökenlerine Göre Sayısı

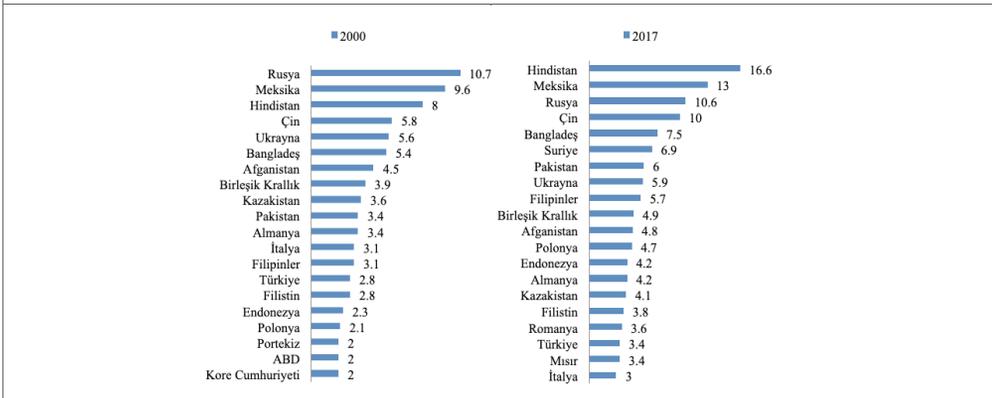
	Toplam Nüfus	Yüzdesi	Kökenlerine Göre Göçmenler	Yüzdesi
Dünya Geneli	7.550.262	100.0	257.715	100.0
Afrika	1.256.268	16.6	36.266	14.1
Asya	4.504.428	59,7	105.684	41.0
Avrupa	742.074	9.8	61.191	23.7
Latin Amerika	645.593	8.6	37.720	14.6
Kuzey Amerika	361.208	4.8	4.413	1.7
Okyanusya	40.691	0.5	1.880	0.7
Bilinmeyen	-	-	10.560	4.1

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi Birleşmiş Milletlerin verilerine göre 2017'de dünya nüfusu 7 milyar 550 milyon 262 bin kişi. Bunun 257 milyon 715 bini göçmen durumunda. Dünya nüfusunun %59.7'si Asya'da yaşıyor. Asya kökenli göçmenler de dünyadaki göçmenlerin %41 ini oluşturuyor. Avrupa'da yaşayanlar ise dünya nüfusunun %9.8'ine sahipken göçmenlerin oranı %23.7'yi buluyor. Diğer taraftan toplam nüfus ile gönderdiği göçmen arasındaki oran farklılığı yönüyle Latin Amerika ile Kuzey Amerika ters orantı yönüyle dikkat çekiyor.

Tablo 3: 2000 ve 2017 Yıllarında Uluslararası Göçmenlerin Kökenlerine Göre Sayısı (Milyon Kişi)

Göç Veren	Göç Alan			
	Asya	Avrupa	Afrika	Kuzey Amerika
Asya	63	20	Az Sayıda	17
Avrupa	7	41	Az Sayıda	8
Afrika	Az Sayıda	9	19	Az Sayıda
Latin Amerika	Az Sayıda	Az Sayıda	Az Sayıda	26

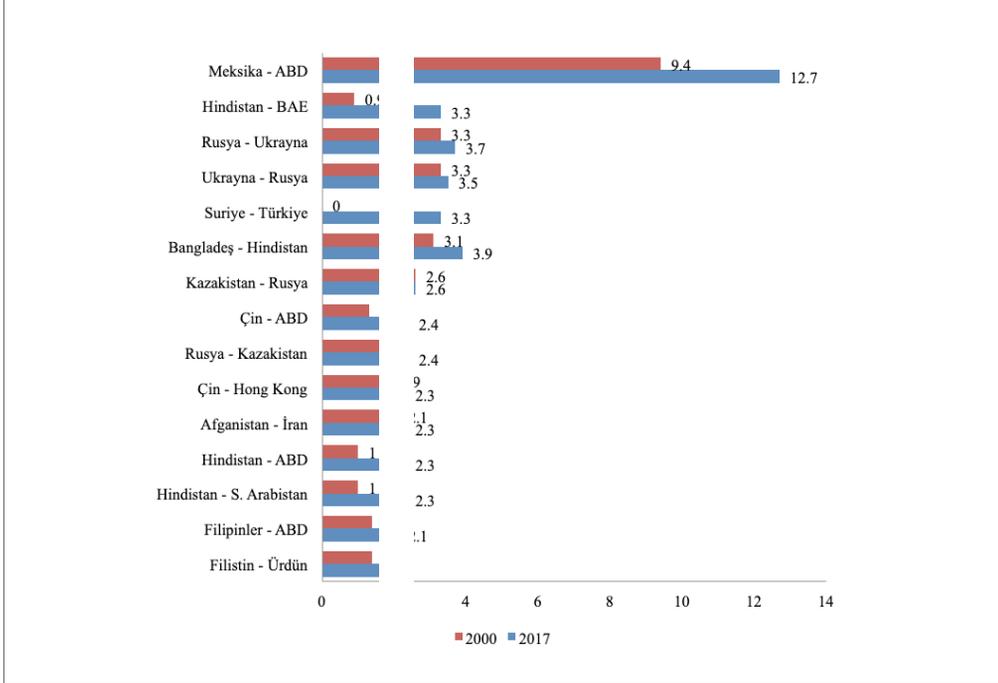
Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi kıtalararası göçte en yüksek sayı 63 milyon göçmenle Asya'dan yine Asya'ya, ikinci olarak 41 milyon göçmenle Avrupa'dan Avrupa'ya, üçüncü olarak 26 milyon göçmenle Latin Amerika'dan Kuzey Amerika'ya, dördüncü olarak 20 milyon göçmenle Asya'dan Avrupa'ya, beşinci olarak 19 milyon göçmenle Afrika'dan Afrika'ya, beşinci olarak 17 milyon göçmenle Asya'dan Kuzey Amerika'ya olmuştur.

Şekil 5: 2000 ve 2017 Yıllarında Uluslararası Göçmenlerin En Büyük 20 Kaynak Ülkesi ve Göçmen Sayıları (Milyon Kişi)

Tabloda da görüldüğü gibi 2000 yılında en fazla Rusya Federasyonu'ndan göçmen bulunuyordu ve toplam sayıları 10.7 milyondur. 2017 yılında ise Hindistan kökenli göçmenler 16.6 milyonla en büyük grubu oluşturdu. 2000 yılında yirminci sıradaki Kore Cumhuriyeti'nin 2 milyon göçmeni var-

ken, 2017 yılında 20 sıradaki İtalya'nın 3 milyon göçmeni vardı. Türkiye de 2000 yılında 2.8 milyon göçmeniyle on dördüncü sırada bulunurken 2017 yılında 3.4 milyon göçmeniyle on sekizinci sırada yer aldı. Hem 2000 yılında hem de 2017 yılında en fazla göçmen gönderen ilk on ülkenin sekizi Asya ülkesi olması dikkat çekiyor.

Şekil 6: 2000 ve 2017 Yıllarında Kaynak Bir Ülke veya Bölgeden Hedef Bir Ülke veya Bölgeye Giden Uluslararası Göçmenlerin En Büyük 15 Nüfus Dağılımı (Milyon Kişi)

Ülkeler arası göç dalgasında Meksika'dan ABD'ye göç hem 2000 yılında 9.4 milyon göçmenle hem de 2017 yılında 12.7 milyon göçmenle ilk sırayı alıyor. 2000 yılında ikinci sırada Hindistan'dan Birleşik Arap Emirlikleri'ne, üçüncü sırada Rusya'dan Ukrayna'ya, dördüncü sırada Ukrayna'dan Rusya'ya beşinci sırada da Bangladeş'ten Hindistan'a göç yer alıyor. 2017 yılında da ikinci sırada Bangladeş'ten Hindistan'a, üçüncü sırada Rusya'dan Ukrayna'ya, dördüncü sırada Ukrayna'dan Rusya'ya ve beşinci sırada da Suriye'den Türkiye'ye göç yer alıyor.

Mülteci ve Mülteci Hareketleri

Mülteci ile göçmen kavramları zaman zaman birbiriyile karıştırılmaktadır. Uluslararası Göç Örgütü (International Organization for Migration - IOM) tarafından hazırlanan Göç Terimleri Sözlüğü'nde yapılan tanımlamaya göre; Göçmen, uluslararası düzeyde genel olarak kabul görmemekle birlikte, kişisel rahatlık amacıyla ve dışarıdan herhangi bir zorlama olmaksızın kendi hür iradesiyle göç etmeye karar veren kişidir.⁵ Mülteci ırkı, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti ve siyasal görüşleri yüzünden haklı bir zulüm korkusu nedeniyle vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve söz konusu korku yüzünden de ilgili ülkenin korunmasından yararlanmak istemeyen kişidir.⁶ Sığınmacı ise ulusal ve uluslararası belgeler çerçevesinde bir ülkeye mülteci olarak kabul edilmek isteyen ve mültecilik statüsüne ilişkin yapılan başvurunun sonucunu bekleyen kişidir.⁷

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (The United Nations High Commissioner for Refugees - UNHCR) yaptığı açıklamaya göre dünyada mülteci sayısı her geçen gün artmaktadır. 2016 yılında dünyadaki mülteci sayısı 65 milyon 600 bin kişi iken, 2017 yılında ise yaklaşık 3 milyon kişi artarak 68 milyon 500 bin kişi olmuştur. Bu sayının yaklaşık 40 milyon kişisi zorunlu yer değiştiren kişiler, yaklaşık 5 milyon 400 bin kişisi Birleşmiş Milletler Yakındoğuki Filistin Mültecilerine Yardım Ajansı (The United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East - UNRWA) sorumluluğundaki mülteciler, yaklaşık 19 milyon 900 bin kişisi UNHCR sorumluluğundaki mülteciler ve yaklaşık 3 milyon 100 bin kişisi de sığınmacılardır.⁸

5 Göç Terimleri Sözlüğü, Uluslararası Göç Örgütü (IOM), www.goc.gov.tr/icerik6/goc-terimleri-sozlu-gu_363_382_727_icerik, (20.12.2018), s.22.

6 Göç Terimleri Sözlüğü, s.43.

7 Göç Terimleri Sözlüğü, s.49.

8 The United Nations High Commissioner for Refugees, Global Trends: Forced Displacement In 2017, www.unhcr.org/globaltrends2017, (20.12.2018), s.2.

Tablo 5: En Fazla Mülteci Barındıran Ülkeler (Milyon Kişi)⁹

Ülkeler	Mülteci Sayıları
Türkiye	3.5
Pakistan	1.4
Uganda	1.4
Lübnan	0.99
İran	0.97

Bu ülkeleri Almanya, Bangladeş ve Sudan takip ediyor.

Türkiye’de Mülteciler

Gerek yukarıda saydığımız gerekse de sıralamalarda daha alt sıralarda yer alan ülkelerden gelenlerin bazılarında cinsiyet dağılımında dengesizlikler dikkat çekiyor. Irak, Afganistan ve İran gibi ülkelerden gelenlerde fark çok belirgin olmasa da erkek nüfusun oranı biraz daha yüksek. Erkekler kadınlardan Nijeryalılarda yaklaşık 4.00, Filistinlilerde 2.81 ve Pakistanlılarda 2.32 kat daha fazla; Kadınlar da erkeklerden Beyaz Rusyalılarda 5.72, Moldovalılarda 5.51, Gürcistanlılarda 5.40, Letonyalılarda 4.45, Filipinlilerde 4.45, Ukraynalılarda 4.26 ve Perulularda 2.38 kat daha fazla.

Türkiye’de Göç Hareketleri

Anadolu toprakları tarih boyunca göçün önemli merkezlerinden ve güzergahından biri olmuştur. Bugün Türkiye’de yaşayan insanlar da atalarının göç maceralarını ya büyüklerinden ya da kitaplardan öğrenmişlerdir. Anadolu’ya göç eden de, Anadolu’dan göç eden de tarih boyunca hep olmuştur. Fakat göç her zaman aynı yoğunlukta olmamıştır. Biz burada Anadolu topraklarında tarihi süreç içindeki göçleri değil sadece son yıllardaki, özellikle de son bir yıldaki göçmen hareketliliğine odaklanacağız. Bunun için de İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü verilerinden yararlanacağız.

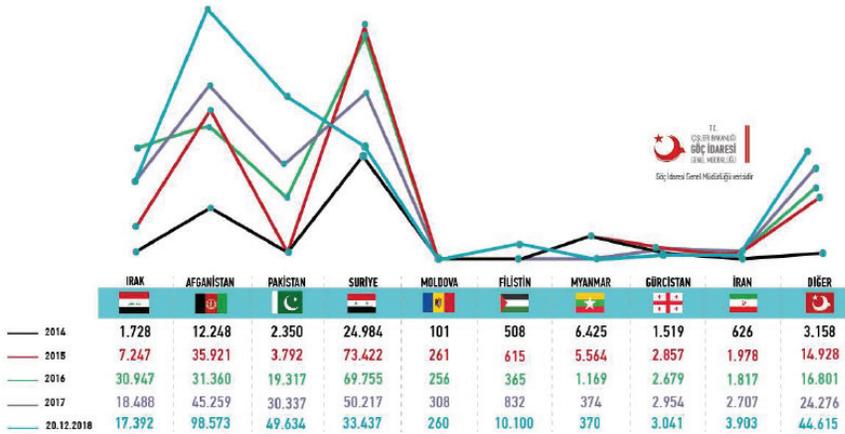
İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü göç istatistiklerini üç ayrı bölümde veriyor. Bunlardan birincisi hudut kapılarından giriş ve hudut kapılarından çıkış, ikincisi düzensiz göçmen sayıları ve üçüncüsü de ikamet izniyle ülkemizde bulunan yabancıların istatistikleridir.

9 Global Trends: Forced Displacement In 2017, s.3.

İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü verilerine göre 2017 yılında hudut kapılarından Türkiye'ye giriş yapanların sayısı 32.058.216 kişidir. Aynı yıl içerisinde çıkış yapanlar ise 32.033.516 kişidir. Bu rakamların da gösterdiği gibi ülkeye giriş yapanların içinden 24.700 kişi çıkış yapmamıştır. 2018 yılının son günlerinde olmamıza rağmen kesin rakamlar yayınlanmadığı için bu yıl ile ilgili net bir şey söyleyemiyoruz. Fakat Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın yayınladığı geçici verilere göre 2018 yılında ülkemize gelen ziyaretçilerin sayısı 2017 yılı ilk 9 ayına (Ocak-Eylül) göre %21.35 artış göstermiştir.¹⁰

Yakın tarihimizde sürekli düzensiz göçmen yakalanmaktadır. Fakat 2015 yılı içinde çok hızlı bir yükseliş görülüyor. O yükseliş hızını kesse de günümüze kadar devam ediyor. 2014'te 58.647 olan yakalanan düzensiz göçmen sayısı 2015'te 146.485'e yükseliyor. 2017'de bu rakam 175.732'ye 2018'de de (20.12.2018 itibariyle) 261.325'e yükseliyor.

YILLARA GÖRE YAKALANAN DÜZENSİZ GÖÇMENLERİN UYRUK DAĞILIMI

Türkiye'de yakalanan düzensiz göçmenlerin uyruklarına baktığımızda yıllar itibariyle inişli çıkışlı bir tablo ile karşılaşılıyor. Bu iniş çıkışlar hem ülkeler

10 T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği, "Turizmde Rekorlar Devam Ediyor... Turist Sayısı 40 Milyona Yaklaşıyor...", basin.kulturturizm.gov.tr/TR-218547/turizmde-rekorlar-devam-ediyor-turist-sayisi-40-milyona-.html, 31.10.2018, (20.12.2018).

hem de yıllar bazında oluyor. 20.12.2018 tarihi itibariyle 2018’de yakalanan düzensiz göçmenler içinde 98.573 göçmenle Afganistan birinci, 49.634 göçmenle Pakistan ikinci, 33.437 göçmenle Suriye üçüncü sırada yer alıyor. Pakistan’dan gelen düzensiz göçmenlerin son beş yılına baktığımızda küçük bir gerilemenin dışında 12 binlerden 98 binlere yükseldiğini görüyoruz. Suriye uyruklularda da 2015 ve 2016 yıllarında hızlı bir yükseliş ve daha sonra da düşüş görülüyor.

2017 yılında Türkiye’de ikamet izniyle bulunan yabancıları, gerekçelerine göre beş başlık altında toplayabiliriz. Bu gerekçelere göre ikamet izni alan yabancıların sayıları şöyledir.

1. Kısa dönem ikamet izni - 383.839
2. Aile ikamet izni - 67.740
3. Öğrenci ikamet izni - 63.781
4. Çalışma izni - 56.024
5. Diğer - 21.767

Yukarıdaki grafikte de görüldüğü gibi, ikamet izniyle ülkemizde bulunan yabancıların sayısında 2013 yılı hariç sürekli yükselişin olduğu görülüyor. 2009 yılında 163.326 olan ikamet izni ile ülkemizde bulunan yabancılar 2018 yılında (20.12.2018 tarihi itibariyle) 845.802'ye yükselmiştir. Bu ika-

met izni ile ülkemizde bulunan yabancıların dokuz yıl içinde yaklaşık 5.2 katına çıkması demektir.

2017 yılında ikamet izniyle Türkiye’de bulunan yabancıların ülkelerine baktığımızda Irak 70.364, Suriye 65.348, Azerbaycan 49.208, Türkmenistan 41.025, Özbekistan 30.657, Afganistan 30.241, Rusya 23.151, İran 22.457, Gürcistan 21.465, Ukrayna 16.403 kişiyle ilk on ülkeyi oluşturuyorlar.

Göçmen Sayısındaki Artış

İnsanların kendi doğup büyüdüğü veya ikamet ettikleri toprakları neden terk edip başka yerlere gitme ihtiyacı duyduğu sorusu tarih boyunca hep sorulagelmiştir. Gerek ulusal, gerekse uluslararası boyuttaki göçlerin atmasıyla bu konu üzerinde daha fazla durulma ihtiyacı hissedilmiştir. Ulaşım ve iletişim araçlarının gelişmesiyle de geniş kapsamlı ve uluslararası boyutlara taşınmaktadır. Bu bir mecburiyettir. Çünkü dünyadaki göçmen sayısı, dünya nüfusunun çoğalma hızından daha fazla artmaktadır. Uluslararası Göç Örgütü’nün verilerine göre;

Tablo 7: Yıllar İçinde Göçmen Sayısının Dünya Nüfusuna Oranı¹¹

Yıllar	Göçmen Sayısı	Dünya Nüfusuna Oranı
1970	84 460 125	% 2.3
2015	243 700 326	% 3.3
2017	257 715 425	% 3.4

Bu yükseliş bize, tehlike çanlarının sesinin hayli yükselmiş olduğunu gösteriyor. Bu resmi rakamların dışında günümüzde kayıt dışı olanlarla birlikte dünyadaki göçmen sayısının 300 milyon civarında olduğu tahmin ediliyor.

11 Göç Araştırmaları Vakfı, 2018 Dünya Göç Raporu Bilgi Notu, 2018.

Türkiye’de Göçmen Hareketleri

Türkiye merkezli göç hareketlerine baktığımız zaman Türkiye’nin hem göç veren hem de göç alan bir bölge olduğunu anlıyoruz. Anadolu tarihinde görebildiğimiz en eski dönemlerden günümüze kadar geçen sürede olduğu gibi. Resmi rakamlara baktığımızda Türkiye’de beş milyona yakın göçmenin olduğu görülüyor. Resmi olmayan rakamlar ise altı milyonun üzerinde olduğu tahmin ediliyor. Türkiye içinde ve sınırlarında yasadışı yollarla ülkeye giren veya girmeye çalışan yabancıların sayısı tahminlerimizi destekliyor.

Dışişleri Bakanlığının tespitlerine göre de altı milyondan fazla Türk vatandaşları yurt dışında yaşıyor. Türkiye’ye kesin dönüş yapan yaklaşık üç milyon eski Türk göçmeni bu altı milyonluk göçmen nüfusu içinde değildir. Yurt dışında yaşayan Türklerin beş buçuk milyonu başta Almanya olmak üzere Batı Avrupa ülkelerinde. Diğer yarım milyon ise Kuzey Amerika, Asya, Orta Doğu, Avustralya ve diğer ülkelerde yaşıyorlar.

Yaklaşık son yüz yıla baktığımızda Türkiye topraklarında ciddi göç hareketlerinin olduğunu görüyoruz. Bu hareketlilik hem Türkiye’ye göçte hem de Türkiye’den göçte yaşanıyor.

Tarihi süreçte Türkiye’ye gelenlere ve Türkiye’den göç edenlere baktığımızda hem kitleler halinde hem küçük gruplar halinde hem de bireyler halinde göçlerin yaşandığını görüyoruz. Kitleler halinde Türkiye’ye gelen ve Türkiye’den göç edenleri aşağıdaki iki grupta toplayabiliriz.

Türkiye’ye Gelen Göçmenler

- Mübadele, Balkanlar ve Kafkaslardan göç
- Dağılan eski sosyalist ülkelerden göç,
- İran devriminden sonra, devrim karşıtlarının
- Suriye, Irak ve Afganistan’daki savaştan kaçanlar
- Eğitim amaçlı gelenler
- Çok uluslu şirketlerde istihdam edilenler

Türkiye'den göç edenler

- Mübadele ile göç edenler
- İşçi göçü
- Beyin göçü
- 6-7 Eylül 1955 olaylarından sonra yurtdışına göç
- Türk Yahudilerinin İsrail'e göçü
- Yasa dışı faaliyetlere katılanların veya diğer suçluların kaçağı

Değerlendirme ve Sonuç

Göç hareketleri başlangıcının insanlık tarihi kadar eski olduğu görülüyor. Kıyamete kadar da devam edeceği tahmin ediliyor. Göç hareketlerinden bireylerin, toplumların, devletlerin hatta çevrenin olumsuz etkilendiği bir gerçek. Onun için göçün uluslararası ve Türkiye boyutunun bilinmesinde fayda vardır.

Bu çalışmamızda göçün ulusal boyutlarını İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü İstatistiklerinden ve uluslararası boyutlarını da Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal İşler Departmanı'nın yayınladığı 2017 Uluslararası Göç Raporundan aldığımız verilere dayandırdık.

Göçmenlerin hareketlerine farklı açılardan baktığımızda konuyu daha somutlaştırmamız mümkün olmuştur. Veriler bize uluslararası göçmenlerin yaklaşık üçte ikisinin yüksek gelir düzeyine sahip ülkelerde, yüzde dört gibi çok az bir kısmının da düşük gelir düzeyine sahip ülkelerde bulunduğunu gösteriyor. Kıtalar bazında baktığımızda en fazla göçmen 2017 yılı itibarıyla Asya'da, ikinci olarak Avrupa'da, üçüncü olarak da Kuzey Amerika'da bulunuyor. Ülke bazında en fazla uluslararası göçmen barındıran ülkeler sıralamasına baktığımızda hem 2000 hem de 2017 yılında ABD'nin birinci sırada yer aldığı görülüyor. Kökenlerine göre baktığımızda da en fazla göçmenin Asya daha sonra sırasıyla Avrupa, Latin Amerika ve Afrika olduğunu görüyoruz. Hangi kıtadan hangi kıtaya gittikleri konusuna baktığımızda da Asyalıların Asya'yı, Avrupalıların Avrupa'yı, Afrikalıların Afrika'yı ve Latin Amerikalıların da Kuzey Amerika'yı tercih ediyor. Uluslararası göçmenlerin en büyük kaynak ülkelerine baktığımızda Meksika hariç Asya ülkeleri hem 2000 hem de 2017 yılında ilk sıraları paylaşıyorlar. Çin ve Hindistan'ın 2000 yılına göre 2017'de göçmenlerinin sayısının ikiye katlandığı görülüyor.

Göçmen sayısındaki artışı dünya nüfusuyla karşılaştırdığımız zaman daha net görebiliyoruz. Göçmenlerin dünya nüfusuna oranı 1970’te % 2.3 iken 2015’te % 3.3 e 2017 de de % 3.4 çıkıyor.

En fazla mülteci barındıran ülkelerin başında Türkiye geliyor. Türkiye’yi Pakistan, Uganda, Lübnan ve İran takip ediyor. Türkiye’de bulunan üç buçuk milyon mültecinin büyük bir kısmını iç savaştan kaçan Suriyeliler oluşturuyor.

Türkiye tarihte olduğu gibi günümüzde de göç ve mültecilikten en fazla etkilenen ülkelerden biri durumunda. 2013 yılından itibaren yakalanan göçmen sayısında ciddi bir artış görülüyor. 2013 yılında 39.890 olan düzensiz göçmen sayısı 2018’de (20.12.2018 tarihi itibarıyla) 261.325 e yükseliyor. Yakalanan düzensiz göçmenleri uyruklarına göre sıraladığımızda Afganistan, Pakistan, Suriye, Irak ve Filistin ilk beş sırada yer alıyor.

Türkiye’de ikamet izniyle bulunan yabancılar da bulunuyor. Bunlar, kısa dönem ikamet izni, aile ikamet izni, öğrenci ikamet izni, çalışma izni ve diğerleri adı altında beş grupta toplanıyor. İkamet izni ile Türkiye’de bulunan yabancıların sayısında 2009 yılından itibaren ciddi bir artış görülüyor.

Sonuçta günümüzün göç olgusuna baktığımızda genel olarak şu özellikleri görüyoruz.

1. Göç veren ülkelerin gelir düzeyleri çok düşük.
2. Göç veren ülkeler, gelişmiş ülkeler tarafından askeri, ekonomik veya siyasi müdahale görmüş ülkeler.
3. Göç veren ülkeler kısa gelecekte refah düzeyini yakalayamayacak ülkeler
4. Göç alan ülkelerin gelir düzeyi daha yüksek
5. Göç etmek için refah düzeyiyle birlikte fiziki ve sosyokültürel yakınlık da göz önünde bulunduruluyor.

KAYNAKÇA

1. Franco Praussello, The European Neighbourhood Policy and Migration Flows, 2011.
2. Göç Araştırmaları Vakfı, 2018 Dünya Göç Raporu Bilgi Notu, 2018.
3. Göç Terimleri Sözlüğü, Uluslararası Göç Örgütü (IOM), www.goc.gov.tr/icerik6/goc-terimleri-sozlu-gu_363_382_727_icerik, (20.12.2018).
4. Pullin, Mark. "Environmental Disruption: Push/Pull Factors, Human Migration, and Homeland Security", *Journal of Political Sciences & Public Affairs*, Cilt:5, Sayı:2, 2017.
5. Simpson, Nicole B. "Demographic and economic determinants of migration: Push and pull factors drive the decision to stay or move", *IZA World of Labor*, Sayı:373, 2017.
6. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, "Turizmde Rekorlar Devam Ediyor... Turist Sayısı 40 Milyona Yaklaşıyor...", basin.kulturturizm.gov.tr/TR-218547/turizmde-rekorlar-devam-ediyor-turist-sayisi-40-milyona-.html, 31.10.2018, (20.12.2018).
7. Thet, Kyaing Kyaing. "Pull and Push Factors of Migration: A Case Study in the Urban Area of Monywa Township, Myanmar", www.worldofstatics.org, (20.12.2018).
8. The United Nations High Commissioner for Refugees, "Global Trends: Forced Displacement In 2017", www.unhcr.org/globaltrends2017, (20.12.2018).

TÜRKİYE'DE SURİYELİ GÖÇMENLERİN SOSYOKÜLTÜREL DEĞİŞİMİ VE UYUM SÜREÇLERİ İSTANBUL ESENYURT BAĞLAMINDA BİR DEĞERLENDİRME

Sibel TERZİOĞLU

İstanbul Rumeli Üniversitesi

sibelcetin49@icloud.com

ÖZET

Günümüzde dünyanın en temel sosyal problemlerinden biri göç ve göçmen sorunudur. Göç ile ilgili birçok tanımlama yapılmıştır. Göç en genel tanımıyla; ekonomik, siyasi, çevresel veya kişisel sebeplerle, bir bölgeden başka bir bölgeye yapılan ve kısa, orta ya da uzun vadeli geriye dönüş veya sürekli yerleşim amacı güden coğrafik, toplumsal ve kültürel bir yer değiştirme hareketidir. Bu çalışmada, Suriyeli göçmenlerin kente uyum süreçleri İstanbul 'un değişik uluslardan ırklardan olan kimseleri bir araya getiren kozmopolit yapısıyla dikkat çeken Esenyurt özelinde ele alınmaya çalışılmıştır. Uyum süreçleri, basında algılanış biçimleri yerel halk ile olan ilişkileri çalışma koşulları ele alınıp değerlendirilmiştir. Çalışmada göçmenlerin uyum durumları, sosyo-demografik ve sosyo-ekonomik özellikleri üzerinden anlaşılmasına ve analiz edilmeye çalışılmıştır. Araştırma sonucuna göre Suriyeli göçmenlerin çeşitli problemlerinin olduğu fakat uyum sağlamada çok fazla zorluk yaşamadıkları ve bu uyumun kolaylaştırılmasını sağlayan birçok faktörün öne çıktığı görülmektedir. Nihayetinde bu çalışmada göç problemine çözüm önerileri üzerinde odaklanılmıştır.

Anahtar Kelimeler; Göç, Uyum, Esenyurt, İstanbul, Suriye

GİRİŞ

İnsanlar tarihsel süreç içerisinde farklı sebeplerden dolayı yaşadıkları yerlerden ayrılmak zorunda kalmışlardır. Göç; Toplumsal yaşantıyı etkilemekle beraber ekonomik, politik, ekolojik nedenlerden kaynaklanan çok sayıda kavramsal anlamlar içermektedir. Bundan dolayı çeşitli kavramsal tanımlamalar yapılmış ve açıklanmıştır. Hangi tanımlamaya dâhil olursa olsun göç; Toplumsal değişme, sosyal hareketlilik ve yer değiştirme

hareketidir. İnsan yaşamını yakından ilgilendiren Sosyal hareketlilik olgusu bağlamında göç, insanlık tarihi kadar eskidir. Toplumsal süreçte İnsanlar, ilkçağlardan beri doğal afetler, din, yoksulluk, savaşlar, çatışmalar vb. çeşitli nedenlerle bir yerden başka bir yere göç etmişlerdir. Göç olgusunun etkisi, 2011 yılı Mart ayında Tunus'ta başlayan Arap Devrimleri süreci ile birlikte fazlasıyla hissedilmiştir. Türkiye'nin de bundan fazlasıyla etkilendiğine dair çok fazla somut örnekten bahsetmek mümkündür. Sınır kentleri başta olmakla beraber Türkiye'nin tamamı bu süreçte kitlelerle kaçan insanlar için güvenli sığınma aracı olmuştur. Bütün bunlara rağmen genelde Türkiye'de özelde ise araştırma konumuza dâhil olan İstanbul Esenyurt ilçesi araştırmaları oldukça kısıtlı kalmıştır. Bu anlamda kapsamlı olmasa da bu açığı kapatabilme adına bu çalışma yapılmıştır. Türkiye 'de göçmenlerin sosyokültürel değişimi ve uyum süreçlerinde toplumsal kabul ve uyum süreçlerinde çeşitli araştırmalar söz konusudur. Son zamanlarda artan sayıları ile dikkat çeken Suriyeli göçmenlere yönelik değerlendirilen süreçte Suriyelilerin artık istenmediği toplumsal kabul ve sürecin istenen düzeyde olmadığı yönünde bir eğilim görülmektedir. Özellikle İstanbul'un yoğun nüfuslu ilçelerine baktığımızda ve medyaya yansıyan haberleri takip ettiğimizde Suriyelilerin de ve Türk vatandaşların algılamalarında yer edinen misafir olma eğiliminin artık çok fazla konuşma diline dâhil olmaması gerektiği yönünde izlenimler tespit edilmiştir Günümüzde çok fazla gündemde olan entegrasyon ve uyum kavramları ise karşılıklı bir süreci ifade etmektedir. Bu açıdan göçmenlerin son zamanlarda uyum sürecinde aktif rol alamsında teşvik edildiği görülmüştür.

Bu çalışmada Türkiye'de 2011 sonrası göç eden Suriyeli göçmenlerin toplumsal uyum süreçleri toplum ile uyumları ve sosyal yaşantıda bu duruma bakış açılarını belirlemek amaçlanmıştır. Türkiye'nin en kalabalık ilçelerinden bir ilçesi olan Esenyurt açısından bir gözlem yapılmış yerel halk ve Suriyeli göçmenlerin uyum durumları üzerinde çalışılarak kısıtlı verilerle basından derlediğimiz haberler ve kendi edindiğimiz gözlemlerle tespitlerde bulunulmuş çözüm ve öneriler sunulurarak bu bölgeye dikkat çekilmiştir.

Türkiye'de Suriyeli Göçmenlerin Sosyokültürel Değişimi, Toplumsal Kabulü ve Uyumunu

2011 yılı itibarıyla Suriye'deki iç savaştan kaçanların Türkiye'ye göç sürecinin devam etmesi ülkenin genel sorunlarından birinin yansıması durumunda. Açık kapı politikası uygulayan Türkiye'de, Suriyeli sığınmacı sayısı hızla

artarken Türkiye'ye ulaşım kolaylığı Türkiye'yi seçme ve sığınma nedenlerinin başında yer almaktadır (AFAD, 2018). Türkiye, 27.675 çadır ve betonarme bölme (96.384 kişi, %43,2) Suriyeli 217.356 30.138 konteyner (126.950 kişi, %56,8) 57.813 toplam taşımalık kentte Suriyelilere barınma, yiyecek, sağlık, eğitim, güvenlik, sosyal aktivite, ibadet, tercümanlık, haberleşme, bankacılık ve diğer hizmetleri kapsayan bir yaşam alanı sunmasına rağmen önemli sayıda Suriyeli sığınmacının, Türkiye'nin farklı illerine göç ederek, kampların dışında yaşam mücadelesi verdikleri görülmektedir (AFAD, 2018). 2018 yılı itibarıyla Türkiye'deki kayıtlı Suriyeli sayısı bir önceki aya göre 8 bin 494 kişi artarak toplam 3 milyon 594 bin 232 kişi oldu. Bu kişilerin 1 milyon 950 bin 182'si erkeklerden, 1 milyon 644 bin 50'si ise kadınlardan oluşuyor. Erkeklerin sayısı geçen aya göre 4 bin 231 kişi, kadınların sayısı ise geçen aya göre 4 bin 263 kişi arttı. İdaresi Genel Müdürlüğü'nün illere dağılıma ilişkin yayınladığı tabloda da ağırlıklı olarak sınır illerinde bulunan Suriyelilerin Türkiye'nin her iline yayıldıkları görülmektedir (GİGM, 2017). Türkiye'ye gelen Suriyelilerin ilk aşamada sadece sınır illerinde ve kamplarda ikamet ettikleri ancak iç savaşın uzaması ve kamp sayısının yetersiz kalmasıyla birlikte kamplar dışında yerleşmeyi tercih ettikleri görülmektedir. Türkiye'deki sayıları her geçen gün artan Suriyeli sığınmacıların, süreç içerisinde ülkede kalma eğiliminin sürekli arttığı ve Suriye'deki iç savaş sona erse dahi önemli bir kısmının ülkelerine dönmeyeceği tahmin edilmektedir.

Göç ve Mültecilik

Göç Uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmek hareketidir. Süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleri bir yerden başka bir yere gitmeleri hareketine verilen adıdır. Bu hareket, ülke içinde olursa 'iç göç', ülkeler arasında olursa 'dış göç' veya 'uluslararası göç' olarak adlandırılır. Göç, bireylerin ya da grupların bir yerden başka bir yere gitmeleri ve gidilen yerde yaşamlarını belli bir süre sürdürmeleri olarak ifade edilebilir. (Çakır, 2011, s. 210). Uluslararası bir sınırı geçerek veya bir Devlet içinde yer değiştirmek. Süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir. Buna, mülteciler, yerinden edilmiş kişiler, yerinden çıkarılmış ([http://www.goc.gov.tr/files/files/goc_terimleri_sozlugu.](http://www.goc.gov.tr/files/files/goc_terimleri_sozlugu)) Başka bir ifadeyle kişiler ve ekonomik göçmenler dâhildir.

Göç, insanla ve nüfusla ilgili bir sosyal hareketlilik olgusudur. Göç turizme benzer, ama turizm sayılmaz. Turistik seyahatlerde gezmek; göçte kalmak niyeti vardır. Yerleşmek amaçlı nüfus hareketidir. Köy ve kent gibi bir yerleşim biriminden, birinden diğerine doğru yerleşmek için yapılan bir yer değiştirme hareketidir. Göçler, neden, irade, mesafe, süre, hacim, yön ve örgütlenme bakımından büyük farklılıklar gösterir. Sanayi Devrimi'nden bu yana kırsal alanlardan kentlere başlayan göçlerle kentleşme süreci sayesinde sınıf değiştirmek mümkün olmuştur. Göçlerin oluşum nedenleri dört grupta toplanır: Doğal nedenler, siyasal ve dinsel nedenler; sosyal ve kültürel nedenler ve ekonomik nedenler. Göç çeşitli şekillerde karşımıza çıkar ve genelde gönüllülük temeline dayanır (Kaypak, 2014, s. 128-130). Ama göç, insanın yaşadığı çevrenin koşulları onun yaşamını zorlamaya başladığında zorunlu olarak ortaya çıkabilmektedir (Yüceşahin ve Özgür, 2006, s. 16).

Birleşmiş Milletler (BM) Nüfus Bürosu'nun tanımına göre göç; "kişinin köken yerinden başka bir yere giderek orada kalıcı yerleşmesi ve böylece ikamet yerinin değişmesi" anlamına gelmektedir (www.unhcr.org.tr). Yani, kısa süreliğine başka bir yere gidiş göç sayılmamaktadır. Bir kişinin göçmen sayılması için gerekli zaman sınırı ülkeden ülkeye değişse de, OECD genelinde bu bir sene olarak kabul edilmiştir. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, göçü, 'uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmek' olarak tanımlamıştır (www.goc.gov.tr, 2015). Dolayısıyla süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirme sonucu meydana getirdiği her türlü nüfus hareketlerini bu kapsama almaktadır.

Göçmen; Göç eden kişiyi kastetmektedir. Genel anlamıyla farklı ve karma sebeplerle göç etmektedirler. Ekonomik dini siyasi sosyal ve kültürel faktörler bu terminolojinin kullanılmasında etkilidir. Göçmenler vatandaşı olduğu ülkenin korunmasından faydalanırlar. Bazı durumlarda kendi istek ve arzuları ile çıkarlar. Ülkeler yabancı turistleri geçici göçmen işçileri daimi oturma iznili olanları sığınmacı ve mültecileri birbirinden ayırırlar.

Mülteci; "ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen

yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen şahıs(lar)” olarak tanımlanmaktadır (Birleşmiş Milletler Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Sözleşme, md.1). Münferit, ilk bakışta ve yerinde mültecilik gibi üç farklı şekilde gruplara ayrılabilir. Sığınmacı; mülteci statüsü almaya yönelik başvurusu henüz karara bağlanmamış kişiler olarak tanımlanmaktadır. Aynı zamanda, henüz başvuru yapmamış veya başvurusu hakkında cevap bekleyen kişiler de sığınmacı statüsünde görülmektedir (İltica ve Sığınma Yönetmeliği, md.3).

Göç ve Mültecilik Çerçevesine Yeniden Bakış

Birleşmiş Milletler (BM) Nüfus Bürosu’nun tanımına göre göç; “kişinin köken yerinden başka bir yere giderek orada kalıcı yerleşmesi ve böylece ikamet yerinin değişmesi” anlamına gelmektedir (www.unhcr.org.tr.). Yani, kısa süreliğine başka bir yere gidiş göç sayılmamaktadır. Bir kişinin göçmen sayılması için gerekli zaman sınırı ülkeden ülkeye değişse de, OECD genelinde bu bir sene olarak kabul edilmiştir. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, göçü, ‘uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmek’ olarak tanımlamıştır (www.goc.gov.tr.).

Göçmen : (muhacir), bir ülkeden başka bir ülkeye yerleşmek amacıyla göç eden kişidir. Hukuki olarak göçmen veya göçmenler, en az iki ülkeyi ilgilendirmektedir. Biri bırakılan ülkedir, öteki yerleşilen ülkedir. Bırakılan ülke için göç bir dışa göç (emigration), yerleşilen ülke içinse bir iç göç (immigration) olayıdır. İç göçene *immigrant*, dışa göçene *emigrant* denir.

Göçmenlerin, iki ülke arasında başka ülkeleri dolaşmalarına *transmigration* denir. Yerleşme niyeti olmadan böyle ülkelerde bulunanlara *transit göçmen* denilmektedir. Türk hukukunda Türk Vatandaşlık Kanunu ile İskân Kanunu’nda göçmenler Türk soyundan olanlar ve Türk kültürüne ait olanlar şeklinde iki kategoriye ayrılmaktadır. Kanunlarda tek tek göç, toplu göç, göçebelik, meskûn olma, aşiret kavramları geçer. Türk soylu ve Türk kültürüne ait olmayı Bakanlar Kurulu değerlendirir. Balkan göçmenleri buna göre yurda kabul edilmiştir.

İskân Kanunu’na göre Türk kültürüne bağlı olmayanlar, anarşistler, casuslar, göçebe çingeneler, sınır dışı edilmişler göçmen olarak kabul edilmezler. Bu hükümlerle Avrupa Sözleşmesi’ndeki «devletlerin yasalarında cinsiyet,

dil, din, renk, etnik ayrımcılık yapamazlar» ilkesi çelişir. Sığınmacı mülteci statüsü almaya başvurusu henüz karara bağlanmamış kişiler olarak tanımlanmaktadır. Aynı zamanda henüz başvuru yapmamış veya başvurusu hakkında cevap bekleyen kişilerde sığınmacı statüsünde görülmektedir (iltica ve sığınma yönetmeliği, md.3).

Göç sorunun uluslararası bir sorun olmaya başlaması Birleşmiş Milletlerin kurulmasıyla gerçekleşmiştir. Bu anlamda bu soruna temel teşkil eden ilk hukuksal metin Mültecilerin Statüsüne ilişkin 1951 tarihli Cenevre sözleşmesidir. Ek protokolü 1967 yılında eklenmiştir.

“1951 Cenevre Sözleşmesi” ile “1967 New York Protokolü ”ne taraf devletlerin, bu uluslararası hukuk belgelerinden doğan somut yükümlülükleri bulunmaktadır. Cenevre Sözleşmesi’ni imzalayan ülkeler, mülteci statüsü kazanmış olan bireylere oturma izni, çalışma izni, hatta vatandaşlığa kadar varan geniş haklar tanımaktadır. Uluslararası hukuk çerçevesinde, bütün devletlerin mültecilere uluslararası koruma sağlama ve sorunlarına çözüm bulma konusunda genel yükümlülükleri bulunmakta ve sorumluluk uluslararası toplum adına Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) tarafından yerine getirilmektedir (Yıldız, 2013, s. 144).

Cenevre Sözleşmesi’ne göre, bir kişinin mülteci sayılabilmesi için beş ölçüte bakılmaktadır: Irk, din, tabiiyet ve siyasi düşünceleriyle belli bir toplumsal gruba mensup olma; zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korkma; vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunma; ülkesinin korumasından yararlanamama veya korku nedeniyle yararlanmak istememe; vatansız olma ve yaşadığı ikamet ülkesine dönememe veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istememedir. Ancak bu niteliklere sahip olmanın dışında, coğrafi bakımdan da uyumlu olması gerekmektedir. Adı geçen sözleşme bağlamında Türkiye, ülkelere bırakılan bazı şerh haklarından ‘coğrafi sınırlama hakkını’ kullanarak sadece Avrupa’dan gelen insanları mülteci olarak kabul ettiğini beyan etmiştir (Buz, 2008, s. 120). Diğerlerine mültecilik hakkı vermeme politikası uygulamıştır. Ama 1967 New York Protokolü ile sözleşmede var olan iki sınırlama metinden çıkarılmış; “1951 öncesinde meydana gelmiş olaylar” nedeniyle ve “Avrupa kıtasının dışından gelebilecek sığınmacılara” da BMMYK tarafından mültecilik statüsü tanınmaya başlanmıştır

(Barkın, 2014, s. 337). Bir mültecinin yasal durumunu belirleyen diğer bir belge, 6458 sayılı ve 2013 tarihli Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'dur. Ülkeye yabancıların giriş, kalış ve çıkışları ile koruma talep eden yabancılara sağlanacak korumaya ilişkin esasları içeren bu yasa, İçişleri Bakanlığına bağlı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün görev, yetki ve sorumluluklarını da düzenlemeyi amaçlamaktadır (Çolakoğlu ve Gök, 2016, s. 643).

Toplumsal Uyum ve Kabul Süreci Öncesinde Suriye Savaşı ve Suriyeli Mültecilerin Durumuna Genel Bir Bakış

Arap coğrafyasında 2010 yılı sonunda başlayan yönetim karşıtı protestolar 21. yüzyılın en önemli tarihi olaylarından biridir. Esasında göç kavramlarını incelerken uluslararası göç kavramı ve yasa dışı göç üzerinde durmak faydalı olacaktır. Yasa dışı göç özellikle 11 Eylül olayları sonrası ardından değişen güvenlik algılamaları nedeniyle artık bir tehdit aracı görüldüğü, için terk edilmiştir. Günümüzde uluslararası göçün ulaştığı boyut sayesinde, farklı kültürler ve toplumsal iklimde yaşayan ve yetişen insanlar, yeni insanlar ve halklarla karşılaşmakta, birlikte çalışmakta ve yaşamaktadır. Uluslararası göç bu noktada çok farklı kültürlerden gelen bireylerin etkileşimi ile ortaya çıkan kültürel uyum sorunlarını beraberinde getirmektedir. Konuya Suriye göçü özelinde ve uluslararası ilişkiler bağlamında yaklaşıldığında; Türkiye'de yaşanan hâlihazırdaki göç ve göçmen sorununun sebebi olarak görülebilecek ve sürecin bir devamı olarak nitelendirilebilecek Arap Baharı, Tunus'ta üniversite mezunu bir seyyar satıcı olan Muhammed Buazizi'nin, devlet görevlileri tarafından tezgâhına el konulması üzerine 17 Aralık 2010'da kendini yakması ve sonrasında başlayan Yasemin Devrimi (Akgün, 2011), ülkede yaşanan işsizlik, yönetimin baskıcı uygulamaları ve gıda fiyatlarında yaşanan aşırı yükselişler, genç gruplar başta olmak üzere, kitle iletişim araçlarının de etkisiyle ülkeyi büyük kaosa sürüklemiş; yaşanan olaylarda onlarca kişi yaşamını yitirirken, yüzlercesi yaralanmıştır.

Suriye'den Türkiye'ye mülteci akışı, 29 Nisan 2011 tarihinde Suriye'deki çatışmalardan kaçan 250-300 kadar Suriye vatandaşının Türkiye topraklarına sığınma talebinde bulunmasıyla başladı. Türkiye, 2009 yılında Suriye ile karşılıklı olarak almış olduğu vizeleri kaldırma kararı çerçevesinde mülteci krizi karşısında "açık kapı" politikasını benimsedi ve sığınmacıların barınması için Hatay ilinde kamplar kurdu. Suriyeli mültecilere karşı cömert tavrıyla

Türkiye güvenli bir ülke olarak tescil edilmiş oldu. Bu, hikâyenin daha karanlık bir başka yüzünü gölgelemektedir. Çünkü aynı ülkenin vatandaşları 1980 askeri darbesinden bu yana milyonu aşkın sığınma başvurusu yaptılar. Ülkenin bugünkü şartları ve yeni veriler, Türkiye’den AB’ye yönelen daha çok mülteci akını olacağını gösteriyor. Ülkemiz dışında ev sahipliği yapan Irak 249.726, Ürdün 629.128, Mısır 132.375, Lübnan 1.172.753 ve Kuzey Afrika ve diğer yerler 24.055 Suriyeli mülteciyi barındırmaktadır (BMMYK). Bu Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği’nin yetki alanında dünyadaki en büyük mülteci krizidir. Ülkemizde Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) eliyle mültecilere sığınma olanağı sağlanmaktadır. Türkiye’ye göç eden Suriyelilerin bir kısmı, sınırlarda oluşturulan kamplar, konteynir ve çadır kentlere yerleştirilirken, büyük kısmı ise kamp dışında başta İstanbul, Gaziantep, Hatay, Şanlıurfa, Batman olmak üzere ülke geneline dağılmışlardır. Yukarıda belirttiğimiz verileri yineleyip tabloda gösterecek olursak; İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü 11 Ekim 2018 tarihi itibarıyla Türkiye’deki biyometrik verileriyle kayıt altına alınan Suriyeli mülteci sayısını açıkladı. Açıklamaya göre Türkiye’deki kayıtlı Suriyeli sayısı bir önceki aya göre 33 bin 435 kişi artarak toplam 3 milyon 585 bin 738 kişi oldu. Bu kişilerin 1 milyon 945 bin 951’i erkeklerden, 1 milyon 639 bin 787’si ise kadınlardan oluşuyor. Erkeklerin sayısı geçen aya göre 19 bin 884 kişi, kadınların sayısı ise geçen aya göre 15 bin 551 kişi arttı. (<https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi,2018>)

YAŞ	ERKEK	KADIN	TOPLAM
TOPLAM	1.945.951	1.639.787	3.585.738
0-4	288.852	269.570	558.422
5-9	246.854	231.673	478.527
10-18	352.261	303.385	655.646
19-24	318.637	224.333	542.970
25-29	197.036	141.445	338.481
30-34	162.878	121.061	283.939
35-44	190.134	159.236	349.370
45-59	135.175	129.922	265.097
60-90+	54.124	58.162	112.286

Türkiye'deki Suriyelilerin %47,39'u 0-18 Yaş Aralığında

Tabloya göre 0-18 yaş Aralığında 1 milyon 703 bin 665 Suriyeli bulunuyor. Yani Türkiye'deki kayıtlı Suriyelilerin %47.39'u 0-18 yaş aralığında. Eğitim çağında olan bu kişilerin okullaştırılması çok büyük önem arz ediyor.

Suriyeli Erkekler Suriyeli Kadınlardan 306 Bin 132 Kişi Fazla

Yaş Aralığı tablosuna göre Suriyeli kadınların sayısının Suriyeli erkeklerin sayısından fazla olduğu tek yaş Aralığı 60-90+. Genel olarak ise Suriyeli erkeklerin sayısı Suriyeli kadınlardan 306 bin 132 kişi fazla. Erkek-Kadın sayısı arasındaki en büyük fark 94 bin 326 kişi ile 19-24 yaş aralığında.

Geçici Barınma Merkezlerinde (Kamplarda) Yaşayan Suriyelilerin sayısı

Göçmen politikasındaki değişiklikler nedeniyle kamplar kapatılmaya devam ediyor. Göç İdaresi tarafından geçici barınma merkezlerinde kalan Suriyelilerin sayısı 8 Kasım 2018 tarihi itibarıyla 155 bin 410 kişi olarak açıklandı. Bu sayı geçen ay 177 bin 436 kişi, 2017 Aralık ayı sonunda ise 228 bin 251 kişiydi. Yılbaşından bu yana kamplarda yaşayan Suriyeli sayısı 72 bin 841 kişi azaldı. Şehirlerde yaşayan Suriyeli sayısı ise yılbaşından bu yana 242 bin 836 kişi artarak 3 milyon 438 bin 822 kişi oldu. Göç İdaresi 2018 yılı içerisinde 167 bin 446 yeni Suriyelinin kaydını gerçekleştirdi.

İllere Göre Suriyelilerin Sayısı

Göç İdaresinin 8 Kasım 2018 tarihli verilerine göre Suriyelilerin en çok yaşadığı 10 şehir ve bu şehirlerdeki Suriyeli yoğunluğu aşağıdaki tabloda yer almaktadır. En çok Suriyeli barındıran şehir 559 bin 104 kişi ile **İstanbul**. Suriyelilerin en az olduğu şehir ise 32 kişi ile Bayburt. Bayburt'u 43 kişi ile Artvin, 49 kişi ile Tunceli takip ediyor.

ŞEHİR	SAYI	İL NÜFUSU İLE KARŞILAŞTIRMA
İstanbul	559bin 104	%3,72
Şanlıurfa	461bin	%23,26
Hatay	439 bin 642	%27,91
Gaziantep	411 bin 567	%20,52
Adana	227 bin 254	%10,25
Mersin	206 bin 700	%11,52
Bursa	160 bin 204	%5,46
İzmir	140 bin 141	%3,27
Kilis	123 bin 29	%90,25
Konya	102 bin 469	%4,70

İstanbul'da Suriyeli Mülteciler Yoğunlukları ve Yoğun Olan İlçeler Üzerinde Değerlendirilmesi

İstanbul Asya ile Avrupa'yı yani iki kıtayı birbirine bağlayan tek şehirdir. Boğazları ve tarihi zenginlikleriyle her yıl binlerce turistini ziyaret ettiği şehir aynı zamanda geçmişte birçok imparatorluğa başkentlik yapmıştır. Türkiye'nin en kalabalık şehri aynı zamanda en çok da göç alan yeridir. İstanbul'un büyüklüğü, karmaşıklığı ve kentsel dokusu kalabalık Suriyeli nüfusunun tespitinde ve akademik çalışmalar yapma bunlara çözüm önerileri sunmamızda işimizi zorlaştırırsa İl Göç İdaresi, AFAD, yerel yönetimlerin ve sivil toplum kuruluşlarının çalışmaları bize yardımcı olmaktadır. Sınır illerine karşın önemli karşılaştırma imkânı sunması açısından dünyanın dört mega

şehirden biri olan İstanbul sığınmacı krizi ve krizin yönetiminde daha farklı bir konumdadır. 2018 tarihi itibarıyla kayıtlı Suriyeli sığınmacı sayısı toplam 3 milyon 585 bin 738 kişi oldu. (GİGM, 2018). İstanbul'daki Suriyeli sığınmacılar, yerleşik nüfusa oranla daha az sayıda olmaları görünürlükteki problemleri daha asgari seviyeye düşürürken dağınık yaşayan sığınmacılara yardım ulaştırmada ve hizmet götürmede engeller bulunmaktadır. Suriyeli sığınmacıların İstanbul'da önemli ölçüde Başakşehir, Eminönü, Esenler, Esenyurt, Fatih, Sultanbeyli, Sultangazi, Üsküdar ve Ümraniye ilçelerinde yoğunlaştıkları belirtilmektedir. Küçükçekmece, Bağcılar, Sultangazi, Fatih ve Esenyurt ilçelerinin her birinde 30 binin üzerinde Suriyeli mülteci bulunuyor.

Suriyelilerin sayısı Başakşehir, Zeytinburnu, Esenler, Sultanbeyli ve Avcılar'da 20 ile 30 bin arasında; Arnavutköy, Bahçelievler, Gaziosmanpaşa, Şişli, Ümraniye, Kağıthane, Güngören, Sancaktepe, Beyoğlu, Bayrampasa ve Eyüp'te 10 bin ile 20 bin arasında; Beylikdüzü, Büyükçekmece ve Pendik'te 5 bin ile 10 bin arasında. İstanbul Esenyurt ilçesi bu noktada ilimizi çekiyor. Gerek halk ile uyumları gerek ticaret ve iş hayatına atılmaları hem yerel halkın hem de Suriyeli mültecilerin sarmalını karmaşıklaştırmaktadır. Sonraki bölümlerde gazete ve basından elde ettiğimiz haberlerle Türkiye'de yaşamalarının ekseninde bu durumu ne kadar benimsediklerini gözler önüne serecektir.

İstanbul Esenyurt İlçesi Bağlamında Sosyal Uyum ve Adaptasyon Sürecinde Bir Değerlendirme

Esenyurt nüfusu 2017 yılına göre 846.492. Bu nüfus, 434.085 erkek ve 412.407 kadından oluşmaktadır. Yüzde olarak ise: %51,28 erkek, %48,72 kadındır.

19. yüzyılın başlarında Ekrem Ömer Paşa'ya ait çiftlik toprağında kurulan yerleşme, buranın hissedarlarından olan Eşkinozgillerden Eşkinoz adını almıştır. 2,770 km² yüzölçümü ve 20 mahalleye sahiptir.

1967'de de yerleşimin adı Esenyurt olarak değiştirilmiştir. Eşkinoz Çiftliği'nde çalışanların oluşturduğu yerli halka 1920-1938 yıllarında Romanya ve Bulgaristan'dan göçenlerin katılımı ve son yıllarda iç ve dış göçlerle (Bulgaristan, Almanya, Kars, Artvin vs.) gelen nüfus, etnik yapının bugünkü halini almasını sağlamıştır.

İlk yerleşim, Merkez Mahallesi'nde Köy içi Mevkiinde oluşmuştur. Bugün hala bu alanda bulunan çingenelerin yaşadığı ve yerleşmenin en yoğun özelliklerini taşıyan Çingene Mahallesi ilk yerleşmenin çekirdek alanlarından biridir. 1920-1938 yıllarında bölgeye gelen Romanya ve Bulgaristan göçmenlerinin ikamet ettiği Merkez Mahallesi'nin kuzey kesiminde bulunan göçmen mahallesi de yerleşmenin en eski bölgesidir. Esenyurt, İstanbul'un Büyükçekmece ilçesinin semtlerinden biriyken, 2008 yılında Kıraç beldesi ile birleştirilerek ilçe olmuştur. 2,770 km² yüzölçümü ve 20 mahalleye sahiptir. Namık Kemal Mahallesi, Atatürk Mahallesi, İstiklal Mahallesi, Çakmaklı Mahallesi, İncir tepe Mahallesi, Saadetdere Mahallesi, İnönü Mahallesi, Fatih Mahallesi, Örnek Mahallesi, Talatpaşa Mahallesi, Mehterçeşme Mahallesi, Pınar Mahallesi, Sanayii Mahallesi, Esenkent Mahallesi, Güzel-yurt Mahallesi, Cumhuriyet Mahallesi, Ardıçlıevler Mahallesi, Yenikent Mahallesi, Yeşilkent Mahallesi ve Merkez Mahallesi olmak üzere yirmi mahalleden oluşmaktadır.

Esenyurt yerleşim yeri bütünü, Marmara bölgesinin Trakya alt bölgesinde, İstanbul Metropolitan alan sınırları içerisinde yer almaktadır. Bu bölgenin doğusunda Küçükçekmece Gölü, batısında Büyükçekmece, kuzeyinde Hoşdere köyü ve TEM Karayolu, güneyinde Firizköy ve E-5 Karayolu bulunmaktadır. İlçede 13 sağlık Ocağı 1 devlet hastanesi 1 kızılai hastanesi ve 1.000.000. m² şehir parkı bulunmaktadır. İlçede güvenlik 1 Haziran 2009 itibariyle polis teşkilatına geçmiştir. Emniyet müdürlüğü binası hazırlanmıştır. (<http://www.esenyurthaber.com/esenyurt-tarihcesi,2018>)

Bugüne kadar birçok farklılığı içinde barındırması ve her farklı kültürden vatandaşa ev sahipliği yapmasıyla tanınan Esenyurt son yıllarda büyük bir Suriyeli popülasyonu taşıyor. Özellikle Suriye'den göçmen alımlarının başlamasıyla birlikte ilçedeki Suriyeli sayısı yüksek bir noktaya ulaştı. Hatta öyle ki Esenyurt Suriyeliler Derneği isimli bir dernekleri ve çeşitli sosyal yardımlaşma, dayanışma kulüpleri bile mevcut durumda. Esenyurt'taki Suriyeli varlığını gösteren en önemli detay ise ilçedeki Arapça tabelalar olarak dikkat çekiyor. Hemen her noktada Arapça tabela görebileceğiniz Esenyurt'taki bu durum ilçedeki Suriyeli sayısının ulaştığı ciddi boyutu da gözler önüne seriyor. Konuyla ilgili olarak söz konusu durumun Suriyeli vatandaşların kolay bir şekilde adapte olması ve ilçede yaşarken zorluk çekmemeye-

si olduğunu açıklayan yetkililer bu konudaki hassasiyetin önemli bir detay olduğunu vurguladı.

İstanbul'un içerisindeki "Küçük Suriye" olarak tanınan Esenyurt'un böyle bir unvanı hak etmesinin ardında tabii ki Suriyelilerin sahip olduğu çeşitli imkânların varlığı etkili bir rol oynuyor. İlçede yaşayan Suriyeli çocukların ülkelerinde aldıkları eğitim sistemine benzer bir sistemin içinde kalmaları ve kendi eğitim anlayışlarından uzaklaşmamaları için açılmış olan Suriyelilere özel bir okul bile bulunuyor. Söz konusu okulun şu anda hali hazırda 750 tane öğrencisi bulunmaktadır..(<http://www.bolgededegisim.com/guncel/kucuk-suriye-esenyurt/>)

Okul, dernek, kulüpler ve vakıflar derken Suriyelilerin Esenyurt'ta varlık gösterdiği en önemli alanların başında sağlık sektörü de geliyor. Öyle ki savaştan kaçıp Esenyurt'a gelen Suriyeli doktorlar ilçede mesleki faaliyetlerini sürdürebilmek ve para kazanabilmek için Suriyelilere özel klinik ve hastane dahi açmış durumdaydı. Fakat söz konusu yerin herhangi bir izni olmadığı için kapatıldığını da belirtmek lazım. Esenyurt İlçe Kaymakamlığı'ndan gelen yazı üzerine sözkonusu kurumun varlığının yasal olmadığı belirterek kapatılmıştı. Suriyelilerin en çok yaşadığı yerlerden birisi olan Esenyurt'ta Suriyeli esnaf için düzenlemeler son zamanlarda ciddi düzenlemeler getirilmiş. Esenyurt Belediye Başkanı Ali Murat Alatepe'nin bizzat katıldığı Suriyeli esnafa yönelik hijyen denetiminin ardından ilçeye yerleşen sığınmacıların kurduğu işletmelerin tabelalarına TSE kararı gereği yüzde 75 Türkçe kelime kullanma zorunluluğu getirildi. Bu çerçevede Suriyelilerin yoğun yaşadığı Esenyurt'ta da birçok noktada ağırlığı lokanta ve gıda ticareti üzerine birçok firma açıldı. İşyerlerinin büyük bir kısmı da tabelaların çoğunluğunu Arapça yapmıştı. Gelişigüzel tasarlanmış, yabancı kelimelerin kullanıldığı, imla hatalarının olduğu tabelaların görüntü kirliliği oluşturduğu, vatandaşların da yazılanları anlamamaları yönünde şikâyetlerin de artmasıyla birlikte Esenyurt Belediyesi harekete geçti. İşletmelere yapılan duyuruyla tabelaların yüzde 75'inin Türkçe olması gerektiği bildirildi. Bunun üzerine Suriyeli firmalar kısa bir süre içerisinde tabelalarını talimata uygun olarak değiştirdi. Esenyurt Belediyesi zabıta ekipleri, verilen süreye rağmen değişimi yapmayan esnafa müdahale ederek tabelalarını kaldırdı.

Yürütülen çalışmalarla ilgili bilgi veren Esenyurt Belediye Başkanı Ali Murat Alatepe, Suriyeli sığınmacıların en yoğun yaşadığı ilçenin Esenyurt olduğunu belirterek, bu insanların içerisinde yerleşik düzene geçen, dükkân açanlar olduğunu hatırlattı. Türkiye’de yaşayan herkes gibi Suriyelilerin de kanunlara uymak zorunda olduğunu ifade eden Başkan Alatepe, özellikle hijyen konusunda yapılan denetimlerde uygunsuz şartlarda faaliyet gösterenlerin mühürlendiğini ve eksikliklerini giderenlerin faaliyetlerine yeniden başladığını belirtti.

Geri Gönderme Projesi

Esenyurt Belediyesi, ilçede yaşayan Suriyeli vatandaşları memleketlerindeki güvenli bölgelere uğurlaması çalışmaları somut veriler vermeye başladı. Esenyurt Belediye Başkanlığından aldığımız ve basından elde ettiğimiz haberler şöyle önümüzdeki aylarda 6 bin Suriyeli vatandaş ülkelerine döneceği haberdır.

Suriye’deki iç savaştan kaçarak gelen Suriyeliler, güvenli bölgeler oluşturulmasının ardından ülkelerine dönmeye başladı. Esenyurt’ta yaşayan birçok Suriyeli de Afrin ve Cerablus’a gitmek için Esenyurt Belediyesi’nin sevk ve lojistik imkânlarıyla memleketlerine döndüler.

“Önceki Halinden Bile Daha İyi Olmuş Şu An Afrin” Suriye’ye ailesi ve 6 aylık ikiz çocuklarıyla dönen Gazi Galahaslan, “8 yıldır Türkiye’deyim. Geldiğimde bekârdım, artık evliyim ve iki tane çocuğum var. Annem ve babam ise Afrin’de. Onlar yıllardır bizi bekliyor. Biz de onları özledik. ‘Artık gelin dediler’ biz de şimdi oraya gidiyoruz” diye konuştu.

“Önümüzdeki Aylarda Da 6 Bin Suriyeliyi Ülkelerine Uğurlayacağız” Son kafiyle birlikte Suriye’ye giden vatandaşların sayısının 3 bin 500 civarı olduğunu söyleyen Esenyurt Belediye Başkanı Ali Murat Alatepe, “Önümüzdeki hafta da 100 kişilik bir kafiye daha göndereceğiz. Önümüzdeki aylarda ise 6 bin Suriyeliyi ülkelerine uğurlayacağız. Gelen Suriyelilerden burada ev alanlar ve dükkân açanlar var. Burada ülkelerine dönen Suriyeliler genelde Afrin ve Cerablus’a gidiyorlar. Orada partnerimiz Kızılay ve AFAD. Buradan giden Suriyeliler orada karşılanıyor ve askerlerimizle birlikte evlerine kadar gidiyorlar. Bize de ‘biz de dönmek istiyoruz’ diye talepler gelmeye başladı. Hatta gidenler orada bir meydana ‘Esenyurt Meydanı’ demişler” ifadelerini kullandı.(<http://www.hurriyet.com.tr>)

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Ülkemiz, son yıllara kadar coğrafi ve stratejik konumu sebebiyle yasal ve yasal olmayan yollarla sığınma hareketleri de dâhil olmak üzere, geniş anlamda göç hareketlerine sahne olmuş ve milyonlarca mülteciye kapılarını açmıştır. Ancak, bugün bulunduğumuz coğrafyada ve dünyada devam eden siyasi istikrarsızlıkları ve buna bağlı olarak sürekli artan göç hareketlerini dikkate aldığımızda, bu mülteci hareketlerinden beklenenden daha büyük ölçüde etkileneceği kanaati oluşmaktadır. 2011'den beri sığınmacı ve mültecilerin toplumun ve dünyanın kanayan yarası olmuştur. Mülteciler özellikle sınır illerini tercih ederek birçok ile yayılmışlardır. Türkiye'nin genelinde yoğun bir göç dalgası olmuştur. Yapılan inceleme ve araştırmalarda, kente göç eden mültecilerin uyum sorunu yaşadıkları fakat bu uyum sürecinde birbirlerine tutunarak bu durumu kolaylaştırdıklarını görmekteyiz. Ülke genelinde ekonomik ve sosyokültürel, psikolojik etkilerde buldukları görülmüştür.

Türkiye Suriye halkının isteklerinin yerine gelmesi ve mültecilerin zorla değil kendi istekleri ile vatanlarına dönmesi için bütün gücünü sarf etmektedir. Yukarıda verdiğimiz örnek bu ve basından elde ettiğimiz Esenyurt ilçesi geri gönderme projesi örneği bu görüşümüzü kanıtlamaktadır. Bunları yaparken de onları özgür ve kendine güven noktasında kuvvetlendirmiş olarak vatanlarını yeniden inşa etmek vatanlarına dönme konusunda cesaretlendirecek, geri döndüklerinde ülkeleri için tayin edilmiş kaderin siyasi zemini oluşturmaya çalışmak hem ülkemiz adına hem de insan olarak vicdani sorumluluğumuz mahiyetinde önem arz etmektedir. Suriye halkı için mülteci krizinin bir nebze de olsa rahatlaması için ülkelerin refahı için bu çözüm önerileri dikkate alınıp değerlendirilmelidir.

Alternatif bir çözüm yoluyla ülke siyasi rejiminin değişmesi, dış ülkelerin Suriye'nin içişlerine karışmaksızın, onlar tarafından belirlenmiş bir siyasi rejim tarzı dayatmaksızın ve hiçbir tarafı devre dışı bırakmadan kapsamlı refah vadeden bir geleceğe hazırlamak asıl hedef olmalıdır. Genç nesil üzerinde amaçlara odaklanarak negatif geçen bu yılları aşabilecek bilimsel ve pratiğe yönelik organizasyonlar yapılmalıdır. Çünkü onlar geleceğin anne ve babaları olacaktır. Onları ülkelerinin refahlarını kurtarmak için ve umut dolu bir psikolojiye hazırlamak için ekonomik, bilimsel ve siyasi, mümkün olan her yoldan desteklemek.

Ulusal bir uzlaşa sağlanarak Suriyelilerin güvenli bir bölgede ikamet ettirilmesi sonra da bilimsel ve ekonomik açıdan iyi durumda olanlar da dâhil herkesin ülkelerine dönmeleri için teşvik edilmeleri. Bu güvenli bölge Suriye'nin ister kuzeyinde ister güneyinde yer alsın, Suriyeli göçmenlerin büyük bir kısmının ülkelerine dönmelerini garanti edecektir.

Suriye'deki iç savaş ve çatışmaların devam etmesi, Türkiye'ye Suriyeli göçmen akınının artacağını gösterse de psikolojik algı yönetimi stabilize edilerek minimal seviyeye indirilmeli ve onların karamsarlığa kapılmaları engellenmelidir. Suriyeli göçmenlere yönelik insani hizmet mekanizmalarını arttırmalıdır.

Farklı çalışmalarda faaliyet gösteren göç çalışmaları tek çatı altında birleştirilerek Göç Bakanlığı kurulmalıdır. Esenyurt gibi Suriyeli göçmenlerin yoğun olarak yaşadıkları ilçelerde mülteci ve yerel halk entegrasyonu sağlanarak ülke genelinde ayrımcılık yapmama, birlikte yaşam gibi eğitimler verilmelidir. Suriyeli göçmenleri uyumlarını kolaylaştırmak için doğru rehabilite edilmesi, dil kursları verilmeli ve Türkiye kültürünü tanıtım çalışmaları yapılmalıdır. Çünkü barındıkları ülkenin kültürüne ne kadar hâkim olurlarsa adaptasyon ve uyum süreçleri o kadar hızlı ve verimli olacaktır.

Göçün yarattığı sosyo-psikolojik sarsıntının önüne geçebilmek için, göç ve göçmen sorunu ile iç içe olan ve yerel yönetimlerle koordinasyonlu olarak örgütlenmiş uyumlaştırma çalışmaları yapılmalıdır. Göç sırasında psikolojik sarsıntı yaşayan tüm mültecilerin durumlarına yönelik rehabilite merkezlerinin artırılması kısa vadeli hedefler arasında yer almalıdır.

Bu çalışma perspektifini mümkün oldukça bilimsel ve güncel verilerden faydalanıp hazırlamaya çalıştım. Basındaki haberler ve yaratılan olumsuz olumsuz algı operasyonlarında elde ettiğim verileri kendi görüşlerimle harmanlayarak sunmaya çalıştım. Bu çalışmayı yaparken daha önceden o bölgede yaşayan biri olarak ve bu çalışma için bizzat sokak sokak gezerek gözlemlerde buldum. Türkiye'de mülteci sorunları yasansa bile; bu sorunlar çok büyük oranlarda değildir Gördüğüm kadarıyla Suriyelilerin Türkiye'ye göç etmesinin sebeplerine, göç hareketinin sadece Suriye halkının savaştan kaçıp güvenli bir yer aramalarından ibaret olmadığına, bu durumun hem Türklere hem de Suriyelilere olumlu ve olumsuz etkileri bulunduğu, Türkiye'nin bugüne kadar Suriye halkını destekleyici bir tu-

tum sergilemesi sebebiyle büyük bir baskı altına alındığına ve bu destekleyici tavrını sürdürdüğüne dair gözlemlerimi açıklamaya çalıştım. Geline noktaya baktığımızda artılarının ve olumlu durumların ön planda olduğunu görmekteyiz. Son olarak da çözümler, alternatifler ve tavsiyeler sundum. Her iki toplumunda ortak değerlerin geçmişin ve kültürel benzerlilerin olması uyum sürecini kolaylaştırarak olumsuzluklara rağmen intibak sürecini kolaylaştırmıştır.

Süreçte emeği geçen herkesi kutlar dünyada hiçbir ülkenin refahının düşmemesini temenni ederim.

KAYNAKÇA

1. AFAD (2014), Suriye'den Türkiye'ye Nüfus Hareketleri, Kardeş Topraklarındaki Misafirlik, Ankara, <https://www.afad.gov.tr/Dokuman/TR/79-20140529153928-suriye'den-turkiye'ye-nufushareketleri,-kardes-topraklarindaki-misafirlik>, Erişim Tarihi:25.11.2018
2. Apak, H. (2014). Suriyeli Göçmenlerin Kente Uyumları: Mardin Örneği. Mukaddime, 5(2), 53-70.
3. Barkın, E. (2014). 1951 Tarihli Mülteciliğin Önlenmesi Sözleşmesi. Ankara Barosu Dergisi, (1),
4. Birleşmiş Milletler (1951). Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi. 28.07.1951 tarihli
5. Buz, S. (2008). Türkiye Sığınma Sisteminin Sosyal Boyutu. TBB Dergisi, (76), 120-130
6. CAVLAK, Celal. <http://www.tuicakademi.org/turkiyenin-suriye-sorunu-ve-ic-savasın-turkiyeye-etkisi/>
7. Çakır, S. (2011). Türkiye'de Göç, Kentleşme/Gecekondu Sorunu ve Üretilen Politikalar. SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 23, 209-222.
8. Çolakoğlu E. ve Gök, G. (2016). Erzurum'da Mülteci Olmak..., Kamu Yönetiminde Değişimin Yönü ve Etkileri (Kayfor 13 Bildiri Kitabı), (636-654), Akif Çukurçayır vd. (Ed.) Konya: Selçuk Üniversitesi.
9. Erdoğan, Murat (2014), "Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum", Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırma Merkezi, <http://www.hugo.hacettepe.edu.tr/HUGO-RAPORTTurkiyedeki-Suriyeliler.pdf>, Erişim Tarihi: 28.11.2018
10. GİGM: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2017), Göç İstatistikleri: Geçici Koruma, http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma_363_378_4713
11. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, (2016), "Düzensiz Göç İstatistikleri", [Http://www.goc.gov.tr/icerik3/DuzensizGoc_363_378_4710](http://www.goc.gov.tr/icerik3/DuzensizGoc_363_378_4710), Erişim Tarihi: 28.11.2018
12. Kaypak Ş. (2014). Kent Sosyolojisi, Basılı Ders Notları, Antakya: MKÜ
13. MAZLUMDER. (2013). Türkiye de Suriyeli Mülteciler-İstanbul Örneği: Tespitler, İhtiyaçlar ve Öneriler. İstanbul: MazlumDer.
14. Paksoy, H. M., H. Koçarlan, E. Kılınc ve A. Tunç, (2015), "Suriyelilerin Ekonomik Etkisi: Kilis İli Örneği", Birey ve Toplum, 5 (9): 143-
15. Sirkeci, İ. (2017), "Bir Güvensizlik Ülkesi Olarak Türkiye'nin Mültecileri: Suriyeliler ve Türk Mülteciler", Göç Dergisi, 4 (1): 21-40
16. Tatlılıoğlu, D. (2012). Göç sosyolojisi açısından hicret. İstanbul: Asitan
17. Yüceşahin, Mustafa M. ve Özgür, E. Murat (2006). Türkiye'nin Güneydoğusunda Nüfusun Zorunlu Yerinden Oluşu: Süreçler ve Mekânsal Örüntü. Coğrafi Bilimler Dergisi, 4 (2), 15-35. Sankaya
18. https://www.afad.gov.tr/upload/Node/2374/files/15_10_2018_Suriye_GBM_Bilgi_Notu_1.pdf. Erişim Tarihi: 28.11.2018
19. http://www.goc.gov.tr/files/files/goc_terimleri_sozlugu.pdf
20. <https://www.unhcr.org/tr/>. Erişim Tarihi;27.11.2018
21. <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/istanbul-doldu-suriyeli-gocu-donduruldu-40735886> Erişim Tarihi;27.11.2018
22. http://www.goc.gov.tr/icerik6/suriyeliler-kayitlarini-guncellemeye-davet-ediliyor_ Erişim Tarihi;27.11.2018
23. <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/>. Erişim Tarihi;27.11.2018
24. https://www.afad.gov.tr/upload/Node/2374/files/15_10_2018_Suriye_GBM_Bilgi_Notu_1.p <http://www.milliyet.com.tr/esenyurt-ta-suriyeli-esnafa-turkce-tabela-istanbul-yerelhaber-2893007/> Erişim Tarihi:23.11.2018
25. <http://www.bolgededegisim.com/guncel/kucuk-suriye-esenyurt/> Erişim Tarihi:23.11.2018
26. https://www.nufusu.com/ilce/esenyurt_istanbul-nufusu/ <http://www.esenyurthaber.com/esenyurt-tarihcesi-1838h.htm/> Erişim Tarihi:23.11.2018

KARTEPE SUMMIT

KARTEPESUMMIT

HUKUK

GERİ KABUL ANLAŞMASI TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİNİ NASIL ETKİLEDİ?

Prof. Dr. İrfan Kaya Ülger

Kocaeli Üniversitesi

ikulger@kocaeli.edu.tr

ÖZET

Bu çalışma, Geri Kabul Anlaşmasının Türkiye-AB ilişkilerinde yeni bir dinamizm yaratıp yaratamayacağı analiz etme amacı taşımaktadır. Türkiye ile AB arasında 16 Aralık 2013’de imzalanan ve 1 Ekim 2014’de yürürlüğe giren anlaşmanın uygulaması, AB tarafının Türk vatandaşlarına vize muafiyetinin yürürlüğe girmesi için yeni yükümlülükler getirmesi üzerine askıya alınmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde, Türk hukuku ve AB müktesebatında göç ve mültecilere ilişkin hukuki mevzuat incelenmiştir. İkinci bölümde geri kabul anlaşmasının muhteviyatı ve tarafların bu konudaki tutumları, geri kabul anlaşması ile vize muafiyeti arasında bağlantı kurulmasından kaynaklanan sorunlar analiz edilmiştir. Son bölümde ise Türkiye-AB ilişkilerini günümüzde de etkilemeye devam eden temel anlaşmazlık konuları ve müzakerelerin tıkanması üzerinde durulmuş, mülteci sorunlarına çözüm bulma amacıyla imzalanan Geri Kabul Anlaşmasının ikili ilişkilerde dinamizm yaratma potansiyeli incelenmiştir. Bu çalışmanın bulgusu şu şekildedir: Vize Muafiyeti ve Geri Kabul Anlaşması, Türkiye-AB tam üyelik müzakerelerindeki tıkanmayı tamamen ortadan kaldırma potansiyeli taşımamaktadır. Bunun yerine ortaklık ilişkilerinde derinleşme ve işbirliği alanlarının çeşitlenmesi ve güçlenmesine katkı sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye-AB ilişkileri, Mülteci, Geri Kabul Anlaşması, Vize Muafiyeti, Tam Üyelik

GİRİŞ

Türkiye-AB ile ilişkilerinin geçmişi, 31 Temmuz 1959’da Adnan Menderes hükümeti döneminde AET’ye yapılan başvuruya kadar gitmektedir. O zamandan günümüze 59 yıl geride kalmıştır. İkili ilişkilerin seyrinde, Türkiye’den, AB’den ve/veya uluslararası siyasal sistemden kaynaklanan se-

beplerle belli dönemlerde hızlanma, belli dönemlerde ise yavaşlama ve durgunluk görülmüştür. İkili ilişkilerin çok önemli dönüm noktalarından biri de 3 Ekim 2005’de tam üyelik müzakerelerinin başlamış olmasıdır. Başlangıçta heyecan ve dinamizm yaratan müzakereler, siyasi sebeplerle bazı müzakere başlıklarının askıya alınmasından sonra hayal kırıklığı ve ümitsizliklere neden olmuştur. İçinde bulunduğumuz yıl itibariyle müzakerelerin başlamasının üzerinden 15 yıl geçmiştir. Tam üyelik müzakereleri hukuken devam etmekte, fakat fiilen tıkanmış vaziyettedir. Bununla birlikte, geçmişte olduğu gibi günümüzde de, zaman zaman ikili ilişkilerde yeni bir canlanma veya dinamizm yaşanabilmektedir.

Mülteci sorunu, en azından Arap baharından beri Türkiye ile AB arasındaki ilişkileri giderek artan ölçüde etkilemektedir. Yasa dışı göç ile mücadele kapsamında taraflar arasındaki mutabakatın temelleri 2000’li yılların başına kadar uzanmaktadır. Bununla birlikte Suriye’deki iç çatışmalardan kaynaklanan mülteci akınının artması ve Türkiye üzerinden AB ülkelerine yönelmesi, bir anda dikkatlerin yasa dışı göçle mücadele ve geri kabul anlaşması üzerinde yoğunlaşmasına neden olmuştur. Müzakere geçmişi, 10 yıl geriye giden Türkiye-AB Geri Kabul Anlaşması tarafların mutabakatıyla 16 Aralık 2013’de imzalanmıştır. Söz konusu anlaşma, Türkiye ile AB arasında mütekabiliyet esasına dayalı olarak ülkeye giriş, ülkede bulunma ve ikamet koşullarını sağlamayan veya zaman içinde sağlama durumunu yitiren kişilerin anlaşma hükümleri mucibince ilgili ülkeye geri gönderilmesini düzenlemektedir (Resmi Gazete, 2014)

Anlaşma, yasadışı yollarla AB üyesi ülkelere giden veya burada buldukları sırada bulunma koşullarını yitiren Türk vatandaşları ile Türkiye üzerinden geçiş yapmak suretiyle AB üyesi ülkelere intikal eden üçüncü ülke vatandaşlarının Türkiye tarafından geri alınması kuralını getirmiştir. Benzer şekilde, anlaşma ile yasadışı yollarla AB ülkeleri üzerinden Türkiye’ye gelen veya Türkiye’de yasadışı duruma düşen AB uyruklu olanların ve üçüncü ülke vatandaşlarının Avrupa’ya iade edilmesini öngörülmektedir.

AB’nin Türkiye ile böyle bir anlaşma yapmasının gerisinde göç sorununu anlaşma ile kontrol altına alma çabası rol oynamıştır. Türkiye ise bir yandan karşı karşıya kaldığı mülteci ve göç sorunlarının çözümü için Batı desteği sağlamayı, bu arada Türk vatandaşları için vize muafiyetinin uygulanma-

sı ve tam üyelik müzakerelerindeki tikanıklığın aşılmasını hedeflemiştir. Bu kapsamda taraflar arasında mülteci sorunlarının çözümünde işbirliğine gidilmiş, Ortak Göç Eylem Planı hazırlanmıştır. AB tarafı, Türkiye'ye mültecilerin harcamalarında kullanılmak üzere 3 milyar Euro kaynak tahsis etmiştir (Deutsche Welle, 2015).

Öte yandan AB tarafı, Vize Muafiyeti Kolaylığının yürürlüğe girmesi için Türkiye'den 72 kriteri uygulamaya aktarmasını istemiştir. Türkiye bu kriterlerin büyük bölümünü yerine getirmiştir. Ancak eksik kalan kriterler ve Geri Kabul Antlaşmasıyla ile Vize Muafiyeti arasında kurulan bağlantı nedeniyle her iki anlaşma da askıda kalmıştır. ¹ Türk Hükümeti vize muafiyeti yürürlüğe girmediği için Geri Kabul Anlaşmasının uygulamasını dondurmıştır.

Bu çalışma, mülteci sorununun AB-Türkiye ilişkilerini ne şekilde etkilediğini ortaya koyma amacı taşımaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde, Türkiye-AB ilişkilerindeki temel anlaşmazlık konuları ve müzakerelerin neden tıkanıp analiz edilmiştir. İkinci bölümde ise Türk hukuku ve AB müktesebatında vize, göç ve mültecilere ilişkin hükümlerle Geri Kabul Anlaşmasının kapsamı ve önemi üzerinde durulmuştur. Son bölümde ise Vize Muafiyeti ve Geri Kabul Anlaşması perspektifinden Türkiye- AB ilişkilerinin seyri ele alınmıştır.

1. İkili İlişkilerde Başlıca Sorunlar

1992 yılında imzalanan Maastricht Antlaşması ile birlikte Avrupa Birliği adını alan Batı Avrupa'daki bütünleşme hareketine Türkiye başlangıçtan itibaren ilgi duyan bir ülkedir. 12 Eylül 1963'de imzalanan Ankara Antlaşmasıyla birlikte taraflar arasında ortaklık ilişkisi kurulmuştur (Ankara Antlaşması, 1963) Antlaşma, Türkiye'nin AET'ye katılımının tedricen gerçekleşeceği beklentisi ile ortaklık ilişkisini üç döneme ayırmış, 5 yıl sürmesi öngörülen hazırlık döneminde AET tarafı, Türkiye'yi geçiş dönemine hazırlamak için tek taraflı mali ve teknik yardım yapma yükümlülüğü altına girmiştir. 23 Kasım 1970'de imzalanan Katma Protokol ile birlikte ikili ilişkilerde yeni bir dönem başlamıştır (Katma Protokol, 1970). Hukuken Ankara Antlaşmasının ayrılmaz bir parçası kabul edilen Katma Protokolün yürürlüğe girmesiyle birlikte, Türkiye ile AET arasında karşılıklı yükümlülükler dönemi başlamıştır.

1 Vize Muafiyeti Kolaylığı için öngörülen 72 kriterden eksik kalan 5 kriter şu başlıkları taşımaktadır: "Yolsuzlukla Mücadele, Suçlularını İadesinde İşbirliği, EUROPOL ile İşbirliği, Kişisel Verilerin Korunmasında AB Standardında Denetim Mekanizmasının Kurulması, Terörlü Mücadele Mevzuatına AB Standardı."

Genel olarak ifade etmek gerekirse Katma Protokol, Türkiye ile AET üyesi ülkeler arasındaki ekonomik uçurumun azaltılmasını ve Türkiye'nin AET'ye katılımının tedricen hazırlanmasını öngörmüştür.

Katma Protokol ile taraflar arasında gümrük birliği kurulmasının yanında hizmetlerin, kişilerin ve sermayenin serbest dolaşımı da öngörülmüştür. AET, 1 Ocak 1971'de Türkiye kökenli sanayi ürünlerine gümrük vergilerini bir kalemde indirirken, Türkiye'nin gümrük vergilerinde indirim iki kategori ürün için düzenlenmiştir. Buna göre, gümrük vergileri ve ortak dış tarifeye uyumun rekabet gücü yüksek ürünler için 12 ve düşük ürünler için 22 yılda tamamlanması takvime bağlanmıştır. (Karluk, 2013:53-56)

Ne var ki, 1970'li yıllarda uluslararası siyasal sistemdeki gelişmeler ve Türkiye'nin yaşadığı siyasal ve ekonomik istikrarsızlık, Katma Protokol yükümlülüklerinin yerine getirilmesinde aksama ve gecikmelere yol açmıştır. 1973 Arap-İsrail savaşından sonra uluslararası spot piyasalarda petrol fiyatlarının dört katına çıkması ve Kıbrıs müdahalesinden sonra Türkiye'ye uygulanan yaptırımlar, ülke içerisinde ekonomik bunalım yaratmıştır. Öte yandan siyasal istikrarsızlık, hükümetlerin sık aralıklarla değişmesi ve ideolojik çatışmalar sıkıntıları daha da arttırmıştır. Tüm bu olumsuzlukların üstüne 12 Eylül 1980'de askeri darbe ile sivil yönetime el konulması, AET ile ilişkilerin tamamen kopmasına neden olmuştur. (Karluk; 2013: 12-15)

1987 yılında Turgut Özal döneminde yapılan tam üyelik başvurusuna, AET tarafından 1989 yılına kadar net bir cevap verilmemiştir. Ardından Doğu Bloku ve SSCB'nin çözülmesinin uluslararası siyasal sistemde yarattığı belirsizlik ve kısa bir süre sonra da Yugoslavya'nın dağılması, kendi içerisinde değişim geçiren AET'nin dikkatini Türkiye'den uzaklaştırmıştır. 1990'ların ortalarında ilişkileri rayına oturtmak için İspanyol Parlamenter Abel Matutes tarafından hazırlanan paket esas alınarak taraflar arasında gümrük birliği kurulması kararı alınmış ve 1 Ocak 1996'dan itibaren bazı istisna ve çekincelerle Türkiye ile AB arasında gümrük birliği kurulmuştur. (Gümrük Birliği Kararı; 1995)

20 yüzyılın sonunda AB Devlet ve Hükümet Başkanlarının Helsinki zirvesinde Türkiye aday ülke ilan edilmiş, 3 Ekim 2005'de ise taraflar arasında tam üyelik müzakereleri başlamıştır. Türkiye'de gümrük birliği ile başlayan mevzuat uyumu, uyum yasaları ile müzakere öncesi ve sonrasında hızlana-

rak devam etmiş, ulusal program öncelikleri kapsamında AB müktesebatı tedricen Türk hukukunu etkilemeye başlamıştır.

Ne var ki, müzakerelerin başlamasından kısa bir süre sonra önce Kıbrıs Rum Yönetiminin, ardından da Fransa'nın bazı başlıkları veto etmesiyle birlikte, ikili ilişkilerin seyrinde duraklama yaşanmaya başlanmıştır. AB üyesi ülkelerin Türkiye'nin tam üyeliği konusunda kendi aralarında görüş birliği sağlayamamış olmaları, hukuken devam eden müzakerelerin fiilen durmasına yol açmıştır. Bu dönemde Türkiye'de halkta ve yönetimde Batı kuşuculuğunun güçlenmesi, AB üyesi ülkelerde ise yabancı düşmanlığının artması ve aşırı milliyetçi siyasi partilerin halk desteğinin güçlenmesi, ikili ilişkilerde belirsizlik yaratmıştır. Türk halkında AB'ye katılımı destekleyenlerin oranı genel olarak % 70'ler seviyesinde seyrederken, Türkiye'nin tam üye olarak AB'ye katılabileceğine inananların oranı % 32'ye gerilemiştir. (IKV Kamuoyu Araştırması, 2017). Müzakere sürecindeki durgunluk olumsuz düşüncelerin güçlenmesine neden olmuştur. 2017 Haziran ayı itibariyle Türkiye'nin katılım müzakerelerinde 35 müzakere başlığından 16'sı müzakereye açılmış, bir tanesi geçici olarak kapatılmıştır. (AB Bakanlığı, 2017)

Günümüzde AB ile Türkiye arasında bir düzineye yakın konuda ihtilaf yaşanmaktadır. Bunların en başında Kıbrıs ihtilafı gelmektedir. Önceleri Türkiye ile Yunanistan arasında bir sorun olan anlaşmazlık, Kıbrıs Rum Yönetiminin 2004 yılı Mayıs ayında AB'ye tam üye olarak katılmasıyla birlikte, AB'nin iç meselesi haline gelmiş ve Türkiye-AB ilişkilerini etkilemeye başlamıştır. Kıbrıs Rum Yönetiminin müzakerelerin başlamasından kısa bir süre sonra, 8 Aralık 2009'da 6 müzakere başlığını bloke etmiştir.

İkili ilişkileri negatif biçimde etkileyen ikinci faktör, AB tarafının Türkiye'nin tam üyeliği konusunda görüş birliği sağlayamamış olmalarıdır. Esasen müzakere çerçeve belgesindeki zorlukların sebebi de, ilerlemenin ve tam üyeliğin güçleştirilmesidir. AB tarafı, çeşitli sebeplerle Türkiye ile yürütülen müzakereleri sonlandırmak yerine süreci yavaşlatmak ve başka bir formüle göre yeniden yapılmasını istemektedir. (Akçay, 2016)

AB Türkiye ilişkilerini negatif etkileyen üçüncü faktör, Avrupa'da güçlenen yabancı düşmanlığı ve İslomofobidir. Özellikle aşırı milliyetçi eğilimlerin güçlenmesi ve temsil kabiliyeti kazanması, merkez partileri negatif yönde etki-

lemiş, ılımlı çizgiden uzaklaşmalarına neden olmuştur. 11 Eylül 2001 sonrasında başlayan bu eğilim, Avrupa ülkelerinde zaman içerisinde güçlenmiş ve Türkiye ile ilişkileri olumsuz şekilde etkilemiştir. (İnanç, 2016)

Öte yandan, uluslararası siyasal sistemdeki değişim/dönüşüm ve AB içerisindeki gelişmeler de ikili ilişkileri negatif yönde etkilemiştir. 2008 ekonomik krizi, Yunanistan başta olmak üzere AB ülkelerinin büyük çoğunluğunu derin biçimde etkilemiştir. Refah toplumu özelliği taşıyan AB'nin pek çok ülkesinde, ekonomik daralmanın etkisiyle temel ekonomik göstergeleri Maastricht Kriterlerinin gerisine düşmüştür. Anayasal antlaşmanın reddedilmesi, Varşova Paketi, SSCB ve Eski Yugoslavya ardılı kimi devletlerin tam üye olarak kabul edilmesinin yarattığı sıkıntılar da AB'nin genişleme perspektifinde bakış açısının daralmasına neden olmuştur (İnanç, 2016). AB ekonomisinin yaklaşık 10 yıldır duraklama yaşaması da Türkiye ile ilişkileri etkilemektedir. Tüm dünyayı etkileyen 2008 ekonomik krizinin AB ekonomisi üzerindeki etkileri, fiilen bir duraklama dönemi başlamasına kapı aralamıştır.

2. Türk Hukuku ve AB Müktesebatında Mültecilerin Durumu

Günümüzde “sığınmacı” kavramı, siyasal veya ekonomik sebeplerle kendi ülkesini terk ederek bir başka ülkeye gidip oradan sığınma talebinde bulunan kişiyi ifade etmektedir. İlgili devletin uluslararası hukuk ve kendi ulusal mevzuatına göre bu başvuruyu olumlu değerlendirmesi sonucu sığınma hakkı tanınan kişilere ise mülteci denilmektedir. Bununla birlikte sıklıkla mülteci ve sığınmacı kavramı birbiri yerine kullanılmaktadır. 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumlarına İlişkin Cenevre Sözleşmesi'nde kimin mülteci kavramı şu şekilde tanımlanmaktadır. “İrk, din, tabiiyet, belli bir toplumsal gruba mensubiyet veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen kişi”. Kendilerine mülteci statüsü tanınmayan kişiler, çoğu kez “yer değiştirmiş kişi” olarak tanımlanmaktadır. (UNHCR, 1951).

Türkiye, 1951 tarihli sözleşmeye 1962 yılında, BM Mültecilerinin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 tarihli Cenevre Protokolüne ise 1968 yılında taraf olmuştur. Türkiye, 1951 tarihli Sözleşmedeki coğrafi sınırlamayı sonradan

değiştirmemiştir. Bir başka ifadeyle Türkiye bakımından kimlerin mülteci kabul edileceği, “Avrupa’da meydana gelen olaylar sonucunda mülteci olmuş kişiler”le sınırlı tutulmuştur. Türkiye’nin sözleşmede kabul ettiği “Avrupa”nın hangi ülkeleri içerdiği ise şu şekilde belirlenmiştir. Buna göre, Avrupa Konseyi üyesi devletlerin tamamı Avrupa’ya dahildir ve Avrupa Konseyi üyesi olan eski SSCB ardılı Rusya ve Orta Asya devletlerini de kapsamaktadır. Türkiye, söz konusu coğrafi sınırlamanın kaldırılması ve iltica hukukunu AB seviyesine çıkarılmasının ancak tam üyelikle birlikte olabileceğini ifade etmiştir (Ergüven ve Özturanlı, 2013). İltica konusunda Türkiye’nin mevzuatını AB seviyesine çıkaracak müzakere faslı olan Özgürlük, Güvenlik ve Adalet, Kıbrıs Rum Yönetiminin vetosundan dolayı açılmamıştır.

Öte yandan yasadışı yollarla Türkiye’ye giriş yapan kişilerin ülkelerine geri gönderilebilmeleri için hem ilgili ülkelerle, hem de AB ile geri kabul anlaşması yapılması gerekmektedir. 2008 yılında kabul edilen Ulusal Programda mültecilere ilişkin konularda yapılacak değişiklikler maddeler halinde sıralanmıştır. Bunlar arasında İçişleri Bakanlığına bünyesinde yeni birimler oluşturulması, iltica ve yabancılar kanununda değişiklikler yapılması hükmü de yer almıştır.

Mülteci hakları ile birlikte gündeme gelen geri göndermeme ilkesi, sığınma talebinde bulunan kişinin yaşam ve özgürlüğünün tehlike altında olacağı varsayılan bir ülkeye geri gönderilmemesini öngörmektedir. Ancak bu ilke, hukuki bakımdan bağlayıcı bir hukuk kuralı kabul edilmemekte, daha çok örf ve adet kuralı kapsamında değerlendirilmektedir. Suriye’de yaşanan savaş nedeniyle ülkesini terk ederek Türkiye üzerinden AB’ye yasadışı yollarla geçen bir Suriye vatandaşı, AB müktesebatına göre uluslararası koruma altında değerlendirileceği için Türkiye’ye iade edilemeyecektir.

Türkiye’nin göç ve sığınma konularında mevzuatı ve idari kapasitesinin yeniden yapılanması Geri Kabul Anlaşması müzakereleri ile başlamış, 2013 yılında anlaşmanın imzalanmasından sonra hız kazanmıştır. Bu alanda yasalarının AB müktesebatı ile uyumlu hale getirilmesi kapsamında Yabancılar ve Uluslararası Koruma Yasası kabul edilmiştir. Bu yasa ile vize mecburiyeti, oturma ve çalışma izni, uluslararası koruma ve sınır dışı edilme konuları yeniden düzenlenmiş, İçişleri Bakanlığı bünyesinde Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kurulmuştur. (Resmi Gazete, 2013)

AB sisteminde ise göç ve sığınma politikasının temeli, 1970’li yıllarda Trevi Grubuyla başlamış, 1985 yılında Schengen Antlaşması ile hukuki temele dayanmıştır. Göç ve mülteci konuları, Maastricht Antlaşmasının üçüncü sütununda hükümetler arası seviyede işbirliği yapılan alan olarak kurgulanmış, 1997 Amsterdam Antlaşmasından sonra ise “Özgürlük Adalet ve Güvenlik Alanı” olarak yeniden adlandırılmıştır. Bu dönemde göç, dış sınırların korunması, vize ve sığınma gibi konular, üye devletlerin AB şemsiyesi altında ortak çalıştığı alanlar haline gelmiştir. 2007 yılında imzalanan ve 2009 yılında yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması ile de işbirliği alanlarının bir bölümü ulus üstü boyuta taşınmıştır. (Council of Europe, 2014)

AB’nin özgürlük, güvenlik ve adalet alanı olması doğrultusunda yapılan düzenlemeye göre, bütünleşme hareketi içerisinde bir yandan vize ve sığınma konularını birbiri ile uyumlu hale getirme, öte yandan dış sınırları güçlendirme ve yasadışı göç ile mücadeleye önemiyet verilmiştir. Bu arada, üçüncü ülke vatandaşlarına karşı adil olma ve insan onurunu zedelemeyecek şekilde davranma, genel yaklaşım olarak kabul görünürken, bu ilke ile çelişen ulusal ve ulus üstü düzeyde uygulamalara gidilmiştir . Bununla birlikte ulusal düzeydeki düzenlemeler kimi kez AB normları ile çatışabilmektedir. Her ne kadar Ortak Avrupa Sığınma Sistemi oluşturulmuş ise de anlaşmazlık ve tartışmalar devam etmektedir. AB, sığınmacı ve göçmenler konusunda ulus üstü yetki alanına vize, sınırların kontrolü, üçüncü ülke vatandaşlarının Schengen bölgesinde serbest dolaşımı, iltica başvurularında minimum koşullar, göç politikası konusunda yeknesak düzenleme yapılmasını dahil etmiştir.

AB’nin İşleyişi Hakkındaki Anlaşmanın 77’nci maddesi sınır kontrolleri, iltica ve göç konusunda genel hükümler içermektedir. Söz konusu maddeye göre,

1. AB aşağıdakileri hedefleyen bir politika geliştirmekle yükümlüdür:

- a) Uyrukluklarına bakılmaksızın, iç sınırları geçen kişilerin kontrole tabi olmasının sağlanması,
- b) Dış sınırların geçilmesinde kişilerin kontrol edilmesinin ve bu geçişlerin etkili biçimde izlenmesinin sağlanması,
- c) Dış sınırlar için entegre bir yönetim sisteminin aşamalı olarak uygulamaya konulması.

2. Birinci paragrafın amaçları doğrultusunda, Avrupa Parlamentosu ve Konsey, olağan yasama usulü uyarınca hareket ederek aşağıdakiler ile ilgili tedbirler kabul eder:

- vizeler ve diğer kısa süreli ikamet izinleri konusunda ortak politika,
- dış sınırları geçen kişilerin tabi olduğu kontroller,
- üçüncü ülke uyruklarının Birlik içinde kısa süreli seyahat etme serbestisine ilişkin koşullar,
- dış sınırlar için entegre bir yönetim sisteminin aşamalı olarak oluşturulması için gerekli tüm tedbirler,
- uyrukluklarına bakılmaksızın, iç sınırları geçen kişilerin kontrole tabi olmaması.

3. 20. maddenin 2. paragrafının (a) bendinde belirtilen hakkın kullanımını kolaylaştırmak için bir AB eyleminin gerekli olması ve Antlaşmalarda gerekli yetkilerin verilmemesi halinde, Konsey, özel yasama usulü uyarınca hareket ederek, pasaport, kimlik belgesi, ikamet izinleri veya benzer her türlü belgeyle ilgili hükümler kabul edebilir. Konsey, Avrupa Parlamentosu'na danıştıktan sonra oybirliğiyle karar verir.

4. Bu madde, üye devletlerin, kendi coğrafi sınırlarını uluslararası hukuka uygun olarak belirleme yetkilerine halel getirmez.” (Official Journal; 2012)

1985 yılında imzalanan Schengen Anlaşması, taraf devletler arasında sınır kontrollerinin kaldırılması ve kişilerin serbest dolaşımını sağlamayı hedeflemiştir. Schengen düzenlemesi, zaman içerisinde AB hukukunun bir parçası haline gelmiştir. Bununla bağlantılı olarak da AB'nin dış sınırlarının korunması ve yasadışı göçün önlenmesi önemiyet kazanmıştır. AB üyesi ülkelere yasadışı giriş yapanların veya gayri resmi biçimde ikamet edenlerin engellenmesi, ilgililerin giriş yaptıkları ülkelere iade edilmelerini öngören Geri Kabul Anlaşmaları, AB Göç Politikasının önemli bir aracıdır. AB'nin diğer ülkelerle yaptığı Geri Kabul Anlaşmaları esas olarak ilgili ülke vatandaşları ve ilgili ülkenin toprağından geçerek AB'ye ulaşan üçüncü ülke uyruklarının geri kabul edilmesini sağlamayı, böylece yasa dışı göçü önlemeyi amaçlayan anlaşmalardır. Amsterdam Antlaşması ile mülteci ve göçe ilişkin konularda AB'ye anlaşma yapma yetkisi verilmiştir.

0. Geri Kabul Anlaşmasının Muhteviyatı

Türkiye ile AB arasında Geri Kabul Anlaşması görüşmeleri 2005 yılında başlamış, yaklaşık 10 yıl süren müzakerelerin ardından 16 Aralık 2013 tarihinde imzalanmış ve onay belgelerinin teati edilmesinin ardından 1 Ekim 2014’de yürürlüğe girmiştir. (Resmi Gazete, 2014) Anlaşma, karşılıklılık temelinde taraflar arasında vatandaşlar, üçüncü ülke uyrukluları ve haymatloslar için yasa dışı göçü önlemeyi ve hukuka aykırı intikallerin geri kabul edilmesini düzenlemektedir.

Geri Kabul Anlaşması her şeyden önce uluslararası bir anlaşmadır. AB bakımından anlaşma, yürürlüğe girdikten sonra AB hukukunun bir parçası hüviyeti kazanmaktadır. AB sistemine göre, Adalet Divanı anlaşmayı yorumlama hakkına sahiptir. Türk hukuk sisteminde ise anlaşma, Anayasa’nın 90’nci maddesine göre, uluslararası anlaşma statüsündedir ve kanun hükmünde olduğu için Türk hukukunun bir parçası kabul edilmektedir. Dolayısıyla Geri Kabul Anlaşması, tıpkı diğer uluslararası anlaşmalar gibi Türk hakimleri tarafından yorumlanabilir. AB bakımından Geri Kabul Anlaşması, ortak bir göç politikası geliştirme aracıdır. Amsterdam antlaşmasıyla birlikte AB, bu konuda yetkilendirilmiş ve 2009 yılında yürürlüğe giren Lizbon Antlaşmasıyla bu yetki daha da genişletilmiştir. AB sisteminde geri kabul anlaşmaları genel olarak vize kolaylığı anlaşmaları gibi destekleyici anlaşmalarla birlikte yapılmaktadır. Türkiye ile AB arasında imzalanan Geri Kabul Anlaşması da benzer şekilde vize kolaylığı ile birlikte ele alınmıştır.

Anlaşmaya göre, Türkiye bir AB ülkesinde vatandaşı olan düzensiz göçmeni kabul etmek zorundadır. Benzer şekilde AB üyesi bir devlet de, öngörülen koşulları sağlamaları halinde Türkiye’deki düzensiz göçmen olan kendi vatandaşlarını kabul etmekle yükümlüdür. Üçüncü ülke vatandaşı ve haymatloslar için de geri kabul yükümlülüğü, karşılıklılık temelinde Türkiye ile AB üyesi devletler bakımından ayrı ayrı düzenlenmiştir. Türkiye, belirli koşullar altında AB üyesi ülkelerde bulunan üçüncü ülke uyruklularla vatansızları kabul etmekle yükümlüdür. Bunun olabilmesi için talep edilen kişinin Türkiye vizesine veya ülkede ikamet hakkına sahip olması gerekmektedir. Türkiye üzerinden transit gidenlerin geri kabulü ise havalimanından transit geçiş, talep eden devletin ülkesine vizesiz giriş durumu ile talep eden devletin ilgiliye ülkeye girişten önce veya sonra ikamet çıkarması hallerinde, geri kabul yükümlülüğü doğmamaktadır.

Aynı şekilde AB üyesi devlet de, belirli hal ve şart altında Türkiye'deki düzensiz göçmen üçüncü ülke vatandaşları ve haymatlos statüsünde olanları kabul etmekle yükümlüdür. Bunun için Türkiye'nin ilgili ülkeye başvuru yapması ve söz konusu kişinin geri kabul anlaşmasındaki iade edilebilecekler kategorisindeki koşullara sahip olması gerekmektedir. Yani ilgili kişi, Türkiye'ye girme, ülkede bulunma ve ikamet etmeye ilişkin koşulları sağlayamıyor olmalıdır. Anlaşmanın kapsamının ne olduğu 2'nci maddede, tarafların topraklarına girme ve ikamet etme şartını taşımayanların durumunu düzenleme şeklinde tanımlanmaktadır. Müteakip maddelerde yasa dışı göçün önlenmesi konusunda Türkiye'nin ve AB'nin yükümlülükleri sıralanmakta, geri kabulün nasıl olacağı ayrıntılı olarak izah edilmektedir (Göçmen, 2018)

Anlaşmaya göre, AB üyesi bir ülkenin Türkiye'den bir kişinin geri kabul edilmesini talep etmek için ilgilinin Türkiye topraklarından AB'ye intikal ettiğini belgelemesi gerekmektedir (m.4). Şahsın geçerli bir pasaportu veya ikamet belgesi var ise doğrudan geri gönderilebilecektir. Türkiye makamlarınca bir belge üzerine vurulan damga yeterli karine sayılacaktır. Bu tip delillerin olmadığı durumlarda ise kesin olmayan karine kategorisinde gönderilenlere karşı Türkiye itiraz hakkını kullanabilecektir. Kesin olmayan delilleri ileri sürenler bakımından zaman aşımı süresi 5 yıl olarak düzenlenmiştir. Türkiye vizesi bulunmayan, havayolu transferi için Türkiye'yi kullananlar ve bir AB üyesi ülkeden vize alanlar, Geri Kabul Anlaşmasına göre Türkiye'ye iade edilemeyecektir.

Anlaşma'nın tarafları açısından bakıldığında AB üyesi olup da Schengen dışında kalmayı tercih eden İngiltere, İrlanda ve Danimarka bakımından anlaşma geçerlilik taşımamaktadır. Benzer şekilde EFTA ülkeleri (İzlanda, Norveç, Lihtenştayn ve İsviçre), Türkiye ile AB arasında imzalanan Geri Kabul Anlaşmasına taraf değildir. Bu kategorideki ülkeler için anlaşmanın geçerlilik taşıması için benzer yahut paralel anlaşmalar yapılması gerekmektedir.

Avrupa İade El Kitabına göre, Avrupa ülkelerinde aşağıdaki şartları taşıyan yabancı uyruklular yasa dışı durumdadırlar.

- Vize süresi veya oturma izni geçmiş olanlar,
- Vize süresi veya oturma izni geri alınmış olanlar
- Sığınma başvurusu reddedilenler

- Ülkede bulunma sürelerinin sona erdiği kendilerine bildirilen sığınmacılar
- Sınırdan düzensiz giriş yaparken yakalananlar
- Ülke topraklarında yakalanan düzensiz göçmenler
- Geri iadeleri ertelenmiş olanlar,
- Bir ülkede kalma izinleri bulunduğu halde kalma izinleri olmayan bir başka ülkede yakalananlar.

Bu kategorideki kişiler Türk vatandaşı iseler veya Türkiye üzerinden AB ülkelerine intikal etmiş ve bunu belgelendirebilecek durumda iseler Geri Kabul Anlaşması kapsamında değerlendirilebilecektir. Teknik tanımlar esas alındığında durum daha da karmaşık hale gelmektedir. Mülteciler Yüksek Komiserliğinin tanımına göre, mülteciler için etkin korunma sağlamış olan ülkelere “ilk sığınma ülkesi”, sığınmacıların geliş yolu üzerinde iltica başvurusu yapılabilen ülkelere ise “güvenli üçüncü ülke” adı verilmektedir. Türkiye, 1951 Cenevre Sözleşmesine göre Avrupa dışından gelenlere mülteci statüsü tanımamaktadır. Bundan dolayı Türkiye güvenli üçüncü ülke kategorisindedir. Türkiye’de bulunan Suriye’li sığınmacıların durumu ise “geçici koruma statüsü”dür. Bu düzenleme Türkiye’yi Suriye’li sığınmacılar için “ilk sığınma ülkesi” statüsüne taşımıştır.

Türkiye’nin Geri Kabul Anlaşması çerçevesinde attığı en önemli adımlar şunlardır. İltica ve Yabancılar Kanunu, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün kurulması, pasaport ve kimliklerin yenilenmesi ve sınır güvenliği konusunda yapılan reformlardır. AB ile Türkiye arasında imzalanan Geri Kabul Anlaşmasında dikkat çeken hususların başında anlaşmanın Türk vatandaşlarına vize muafiyeti sağlayan düzenleme ile irtibatlandırılması gelmektedir. AB tarafı, bugüne kadar vize muafiyeti tanımayı öngördüğü ülkelerle önce Geri Kabul Anlaşması (GKA) imzalamış, bu Anlaşma’nın yürürlüğe girmesiyle birlikte bu ülkelerle vize muafiyeti sürecini gündeme getirmiştir. Balkan ülkelerinde (Makedonya, Arnavutluk, Sırbistan, Bosna Hersek, Karadağ) de aynı yöntem izlenmiştir.

Vize muafiyeti, Türk vatandaşlarına Schengen bölgesine üç aylık vizesiz giriş imkânı sağlamaktadır. Yabancıların vizesiz girişlerinde 90 günlük kalış hakkı genel bir kural olup, Türkiye’de de aynı kural uygulanmaktadır. Buna göre, vize muafiyeti sadece Schengen bölgesindeki ülkeler için geçerli olacaktır.² Bu ülkelere vizesiz seyahat bir başka ifadeyle vize muafiyeti için,

2 Schengen ülkeleri şunlardır. Almanya, Avusturya, Belçika, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlan-

Türkiye'nin 72 kriteri yerine getirmesi gerekmektedir. Ev ödevi niteliği taşıyan yükümlülüklerin yerine getirilmesi halinde Türkiye'nin Schengen kara listesinden çıkarılması ve vizesiz seyahat edebilecek ülke kategorisine ulaşması otomatik gerçekleşmemektedir. Bunun için AB düzeyinde nitelikli çoğunlukla karar alınması gerekmektedir.

AB üyesi ülkeler tarafından Türkiye'ye karşı 1980 yılından itibaren kapsamı tedricen genişleyen ve kalıcı hale gelen vize rejimi uygulanmaktadır. Türk vatandaşlarına vize uygulanması, hukuki bakımdan AB Hukuku ile çelişmektedir. Zira Türkiye ile AB arasında 1963'de imzalanan Ankara Anlaşması, AB Hukukunun uygulanması zorunlu olan birincil kaynağını oluşturmaktadır. Adalet Divanı kararları mucibince anlaşma hükümlerine dayanarak açılan davalarda Türk vatandaşlarına vize uygulanmasının AB hukuku ile örtüşmediğinin tespit edilmiştir. Buna rağmen siyasi ve ekonomik sebepler öne sürülerek Türkiye'ye karşı vize uygulaması devam etmiştir. Taraflar arasında sağlanan mutabakata göre, Vize Muafiyeti Anlaşması ancak Türk vatandaşlarına Schengen bölgesinde vize serbestliği sağlandığında hayata geçirilecektir. Geri Kabul anlaşmasında üçüncü ülke vatandaşlarının ve haymatlosların, Türkiye üzerinden geçerek Avrupa'ya intikal ettikleri tespit edildiğinde bunların iadesinin nasıl gerçekleşeceği belirsizliğini korumaktadır. Bu konuda aksaklık yaşanmaması için öncelikle Türkiye'nin üçüncü ülkelerle kendi arasında Geri Kabul Anlaşması imzalaması gerekmektedir.

Ayrıca Geri Kabul Anlaşmasının harcamalarının nasıl finansa edileceği de önem taşımaktadır. Anlaşma müzakereleri esnasında AB, Türkiye'ye bu konuda mali yardım taahhüdünde bulunmuş ve taraflar 29 Ekim 2015 ve 18 Mart 2016 tarihlerinde Türkiye'nin Geri Kabul Anlaşması harcamaları için iki kez 3 milyar Euro mali yardım yapılması kararlaştırılmıştır. Ancak bu meblağ defaten ödenmeyecek ve projeler kanalıyla uygulamaya aktarılacaktır.

4. Geri Kabul Anlaşması Türkiye-AB İlişkilerinde Yeni Bir Dinamizm Yaratabilir mi?

AB'nin bir düzine sorunla karşı karşıya kaldığı mevcut koşullarda Türkiye ile ilişkilerinde yeni bir dinamizm ve canlanma ortaya çıkabilir mi? Geri Kabul

diya, Fransa, Hollanda, İtalya, İspanya, İsveç, İsviçre, İzlanda, Letonya, Lihtenştayn, Litvanya, Lüksemburg, Macaristan, Malta, Norveç, Polonya, Portekiz, Slovakya, Slovenya, Yunanistan.

Anlaşması vesilesiyle sağlanan işbirliği ve diyalog kapsamında dinamik yeni bir dönemin kapıları aralanabilir mi? Türkiye ile AB arasında 3 Ekim 2005’de başlayan ve hukuken devam eden ama fiilen tıkanan tam üyelik müzakerelerinde mevcut konjonktürde bir hızlanma sağlanması mümkün müdür? Bu soruları cevaplandırmadan önce bilinmesi gereken husus şudur: Türkiye ile AB arasında 2013 yılında imzalanan ve bir yıl sonra yürürlüğe giren ve ancak vize muafiyeti konusunda ilerleme sağlanamadığı için uygulaması dondurulan Geri Kabul Anlaşması, başlangıcı itibariyle Arap Baharının ardından başlayan Avrupa’ya mülteci akını ile doğrudan ilintili değildir. Avrupa Birliği Komisyonu tarafından Türkiye’ye geri kabul anlaşması 4 Şubat 2003 tarihinde önerilmiş, 2005 ve 2006 yıllarında dört tur müzakerelerin ardından taslak ortaya çıkmış, teknik düzeydeki revizyonların ardından 21 Haziran 2012’de paraflanmıştır (Batır, 2017:596). Bir başka ifadeyle Geri Kabul Anlaşması Suriyeli mülteciler sorununda bağımsız olarak ortaya çıkmıştır.

Bununla birlikte, AB tarafının Batı Avrupa’ya yoğun biçimde yönelen mülteci akınından negatif yönde etkilendikleri ve Geri Kabul Anlaşmasını bu kapsamda mülteci akınına kesecek veya sınırlandıracak bir araç olarak gördükleri de bir vakiadır. Nitekim, Geri Kabul Anlaşması kapsamında Türkiye ile AB arasında Göç Eylem Planı kapsamında Türkiye’de bulunan Suriye’lilerin ihtiyaçlarının karşılanması için 3 milyar Euroluk kaynağın dışında 2018 yılı sonuna kadar ilave bir 3 milyar Euro kaynak tahsis edilmiş olması da, her ne kadar uygulamada aksaklıklar ortaya çıkmış olsa da, bu görüşü teyit etmektedir. (AB Bakanlığı, 2017).

Türkiye’nin vize muafiyeti mutabakatının yürürlüğe girmesi için eksik kalan az sayıda kriter için adım atılamamıştır. Bunun en önemli sebebi Suriye’deki iç savaştan kaynaklanan terör eylemlerinin Türkiye’yi doğrudan/dolaylı etkilemesi ve 15 Temmuz 2016’da meydana gelen darbe girişimidir. Türkiye’de olağanüstü hal koşulları ve siyasal sisteme tehdit ortada kalktıktan sonra eksikliklerin giderilmesi beklenmektedir. Akabinde de Vize Muafiyetine ve bağlantılı olarak Geri Kabul Anlaşması da yürürlüğe girecektir. Anlaşma tam olarak yürürlüğe girdiğinde Türkiye’ye iade edilecek kişi sayısında artış olması beklenmektedir. Özellikle üçüncü ülke vatandaşları ile haymatlosların iadesi, Türkiye’nin yeni ekonomik yük altına girmesi anlamına gelecektir. Bununla birlikte, üçüncü ülke vatandaşlarının Türkiye’ye

iadesi, başka koşullar yanında, kaynak ülke ile Türkiye arasında Geri Kabul Anlaşmasının varlığı şartına bağlıdır. Bu perspektiften bakıldığında anlaşma kapsamında üçüncü ülke vatandaşlarının sayısının yüksek olması beklenmemektedir.

Türkiye ile AB ilişkilerinde Geri Kabul Anlaşması ve Vize Muafiyeti çerçevesinde canlanan ilişkilerin tam üyelik müzakereleri üzerindeki etkileri ne olabilir? Evelyetle belirtmek gerekir ki, 2005'den günümüze bazı başlıkların dondurulması nedeniyle aralıklarla devam eden müzakerelerde şu ana kadar 16 başlık açılmış ve sadece 1 başlık geçici olarak kapatılmıştır. Bakiye kalan başlıkların açılması konusunda AB tarafında görüş birliği yoktur. Türkiye'nin sık aralıklarla eleştirilmesi dışında, AB tarafı etkin bir adım atmaktan içtinab etmektedir. Daha doğrusu AB tarafı sarıh bir şekilde Türkiye'nin üyeliğinin olup olmayacağı, olacaksa bunun ne zaman gerçekleşeceğini gösteren bir perspektif ortaya koyamamıştır. Sırbistan'ın bile önüne açık ve somut olarak konulan gelecek haritası Türkiye'den esirgenmiştir. Dolayısıyla Geri Kabul Anlaşması mevcut yapısıyla tam yürürlüğe girdiğinde AB ülkeleri bakımından göçmen akını durdurma veya sınırlandırma işlevi görecektir. Türkiye ise söz konusu anlaşmayı vize muafiyeti ile irtibatlı olduğu için kabul etmiştir. Esasen Geri Kabul Anlaşmasının bugüne kadar olan safahatı incelendiğinde anlaşmanın özel olarak Suriye kökenli mülteciler dikkate alınarak hazırlanmadığı da görülecektir. Bu çerçeve içerisinde analiz edildiğinde Geri Kabul Anlaşması, tıkanan ilişkilere dinamizm kazandırma potansiyeli taşımaktadır. Ancak bu durumun AB tarafının Türkiye konusundaki bakış açısını pozitif yönde değiştirme boyutlarında olması beklenmemektedir. Yeni dönemde gümrük birliğinin yenilenmesi dahil olmak üzere, AB ile ortaklık ilişkilerinin yeni parametrelerle tanımlanmasının kapısını aralayabilir.

SONUÇ

Avrupa bütünleşmesinin değişim dönüşüm geçirdiği, yeknesaklıktan uzaklaştığı, İngiltere'nin tam üyelikten ayrılması anlaşmasının üzerinde mutabakat sağlandığı mevcut koşullarda, AB'nin fiili durumu ve temel sorunlarının çetrefil bir hal alması, Türkiye'nin sürdürdüğü tam üyelik müzakerelerinin sonucu ve geleceği üzerinde dikkatlerin yoğunlaşmasını negatif yönde etkilemektedir. Gerçekten de AB bir yandan gelecek senaryoları ile uğraşmakta, öte yandan parasal birlik bölgesinde (Eurozone) ekonomik sıkıntılardan kaynaklanan Maastricht Kriterlerinin gerisine düşen göstergeleri normalleşmeye çalışmaktadır. İngiltere'nin ayrılması sonrasında bütünleşmenin mevcut haliyle devamı veya anayasal bir antlaşma ile reformist güçlü bir çizgiye yönelmesi iki güçlü seçenek olarak durmaktadır.

Türkiye ile AB arasında 2013 yılında imzalanan ve bir yıl sonra yürürlüğe giren Geri Kabul Anlaşması her ne kadar Vize Muafiyeti ile ilintisi nedeniyle tam olarak yürürlüğe girmemiş ise de Suriye kökenli mülteciler nedeniyle Türkiye ile AB arasında yeniden canlanan diyalogun pozitif bir perspektif ortaya koyduğu bir vakiydir. Dolayısıyla önümüzdeki dönemde ikili ilişkilerde bir dinamizm ve canlanmanın olup olmayacağı büyük ölçüde AB'nin gelecekte nasıl bir yapılanmaya gideceği ve üye ülkeler arasında Türkiye konusunda konsensüs sağlanıp sağlanmayacağı ile yakından ilgilidir. Teorik olarak Türkiye'nin karşısında üç seçenek vardır. Bunlardan ilki, AB ile ilişkilerin tamamen koparılması ve Türkiye'nin Avrasya'da yeni arayışlara girmesidir. Pragmatik ve politik sebeplerle İran ve Rusya ile kimi alanlarda işbirliğine gidilmesi Türkiye'nin Asya merkezli örgütlere katılımını gerektirmemektedir. Esasen son derece ütopyik olan bu tip örgütlere katılmanın Türkiye'ye sağlayacağı bir fayda da bulunmamaktadır. Yahut Türkiye merkezli ütopyik örgütlenmeler tesis edilmesi ve Türk dünyasının veya Müslüman ülkelerin Türkiye etrafında toplanması projesi de benzer şekilde reel dünyanın gerçekleri ile kabil_i telif değildir. İkinci seçenek, AB ülkelerinin kendi aralarındaki ihtilafları ve ekonomik ve yönetsel sorunları bir yana bırakarak Türkiye konusunda bir perspektif oluşturmaları ve tam üyelik takvimi açıklamalarıdır. Türkiye'nin Topluluk müktesebatı konusunda eksiklikleri olduğu bir vakiydir. Bununla birlikte, bardağın dolu tarafından bakıldığında mevcut haliyle Türkiye'nin 2004 ve 2007'de tam üye olarak katılan ülkelere göre daha ileri seviyede olduğu görülecektir. Realist açıdan bakıldığında bu

seçeneğin de gerçekleşme ihtimali düşük görünmektedir. En güçlü seçenek ise şudur: Tüm sorun ve sıkıntılara rağmen Türkiye-AB ilişkilerindeki fiili durumun, kazanımların ve sorunların yeni parametrelere göre tanımlanması, ilişkilerin oturduğu çerçevenin güncellenmesidir. Bu seçenek gümrük birliğinin günün koşullarına uyarlanması yanında Türkiye –AB ilişkilerinde Avrupa Ekonomik Alanı benzeri yeni bir yapılanma ile işbirliği alanlarının genişletilmesini de içermektedir. Netice olarak, Vize Muafiyetinin ve onunla bağlantılı Geri Kabul Anlaşmasının uygulamaya konulmasının Türkiye –AB ilişkilerinin yeni parametrelere göre tanımlanması, işbirliği ve diyalogun güçlendirilmesine zemin hazırlayabileceğini söylemek mümkündür.

BİBLİYOGRAFYA

1. AB Bakanlığı (2017), “Türkiye –AB Ortak Açıklaması”, <http://www.ab.gov.tr/50241.html/> (Erişim 6 Ekim 2018)
2. AB Bakanlığı (2018). “Tam Üyelik Müzakerelerinde Son Durum”, https://www.ab.gov.tr/katilim-muzakere-lerinde-mevcut-durum_65.html, (Erişim: 4 Ağustos 2018)
3. Akçay, Ekrem Yaşar (2016), “Türkiye-AB İlişkileri ve İmtiyazlı Ortaklık Meselesi”, Toros Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl: 3, Sayı: 5, Temmuz 2015, s. 11-29
4. Ankara Anlaşması (1963), Türkiye ile AET Arasında Bir Ortaklık Yaratan Anlaşma, http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ile-avrupa-ekonomik-toplulugu-arasinda-bir-ortaklik-yaratan-anlasma-_ankara-anlasma-si_-12-eylul-1963-.tr.mfa (Erişim. 1 Ağustos 2018)
5. Batır, Kerem (2017), “Avrupa Birliği’nin Geri Kabul Anlaşmaları: Türkiye ile AB Arasında İmzalanan Geri Kabul Anlaşması Çerçevesinde Hukuki Bir Değerlendirme”, Yönetim Bilimleri Dergisi, Cilt: 15, Sayı: 30, ss. 585-604.
6. Council of Europe (2014), Handbook on European Law Relating to Asylum, Borders and Immigration, Publication Office of the European Union, Luxembourg.
7. Deutsche Welle (2015), <https://www.dw.com/en/eu-leaders-to-sign-agreement-with-turkey-over-migrant-flow/a-18883111>
8. Ergüven, Nasih Sarp ve Özturanlı Beyza (2013), Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt. 62, Sayı: 4, s. 1007-1061
9. Göçmen, İlke (2014), “Türkiye ile AB Arasında Geri Kabul Anlaşmasının Hukuki Yönden Analizi”, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, Cilt. 13, No. 2, s. 21-86.
10. Gümrük Birliği Kararı (1995), 1/95 Sayılı Ortaklık Konseyi Kararı, <http://www.mfa.gov.tr/1-95-sayili-ortaklik-konseyi-karari-gumruk-birligi-karari.tr.mfa/> (Erişim. 11 Ağustos 2018)
11. İnanç, Hüsamettin (2016), “Türkiye-AB İlişkilerini Zora Sokan Saikler”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl: 2016/3, Sayı:25, s. 229-246.
12. İKV Kamuoyu Araştırması (2017), Türkiye Kamuoyunda AB Desteği ve Avrupa Algısı, <https://www.ikv.org.tr/images/files/ikvkamuoyu2017.pdf/> (Erişim: 5 Ağustos 2018)
13. Katma Protokol (1970), AET ile Türkiye Arasında Ortaklık İlişkisi Kurulmasına Dair Anlaşmaya Katma Protokol, <http://www.mfa.gov.tr/avrupa-ekonomik-toplulugu-ile-turkiye-arasinda-ortaklik-iliskisi-kurulmasina-dair-anlasmaya-katma-protokol---23-kasim-1970.tr.mfa/> (Erişim: 1 Ağustos 2018)
14. Official Journal (2012), Consolidating Version of the Treaty on the Functioning of the European Union, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=EN/> (Erişim. 1 Eylül 2018)
15. Resmi Gazete (2013), Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 11.04.2013 tarih ve 28615 Sayılı
16. Resmi Gazete (2014), Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Birliği Arasında İzinsiz İkamet Edenlerin Geri Dönüşü ile İlgili Anlaşma, 02.08.2014 tarih ve 29076 Sayılı.
17. UNHCR (2011), 1951 Refugees Convention Relating to the Status of Refugees and Its 1967 Protocol, <http://www.unhcr.org/about-us/background/4ec262df9/1951-convention-relating-status-refugees-its-1967-protocol.html/> (Erişim 22 Ağustos 2018).

GEÇİCİ KORUMANIN SONA ERMESİ VE SURİYELİLER İÇİN KALICI ÇÖZÜMLER

Dr. Esra Yılmaz EREN¹
Türk- Alman Üniversitesi
eren@tau.edu.tr

ÖZET

Türkiye, “açık kapı” politikası ile ülkesine kabul ettiği Suriyelilere geçici koruma statüsü tanıyarak uluslararası koruma sağlamış ve kişilerin temel ihtiyaçlarını karşılamıştır. Kitlesel sığınmalara karşı oldukça elverişli bir çözüm olan ve kalıcı bir çözüm bulununcaya kadar acil sığınma ihtiyacı içinde bulunanlara güvenlik sağlayan “geçici koruma statüsü” esasen Avrupa Birliği uygulamasına dayanan ve ara çözüm olarak geliştirilmiş bir hukuki enstrümandır. Bu nedenle Suriye krizinin üzerinden geçen zaman ve yakın zamanda Suriye’de kalıcı bir barış ortamı sağlanmasının da muhtemel olmadığı gerçeği göz önüne alındığında Türkiye’nin artık geçici koruma statüsüne son vererek, ülkesinde bulunan Suriyeliler için kalıcı çözümler öngörmesinin vakti gelmiştir. Bu noktada menşe ülkeye geri dönüş, üçüncü bir ülkeye yerleştirme ve entegrasyon gibi kalıcı çözümler üzerinde çalışılması gerekmektedir. Her kalıcı çözüm bakımından uluslararası toplum ile dayanışma ve yük paylaşımının sağlanması, Suriyelilere insan onuruna yakışır bir gelecek sunulması için ciddi önem arz etmektedir.

Anahtar Sözcükler: Geçici koruma, Türkiye’deki Suriyeliler, Mülteci hukuku, Geçici korumanın sona ermesi, Kalıcı çözüm, Dayanışma ve yük paylaşımı.

GİRİŞ

Mülteci hukuku alanında yeni bir kavram olan Geçici Koruma, öngörüle-meyen ve acil bir durum sonucu göç etmek zorunda kalan kişileri korumak için oluşturulmuş bir kavram olarak tanımlanabilir. Başka bir deyişle; geçici koruma bulunduğu ülkeyi terk etmek zorunda kalan, ülkesine dönemeyen ve acil koruma ihtiyacı içinde bulunan kişilere sağlanan bir koruma türüdür.

1 Bu çalışma Türk - Alman Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyonu’na kabul edilen 2018BH0044 nolu proje kapsamında desteklenmiştir.

Geçici korumanın amacı, bu insanları güvenli bir yere güvenli bir şekilde yerleştirmek ve non-refoulement (geri göndermeme) de dahil olmak üzere temel insan haklarını garanti altına almaktır.

1. Avrupa Birliği ve Türk Hukukunda Geçici Koruma Kavramı

Geçici koruma uygulamasının ilk örneklerine her ne kadar 1970’li yılların ortalarında Asya’da rastlanmış olsa da kavram, 1990’lı yıllarda eski Yugoslavya iç savaşı sonrası Avrupa’nın gündemine gelmiştir. 1992’de Bosna Hersek’in bağımsızlık beyanı ile Doğu Bosna’daki Bosna ve Hırvat nüfusun yaklaşık yüzde doksan beşi evlerini terk etmek zorunda kalmıştır. Avrupa’daki Eski Yugoslavya krizi ile aynı zamanda Türkiye de Körfez Savaşı nedeniyle Kuzey Irak’tan gelen kitlesel akın ile karşı karşıya kalmış ve geçici koruma konusu adı konulmaksızın gündeme gelmiştir.

Avrupa’nın ortasında yaşanan iş savaş sonucu çok kısa bir süre içerisinde evlerini terk etmek zorunda kalan binlerce kişinin korunmasını sağlamak için çeşitli çözüm önerileri getirilmiştir. İlk aşamada, bu kişilere menşe ülkelerinde evlerine en yakın bölgede ancak sıcak çatışmadan korunabilecekleri nitelikte “güvenli bölgeler” kurmak ve kişileri bu şekilde ülkelerinden ayrılmak zorunda kalmadan korumak daha makul gelse de, 1995 yılında Srebrenica ve Zepai’deki güvenli bölgelerdeki yaşanan soykırımlar savaşa yakın bölgelerde güvenliğin sağlanamayacağını göstermiştir. Sonraki aşamada ise BMMYK sınır ülkelerine bir çağrı yaparak, korunma ihtiyacı içerisinde bulunan bu kişileri ülkelere kabul etmelerini; uzun süreli koruma sağlamak istemiyorlarsa bile en azından kısa süreli koruma sağlamalarını istemiştir². Bu çağrı metni esasen geçici koruma statüsüne ilişkin ilk çerçeve metin olarak kabul edilebilir.

Bu noktada bu kişilerin neden olağan sığınma sistemine dahil edilmeyip yeni bir statüye tabi tutuldukları sorusu akla gelmektedir. Herşeyden önce kişiler iç savaş ve yaygın insan hakları ihlali nedeniyle evlerini terk etmek zorunda kalmışlardır.ve bu sayılan ülkeyi terk sebepleri de 1951 Cenevre Sözleşmesi bağlamında “mülteci” olarak tanınma için sınırlı sayıda belirlenen hallerden³ değillerdir; dolayısıyla söz konusu kişilere mülteci statüsü

2 Rapor için Bknz. UN High Commissioner for Refugees (UNHCR), Note on Temporary Protection in a Broader Context, 1 Ocak 1994, <http://www.refworld.org/docid/3ae6b32514.html>.

3 1951 Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi, mad. 1-A: “İşbu Sözleşme'nin amaçları bakımından "mülteci" kavramı: (...) 2: "... ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle ,

tanınamayacaktır. Öte yandan kişiler bireysel olarak mülteci olarak tanınma için gerekli şartları haiz olsalar dahi kitleler olarak sınır ülkelerine sığınmaktadır ve ev sahibi ülkelerin de bu kadar çok sayıda insanın statüsünü belirleyecek kaynakları bulunmamaktadır. Her iki ihtimalde de ivedi koruma ihtiyacı olan bu kişilere grup bazlı değerlendirme sonucu geçici koruma statüsü tanınmakta ve koruma ihtiyacı da en hızlı şekilde karşılanmış olmaktadır. Esasen Avrupa ülkeleri bu kişileri kabul ederken, bu kişilerin esasen ülkelerini terk etme niyetine sahip olmadıkları, ülkelerindeki savaş ortamı nedeniyle koruma ihtiyacı içinde oldukları ve menşe ülkelerindeki çatışma hali ortadan kalktığında ise kişilerin ülkelere geri dönecekleri şeklinde bir ön kabul üzerinden hareket etmektedirler. Dolayısıyla Avrupa ülkeleri, herhangi bir yasal statü belirleme olmaksızın yaygın çatışma ve insan hakları ihlalinin olduğu alanlardan kaçan herkesin koruma altına alınmasını öngören ve onları savaşın bitiminden sonra ülkelere geri göndermeyi amaçlayan yeni bir iltica yaklaşımı uygulamışlardır.

Sığınma arayan kişileri ülkelere kabul eden Avrupa Birliği ülkeleri herhangi bir bağlayıcı uluslararası metnin veya herhangi bir düzenlemenin bulunmaması nedeniyle, yeni bir statü tanımlaması yapmak yerine sığınmacılara, sığınma sistemlerinde zaten var olan *ELR (Exceptional Leave to Remain)* ya da *Almanya örneğinde olduğu gibi duldung benzeri tanımlamalarla kendi ülkelerine özgü sistemlerle koruma sağlamışlardır. Ancak her bir ülkede sağlanan imkan ve hizmetlerin farklılaşması ve özellikle sığınmacıların Almanya, Fransa ve İsviçre gibi belli ülkelerde yoğunlaşması Avrupa Birliği üyesi ülkeleri yük ve sorumluluk paylaşımını sağlayacak bir sistem üzerinde çalışma yapmaya itmiştir. Yaklaşık 10 yıl süren çalışmalar sonucunda Geçici Koruma Yönergesi⁴ yürürlüğe girmiştir. Böylece AB Hukukunda Geçici Korumaya ilişkin yasal bir temel oluşturulmuş ve bu Yönerge ile adil yük paylaşımını amaçlayan, istisnai ve bağlayıcı nitelikte bir geçici iltica sistemi kurulmuştur⁵.*

yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahsa uygulanacaktır...”

- 4 Council Directive 2001/55/EC of 20 July 2001 on minimum standards for giving temporary protection in the event of a mass influx of displaced persons and on measures promoting a balance of efforts between member states in receiving such persons and bearing the consequences thereof, OJ L212 07.08.2001.
- 5 Nuria Arenas, “The Concept of ‘Mass Influx of Displaced Persons’ in the European Directive Establishing

Yönerge'nin 1. maddesi, Yönerge'nin amacını geçici korumanın asgari standartlarını belirlemek ve yerinden edilmiş kişileri kabul eden ve sonuçlarına katlanan üye devletler arasındaki çabanın dengelenmesini sağlamak olarak belirlemektedir. Aynı maddede Yönerge'nin kapsamı kitlesel olarak üçüncü ülkelerden gelen ve menşe ülkesine geri dönemeyen kişiler olarak belirlenmiştir. Böylece Yönerge, "kitlesel akın" nedeniyle olağan sığınma sisteminden farklı ve istisnai bir sığınma sistemi oluşturmaktadır. "Kitlesel akın" kavramı Geçici Koruma Yönergesi'nde, "belli bir ülkeden veya coğrafi bölgeden gelen büyük sayıda yerinden edilmiş kişiler" olarak tanımlanmıştır (Yönerge mad. 2/d).

Başka bir deyişle, kitlesel akının; çok sayıda kişiden oluşan bir geçişin ani olarak yaşanması; bireysel statü tespitinin imkânsız hale gelmesi ve ev sahibi ülkenin kurumları ve kaynakları üzerinde ağır yükler getirmesi durumunda ortaya çıkacağı söylenebilir. AB uygulamasına bakıldığında doğrudan sayıya ilişkin bir belirleme yapılmadığı görülmektedir; Konsey'in her bir münferit olay için özel değerlendirme yapacağı öngörülmektedir.

Geçici Koruma Yönergesi Türkiye bakımından ciddi öneme sahiptir. Çünkü Türkiye'de bulunan Suriyelilerin tabi oldukları hukuki rejim olan geçici koruma rejimi büyük oranda söz konusu AB Yönergesi esas alınarak oluşturulmuştur. Türkiye'deki Suriyeliler bakımından hukuki altyapıyı YUKK 91. maddesi oluşturmakta iken asıl detaylı düzenleme Geçici Koruma Yönetmeliğinde yer alır. Bu Yönetmelik maddeleri de büyük oranda AB Yönergesi esas alınarak hazırlanmıştır.

Hem Yönerge hem de Yönetmelik metni incelendiğinde geçici korunanların "hakları" kavramının hiç kullanılmadığı, aksine devletin sağlayacağı "hizmetlere" veya devletin "sorumluluklarına" vurgu yapıldığı görülmektedir.

Doktrinde, bu kelime tercihinin Üye Devletlerin geçici korunan kişilerin asgari temel ihtiyaçlarını karşılamasından sorumlu olduğu, ancak diğer yandan bu tüzük onlar için herhangi bir sübjektif hak sağlamadığı belirtilmektedir. Bu sorumluluklar oturma izni, vize, bilgi ve geri kabul, kayıt verilerinin korunması, barınma ve sosyal yardım ve sağlık yardımı, eğitim ve

the Temporary Protection System", *European Journal of Migration and Law* 7, 2005, 435-450, s. 437.

aile birleşimi ve refakatsiz küçüklere ilişkin hükümlere riayeti içermektedir. Ayrıca Yönerge, Üye Devletlerin insan haklarına ve temel özgürlüklere ve geri göndermeme ile ilgili yükümlülüklerine saygı göstererek geçici koruma uygulayacaklarını belirtmektedir.

Geçici Korumanın Sona Ermesi

Avrupa Birliği Geçici Koruma Yönergesinde, geçici korumanın süresi bir yıl olarak belirlenmiştir. Süre, en fazla bir yıl için altı aylık sürelerle uzatılabilir. Ayrıca yeni bir Konsey Kararı ile 1 yıl daha uzatılması mümkündür. Başka bir deyişle Yönerge azami 3 yıllık bir geçici koruma süresi öngörmektedir. AB Geçici Koruma Yönergesi'ne bakıldığında madde 6'da geçici korumanın sona ermesinin düzenlendiği görülmektedir. Buna göre geçici koruma rejimi; (a) Belirlenen azami süreye ulaşıldığında veya (b) Üye bir devletin talebi ile Konsey tarafından nitelikli çoğunlukla alınmış bir Konsey kararı ile herhangi bir zamanda sona erecektir. Bu halde sürenin bitmesi şartı aranmamaktadır. Ancak Konsey'in kararı keyfi alınabilecek bir karar değildir. Konsey kararının temel hak ve özgürlüklere ve geri gönderme yasağı konusundaki yükümlülüklerine saygı içinde alınması gerektiği gibi; geçici koruma sağlanan kişiler bakımından geri dönecekleri ülkedeki şartların geri dönüşe uygun olduğu hususunun da karara esas teşkil etmesi gerekmektedir (mad. 6/2). Başka bir deyişle, geçici korunanların ülkelerinden ayrılmalarına neden olan savaş, iç çatışma gibi hallerin artık olmadığı, barışın tesis edildiği ve insan haklarına saygılı ve hukukun üstünlüğünün garanti altına alındığı bir ortamın hüküm sürdüğünün kabul edilmesi gerekmektedir.

Öte yandan Türkiye bakımından Geçici Koruma Yönetmeliği her hangi bir süre sınırlaması öngörmemiştir. Yönetmeliğin 10. maddesi Bakanlar Kurulu'nun geçici korumanın ne zaman sona ereceğine karar vereceğini düzenleme altına almaktadır. Başka bir deyişle, Türkiye bakımından geçici koruma statüsünün sona ermesi ise, tıpkı geçici koruma kararının alınması usulünde olduğu gibi İçişleri Bakanlığı'nın teklifi ve Bakanlar Kurulu kararı ile olacaktır (mad. 11/1). Bu kararla birlikte Bakanlar Kurulu, (i) Geçici korumanın tamamen durdurularak geçici korunanların ülkelerine dönmesine, (ii) Geçici korunanlara koşullarını taşıdıkları statünün toplu olarak verilmesine veya uluslararası koruma başvurusunda bulunanların başvurularının bireysel olarak değerlendirilmesine, (iii) Geçici korunanların kanun kapsamında belirlenecek koşullarda Türkiye'de kalmalarına izin verilmesine karar verebilecektir.

Bakanlar Kurulu kararı ile geçici korumanın sona ermesi usulü koruma kapsamındaki herkesin statüsünü sonlandıran kolektif sonuç doğuran bir usuldür. Ayrıca, geçici koruma bireysel olarak da sona erebilir. Geçici korunan kişi; (i) Kendi isteği ile Türkiye'den ayrılırsa, (ii) Üçüncü bir ülkenin korumasından yararlanırsa, (iii) Üçüncü bir ülkeye insani nedenler ya da yeniden yerleştirme kapsamında kabul edilirse ya da üçüncü bir ülkeye gitmek üzere çıkış yaparsa ya da (iv) ölürse geçici koruma statüsü ilgili kişi bakımından bireysel olarak sona erecektir (Geçici Koruma Yönetmeliği mad. 12).

2. Geçici Korumanın Sona Ermesi Sonrası Kalıcı Çözümler

Mülteci hukuku bakımından mültecilik statüsünün sona ermesinden sonra sağlanacak kalıcı çözümler; gönüllü geri dönüş (voluntary return), geri gönderme (repatriation), üçüncü ülkeye yerleştirme (resettlement) ve kabul ülkesinde entegrasyon (integration) olarak kabul edilmektedir. Geçici koruma rejiminin sona ermesi noktasında esasen tüm bu kalıcı çözümler tartışılabilir. Ancak bu sunum çerçevesinde “geri dönüş” başlığının incelenmesi uygun görülmüştür.

Geçici Korumanın Sona Ermesi Sonrası Gönüllü Geri Dönüş ve Geri Gönderme

Kitlesel olarak göç eden ve acil korunma ihtiyacı içerisinde bulunan kişilerin olağan sığınma sistemine dahil edilmeyerek geçici koruma statüsü ile korumaya kavuşturulmaları esasen bu statünün sona ermesinden sonra gündeme gelecek kalıcı çözümler üzerinde de ciddi etkisi bulunmaktadır. Geçici korumanın acil korunma ihtiyacı içinde bulunan kişilere sağlanan bir ara çözüm olduğu göz önüne alındığında genel ön kabul, geçici korunanların esasen iltica niyetlerinin olmadığı ve menşee ülkelerindeki sorun sona erdiğinde ülkelerine geri dönecekleri şeklindedir. AB düzenlemesine bakıldığında AB Geçici Koruma Yönergesi'nin “Geçici Korumanın Sona Ermesinden Sonra Geri Dönüş ve Önlemler” başlığını taşıyan V. Bölümüne bakıldığında; geçici koruma sona erdikten sonra sağlanacak kalıcı çözümler noktasında gönüllü geri dönüş ve geri gönderme olmak üzere ikili bir ayırım yapmakta olduğu görülmektedir. Yönerge'nin öncelikli olarak geçici korunanların gönüllü olarak ülkelerine dönmelerini öngördüğü ve bu bağlamda üye devletlerin geçici korumadan yararlanan kişilerin kendi istekleri

doğrultusunda geri dönmelerini ya da geçici korumaları sona erdiği için geri dönmelerini sağlayacak gerekli önlemleri almalarını talep ettiği hüküm altına alınmıştır (mad. 21/1). Üye devletler ayrıca geçici korumadan yararlanan kişilerin kendi istekleri doğrultusunda geri dönmelerini, insanlık onuruna saygılı olarak kolaylaştırılmasını sağlamakla da yükümlü olacaklardır. Bu noktada üye devletler, geçici korunanların kendi istekleri ile geri dönüş karar vermelerinden önce menşe ülkelerindeki duruma ilişkin kapsamlı bilgiye sahip olmalarını sağlamalıdır. Hatta ilgili ülkeye inceleme amaçlı ziyaretlere dahi olanak sağlayabileceklerdir.

Yönerge sistematığı ve mantığı açısından her ne kadar öngörülen usul, gönüllü geri dönüş olsa da, bunun mümkün olmadığı hallerde geri gönderme (repatriation) da bir seçenek olarak düzenlenmiştir. Üye devletler geçici korumaları sona ermiş olan ve olağan sığınma usulleri içerisinde kabul edilmeye uygun olmayan kişilerin zorunlu geri dönüşlerinin insanlık haysiyetine saygı içinde yürütülmesini sağlamak için gerekli önlemleri almakla yükümlüdürler (mad. 22/1). Kişileri zorunlu olarak geri gönderme imkanı devletlere tanınmış olsa da bu imkana bir sınırlama getirilmiştir. Buna göre; zorunlu geri gönderilen kişi bakımından geri dönüşü imkansız kılan ya da mantıklı olmaktan çıkararak insancıl nedenlerin varlığı halinde bu nedenler devletlerce göz önünde bulundurulmalıdır. Bu düzenleme esasen devletlerin her halde dikkate almaları gereken geri-göndermeme ilkesinden daha geniş bir kapsama sahiptir. Bu maddede söz edilen kişiler daha çok sağlık durumları nedeniyle seyahat etmelerinin makul olarak beklenemeyeceği, örneğin tedavilerinin kesilmesi halinde ciddi biçimde olumsuz etkilenecek olan kimselerdir. Üye devletlerin bu kimselerin ikametleri hakkındaki koşullarla ilgili önlemleri almaları gerekmektedir. Ayrıca bu kimselerin sağlık sorunları devam ettiği sürece sınır dışı edilmeleri de mümkün değildir (mad. 23/1). Bu noktada kişilere tanınacak ikamet izninin niteliği üye devletlerin takdirine bırakılmıştır. Ayrıca madde metni, sağlık sorunları olan kişinin menşe ülkesinde tedavisinin devam etmesinin kişiye zararı olmayacağı olasılığını da göz ardı etmemektedir.

Geri göndermeye engel diğer durumlar ise; silahlı çatışma yahut insan hakları ihlalinin devam etmesi veya bir kimsenin bir gruba ilişkin etnik ve benzer bağlantıları nedeniyle dönüşünün gerçekçi olmaması ya da muhtemel bir işkence, zalimane veya insanlık dışı muamele nedeniyle dönüşünün müm-

kün olmaması halleridir⁶. Son olarak üye devletler, geçici koruma sağladıkları ailelerin reşit olmayan, okula devam eden çocuklarının mevcut okul dönemini bitirmelerine izin verecek şekilde ikamet koşullarından yararlanmalarına izin verebilecektir (mad. 23/2).

Öte yandan sayılan tüm bu koşulların yerine getirildiği hallerde dahi devletlerin geçici korunanların menşe ülkelerine dönüşleri noktasında uyması gereken ilave ilkeler bulunmaktadır. Bu noktada Türkiye özelinde yaşanan krize ilişkin olarak BMMYK'nın sistematığı Eski Yugoslavya'dan gelen kişilerin gönüllü geri dönüşleri ve geri gönderilmelerinin düzenli biçimde organize edilmesi hususunda yol gösterici olabilecektir. BMMYK geri dönüş organize edilirken; ülke içi yerinden edilmiş kişilere öncelik tanınarak daha sonra komşu ülkelerdeki mültecilerin ve en son da diğer ülkelerdeki mültecilerin geri dönmesinin sağlanması, buna ek olarak ilk etapta kendi menşe bölgesinde kendi etnik kökeninin yönetiminde olduğu kişilerin dönüşünün sağlanması, sonra da kendi etnik kökenlerinin çoğunlukta olduğu kendi menşe bölgelerinden başka yerlere yerleşmek isteyenlerin ve en son da kendi etnik gruplarının azınlıkta olduğu yerlere gidenlerin dönüşünün sağlanmasını tavsiye etmiştir. Ayrıca çocuğu olmayan yetişkinlerin veya eşi ya da çocuğu hala Eski Yugoslavya'da yaşayanların önce, ailelerin ise daha sonra dönüşünün sağlanması şeklinde aşamalı bir geri dönüş programı önermiştir⁷.

Ayrıca belirtilmesi gerekir ki; geri dönüş programlarının insan hakları ihlallerine yol açmaması için en iyi şekilde organize edilmesi büyük önem arz etmektedir. Bu noktada Türkiye'nin Avrupa ülkelerinin daha önce organize ettikleri geri dönüş programlarını örnek alması mümkündür. Örneğin Almanya 1990 yılında Sri Lanka'dan gelen sığınma arayanlar için bir yenden entegrasyon ve göç programı hazırlamıştır (Federal İçişleri Bakanlığı, 1990). Ayrıca bazı menşe ülkeler de kabul ülkesinin finansal desteği ile kendi vatandaşlarını geri alma programları hazırlamışlardır (İtalya- Arnavutluk, Almanya- Romanya, Portekiz- Çek Cumhuriyeti gibi)⁸. Bu noktada

6 Komisyonun eski madde 22 para.1 hakkındaki açıklamaları, Konsey Belgesi Eki 8871/00 ASILE 26 COM (2000) 303, para. 26. (Aktaran: Karoline Kerber, "The Temporary Protection Directive", European Journal of Migration and Law 4, 2002, 193- 214, s. 209 dn. 71).

7 European Council on Refugees and Exiles (ECRE) , Eski Yugoslavya'dan gelen mültecilerin sınırdışı edilmesine ilişkin görüş, Nisan 1996.

8 Daniele Joly, Temporary Protection and the Bosnian Crisis: a Cornerstone of the New European Regime", Global Changes in Asylum Regimes, Palgrave Macmillan Press, 2003.

hazırlanan bu dönüş programlarının güvenli ve insan onuruna yakışır bir biçimde olması gerektiği hem BMMYK hem de ECRE (Avrupa Mülteciler ve Sürgünler Konseyi) tarafından ifade edilmektedir.

Bu noktada gözden kaçırılmaması gereken bir başka husus da menşe ülkelerdeki iç savaş veya çatışma halinin nihai bir çözüme ulaşmasından sonra dahi ilgili ülkelerde çoğunlukla uzun bir süre asgari insan hakları standartları yakalanamamakta olduğu gerçeğidir. Sıcak çatışma sona ermiş olsa da geri dönüşün gerçekçi ve insancıl olup olmadığının doğru tespit edilmesi yeni insan hakları ihlallerine sebep olunmaması açısından büyük önem taşımaktadır.

Öte yandan geri dönüş noktasında göz önünde bulundurulması gereken bir başka husus da geriye dönen kişilerin menşe ülkelerinde yerinden edilmiş kişi haline gelmemelerine dikkat edilmesidir. Bu konuda Eski Yugoslavya krizi özelinde yaşanan geri dönüş, Türkiye'deki Suriyelilerin geri dönüşü noktasında bugüne de ışık tutacak niteliktedir. Ekim 1997 tarihi itibarıyla, BMMY Komiseri, Almanya'da geçici koruma statüsünde bulunan Eski Yugoslavyalıların yaklaşık 1/3 ünün ülkelerine geri döndüğünü (repatriated) ancak dönüşün çoğunlukla daha önce kaçmış oldukları yerlere gerçekleştiğini belirtmiştir⁹. Ayrıca pek çok STK da fiziksel güvenliğe yönelik saldırı ve tehdit, serbest dolaşıma yönelik sınırlandırmalar, mülkiyet tahribatı, mülkiyeti önleyici yasalar gibi pek çok zorluklar bulunduğunu rapor etmişlerdir¹⁰. Eski Yugoslavya'da siyasi liderler kendi etnik gruplarının üyelerini mevcut evlere yerleştirerek ve azınlıklar için korku ortamı oluşturmak suretiyle gözdağı vererek geri dönüşleri engellemişlerdir. 1997 yılında sadece 35bin Bosnalı azınlıkta olacakları bölgelere dönmüşlerdir¹¹. Savaş sırasında Eski Yugoslavya'dan kaçan mültecilerden yaklaşık 395bini Aralık 1999'a kadar ülkeye geri dönmüş olsalar da büyük çoğunluğu eski yerleşimlerine dönmemiş; kendi etnik gruplarının çoğunlukta olduğu yeni bölgelere yerleşmişlerdir. Eski Yugoslavya ve Hırvatistan'daki çatışmaların sona ermesinden 4

9 Executive Committee of the High Commissioner's Programme, 48. Oturum, EK II, U.N. Doc. A/AC.96/895 (1997).

10 Uluslararası Af Örgütü, Bosnia-Herzegovina: All the Way Home: Safe "Minority Returns as a Just Remedy and for a Secure Future, AI Doc. EUR 63/02/98, Şubat 1998. <https://www.amnesty.org/en/documents/eur63/002/1998/en/>.

11 1997 yılında 95.000 Bosnalı Almanya'dan ülke içi yerinden edilmiş kişi haline gelerek dönmüştür. Joan Fitzpatrick, "Temporary Protection of Refugees: Elements of a Formalized Regime", 94 American Journal of International Law (AJIL), 2000, 279-306, s. 369, dn. 147.

yıl sonra, 1999 sonunda 800bin kişi yerinden edilmiş durumdadır ve evlerine geri dönememişlerdir¹². Bu bilgiler ışığında geçici korunanların zorla geri gönderilmesinin çoğunlukla ülke içi yerinden edilmiş kişilerde artışa neden olabileceği hususu Türkiye bakımından da dikkate alınması gereken bir husus olarak karşımızda durmaktadır.

Ancak tüm bu endişeler yanında iltica politikası açısından geri dönüş konusu ele alınırken dönüş ihtimalinin çok sıkı şartlara bağlanması halinde de sığınmacıları kabul eden devletlerin, gelecekteki akınlar karşısında kapılarını açmakta çok daha isteksiz olacağı hususu da göz önünde bulundurulmalıdır. Bu bakış açısıyla konuya yaklaşıldığında, geçici korunanlar bakımından daha çok gündeme gelen kalıcı çözüm gönüllü geri dönüş olsa da özellikle 90lı yıllardan itibaren tanımlaması henüz çok iyi yapılmamış bir kavram olan gönülsüz “güvenli dönüş” kavramı da ilkinin yerini alması için teşvik edilen bir kavram olarak ortaya çıkmıştır¹³. Bazı hallerde gönüllü geri dönüş ile güvenli dönüş arasında ikili bir ayırım bulunmamakta aksine bilgilendirilmiş ve gönüllü bir ülkesine geri dönüş mantıksal açıdan çok daha güvenli ve sürdürülebilir bir nitelik arz etmektedir. 1992 yılında BMMYK Uluslararası Koruma Çalışma Grubu, geri gönderme yasağının doğal sonucunun gönüllü dönüş değil, fakat dönüşün güvenli olması olduğunu ifade ederek esasen dönüşte aslolanın güvenlik olduğunu da vurgulamaktadır¹⁴.

Sayılan tüm bu şartların gerçekleştiği bir ihtimalde güvenli ve onurlu bir dönüş imkanı da mümkünse kişilerin yine de rızası aranmalı mıdır yoksa zorla geri gönderme mümkün olacak mıdır? Bu soruya cevap aranırken, geçici koruma sona erdikten sonra 1951 Cenevre Sözleşmesi bağlamında mülteci sayılabilecek kişilerin geri gönderilmeden önce sığınma başvurusunda bulunmalarına imkan sağlanması gerektiği ve bu yükümlülüğün non-refoulement ilkesinin bir gereği olduğu doktrinde ifade edilmektedir¹⁵. Ancak burada kişinin bu şartları taşıyıp taşımadığının değerlendirilmesi tamamen devletlerin takdirine bırakılmaktadır¹⁶. Bu noktada 5 yıl boyunca

12 BMMYK, “Savaş ve İnsani Yardım: Irak ve Balkanlar”, Dünya Mültecilerinin Durumu: İnsani Yardımın Elli Yılı, Ed. Mark Cutts, Sean Loughna, Frances Nicholson vd, Ankara, 2000, s. 231.

13 Joan Fitzpatrick, “The End of Protection: Legal Standards for Cessation of Refugee Status and Withdrawal of Temporary Protection”, 13 Georgia Immigration Law Journal, 1998- 1999, 343-381, s. 344.

14 BMMYK Uluslararası Koruma Çalışma Grubu, 6 Haziran 1992, para. 83-84.

15 Davor Sopf, “Temporary Protection in Europe After 1990: The “Right to Remain” of Genuine Convention Refugees”, Journal of Law and Policy, Vol. 6, 2001, 109- 156, s. 148.

16 Guy Goodwin- Gill, Jane McAdam, The Refugee in International Law, 3. Bası, Oxford University Press,

geçici koruma altında bulunmuş bir kimsenin menşe ülkesindeki şartlar ciddi oranda dahi değişmiş olsa, hala kendisinin zulme uğrayacağına ilişkin haklı korkusu bulunmakta ise bunun değerlendirilmesi gerekmektedir. Öte yandan bu durumdaki kişilerin menşe ülkelerinde daha önce yerleşik buldukları yerden farklı bir yere yerleştirmeleri olasılığı da doktrinde ileri sürülmektedir. Ancak bu alternatifte de kişinin özel durumu, yaşadığı travma mutlaka dikkate alınmalıdır¹⁷. Ancak bu husus gönülsüz geri dönüşün her haliyle hukuka aykırı olduğu anlamına da gelmemektedir. Gönüllü olmayan bir ülkesine geri dönüş de bazı şartlar altında yasal ve güvenli olabilir. Bu haller hukuken bağlayıcı içerik ve usule ilişkin değerlendirmeler bağlamında detaylı olarak belirtilmelidir. Ülkesine geri göndermenin zorla gerçekleştirildiği her halde hukuka aykırı olduğu söylenemez¹⁸. Tüm bu bilgiler ışığında üzerinde mutabakata varılmış zorla ülkesine geri göndermeye ilişkin kesin kriterler olduğunu söylemek maalesef mümkün değildir. Eski Yugoslavyalı ve Ruandalı geçici korunanların yıllar sonra ülkelerine geri dönmeleri sahadaki uygulayıcıların ve akademisyenlerin kriterlerin belirsiz olması nedeniyle pek çok soruyla yüzleşmelerine neden olmuştur. Örneğin, menşe ülkeye güvenli dönüş imkansız olmasına rağmen ülkenin politik durumda ciddi değişimler olduğu varsayımında kişiler geri dönüşe zorlanabilecek midir? Bu soru özellikle Eski Yugoslavya bağlamında gündeme gelmişken daha önce Kamboçya ve Kuzey Irak bakımından da tartışılmıştır¹⁹.

Esasen geçici korunanların zorla menşe ülkelerine gönderilmesi devletler tarafından da arzu edilir bir çözüm değildir. Eski Yugoslavya'dan gelenlerin sınırdışı edilmesi konusunda hemen hemen tüm Avrupa Birliği ülkeleri isteksiz davranmışlardır. 1998 yılında Almanya dahil olmak üzere tüm AB ülkelerinden sadece 305 kişi sınırdışı edilmiştir²⁰. Bu sayı kendi istekleriyle geri dönen veya ülkede kalmaya devam edenlerle kıyaslandığında oldukça düşüktür. Bu noktada sınırdışı işleminin kamuoyuna yönelik bir mesaj niteliği daha ağır basmaktadır. Böylece kişiler polis zoruyla gönderilmek yerine kendileri gitmeyi tercih etmektedirler. Genel uygulamaya bakıldığın-

2007, para. 34.

17 UN High Commissioner for Refugees, *The State of The World's Refugees*, 1995, para. 191, 202.

18 Fitzpatrick, "The End of Protection", s. 344.

19 Marjoleine Zieck, *UNHCR and Voluntary Repatriation of Refugees: A Legal Analysis*, Martinus Nijhoff Publishers, 1997, s. 299-300.

20 UNHCR, Office of the Special Envoy and Former Yugoslavia Liaison Unit, *Information Notes i*, Kasım-Aralık 1998. (Aktaran) Matthew J. Gibney, "Between Control and Humanitarianism: Temporary Protection in Contemporary Europe", *Georgetown Immigration Law Journal*, Vol. 14, 2000, 689-707, s. 702.

da devletler kişilerin kendi istekleriyle dönüşlerini sağlamak için zorla geri gönderme dışında Avusturya, Danimarka, İtalya veya Yunanistan'ın yaptığı gibi belirlenen süreden fazla kalan kişilerin sosyal ve ekonomik yardımlarını düşürmek ya da Almanya veya Amerika örneğinde olduğu gibi geri dönen kişilere hayatlarını yeniden kurmaları için belirli bir süre maddi yardım sağlanması gibi farklı politikalar da uygulamaktadırlar²¹.

Tüm bu hususlar göstermektedir ki geçici korumanın güvenli ve hukuken meşru olarak sona erdirilmesi için belirli ölçütler bulunması oldukça önemlidir. Çünkü mültecilik statüsüne kıyasla geçici koruma statüsü kişilere çok daha kısıtlı haklar ve imkanlar sağlamakta ve sınırlı bir koruma sunmaktadır. Öte yandan geçici korumanın sona ermesi ve geri göndermeye ilişkin kıstaslar netleştirilmeden yeterli ve sürdürülebilir bir geçici koruma rejimi de sağlanamayacaktır. Özellikle son yıllarda yaşanan akınlar karşısında devletler her geçen gün yerinden edilmiş kişileri kabul etme noktasında daha isteksiz hale gelmektedirler.

21 Kahlid Koser, Martha Walsh and Richard Black, "Temporary Protection and the Assisted Return of Refugees from the European Union", 10 International Journal of Refugee Law, 1998, 444- 461, s. 445.

3. Sonuç ve Öneriler

Türkiye 7 yılı aşan bir süredir koruma sağladığı Suriyeliler bakımından YUKK ve Geçici Koruma Yönetmeliği bağlamında yasal bir temel belirlemiştir. Ancak geçici koruma rejiminin doğası gereği kısa süreli ve acil koruma gerektiren durumlar için dizayn edilmiş olması mevcut durumda artık yeni bir rota belirlenmesini gerekli kılmaktadır. Suriye’de kısa sürede barış ve güvenliğin sağlanamayacağı ve Suriyelilerin büyük oranda Türkiye’de kalmaya devam edeceği, Batı hükümetlerinden ve uluslararası kurumlardan gelebilecek desteğin de son derece düşük olacağı artık tüm uzmanlarca öngörülmektedir. Dolayısıyla Türkiye, mevcut durumla birlikte, kendi çözümlerini bulup sürdürülebilir bir politika belirlemelidir. Bu noktada kalıcı çözüm noktasında Suriye’deki şartların düzelmesi halinde kişilerin geri dönmesi tartışılmaktadır. Ancak bunun sağlanabilmesi için menşe ülke olan Suriye’de kalıcı barış ve istikrar durumunun sağlanması ve ayrıca güvenli ve onurlu bir dönüş için gerekli şartların temin edilmesi gerekmektedir. Geleneksel noktada bu seçeneğin kısıtlı olduğu göz önüne alındığında Türkiye’nin dayanışma ve yük paylaşımı noktasında tüm uluslararası kamuoyundan destek istemesi ve buna paralel olarak kişilerin yerel entegrasyonu için de stratejiler geliştirmesi büyük önem arz etmektedir.

Mülteci sorunu sadece sınır devletlerini değil, tam aksine tüm uluslararası toplumu ilgilendiren bir sorundur. Bir yanda, mültecileri kabul eden Devletlerin, tüm sorunlara rağmen mültecileri kabul etmeye ve yardım etmeye devam etmeleri esastır, ancak diğer taraftan kitlesel akınlara neden olan devletlerin bu faaliyetlerinin sona erdirilmesi noktasında her devletin caydırıcı bir rolü olmalıdır. Her ne kadar “mülteci sorunu” gibi kavram kullanılıyor olsa da mültecilerin kendisi sorun değildir; bu kişiler iç savaş, açlık, yaygın insan hakları ihlalleri gibi nedenlerle ülkelerini terk etmek zorunda kalmış bireylerdir. Devletlerin bu noktada, yer değiştirmeye sonuçlanabilecek faaliyetlerin gerçekleştiği ülkeleri gözlemleyip yeni mülteci akınlarını nasıl önleyeceklerine dair çalışmalar yapması kritik öneme sahiptir. Kitlesel akının çoğu zaman temel sebebi insan hakları ihlalleri olduğu için BM İnsan hakları korumasına ilişkin kurum ve mekanizmalarının devletleri ve kurumları izlemek, ihlallerin tüm uluslararası toplum tarafından kınanmasını sağlamak ve özel durumları analiz etmek ve tavsiyelerde bulunmak için Özel Raportörler atamak gibi çözümler bulmalıdır. Ayrıca, önleyici diplomasi ve çatışma önleme, arabuluculuk gibi girişimlerini destekleyerek ve insani hukuk ilkelerine saygı göstererek bazı çözümler elde edilmesi de mümkündür.

KAYNAKÇA

1. ARENAS, Nuria. (2005) "The Concept of "Mass Influx of Displaced Persons" in the European Directive Establishing the Temporary Protection System", *European Journal of Migration and Law* 7, 435-450.
2. BMMYK (2000). "Savaş ve İnsani Yardım: Irak ve Balkanlar", *Dünya Mültecilerinin Durumu: İnsani Yardımın Elli Yılı*, Ed. Mark Cutts, Sean Loughna, Frances Nichol森 vd, Ankara.
3. FITZPATRICK, Joan (1998-1999). "The End of Protection: Legal Standards for Cessation of Refugee Status and Withdrawal of Temporary Protection", *13 Georgia Immigration Law Journal*, 343-381.
4. FITZPATRICK, Joan (2000). "Temporary Protection of Refugees: Elements of a Formalized Regime", *94 American Journal of International Law (AJIL)*, 279-306.
5. GIBNEY, Matthew J. (2000). "Between Control and Humanitarianism: Temporary Protection in Contemporary Europe", *Georgetown Immigration Law Journal*, Vol. 14, 689-707.
6. GOODWIN-GILL, Guy, McADAM, Jane (2007). *The Refugee in International Law*, 3. Bası, Oxford University Press.
7. JOLY, Daniele (2003). *Temporary Protection and the Bosnian Crisis: a Cornerstone of the New European Regime*", *Global Changes in Asylum Regimes*, Palgrave Macmillan Press.
8. KAYA, İbrahim, YILMAZ EREN, Esra (2015). *Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Durumu- Arada Kalanların Hakları ve Yükümlülükleri*, Seta Yayınları, İstanbul.
9. KERBER, Karoline (2002). "The Temporary Protection Directive", *European Journal of Migration and Law* 4, 193- 214.
10. KOSER, Kahlid, WALSH Martha and Richard Black (1998). "Temporary Protection and the Assisted Return of Refugees from the European Union", *10 International Journal of Refugee Law*, 444- 461.
11. SOPF, Davor (2001). "Temporary Protection in Europe After 1990: The "Right to Remain" of Genuine Convention Refugees", *Journal of Law and Policy*, Vol. 6, 109- 156.
12. UNHCR (1995). *The State of The World's Refugees*.
13. YILMAZ EREN, Esra (2018). *Mülteci Hukukunda Geçici Koruma*, Seçkin yayınları, Ankara.
14. ZIECK, Marjoleine (1997). *UNHCR and Voluntary Repatriation of Refugees: A Legal Analysis*, Martinus Nijhoff Publishers.

TOPLUMSAL CİNSİYET BAĞLAMINDA KADININ GÖÇ SÜRECİNDEKİ YERİ VE SURİYELİ GÖÇMEN KADINLARIN SORUNLARINA GENEL BİR BAKIŞ

Jülide GÜLER

İstanbul Rumeli Üniversitesi

julideguler@hotmail.com

ÖZET

“Göç kavramı, insanlık tarihinin başlamasıyla ortaya çıkan, yalnız yaşadıkları yerin değişmesini değil aynı zamanda sosyo-ekonomik ve kültürel değişimleri içeren, farklı insanların farklı nedenlerle yaşadıkları yeri uzun ya da kısa süreli terk etmesi olarak tanımlanmaktadır.” (Barın 2015, 12) Göç sonucu birbirinden farklı dil, din, gelenek ve göreneklere sahip insanlar bir arada yaşamak zorunda kalmakta bu durum uyum sorununu beraberinde getirmektedir. Uyum sürecinde yaş, cinsiyet, dil becerileri, karşılaşma biçimi önemli etkenler olmaktadır. Göç eden kişiler kendi kültürleri ile uyumlu yerlere göç etmeleri durumunda bu süreci daha kolaylıkla atlatabilmektedirler. Göçün ailevi ve ekonomik sebeplerinin yanı sıra özellikle son dönemlerde ülkelerde yaşanan savaş ve çatışma ortamı göçün artmasında önemli bir etken olmuştur.

Birleşmiş Milletler Mülteci raporuna göre dünya üzerinde göç eden nüfusun %80'nini kadınlar ve çocuklar oluşturmaktadır. (Baş, Molu ve Tuna 2017, 1681) Göçün sebepleri, göç süreci ve sonrasında toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında kadın ve erkek kimliği üzerinde farklı etkileri olmaktadır. Bu anlamda kadınlar daha riskli ve dezavantajlı grubu oluşturmaktadır. Gelenek ve göreneklerin etkisi, aile içi roller, şiddet ve istismara uğrama riski, istihdam problemleri, kadın kimliği ile doğrudan ilişkili olarak doğum öncesi, doğum süreci ve sonrasında ait dönemlerin göç sürecindeki etkileri vb. faktörler göçün kadınlar üzerindeki yükünü arttırmaktadır. Bu makaledeki amacımız toplumsal cinsiyet kavramını tanımlayıp, bu kavram üzerinden kadın ve göç olgusunu değerlendirdikten sonra Suriyeli göçmen kadınların gerek kamp içinde, gerekse kamp dışında yaşadıkları sorunları ortaya koymaktır.

Anahtar Sözcükler: Göç, Toplumsal Cinsiyet, Suriyeli Göçmen Kadınlar

1.Giriş

Gönüllü ya da zorunlu her türlü göçün kadın ve erkek kimliği üzerinde ortak ve farklı pek çok etkileri mevcuttur. 1990'lı yıllara kadar göç süreci erkek bağlamında değerlendirilmiş, kadınların bu sürece erkekler nedeni ile müdahil olduğu ve bu nedenle edilgen konumda oldukları düşünüülerek, bir anlamda cinsiyet körlüğü yaşanmıştır. 1970'li yıllardan itibaren küreselleşmenin artan işgücü talebi ile birlikte göç eden kadın sayısındaki artış göçte kadının görünürlüğünü arttırmıştır.

Kadının göç sürecindeki ayrıcalıklı, riskli ve dezavantajlı konumunu toplumsal cinsiyete dayalı kadınlık ve erkeklik rollerini tanımlamadan anlamak mümkün değildir. Toplumun kadın ve erkeğe belirlediği görev ve işlevlerin göçün başlamasında, göç sürecinde ve sonuçlarında nasıl bir etki yarattığı ve ters yönde etkileşim ile göçün de toplumsal cinsiyet rollerinde nasıl bir değişim ve dönüşüme neden olduğu konusu bu makalenin ana sorun alanıdır.

Bu çalışma saha araştırması olmayıp, literatür taraması ile oluşturulmuştur. Makro ölçekte toplumsal cinsiyet kavramı tanımlanmış, göç ve kadın ilişkisi toplumsal cinsiyet bağlamında ortaya konmaya çalışılmıştır. Kavramsal arka plan oluşturulduktan sonra konunun somut göstergeler ile desteklenmesi amacıyla mikro ölçekte Türkiye'deki Suriyeli kadınlara dair yapılan çalışmalar değerlendirilerek kadının göç içerisindeki konumu ve sorunları ile olası çözüm önerileri ortaya konmaya çalışılmıştır.

2.Toplumsal Cinsiyet Kavramı

Kadın ve erkeğin cinsiyete bağlı farklılığı katidir. Ancak bu farklılıklar aynı zamanda toplumsal ve kültürel anlamlar da içerir. Biyolojik cinsiyete dayalı farklılığı temele alarak kadın ve erkeğin sosyal, kültürel, ekonomik ve toplumsal her alandaki rollerini belirleme eğilimi ise oldukça yaygındır. Oysaki biyolojik temelli farklılıklar değişmez iken, toplumca belirlenmiş kadınlık ve erkeklik rolleri zamana, mekâna, şartlara göre değişime uğramakta, yenden üretilebilmektedir. Bu anlamda biyolojik temelli cinsiyet tanımlamasının ötesinde toplumsal cinsiyetin de ayrıca bir tanımı olmalıdır. "*Toplumsal cinsiyet*, kısaca cinsler arasındaki biyolojik farklılaşmanın ötesinde toplumda inşa edilen kadın ve erkek olmaya yüklenen işlevlerdir." (Coşkun 2017, 1302)

Kadın ve erkek doğulur ancak kadınlık ve erkeklik toplum içerisinde inşa edilir. Toplumsal cinsiyete dayalı roller kadın ve erkeğin belirli normlar içerisinde sosyal, kültürel, ekonomik alandaki görevlerini, iş bölümlerini de üretir. Üretilen bu iş bölümü, sorumlulukların eşit paylaşılmasından öte özellikle kadınlar aleyhine eşitsizlik ve ayrımcılığı da beraberinde getirmektedir. Modern toplum ile birlikte kadın ve erkeğin toplumsal rolleri belirgin bir şekilde ayrışırken, kadın ev içinde ve ev hizmetlerinde konumlanmış, erkekler ise aile geçimi ile sorumlu ve ev dışında görev almıştır. Bu ayrım kadının, iş gücünün dışında kalmasının yanı sıra eğitimde, istihdamda, ekonomide, sosyal ve kültürel alanlarda da ayrımcılığa, dışlanmaya ve eşitsizliklere uğramasına neden olmuştur.

Toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlik özellikle cinsiyet odaklı iş bölümü ve üretim araçlarının cinsiyet esaslı bölüşümü ile üreme emeğinin toplumsal örgütlenişi; özetle kadın emeği ve bedeni üzerinde odaklanmaktadır. (Coşkun 2017, 1302) Toplumsal cinsiyete dayanan bu eşitsizliğin sürdürülmesinde ise temel iki araç kullanılmıştır. Bunlardan biri şiddet iken diğeri kalıp yargılardır. Şiddet; salt fiziksel şiddetin ötesinde psikolojik, ekonomik, cinsel şiddeti de kapsamakta hatta şiddet tehdidinin varlığı da bu kapsama girmektedir. Cinsiyete dayalı ayrımcılığı pekiştiren kalıp yargılar ise ataerkil kodlardır. Bu kodların belirsizliği de kadınların sürekli bir tehdit altında olmasına neden olmaktadır. (Bora 2012, 11-12)

Toplumsal cinsiyet esaslı şiddet ve tehditler; sosyal ve kültürel ön yargılardan kaynaklı baskı ve zulümleri, gelenekler ve ataerkil uygulamaların doğurduğu zarar verici uygulamaları, cinsel şiddet, cinsel istismar, aile içi şiddet gibi kadına yönelik olumsuz tavırları doğurmakta ve kadınlar salt cinsiyet rollerinin zarar verici yanlarından kaçmak için göçü bir çare olarak görmektedirler. Dolayısıyla cinsiyet rollerindeki eşitsizlik göçün sebebi olduğu gibi göç sürecini ve sonuçlarını etkileyen bir kavram olarak karışımımıza çıkmakta, kadının göç olgusu içerisinde özellikle dikkate alınmasını gerekli kılmaktadır.

3.Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kadın ve Göç

1884 yılında Ernest George Ravenstein'in, kadınların erkeklerden daha çok göçmen oldukları, yönündeki tespitine karşın göç sürecinde kadının ayrıcalıklı konumunun dikkate alınması çok daha sonraki yıllarda olmuştur. Göçün erkek tarafından alınan bir karar olduğu, kadının aile birleşimi ve evlilik

nedeni ile anne, eş, evlenme çağındaki bir kız olarak bu sürece eklenmediği düşünülmüştür. (Buz 2007, 38) (Şeker ve Uçan 2016, 200) Dolayısıyla göçün karar verici ve uygulayıcısı olarak erkeğin etken kadının da sosyal bağlar neticesinde bu sürece zorunlu olarak müdahil olan edilgen konumu ortaya konmuştur. Kadınların da gerek ekonomik, gerekse ekonomi dışı nedenler ile göç kararı alabileceği literatürde çok dikkate alınmamıştır.

Kadınlar kendi kontrolleri dışında vukuu bulan yoksulluk, kaynaklara erişememe, borç gibi nedenler ve istihdam kaynaklarına erişim amaçlı ekonomik temelli göç kararı aldıkları gibi kadın kimlikleri ile ilişkili, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine dayalı nedenler sonucu da göç edebilmektedir. Evlilik anlaşmazlığı, boşanmanın güçlüğü, fiziksel şiddet, savaş ve çatışma durumunda kadınlara karşı kullanılan cinsel şiddet ve istismar, toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık neticesinde hak ihlalleri ve kısıtlayıcı gelenekler, istihdam olanakları ile sağlık ve eğitim hizmetlerine ulaşımın engellenmesi gibi ataerkil toplum yapısına özgü toplumsal cinsiyet rolleri temelli göç etmenleri ile karşı karşıya kalmaktadırlar. (Buz 2007, 39-40)

1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Cenevre Sözleşmesinde mülteci kavramı *“Menşei ülkesi dışında bulunan ırkı, dini tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi görüşü sebebiyle zulüm görmekten haklı nedenlerle korku duyan ve ülkesinin korunmasından yararlanamayan ya da yararlanmak istemeyen veya zulüm korkusu nedeniyle buraya dönmek istemeyen kişi”* olarak tanımlanmaktadır. Kadınlar; ülkelerindeki geleneksel ataerkil uygulamalar ve toplumsal cinsiyet rollerine dayalı zulümler nedeni ile göç edip, sığınma talebinde bulduklarında mülteci statüsünü elde etmek için bu tanımlamanın “belli bir toplumsal gruba mensubiyet” ölçütü üzerinden ilişkilendirilerek değerlendirilmektedir. (Buz 2007, 39) Göç ile ilgili uluslararası hukuki teamüllerde dahi cinsiyete dayalı zulümlerin yer almaması, göç hukukunun erkek egemen bakış açısı ile oluşturulduğunu göstermesi açısından dikkat çekicidir.

Toplumsal cinsiyete dayalı rollerin, toplumsal değişim üzerindeki etkisi ilk kez 1960’lı yıllarda ikinci dalga feminist hareketin öncülüğünde fark edilir olmuştur. Bu tarihten önce göç literatüründe cinsiyet farklılıkları önemsenmemiştir. 1970’li yıllardan itibaren yoksulluğun artması, gelir dağılımındaki adaletsizlik, küresel ölçekli çatışmalar ve neoliberal politikalar sonucunda

göç eden kadın sayısındaki artış, kadının göç sürecindeki görünürlüğüne arttırmıştır. 1980’lerde göç eden kadınların hedef ülkedeki iş gücü piyasasına olan etkileri üzerinde durulurken, 1990’lı yıllarda göçün edilgen konumundaki kadın göç sürecinin aktörü konumuna gelmiş, göç sürecinde toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlik ve zulümlerden korunması gerektiği ve göç hukukunun bu yönde düzenlemeleri gerektirdiğine dikkat çekilmiştir. (Şeker ve Uçan 2016, 205-206)

Birleşmiş Milletler raporlarına göre göçmenlerin % 80’nini kadın ve çocuklar oluşturmaktadır. Bu durum göçün kadınlaştığını yani uluslararası göçlere yalnız başına katılan kadın sayısının arttığını göstermektedir. (Barın 2015, 15) Göç süreci kadın ya da erkek tüm bireyler üzerinde dil engeli, sosyal ve kültürel uyum sorunları, sosyal dışlanma, göç edilen ülkenin hukuk sistemine yabancı olmanın güçlüğü, sağlık, barınma, istihdam olanaklarına erişim sınırlılığı gibi pek çok sorunu içinde barındırmaktadır. Ancak göç sürecinde göçe tek başına katılan kadınlar, hamile kadınlar, genç kızlar, küçük yaşta evlendirilmiş kızlar ve bunların yeni doğmuş bebekleri, engelliler ve yaşlılar çok daha dezavantajlı ve riskli grubu oluşturmaktadır. (Kurtulmuş ve Topçu 2016, 58)

Kadınların göç sürecindeki dezavantajlı konumlarını beş temel sorun alanı bağlamında değerlendirmek yerinde olur. Bunlardan ilki salt kadın kimlikleri nedeni ile göç sürecinde karşılaştıkları sorunlardır. Bu konuda Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği göç sürecini beş bölüme ayırarak her bir bölümde kadınların toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine dayalı zulümlerini ortaya koymuştur.¹ Çatışma sırasında ve kaçıştan önce,

- 1- Çatışma sırasında kaçıştan önce: İktidarda bulunan kişiler tarafından taciz edilme, kadınların cinsel olarak işkence görmesi, askerler tarafından cinsel şiddet uygulanması, toplu tecavüz ve hamile bırakılma, çatışma halindeki tarafların silahlı mensupları tarafından kaçırılma.
- 2- Kaçış sırasında: Haydutlar, sınır muhafızları tarafından cinsel saldırı, insan tacirleri, köle ticareti yapanlar tarafından yakalanma.
- 3- Sığınma ülkesinde: Otorite sahibi kişiler tarafından cinsel saldırı, ailelerinden ayrı düşmüş kız çocuklara bakıcı aile yanındayken cinsel taciz, aile içi şiddet, hayatta kalabilmek için cinsel ilişkiye zorlanmak, sığınma ülkesinde yasal bir statü ya da yardım beklerken cinsel taciz.
- 4- Geri Dönüş sırasında: Kadınlara yönelik zararlı geleneksel uygulamaların yeniden başlatılması ailelerinden ayrı düşmüş kadın ve çocuklara yönelik cinsel taciz, iktidarda bulunan kişiler tarafından cinsel istismar, haydutlar sınır muhafızları tarafından cinsel saldırı, geri dönüşe zorlama
- 5- Yeniden Entegrasyon Sürecinde: Geri dönenlere bir çeşit ceza olarak cinsel tacizde bulunmak, yasal statüyü düzene sokmak için cinsel zorbalık, kadınların karar alma süreçlerinin dışında bırakılması, kaynaklara

kaçış sırasında, sığınma ülkesinde, geri dönüş sırasında ve yeniden uyum süreçlerinde olmak üzere cinsel şiddet, cinsel taciz, zorbalık, aile içi şiddet, sınır muhafızları tarafından ele geçirilme, kadınlara yönelik zararlı geleneksel uygulamalar, kaynaklara erişimin engellenmesi vb. zulümler ile karşı karşıya kalabilmektedirler.

Bir diğer sorun alanı kadınların iş gücü piyasasındaki sömürüsüdür. Göçmen kadınlar genel olarak vasıfsız, ucuz ve esnek çalışma şartlarına uyum sağlayan iş gücü olarak görülmektedirler. Ev içi bakım hizmetleri, tekstil ve turizm sektörleri ile sakıncalı sektörlerde kadın kimlikleri esaslı çalıştırılmakta, göç ettikleri ülkenin göçmenlere uyguladığı istihdam politikaları ve hukuksal düzenlemelerin yetersizliği vb. etkenler ile kayıt dışı işçi statüsünde kalmaktadırlar. Bu durum uğradıkları hak mağduriyetlerine tepki göstermelerini engellerken, uzun saatlerde ve az ücret ile çalışmaları sonucunu da doğurmaktadır.

Göçmen kadınların bir diğer sorun alanı sosyal dışlanmadır. Kadınlar göç ettikleri yerde olumsuz algı ve davranışlar ile sosyal dışlanmaya maruz kalabilmektedirler. Yerel halk tarafından kendi hayat tarzlarına tehdit olarak algılanmakta, yabancı, istilacı, işgalci olarak değerlendirilmektedirler. Yapılan araştırmalar göç sürecinde kadınların topluma daha kolay uyum sağladıklarını ancak dışlanmaya daha fazla maruz kaldıklarını da göstermektedir. Sosyal dışlanma maddi yoksunluk, sosyal haklara erişimde sınırlılık, toplumla bütünleşmede yetersizlik gibi anlamları olan çok boyutlu sosyal bir olgudur. (Küçükşen 2017, 2400-2402)

Savaş ve çatışma gibi zorunlu nedenler ile oluşan göçlerde toplumdaki hâkim sınıf yapısı ve ekonomik işleyiş değişmekte, meslek grupları tahribe uğramakta ve tüm bunların sonucunda sosyal ve ekonomik statü ve roller de dönüşüme uğramaktadır. Bu durum toplumsal cinsiyet rollerinde de değişim yaratmaktadır. Kadınların göç sürecindeki temel sorun alanlarından biri de toplumsal cinsiyet rollerinde ki bu değişimdir. (Kaya ve Demirağ 2016, 159) Savaş ve çatışma sonrasında erkeklerin hayatını kaybetmesi ya da çatışma alanında kalması neticesinde kadınlar evin reisi olmakta, bakım veren rolleri artmakta dolayısıyla sorumluluk ve toplumsal rollerinde artış olmaktadır.

erişiminin engellenmedi. (Barın 2015, 16-17)

Toplumsal cinsiyet rollerindeki değişimi etkileyen ve destekleyen bir kavram olarak göçmen ilişkiler ağı kuramından söz etmek gerekir. İlk Kez sosyolojide 1990'larda kullanılmaya başlayan göçmen ilişkiler ağı kavramı, göçmenlerin kendi ülkeleri ve ev sahibi ülke arasında keşfettikleri akrabalık bağlarından oluşan bir ağıdır. Bu ağı göçmenlerin yeni ülkelere uyum sağlamalarını kolaylaştırıcı bir etki yaratabildiği gibi tam aksi yönde göç edenlerin kendi aralarında cemaatleşerek getto oluşturması ve ev sahibi ülkeye uyumlarının güçleşmesi sonucunu da doğurabilmektedir. (Barın 2015, 28-29) Her iki durumda da kadınların göç ile beraber değişen toplumsal rollerine uyum sağlamaları aşamasında göçmen ilişkiler ağı destekleyici bir görev üstlenmektedir. Özellikle bu ağı içerisinde dernekler, dükkânlar, kafeler kuran göçmenler kendi içlerinde yeni istihdam imkânları yaratmakta ve kadınların göç ile beraber üstlendikleri yeni rolleri için gereken maddi imkânı sağlamaları temelli istihdam olanaklarına erişimini de kolaylaştırmaktadır.

Kadın göçmenlerin mağduru oldukları bir diğer sorun alanı insan ticaretidir. İnsan kaçakçılığı, aldatma, kandırma, zorlama, cinsel sömürü gibi birçok suç unsurunu içinde barındırmaktadır. (Şeker ve Uçan 2016, 209)

4.Suriye Krizi ve Türkiye

Suriye'den Türkiye'ye mülteci akışı 29 Nisan 2011 tarihinde Suriye'deki çatışmadan kaçan 250–300 kadar Suriyelinin Türkiye topraklarına sığınma talebinde bulunması ile başlamıştır. Türkiye 2009 yılında Suriye ile aldığı karşılıklı vize kaldırma kararı çerçevesinde mülteci krizi karşısında “açık kapı” politikası uygulamış ve Hatay ilinde kurduğu kamplarda sığınmacıların barınmasını sağlamıştır. (Öner 2014, 43) Artan göç sonucu kampların yetersiz kalması Suriyeli göçmenlerin gerek kendi imkanları ile kiraladıkları yerlerde, gerekse tanıdıklarının yanında kalmalarına neden olmuş ve hemen hemen tüm ülkeye yayılmışlardır.

İlk etapta Suriyeli sığınmacıların hukuki statüsünün belirlenmesinde güçlük yaşanmıştır. Türkiye 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Cenevre Sözleşmesine taraf ülkelerden biridir ve 1967 tarihli Ek Protokol'e coğrafi sınırlama ile taraf olmuştur. Buna göre sadece Avrupa ülkelerinden gelerek iltica talebinde bulunanlara mülteci statüsü vermektedir. Bu nedenle, Suriyeli sığınmacılara mülteci sıfatı verilememiş, misafir olarak tanımlanmışlardır. Ancak misafir statüsünün hukuki bir dayanağı olmadı-

ğından bu durum belirsizliklere ve haksız uygulamalara neden olmuştur. 2012 yılında yapılan yasal düzenleme ile Suriyeli sığınmacılar geçici koruma kapsamına alınarak; açık kapı politikası, geri göndermeye zorlamama, bireysel statü belirlemenin yapılmaması, kamplarda barınma ve diğer temel hizmetlerin sunulması haklarından yararlanmışlardır. (Öner 2014, 44) 2014 yılında çıkarılan yönetmelik ile Suriyelilerin hukuki statüsüne dair düzenlemeler yapılmış, geçici koruma kapsamında kimlik belgesine sahip olanların sağlık, eğitim, iş piyasasına erişim, sosyal yardım ve hizmetler ile tercümanlık gibi pek çok haktan yararlanma imkânı tanınmıştır. (Kaya ve Demirağ 2016, 158)

Aşağıdaki tabloda İçişleri Bakanlığı Göç İdaresinin 2011 yılından günümüze kadar olan süreçte geçici koruma kapsamına alınmış Suriyeli mültecilerin nüfus bilgileri mevcuttur. (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü 2018) (Tablo.1.)

Tablo.1. Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler (08.11.2018)²

Ülkemize göç eden Suriyeliler; misafirhanelerde, kamp içinde ya da dışında ya da çadır kentlerde yaşamaktadırlar. Ülke genelinde 10 ayrı ilde kurulan

² Göç İstatistikleri, İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü; http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik

geçici barınma merkezlerinde Göç İdaresi Başkanlığının 08.11.18 tarihli verilerine istinaden 155.410 Suriyeli barınmaktadır. Geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin geçici barınma merkezlerine göre dağılımı aşağıdaki tabloda görülmektedir. (Tablo.2 ve 3)

Tablo.2.Geçici Barınma Merkezleri İçinde ve Dışında Kalan Suriyeliler (08.11.18)³

Tablo.3.Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Geçici Barınma Merkezlerine Göre Dağılımı (08.11.18)⁴

(10 İLde 19 Barınma Merkezi)

İL	GBM ADI	GBM MEVCUDU	TOPLAM MEVCUT
ŞANLIURFA (4)	Ceylanpınar	17.798	43.870
	Akkakale	0	
	Harran	9.749	
	Suruç	16.323	
ADANA (1)	Sarıçam	26.674	26.674
KİLİS (2)	Öncüpınar	9.866	24.023
	Elbeyli	14.157	
KAHRAMANMARAŞ(1)	Merkez	17.052	17.052
HATAY (3)	Altınözü	8.139	17.008
	Yayladağı	4.357	
	Apaydın	4.512	
OSMANİYE (1)	Cevdetiye	14.120	14.120
MALATYA (1)	Beydağı	8.944	8.944
	İslahiye	0	
GAZİANTEP (4)	Karkaraş	0	3.719
	Nazip 1	0	
	Nazip 2	3.719	
	Medyat	0	
MARDİN (1)	Merkez	0	0
ADİYAMAN (1)	Merkez	0	0
Toplam		155.410	
GEÇİCİ BARINMA MERKEZLERİ DIŞINDA BULUNAN SURIYELİ SAYISI		3.438.822	

3 Göç İstatistikleri, İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü; http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik

4 Göç İstatistikleri, İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü; http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik

5. Türkiye'deki Suriyeli Kadınlar

İçişleri Bakanlığı Göç idaresinin 08.11.2018 verilerine göre ülkemizde bulunan ve kayıt altına alınmış toplam 3.594.232 Suriyeli Göçmen nüfusunun 1.644.050'si kadındır. Dolayısıyla Suriyeli sığınmacıların % 45,74'ünü kadınlar oluşturmaktadır. Kadın nüfusun % 49,30'u 0–18 yaş aralığını, %45,27'si çalışma yaşı dediğimiz 19–54 yaş aralığını ve % 5,43'ü ise 55 yaş ve üstünü oluşturmaktadır. (Tablo.4.)

Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) 2017 tarihli raporuna istinaden Suriyeli kadınlara ülkelerinden ayrılış nedenleri sorulduğunda kamp içindekilerin %92,10'u, kamp dışındakilerin % 87,80'ni ve toplamda % 88,60'ı güvenlik ve hayati tehlike nedeni ile göç ettiklerini beyan etmiş, bunu % 4,20 ile siyasi nedenler takip etmiştir. (AFAD, Türkiye'deki Suriyelilerin Demografik Görünümü, Yaşam Koşulları ve Gelecek Beklentilerine Yönelik Saha Araştırması 2017)

Suriyeli kadınların kamp içi ve kamp dışına göre yaş dağılımına baktığımızda gerek kamp içinde gerekse kamp dışında en fazla orana sahip yaş aralığının 19–54 yaş aralığı olduğu, en az orana sahip yaş aralığının ise 65 yaş ve üstü olduğu görülmektedir. (AFAD, Türkiye'deki Suriyelilerin Demografik Görünümü, Yaşam Koşulları ve Gelecek Beklentilerine Yönelik Saha Araştırması 2017) (Tablo.5.)

Tablo.4.Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin Yaş ve Cinsiyet Dağılımı (08.11.2018)⁵

YAŞ	ERKEK	KADIN	TOPLAM
TOPLAM	1.950.182	1.644.050	3.594.232
0-4	293.953	274.574	568.527
5-9	246.538	231.422	477.960
10-14	192.211	176.435	368.646
15-18	160.441	128.091	288.532
19-24	318.787	224.461	543.248
25-29	196.836	141.323	338.159
30-34	162.645	120.834	283.479
35-39	113.751	89.931	203.682
40-44	76.085	69.178	145.263
45-49	57.393	53.890	111.283
50-54	46.436	44.682	91.118
55-59	31.096	31.176	62.272
60-64	22.345	23.123	45.468
65-69	14.503	14.647	29.150
70-74	8.041	8.891	16.932
75-79	4.553	5.494	10.047
80-84	2.552	3.323	5.875
85-89	1.323	1.681	3.004
90+	693	894	1.587

08.11.2018 itibarıyla

T.C.
İÇİŞLERİ BAKANLIĞI
GÖÇ İDARESİ
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
Göç İdarəsi Genel Müdürlüğü, verendir

Tablo.5.Suriyeli Kadınların Kamp İçi ve Kamp Dışına Göre Yaş Grubu Dağılımı⁶

Yaş Aralığı (Kadın)	Kamp İçi		Kamp Dışı		Toplam	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
0-12 Yaş Arası	210	35,70	1.441	30,50	1.651	31,00
13-18 Yaş Arası	73	12,40	644	13,60	717	13,50
19-54 Yaş Arası	277	47,10	2.450	51,80	2.727	51,30
55-64 Yaş Arası	15	2,60	149	3,20	164	3,10
65 Yaş ve Üstü	13	2,20	46	1,00	59	1,10
Toplam	588	100	4.730	100	5.318	100

5 Göç İstatistikleri, İçişleri Bakanlığı, Göç İdarəsi Genel Müdürlüğü; http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik

6 AFAD 2017

Suriyeli kadınların altı yaş ve üzeri olanlarına ait eğitim bilgilerine baktığımızda eğitim seviyelerinin oldukça düşük olduğu dikkat çekmektedir. Kamp içi ve kamp dışındaki kadınların durumunu toplu olarak değerlendirdiğimizde % 21'inin okuryazar olmadığı görülmektedir. Kamp içindeki kadınların %62'si, kamp dışındaki kadınların da %66'sı ilkokul mezunu, okuryazar ya da okuryazar olmayandır. Bu durum kamp içindeki kadınların eğitim seviyelerinin, kamp dışındaki kadınlara göre daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bunu destekler mahiyette kamp içindeki kadınların % 38'i ortaokul ve üzeri eğitim seviyesine sahip iken kamp dışında bu oran % 34 tür. (AFAD 2014) (Tablo.6.)

Tablo.6.Suriyeli Kadınların Eğitim Durumu Dağılımı (6 yaş ve üzeri), Kamp İçi / Dışı⁷

Eğitim Durumu	Kamp İçi		Kamp Dışı		Genel	
	Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
Okuryazar Değil	554	17,5	720	24,5	1.274	20,9
Okuryazar	193	6,1	291	9,9	484	7,9
İlkokul	1.217	38,5	925	31,5	2.142	35,1
Ortaokul	692	21,9	518	17,7	1.210	19,8
Lise	344	10,9	265	9	609	10
Üniversite ve Üzeri	165	5,2	214	7,3	379	6,2
Toplam	3.165	100	2.933	100	6.098	100

Ülkemizde bulunan 15 yaş ve üstü Suriyeli kadınların medeni durumlarına bakıldığında gerek kamp içi gerekse kamp dışındaki evli kadın oranının % 66 olduğu görülmektedir. Kamp içindeki kadınların %28'i kamp dışındaki kadınların da %27'si bekârdır. Evli olan Suriyeli Kadınlar ile ilgili dikkat çekici nokta genç yaşta evlenen Suriyeli kadınlardır. Yapılan araştırmalar 15–18 yaş aralığındaki her 100 Suriyeli kadının 15'inin evli olduğunu göstermiştir. Eğitim seviyesi yükseldikçe evli olan Suriyeli kadın sayısı azalmaktadır. Kamp dışında yaşayan Suriyeli kadınların ülkelerine geri gönderilmemek için aileleri tarafından evlendirildiği, eşlerini çatışma ortamında kaybetmiş kadınların da evliliği bir tercih olarak kullandıkları görülmektedir. (AFAD 2014) (Tablo.7.)

Tablo.7.Suriyeli Kadınların Medeni Durum Dağılımı (15 Yaş ve Üzeri), Kamp içi /Dışı⁸

Medeni Durumu	Kamp İçi		Kamp Dışı		Genel	
	Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
Evli	1.475	66,6	1.435	66,9	2.910	66,7
Bekâr	631	28,5	579	27,0	1.210	27,8
Boşanmış	20	0,9	21	1,0	41	0,9
Eşi Ölmüş	90	4,1	109	5,1	199	4,6
Toplam	2.216	100	2.144	100,0%	4.360	100

Suriyeli kadınlara meslekleri sorulduğunda kamp içindekilerin % 38'i, kamp dışındakilerin de % 17'si mesleğinin olmadığını belirtmiştir. Kamp içindeki kadınların % 49'u, kamp dışındaki kadınların da %69'u mesleklerini ev hanımı olarak beyan etmiştir. Ev hanımı tanımlamasının gelir getirici bir meslek olarak değerlendirilmesi mümkün olmadığından, kamp içi ve kamp dışındaki Suriyeli kadınları toplu olarak değerlendirdiğimizde % 87'sinin mesleği ve gelir getirici bir işi olmadığını söyleyebiliriz. (AFAD 2014) (Tablo.8.)

Tablo.8.Suriyeli Kadınların Mesleki Durumları, Kamp İçi ve Kamp Dışı⁹

Meslek	Kamp İçi		Kamp Dışı		Genel	
	Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
Ev Hanımı	1.342	48,7	1.195	69,4	2.537	56,7
Mesleği Yok	1.056	38,3	294	17,1	1.350	30,2
Öğretmen	91	3,3	73	4,2	164	3,7
Terzi / Kadın Terzisi / Şapkacı	25	0,9	11	0,6	36	0,8
Kuaför / Berber / Güzellik Uzmanı	15	0,5	12	0,7	27	0,6
Çiftçi	9	0,3	9	0,5	18	0,4
Çiftlik İşçisi / Yardımcı	7	0,3	7	0,4	14	0,3
Hemşire / Ebe	8	0,3	4	0,2	12	0,3
Diğer	202	7,3	116	6,7	318	7,1
Toplam	2.755	100	1.721	100	4.476	100

4.1.Kamp İçindeki Suriyeli Kadınlar ve Sorunları

Ulusal ve uluslararası kuruluşların raporları, sorun ve eksikliklerine rağmen kamplardaki hizmetlerin uluslararası standartlara uygun olduğunu ve diğer pek çok ülkeden daha iyi koşulların sağlandığını belirtmektedir. (Öner 2014, 44) Oluşturulan barınma merkezlerinde ilgili bakanlık, AFAD ve Kı-

8 AFAD 2014

9 AFAD 2014

zılay önderliğinde barınma, yiyecek, sağlık, sosyal aktivite, eğitim, ibadet, tercümanlık, haberleşme, bankacılık gibi hizmetler verilmekte; okul, cami, ibadethane, çocuk oyun alanları, sağlık merkezleri gibi sosyal donatılar bulunmaktadır. (Mural ve Şen 2014, 31) Kamplar AFAD ve ilgili ilin valisi tarafından atanan müdür ve yöneticiler tarafından idare edilmekte, kampta çalışan görevliler kamp ile ilgili sorunları kamp müdürüne iletmekte, kamp müdürü de ilgili ilin valisine rapor etmektedir. (Barın 2015, 30)

Kadınların kamp içinde yaşamayı tercih etmelerinin temel nedeni ekonomik ve güvenlik kaygılarıdır. Kadınların % 42'si ekonomik, %27'si güvenlik nedeni ile kampları tercih ettiklerini belirtmiştir. Ancak % 54'ü de kamp dışında yaşamayı istediklerini belirtmişlerdir. Kamp dışında yaşamak istemelerinin temel nedeni, kamp görevlilerinden memnun olmamaları ile haremlik selamlık gibi alıştıkları bazı geleneksel yaşantılarını kamp içinde devam ettirememeleridir. Kamplar için en yeterli görülen özellik güvenlik iken, en büyük sıkıntı konteynırların iklime uygun olmaması şeklinde belirtilmiştir. Diğer bir eleştiri konusu kadın ve erkek görevli sayısının eşit oranla olmasıdır. Özellikle geceleri kadın görevlilerin olmaması kadınlar için sorun oluşturmakta, kadın tercümanların olmayışı da hizmetlere ulaşım konusunda kadınları zor durumda bırakmaktadır. Bunun yanı sıra su sıkıntısı, yeterli duşa kabin bulunmaması ve her zaman sıcak su olmaması da kadın ve çocukların öz bakımında sıkıntılara yol açmaktadır. (Barın 2015, 31-32)

Kamp içindeki kadınlar ile yapılan görüşmelerde 18 yaş altı evliliklerin sık olduğu beyan edilmiştir. Kızlarını koruyamadıkları için bu evliliklere razı olduklarını belirtmişlerdir. Resmi nikâh dışı bu evliliklerde hem sorunlar oluşmakta hem de erken yaşta evlenen kadınlar eğitim imkânlarını kaybederek, genç yaşta sorumluluk altına girmektedirler. Kamp içinde 18 yaş üstü için diyanetin belirlediği memurlar dini nikâh kıyarken, 18 yaş altı evlilikler yasal olmayıp, küçük yaşta evliliklerin sakıncalarına dair eğitimler verilmektedir. Ayrıca kamp içinde erken yaşta gebelik ve eşler arasında yaş farkına sık rastlanılmıştır. Suriyeli kadınların bir diğer sıkıntısı ise şiddet ya da istismara uğradıklarında ya da herhangi bir problem durumunda başvuracakları bir merciin bulunmamasıdır. Ayrıca var olan kısıtlı imkânlardan da kadınların çoğu habersizdir. Kamp içinde sözlü ya da fiziksel olarak kadınları rahatsız edenlerin görülmesi durumunda kamp dışına çıkarılmakta bu yolla kontrol sağlanmaya çalışılmaktadır ancak bu kontrol mekanizması yeterli görül-

memektedir. Ayrıca kadınların şiddete maruz kaldıklarında genellikle sessiz kaldıkları bu nedenle aile içi şiddetin çok tespit edilemediği bu anlamda kadınları bilinçlendirecek gerektiğinde başvurabilecekleri bir danışma mer-cininin gerekli olduğu düşünülmektedir. (Barın 2015, 36-37-38)

AFAD 2014 raporuna istinaden kamp içindeki kadınların %87'sinin gelir getirici herhangi bir meslekleri yoktur. Diplomalı ve mesleği olanların da mevcut belgelerinin denkliğinin kabul edilmemesi ya da kabul edilme sürecinin uzun olması nedeni ile kadınların çoğu düşük statülü işlerde genelde temizlikçi, bakıcı olarak ve düşük ücretle çalışmak durumunda kalmaktadır. Bu nedenle kamplarda kadınlara yönelik biçki, nakış, kilim dokuma, kuaförlük, dil kursu gibi mesleki anlamda eğitimlerin yanı sıra hijyen, aile içi şiddet, toplumsal yaşama kuralları ile ilgili eğitimler de verilmektedir. (Barın 2015, 39)

Ankara Türk Tabipleri Birliğinin Şubat.2016 tarihli raporuna göre kamplarda en sık görülen sağlık problemleri ise şöyle belirlenmiştir: vitamin yetersizlikleri ve anemi, istenmeyen ve riskli gebelikler, düşükler ve doğum komplikasyonları, çocuklarda büyüme ve gelişme gerilikleri, kronik hastalıklar, ishal, menenjit ve tifo gibi salgın hastalıklar, HIV/AIDS dahil cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar, fiziksel şiddet ve buna bağlı yaralanmalar ve cinsel istismar, depresyon, kaygı bozuklukları, tükenmişlik, uyku bozuklukları, uzamış yas ve travma sonrası stres bozukluğu başta olmak üzere ruhsal sorunlar ve diş sağlığı sorunlarıdır. (Vatansever 2016, 23) Kadınların % 55, erkeklerin ise % 50 sinin psikolojik desteğe ihtiyaç duyduğu belirtilmektedir. (AFAD 2014)

4.2.Kamp Dışındaki Suriyeli Kadınlar ve Sorunları

Suriyeliler, çeşitli nedenlerden dolayı kamp dışında yaşamaktadır. Ülkeye kaçak giriş yapan ve herhangi bir yere kaydolmak istemeyenler, kamp yaşamına uyum sağlayamayanlar, maddi imkânlara sahip olup kamp dışında yaşamayı tercih edenler, kampların kapasitesinin dolması nedeni ile dışarıda kalanlar, akrabalık ilişkileri nedeni ile akrabalarının gösterdiği yerlerde ikamet edenler bunların başlıcalarıdır. (Koç, Görücü ve Akbıyık 2015, 84)

Kamp dışında yaşayan Suriyeli sığınmacıların sorunları sosyo-ekonomik durumlarına ve buldukları illerin koşullarına göre değişmektedir. Sığın-

macıların çoğu dil engeli nedeni ile karşılaştıkları sorunlar karşısında nereye başvuracaklarını bilmemekte, dil engeli kamu hizmetlerine ulaşımı engellediği gibi uyum sorununu da beraberinde getirmektedir. Bunun dışında genel sorunları barınma, sağlık ve beslenme koşullarının yetersizliği, çocukların eğitim hizmetlerinden mahrum kalması, sosyal uyum ve dışlanma sorunu, emek sömürsü, kadınların fuhuş sektöründe ve ticarete dönüşen gayri resmi evlilikleri aracılığı ile cinsel istismarı ve kadınlara yönelik tacizlerdir. Bu sorunlara karşılık toplum içinde herhangi bir sosyal destek mekanizması da bulunmamaktadır. (MAZLUMDER Kamp Dışında Yaşayan Suriyeli Kadın Sığınmacılar Raporu 2014)

Kamp dışında yaşayan Suriyelilerin barınma olanakları sosyo-ekonomik koşullarına göre değişmektedir. Kendi konutlarını satın alarak ya da konfor koşulları iyi konutları kiralarak yaşayan Suriyeli sığınmacıların yanı sıra büyük çoğunluğu insani koşullara uygunsuz ortamlarda ikamet etmek durumunda kalmaktadır. MAZLUMDER'in 2014 raporunda da belirtildiği üzere çok küçük, lavabo ve tuvaleti olmayan, kimi zaman bir odada 7-8 kişinin birlikte yaşamak zorunda kaldığı, aynı tuvaleti birkaç ailenin kullanmak durumunda olduğu, pencereleri kırık ve naylon ile örtülmüş, rutubetli ortamlarda barınan Suriyeli sığınmacıların varlığına rastlanmıştır. Ayrıca konutlarda gerekli mutfak eşyaları, elektronik eşyalar ve mefruşat eşyalarının eksikliği de tespit edilmiştir.

Sonuç olarak hijyen koşullarının sağlanması, sıcak su ve ısınma imkanlarının temininde sıkıntılar olduğu, küçük konutlarda ve dar mekanlarda çok kişinin yaşamak zorunda kaldığı, konut kiralalarının yüksekliği ve kira kontratı vb. hukuki haklardan mahrum oluşları kamp dışı Suriyeli mültecilerin barınma ile ilgili temel sıkıntılarını oluşturmaktadır. (MAZLUMDER Kamp Dışında Yaşayan Suriyeli Kadın Sığınmacılar Raporu 2014)

Barınma olanaklarının kadınlar üzerindeki etkilerine bakıldığında; düşük istihdam oranı nedeni ile çoğu işsiz olan kadınlar, toplumsal cinsiyet rolleri ve sığınmacı kimliklerinin de etkisi ile dışarıdan tecrit halde ve zamanlarının çoğunu sağlıksız koşullardaki bu evlerde geçirmek zorunda kalmaktadırlar. Çocuklar ve yaşlıların bakımını da üstlenen kadınların, barınma koşullarının yetersizliği nedeni ile işleri çok daha güçleşmektedir.

Yardımcıların desteği ile Suriyeli mültecilerin giyim eşyaları konusunda çok sıkıntıları bulunmamaktadır. Ancak özellikle kışın kalın giysiler, hijyenik iç giyim ve hamile giysilerinde sıkıntılar yaşanabilmektedir. Bunun yanı sıra sıcak su temini ve hijyen için gerekli öz bakım malzemelerinin teminindeki sıkıntı enfeksiyon hastalıklarına yakalanma riskini arttırmaktadır. (MAZLUMDER Kamp Dışında Yaşayan Suriyeli Kadın Sığınmacılar Raporu 2014)

Kamp dışında yaşayan sığınmacıların beslenme ve hijyen yetersizliği, kişisel öz bakım olanaklarının kötü olması onları enfeksiyon ve salgın hastalıklara karşı daha az dirençli kılmaktadır. Sağlık kuruluşlarına ve ilaca erişimde ise sıkıntılar yaşamaktadırlar. 2013 yılına kadar Suriyeli sığınmacılar sadece kampların bulunduğu illerde sağlık yardımı alabiliyorken, daha sonra bu sınırlama kaldırılmıştır. Ancak ilaçların para ile alınıyor olması, maddi imkânsızlık nedeni ile devamlı ilaç kullanımı ve kronik hastalıkların takibini de güçleştirmektedir. Kadınlar açısından ise gebelik ve doğum sonrası çocukların takibi konularında hem dil bilmemeleri hem de sağlık sisteminin işleyişine yabancı olmaları nedeni ile sağlık hizmetleri almadıkları görülmektedir. Ayrıca sığınmacı kadınlar maruz kaldıkları rutin baskılar ve tecrit koşulları nedeni ile ruh ve sinir hastalıklarına yakalanma riskini daha çok taşımaktadır. (MAZLUMDER Kamp Dışında Yaşayan Suriyeli Kadın Sığınmacılar Raporu 2014)

Eğitim olanaklarına erişim konusunda kamp içindeki Suriyeli mültecilere oranla kamp dışındakiler daha dezavantajlı konumdadırlar. Kamplarda yaşayan ve kayıtlı sığınmacılar için bazı anlaşmalı üniversitelerde eğitim olanakları sağlanırken, kamp dışında yaşayan ve özellikle yasadışı yollardan giriş yapmış kayıtlı olmayan mülteciler için bu olanak bulunmamaktadır.

Kamp dışında yaşayan ve özellikle kayıt dışı olan Suriyeli kadınlar cinsel istismar açısından daha riskli grubu oluşturmaktadır. Cinsel istismar ve şiddete uğrayan kadınlar ise toplumsal algı ve kendilerine yönelik devlet politikasındaki değişimlerden çekindikleri için bunu dile getirmemektedirler. Kadınlar çatışma ortamında, sınırda ve yerleşim yerlerinde karşılaştıkları muhtemel tacizler ile ilgili bilgi alma amaçlı soruları yanıtlarken çekinmekte, hızlı ve kısa cevaplarla konuyu geçiştirmeye çalışmaktadırlar. MAZLUMDER'in Mayıs 2014 raporunda, görüşülen 72 kadının 6'sı cinsel tacize çeşitli şekillerde maruz kaldıklarını belirtmişlerdir.

Suriyeli sığınmacıların yaşadığı bir diğer sorun ise erken yaşta ve ikinci, üçüncü eş olarak çok eşli evliliğe zorlanmaları ya da zorunlu kalmalarıdır. MAZLUMDER'in raporunda belirtildiği üzere yerel halk ile yapılan görüşmelerde, Suriyeli sığınmacılar ile gayri resmi yollar ile evlenmek isteyenler için aracılık yapan komisyoncuların türediğini de öğrenmekteyiz.

MAZLUMDER'in Mayıs 2014 tarihli raporunda Suriyeli kadınların bulunduğu illerde fuhuş sektöründe sığınmacı kadınların diğer kadınlara göre daha ucuza çalıştırıldıkları ayrıca sınır illerde kaçak geçişlerin yapıldığı bölgelerde kadın sığınmacıların insan tacirleri tarafından cinsel köle haline getirildiğine dair ciddi iddia, haber ve adli bulguların olduğu da belirtilmektedir. (MAZLUMDER Kamp Dışında Yaşayan Suriyeli Kadın Sığınmacılar Raporu 2014)

Normalde düşük olan kadın istihdam oranı, özellikle dil sorunu ve toplumsal cinsiyete bağlı engeller nedeni ile Suriyeli sığınmacı kadınlar için iş bulmalarında önemli engeller teşkil ediyor. Çalışma imkânı bulabilen kadınlar ise toplumsal cinsiyet rollerine uygun olarak temizlik, çocuk ve yaşlı bakımı gibi işlerde ya da tarım, turizm ve hizmet sektöründe genelde kayıt dışı ve düşük ücretle çalıştırılmaktadır. Yine MAZLUMDER'in raporuna göre araştırma kapsamında görüşülen kadınların % 80'inden fazlası çalışmadıklarını belirtmiştir. (MAZLUMDER Kamp Dışında Yaşayan Suriyeli Kadın Sığınmacılar Raporu 2014)

5.Sonuç ve Öneriler

Göç olgusu pek çok güçlükleri ihtiva etmesinin yanı sıra özellikle savaş ve çatışma nedeni ile göç, insani dramları da içerisinde barındırmaktadır. Kadınların ise toplumsal cinsiyet bağlamında belirlenmiş kimlikleri, göç sürecindeki risk ve dezavantajlarını arttırmaktadır. Göç sürecinin pek çok aşamasında cinsel istismar, şiddet ve tecavüze maruz kaldığı gibi benimsemiş olduğu toplumsal rollerinin dışına çıkan kadın, yüklendiği yeni roller karşısında bocalamakta bu durum ruh sağlığını tehdit eder boyuta gelebilmektedir. Göç sürecinde çocukların ve yaşlıların bakımını çoğu kez tek başına üstlenmekte, eğitim seviyesinin düşüklüğü, buna bağlı olarak gelir getirici bir mesleğinin olmaması ise mevcut sorumluluklarının üstesinden gelmeyi daha da zorlaştırmaktadır.

Türkiye’de ki Suriyeli göçmen kadınlar da salt kadın olmalarından kaynaklı toplumsal cinsiyet rollerinin belirlediği zorlukları yaşamaktadırlar. Genel olarak demografik yapılarına bakıldığında neredeyse sığınmacı kadınların yarıya yakınının çalışma yaşında oldukları, buna karşın % 87 gibi büyük bir oranının, gelir getirici bir mesleğe sahip olmadığı görülmektedir. Gelenek, görenek ve kültürel yapılarının aile içi şiddet, erken yaşta ve çok eşli evliliğe imkân tanınması ise kadınların mevcut koşullarını daha da güçleştirmektedir.

Genel olarak değerlendirdiğimizde kamp içindeki Suriyeli sığınmacı kadınların güvenlik ve ihtiyaç duydukları imkânlarla ulaşım açısından kamp dışındakilere göre daha avantajlı oldukları görülmektedir. Ancak Suriye’deki savaşın süresi uzayıp, geri dönme süreçleri uzadıkça göç ettikleri ülkeye uyum sağlamak için kamp yaşamlarına son verme zorunluluğunda kaldıkları da aşikârdır. Buna karşılık kamp içinde dahi aile içi şiddet, küçük yaşta evlilik sorunlarının varlığı bu konuda daha fazla eğitim ve sosyal destek almaları gerekliliğini göstermektedir.

Kamp dışında yaşayan kadınların ise cinsel istismar, ruhsal ve fiziksel şiddete maruz kalma riskleri çok daha fazladır. Sağlıksız şartlarda barınmakta, hijyen koşullarını sağlayamamakta, iyi beslenememekte ve tüm bunlar sağlık problemleri ile karşılaşma ihtimalini arttırmaktadır. Eğitim ve sağlık imkânlarına erişimleri kamp içindakilere göre çok daha güçtür. Çoğunun gelir getirici meslekleri olmadığı gibi kadına yönelik toplumsal cinsiyete dayalı bakış iş bulmalarında engel oluşturmakta, buldukları işler ise düşük ücretli,

düşük statülü işler olmaktadır. Gerek kamp içindeki gerekse kamp dışındaki Suriyelilerin ortak sorunu ise kimi zaman merhamet ve acıma duygusu ile insani yaklaşımlar sergilense bile, Türkiye’de kalış süreleri uzadıkça toplum içinde gerek ekonomik, gerekse ahlaki açıdan olumsuzluklara yol açtıkları gerekçeleri ve milliyetçilik duyguları ile kendilerine yönelik nefret söylemleri artmakta, özetle sosyal dışlanmaya maruz kalabilmektedirler.

Devlet politikaları ve sivil toplum kuruluşlarının özellikle kamp dışındaki mültecilerin sorunlarına yönelik çalışmalar yapması, Suriyeli sığınmacıların topluma uyum sürecini mümkün mertebe kısa vadeye indirgeyerek, toplum içindeki olası kutuplaşmayı önlemesi Suriye iç savaşının kısa vadede bitmeyeceği öngörüsü ile birlikte elzemdir.

KAYNAKÇA

1. AFAD. Araştırma, Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD), 2014.
2. AFAD. Türkiye'deki Suriyelilerin Demografik Görünümü, Yaşam Koşulları ve Gelecek Beklentilerine Yönelik Saha Araştırması. Ankara: T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD 2017), 2017.
3. Barın, Hilal. «Türkiye'deki Suriyeli Kadınların Toplumsal Bağlamda Yaşadıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri.» Göç Araştırmaları Dergisi 1, no. 2 (Temmuz-Aralık 2015): 10-56.
4. Baş, Melike, Birsal Molu, ve Halil İbrahim Tuna. «Göç Eden Ailelerin Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Değişiminin Kadın ve Çocuk Yaşamına Etkisi.» İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi 6, no. 3 (2017): 1680-1693.
5. Bora, Aksu. «Toplumsal Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık.» Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar Dergisi (İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları), 2012: 1-14.
6. Buz, Sema. «Göçte Kadınlar: Feminist Yaklaşım Çerçevesinde Bir Çalışma.» Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi 18, no. 2 (Ekim 2007): 37-50.
7. Coşkun, Emel. «Türkiye'de Kağıtsız Göçmen Kadınlar ve Sosyal Hizmetler.» Çalışma ve Toplum Dergisi, no. 54 (2017): 1299-1316.
8. Kaya, Mahmut, ve Ebru H. Orhan Demirağ. «Türkiye'deki Suriyeli Kadın Sığınmacıların İş Piyasasındaki Çalışma Koşullarına Sosyolojik Bir Bakış: Şanlıurfa Örneği.» II. Ortadoğu Konferansları Bildiri Kitabı. Kilis: Kilis 7 Aralık Üniversitesi, 2016. 155-171.
9. Koç, Muzaffer, İbrahim Görücü, ve Nihat Akbıyık. «Suriyeli Sığınmacılar ve İstihdam Problemleri.» Birey ve Toplum Dergisi 5, no. 9 (Bahar 2015): 63-93.
10. Küçükşen, Kübra. «Suriyeli Sığınmacı Kadınlarda Sosyal Dışlanma Algısı Üzerine Nitel Bir Çalışma.» İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi 6, no. 5 (2017): 2399-2413.
11. Kurtulmuş, Sevgi, ve Emel Topçu. «Suriyeli Kadınların Türkiye'ye Göç ile Aile İçindeki ve Toplumdaki Konum Değişimi.» II. Uluslararası Ortadoğu Konferansları Bildiri Kitabı. Kilis: Kilis 7 Aralık Üniversitesi, 2016. 55-62.
12. MAZLUMDER Kamp Dışında Yaşayan Suriyeli Kadın Sığınmacılar Raporu. Araştırma, İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği (MAZLUMDER), 2014.
13. Öner, Suna Gülfar İHLAMUR. «Türkiye'nin Suriye'li Mültecilere Yönelik Politikası.» Ortadoğu Analiz Dergisi 6, no. 61 (Mart-Nisan 2014): 42-45.
14. Şeker, Dilara, ve Gülten Uçan. «Göç Sürecinde Kadın.» CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi 14, no. 1 (Mart 2016): 199-214.
15. T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. 08 Kasım 2018. http://www.goc.gov.tr/icerik6/geci-ci-koruma_363_378_4713_icerik (Kasım 09, 2018 tarihinde erişilmiştir).
16. Vatansız, Kevser. Sığınmacılarda Sağlığın Belirleyicileri. Araştırma, Türk Tabipleri Birliği Yayınları, 2016, 20-31.
17. Vural, Cem, ve Asiye Bekarca Şen. «Suriye İç Savaşında Göç ve Kadın.» Yaratıcı Drama Dergisi 9, no. 17 (2014): 29-40.

ULUSLARARASI GÖÇ SORUNSALININ SOSYAL DIŞLANMA BAĞLAMINDA KADIN PSİKOLOJİSİNE ETKİSİ; TEKİRDAĞ BÖLGESİNDEKİ SURIYELİ SIĞINMACI KADINLAR ÖRNEĞİ

Emrullah KOCABAŞ

İstanbul Rumeli Üniversitesi
emrullah.kocabas@stu.rumeli.edu.tr

Selin ÖZDEMİR

İstanbul Rumeli Üniversitesi
selin.ozdemir@stu.rumeli.edu.tr

ÖZET

Suriye’de yaşanan iç savaştan sonra Türkiye’ye göç dalgası oluşmuştur. Büyük göç dalgası kültürel, demografik, ekonomik ve toplumsal farklılıkları da beraberinde getirmiştir. Farklı kültürlerin entegrasyon sorunu çatışmaları da doğurduğu görülmektedir. Günlük hayatta “Suriyeliler” olarak nitelendirilen sığınmacılar Türkiye’de bazı kesimler için bir sorun haline gelmiştir. Suriyeli kadınların bu durumda bir dışlanmışlık yaşadıkları ve bunun sonucunda psikolojik olarak etkilendikleri görülmüştür. Bu çalışmada Suriye’den göç eden kadınların Türkiye’de ötekileştirildiğini ve bunun onları psikolojik açıdan etkilediğinden bahsedilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Suriye, göç, sosyal dışlanma, kadın, ötekileştirme

Giriş

Küreselleşen dünyada göç olgusu da küresel bir hal almıştır. Küresel boyut kazanan sorunlar, sosyo-ekonomik nedenler, demografik değişimler ve politik nedenler bu süreçte etkili olmuşlardır. Günümüzde göçün en temel nedenleri arasında savaşlar bulunmaktadır. Savaşlarla bireyler veya toplumlar buldukları yerden başka bir yere geçici ya da temelli olarak göç ederler. 2011 Suriye iç savaşı ve Esed rejiminin uygulamaları sonucu Suriye halkı zorunlu göçe maruz bırakılmıştır. Bu şekilde Suriye’den Türkiye’ye bir göç dalgası meydana gelmiştir. Göç ile ülkelerin sosyo-ekonomik, demografik ve kültürel yapılarında değişimler meydana gelmektedir. Kaynak ülkeden hedef ülkeye göç eden bireylerin yeni kültür, toplum ve sosyal yapıya adap-

te olamamaları kendilerini ötekileştirilmiş konumunda hissetmelerine neden olmaktadır. Toplumsal adapte olamama sorunu sonrasında bireylerin kendi içlerinde ayrımlaşması ve gruplaşmasına neden olmaktadır.

Çatışma sonrası yaşanan göçlerde kadınlar eşlerini, çocuklarını, yakınlarını ve işlerini kaybedebilmektedirler. Genellikle göç kararı alınmasında kadının bir etkisi bulunmayıp, kadın edilgen olarak eşe ve aileye bağlı şekilde göç etmektedir. Göç sırasında fiziksel, zihinsel ve cinsel şiddete maruz kalmak, göç ettikleri toplumun kendilerine gösterdikleri tepki ve göç edilen ülkede sığınmacı kadınların bir tehdit olarak algılanması sığınmacı kadınlarda “sosyal dışlanma” kaygısını ortaya çıkarmakta ve bu sosyolojik durum karşısında göçmen kadınlar psikolojik birtakım rahatsızlıklar ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu çalışmada Türkiye’de bulunan Suriyeli sığınmacı kadınların¹ buraya nasıl göç ettikleri, göç ettikten sonra nelerle karşılaştıkları, yerel halkın onlara bakışı ve onların yerel halka bakışı, sosyal dışlanma unsurları ve bunların kadınlar üzerindeki psikolojik etkileri incelenmiştir. İncelemede söz konusu Suriyeli kadınların sosyal dışlanmaya maruz kaldıkları, bundan dolayı da bu kadınlarda sinir ve kaygı bozukluğu olduğu sonucuna varılmıştır.

Yöntem

Araştırmanın temel sorusu, Suriyelilere yönelik ayrımcı tutumların günlük hayatta ve günlük konuşma pratiklerindeki mevcudiyeti, Suriyeli sığınmacı kadınlara karşı ötekileştirme yapılıp yapılmadığı ve bu durumun söz konusu kadınları psikolojik olarak nasıl etkilediğidir. Araştırma Tekirdağ bölgesinde 25 kadın ile gerçekleştirilmiştir. Bu araştırma niteliksel bir araştırmadır ve bireylerle yapılan mülakatları içermektedir. Araştırma sayısal verileri incelememektedir. Gözleme dayalı şekilde gerçekleştirilmiştir.² Araştırma sığınmacıların, Türk halkının onlara karşı bakışını, tutumunu ve ötekileştirme türlerini değerlendirebilmek amacıyla demografik sorular dışında yapılandırılmış sorular ve yorumlarını almak için de anlık sorulardan oluşmaktadır.

- 1 Araştırma sırasında görüşülen 55 kadından 30’u korkularından ve aileleri tarafından araştırmamıza katılmak istemediler. Araştırmamıza 25 kadın sığınmacı katılabildi. Görüşme sırasında kadınların bazı sorulara utandıkları için cevap vermek istememişler, bazı sorulara ise eşleri yanıt vermiştir. Görüşme talebini kabul etmemelerinden dolayı kadın sayısı azdır.
- 2 Görüşme esnasında sorulan soruları kadınlar yanıtlamadan önce eşlerinden onay işareti aldıkları gözlemlenmiştir. Bir erkek ve bir kadın olarak gidilen yerlerde kadınların bazıları erkek araştırmacı ile röportaj yapmak istemediklerini dile getirmiştir. Bunun üzerine kadın araştırmacı arkadaşımız görüşmeleri gerçekleştirmiştir.

Bu sorular araştırmacıların merak ettiği sorular olarak seşilmiştir. Mülakat alışmaları araştırmacılar tarafından sığınmacı kadınların evlerine giderek gerçekleştirilmiştir.

Her bir katılımcıyla bireysel olarak görüşülmüş olup; görüşmeler ortalama 45-90 dakika sürmüştür. Araştırmada katılımcılara toplamda 14 soru sorulmuştur. Bazı soruları katılımcılar yanıtız bırakmışlardır. Araştırmada katılımcıların cevapladıkları sorular tespit edilerek niteliksel hale getirilmiş ve eklenmiştir. Katılımcılar Tekirdağ bölgesinde ikamet etmektedirler ve çalışmaya gönüllü katılmışlardır. Röportajlar Arapça yapılmış; eviri konusunda değerli dostumuz Hasan Mali yardımcı olmuştur.

1. Göç Olgusu ile Mülteci ve Sığınmacı Kavramları

Belki insanlık tarihi kadar eski bir olgu olan “göç” dünya gündeminde her zaman önemli bir yer tutmuş, tarih boyunca meydana gelen göçler dünyanın bugünkü nüfus dağılımını, sosyo-ekonomik yapısını ve kültürel gelişimini şekillendirmiştir (Tunç, 2015, s.30). Göç, insanların birtakım nedenlerle buldukları bölgeyi terk ederek başka bir bölgeye geçici veya kalıcı olarak gitmeleridir. Göç, i ve dış göç olarak iki grupta incelenmektedir. İ göç, ülke sınırları içerisinde isteğe bağlı ya da zorunlu olarak bir bölgeden diğer bölgeye kalıcı veya geçici yer değiştirme hareketidir. Dış göç ise uluslararası göç olarak da nitelendirilebileceğimiz göçtür. Bu da birey veya toplulukların isteğe bağlı ya da zorunlu nedenler ile buldukları kaynak ülkeden hedef ülkeye geçici veya kalıcı olarak yer değiştirme hareketidir. Savaş, atışma gibi nedenlerden dolayı ülke değiştiren kişilere mülteci, sığınmacı gibi statüler de tanınmaktadır.

Uluslararası göç basında veya kamuoyunda tartışılırken, yabancı vatandaşların statüleri hakkında bilinenler genellikle aynı anlamlarda kullanılmaktadır. Kamuoyu için bu statüyü belirlemede en önemli faktör göçün hangi potansiyel motivasyonda meydana geldiğidir. Eğer daha iyi ekonomik şartlarda hayatını devam ettirmek isteyen bir birey kişisel rahatlığı içerisinde kendi isteği ile göç ederse kendisine göçmen (*migrant*) denilmektedir (Polat, Kaya, 2017, s. 39).

Sığınmacı ve mülteci kavramlarını ele aldığımızda ise, kendi isteği dışında zorunlu olarak göç durumu karşımıza çıkmaktadır. Savaş veya çatışma ortamının hayati tehlike meydana getirdiği durumlarda zorunlu olarak bulun-

duğu bölgeden başka bir bölgeye giden birey veya bireyler mülteci ya da sığınmacı olarak tanımlanmaktadır (Polat, Kaya, 2017, s. 39). Mülteci ve sığınmacı kavramlarının daha geniş tanımları ise 1951 Cenevre Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme' de yer almaktadır.

2. Göçün Nedenleri ve Suriyeli Kadınlar

Savaş ve şiddet göçü tetikleyen temel etkenlerdir. Göç, bu etkenler ile toplum üzerindeki etkisini arttırmış ve psikolojik bir baskı alanı oluşturmuştur. Küreselleşen dünya ile etnik/mezhep çatışmalarının ortaya çıkması göç/yerinden olma mağduriyetini de beraberinde getirmektedir (Polat, Kaya, 2017, s. 39). Göç problemi, siyasi, ekonomik ve kültürel boyutları birbirine geçmiş bir problemdir. Göç ile birlikte ulusal ve uluslararası sorunlar da meydana gelebilmektedir. Dünyada birçok insan çeşitli sebeplerden dolayı vatanından ayrılmak zorunda kalmaktadır. Bunun sonucunda ayrılan vatandaşların birçoğu ülkesine geri dönememektedir ve gittikleri ülkenin toplumsal, ekonomik ve sosyal yaşantılarında birtakım değişikliklere sebep olmaktadır (Arslan, Bozgeyik, Alancioğlu, 2016, s.130). Literatürde göçün farklı türlerinden söz edilmektedir. Farklı ölçütler temel alınarak yapılan göç sınıflandırmaları içinde isteğe bağlı göç, zorunlu göç, devamlı ya da geçici göç, transit göç, yasa dışı göç, zincirleme göç, aşamalı-aşamasız göç ve bağlantılı göç gibi türler mevcuttur (Tuzcu 2015, Ilgaz 2015, s.57). Göç, eski dönemlerde açlık, iklim değişikliği, coğrafi nedenler, savaş gibi sebeplerden dolayı meydana gelirken günümüzde ise politik, ekonomik, dini, eğitim, sanayileşme vb. nedenlerle meydana gelmektedir (Arslan, Bozgeyik, Alancioğlu, 2016, s.131). Literatürde genel olarak iktisadi nedenler, göçün temel nedeni olarak yer almaktadır. Suriye'de iç savaş ile birlikte iktisadi faktörden ziyade hayatta kalma faktörü buradan kaynaklı zorunlu göçün temel nedeni olmuştur.

Arap baharı ile ortaya çıkan demokratik talepler etrafında meydana gelen baskılara karşı Esed rejimi kendi halkına silah çevirerek iç savaş çıkarmıştır. Rusya, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Avrupa Birliği (AB) olmak üzere küresel güçlerin siyasi-ekonomik çıkarlarının çatışması durumu daha da içinden çıkılmaz bir hale getirmiştir (Arslan, Bozgeyik, Alancioğlu, 2016, s.132). 2011 yılında başlayan iç savaş ile Suriye halkı can güvenliği için komşu ülkelere sığınmaya başlamıştır. Nisan 2011 ile Türkiye'ye sığınmacı göç hareketi başlamıştır. Kayıtlı 3 milyon kayıt dışı ile birlikte toplamda 3,5

milyona yakın sığınmacının Türkiye'ye hareket etmesi Türkiye'de bulunan kampların yetersizliği gibi nedenler ile çevre şehirlere veya tanıdık kentlere dağılım hareketi göstermişlerdir (Polat, Kaya, 2017, s. 40).

Günümüzde göçlerin yüzde 75-80 oranını kadınlar oluşturmaktadır. Kadınlar, göç kararı alınırken söz sahibi olamamaktadırlar. Kadının göç etmesinin nedeni çoğunlukla bağlantılı göçtür. Bağlantılı göç, ailenin herhangi bir nedenden dolayı buldukları bölgeden ayrılma kararı alan erkek üyelerini takip eden kadın bireylerin hareketidir. Bağlantılı göçte, kadının göç kararı alınmasındaki bağımsızlığından ziyade, aile içindeki konumuna bağlı olarak göç hareketinde bulunması söz konusudur (Tuzcu, Ilgaz 2015, s.58). Suriye'de yaşanan savaş ile 2011 Nisan'ında kadınlar bağlantılı göçe maruz kalmışlardır. Göç sonrası birçok kadın, erkek ve çocuk sınır devletlere sığınmacı olarak gitmiştir. Türkiye "açık kapı politikası" uygulayarak Suriye'den gelen sığınmacıları Suriye'de siyasal istikrar sağlanana kadar "misafir" konumunda barındırmakta ve siyasal istikrar gerçekleştirilene kadar geri göndermemektedir (Arslan, Bozgeyik, Alancioğlu, 2016, s.135).

3. Sosyal Dışlanma

Yerel toplumlar gelenek ve görenekler ile örf ve adetlerin etkisiyle ait oldukları topluma dışarıdan gelen sığınmacılara karşı fiziksel ve psikolojik birtakım tepkiler gösterebilmektedirler (Sayın, Usanmaz, Aslangiri, 2016, s.4). Türkiye'de yerel halkın ekonomik, kültürel ve sosyal kaygıları zamanla sığınmacılara karşı sosyal dışlanma problemini ortaya çıkarmıştır. Sosyal dışlanma ile de bireyler kendilerini psikolojik birtakım sorunlar ile karşı karşıya bulmuşlardır.

Sosyal dışlanma, sivil, politik, kültürel, ekonomik ve sosyal vatandaşlık haklarından mahrum kalabilme durumu olarak tanımlanmaktadır. Bu tanıma göre sosyal dışlanma, bireylerin toplum ile arasındaki kültürel, ekonomik, politik ve sosyal sistemden kısmen veya tamamen uzaklaştırılmasıdır. Sosyal dışlanma ilk olarak Fransa'da 1960'lı yıllarda ortaya çıkan bir kavramdır. 1950-1960'lı yıllardaki ekonomik gelişmelerle böyle bir durum söz konusu olmazken 1970'li yıllarda meydana gelen ekonomik kriz ve gerileme ile tüm dünya ülkelerinde sosyal dışlanma dikkati çeken bir durum olarak ortaya çıkmıştır (Çakır, 2002, s.84). Toplum, değer ve doğruların paylaşılmasının sosyal düzenidir. Dışlanma, bu düzenin bozulması sonucu ortaya çıkmak-

tadır. Ülke, ırk, etnik köken, yerleşim ve diğer unsurların bağları ile oluşan dayanışmanın özünde “öteki, dışlanma”nın yer aldığı vurgulanmaktadır (Çakır, 2002, s.84).

Göç eden bireyler, yerleştikleri kentlerde çoğunlukla birtakım sorunlar ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Göç ile yaşanan sorunlar dönem ve zamana bağlı olarak meydana gelmektedir (Güler, 2014, s.71). Göç ile birlikte kentlerde işsizlik kaygıları, “düşük ücretli emek sermayesi” gibi problemler ortaya çıkmaktadır. Yerleşilen ülke veya bölgedeki halk buna karşılık kendi işlerinin elinden alınması gibi kaygılar içine girmekte ve toplumsal kaygı ile sosyal dışlanma ve “ötekileştirme”ye sebebiyet vermektedir. Göçün türü ne olursa olsun, göç sosyal dışlanmanın en önemli sebepleri arasında yer almaktadır. Sığınmacılara karşı kamuoyunun tutumu ve medyanın olumsuz değerlendirmesi toplumda bu sorunu daha da arttırmaktadır. Suriye’den göç eden kadınlar, Türk kültür, giyim ve yaşam koşullarına adapte olamadıkları için toplum tarafından dışlanma ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Ülkelerin gelişmişlik düzeyleri ne olursa olsun göç, sosyal dışlanma için bir risk faktörüdür.

Göçmenler, yerel halkın mevcut yaşam tarzını tehdit ettiği algısını yarattığı zaman “yabancı”, “istilacı” ve “işgalci” olarak kabul edilmektedirler. Sığınmacı ve mülteci kadınlar üzerinde yapılan araştırmalar, kadınların bulunduğu topluma adapte olabilmesi ve gündelik yaşam pratiklerinin değişimini ele alınmaktadır. Araştırmalara bakıldığında kadınların buldukları topluma uyum gösterdikleri, ayrımcılıkla daha fazla karşı karşıya geldikleri ve hizmet alma konusunda sınırlar ile karşılaşmaktadırlar (Küçükşen, 2017, s.2402). Türkiye’ye yaşanan 3,5 milyonluk göç dalgası zamanla işsizlik oranını artırmıştır. Emek gücü yüksek işlerde, eğlence sektörlerinde, fuhuş, ev hizmetçiliği gibi alanlarda çalışan kadınlar aslında Türkiye’de ki işsizliği artırmaktadırlar. Medyanın durumu kamuoyuna yanlış aktarması ile toplumda gelen sığınmacılara karşı güvensizlik durumu var iken medyanın bu tutumu ile toplumda yabancı düşmanlığını ortaya çıkmaktadır. Bu durum sonucunda yerel halk ile yabancı halk arasında çatışma ve bölünme meydana gelmektedir. Göç sonrasında çeşitli kentlere yerleşen Suriyeli kadınlar, şehir merkezinden uzak, ücra köşelerde ikamet ettiklerinden dolayı yerel halk ile ilişki kuramamaları, soyutlanmaları ile marjinal bir yaşam sürdürmektedirler (Güler, 2014, s.71). Sığınmacı kadınların aileleri olanların yaşadıkları

korkularından dolayı çalışmamaları veya çalıştıkları yerlerde işverenlerin tacizine uğramaları, tek başına göç edenlerin ise Türkiye’de bulunun insan tacirleri tarafından seks işçiliğine zorlanması ilerde kendilerinde ayrımcılık ve aşağılık psikolojisine itmektedir.

Türkiye muhafazakâr aile yapısına sahip bir ülkedir. Bu yapıyı sarsan gelişmelere karşı yerel halk tepki göstermekte ve protesto eylemleri sergilemektedir. Buna örnek gösterecek olursak; Suriye’den göçen sığınmacı kadınlar Türkiye’de bulunan Türk erkekleri ile yaşlı veya genç, evli ya da bekâr ayrımı gözetmeksizin ikinci ya da üçüncü eş olarak evlilik yapmaktadırlar. Bu olay daha çok Türkiye’nin güney doğu bölgelerinde meydana gelmekte ve yerel halkın tepkisi ile karşı karşıya kalınmaktadır. Türkiye’de güney doğu bölgesinde her üç ilden birinde Suriyeli gelin meselesi yüzünden boşanmalar meydana gelmektedir. Evlilik konusu, Suriyeliler için bir maddi çıkar sağlama aracına dönüşmüştür. Evlenmek isteyen erkekler, aracılar vasıtasıyla Suriyeli kadınlar ile evlenmekte, bunun karşılığında da başlık parası vermektedirler (Sayın, Usanmaz, Aslangiri, 2016, s.4.).

Resmi nikâha sahip olmayan Suriyeli gelinlerin hukuki statülerinin korunamaması, Suriyelilerin evlendirilmesi konusunun maddi bir çıkar sağlama aracına dönüşmesi, Suriyeli kadınların evliliği kurtuluş yolu olarak görmeleri ve bu evlilik sonucu doğan çocukların nüfusa kayıt ettirilememeleri sonucunda ortaya “vatansız çocuklar” çıkmakta ve bu da bir neslin kaybolmasına neden olmaktadır. Kadın ve çocuk istismarları, Suriyeli ailelerin çocuklarını eğitim yerine çalışmaya yönlendirmesi söz konusu olmakta ve çocuk işçiliğiyle birlikte Suriyeli kadınlar ve çocukları için tehdit ve tehlike ortamı ortaya çıkmaktadır. Bunun sonucunda göçün toplumsal şiddet ve ayrışmaların ortaya çıkmasında etkili olduğu görülmektedir. Bu kapsamda toplumsal entegrasyona ulaşmamak önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır (Sayın, Usanmaz, Aslangiri, 2016, s.4.).

4. Sosyal Dışlanma ve Suriyeli Kadınlar

Bu çalışmanın amacı Suriyeli kadınların göç nedeniyle sosyal dışlanmaya maruz kaldıkları ve bunun sonucunda da psikolojik olarak etkilendiklerini göstermektedir. Suriyeli sığınmacı kadınlar üzerinde sosyal dışlanmanın incelendiği bu çalışmada görüşme yapılan kadınların onlara yöneltilen so-

ruvara verdiği yanıtlar söz konusu kadınların sosyal dışlanmaya maruz kaldıklarını göstermektedir.

Nitekim görüşme yapılan Suriyeli kadınlar “Suriye’den Türkiye’ye göç etme sürecinden” bahsederken kadınların sığınaklarda yaşadıkları, kitle imha silahı atılması ile sınır bölgesine geldikleri, sınırda kadınların çocuklarıyla cami içinde, ağaç altında kalmak zorunda kaldıkları ve göç ederken sınırdaki insan tacirlerinin problem çıkardıkları, kadınların göç sürecinde eş ve dostlarını kaybettiklerini ifade etmişlerdir.

Sınırı geçerken paralarının çalınması, tacize uğramaları gibi problemlerle karşılaştıklarını söyleyen kadınlara “neden Türkiye’yi seçtikleri” sorulduğunda coğrafi olarak başka bir devlete geçebilme imkânlarının bulunmadığını ve ortak tarihi geçmişinden dolayı seçtiklerini ifade etmişlerdir.

Görüşme yapılan Suriyeli kadınlara “Türkiye’de en çok zorlandığınız şeyler nelerdi?” sorusu yöneltildiğinde, kadınların hijyen konusunda başlarda sorunlar yaşadıklarını, dil bilmedikleri için kendilerini ifade edemediklerini ve yerel halkın bazı kesimlerinin kendilerinden rahatsız olduğunu dile getirmişlerdir. Suriyeli kadınlara “Türk toplumunun sizlere tutumu bakış açısı nasıl? Bir dışlanma yaşadınız mı?” diye sorulduğunda, kadınların Türk toplumunun bazı kesimlerinin rencide etmek için kendilerine sorular sorduğunu, bazı kesimlerin ise rahatsız olmadığını, Suriyeli kadınlara karşı samimi olduklarını ifade etmişlerdir. Bazı kurumlarda kimlikleri olmadığı için hizmet alamadıklarını, barınma yerleri bulma konusunda kandırıldıklarını, kadınların bir kısmı dışlanma yaşamadıklarını bir kısmı ise böyle bir durumu hissettiklerini söylemişlerdir.

Söz konusu Suriyeli sığınmacı kadınlara “kültürel, sosyal ve toplumsal açıdan ne gibi zorluklar ile karşılaştıkları” sorulduğunda Türkmen asıllı kadınlar kültür benzerliğinden dolayı bir zorlukla karşılaşmadıklarını ifade etmişlerdir. Arap asıllı kadınlarsa kültürlerinin farklı olduğunu, Türkiye’deki kadınların daha özgür olduklarını, eğitim konusunda da ileride olduklarını ve burada adaptasyon ve dil sorunu yaşadıklarını söylemişlerdir. Öte yandan görüşme yapılan Suriyeli kadınlara “Türkiye’de kendinizi nasıl hissediyorsunuz” diye sorulduğunda kadınların kendilerini Türkiye’de güvende ve huzur içinde hissettikleri ancak kendi ülkelerini özlediklerini de ifade etmişlerdir.

Görüşme yapılan Suriyeli kadınlara “bir işte çalışıyor musunuz? İş yaşadığınızda ve ekonomik konularda ne gibi zorluklar ile karşılaşmaktasınız, ev kiralama gibi durumlarda ne gibi sorunlar ile karşılaştınız” gibi sorular sorulduğunda kadınların Türkiye’de çalışmadıkları, çoğunun eğitiminin ilk ve ortaokul düzeyinde olduğu, ev hanımı oldukları ve çalışmadıkları gibi cevaplar alınmıştır. Çalışmama sebeplerinin ya eş baskısı ya da emeklerinin karşılığının verilmemesi olduğunu ifade eden kadınlar çalışıp ailelerine katkıda bulunmak istediklerini söylemişlerdir. Bununla birlikte, ev kiralamada zorluk yaşamadıklarını; fakat bazı insanların fiyatları yüksekten verdiklerini ifade etmişlerdir.

Görüşülen Suriyeli kadınlara “yerel halkın size karşı tutumu sizi nasıl etkilemektedir? Psikolojik olarak nasıl etkilendiniz” diye sorulduğunda, söz konusu kadınlar, Türk halkının onları kabullendiğini; ancak bazı kesimlerin ayrımcılık yaptığını, dışlandıklarını hissettiklerini ve kendilerinden rahatsız olduklarını söyleyenlerin bulunduğunu bundan dolayı da kendilerini küçük, aşağılık bireyler gibi gördüklerini ifade etmişlerdir.

Görüşme yapılan Suriyeli kadınlara “sosyal haklar bakımından bir dışlanmaya maruz kaldığınızı düşünüyor musunuz?” diye sorulduğunda kadınların bir kısmı sosyal haklarını bilmediklerini, bir kısmı ise bir dışlanmaya maruz kalmadıklarını ve Türkiye Cumhuriyeti devletine şükran duyduklarını ifade etmişlerdir.

Görüşülen kadınların “psikolojik destek alıyor musunuz? Almıyorsanız almak ister miydiniz?” sorusu sorulduğunda kadınlar psikolojik destek almadıklarını ve almak istediklerini ifade etmişlerdir.

Görüşme yapılan Suriyeli kadınlara “ırkçılık gibi tutumla karşılaştınız mı? Karşılaştıysanız sizi nasıl etkilemiştir?” diye sorulduğunda, kadınların, birçoğu ırkçılık ile karşılaştıklarını ve bunun kendilerinde aşağılanmışlık, üzüntü, kendilerini alçak bir insanmış gibi görme şeklinde duygulara neden olduğunu ifade etmişlerdir.

Görüşme yapılan Suriyeli kadınlara “sığınmacı kadın olarak Türkiye’de ikinci eş olarak görüldükleri, para karşılığında evlendikleri ve Türk kadınlarının kocalarından boşanma sebepleri haline geldikleri belirtilerek bu konuda söylemek istedikleri” sorulduğunda, kadınların, böyle bir durumu kabul et-

medikleri bunun daha çok sınır illerde görüldüğünü kendilerinin ise savaş-
tan gelmiş ve yakınlarını kaybetmiş bireyler olarak evliliği özellikle de para
için evliliği düşünemeyeceklerini ifade etmişlerdir.

Görüşme yapılan Suriyeli kadınlara “Suriye’den umudunuz var mı?” sorusu
sorulduğunda, kadınların bir kısmı umutlarının var olduğunu ve geri dön-
mek istediklerini dile getirirken bir kısmı da umut olmadığını düzelse dahi
buradaki düzenlerini bozmak istemediklerini ifade etmişlerdir.

Son olarak görüşme yapılan Suriyeli kadınlara “son sözleri” sorulduğunda
kadınların bir kısmı memnun olduklarını dile getirmiş; bazıları ise burada
yurtsuz, devletsiz bir şekilde yaşadıklarını ve yerel halkın bir kesiminin ken-
dilerini sevmediğini ve bu durumun kendilerinde psikolojik olarak aşağılan-
mışlık, kaygı, ikinci sınıf insan gibi duygulara neden olduğunu ifade etmiş-
lerdir. Bununla birlikte, moral kaybı yaşadıklarını ve sinir krizleri geçirdiklerini
yani genel olarak huzursuz olduklarını ifadelerine eklemişlerdir.

5. Sonuç

Sonuç olarak Türkiye’de Suriyeli kadınlara karşı gündelik hayatta bir öteki-
leşirme olduğu görülmektedir. Yerel halkın belli kesiminin rahatsızlık duy-
duğu ortaya konulmuştur. Suriyeli sığınmacı kadınların Türkiye’ye gelirken
zorluklar yaşadıkları, Türk halkının belli bir kesiminin “çok rahatlar” gibi söz-
lerine karşılık aslında kadınların burada durmaktan çok memnun olmadık-
ları, ülkelerinin eski haline dönmesi halinde geri dönmek istedikleri ifade
edilmiştir. Türk halkının bazı kesimlerinin onları kabullendiği bazı kesimlerin
ise dışlayarak baktığı ve Suriyeli kadınların burada genel itibari ile bir dış-
lanma yaşadıkları bunun sonucunda da kendilerinde sinir bozukluğu, kaygı
bozukluğu, korku, kendilerini düşük statüde ve aşağılık insan gibi görme
ve umutsuzluk gibi etkiler olduğu gözlemlenmiştir. Suriyeli kadınların Türk
erkekleri için ikinci eş olma durumuna sıcak bakmadıkları, böyle bir şeyi
kabul etmeyecekleri de ortaya konulmuştur. Suriyeli kadınların yerel halk ile
entegrasyon sorunu yaşadıkları Türkiye’ye tam olarak adapte olamadıkları
görülmektedir. Bunun için Suriyeli kadınlara daha ılımlı yaklaşılması ve insan
olarak görülmesi gerektiği ifade edilmektedir.

KAYNAKÇA

1. ARSLAN, İ., BOZGEYİK, Y., & ALANCIOĞLU, E. (tarih yok). GÖÇÜN EKONOMİK VE TOPLUMSAL YANSIMALARI: GAZİANTEP'TEKİ SURİYELİ GÖÇMENLER ÖRNEĞİ. İLAHİYAT AKADEMİSİ DERGİSİ, 130-136.
2. ÇAKIR, Ö. (2002). SOSYAL DIŞLANMA. DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ, 83-84.
3. ÇÖMEZ POLAT, F., & KAYA, E. (2017). BİR ÖTEKİLEŞTİRME PRATIĞI; TÜRKİYE'DE YAŞAYAN SURİYELİLERE YÖNELİK TUTUMLAR. MERSİN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ E-DERGİ, 38-39.
4. Güler, M. A. (2014). SOSYAL DIŞLANMA BAĞLAMINDA YENİ TOPLUMSAL HAREKETLER: YUNANİSTAN, ARAP BAHARI, İSPANYA VE AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ ÖRNEKLERİ. ANKARA: GAZİ ÜNİVERSİTESİ.
5. İdareci, T. G. (2018, Kasım 22). *Geçici Koruma. T.C. İÇİŞLERİ BAKANLIĞI GÖÇ İDARESİ*: http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik adresinden alındı
6. Kadınlar, T. B. (2018, Mayıs 16). Tekirdağ Bölgesindeki Suriyeli Kadınların Sosyal Dışlanma Bağlamında Psikolojik Durumları. (E. KOCABAŞ, & S. ÖZDEMİR, Raporajı Yapanlar)
7. KÜÇÜKŞEN, K. (2017). Suriyeli Sığınmacı Kadınlarda Sosyal Dışlanma Algısı. İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ, 2399-2413.
8. SAYIN, Y., USANMAZ, A., & ASLANGİRİ, F. (2016). ULUSLARARASI GÖÇ OLGUSU VE YOL AÇTIĞI ETKİLER; SURİYE GÖÇÜ ÖRNEĞİ. *KMÜ SOSYAL VE EKONOMİK ARAŞTIRMALAR DERGİSİ*, 1-4.
9. Tunç, A. Ş. (2015). MÜLTECİ DAVRANIŞI ve TOPLUMSAL ETKİLERİ; TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİLERE İLİŞKİN BİR DEĞERLENDİRME. TESAM AKADEMİ DERGİSİ, 29-30.
10. TUZCU, A., & ILGAZ, A. (2015). GÖÇÜN KADIN RUH SAĞLIĞI ÜZERİNE ETKİLERİ. PSİKİYATRİDE GÜNCEL YAKLAŞIMLAR, 57-64.

TÜRK ANAYASA MAHKEMESİNİN SINIR DIŞI İŞLEMLERİNE İLİŞKİN İÇTİHADİ

Gamze OVACIK

Bilkent Üniversitesi

gamze.ovacik@bilkent.edu.tr

ÖZET

Yabancılarla ilgili verilen sınır dışı işlemlerinin sıklıkla Anayasa Mahkemesine bireysel başvurulara konu olduğu bilinmektedir. 676 sayılı Sayılı Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun yabancıların sınır dışı edilmesine ilişkin hükümlerinde bir takım değişiklikler yapılmıştır. Bunlardan bir tanesi de, terörizm ve kamu düzeni, kamu güvenliği ve kamu sağlığıyla bağlantılı sebeplerle verilen sınır dışı etme kararlarına yargısal itirazın, bu kararların uygulanmasını durdurmayacağı yönündeki değişikliktir. Bu değişiklikle beraber, Anayasa Mahkemesi sınır dışı işlemleriyle ilgili başvurularda tedbir uygulanmasına ilişkin içtihadında önemli değişiklikler olmuş, sonunda da Haziran 2018’de bu başvurularla ilgili pilot karar usulü başlatılmasına karar verilmiştir. Pilot karar usulü, yapısal bir sorundan kaynaklanan başvuruların tek tek incelenmesi yerine, idarenin uygulamasına ışık tutmak üzere ilkelerin ortaya konduğu tek bir kararın verilmesi; sorunun düzelmemesi halinde ise başvuruların toplu olarak karara bağlanmasını mümkün kılan bir yargılama usulüdür. Anayasa Mahkemesinin sınır dışı işlemleriyle ilgili pilot kararı henüz Resmi Gazetede yayımlanmamış olmakla beraber, Anayasa Mahkemesi tarafından bu usulün ilk kez uygulanması ve aynı konuda yapılan bine yakın bireysel başvurunun neredeyse tamamında tedbir talebinin kabul edilmiş olması, konunun önemini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sınır dışı, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru, tedbir kararı, pilot karar usulü.

Giriş

Sınır dışı işlemleri, bir yanda devletlerin ülke topraklarında hangi yabancıların bulunmasına izin vereceklerine dair egemenlik haklarıyla, diğer yanda bireylerin zorla gönderildikleri ülkelerde ihlal edilme riski bulunan insan haklarının çatışma içinde olduğu bir alandır. Bu noktada sınır dışı edilmesi söz konusu olan kişilerin çoğunlukla vatandaşı oldukları ülkelerin korumasından yararlanmalarının mümkün olmaması, insan hakları ihlallerine karşı kırılganlıklarını da artırmaktadır. Devletlerin sınır dışı işlemlerini gerçekleştirirken geri gönderme yasağı, yaşam hakkı ve işkence yasağı gibi temel insan hakları prensiplerine uygun davranması gerekmektedir. Türkiye'nin sınır dışı etme işlemleriyle ilgili pek de parlak olmayan insan hakları sicilini düzeltmesi adına son yıllarda ciddi adımlar atılmıştır. Bu doğrultuda, özellikle 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ("YUKK") sınır dışı işlemlerinin Türkiye'nin uluslararası hukuktan kaynaklanan insan hakları yükümlülüklerine uygun bir şekilde gerçekleştirilmesini temin etmeye yönelik olarak, yabancıların işkenceye maruz kalma tehlikesiyle karşılaşacakları ülkelere gönderilmemeleri veya sınır dışı kararlarına karşı yargı yoluna gidilebilmesi gibi çeşitli güvenceler içermektedir.

Bunların yanında, Anayasamızda 2010 yılında yapılan değişikliğe² paralel olarak, 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun³ ("6216 sayılı Kanun") hükümleri çerçevesinde 2012 yılından itibaren uygulanmaya başlanan Anayasa Mahkemesine ("AYM") bireysel başvuru yolunun da sınır dışı etme işlemlerine konu olan yabancılar tarafından yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir. Anayasa ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin ("AİHS") ortak koruma alanını oluşturan hakların ihlallerinin giderilmesine yönelik bir iç hukuk yolu olan bireysel başvuru kapsamında başvurucuların AYM'nden tedbir kararı verilmesini talep etmeleri mümkündür. Kişiler bir kez sınır dışı edildikten sonra oluşacak hak ihlallerinin telafisi mümkün olmayan zararlara yol açabilmesi olasılığından dolayı, sınır dışı işlemlerine ilişkin bireysel başvurularda, iddia edilen insan hakları ihlali riskinin bertaraf edilebilmesi için AYM'nin tedbir kararları hayati öneme sahiptir.

1 1 Nisan 2013 tarihli ve 28615 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

2 Söz konusu Anayasa değişikliği 13.5.2011 tarihli ve 27580 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

3 3.4.2011 tarihli ve 27894 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

AYM'nin bireysel başvuru incelemelerinde, resen veya talep üzerine, tedbir kararı verebilme yetkisi 6216 sayılı Kanun madde 49/5 ve Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü⁴ madde 73'te öngörülmüştür. Bireysel başvuru süreci sonuçlanana kadar başvurucuyu kamu gücü işleminin olumsuz etkilerine karşı koruma (Hamdemir 2015, 339; Özbey 2013, 300) amacı taşıyan tedbir kurumu, aynı zamanda anayasa şikayetinin hukuka uygunluk karinesi sebebiyle otomatik askıya alıcı etkisinin olmamasından kaynaklanan zorunlu bir sonuç olarak nitelendirilmektedir. (Göztepe 1998, 88; Şirin 2013, 600) Ayrıca bireysel başvuru yolu, başvurucu açısından subjektif bir koruma sağlasa da, genel olarak insan haklarının korunmasında ve mahkemenin kararlarının işlevselliğinin sağlanmasında kamu yararı bulunduğundan, temelde mahkemenin gelecekte vereceği karar güvence altına alan tedbir kararlarının objektif bir amacı olduğu da kabul edilmelidir (Göztepe 1998, 88, 90; Şirin 2013, 620). AYM'ne bireysel başvuru prosedürü, Anayasa'da güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerden, AIHS kapsamındakilerin korunmasına yönelik bir yargı yolu olduğundan, AYM uygulamalarının büyük ölçüde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ("AIHM") içtihadına paralel geliştiği görülmektedir.

I. Yöntem

Bu tebliğde AYM'nin sınır dışı işlemleriyle ilgili olarak verdiği tedbir kararlarının analiz edilmesi suretiyle, mevzuat değişikliklerinin Mahkeme içtihadının seyrine nasıl yansıdığı tespit edilecektir. Bu amaçla incelenen AYM kararlarının bir kısmına, AYM'nin internet sitesinde yer alan bireysel başvuru kararları bilgi bankası üzerinden erişilmiştir. Ancak, bilgi bankasının tasarımında Şubat 2018'de yapılan değişiklikten sonra⁵ tedbir kararları artık bilgi bankasında görüntülenememektedir. Dolayısıyla, tedbir kararlarının bir kısmı da göç ve iltica hukuku alanında çalışan avukatların yardımıyla temin edilmiştir. Bu bağlamda tebliğdeki analizlere esas olan AYM'nin göç ve iltica alanını ilgilendiren bireysel başvuru kararlarına ilişkin karar tiplerine göre sayısal bilgiler aşağıdaki çizelgede yer almaktadır:

4 12 Temmuz 2012 tarihli ve 28351 sayılı Resmî Gazetede yayımlanmıştır.

5 İlgili basın duyurusu için bakınız: <http://www.anayasa.gov.tr/icsayfalar/duyurular/detay/70.html>

Çizelge 1: Aym'nin Sınır Dışıyla İlgili Tedbir Kararları

Karar Tipi	Karar Sayısı
Tedbir talebinin kabulü	58
Sınır dışı işleminin geçici olarak durdurulması	39
Tedbirin uzatılması	5
Tedbir talebinin reddi	36
Tedbirin sonlandırılması	8
Tedbir talebinin değerlendirilmesine yer olmadığı (başvuru süresinin aşılması sebebiyle)	1
Karar vermeye yer olmadığı (başvurucu hakkında sınır dışı kararı bulunmaması sebebiyle)	2
TOPLAM	149

II. Bulgular

1. Türk hukukunda sınır dışı kararlarına itiraz ve ilgili AİHM içtihadı

Türk hukukuna göre, YUKK madde 54'te sayılan sınır dışı etme sebepleri kapsamına giren ve madde 55 çerçevesinde sınır dışı etme kararı alınmayacak kişilerden olmayan yabancılar hakkında sınır dışı kararı alınmaktadır. Sınır dışı kararlarına itiraz yolu ise YUKK madde 53 (3) hükmünde düzenlenmektedir. Buna göre sınır dışı kararlarına karşı 15 gün içinde idare mahkemesine başvurulabilir ve mahkemenin bu konuda verdiği karar kesindir. 2015-2016 yıllarında IŞİD/DAEŞ olarak anılan terör örgütünün Avrupa'da ve Türkiye'de eylemlerinin yoğunlaşması ve İstanbul, Ankara ve Türkiye'nin başka yerlerinde çeşitli terör saldırılarının gerçekleşmesi sonucunda, Türkiye'nin içinde bulunduğu bu özel koşulların etkisiyle 2016 yılında 676M sayılı Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname⁶ ("676 sayılı KHK") kabul edilmiştir. Buna göre, YUKK'nun sınır dışına ilişkin hükümlerinde ve özellikle itiraz mekanizmasında bir takım değişiklikler yapılmıştır. Öncelikle, 54. Madde çerçevesinde sınır dışı etme kararı alınacaklara "uluslar-

6 29 Ekim 2016 tarihli ve 29872 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

arası kurum ve kuruluşlar tarafından tanımlanan terör örgütleriyle ilişkili olduğu değerlendirilenler” eklenmiştir. Ayrıca, 676 sayılı KHK’den önceki haliyle uluslararası koruma başvurusu veya statüsü sahibi kişiler hakkında, sadece ülke güvenliği için tehlike oluşturduklarına dair ciddi emareler bulunduğu veya kamu düzeni açısından tehlike oluşturan bir suçtan kesin hüküm giymeleri durumunda sınır dışı etme kararı alınabilmesi mümkündür. Ancak, 676 sayılı KHK ile terör veya çıkar amaçlı suç örgütü yöneticisi, üyesi veya destekleyicisi olanlar; kamu düzeni, kamu güvenliği ve kamu sağlığı açısından tehdit oluşturanlar; ve uluslararası kurum ve kuruluşlar tarafından tanımlanan terör örgütleriyle ilişkili olduğu değerlendirilenler bakımından, uluslararası koruma işlemlerinin her aşamasında sınır dışı etme kararı alınabilmesi söz konusu olmuştur. Dolayısıyla, 676 sayılı KHK ile sınır dışı edilebilecek yabancıların kapsamı, güvenlik endişeleriyle örtüşen bir şekilde genişletilmiştir.

Bunun yanı sıra, 676 sayılı KHK ile getirilen değişiklikten önce, itiraz süresi içinde veya yargı yoluna başvurulması hâlinde yargılama sonuçlanıncaya kadar hakkında sınır dışı etme kararı alınmış olan yabancıların sınır dışı edilmeyeceği düzenlenmişti. Başka bir ifadeyle, sınır dışına itirazın otomatik durdurucu etkiye sahip olması söz konusuydu. 676 sayılı KHK bu hükme bir istisna getirerek, terör veya çıkar amaçlı suç örgütü yöneticisi, üyesi veya destekleyicisi olanlar; kamu düzeni, kamu güvenliği ve kamu sağlığı açısından tehdit oluşturanlar; ve uluslararası kurum ve kuruluşlar tarafından tanımlanan terör örgütleriyle ilişkili olduğu değerlendirilenler bakımından, itirazın otomatik durdurucu etkisini ortadan kaldırmıştır. Dolayısıyla, bu kişilerin, sınır dışı kararına itiraz süresi dolmadan veya itirazları sonuçlanmadan sınır dışı edilebilmeleri mümkün hale gelmiştir.

Gerek YUKK’nun hazırlanma sebeplerinden bir tanesi de, AIHM’nin Türkiye aleyhine verdiği (Jabari/Türkiye 2000), (Mamatkulov ve Askarov/Türkiye 2005), (Abdolkhani ve Karimnia/Türkiye 2009) gibi kararlara, yenilerinin eklenmesini engellemek ve sınır dışı ile ilticaya ilişkin süreçlerin Türkiye’nin uluslararası insan hakları yükümlülükleriyle uyum içinde yürümesini sağlamaktır. Dolayısıyla AIHM’nin sınır dışı işlemlerine ilişkin içtihadının, YUKK’nun uygulanması bakımından da göz önünde bulundurulması gerekmektedir. AIHM, sınır dışıyla ilgili kilit kararlarından biri olan

(Saadi/İtalya 2008) kararında, AİHS'nin işkence yasağı başlıklı 3. Maddesi tarafından konulan yasağın mutlak olduğunu, yabancı bulunduğu ülkenin güvenliği açısından tehlike arz etse dahi, 3. maddeye aykırı muamele riski varsa sınır dışı edilemeyeceğini söylemiştir. AİHM'nin bu konudaki yerleşik içtihadına yön veren diğer kararlardan olan (Conka/Belçika 2002) ve (Gebremedhin/Fransa 2007) ise, sınır dışısını, AİHS kapsamındaki hakların ihlaline karşı etkili başvuru hakkı sağlayan 13. madde bakımından ele almıştır. Buna göre, sınır dışı işlemlerinde, itiraz yolunun otomatik askıya alma etkisi olmasını gerektiği, yani planlanan sınır dışı işlemi itiraz süreci sonuçlanıncaya dek bekletilmesi gerektiği açıklanmıştır.

2. AYM'nin sınır dışı işlemlerine ilişkin tedbir kararlarına 676 sayılı KHK'nin etkisi

Yukarıda da değinildiği üzere, AYM İçtüzüğü madde 73'e göre AYM, başvurucunun yaşamına ya da maddi veya manevi bütünlüğüne yönelik ciddi bir tehlike bulunduğu anlaşıldığında hâlinde gerekli tedbirlere karar verilebilir. Sınır dışı işlemleri bakımından AYM'nin tedbir kurumunu uygulaması ise 676 sayılı KHK öncesinde ve sonrasında değişiklik göstermektedir.

676 sayılı KHK'nin kabul edilmesinden önceki dönemde, ancak idare mahkemesi nezdindeki itiraz yolu tüketildikten sonra AYM'nin tedbir kararı vermesi söz konusu olabiliyordu. AYM'nin o dönemde yapılan tedbir talepli başvurularda, eğer idare mahkemesi itiraz üzerine henüz karar vermediyse, YUKK madde 53 (3) gereği bu süreç sonuçlanana kadar sınır dışı işleminin uygulanması mümkün olmadığından, kişi bakımından ciddi bir tehlike bulunmadığına hükmederek tedbir talebini reddetmekteydi. Örneğin, (K.S. Başvurusu 2015) tedbire ilişkin ara kararında AYM, "sınır dışı kararının iptali için dava açıldığı, yasa gereği sınır dışı işleminin yapılması için bu davanın sonuçlanması gerektiği, dolayısıyla henüz ortada uygulanmak üzere olan bir sınır dışı kararı olmadığı ve derhal tedbir kararı verilmesini gerektiren ciddi bir tehlike bulunmadığı anlaşıldığından tedbir talebinin reddine karar verilmesi" gerektiğini belirtmiştir ve benzer başvurularda da tipik olarak aynı yönde hüküm kurmuştur.

Buna karşın, 676 sayılı KHK'nin kabul edilmesinden sonra, hakkında sınır dışı kararı alınması, YUKK'nun 54 (1) maddesi (b), (d) ve (k) bentlerinde yer alan sebeplere dayanan yabancılar bakımından, sınır dışı etme kararına

itirazın otomatik askıya alıcı etkisi ortadan kalkmıştır. Buna uygun olarak, 676 sayılı KHK'nin kabul edilmesinden birkaç gün sonra yapılan (Y.T. Başvurusu 2016) üzerine, yeni durumu "676 sayılı KHK ile yapılan değişiklik sonrasında [...] kendiliğinden durdurma mekanizması kaldırılmıştır. Yeni durumda anılan kapsamda sınır dışı edilmesine karar verilen yabancıların idare mahkemesinde iptal davası açmaları bu kararların icrasını etkilemeyecektir." şeklinde açıklamıştır; ve "[başvurucunun] kişisel durumuyla ilgili iddialarını ayrıntılı olarak dile getirdiği, idare mahkemesinde açtığı iptal davasının hâlen derdest olduğu, dolayısıyla bu aşamada sınır dışı işleminin gerçekleştirilmesi hâlinde telafisi imkânsız sonuçların ortaya çıkabileceği" gerekçeleriyle tedbir talebini kabul ederek sınır dışı işleminin durdurulmasına hükmetmiştir. Aynı sebeple, 676 sayılı KHK ile YUKK'nun sınır dışı işlemleriyle ilgili maddelerine yapılan değişiklikler sonrasında, AYM'nin tedbire ilişkin kararlarında, öncekinden farklı bir yol izleyerek, sınır dışı işlemine ilişkin tedbir talebinde bulunulması üzerine derhal, aynı gün veya başvuruyu

takip eden birkaç gün içinde "sınır dışı işleminin geçici olarak durdurulması" yönünde hüküm kurmak yoluna gittiği görülmektedir. Bu kararlarda (2016-34546 2016; 2016-24976 2016; 2017- 5993 2017), AYM standart olarak "başvurucunun yaşamına ya da maddi veya manevi bütünlüğüne yönelik ciddi bir tehlike bulunup bulunmadığının değerlendirilebilmesi için bilgi ve belgelere ihtiyaç duyulmakta" olduğunu ve "araştırma sürecinde sınır dışı işleminin gerçekleştirilmesi telafisi imkansız sonuçlara neden [olabileceğini], bu nedenle ilgili bilgi ve belgeler toplandıktan sonra yeniden değerlendirmek üzere sınır dışı işleminin geçici olarak durdurulmasına" karar verildiğine hükmetmiştir. Burada dikkat çekici olan, AYM İçtüzüğü uyarınca tedbir kararının, başvurucunun yaşamına ya da maddi veya manevi bütünlüğüne yönelik ciddi bir tehlike bulunduğu anlaşılması hâlinde verilebileceği düzenlenmişken, AYM'nin bahse konu kararlarında bu tehlikenin var olup olmadığı değerlendirilememişken dahi tedbir kararı vererek sınır dışı işlemlerini durdurmasıdır. Bunun, 676 sayılı KHK ile YUKK'nda yapılan değişikliklerin sebep olabileceği insan hakları ihlallerinin önüne geçebilmek amacını taşıyan bir strateji olarak, AYM içtihadının şekillendiği görülmektedir.

Bu konuyla ilgili son gelişme, bireysel başvuru yolunun uygulanmaya başlandığı 2012 yılından beri ilk kez AYM tarafından pilot karar usulü başlatılması olmuştur. Pilot karar usulü, AİHM tarafından da uygulanan ve AYM İçtüzüğü madde 75'te detayları düzenlenen bir usuldür. Buna göre, AYM eğer bir bireysel başvuru yapısal bir sorundan kaynaklanıyorsa ve bu sorun başka başvurulara da yol açıyorsa veya açacaksa pilot karar usulü başlatabilecektir. Yapılacak değerlendirme üzerine verilecek olan pilot kararda, tespit edilen yapısal sorun ve bunun çözümü için alınması gereken tedbirler belirtilir ve söz konusu pilot karar Resmi Gazetede yayımlanır. AYM benzer başvuruların incelenmesini ertelemeye karar verebilir ve benzer nitelikteki başvuruların idari mercilerce, pilot kararda ortaya konan ilkelere çerçevesinde çözümlenir. Bireysel başvuruya konu olan sorunlar pilot karara uygun şekilde çözümlenmediği takdirde, AYM incelenmesi ertelenen başvuruları topluca görerek karara bağlayabilir. Görüldüğü üzere, idari uygulamalardan veya mevzuattan kaynaklanan sebepler sonucunda yapısal olarak Anayasa ve AİHS kapsamında insan hakları ihlallerinin ortaya çıktığı durumlarda, pilot karar usulü AYM'ne, hepsi aynı sebebe dayanan başvuruları tek tek incelemek yerine, bu yapısal sebebin ortadan kaldırılmasına yönelik bir değerlendirme yapma imkanı sağlamaktadır. Bu doğrultuda, AYM, (Y.T. Başvurusu 2018) kapsamında, 676 sayılı KHK ile YUKK'nda yapılan değişikliklere ve yargısal itirazın otomatik askıya alıcı etkisinin, belli sebeplerle alınmış sınır dışı kararları bakımından kaldırılması sebebiyle yapılan bireysel başvurulara atıfta bulunarak "Anılan değişikliğin ardından belirtilen gerekçelerle Anayasa Mahkemesine tedbir talepli 866 bireysel başvuru yapılmış olup bunların 784'ünde tedbir talebi kabul edilmiştir. Söz konusu başvuruların yapısal bir sorundan kaynaklanıp kaynaklanmadığının tespiti ve gerekirse çözüm önerilerinin belirlenebilmesi amacıyla İçtüzüğün 75. maddesinin (2) numaralı fıkrası uyarınca pilot karar usulünün resen başlatılmasına" karar vermiştir. Belirtmek gerekir ki, AYM'nin, 676 sayılı KHK sonrasında, belli sebeplerle alınmış sınır dışı kararlarına idare mahkemesi nezdinde itiraz süreci sonlanmamış olsa dahi, bu itiraz yolunun otomatik askıya alıcı etkisinin ortadan kaldırılmış olması sebebiyle, verdiği ilk tedbir kararı da aynı bireysel başvuru dosyasında verilmiştir (Y.T. Başvurusu 2016). AYM'nin Haziran 2018'de başlattığı pilot karar usulü neticesinde vereceği pilot karar henüz Resmi Gazetede yayımlanmamıştır.

III. Sonuç ve Tartışma

676 sayılı KHK ile YUKK'ndaki sınır dışı işlemleriyle ilgili hükümlere getirdiği değişiklikler sonrasında, AYM'ne yapılan tedbir talepli bireysel başvuruların sayısının 1,5 sene gibi kısa bir süre içerisinde bine yaklaştığı ve bunların tamamına yakınında tedbir talebinin kabul edildiği görülmektedir. Doğrudan mevzuattan kaynaklanan bir durum olması sebebiyle, yapısal sorunlara özgü pilot karar usulünün bu durumla başa çıkmak açısından iyi bir araç olduğu görülmektedir. AYM'nin vereceği pilot karar halen beklenmekteyken, benzer durumlarda verdiği pek çok karar incelendiğinde, inceleme sonucunun ne olacağı aşağı yukarı tahmin edilebilmektedir. Pilot karardan sonra ise, YUKK'nun sınır dışı etme kararıyla ilgili hükümlerinde, pilot karar ışığında tekrar bir değişiklik yapılması en isabetli yöntem olarak ortaya çıkmaktadır. Bunun olmaması halinde ise, sınır dışına itiraz başvurularında, idare mahkemeleri tarafından, otomatik askıya alıcı etki söz konusuymuşçasına, derhal yürütmenin durdurulması kararı verilmesi, bir çözüm olarak akla gelebilir. Benzer şekilde, idare tarafından sınır dışına itiraz süresinin veya itirazın sonucunun beklenmeden sınır dışı işlemlerinin yapılmayacağı yönünde uygulama geliştirilmesiyle de sorunun aşılabilirse de, mevzuatta yer almayan bu gibi yolların AİHM'nin etkili başvuru hakkının sağlanması eşiğinin altında kalacağı unutulmamalıdır.

KAYNAKÇA

1. 2016-24976. 2016. Anayasa Mahkemesi.
2. 2016-34546. 2016. Anayasa Mahkemesi.
3. 2017-5993. 2017. Anayasa Mahkemesi.
4. Abdolkhani ve Karimnia/Türkiye. 2009. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Conka/Belçika. 2002. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi.
5. Gebremedhin/Fransa. 2007. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi.
6. Göztepe, Ece. 1998. Anayasa Şikayeti. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi. Hamdemir, Berkan. 2015. Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru. Ankara: Seçkin Yayıncılık. Jabari/Türkiye. 2000. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi.
7. K.S. Başvurusu. 2015. Anayasa Mahkemesi.
8. Mamatkulov ve Askarov/Türkiye. 2005. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi.
9. Özbey, Özcan. 2013. Türk Hukukunda Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Hakkı. Ankara: Adalet Yayınevi.
10. Saadi/İtalya. 2008. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi.
11. Şirin, Tolga. 2013. Türkiye'de Anayasa Şikayeti (Bireysel Başvuru). İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
12. Y.T. Başvurusu. 2016. Anayasa Mahkemesi.
13. — — —. Y.T. Başvurusu. 2018. Anayasa Mahkemesi.

KARTEPE SUMMIT

KARTEPE SUMMIT

KADIN VE ÇOCUK

ARAP BAHARININ SAVAŞ ÇOCUKLARI: TÜRKİYE'DEKİ SURIYELİ ÇOCUKLARIN SOSYAL UYUMLARININ İNCELENMESİ¹

Doç. Dr. Ayşe Dilek ÖĞRETİR

Gazi Üniversitesi

dilekogretir@gmail.com

Gökhan ŞENGÜN

Gazi Üniversitesi

gkhansengun@gmail.com

Doç. Dr. Sezai ÖZÇELİK

Çankırı Karatekin Üniversitesi

sezaiozcelik@gmail.com

ÖZET

Suriye’de yaşanan savaş sonrası Türkiye’ye zorunlu bir göç dalgası meydana gelmiş olup halen de bu göç dalgası devam etmektedir. Suriye’de yaşanan insanlık dışı olaylara tüm dünyanın sessiz kalmasına ve görmezden gelmesine rağmen Türkiye bu insanlara kapısını açmış olup halen de açmaya devam etmektedir. Buna karşılık Suriye’deki rejim insan haklarını çiğnemeye ve halkına zulüm yapmaya devam etmektedir. Günümüzde milyonlarca çocuk savaşların, terör saldırılarının doğrudan veya dolaylı olarak masum kurbanları durumuna düşmektedirler. Bu şiddet eylemlerinin sonrasında meydana gelen göçün çocuklar üzerinde yarattığı travmatik etkiler; çocukları psikolojik, sosyolojik, fizyolojik gibi pek çok açıdan etkilemektedir. Çocukların travmatik olaylara karşı gösterdikleri tepkiler genel olarak benzerlik gösterse de farklılıklar da gözlenebilmektedir. Birey, gerçek bir tehditle karşılaştığını algıladığı anda, travmanın etkileri fiziksel, duygusal, zihinsel, fiziksel ve davranışsal boyutta da olabilmektedir. Travmatik olay yaşayan hemen hemen herkes “stres tepkileri” gösterebilmekte ve sosyal uyum sorunları yaşayabilmektedir. Bu çalışmada, Suriyeli ailelerin göçünün yoğun olduğu Ankara ili Altındağ ilçesindeki geçici eğitim merkezlerine devam eden Suriyeli çocuklar örneklem grubunu oluşturmaktadır. Araş-

1 Bu bildiri, Tolga Sakman v.d., (2018). Yeni Güvenlik Ekosistemi ve Çok Taraflı Bedeli adlı editör kitapta yayınlanan aynı başlıklı bölümünde kullanılan paradigmanın devamı ve ilerisi niteliğinde, ilgili konu çerçevesinde yeni ve dikkate değer görüş ve veriler ortaya konulmuş ve tartışılmıştır.

tırmada, Suriyeli çocukların demografik özellikleri ve savaş sonrası sosyal uyumlarının ölçülmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla, Suriyeli çocuklara Kişisel Bilgi Formu ve Sosyal Uyum Kendini Değerlendirme Ölçeği (SUKDÖ) uygulanmıştır. Suriye'den göç eden çocuklar, kendilerini olumsuz yönde etkileyen bir veya birden çok olayı gördülerse veya böyle bir olaya tanık oldularsa, bu esnada da aşırı derecede korku, çaresizlik ve dehşet hissetmişlerse, bu durum onlarda travmatik bir yaşantıya neden olabilmektedir. Ölçekler, Türkçeden Arapçaya çeviri yapıldıktan sonra Suriyeli çocuklar tarafından doldurulmuştur. Öncelikle çocukların savaş yaşantılarının ardından gösterebilecekleri tepkiler çocukların sosyal hayata uyumları çerçevesinde değerlendirilerek Suriyeli çocukların sosyal uyumlarına çözüm bulmak için gerekli kurumlarla işbirliği olanakları araştırılmıştır. Ölçeğin güvenirlik (Cronbach-alfa) katsayısı .746 olarak bulunmuştur. Ölçeğin güvenirliğine ilişkin elde edilen bu değerler, aracın homojen bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Araştırma, Suriyeli öğrencilerin sosyal kabul açısından ölçekte belirtilen ortalama puanın üstünde olduğunu ve bu durum Suriyeli öğrencilerin sosyal kabul açısından buldukları topluma uyum sağladıklarını göstermektedir. Suriyeli Çocukların Sosyal Kabul Kendini Değerlendirme Düzeyi ile cinsiyet arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmadığı fakat erkeklerin kızlara göre daha fazla sosyal uyum puanına sahip olduğu görülmektedir. Bu durumun kültürel farklılıktan kaynaklandığı düşünülmektedir. Kardeş sayısı iki olan Suriyeli öğrencilerin sosyal kabul kendini değerlendirme düzeyleri tek çocuk olan ve kardeş sayısı ikiden fazla olan çocuklara göre daha yüksek bulunmuştur. Suriyeli Çocukların Sosyal Kabul Kendini Değerlendirme Düzeyi ile anne öğrenim düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık görüldüğü, bu farklılığın özellikle okur-yazar olmayanla yüksekokul veya fakülte mezunu arasında ve lise mezunu ile yüksekokul veya fakülte mezunu arasında olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Sosyal Kabul Kendini Değerlendirme Düzeyi ile baba öğrenim düzeyi arasında da istatistiksel olarak anlamlı farklılık görüldüğü, bu farklılığın özellikle okur-yazar veya ilkökul mezunu ile ortaokul mezunu arasında, ortaokul mezunu ile lise mezunu arasında olduğu görülmektedir. Suriyeli Çocukların Sosyal Kabul Kendini Değerlendirme Düzeyi ile aile ortalama gelir düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık görüldüğü, bu farklılığın özellikle 0-600TL ile 1501-3500TL arasında ve 601-1500TL ile 1501-3500TL arasında olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışma durumu

açısından incelendiğinde, babası çalışmayan Suriyeli öğrencilerin, babası çalışan Suriyeli öğrencilere göre sosyal kabul konusunda zorluk yaşadıkları görülmektedir. Benzer şekilde, annesi çalışmayan Suriyeli öğrencilerin, annesi çalışan Suriyeli öğrencilere göre sosyal kabul konusunda zorluk yaşadıkları görülmektedir. Aile yaklaşımı açısından bakıldığında; ailesi ilgili ve sorunlarını ciddiye alan Suriyeli öğrencilerin sosyal kabul kendini değerlendirme puanları diğerlerine göre daha yüksek çıkmıştır. Ailede şiddet yaşayan Suriyeli öğrencilerin, ailede şiddet yaşamayan Suriyeli öğrencilere göre sosyal kabul konusunda zorluk yaşadıkları sonucuna varılmıştır. Aynı şekilde şiddetin sıklık derecesinin de sosyal kabul düzeyi üzerinde etkili olduğu görülmüştür. Sorun paylaşma açısından incelendiğinde; babasıyla sorunlarını paylaşan Suriyeli öğrencilerin sosyal kabul kendini değerlendirme düzeylerinin, hiç kimse ile sorunlarını paylaşmayan Suriyeli öğrencilerin sosyal kabul kendini düzeylerine göre yüksek bulunmuştur. Suriyeli çocukların anlaşamadıkları kişilere göre sosyal kabul kendini değerlendirme düzeyleri arasında da anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar kelimeler: Savaş, Sosyal Uyum Kendini Değerlendirme Ölçeği, Suriye, Türkiye, Çocuklar

1. GİRİŞ

Günümüz dünyasında milyonlarca çocuk, doğrudan ya da dolaylı olarak, savaş ve terör olaylarının kurbanı haline gelmektedir. Devletler arasında yaşanan siyasi sorunlar, iç savaşlar ve terör, ölümlere, yaralanmalara veya sakat kalmalara neden olabilmektedir. 2011 yılının Mart ayında, iç karışıklıkların başladığı tarihten bu yana, artan sayıda Suriye vatandaşı Türkiye'ye sığınmacı olarak gelmektedir. Suriye'de yaşanan insanlık dışı olaylar sonucunda, birçok çocuk ebeveynlerini, kardeşlerini, akrabalarını, arkadaşlarını kaybetmekte; fiziksel, duygusal veya cinsel istismara uğramakta; okulundan ve diğer sosyal destek yapılarından yoksun kalmaktadır. Bu süreçte en çok sivililer zarar görmekte, yaşadıkları baskı ve zulümden kaçmak için ülkelerini terk etmek zorunda kalmaktadırlar.² Savaşlar nedeniyle yiyecek, su, elektrik, yakıt veya tıbbi malzeme gibi temel gereksinimlere ulaşamayan milyonlarca aile açlık, hastalık ve yoksulluk içerisinde yaşam mücadelesi vermektedir. Bu sivililerin çoğunluğunu da kadınlar ve çocuklar oluşturmaktadır. Sözü edilen bu zorlayıcı koşulların ya da çeşitli siyasi politikaların bas-

2 Akkaya, A. (2002). "Mülteci Kadınlar ve Sığınmacı Kadınlar. Toplum ve Hukuk Dergisi, 2 (4), s.75-83.

kısı, insan haklarının çiğnenmesi, halka zulüm yapılması, aileleri evlerinden ve yurtlarından kopararak sığınma kampları gibi hiç tanımadıkları yerlerde, belirsizlik içerisinde yaşayan kimliksiz ve belgesiz yabancılar haline gelmeye zorlanmaktadır. Tüm bu nedenler sığınmacıların Türkiye'ye geliş nedenleri arasında yer almaktadır.³ İç karışıklıkların başlamasından bu yana, Suriye ile güçlü bağları olan Türkiye, Suriye vatandaşları için “açık kapı” politikası izlemeye devam etmektedir. Türkiye, gerek sınırları içerisindeki geçici barınma merkezlerinde ve çeşitli illerde, gerekse Suriye sınırları içerisindeki geçici barınma merkezlerinde ve çeşitli yerleşim yerlerinde bu durumdan etkilenen Suriye vatandaşlarına insani yardım sağlamada en cömert davranan ülke olmaya devam etmektedir.⁴

UNICEF, Suriye ile ilgili “kayıp nesil” raporunda, Suriye’de yaşayan 4 milyon insanın savaştan etkilendiğini, bunların 3 milyondan fazlasının komşu ülkelere göç etmek zorunda kaldığı görülmektedir.⁵ Seydi’nin Suriyeli Sığınmacıların Eğitim Sorununun Çözümüne Yönelik İzlediği Politikalar adlı araştırmasında; Türkiye’nin 2013’ten itibaren kamp dışındaki eğitim sorunlarını çözmek için çaba sarf ettiği, oluşan olağanüstü koşullarla ilgili olarak kamuoyunun aydınlatılmasında yetersiz kaldığı bunun da toplumda endişeye neden olduğu sonucuna varılmıştır.⁶

Suriye’de süren iç savaş ve sonucunda yaşanan travma milyonlarca Suriyeli vatandaşı başka ülkelere çoğunlukla da Türkiye’ye göç etmek zorunda bırakmıştır. Türkiye halen Suriyeli mültecilere ve diğer mültecilere açık kapı politikası uygulamakta ve onlara geçici koruma statüsü tanımaktadır. Türkiye bu süreçte kendine sığınanları en iyi şekilde misafir etmek için her türlü fedakarlığı da yapmaktadır. Bu durum da Türkiye’ye sığınan mülteci sayısında sürekli artışa neden olmaktadır.⁷ Suriyeli mültecilerle ilgili en

- 3 Buz, S. (2008a). Türkiye’deki Sığınmacıların Sosyal Profili”, Polis Bilimleri Dergisi, 10(4), s.3, Buz, S. (2008b). Türkiye Sığınma Sisteminin Sosyal Boyutu. 05 Ekim 2013, <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2008-77-434>. Erişim: 10.09.2017.
- 4 AFAD (2013).Türkiye’deki Suriyeli mülteciler.https://www.afad.gov.tr/upload/Node/2376/files/60-2013123015491-syrian-refugees-in-turkey-2013_baski_30_12_2013_tr.pdf Erişim: 10.09.2017.
- 5 Erdem, C. “Sınıfında Mülteci Öğrenci Bulunan Sınıf Öğretmenlerinin Yaşadıkları Öğretimsel Sorunlar ve Çözüme Dair Önerileri”, Medeniyet Eğitim Araştırmaları Dergisi, cilt 1, sayı 1, 2017, ss. 26-42. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/319194>
- 6 Seydi, A.R. (2014). “Türkiye’nin Suriyeli Sığınmacıların Eğitim Sorununun Çözümüne Yönelik İzlediği Politikalar”, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Nisan 2014, Sayı: 31, ss.267-305. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/117753>
- 7 Erden G, Kılıç E.Z, Uslu R, Kerimoğlu E.(1997) Çocuklar İçin Travma Sonrası Stres Tepki Ölçeği. Türkçe

önemli hususlardan birini de eğitim oluşturmaktadır. Zira Türkiye'ye göç 2,5 milyondan fazla Suriyeli mültecinin yarısından fazlasının eğitim çağında olduğu bilinmektedir.⁸ Türkiye'ye Suriye'den göç edenlerin önemli bir kısmını çocuklar oluşturmaktadır. Suriyeli mültecilerin önemli bir kısmı Geçici Eğitim Merkezleri'nde (GEM) ve devlet okullarında eğitim görmektedir. Bu nedenle Suriyeli çocukların Türk eğitim sistemine, kültürüne ve yaşam tarzına uyum sağlamaları önem arz etmektedir.

UNICEF (2015) tarafından yayınlanan veriler ise Türkiye'deki kayıtlı Suriyeli mülteci sayısının 1.938.999, kamplardaki Suriyeli mülteci sayısının 259.277, kamp dışında bulunan Suriyeli mülteci sayısının 1.679.722 olduğunu; mülteciler içinde Suriyeli çocuk sayısının 1.047.000 ve bunun 663.138'inin okul çağındaki Suriyeli çocuk olduğunu ve 391.207 Suriyeli çocuğun okula gitmediğini göstermektedir.⁹ Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün (GİGM, 2016) istatistiklerine göre, Türkiye'deki toplam Suriyeli mülteci sayısı 2.274.927 olup bu nüfusun yarısına yakını (1.277.018) 0-18 yaş aralığında bulunmaktadır.¹⁰ Verilerden de anlaşılacağı üzere Türkiye'ye göç eden Suriyeliler arasında okul çağındaki çok fazla çocuk bulunmakta ve bu sayıya okula gitmeyenler de eklendiğinde, Suriyeli çocukların eğitimi oldukça önemli bir sorun olarak Türkiye'yi meşgul etmektedir. Türkiye'de bu konu ile ilgili olarak, 2014 yılında Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından Yabancılara Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri isimli genelge (MEB, 2014) yayınlanmıştır.¹¹ Bu genelgede, Türkiye'de bulunan ve öncelikle zorunlu eğitim çağında olan yabancı öğrencilerin eğitim ve öğretim sürecine ilişkin faaliyetlerinin koordine edilmesi, eğitim olanaklarına erişimlerinin sağlanması ve nitelikli bir eğitim almaları için gerekli tedbirlerin alınması vurgulanmış ve bu sayede Suriyeli mültecilerin Türkiye'de eğitim hizmetlerinden faydalanabilmeleri için yasal bir zemin sağlanmıştır. 2014 yılı itibarıyla Suriyeli çocukların Türki-

Geçerlilik, Güvenirlilik Ön Çalışması, Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi, 6(3):143-50.

- 8 Emin, N. M. (2016). Türkiye'deki Suriyeli çocukların eğitimi. SETA. Ankara. 12.04.2016 tarihinde http://file.setav.org/Files/Pdf/20160309195808_turkiyedeki-suriyeli-cocuklarin-egitimi-pdf.pdf adresinden edinilmiştir.
- 9 United Nations International Children's Emergency Fund [UNICEF] (2015). Türkiye'deki Suriyeli çocuklar bilgi notu. http://unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/T%C3%BTurkiyedeki%20Suriyeli%20%C3%87ocuklar_Bilgi%20Notu%20Kasim%202015.pdf adresinden 22.10.2017 tarihinde erişim sağlanmıştır.
- 10 Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM, 2016) http://www.goc.gov.tr/files/files/2016_yiik_goc_raporu_haziran.pdf adresinden 21.10.2017 tarihinde erişim sağlanmıştır.
- 11 Milli Eğitim Bakanlığı [MEB] (2014). Yabancılara Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri.Genelge/2014/21. http://mevzuat.meb.gov.tr/html/yabyonegiogr_1/yabyonegiogr_1.html adresinden 22.10.2017 tarihinde erişim sağlanmıştır.

ye sınırları içinde eğitime erişim sağlamaları açısından önemli adımlar atılmış olmasına rağmen, güncel verilere göre, okul çağında bulunan toplam 834.833 Suriyeli çocuktan yalnızca 311.256'sının eğitime erişim sağladığı, 523.583 Suriyeli çocuğun ise henüz okullaşmadığı tespit edilmiştir.¹² Bu durum, Suriyeli çocukların eğitime erişimlerinin yeterince sağlanmadığını göstermektedir.

GEM'ler, Türkiye'ye göç eden mültecilerin yarım bıraktıkları eğitim yaşantılarına devam edebilmeleri, ülkelerine geri döndüklerinde ya da Türkiye'de eğitim yaşantılarını sürdürmek istediklerinde sene kaybı yaşamalarını engellemek amacıyla kurulan, ilk ve ortaöğretimi kapsayan, hem kamp içinde hem de kamp dışında faaliyet gösteren ve Arapça eğitim veren kurumlar olarak tanımlanmaktadır.¹³ Türkiye'ye doğru yaşanan göçün devam etmesi nedeniyle sürekli artan öğrenci sayısı da göz önüne alındığında, nitelikli ve sağlıklı koşullarda sürdürülebilir bir eğitim olanağı sunmanın zor olduğu görülmektedir. Buna ilave olarak, Suriyeli öğrencilerin dil bilmemeleri nedeniyle Türkçe müfredat uygulanan kamu okullarındaki dersleri takip edememeleri, yine çoğunlukla dil engeli nedeniyle öğrencilerin seviyelerinin tespit edilememesi ve bu nedenle hangi sınıfa kayıt yaptıracaklarının belirlenememesi, okul yöneticileri ve öğretmenlerin Suriyeli öğrencilerle ilgili sorunlarla baş etmede yetersiz olmaları ve yalnız bırakılmaları, savaş ortamını yaşamış Suriyeli öğrencilere yeterli psikososyal desteğin sağlanamaması¹⁴ ve velilerin çocuklarını her an ülkelerine geri dönme olasılığı nedeniyle okula yollamak istememeleri bu noktada önemli değişkenler arasında sayılabilir.¹⁵

Suriyeli öğrencilerin kamu okullarında yaşadıkları ve bu araştırmanın temel problemini ve gerekçesini oluşturan bir diğer sorun da MEB'e bağlı okullarda okuyan öğrencilerin Suriyeli mülteci öğrencilere yönelik tutumlarıdır.

- 12 Coşkun, İ. ve Emin, M. N. (2016). Türkiye'deki Suriyelilerin eğitimde yol haritası. Fırsatlar ve zorluklar. <http://madde14.org/images/2/24/SETASuriyeEgitimHarita2016.pdf> adresinden 21.10.2017 tarihinde erişim sağlanmıştır.
- 13 Milli Eğitim Bakanlığı [MEB] (2014). Yabancılarla Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri.Genelge/2014/21. http://mevzuat.meb.gov.tr/html/yabyonegiogr_1/yabyonegiogr_1.html adresinden 22.10.2017 tarihinde erişim sağlanmıştır.
- 14 İstanbul Bilgi Üniversitesi. (2015). Suriyeli Mülteci çocukların Türkiye devlet okullarındaki durumu politika ve uygulama önerileri. <http://cocuk.bilgi.edu.tr/wp-content/uploads/2015/09/Suriyeli-Cocuklar-Egitim-Sistemi-Politika-Notu.pdf> adresinden 21.10.2017 tarihinde erişim sağlanmıştır.
- 15 Seydi, A.R. (2014). "Türkiye'nin Suriyeli Sığınmacıların Eğitim Sorununun Çözümüne Yönelik İzlediği Politikalar", SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Nisan 2014, Sayı: 31, ss.267-305. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/117753>

Bu noktada, ¹⁶ Suriyeli öğrencilerin gerek yaşadıkları ağır travmadan gerekse bir bütün olarak farklı bir ülkeye alışmak durumunda kalmalarından kaynaklı olarak ciddi uyum sorunları yaşadıklarını, ancak bu öğrenciler için asıl uyum sorununun devlet okullarında ortaya çıktığını bildirmektedir. Devlet okullarında Suriyeli öğrencilerin uyum sorunu yaşamalarına neden olan etmenlerin başında, diğer öğrencilerin kendilerine yönelik tutumlarıyla ilişkili “dışlanma, ötekileştirme, akran zorbalığı, olumsuz tavır ve davranışların” geldiğini ve bu durumun “çocukların okul iklimine yabancılaşarak eğitimden uzak kalmalarına ve sonrasında da okulu bırakmalarına neden olduğunu” göstermektedir.¹⁷ Diğer bir kaynakta, Suriyeli çocukların ayrımcılık ve dışlanmaya maruz kaldıkları ve bu durumun oluşmasında diğer öğrencilerin Suriyeli öğrencilere yönelik tutumlarının etkili olduğu belirtilmektedir.¹⁸ Göktaş (2016) tarafından mülteci öğrencilerin kültürel iletişim farklılıklardan kaynaklanan sorunların neler olduğunu araştırdığı bir çalışmada, mülteci öğrencilerin önyargıda bulunma, hoşgörüden yoksun olma, karşı cinsle iletişim kuramama ve kendilerini ifade edememe gibi sorunlar yaşadıkları bulgularına ulaşılmıştır.¹⁹ Suriyeli öğrencilerin yaşadıkları bu sorunların incelenmesi ve bu sorunlara ilişkin araştırma bulgularının üretilmesi, gerek ilgili alan yazına katkı sağlaması gerekse uzun vadede Suriyeli öğrencilerin yaşadıkları sorunlara çözüm bulunması açısından önem taşımaktadır. Bu açıdan, bu araştırmayla, Suriyeli çocukların demografik özelliklerinin ve savaş sonrası sosyal uyumlarının ölçülmesi amaçlanmıştır.

2. YÖNTEM

Örnekleme

Araştırmanın verileri, 2017-2018 eğitim-öğretim yılının güz döneminde Ankara İli Altındağ ilçesinde Suriyeli öğrencilerin bulunduğu okullarda öğrenim gören 252 öğrenciden toplanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu oluştur-

16 Coşkun, İ. ve Emin, M. N. (2016). Türkiye’deki Suriyelilerin eğitimde yol haritası. Fırsatlar ve zorluklar. <http://made14.org/images/2/24/SETASuriyeEgitimHarita2016.pdf> adresinden 21.10.2017 tarihinde erişim sağlanmıştır.

17 Kılcan, B., Çepni, O., & Kılınc, A. Ç. (2017). “Mülteci öğrencilere yönelik tutum ölçeğinin geliştirilmesi”. *Journal of Human Sciences*, 14(2), 1045-1057. doi:10.14687/jhs.v14i2.4324

18 İstanbul Bilgi Üniversitesi. (2015). Suriyeli Mülteci çocukların Türkiye devlet okullarındaki durumu politika ve uygulama önerileri. <http://cocuk.bilgi.edu.tr/wp-content/uploads/2015/09/Suriyeli-Cocuklar-Egitim-Sistemi-Politika-Notu.pdf> adresinden 21.10.2017 tarihinde erişim sağlanmıştır.

19 Göktaş, P. (2016). “Z kuşağındaki mülteci öğrencilerin kültürel iletişim farklılıklarının değerlendirilmesi üzerine bir araştırma: Gürkan İmam Hatip Ortaokulu örneği”, *Türk Dünyası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 32-38.

mak amacıyla 2017-2018 eğitim öğretim yılının güz döneminde Ankara İli Altındağ İlçesinde bulunan iki Geçici Eğitim Merkezi rastgele belirlenmiştir. Bu eğitim merkezlerinde öğrenim gören toplam 252 öğrenciye ölçek uygulanmıştır.

Büyüköztürk (2002) örneklem büyüklüğünün en az gözlenen değişken sayısının beş katı olması gerektiği belirtmektedir. ²⁰Mevcut çalışmanın uygulandığı çalışma grubu çalışmanın gözlenen değişken, araştırmanın uygulanmasında Altındağ ilçesinin tercih edilmesindeki sebep; bölgenin Suriye'den Türkiye'ye gelen mültecilerin yoğun olarak yaşadıkları bölge olmasıdır.

Ölçeğin çalışma grubundaki katılımcılara uygulanmasının ardından 252 katılımcı tarafından doldurulan ölçek formunda, oluşturulan veri seti üzerinden istatistiksel analizler yapılmıştır.

2.1. Veri Toplama Araçları

Veri toplama aracı olarak, araştırmacı tarafından geliştirilen Kişisel Bilgi Formu ve Sosyal Uyum Kendini Değerlendirme Ölçeği kullanılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu

Araştırmada öğrencilerin demografik özellikleri hakkında bilgi toplamak amacıyla, araştırmacı tarafından geliştirilen Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır. Kişisel Bilgi Formu hazırlanırken öncelikle, araştırmanın hedefleri göz önünde tutulmuş, ülkemizde yapılan çeşitli araştırmalar taranarak incelenmiştir. İlgili literatürün taranması ve uzman görüşünün alınması sonucunda öğrencileri etkileyebileceği düşünülen temel değişkenler saptanmış ve Kişisel Bilgi Formuna son şekli verilmiştir. Kişisel Bilgi Formu'nda öğrencinin; cinsiyeti, yaşı, ailenin ortalama geliri, anne-baba öğrenim düzeyi vb. yönelik sorular yer almıştır. Öğrencilerden Kişisel Bilgi Formuna isim yazmamaları istenerek onların daha rahat ve samimi cevap vermeleri sağlanmıştır.

Sosyal Uyum Kendini Değerlendirme Ölçeği

Sosyal işlevsellik düzeyi, depresyonun çekirdek belirtilerinin şiddetini ölçmeye odaklanmış ve sosyal işlevsellikle ilişkisi bulunan ancak bir ya da iki madde içeren "Hamilton Depresyon Derecelendirme Ölçeği"²¹ ya da

20 Büyüköztürk, Ş. (2002). "Faktör analizi: Temel kavramlar ve ölçek geliştirmede kullanımı", Eğitim Yönetimi Dergisi, 32, 470-483.

21 Hamilton M (1960) A rating scale for depression. J Neurol Neurosurg Psychiatr, 23: 56-62.

“Montgomery ve Asberg Depresyon Derecelendirme Ölçeği”²² gibi ölçeklerle tam olarak değerlendirilememektedir. Depresyonda “sosyal işlevselliğin” öneminin anlaşılması üzerine sağaltıma yanıtın ölçülmesi için çeşitli ölçekler geliştirilmiştir. Son yıllarda sosyal işlevselliği ölçmek için geliştirilen ölçekler genellikle kişilerin kendilerinin doldurduğu soru listeleridir.²³ Sosyal işlevselliğin hastanın bakış açısından değerlendirildiği düşünüldüğünde kendi kendini değerlendirmenin bir üstünlük olabileceği kabul edilmektedir.²⁴ Sosyal işlevselliği ölçmeye özgü yeni bir kendi kendini değerlendirme ölçeği Bosc ve arkadaşları²⁵ tarafından geliştirilmiştir. “Sosyal Uyum Kendini Değerlendirme Ölçeği” (SUKDÖ) (Social Adaptation Self-evaluation Scale) her yaştaki depresyon hastasında klinik araştırma amaçlı olarak, sosyal işlevsellik düzeyini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Klasik depresyon ölçeklerinin bir eksikliği olarak düşünülen yalnızca “belirti düzeyinde düzelmeyi” ölçmelerinden doğan açığı kapatılabileceği ve düzelmenin bir göstergesi olan “normal sosyal işlevselliğe” dönüşü ölçtüğü öne sürülmektedir.²⁶

SUKDÖ, 21-maddeli bir kendini-değerlendirme ölçeğidir ve sosyal işlevselliğin dört ana alanını (İş, boş vakit, aile ve çevreyi düzene koyma ve onunla baş etme yeteneği) sorgulamaktadır. SUKDÖ’nün geçerlik çalışması Fransa’da genel toplumdan 3400’den fazla kişi ve 496 depresyonu olan kişide yapılmıştır.²⁷ 21 maddeden oluşan ölçeğin, 1. ve 2. maddelerinden biri meslek durumuna göre doldurulur ve her kişi toplam 0-3 aralığında değerlendirilen 21 maddeye cevap verir. Her bir maddenin puanı toplanarak toplam değere ulaşılır. Ölçeğin puan aralığı 0-63 arasındadır. Kişinin normal bir sosyal işlevselliğe sahip olması için en az 35 puan alması gerekli görülmektedir. Kişinin 25 puanın altında bir puan alması durumunda, sosyal işlevselliğinde sorun olduğu düşünülmektedir. Testin depresif belirtilerde meydana gelen değişikliklere hassas ve güvenilirliğinin yüksek olduğu saptanmıştır.

- 22 Montgomery SA, Asberg M (1979). “A new depression scale designed to be sensitive to change”, Br J Psychiatr, 134: 382-9.
- 23 Weissman MM, Klerman GL, Paykel ES ve ark. (1974). “Treatment effects on the social adjustment of depressed patients”, Arch Gen Psychiatry, 30(6): 771-8.
- 24 Keller M (2001). “Role of serotonin and noradrenaline in social dysfunction: a review of data on reboxetine and the Social Adaptation Self-evaluation Scale (SASS)”, Gen Hosp Psychiatry, 23(1): 15-9.
- 25 Bosc M, Dubini A, Polin V ve ark. (1997) Development and validation of a social functioning scale, the Social Adaptation Self-evaluation Scale. Eur Neuropsychopharmacol, 7 (Suppl 1): 57-70.
- 26 Dubini A, Bosc M, Polin V ve ark. (1997a) Noradrenaline-selective versus serotonin-selective antidepressant therapy: differential effects on social functioning. J Psychopharmacol, 11 (4 Suppl): 17-23.
- 27 Bosc M, Dubini A, Polin V ve ark. (1997) Development and validation of a social functioning scale, the Social Adaptation Self-evaluation Scale. Eur Neuropsychopharmacol, 7 (Suppl 1): 57-70.

Dilimizde klinik araştırma amaçlı olarak, depresyon sağaltımı ve takibinde sosyal işlevselliğin değerlendirilebileceği bir kendini değerlendirme ölçeği bulunmamaktadır. Bu çalışma ile geçerlik ve güvenilirliği yapılarak Türkiye'ye uyarlanması hedeflenen SUKDÖ ile bu açığın kapatılmasına bir katkı yapılabileceği düşünülmektedir.

Bu araştırmada Suriyeli çocukların demografik özellikleri ile savaş sonrası sosyal uyumlarının ölçülmesi amaçlanmıştır. Bu çalışmanın araştırma grubunu 2017-2018 eğitim öğretim yılının güz döneminde Ankara İli Altındağ İlçesinde bulunan iki Geçici Eğitim Merkezi'ne devam eden öğrenciler oluşturmuştur. Bu eğitim merkezlerine devam eden 144'ü kız, 108'i erkek toplam 252 öğrenciye ölçek uygulanmıştır. Örneklem grubu evreni yansıtacak oranda ve tesadüfi olarak seçilmiştir. Araştırma modeli evreni, örnekleme, veri toplama araçları verilerin toplanması ve verilerin analizinde kullanılan istatistiksel sonuçlarla ilgili açıklamalara yer verilmiştir.

2.2. Verilerin Toplanması, Değerlendirilmesi ve Analizi

Araştırmada kullanılan ölçeğin izinleri araştırmacılar tarafından, ölçeği uyarlayan ve geçerlik güvenirlik çalışmalarını yapan kişilerden alınmıştır. Ankara İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden alınan izinlerle 2017-2018 eğitim-öğretim yılının güz döneminde uygulama gerçekleştirilerek veriler toplanmıştır. Örneklem grubunu oluşturan çocukların bulunduğu okullar önceden ziyaret edilmiş ve kurum müdürleriyle görüşülmüştür. Araştırmacılar uygulamayı gerçekleştirmeden önce çocuklara kendini kurum ortamında tanıtmıştır. Çocuklardan veri toplamak için kullanılan ölçek ve kişisel bilgi formu her çocuğa buldukları okulun sınıflarında uygun ve sessiz bir ortamda uygulanmıştır. Çalışmada elde edilen veriler SPSS 20 paket programı ile analiz edilmiştir.

Araştırma, Suriye'den göç eden çocukların sosyal kabul açısından kendilerini değerlendirmeleri amacıyla yönelik ilişkisel tarama modeliyle yapılmış bir çalışmadır. Tarama modeli geçmişte ya da bulunan zamanda var olan durumu var olduğu şekliyle tanımlayıp betimler. Araştırmaya konu olan durumu ve değişkenleri değiştirme ve etkileme çabası yoktur. Bu model yoluyla kısıtlı bir zaman diliminde çok geniş bir sahada bilgi toplanabildiği için seçilmiştir. Araştırmada; örneklem sayısının belirlenmesinde basit seçkisiz örnekleme yöntemleri içerisinde ulaşılabilir örnekleme yolu kullanılmıştır.

Basit seçkisiz örnekleme yönteminde; evreni oluşturan her birimin örneklem içinde yer alma olasılığı eşittir. Diğer bir ifadeyle tüm bireylerin seçilme olasılığı aynıdır ve bir bireyin seçimi diğer bireylerin seçimini etkilememektedir.²⁸

Araştırmanın evrenini Ankara ilinde bulunan Suriye’den göç eden 2017-2018 eğitim-öğretim yılında Geçici Eğitim Merkezlerine devam eden çocuklar oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise bu çocuklar içerisinde tesadüfi bir şekilde seçilen, evreni temsil eden 252 çocuk oluşturmuştur.

BULGULAR

Bu bölümde, araştırma kapsamındaki Suriyeli çocukların demografik özellikleri ile savaş sonrası sosyal uyumlarının belirlenmesi amacıyla elde edilen verilerin istatistiksel analizleri yapılmış, sonucunda edinilen bulgular tablolarla sunularak yorumlanmış ve tartışılmıştır.

Tablo 1. Araştırmada Kullanılan Ölçeklerin Cronbach’s Alpha Güvenirlik Katsayısı Değerleri

Ölçek	Cronbach’s Alpha
Sosyal Uyum Kendini Değerlendirme Ölçeği (SUKDÖ)	,746

Ölçeğin güvenirlilik (Cronbach-alfa) katsayısı .746 olarak bulunmuştur. Ölçeğin güvenirliliğine ilişkin elde edilen bu değerler, aracın homojen bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 2. Araştırmada Kullanılan Ölçeklerin Toplam Sosyal Kabul Kendini Değerlendirme Puanları

Değişken	N	Minimum	Maximum	\bar{X}	S	Derecesi
Skudtoplam	252	14,00	55,00	39,6270	8,27874	Orta

Tablo 2’de araştırmaya katılan Suriyeli öğrencilerin toplam sosyal kabul değerlendirme puanlarına bakıldığında, Suriyeli öğrencilerin ortalama toplam

28 Büyüköztürk, Ş., Akgün, Ö., Karadeniz, Ş., Demirel, F., & Kılıç, E. (2014). Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Pegem.

puanının 39,6270 olduğu görülmektedir. Tablo incelendiğinde, Suriyeli öğrencilerin sosyal kabul açısından ölçekte belirtilen ortalama puanın üstünde olduğunu ve bu durum Suriyeli öğrencilerin sosyal kabul açısından buldukları topluma uyum sağladıklarını göstermektedir.

Tablo 3 incelendiğinde, araştırmaya katılan Suriyeli öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre 144'ü kız (% 57,1) ve 108'i (% 42,9) 'u erkek olarak dağılmaktadır. Suriyeli öğrencilerin verdikleri yanıtlara göre, 18 yaşında olanlar 113 (%44,8) ve 19 yaşında olanlar ise 139 (%55,2) olarak verilmiştir. Suriyeli öğrencilerin kardeş sayısına bakıldığında tek çocuk olan 22 (%8,7), iki kardeş olan 49 (%19,4), üç kardeş olan 64 (%25,4) ve dört ve üzeri kardeş olan 117 (%46,4) olarak dağılmıştır. Kardeşlerin hayatta olma durumuna göre, kendisi ve kardeşi olanlar 213 (%84,5) ve ölü olanlar ise 39 (%15,5) olarak verilmiştir. Suriyeli öğrencilerin 243 (%96,4)'ünün annesi sağ iken 9 (%3,6) öğrencinin annesi hayatta değildir. Babası sağ olan Suriyeli öğrenci sayısı 236 (%93,6) iken babası hayatta olmayan Suriyeli öğrenci sayısı 16 (%6,4)'dır. Suriyeli öğrencilerinin annelerin 45 (%17,9)'sinin okuma ve yazması olmayıp, 95 (%37,7)'i okuryazar-ya da ilkokul mezunu, 64 (%25,4)'ü ortaokul, 43 (%17,1)'ü lise mezunu ve 5 (%2)'i üniversite eğitimi almıştır. Suriyeli öğrencilerinin babalarının 37 (%14,7)'sinin okuma ve yazması olmayıp, 70 (%27,8)'i okuryazar-ya da ilkokul mezunu, 85 (%33,7)'ü ortaokul, 38 (%15,7)'ü lise mezunu ve 22 (%8,7)'si üniversite eğitimi almıştır. Suriyeli öğrencilerinin ailesinin gelir düzeyi değişkenine göre 110'u (%43,7) 0-600 TL, 128'i (%50,8) 601-1500 TL, 14'ü (%5,6) 1501-3500 TL olarak dağılmaktadır. Babanın çalışma durumu değişkenine göre Suriyeli öğrencilerinin babası çalışmayanların sayısı 96 (%38,1) iken çalışan babaların sayısı 156 (%61,9) olarak SPSS sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Annenin çalışma durumuna göre annesi ev hanımı olan Suriyeli öğrenci 233 (%92,5) ve çalışan anne ise 19 (%7,5) olarak dağılmaktadır.

Tablo 3. Suriyeli Öğrencilerin Demografik Özelliklerin Frekans Dağılımları

Cinsiyet	Kadın	144	57,1
	Erkek	108	42,9
	Toplam	252	100
Yaş	18 yaş	113	44,8
	19 yaş	139	55,2
	Toplam	252	100
Kardeş Sayısı	Tek Çocuk	22	8,7
	2 Kardeş	49	19,4
	3 Kardeş	64	25,4
	4+Kardeş	117	46,4
	Toplam	252	100
Kardeşlerin Hayatta Olup Olmama	Sağ	213	84,5
	Ölü	39	15,5
	Toplam	252	100
Anne Hayatta Olup Olmama	Sağ	243	96,4
	Ölü	9	3,6
	Toplam	252	100
Baba Hayatta Olup Olmama	Sağ	236	93,6
	Ölü	16	6,4
	Toplam	252	100

Anne Öğrenim Düzeyi	Okur-yazar değil	45	17,9
	Okur-yazar veya ilkokul mezunu	95	37,7
	Ortaokul mezunu	64	25,4
	Lise mezunu	43	17,1
	Yüksekokul veya fakülte mezunu	5	2
	Toplam	252	100
Baba Öğrenim Düzeyi	Okur-yazar değil	37	14,7
	Okur-yazar veya ilkokul mezunu	70	27,8
	Ortaokul mezunu	85	33,7
	Lise mezunu	38	15,1
	Yüksekokul veya fakülte mezunu	22	8,7
	Toplam	252	100
Ailenin Ortalama Gelir Durumu	0-600 tl	110	43,7
	601-1500tl	128	50,8
	1501-3500tl	14	5,6
	Toplam	252	100
Babanın Çalışma Durumu	Çalışmıyor	96	38,1
	Çalışıyor	156	61,9
	Toplam	252	100
Annenin Çalışma Durumu	Ev hanımı	233	92,5
	Çalışıyor	19	7,5
	Toplam	252	100

Tablo 4. Suriyeli Öğrencilerin Demografik Özelliklerin Frekans Dağılımları

		N	%
Aile Türü	Çekirdek Aile	52	20,6
	Geniş Aile	200	79,4
	Toplam	252	100
Aile İçin Geçerli	Anne ve babamın ikisi de hayatta	232	92,1
	Annem öldü babam hayatta	7	2,8
	Babam öldü annem hayatta	13	5,2
	Toplam	252	100
Ailenin Çocuğa Yaklaşımı	İlgili ve sorunlarımı ciddiye alan	193	76,6
	İlgisiz ve sorunlarımı ciddiye almayan	10	4,0
	Anlayışlı ve hoşgörülü	49	19,4
	Toplam	252	100
Ailede şiddet yaşıyor mu?	Evet	127	50,4
	Hayır	125	49,6
	Toplam	252	100
Ailede şiddetin sıklık derecesi	Sık sık	38	15,1
	Nadiren	89	35,3
	Şiddet yok	125	49,6
	Toplam	252	100
Sorun paylaşımı	Anne	157	62,3
	Baba	9	3,6
	Akrabadan biri	16	6,3
	Arkadaş	32	12,7
	Öğretmen	2	0,8
	Hiç kimseyle	36	14,3
	Toplam	252	100

Anne ile ilişki memnuniyeti	Evet	209	82,9
	Hayır	34	13,5
	Annesi Hayatta Değil	9	3,6
	Toplam	252	100
Baba ile ilişki memnuniyeti	Evet	194	77
	Hayır	42	16,7
	Babası Hayatta Değil	16	6,3
	Toplam	252	100
Kardeş ile ilişki memnuniyeti	Evet	229	90,9
	Hayır	18	7,1
	Kardeşi Hayatta Değil	5	2,0
	Toplam	252	100
Ailede en çok anlaşamadığı kişi	Annemle	5	2
	Babamla	6	2,4
	Ağabeyimle	31	12,3
	Ablamla	16	6,3
	Küçük erkek kardeşimle	36	14,3
	Küçük kız kardeşimle	14	5,6
	Hiçkimseyle	144	57,1
	Toplam	252	100

Tablo 4 incelendiğinde, araştırmaya katılan Suriyeli öğrencilerin 52'sinin ailesinin çekirdek aile olduğu (% 20,6) ve 200'inin ise (% 79,4) geniş aile olduğu görülmektedir. Suriyeli öğrencilerin verdikleri yanıtlara göre, 232'sinin anne ve babalarının hayatta olduğu (%92,1), 7'sinin annesinin öldüğü babasının hayatta olduğu (%2,8) ve 13'ünün babasının öldüğü annesinin hayatta olduğu bulunmuştur. Suriyeli öğrencilerin ailelerinin çocuğa yaklaşımına bakıldığında; 193'ünün çocuklarıyla ilgili olduğu ve sorunlarını ciddiye aldığı (%76,6), 10'unun çocuklarına karşı ilgisiz olduğu ve sorunlarını ciddiye almadığı (%4,0), 49'unun anlayışlı ve hoşgörülü olduğu (%19,4) olarak dağılmıştır. Ailede yaşanan şiddete bakıldığında; 127 öğrencinin ailede şiddet yaşandığını söylediği (%50,4), 125 öğrencinin ailede şiddet yaşanmadığını (%49,6) söylediği görülmüştür.

Ailede şiddetin sıklık derecesine bakıldığında; 38'inin (%15,1) ailede şiddetin sık sık yaşandığını, 89'unun ailede şiddetin nadiren (%35,3) yaşandığını belirtmiştir. Sorun paylaşımına bakıldığında; 157'sinin (%62,3) annesiyle sorununu paylaştığını, 9'unun (%3,6) babasıyla sorununu paylaştığı, 16'sinin akrabalarından birisiyle sorununu paylaştığı (%6,3), 32'sinin (%12,7) arkadaşıyla sorununu paylaştığı, 2'sinin (%0,8) öğretmeniyle sorununu paylaştığı ve 36'sinin (%14,3) hiç kimseyle sorununu paylaşmadığı bulgusuna varılmıştır. Anne ile ilişki memnuniyetine bakıldığında; 209'unun (%82,9) anne ile ilişkisinden memnun olduğu, 34'ünün ise anne ile ilişkisinden memnun olmadığı (%13,5); baba ile ilişki memnuniyetine bakıldığında; 194'inin (%77) baba ile ilişkisinden memnun olduğu, 42'sinin ise baba ile ilişkisinden memnun olmadığı (%16,7); kardeş ile ilişki memnuniyetine bakıldığında; 229'unun (%90,9) kardeş ile ilişkisinden memnun olduğu, 18'inin ise kardeş ile ilişkisinden memnun olmadığı (%7,1) sonucuna varılmıştır.

Ailede en çok anlaşamadığı kişi açısından incelendiğinde; 5'inin (%2)sinin annesiyle anlaşamadığı, 6'sinin babasıyla anlaşamadığı (%2,4), 31'inin (%12,3) ağabeyiyle anlaşamadığı, 16'sinin ablasıyla anlaşamadığı (%6,3), 36'sinin (%14,3) küçük erkek kardeşiyle anlaşamadığı, 14'ünün (%5,6) küçük kız kardeşiyle anlaşamadığı, 144'ünün ise (%57, 1) hiç kimseyle anlaşamadığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Tablo 5. Suriyeli Çocukların Cinsiyete Göre Sosyal Kabul Kendini Değerlendirme Düzeyi t-testi Sonuçları

Cinsiyet	N	\bar{X}	S	t	p
Kız	144	39.19	8.38	.958	.339
Erkek	108	40.20	8.13		

* p<.05. ** p<.01

Tablo 5'te uygulanan one-way ANOVA analizi sonucunda Suriyeli Çocukların Sosyal Kabul Kendini Değerlendirme Düzeyi ile cinsiyet arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık görülmemektedir. Suriyeli erkek öğrencilerin sosyal kabul kendini değerlendirme düzeyi ($X = 40,20$), Suriyeli kız öğrencilerin sosyal kabul kendini değerlendirme düzeyinden ($X = 39,19$), düşük

bulunmuştur. ($t=0,958$; $p=0,339<0.05$). Fakat erkeklerin kızlara göre daha fazla sosyal uyum puanına sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 6. Suriyeli Çocukların Kardeş Sayısına Göre Sosyal Kabul Kendini Değerlendirme Düzeyi One-way ANOVA testi sonuçları

Değişkenler	Kardeş Sayısı	N	\bar{X}	S	F	p	Fark (Scheffe)
	1	22	39.00	9.81	4.317*	.005	B-C B-D
	2	49	43.28	6.87			
	3	64	39.05	7.88			
	4 ve üstü	117	38.09	8.37			
	Toplam	252	39.62	8.27			

* $p<.05$. ** $p<.01$

Tablo 6’da uygulanan one-way ANOVA analizi sonucunda Suriyeli Çocukların Sosyal Kabul Kendini Değerlendirme Düzeyi ile kardeş sayısı arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık görülmektedir. Kardeş sayısı iki olan Suriyeli öğrencilerin sosyal kabul kendini değerlendirme puanları ($43,28\pm6,87$), kardeş sayısı dört ve üzeri olan Suriyeli öğrencilerin sosyal kabul kendini değerlendirme puanlarından ($39,05\pm8,37$) yüksek bulunmuştur ($F=3,585$; $p=0,029<0.05$). Kardeş sayısı üç olan Suriyeli öğrencilerin sosyal kabul kendini değerlendirme puanları ($38,09\pm7,88$) ve tek çocuk olan Suriyeli öğrencilerin sosyal kabul kendini değerlendirme puanları ($39,00\pm9,81$) olarak verilmiştir.

Tablo 7. Suriyeli Çocukların Anne Öğrenim Düzeyine Göre Sosyal Kabul Kendini Değerlendirme Düzeyi One-way ANOVA Testi Sonuçları

Değişkenler	Anne Öğrenim Düzeyi	N	\bar{X}	S	F	p	Fark (Scheffe)
	Okur-yazar değil	45	36.68	9.01	5.227**	.000	A-E D-E
	Okur-yazar veya ilkokul mezunu	95	40.87	8.19			
	Ortaokul mezunu	64	40.07	6.99			
	Lise mezunu	43	37.93	8.20			
	Yüksekokul veya fakülte mezunu	5	51.20	3.83			
	Toplam	252	39.62	8.27			

* p<.05. ** p<.01

Tablo 7’de uygulanan one-way ANOVA analizi sonucunda Suriyeli Çocukların Sosyal Kabul Kendini Değerlendirme Düzeyi ile anne öğrenim düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık görülmektedir. Suriyeli çocukların anne öğrenim düzeylerine göre Sosyal Kabul Kendini Değerlendirme Ölçeği puanları incelendiğinde, annesi yüksekokul/üniversite mezunu olan çocukların en üst seviyede sosyal kabul kendini değerlendirme puanına sahip oldukları görülmektedir. Annesi ortaokul yada ilkokul mezunu olan Suriyeli çocukların orta düzeyde sosyal uyum puanlarına sahip iken en düşük sosyal uyum puanları ise annesi lise mezunu ve okur yazar olmayan öğrencilere ait olmuştur. Ölçek sonuçları incelendiğinde, annesi üniversite mezunu olan Suriyeli öğrencilerin aritmetik ortalaması ($X = 51,20$), annesi okur yazar yada ilkokul mezunu olan Suriyeli öğrencilerin aritmetik ortalaması ($X = 40,87$), annesi ortaokul mezunu olan Suriyeli öğrencilerin aritmetik ortalaması ($X = 40,07$), annesi lise mezunu olan Suriyeli öğrencilerin aritmetik ortalaması ($X = 37,93$), annesi okur yazar olmayan Suriyeli öğrencilerin aritmetik ortalaması ($X = 36,68$), olarak verilmiştir ($F=5,227$; $p=0,000<0.05$).

Tablo 8. Suriyeli Çocukların Baba Öğrenim Düzeyine Göre Sosyal Kabul Kendini Değerlendirme Düzeyi One-way ANOVA Testi Sonuçları

Değişkenler	Baba Öğrenim Düzeyi	N	\bar{X}	S	F	p	Fark (Scheffe)
	Okur-yazar değil	37	39.91	6.99	2.506*	.043	B-C C-D
	Okur-yazar veya ilkokul mezunu	70	38.52	8.65			
	Ortaokul mezunu	85	41.62	7.35			
	Lise mezunu	38	37.10	10.14			
	Yüksekokul veya fakülte mezunu	22	39.27	7.68			
	Toplam	252	39.62	8.27			

* p<.05. ** p<.01

Tablo 8’de uygulanan one-way ANOVA analizi sonucunda Suriyeli Çocukların Sosyal Kabul Kendini Değerlendirme Düzeyi ile baba öğrenim düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık görülmektedir. Suriyeli çocukların baba öğrenim düzeylerine göre Sosyal Kabul Kendini Değerlendirme Ölçeği puanları incelendiğinde, babası ortaokul mezunu olan çocukların en üst seviyede sosyal kabul kendini değerlendirme puanına sahip oldukları görülmektedir. Babası okur-yazar olmayan ve üniversite mezunu olan Suriyeli çocukların orta düzeyde sosyal uyum puanlarına sahip iken en düşük sosyal uyum puanları ise babası okur yazar yada ilkokul mezunu ve lise mezunu olan öğrencilere ait olmuştur. Ölçek sonuçları incelendiğinde, babası ortaokul mezunu olan Suriyeli öğrencilerin aritmetik ortalaması ($X = 41,62$), babası okur yazar olmayan Suriyeli öğrencilerin aritmetik ortalaması ($X = 39,91$), babası üniversite mezunu olan Suriyeli öğrencilerin aritmetik ortalaması ($X = 39,27$), babası okur-yazar yada ilkokul mezunu olan Suriyeli öğrencilerin aritmetik ortalaması ($X = 38,52$), babası lise mezunu olan Suriyeli öğrencilerin aritmetik ortalaması ($X = 37,10$), olarak verilmiştir ($F=2,506$; $p=0,043<0.05$).

Tablo 9. Suriyeli Çocukların Aile Ortalama Gelir Düzeyine Göre Sosyal Kabul Kendini Değerlendirme Düzeyi One-way ANOVA Testi Sonuçları

Değişkenler	Aile Ortalama Gelir Düzeyi	N	\bar{X}	S	F	p	Fark (Scheffe)
	0-600tl	110	40.56	8.67	4.239**	.015	A-C C-B
	601-1500tl	128	39.45	7.64			
	1501-3500tl	14	33.85	8.80			
	Toplam	252	39.62	8.27			

* p<.05. ** p<.01

Tablo 9'da uygulanan one-way ANOVA analizi sonucunda Suriyeli Çocukların Sosyal Kabul Kendini Değerlendirme Düzeyi ile aile ortalama gelir düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık görülmektedir. Suriyeli çocukların aile gelir düzeylerine göre Sosyal Uyum Ölçeği puanları incelendiğinde, aile gelirleri 0-600 TL arası olan çocukların, aile gelir düzeyleri 601-1500 TL ile 1501 ve üstü TL arası olan çocuklara göre sosyal ilişki yaşama biçimleri anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Ölçek sonuçları incelendiğinde, aile gelir düzeyi 0-600 TL olan Suriyeli öğrencilerin aritmetik ortalaması ($X = 40,56$) iken 601-1500 TL gelir düzeyi olan Suriyeli öğrencilerin aritmetik ortalaması ($X = 39,45$) iken 1501 ve üstü TL gelir düzeyi olan Suriyeli öğrencilerin aritmetik ortalaması ($X = 33,85$) olarak verilmiştir ($F=4,239$; $p=0,015<0.05$).

Tablo 10. Suriyeli Çocukların Babanın Çalışma Durumuna Göre Sosyal Kabul Kendini Değerlendirme Düzeyi t-testi Sonuçları

Babanın Çalışma Durumu	N	\bar{X}	S	t	p
Çalışmıyor	96	38.01	8.47	2.456*	.015
Çalışıyor	156	40.62	8.02		

* p<.05. ** p<.01

Tablo 10’da uygulanan t- test analiz sonucunda Suriyeli Çocukların Sosyal Kabul Kendini Değerlendirme Düzeyi ile babanın çalışma durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık görülmektedir. Suriyeli öğrencilerinin babanın çalışma durumlarına göre Sosyal Kabul Kendini Değerlendirme Ölçek sonuçları incelendiğinde, babası çalışmayan Suriyeli öğrencilerin aritmetik ortalaması ($X = 38,01$), babası çalışan Suriyeli öğrencilerin aritmetik ortalamasından ($X = 40,62$) düşük bulunmuştur. Ortalamalar arasında ($t= 2,456$, $p=0,015 < 0.05$) anlamlı bir fark bulunmuştur. Babası çalışmayan Suriyeli öğrencilerin, babası çalışan Suriyeli öğrencilere göre sosyal kabul konusunda zorluk yaşadıkları görülmektedir.

Tablo 11. Suriyeli Çocukların Annenin Çalışma Durumuna Göre Sosyal Kabul Kendini Değerlendirme Düzeyi t-testi Sonuçları

Annenin Çalışma Durumu	N	\bar{X}	S	t	p
Çalışmıyor	233	39.11	8.03	-3.508*	.015
Çalışıyor	19	45.89	8.92		

* p<.05. ** p<.01

Tablo 11’de uygulanan t testi sonucunda Suriyeli Çocukların Sosyal Kabul Kendini Değerlendirme Düzeyi ile annenin çalışma durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık görülmektedir. Suriyeli öğrencilerinin annesinin çalışma durumlarına göre Sosyal Kabul Kendini Değerlendirme Ölçek sonuçları incelendiğinde, annesi çalışmayan ve ev kadını olan Suriyeli öğrencilerin aritmetik ortalaması ($X = 39,11$), annesi çalışan Suriyeli öğrenci-

lerin aritmetik ortalamasından ($\bar{X} = 45,89$) düşük bulunmuştur. Ortalamalar arasında ($t = 3,508$, $p = 0,001 < 0,05$) anlamlı bir fark bulunmuştur. Annesi çalışmayan Suriyeli öğrencilerin, annesi çalışan Suriyeli öğrencilere göre sosyal kabul konusunda zorluk yaşadıkları görülmektedir.

Tablo 12. Suriyeli Çocuklara Ailenin Yaklaşımına Göre Sosyal Kabul Kendini Değerlendirme Düzeyi One-way ANOVA Testi Sonuçları

Değişkenler	Ailenin Yaklaşımı	N	\bar{X}	S	F	p	Fark (Scheffe)
	A. İlgili ve Sorunlarını Ciddiye Alan	193	40.69	8.35	10.042**	.000	A-C
	B. İlgisiz ve Sorunlarını Ciddiye Almayan	10	41.40	4.99			
	C. Anlayışlı ve Hoşgörülü	49	35.04	6.91			
	Toplam	252	39.62	8.27			

* $p < .05$. ** $p < .01$

Tablo 12’de uygulanan one-way ANOVA analizi sonucunda Suriyeli Çocukların Sosyal Kabul Kendini Değerlendirme Düzeyi ile ailenin yaklaşımı arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık görülmektedir. Ailesi ilgisiz ve sorunlarını ciddiye almayan Suriyeli öğrencilerin sosyal kabul kendini değerlendirme puanları ($41,40 \pm 4,99$), ailesi anlayışlı ve hoşgörülü olan Suriyeli öğrencilerin sosyal kabul kendini değerlendirme puanlarından ($35,04 \pm 6,91$) yüksek bulunmuştur ($F = 10,042$; $p = 0,000 < 0,05$). Ailesi ilgili ve sorunlarını ciddiye alan Suriyeli öğrencilerin sosyal kabul kendini değerlendirme puanları ($40,69 \pm 8,35$) olarak verilmiştir.

Tablo 13. Suriyeli Çocukların Ailede Yaşanan Şiddete Göre Sosyal Kabul Kendini Değerlendirme Düzeyi t-testi Sonuçları

Ailede Yaşanan Şiddet	N	\bar{X}	S	t	p
Evet	127	41.49	8.86	3.70**	.000
Hayır	125	37.72	7.18		

* p<.05. ** p<.01

Tablo 13'te uygulanan t testi sonucunda Suriyeli Çocukların Sosyal Kabul Kendini Değerlendirme Düzeyi ile ailede yaşanan şiddet arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık görülmektedir. Suriyeli öğrencilerinin ailede yaşanan şiddet durumlarına göre Sosyal Kabul Kendini Değerlendirme Ölçek sonuçları incelendiğinde, aile içi şiddeti olan Suriyeli öğrencilerin aritmetik ortalaması ($X = 41,49$), aile içi şiddeti olmayan Suriyeli öğrencilerin aritmetik ortalamasından ($X = 37,72$) yüksek bulunmuştur. Ortalamalar arasında ($t = 3,703$, $p = 0,000 < 0,05$) anlamlı bir fark bulunmuştur. Ailede şiddet yaşayan Suriyeli öğrencilerin, ailede şiddet yaşamayan Suriyeli öğrencilere göre sosyal kabul konusunda zorluk yaşadıkları görülmektedir.

Tablo 14. Suriyeli Çocukların Sorun Paylaşma Durumuna Göre Sosyal Kabul Kendini Değerlendirme Düzeyi One-way ANOVA Testi Sonuçları

Değişkenler	Sorun Paylaşma	N	\bar{X}	S	F	p	Fark (Scheffe)
	Anne	157	41.00	7.79	6.006**	.000	A-F B-F
	Baba	9	44.66	7.00			
	Akrabadan Biri	16	36.75	11.10			
	Arkadaş	32	39.56	7.26			
	Öğretmen	2	36.00	.00			
	Hiçkimse	36	33.88	7.50			
	Toplam	252	39.62	8.27			

* p<.05. ** p<.01

Tablo 14'te uygulanan one-way ANOVA analizi sonucunda Suriyeli Çocukların Sosyal Kabul Kendini Değerlendirme Düzeyi ile sorun paylaşma durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık görülmektedir. Babasıyla sorunlarını paylaşan Suriyeli öğrencilerin sosyal kabul kendini değerlendirme puanları ($44,66 \pm 7,00$), hiç kimse ile sorunlarını paylaşmayan Suriyeli öğrencilerin sosyal kabul kendini değerlendirme puanlarından ($33,88 \pm 7,50$) yüksek bulunmuştur ($F=6,006$; $p=0,000 < 0.05$).

Tablo 15. Suriyeli Çocukların Anlaşamadıkları Kişilere Göre Sosyal Kabul Kendini Değerlendirme Düzeyi One-way ANOVA Testi Sonuçları

Değişkenler	Sorun Paylaşma	N	\bar{X}	S	F	p	Fark (Scheffe)
	Annemle	5	32.60	6.06	5.078**	.000	C-E C-F C-G
	Babamla	6	40.00	.00			
	Agabeyimle	31	33.64	4.46			
	Ablamla	16	42.18	7.84			
	Küçük erkek kardeşimle	36	41.97	7.00			
	Küçük kız kardeşimle	14	43.71	9.55			
	Hiçkimseyle	144	39.87	8.66			
	Toplam	252	39.62	8.27			

* $p < .05$. ** $p < .01$

Tablo 15'te uygulanan one-way ANOVA analizi sonucunda, Suriyeli Çocukların Sosyal Kabul Kendini Değerlendirme Düzeyi ile anlaşamadıkları kişilere göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık görülmektedir. Küçük kız kardeşiyle anlaşamayan Suriyeli öğrencilerin sosyal kabul kendini değerlendirme puanları ($43,71 \pm 9,55$), annesiyle anlaşamayan Suriyeli öğrencilerin sosyal kabul kendini değerlendirme puanlarından ($32,60 \pm 6,06$) yüksek bulunmuştur ($F=6,078$; $p=0,000 < 0.05$).

TARTIŞMA VE YORUM

2017-2018 eğitim öğretim yılında Ankara ili Altındağ ilçesinde öğrenim gören Suriyeli çocukların sosyal kabul kendini değerlendirme düzeyleri ile farklı değişkenler arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla gerçekleştirilen bu araştırma; 252 Suriyeli öğrenci üzerinde yapılmıştır.

Bu araştırma, Türkiye’de bulunan Suriyeli öğrencilerin ülkemizde buldukları süre boyunca sosyal uyum düzeylerinin belirlenmesi ve uyum düzeylerinin farklı değişkenler açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Öğrencilerin uyum düzeylerine ilişkin bulgular cinsiyet, kardeş sayısı, anne öğrenim durumu, baba öğrenim durumu, aile ortalama geliri, baba çalışma durumu, anne çalışma durumu, aile yaşanan şiddet, ailede sorun paylaşma durumu ve aile anlaşmazlık durumu değişkenlerine göre ele alınmıştır.

Araştırma cinsiyet faktörüne göre erkek Suriyeli öğrencilerin kız Suriyeli öğrencilere oranla daha fazla sosyal uyum gösterdikleri gözlenmiştir. İstatistiksel olarak anlamlı fark beklentilerine uygun bir sonucun çıktığı tahmin edilmektedir. Suriyeli erkek öğrencilerin daha fazla sosyalleştikleri ve sosyal uyumlarının daha fazla olmasının sebebi hem Suriye toplumunda hem Türk toplumunda erkek rolünden beklenen şekilde iş ve aş bulma ve aileyi korumak konusunda yüklenen rollerin erkek Suriyeli öğrencilerin sosyal uyumların daha fazla olmasına yol açtığı düşünülmektedir.

Kardeş sayısı iki olan olan Suriyeli öğrencilerin sosyal kabul kendini değerlendirme puanları, kardeş sayısı üç, dörtten fazla ve tek çocuk olan Suriyeli öğrencilerin sosyal kabul kendini değerlendirme puanlarından yüksek düzeyde bulunmuştur. Sosyal kabul kendini değerlendirme düzeyi kardeş sayısına göre anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna varılmıştır.

Suriyeli çocukların anne öğrenim düzeylerine göre Sosyal Kabul Kendini Değerlendirme Ölçeği puanları incelendiğinde, annesi yüksekokul / üniversite mezunu olan çocukların en üst seviyede sosyal kabul kendini değerlendirme düzeyine sahip oldukları; Suriyeli çocukların baba öğrenim düzeylerine göre Sosyal Kabul Kendini Değerlendirme Ölçeği puanları incelendiğinde, babası ortaokul mezunu olan çocukların en üst seviyede sosyal kabul kendini değerlendirme puanına sahip oldukları görülmektedir. Babası okur-yazar olmayan ve üniversite mezunu olan Suriyeli çocukların orta düzeyde

sosyal uyum puanlarına sahip iken babası okur yazar yada ilkokul mezunu ve lise mezunu olan öğrencilerin sosyal Kabul ken dini değerlendirme düzeylerinin en düşük olduğu bulgusuna varılmıştır.

Suriyeli çocukların aile ortalama gelir düzeylerine göre Sosyal Kabul kendini değerlendirme düzeylerine bakıldığında; aile gelirleri 0-600 TL arası olan çocukların, aile gelir düzeyleri 601-1500 TL ile 1501 ve üstü TL arası olan çocukların sosyal Kabul kendini değerlendirme düzeylerine göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmektedir.

Suriyeli öğrencilerinin babanın çalışma durumlarına göre Sosyal Kabul Kendini Değerlendirme düzeyleri incelendiğinde, babası çalışmayan Suriyeli öğrencilerin, babası çalışan Suriyeli öğrencilere göre Sosyal Kabul kendini değerlendirme düzeyleri daha düşük bulunmuştur. Babası çalışmayan Suriyeli öğrencilerle, babası çalışan Suriyeli öğrenciler arasında anlamlı bir fark bulunduğu görülmektedir. Bu durum, babası çalışmayan Suriyeli öğrencilerin, babası çalışan Suriyeli öğrencilere göre sosyal kabul konusunda zorluk yaşadıkları göstermektedir.

Suriyeli öğrencilerinin annesinin çalışma durumlarına göre Sosyal Kabul Kendini Değerlendirme düzeylerine bakıldığında, annesi çalışmayan ve ev kadını olan Suriyeli öğrencilerin Sosyal Kabul Kendini Değerlendirme düzeyleri, annesi çalışan Suriyeli öğrencilere göre düşük bulunmuştur. Benzer bir şekilde, bu durum annesi çalışmayan Suriyeli öğrencilerin, annesi çalışan Suriyeli öğrencilere göre sosyal kabul konusunda zorluk yaşadıkları göstermektedir.

Ailenin yaklaşımı açısından Suriyeli çocukların sosyal kabul kendini değerlendirme düzeyine bakıldığında; ailesi ilgisiz ve sorunlarını ciddiye almayan Suriyeli öğrencilerin sosyal kabul kendini değerlendirme düzeylerinin, ailesi anlayışlı ve hoşgörülü olan Suriyeli öğrencilerin sosyal kabul kendini değerlendirme düzeylerine göre yüksek bulunmuştur.

Ailede yaşanan şiddet açısından Suriyeli çocukların sosyal kabul kendini değerlendirme düzeyine bakıldığında; aile içi şiddet olan Suriyeli öğrencilerin sosyal kabul kendini değerlendirme düzeylerinin, aile içi şiddeti olmayan Suriyeli öğrencilerin sosyal kabul kendini değerlendirme düzeylerine göre düşük olduğu görülmektedir. Bu durum, ailede şiddet yaşayan Suriyeli öğ-

rencilerin ailede şiddet yaşamayan Suriyeli öğrencilere göre sosyal kabul açısından sıkıntı yaşadıklarını göstermektedir.

Sorun paylaşma açısından Suriyeli çocukların sosyal kabul kendini değerlendirme düzeyine bakıldığında; babasıyla sorunlarını paylaşan Suriyeli öğrencilerin sosyal kabul kendini değerlendirme puanlarının, hiç kimse ile sorunlarını paylaşmayan Suriyeli öğrencilerin sosyal kabul kendini değerlendirme puanlarına göre yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bu durum, sorunlarını paylaşanların sorunlarını paylaşmayanlara göre sosyal kabul düzeylerinin daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Suriyeli çocukların anlaşılmadıkları kişilere göre sosyal kabul kendini değerlendirme düzeyleri incelendiğinde; küçük kız kardeşiyle anlaşılmayan Suriyeli öğrencilerin sosyal kabul kendini değerlendirme düzeylerinin, annesiyle anlaşılmayan Suriyeli öğrencilerin sosyal kabul kendini değerlendirme düzeylerine göre yüksek bulunmuştur. Suriyeli çocukların kamu okullarında yaşadıkları bir diğer sorun da MEB'e bağlı okullarda okuyan öğrencilerin Suriyeli mülteci öğrencilere yönelik tutumlarıdır. Bu noktada,²⁹ Suriyeli öğrencilerin gerek yaşadıkları ağır travmadan gerekse bir bütün olarak farklı bir ülkeye alışmak durumunda kalmalarından kaynaklı olarak ciddi uyum sorunları yaşadıklarını, ancak bu öğrenciler için asıl uyum sorununun devlet okullarında ortaya çıktığını, devlet okullarında Suriyeli öğrencilerin uyum sorununu yaşamalarına neden olan etmenlerin başında, diğer öğrencilerin kendilerine yönelik tutumlarıyla ilişkili “dışlanma, ötekileştirme, akran zorbalığı, olumsuz tavır ve davranışların” geldiğini ve bu durumun “çocukların okul iklimine yabancılaşarak eğitimden uzak kalmalarına ve sonrasında da okulu bırakmalarına neden olduğunu” belirtmektedir. Diğer bir kaynakta, Suriyeli çocukların ayrımcılık ve dışlanmaya maruz kaldıkları ve bu durumun oluşmasında diğer öğrencilerin Suriyeli öğrencilere yönelik tutumlarının etkili olduğu belirtilmektedir.³⁰ Mülteci öğrencilerin kültürel iletişim farklılıklardan kaynaklanan sorunların neler olduğunu tespit etmeye yönelik gerçekleştirilen başka bir çalışmada ise mülteci öğrencilerin önyargıda bulunma, hoş-

29 Coşkun, İ. ve Emin, M. N. (2016). Türkiye'deki Suriyelilerin eğitimde yol haritası. Fırsatlar ve zorluklar. <http://made14.org/images/2/24/SETASuriyeEgitimHarita2016.pdf> adresinden 21.10.2017 tarihinde erişim sağlanmıştır.

30 İstanbul Bilgi Üniversitesi. (2015). Suriyeli Mülteci çocukların Türkiye devlet okullarındaki durumu politika ve uygulama önerileri. <http://cocuk.bilgi.edu.tr/wp-content/uploads/2015/09/Suriyeli-Cocuklar-Egitim-Sistemi-Politika-Notu.pdf> adresinden 21.10.2017 tarihinde erişim sağlanmıştır.

görüden yoksun olma, karşı cinsle iletişim kuramama ve kendilerini ifade edememe gibi sorunlar yaşadıkları bulgulanmıştır.³¹

Bu araştırma sonuçları ışığında Suriyeli öğrencilerin sosyal kabul kendini değerlendirme düzeyleri ile birçok değişken arasında ilişki bulunduğu görülmektedir. Ayrıca Suriyeli öğrencilerin genel olarak sosyal kabul kendini değerlendirme düzeyinin ortalama puan olan 35'ten yüksek olduğu görülmüştür. Bu sonuçlar ışığında; genel olarak Suriyeli çocukların sosyal uyumsuzluklarının minimum seviyede olduğu görülmüştür. Çocukların belli bir kısmının ise sosyal kabul düzeyinin düşük olduğu görülmektedir. Bunun nedeni araştırıldığında; çocukların yaşadıkları ülkeyi bırakıp yeni bir ülkeye göç etmek zorunda kaldıkları, bir kısmının ailesini ve yakınlarını kaybettikleri travma yaşadıkları ve hala bunun etkisinden kurtulamadıkları, evlerinin zarar gördüğü vb. birçok nedenin olduğu görülmektedir. Bu çocukların radyo, televizyon ve gazete gibi sürekli büyük bir kitle iletişim araçlarının yayınına da maruz kaldıklarını ve "ikincil travma" denen olguyu yaşadıklarını belirtmektedir.³² Yine bu olguya literatürde "çoklu Travma Sonrası Stres Tepkileri travma" ve "uzamış travma" denmektedir.³³

Bu çalışmada elde edilen bulgular daha önce Türkiye'de ve dünyanın değişik yerlerinde yapılan çalışmaları destekler niteliktedir. Araştırma sonuçlarına göre, Suriyeli öğrencilerin sosyal uyumlarını çoğaltıcı, sosyal uyum, beceri düzeyleri ve değer kazanımlarını ise arttırmaya yönelik tutum ve davranışların eğitimi ve öğretimi için çaba sarf edilmesi gerektiği önerilmektedir. Okullarda bulunan rehber öğretmenler de çocukların okul ortamına uyum sağlamalarına ve ders etkinlikleri aracılığı ile diğer öğrencilerle bu öğrenciler arasında sosyal kabulü arttırmaya çalışabilirler. Bu kapsamda, Suriyeli çocuklara rehberlik hizmetleri etkinliklerinin artırılması, bu çocuklara yeni ve farklı bir kültür içinde yer edinmelerinin sağlanması, yaşadıkları zorluklarla baş edebilmeleri konusunda yardımcı olunması gerekmektedir. Kısacası; okullarda bulunan öğretmenler, psikolojik danışmanlar çocukları iyi gözlemeli ve iyileştirici ve önleyici önlemleri almalıdırlar.

31 Gökteş, P. (2016). Z kuşağındaki mülteci öğrencilerin kültürel iletişim farklılıklarının değerlendirilmesi üzerine bir araştırma: Gürkan İmam Hatip Ortaokulu örneği. Türk Dünyası Eğitim Araştırmaları Dergisi, 1(1), 32-38.

32 Saigh, P.A. (1991). The development of posttraumatic stress disorder following four different types of traumatization. Behavior Research and Therapy, 29, 213- 216.

33 Pynoos, R. S., Frederick, C., Nader, K., Arroyo, W., Steinberg, S., Eth, S. ve ark. (1987). Life threat and post-traumatic stress in school-age children. Archives of General Psychiatry, 44, 1057-1063.

KAYNAKÇA

1. AFAD (2013). Türkiye'deki Suriyeli mülteciler. https://www.afad.gov.tr/upload/Node/2376/files/60-2013123015491-syrian-refugees-in-turkey-2013_baski_30_12_2013_tr.pdf Erişim: 10.09.2017
2. AFAD (2017) Dünyanın en cömert ve en çok sığınmacıya ev sahipliği yapan ülkesi: Türkiye <https://www.afad.gov.tr/tr/2373/Giris> Erişim: 10.09.2017
3. Akkaya, A. (2002). Mülteci Kadınlar ve Sığınmacı Kadınlar. *Toplum ve Hukuk Dergisi*, 2 (4), s.75-83.
4. Bosc M, Dubini A, Polin V ve ark. (1997) Development and validation of a social functioning scale, the Social Adaptation Self-evaluation Scale. *Eur Neuropsychopharmacol*, 7 (Suppl 1): 57-70.
5. Buz, S. (2008a). Türkiye'deki Sığınmacıların Sosyal Profili. *Polis Bilimleri Dergisi*, 10(4), s.3.
6. Buz, S. (2008b). Türkiye Sığınma Sisteminin Sosyal Boyutu. 05 Ekim 2013, <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2008-77-434>. Erişim: 10.09.2017
7. Büyüköztürk, Ş. (2002). Faktör analizi: Temel kavramlar ve ölçek geliştirmede kullanımı. *Eğitim Yönetimi Dergisi*, 32, 470-483.
8. Büyüköztürk, Ş., Akgün, Ö., Karadeniz, Ş., Demirel, F., & Kılıç, E. (2014). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*.
9. Ankara: Pegem.
10. Coşkun, İ. ve Emin, M. N. (2016). Türkiye'deki Suriyelilerin eğitimde yol haritası. Fırsatlar ve zorluklar. <http://madde14.org/images/2/24/SETASuriyeEgitimHarita2016.pdf> Erişim: 21.10.2017
11. Dubini A, Bosc M, Polin V ve ark. (1997a) "Noradrenaline-selective versus serotonin-selective antidepressant therapy: differential effects on social functioning". *J Psychopharmacol*, 11 (4 Suppl): 17-23.
12. Emin, N. M. (2016). Türkiye'deki Suriyeli çocukların eğitimi. SETA. Ankara. http://file.setav.org/Files/Pdf/20160309195808_turkiyedeki-suriyeli-cocuklarin-egitimi-pdf.pdf, Erişim: 12.04.2016
13. Erdem, C. "Sınıfında Mülteci Öğrenci Bulunan Sınıf Öğretmenlerinin Yaşadıkları Öğretimsel Sorunlar ve Çözüme Dair Önerileri", *Medeniyet Eğitim Araştırmaları Dergisi*, cilt 1, sayı 1, 2017, ss. 26-42. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/319194>
14. Erden G, Kılıç E.Z, Uslu R, Kerimoğlu E.(1997) "Çocuklar İçin Travma Sonrası Stres Tepki Ölçeği. Türkçe Geçerlilik, Güvenirlilik Ön Çalışması", *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*;6(3):143-50.
15. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM, 2016) http://www.goc.gov.tr/files/files/2016_yiik_goc_raporu_haziran.pdf Erişim: 21.10.2017
16. Göktaş, P. (2016). "Z kuşağındaki mülteci öğrencilerin kültürel iletişim farklılıklarının değerlendirilmesi üzerine bir araştırma: Gürkan İmam Hatip Ortaokulu örneği". *Türk Dünyası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 32-38.
17. Hamilton M (1960) A rating scale for depression. *J Neurol Neurosurg Psychiatr*, 23: 56-62.
18. İstanbul Bilgi Üniversitesi. (2015). Suriyeli Mülteci çocukların Türkiye devlet okullarındaki durumu politika ve uygulama önerileri. <http://cocuk.bilgi.edu.tr/wp-content/uploads/2015/09/Suriyeli-Cocuklar-Egitim-Sistemi-Politika-Notu.pdf> Erişim: 21.10.2017.
19. Keller M (2001). "Role of serotonin and noradrenaline in social dysfunction: a review of data on reboxetine and the Social Adaptation Self-evaluation Scale (SASS)". *Gen Hosp Psychiatry*, 23(1): 15-9.

KONYA'DAKİ GEÇİCİ KORUMA ALTINDAKİ SURIYELİ ÇOCUKLARIN EĞİTİM SÜRECİNDE KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR

Dr. Hasan Hüseyin TAYLAN
Sakarya Üniversitesi
htaylan@sakarya.edu.tr

Betül OK
Selçuk Üniversitesi
betul.ok55@gmail.com

ÖZET

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK), dünya genelindeki mülteci çocukların eğitimi hakkındaki raporda, dünya çapındaki mültecilerin sayısının artışıyla birlikte, okula gitmeyen/gidemeyen mülteci çocukların sayısının da hızla arttığı kaydedildi (UNHCR, 2017). İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün verilerine göre 3,5 milyondan fazla kayıtlı Suriyeliye ev sahipliği yapan Türkiye'de, 2018 yılının verilerine göre 5-18 yaşları arasında kayıtlı 1 milyonun üzerinde Suriyeli çocuğu eğitim çağındadır. Türkiye'de okul çağında olup da okula gidemeyen Suriyeli çocuk sayısı, azımsanmayacak bir orandadır. Türkiye'de geçici koruma kapsamındaki Suriyeli çocuklar okula gidebilmekte; ancak okul çağında olup ta okula gidemeyen çocuk sayısı gidebilenden çok daha fazladır. Eğitim açısından Türkiye'deki Suriyeli ailelerin önlerinde iki seçenek vardır. İlki Milli Eğitim Bakanlığı bünyesindeki Türkçe eğitim veren okullar, ikincisi geçici eğitim merkezleridir. Örgün eğitim açısından Türkiye'deki Suriyeli ailelerin önlerinde iki seçenek vardır. İlki Milli Eğitim Bakanlığı bünyesindeki Türkçe eğitim veren okullar, ikincisi geçici eğitim merkezleridir. Geçici koruma altındaki Suriyeli çocukların hem eğitim sürecine katılmalarında birçok engel hem de eğitim süreçlerinde karşılaştıkları birçok sorun bulunmaktadır. Bu çalışmada Konya'daki Suriyeli çocukların eğitim sürecinde karşılaştıkları sorunlara odaklanılmış, çözüm önerilerinde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Göç, Geçici Koruma, Suriyeli Çocuklar, Eğitime Erişim Hakkı

Giriş

Uluslararası göç hareketleri son yarım yüzyılda beş kıtayı etki alanı içine alan, değişik faktörlere dayanan, ulus kavramını sorgulamayı sürdüren, demografik açıdan milyonlarca insanı kapsayan bir süreç olmaya devam etmektedir¹. Son elli yılda bu konu hemen hemen tüm gelişmiş ülkelerin sosyal bilimcileri tarafından ele alınmış, kuramsal açıdan irdelenmiş, güdülen siyasetle ilgili çözümler getirilmiştir (Abadan-Unat, 2002: 3). Bunları dedikten çok sonra yeni bir uluslararası göç türüyle yüz yüze kalındı. Suriye’de yaşanan iç savaş sadece Suriye’yi değil birçok ülkeyi ekonomik, sosyal ve toplumsal olarak etkilemektedir. Savaş ve savaşın getirdiği olumsuz yaşam koşulları, hayatta kalma endişesi gibi nedenlerle birçok aile göç etmek zorunda kalmıştır. Aileleriyle birlikte farklı ülkelere göç eden çocuklar bu durumdan en çok etkilenen kesimi oluşturmaktadır. Türkiye’ye sığınan çocukların geleceklerinin bu kargaşadan en az şekilde etkilenmesi için çeşitli önlemler alınmaktadır. Bu önlemlerden bir tanesi bu çocukların çeşitli eğitim kurumlarında eğitimlerine devam edebilmesi için imkân tanınmasıdır (Uzun ve Bütün, 2016: 1).

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK)’nin verilerine göre tüm dünyadaki mülteci nüfusunun yarısından çoğu çocuklardır. Tüm toplumlarda olduğu gibi mülteci toplumunun da en zayıf, kırılgan ve en yüksek risk altındaki grubunu çocuklar oluşturmaktadır. BMMYK’nin sık sık vurguladığı gibi mülteci çocukların eğitimi en temel insan haklarından biridir ve devletlerin tüm çocuklara temel eğitim verme yükümlülüğü bulunmaktadır. Bunun yanı sıra mülteci çocukların eğitim hakkı uluslararası hukuk tarafından Türkiye’nin de imzacısı olduğu Çocuk Hakları Bildirgesi, Mültecilerin Statüsüne İlişkin Cenevre Konvansiyonu, Ekonomik, Sosyal, Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Protokolü ile de koruma altına alınmıştır (Özer, Komsuoğlu ve Ateşok, 2016: 77).

1 Büyük çaptaki göç hareketlerinin birinci dalgası Avrupa devletlerinin emperyalist atılımları ile başlamakta ve Birinci Dünya Savaşı’nın bitimi ile sona ermektedir. Avrupa üç yüzyıl boyunca dünyanın göç hareketlerine yön vermiştir. İngiltere, İspanya, Portekiz, Hollanda ve Fransa gelişen nüfuslarına yeni yerleşme yerleri sağlamak üzere sömürgeler kurmuşlardır. Bu ülkeler Kuzey ve Güney Amerika’ya gemiler dolusu göçmen yollamışlardır. Fransızlar önce Kanada’nın Quebec bölgesini iskân etmiş, daha sonra Kuzey Afrika’ya uzanmışlardır. 1846-1932 yılları arasında yaklaşık 18 milyon insan İngiliz adalarından Kuzey Amerika, Avustralya, Yeni Zelanda, Güney Afrika ve Karayip adalarına göç etmiş; 10 milyon İtalyan, 5 milyon Alman da bu dönemde Avrupa’yı terk ederek, başka kıtalarda kısmet aramaya çıkmışlardır. 1821-1924 arası toplam 55 milyon Avrupalı deniz aşırı yollara düşüp kendilerine yeni bir yer seçmiş, bunlardan 34 milyonu Birleşik Amerika’ya yerleşmeyi yeğlemişlerdi. Bu çaptaki göçler kuşkusuz, oluşturulan siyasal kurumlara ve ulusal kimlik sorunlarına damgalarını vurmuşlardır (Abadan-Unat, 2002).

İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün 2018 verilerine göre 3,5 milyondan fazla kayıtlı Suriyeliye ev sahipliği yapan Türkiye'de, 2017 yılının verilerine göre 6-18 yaşları arasında kayıtlı 1 milyonun üzerinde Suriyeli çocuğu eğitim çağındadır. Türkiye'de geçici koruma kapsamındaki Suriyeli çocuklar okula gidebilmekte; ancak okul çağında olup ta okula gidemeyen çocuk sayısı gidebilenden çok daha fazladır. Eğitim açısından Türkiye'deki Suriyeli ailelerin önlerinde iki seçenek vardır. İlki Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) bünyesindeki Türkçe eğitim veren okullar, ikincisi geçici eğitim merkezleridir (GEM). Araştırmamızın en temel amacı, Konya'daki geçici koruma altındaki Suriyeli çocukların eğitim sürecine dâhil olmada ve eğitim sürecinde ne türden problemler yaşadıklarını tespit etmektir. Ayrıca tespitlerden hareketle okullaşmalarıyla ve okuldaki problemlerin çözümüyle ilgili önerilerde bulunmaktadır.

Geçici koruma altındaki Suriyeli çocukların hem eğitim sürecine katılmalarında birçok engel hem de eğitim süreçlerinde karşılaştıkları birçok sorun bulunmaktadır. Çalışma kapsamında Konya'daki İl Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı okullar (Konya İl Milli Eğitim Müdürlüğü verileri) ve Milli Eğitim Bakanlığı protokolü olan Geçici Eğitim Merkezlerinin verileri analiz edilmiş (Konya Valiliği İl Göç İdaresi Müdürlüğü verileri), sahada Suriyeli çocuklara yönelik gözlemlerde (Saha gözlemleri) bulunulmuştur. Elde edilen istatistiki veriler ve sahadan elde edilen gözlemler neticesinde geçici koruma altındaki çocukların eğitim sürecinde karşılaştıkları sorunlar ve çocukların okullaşmasının önündeki engeller değerlendirilmiştir.

1. Uluslararası Zorunlu Göç ve Suriyeli Çocukların Zor Göçü

1.1. Kavramlar

Kişilerin hayatlarının gelecekteki kısmının tamamını veya bir parçasını geçirmek üzere, sürekli ya da geçici bir süre için bir yerleşim ünitesinden bir başkasına yerleşmek amacıyla yaptıkları coğrafi yer değiştirme eylemine göç denilmektedir (Akkayan, 1979). Tarih boyunca yaşanan bireysel ya da kitlesel göçler, dünya nüfusunun coğrafik dağılımını; toplumların sosyal, kültürel, ekonomik ve politik yapılarını etkilemiş ve değişime uğratmıştır. İnsanoğlu tarih boyunca zorlu doğa koşullarından emin olmak, baskılardan kurtulmak, daha güvenli yerlerde yaşamak ve daha insani sosyal ortamlar yaratmak için göç edip durmuştur (Unal, 2014: 66). İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün tanımına göre göç; dini, ekonomik, sosyal ve diğer sebeplerden insan topluluklarının hayatlarının tamamını ya da bir

kısmını geçirmek üzere yaşadıkları yerden başka bir yere yerleşerek yaptıkları coğrafi yer değişikliğidir (http://www.goc.gov.tr/icerik/goc-surecleri-ve-gfmd_409_576).

Birçok tanımı olmakla birlikte göç, “belirli bir zaman ve mekânda bireylerin veya sosyal grupların, belirli bir hedef doğrultusunda ya da belirli bir hedef olmaksızın, kısa veya daimi süreli bir mekân ve sosyo-kültürel alana yerleşmeleri” olarak tanımlanabilir (AAK, 1998; Güneş vd., 2013). Göç Sosyolojisi adlı kitabında C. Yalçın (2004:13), göçe dair ortak noktalardan hareketle bir tanım yapmaya çalışmaktadır: “göç, ekonomik, siyasi, ekolojik veya bireysel nedenlerle, bir yerden başka bir yere yapılan ve kısa, orta veya uzun vadeli geriye dönüş veya sürekli, yerleşim hedefi güden coğrafi, toplumsal ve kültürel bir yer değiştirme hareketidir”. Göç, toplumun sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal alanıyla yakından ilişkili ve bu alanları etkileyen kapsamlı bir süreçtir. Çok kapsamlı olması, meydana gelişle birey yaşamında ve toplumsal yapıda büyük değişiklikler yapması nedeniyle göç, incelenmesi ve yorumlanması gereken bir konudur. Göçü daha ayrıntılı ele alabilmek için göç türleri ve özellikleri ayırt edilmelidir (Solak vd., 2016: 3).

Suriyelilerin Türkiye’deki yasal statüleri, yasal mevzuat açısından değerlendirildiğinde mülteci, sığınmacı ve göçmen kavramlarıyla tanımlanamamaktadır. Genelde her üç statüyle tanımlanarak kavram kargaşasına neden olmaktadır. Çünkü Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 1951 yılında Cenevre’de imzalanan Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme’yi Türkiye, “Avrupa’da meydana gelen olaylar” olarak, coğrafi kısıtla onaylamış; dolayısıyla Türkiye sadece Avrupa’dan gelen göçlere *mültecilik statüsü* verdiği için Suriye’den gelen göçleri mültecilik statüsü vermemektedir (Koyuncu, 2014: 24). Aynı şekilde Suriyeliler *sığınmacı* statüsünde değildir; çünkü sığınmacılar, yine yukarıda mezkûr sözleşmeye göre mülteci sayılmadıklarından yasal manada sığınmacı da değildirler. Suriyeliler yasal mevzuat açısından göçmen olarak da gönüllü bir göçle gelmediklerinden - korku ve baskı gibi zorlayıcı nedenle zorunlu olarak göç etmelerini ifade eden mülteci kavramından farklı olarak daha iyi yaşam koşulları nedeniyle gönüllü göçü ifade eden bir kavram olan göçmen kavramıyla da- anılamazlar (Koyuncu, 2014: 25-26). Türkiye’deki Suriyelilere 2012 ve daha sonra 2013 tarihli yasal düzenlemelerle (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu) *Geçici Koruma* statüsü verilmiştir (Taylan, 2018: 532). Türkiye’deki Suri-

yelilerin statüsü, akademik ve bilimsel yazında “uluslararası zorunlu göç” kavramsallaştırmasıyla tanımlanmaktadır (Taylan, 2018: 533).

Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair 1951 Cenevre Konvansiyonu’ndan bugüne “mülteci” kavramının yanı sıra iltica alanında yeni kavramlar ortaya çıkmıştır. Mülteci kavramı da dâhil yeni kavramlar “uluslararası koruma” (international protection) çatısı altında toplanmıştır. 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) açısından uluslararası korumanın birinci dalını “mülteci”; ikinci dalını “şartlı mülteci”; üçüncü dalını “ikincil koruma” ve dördüncü dalını da “geçici koruma” statüsü oluşturmaktadır. Dolayısıyla “çocuk mülteciler” kavramı, çocuklara sağlanacak uluslararası korumanın türlerinin tamamını ifade etmemektedir. Türk hukuku açısından “mülteci çocuklar”, “şartlı mülteci çocuklar”, “ikincil koruma altına alınan çocuklar” ve “geçici korunan çocuklar” olmak üzere dört grup bulunmaktadır (Ekşi, 2016: 559-560).

“Geçici koruma” (temporary protection), ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ülkesine geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak gelen yabancılara sağlanan korumadır. Türk hukukunda geçici koruma, kanun düzeyinde, ilk defa 6458 sayılı YUKK’un 91. Maddesi ile düzenlenmiştir. YUKK’un 91. maddesi, geçici korumanın şartlarını belirlemiş; ancak geçici korumaya ilişkin usul ve esasların Bakanlar Kurulu tarafından hazırlanacak bir yönetmelik ile düzenlenmesini öngörmüştür. İşte bu maddeye istinaden 22.11.2014 tarihinde Geçici Koruma Yönetmeliği, Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Geçici Koruma Yönetmeliği’nde, geçici koruma altına alınanları ifade etmek için “geçici korunanlar” kavramı kullanılmıştır. Türkiye’de bulunan Suriyeli çocuklar, “geçici korunan çocuklar”ın tipik örneğini teşkil etmektedirler (Ekşi, 2016: 562).

Özetle Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) kapsamında çocuklara sağlanan dört türlü uluslararası koruma vardır. Çocuklara sağlanan uluslararası korumanın türüne göre “mülteci çocuklar”, “şartlı mülteci çocuklar”, “ikincil koruma altına alınan çocuklar” ve “geçici korunan çocuklar” ayrımını yapmak gerekir (Ekşi, 2016: 573).

1.2. Uluslararası Zorunlu Göçün Tarihsel Seyri ve Güncel İstatistikler

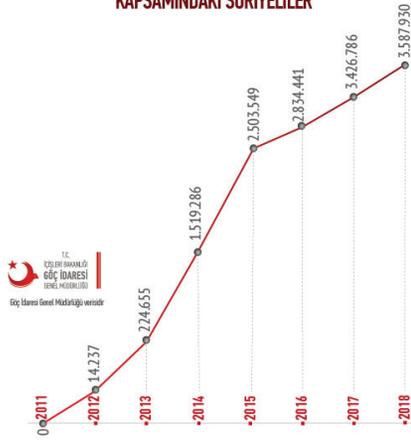
Türkiye'ye dönem dönem kitleler halinde yurtdışından –zorunlu- göçler yaşanmıştır. Bunların en bilinenleri 1952-1967 yılları arasında Yugoslavya ve Makedonya'daki Müslüman ve Türklere yönelik asimilasyon uygulamaları nedeniyle yaşanan göçler, 1979'da İran İslam Devrimi ve 1988 yılında yaşanan İran-İrak savaşının ardından Türkiye'ye yaşanan göçler, 1989 yılında Bulgaristan'dan Türkiye'ye yaşanan göçler, 1992-1997 yılları arasında eski Yugoslavya'daki yaşanan iç savaş ve bölünme yüzünden yaşanan göçler, 1990-1991 yılları arasında Körfez Savaşı neticesinde meydana gelen göçler, 1999 yılında Kosova'da yaşanan çatışmalar yüzünden yaşanan göçler ve 2011 yılında Suriye'de başlayan iç çatışma ve savaş yüzünden yaşanan göçlerdir (Gülüm ve Akçalı, 2017: 128).

Suriye'deki hareketlilik, 2011 yılının Mart ayında rejime karşı eylemler olarak başlayan sokak gösterileri sonrasında sürekli bir iç savaş halini almış; küresel güçlerin müdahalesiyle yüzbinlerce insanın ölümü ve yaralanması ile sonuçlanan büyük bir insani trajediye dönüşmüştür (Deniz, Hülür ve Ekinci, 2016: 1077). Bu trajedi, Suriye halkının hayatta kalma telaşıyla komşu ülkelerin sınırlarına akın etmesi sonucunu doğurmuştur. Bu kitlesel zorunlu göç hareketinden en güvenli görülen sınır ülke olarak Türkiye de nasibini almış ve mağdur Suriye halkına kapılarını açmıştır (Boyras vd., 2018: 88).

Türkiye, ilk olarak 2011 yılı bahar aylarında Suriye iç savaşından kaçarak sığınan/iltica eden binlerce Suriye vatandaşın giriş yapmasından itibaren, 2018 yılı itibariyle 3,5 milyonun üzerinde Suriye vatandaşına kapılarını açmış ve geçici koruma altına almıştır. Halen Suriye'den Türkiye'ye -dış- göçler devam etmektedir. Suriye'deki insan hakları ihlallerindeki 2011 yılı sonrasında ortaya çıkan artış, zorunlu olarak göç eden Suriyelilerin sayısındaki hızlı artışı beraberinde getirmiştir. En çok göç edilen ülke de Suriye ile güçlü tarihi, iktisadi ve kültürel bağları olan Türkiye olmuştur. Göç eden Suriye vatandaşlarında ilk kırılma 2013 yılındadır. 2014 ve 2015 yıllarındaki mülteci Suriyeliler milyonları aşmıştır. 25 Ekim 2018 tarihi itibariyle Göç İdaresi Genel Müdürlüğüne göre geçici koruma altındaki Suriye vatandaşlarının nüfusu 3.587.930'dur. Türkiye'deki Suriyelilerin daha çok Hatay, Şanlıurfa, Gaziantep ve Kilis gibi Güney illeri ile İstanbul ilinde yoğunlaştıkları gözlenmiştir. Nüfusa oranı açısından bakıldığında en çok Suriyeli misafir eden ille-

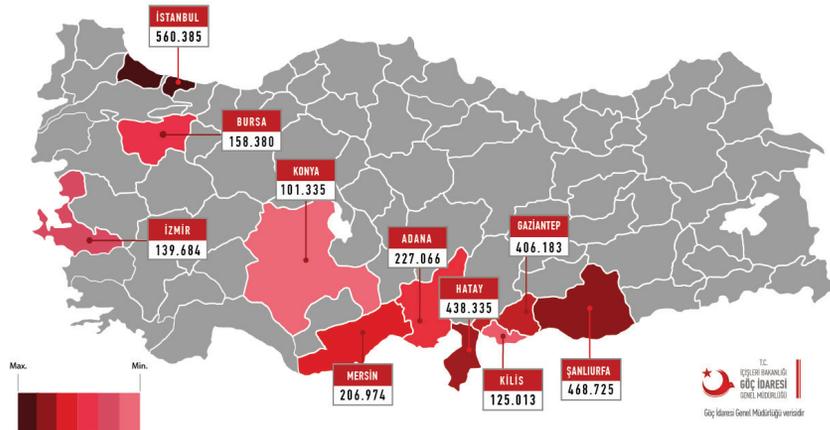
rimiz sırasıyla, Kilis (%92), Hatay (%28), Şanlıurfa (%23) ve Gaziantep (%20)'tir. Yine İçişleri Bakanlığı verilerine göre, kayıt altına alınan toplam nüfus olarak bakıldığında en çok Suriyeli barındıran ilk üç il, İstanbul (560bin), Şanlıurfa (468 bin) ve Hatay (438 bin) (http://www.goc.gov.tr/icerik6/geci-ci-koruma_363_378_4713_icerik, erişim 25.10.2018).

YILLARA GÖRE GEÇİCİ KORUMA KAPSAMINDAKİ SURIYELİLER

*18.10.2018 tarihi itibarıyla

Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin İlk 10 İle Göre Dağılımı

2. Suriyeli Çocukların Türkiye'deki Durumu

2.1. Göçmen/Sığınmacı/Mülteci Çocuk Hakları

1924 Çocuk Hakları Beyannamesi, çocuklara ilişkin ilk uluslararası metindir. Bununla beraber 5 maddeden oluşan bu metinde iltica talep eden çocuklara ilişkin bir hüküm yer almamaktadır. 1946 yılında kurulan Milletlerarası Mülteci Organizasyonu'nun (IRO-International Refugee Organisation) Statüsü'nde dört kategori olarak belirlenen mülteciler arasında savaş yetimleri de sayılmıştır. Milletlerarası Mülteci Organizasyonu Statüsü'nün eki uyarınca mülteci kavramı, refakatsiz çocukları, savaş yetimlerini, ailesi kaybolanları ve ülkesinin dışında bulunan çocukları da kapsamaktadır. Eğer söz konusu çocuklar 16 yaşın altındaysa öncelikli muamele görürler ve vatandaşlıkları belirlenenlerin ülkelerine dönmeleri sağlanır. Uluslararası düzeyde çocuklara ilişkin en kapsamlı ve temel düzenleme Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'dir. Türkiye, Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeyi 1995 yılında onaylamıştır. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 1. maddesine göre, Sözleşme uyarınca çocuğun vatandaşı olduğu kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, 18 yaşına kadar her insan çocuk sayılır. O halde Sözleşme, kural olarak 18 yaşına kadar olan kişilere uygulanacaktır (Ekşi, 2016: 563).

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'de mülteci çocuklarla ilgili özel bir madde bulunmaktadır. Üstelik bu madde hem refakatsiz çocukları hem de ana babası veya başka birinin himayesinde bulunan çocukları kapsamaktadır. Çocuk mültecilerin özel hakları Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 22. maddesinde yer almakla birlikte; Çocuk Hakları Sözleşmesinin genel ilkelerde ve hak gruplarında vurguladığı perspektiften yola çıkılarak; mülteci çocukların haklarına dair bir yaklaşım geliştirildiğinde göz önünde bulundurulması gereken önemli haklar bulunmaktadır. Bunlar: "Çocuğun yüksek yararı ilkesi", "Çocuğun hayatta kalma, güvenlik ve gelişme hakkı", "Çocukların her türlü istismar, şiddet, ihmal ve sömürüden korunma hakkı" ve "Ayrım yapmama, çocuğun görüşlerini serbestçe açıklama ve katılım hakkı" olarak ele alınabilir (Odman, 2008: 92'den akt. Çobaner, 2015: 31).

"Çocuğun yüksek yararı ilkesi", Sözleşme'nin 3. maddesinde devletlerin "çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde çocuğun yüksek yararını temel düşünce" olarak görmelerini esas alacak şekilde düzenlenmiştir. Bu mad-

de, devletin her faaliyetinin çocukları nasıl etkileyeceğini dikkate almalarını, birbiri ile çatışan kararlar karşısında, bütçe dağıtımında, kanunların hazırlanmasında ve yönetim süreçlerinde “çocuğun yüksek yararını” göz önünde bulundurmalarını gerektirir. Bu ilke mülteci çocukların özgürlüklerinin kısıtlanması, gözaltına alınma, evlat edinme, ceza davalarına çıkarılmaları gibi durumlarda bu ilke çerçevesinde değerlendirilmeleri gerektiğini ortaya koymaktadır (Hodgkin & Newell, 2003: 41; Odman, 2008: 92’den akt. Çobaner, 2015: 31).

Çocuğun hayatta kalma, güvenlik ve gelişme hakkı, Sözleşme’nin 6. maddesinde devletler, “Her çocuğun temel yaşama hakkına sahip olduğunu kabul eder ve çocuğun hayatta kalması ve gelişmesi için azami çabayı gösterirler.” şeklinde düzenlenmiştir. Yaşama hakkı, savaş ve olağanüstü durumlarda bile göz ardı edilmemesi gereken bir hak olarak; yaşam süresini uzatma, hastalıklar ile mücadele, yaşam koşullarını düzeltme (bunlar arasında beslenme, barınma, yeterli bir yaşam standardı ve sağlık hizmetlerine erişim gibi hususlar) ile devletlerin koruma önlemleri olarak, ölüm cezasını, yargısız infazları ve işkenceyi ortadan kaldırma ve bu tür eylemlere karşı gerekli yasal düzenlemeleri yapma görev ve sorumluluğunu da kapsamaktadır (Odman, 2008: 109’den akt. Çobaner, 2015: 31).

Çocuk Hakları Sözleşmesi, eğitim ve öğretim, sosyal güvenlikten yararlanma, cinsel sömürüye maruz kalmama, yaşama saygı gibi hakları içinde buldukları statü, durum ve koşul ne olursa olsun tüm çocuklar için geçerli kılmaktadır. Özellikle buldukları ülkelerde mülteci konumunda olan çocukların, toplumdaki diğer çocuklara göre eğitim imkânlarından daha sınırlı olarak yararlandıkları göz önünde bulundurulduğunda, tüm ülkelerin sığınmacılık ve mültecilik konumunun başlangıcından itibaren, çocuklara uluslararası düzenlemelerde yer verilen haklar ve kurallar çerçevesinde eğitim fırsat ve koşullarının sağlanması gerekmektedir (Çobaner, 2015: 33).

**GEÇİCİ KORUMA KAPSAMINDA BULUNAN SURIYELİLERİN
YAŞ VE CİNSİYET DAĞILIMI**

YAŞ	ERKEK	KADIN	TOPLAM
TOPLAM	1.947.056	1.640.874	3.587.930
0-4	290.146	270.788	560.934
5-9	246.812	231.578	478.390
10-14	192.207	176.502	368.709
15-18	160.173	127.978	288.151
19-24	318.602	224.352	542.954
25-29	196.998	141.422	338.420
30-34	162.831	121.043	283.874
35-39	113.852	89.972	203.824
40-44	76.204	69.240	145.444
45-49	57.500	53.932	111.432
50-54	46.493	44.710	91.203
55-59	31.133	31.227	62.360
60-64	22.367	23.126	45.493
65-69	14.530	14.663	29.193
70-74	8.074	8.914	16.988
75-79	4.550	5.518	10.068
80-84	2.563	3.326	5.889
85-89	1.326	1.686	3.012
90+	695	897	1.592

18.10.2018 itibarıyla

2.2. Türkiye’de Suriyeli Çocukların Durumu

Türkiye 2018 itibarıyla toplam 3.587.930 kişiyle en fazla sayıda Suriyeli mülteci barındıran ülke durumundadır. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü 2018 verilerine göre Türkiye’de Geçici Koruma Altına alınan 1.700.000 civarı Suriyeli çocuk bulunmaktadır. Türkiye’de bulunan toplam geçici koruma altına alınan Suriyeli nüfusun yarısına yakını 18 yaş altı çocuklardan oluşmaktadır. 2018 itibarıyla Türkiye sınırları içerisinde İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün verilerine göre Türkiye’de bulunan zorunlu eğitim çağındaki Suriyeli çocuk sayısı yaklaşık 1.000.000 civarındadır. 2011 yılından günümüze kadar eğitime erişme oranları artmakla birlikte Milli Eğitim Bakanlığı verilerine göre 2016 yılı itibarıyla kamp içinde ve dışında eğitime erişebilen çocuk sayısı 290.000’dir. Bu rakam eğitim çağındaki çocukların halen yarısından fazlasının eğitime erişemediğini de göstermektedir.

İnsan yaşamında özellikle mağduriyetler yaşayarak başka bir ülkeye sığınan, destek bekleyen mülteci/sığınmacı/göçmen çocuklarının eğitimi, öğretimi, okullaşması önemli bir konudur. Yapılan çalışmalarda mülteci çocukların eğitim sürecinde ana babaların eğitim sürecini anlamasında ve çocuğu desteklemesinde yaşanan eksiklikler, çocukların dil yetersizlikleri, kendi ülkelerinde hiç eğitim alamamaları veya aldıkları eğitimin eksik olması, okul ortamı, öğretmenlerin/idarecilerin tutum ve davranışlarından kaynaklanan sorunlar yaşadıkları ortaya konulmuştur (Candappa, 2000; Oikonomidou, 2010; Hek, 2005; Rah, Choi ve Nguyen, 2009; Roxas, 2011'den akt. Şeker ve Aslan, 2015: 95).

Fiziksel işkence, şiddet, yoksulluk, yetersiz beslenme, aile ayrımı, yaşayan ve/veya tanık olan mülteci çocuklar sıklıkla pek çok travma deneyimini bir arada yaşadıkları için çoklu dezavantajlı grup olarak değerlendirilir. Yaşanan olumsuz deneyimler çocukların fiziksel, sosyal, duygusal ve bilişsel süreçlerini etkilemektedir. Mülteci öğrencilerin yaşadıkları savaş, karışıklık, göç, kaçma ve geçici yerleşim gibi konular formal eğitim olanaklarına ulaşmalarını engellediği için bu öğrencilerin eksikleri ve/veya farklılıkları bulunmaktadır (Sutner, 2002; Rah, Choi ve Nguyen 2009). Yeniden yerleştirme sürecinde mülteci çocuklar kendi deneyimlerinden, ailelerinden, eğitim ortamından kaynaklanan sorunlarla mücadele etmek zorunda kalabilirler, okula karşı olan iyimserlikleri ve akademik başarı motivasyonları, eğitim sürecinde yaşanan farklı olumsuzluklar nedeniyle etkilenebilir (Suarez-Orozco, 2000). Eğitimin devamlılığında aile, süreci etkileyen en temel unsurlardan biridir. Ailenin eğitimle ilgili tutumu ve istekliliği mülteci çocukların eğitiminde etkili olmakta ancak yaşanan sorunları da gidermemektedir. Mülteci aileler yeni yerleştikleri yerlerde uzun süreler çalışmak zorunda kaldıkları için çocukları ile ilgilenmeye zamanları kalmamasına rağmen çocuklarının iyi derecede dil öğrenmesini, okul ve öğretmenler tarafından desteklemesini istemektedirler. Ancak aileler, dil yetersizlikleri ve okuldan, eğitimden ne bekleyeceklerini bilemedikleri için okuldaki faaliyetlere katılamamaktadırlar (Roxas, 2011). Ayrıca mülteci ailelerin dil ve eğitim yetersizlikleri nedeniyle çocuklarının ödevlerine destek olamadıkları, bu durumdan çocukların akademik başarısının olumsuz etkilediği gözlenmektedir (Rah, Choi ve Nguyen, 2009'den akt. Şeker ve Aslan, 2015: 95).

Yapılan farklı çalışmalarda mülteci çocukların okul ortamındaki uyumlarının zor olduğu, dil ve kültürel farklılıklar nedeniyle ayrımcılık gibi sorunlar yaşadıkları ortaya konulmuştur (Kirova, 2001; Suarez-Orozco, 2000). Buldukları ülkede yaşama uyumda da sorunlar yaşamaktadırlar (Suarez-Orozco, 2000), ayrıca öğretmenlerinin, arkadaşlarının ve yerleşik topluluğun tutarsız/değişken davranışları ile de karşı karşıya kalmaktadırlar (Gitlin, Bueendia, Crosland ve Doumbia, 2003). Özellikle öğretmenler, mülteci öğrencilerin farklı kültürel kodları öğrenmesinde, değişiminde, okuma yazma becerilerini kazandırmada, dili öğrenmesinde ve akıcı olarak kullanmasında, topluma hazırlayan birer kültür işçisi olarak can alıcı öneme sahiptir ve ailelerle işbirliği içinde olmalıdır (Exposito ve Favela, 2003; Roessingh, 2006; Birman, Weinstein, Chan ve Beehler, 2007). Küçük yaşta göç deneyimi yaşayan mülteci çocuklarla Amerika Birleşik Devletlerinde (ABD) yapılan bir çalışmada mülteci ergenlerin uyumunun öncelikle okul deneyimlerinden etkilendiği ortaya konulmuştur (Mosselson, 2006). ABD’de okula devam eden mülteci çocuk sayısındaki artışa paralel olarak öğretmenlerin sınıflarındaki öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılamak ve onları anlamak için daha fazla bilgiye ihtiyaç duydukları da ortaya konulmuştur (Szente, Hoot ve Taylor, 2006’dan akt. Şeker ve Aslan, 2015: 95-96).

Mülteci/göçmen/sığınmacı çocukların kendileri geçmiş deneyimlerinden kaynaklanan travma sonrası stres bozukluğu da yaşayabilirler. Örneğin, çalışmalarda çocuklarda da yetişkinler gibi travma sonrası stres bozukluğu, depresyon ve anksiyetenin yaygın olduğu ortaya konulmuştur (Hart, 2009; Kirk ve Cassity, 2007; Dalhouse ve Dalhouse, 2009; Roxas, 2011). Öğretmenler, bu öğrencilerin travma deneyimlerinin eğitim yaşamlarında etkili ve önemli olduğuna dikkat etmelidir ancak bunu öğrenciyi acınacak bir kurban objesine dönüştürme aracı olarak kullanmamalıdır (Boyden, 2009). Öğrencinin okul ortamında benlik gelişimi içinde öğretmenin yeri oldukça önemlidir (Roessingh, 2006). Öğretmen sınıfta öğrencilerin sözlü ve sözsüz mesajlarını sürekli değerlendirebilir ve bu yol ile onların gelişimine katkıda bulunur. Mülteci çocuklarla çalışan öğretmenlerin tepkileri bireysel olarak engel oluşturabilir. Öğretmenlerin tepkilerini, söylemlerini ve davranışlarını etkileyen kültürel yapılar bulunmaktadır. Öğretmen kaynak araç gereç materyal eksiklikleri de yaşamaktadır. Mülteci öğrencilerin ihtiyaçlarının nasıl karşılanacağı ile ilgili de sorunlar yaşayabilmektedir (Roxas, 2011’den akt. Şeker ve Aslan, 2015: 96).

Mülteci öğrenciler, okulda psikolojik sıkıntıları, dil ve akademik yetersizlikler gibi nedenlerden dolayı kendilerini yalnız hissedebilirler ve okulu bırakabilirler (Patiadino, 2008). Yeni gelen sosyal ortama/topluma katılım için dil yeterliliği temel bir gerekliliktir. Mültecilerin dil yeterlilikleri, motivasyon düzeyleri konusunda yapılan çalışmaların azlığı nedeniyle bu konudaki bilgimiz oldukça sınırlıdır. Ayrıca, mülteci çocukların dil yeterliliği, gelecekteki iş kariyerleri içinde oldukça önemlidir (Heath, Rothon ve Kipli, 2008) ayrıca sonraki kuşakların uyumu içinde anlamlı bir rol oynamaktadır. Çalışmalar mültecilerin çoğunun yaşadığı travmatik olayların, sağlık problemlerinin, depresyonun dil öğrenme sürecinde etkili olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca kabul merkezlerinde kalma süresi, uyum kursuna devam etme, sosyal katılım, depresyon, sağlık sorunları, ayrıca kendi ülkelerinde kırsal alanda veya kentte yaşamlarının da dil öğrenme üzerinde etkili olduğu ortaya konulmuştur (örn. Carliner, 2000; Chiswickand ve Miller 2007; Dustmann ve Fabri 2003; Hwang ve Xi 2008; van Tubergen ve Kalmijn, 2009'den akt. Şeker ve Aslan, 2015: 96). Mülteciler yeni geldikleri toplumda günlük yaşamdaki değişimlere bağlı birçok zorlukla karşılaşarak, uyum sağlamak için mücadele etmek durumunda kalırlar (Birman, 2002). Yetişkin mülteciler yeni geldikleri toplumda kendileri ile aynı kökene sahip bireylerle bir arada yaşayarak, kendileri için güvenli ve tanıdık bir çevre oluşturabilirler. Ancak bu ailelerin çocukları açısından düşünüldüğünde yaşanan zorluklar daha da artmaktadır. Mülteci çocuk için yeni geldiği toplumda okul çevresi, durağan ve güvenli bir ortam sunmasına rağmen bu çocuklar yaşadıkları ani ve zorlu göç süreçleri, farklı geçmiş ve kültürel özelliklere sahip olmaları, ortak bir dili paylaşmamaları gibi nedenlerle okula uyum sağlamak için ek çaba gösterirler (Hart, 2009; Rutter, 2003'den akt. Şeker ve Aslan, 2014: 12).

2.3. Türkiye'de Şartlı Nakit Transferi ve Eğitimde İstikrar

Suriyeli göçü olarak ifade edilen, geçici koruma altındaki bireylerin üzerinden tanımlanan göç ve süreci, araştırma konumuzun temel argümanıdır. Geçici koruma, devletlerin geri göndermeme yükümlülükleri çerçevesinde kitleler halinde ülke sınırlarına ulaşan kişilere, bireysel statü belirleme işlemleri ile vakit kaybetmeden, belirli haklar sağlamayı hedefleyen pratik ve tamamlayıcı bir çözüm yoludur. Geçici korumanın üç temel unsuru vardır: Güvenli topraklara erişime izin verilmesi, geri gönderme yasağının uygulanması, temel ve acil insani ihtiyaçların karşılanması (Adıgüzel, 2018: 16).

Ülkemizdeki Suriyeliler bayramlarda ve özel günlerde “kurtarılmış bölge” yahut “güvenlikli bölge” olarak adlandırılan yerlere devlet izni ile gidebilmektedir. Geri gönderme konusunda ise her zaman “gönüllü geri dönüş” formu imzalamaktadırlar. Temel ve acil insani ihtiyaçların karşılanması ise hem devlet eliyle hem de yerel ve genel Sivil Toplum Kuruluşları ile sağlanmaktadır. Geçici koruma sistemi Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) ile Türk Hukuk sistemine girmiştir. Toprak burada belirleyici unsurdur. İnsan, bir yere ait olarak statü ve kimlik kazanır. Burada belirtilen geçici koruma altındaki birey ibaresi de bir statü göstergesidir. Aynı zamanda da kimliklendirme çabasıdır. Suriyeli göçünün kırılma noktasını oluşturan, kimlik ve statü bireylere belirli haklar kazandırdığı gibi belirli haklardan da mahrum etmiştir. Mülteci, göçmen, sığınmacı, yerlerinden edilmiş birey sınıfına girmeyen geçici koruma altındaki Suriyeliler için STK’lar ve devlet kurumları programlar geliştirmişlerdir. Devletler ve kurumlar bu kişileri suç ve tehdit alanına sokmamak için politikalar geliştirirler. İstihdam, hizmetlere erişim ve en önemlisi ekonomik durumlarda destek sağlarlar. Bunu göç dalgasından korkan ve onları Bauman’ın (2018) bahsettiği gibi atık insan² olarak gören diğerleriyle işbirliği yaparak. Genellikle sağlık ve ekonomik alanında gelişme gösteren projeler ve çalışmaların temel savunduğu şey: Türkiye’deki bireylerin faydalandığı sağlık, eğitim, hizmet desteklerinden geçici koruma altındaki bireylerin mahrum olmaması.

Bu düşünce ile eğitim sistemindeki destekleyici sürece değinecek olursak mevzuu çocuklar ve çocukların eğitim hakkı üzerinden değerlendirebiliriz. Türkiye’de ve dünyadaki okula giden her çocuğa destek olma, okula gitmeyen çocukları da okula dâhil etme amacıyla ortaya çıkan Şartlı Nakit Transferinden bahsedebiliriz. Şartlı Nakit Transferi yoksulluğu azaltma ve refahı artırmaya odaklanan, farklı kapsam ve farklı bütçelerle oluşturulan bir programdır. Şartlı Nakit Transferi yardım programlarının öne çıkan özelliği, bu tür uygulamalarda önceden seçilmiş topluluklara, hane halklarına ya da kişilere yalnızca belli bir davranışı gerçekleştirmeleri karşılığında nakdi yardım yapılmasıdır. Yardım yapılmak üzere hedeflenen kişiler/hane halkları çoğunlukla kronik yoksulluk içerisinde, sosyo-ekonomik şoklar karşısında savunmasız ve yoksulluğun kuşaklararası geçişinin yaşandığı bir yapıya

2 Atık insanlar ya da daha doğru bir nitelemeyle harcanmış insanlar (“ihtiyaç fazlası” ya da “iskarta” insanlar, zorunlu nedenlerle ya da bilerek/isteyerek kayıt dışı bırakılan, kalmasına izin verilmeyenler) modernleşmenin kaçınılmaz sonuçlarından biri, modernitenin ayrılmaz parçasıdır (Z. Bauman, Iskarta Hayatlar & Modernite ve Safraları, 2018).

sahiptirler. Yardımın yapılma şartları, genelde yoksul ailelerin çocuklarının temel eğitim ve sağlık hizmetlerine katılımlarını sağlamayı amaçlayan ve insani sermayelerine yatırımda bulunan niteliktedir. Yardımların transferleri ise çoğunlukla, yardım yapılan kişileri/hane halklarını güçlendirmeyi amaçlamakta ve ödemeler genellikle annelere ya da toplumda güçlendirilmesi gereken benzer kişilere yapılmaktadır (de Janvry, 2006: 4'den Akt: Esenyel, 2009: 14). Şartlı Nakit Transferi yardımının belirli şartla yapılması kişilere sorumluluk ve olumlu alışkanlıklar kazandırmak amacıyla. Sürekliliği ve alışkanlığı sağlamak için, şarta bağlı yapılan yardımlar bireyleri motive etmekte ve belirli bir sorumluluk altına sokmaktadır. Kişi mevcut sorumluluğu (çocuğu okula gönderme) şartını yerine getirmediğinde parayı alamamakta ve kendisini bu anlamda hem kayba uğramış hem de kanuna uymamış olarak hissetmektedir. Şartlı Nakit Transferi programında kısa ve uzun vadeli istikrar sağlanmaya çalışılmaktadır. Kısa vadeli istikrarda ekonomik yoksunluğa sahip, bu sebepten çocuğunu okula göndermeyen/gönderemeyen/çalıştıran ailelere destek olarak sahip çıkmaktır. Burada nesillere aktarılması şüphe edilen kronik yoksulluk önlenmeye çalışılmaktadır. Uzun vadede ise, para girdisi olarak görülmeyen ailelerde çocuğa sağlık ve hizmet anlamında yatırım yapmak vardır. Burada sosyal sermaye kavramını kullanmak yerinde olacaktır. Putnam'a göre sosyal sermaye; sosyal kurumun koordine edilmiş eylemleri kolaylaştırarak toplumun etkinliğini arttıran güven, normlar ve iletişim ağları gibi özellikleridir (Putnam 1993a; 169'den Akt: Field, 2008:5). Sosyal sermaye, toplumsalın güven ve samimiyet kavramlarıyla yeniden keşfidir. Bu keşifte devlete, kurumlara ve insan topluluklarına yardımcı olan, bunlar arasındaki ilişkiyi sağlayan ve tanımlayan sosyal sermayedir. Sosyal sermaye, uzun vadeli bir yatırımdır. Bireylerin yaşamlarını ve hareketlerini kolaylaştırır.

Devlet, göçler karşısında daima bir politika oluşturmak zorundadır. Her göç içerisinde kendi değişkenlerini, şoklarını, olumlu ve olumsuz yanları taşır. Sosyal refahı arttırmak ve kişileri yoksulluktan korumak için uygulanan yöntemlere, kullanılan araçlara ve politikaların tümüne sosyal politika denmektedir (de Janvry, 2006: 6'den Akt: Esenyel, 2009: 15). Bu politikaların esas amacı, toplumsal eşitliği sağlamaktır. Çünkü toplumda çıkan sorunların büyük kısmı "eşitsizlik" fikrindedir. İdeal olan sosyal politika fikri dünyada maalesef uygulanmamaktadır. Kişi sayısının fazlalığı, mobilizasyon, geliri artış ve düşüşleri, insanların hareket halinde oluşu, savaşlar, mübadeleler

gibi etkenlerden kaynaklı istenen düzeyde gerçekleştirilememektedir. UNICEF'in (2000) yapmış olduğu çalışmalarda da dünyadaki yoksul nüfusunun yarısının çocuklardan oluştuğu, dünyada 18 yaşın altında en az 600 milyon çocuğun günde 1 ABD Dolarının altında yaşamak zorunda olduğu ve bu çocukların yaklaşık olarak %40'nın gelişmekte olan ülkelerde yaşadığı belirtilmiştir. Bu rakamlara bakıldığında dünyanın bazı ülkelerinde yoksullukla mücadele konusunda uygulanmakta olan sosyal politika araçlarının belli bir başarıya ulaştığı ancak, dünyanın tümü düşünüldüğünde bu çabaların yetersiz kaldığı açıkça görülmektedir (Esenyel: 2009: 16). Sosyal yardım programları ve politikaları daima yoksullar ve yoksulluk üzerinden temellendirilmektedir. Şartlı Nakit Transferi, yalnızca ekonomik anlamda değil, eğitim ve sağlık alanında da refahı artırmayı amaçlamıştır. Şartlı Nakit Transferi, aile ve devletin biraradallığını da sağlar. Çocuk okula düzenli devam ettiği sürece yardımı almayı hak kazanmakta, gitmediğinde kontrol edilmekte ve yardım kesilmektedir.

Şartlı Nakit Transferi aracılığıyla kız çocuklarının okula katkısını artırmak da hedeflenmiştir. Erkek çocukları ilkokulda 35 TL alırken kız çocukları 40, erkek çocukları ortaokulda 65 TL alırken kız çocukları 70 TL almaktadır. Bu parayı alabilmenin tek şartı ayda 4 günden fazla devamsızlık yapmamaktır. Ödemeler 2 ayda bir yapılmakta, her sene iki defa okul başlangıcında her çocuğa 100 TL extra ödeme yapılmaktadır. Şartlı Nakit Transferi'nde hedef kitle temel eğitim ve sağlık hizmetlerinden yararlanamayan ya da aşırı çocuklarını çalıştırmak, evlendirmek zorunda kalan ailelerden oluşmaktadır. Birçok vakanın hikâyesinde çocuk işçiliği, erken yaşta evlilik gibi durumlar bulunmaktadır. Okullaşmayan, okulu bırakan ya da okula hiç kayıt olmamış çocukların büyük çoğunluğunda bu vakalara rastlanmaktadır.

Türkiye'de uygulanmakta olan Şartlı Nakit Transferi yardım programı 2000 yılının sonlarında ve 2001 yılının başlarında yaşanan ekonomik krizin etkilerini en aza indirmek için Dünya Bankası ve Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti arasında 14 Eylül 2001 tarihinde imzalanan ve 28 Kasım 2001 tarihinde yürürlüğe giren bir anlaşma ile uygulamaya konulmuştur. İmzalanan bu anlaşma kapsamında Dünya Bankası'ndan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu'na (SYDTF) 500 milyon ABD Doları kredi ve 134 milyon ABD Doları T.C Hükümeti katkısı olmak üzere toplamda 634 Milyon ABD doları kaynak tahsis edilmiştir (Esenyel, 2009: 43-46). "Şartlı Nakit Transferleri"

bileşeni kapsamında ise nüfusun en yoksul %6'lık dilimine giren kişilere yönelik şartlı bir yardım programı kurgulanmıştır. Amacı kısa vadede ekonomik krizin etkilerini etkin bir şekilde en aza indirmek olan bu program uzun vadede ise eğitim ve sağlık alanında verilen şartlı yardım destekleriyle yoksulluğun kuşaklararası transferini önlenmeyi amaçlamaktadır. Türkiye'deki Şartlı Nakit Transferi yardımları, eğitim, sağlık ve gebelik alanındadır. Suriye göçü sonrasında Şartlı Nakit Transferi yardımları geçici koruma altındaki ailelere de aynı şekilde uygulanmıştır.

Genellikle ilkokulu bitiren çocukların ortaöğretime geçişinde kopmalar olmakta, okulu bırakan çocuklar çalıştırılmakta yahut evlendirilmektedirler. Yoksulluğun önlenebilir olmasının temelini ekonomik refaha bağlayan yabancılar, bunu bir şart olarak öne sürmektedirler. Türk vatandaşlarına göre Suriyelilerin refleksleri farklılık göstermektedir. İçerisinde yaşanan kültüre yabancılaşma, gelmiş ve doğmuş oldukları topraklardaki gelenekleri sürdürme, refahlarını düşündükleri için kolayca kaçma ve çalışmama gibi etkenler okullaşma önündeki engellerdendir. Genellikle genç yaşta anne-babalar dahi çalışmayı bir lüks olarak görmekte, çalışmamakta ve hastalık bahanesi üretmektedirler. Onlara göre; genç ve çocuk çalışanın aileyi geçindirmesi gerekmekte bu arada çocuğun okula gitmesi, gelirin yok olması ve geçinememe anlamına gelmektedir.

Şartlı Nakit Transferi ve Sivil Toplum Kuruluşları yardımlarıyla çocuklarını okula göndermeye başlayan Geçici koruma altındaki bireyler topluma daha fazla adapte olmakta ve kültürel anlamda ilişkiler kurabilmektedirler. Şartlı Nakit Transferi başvuruları kişilerin ikamet ettikleri yerdeki Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları tarafından alınmakta ve belirli kriterlere göre değerlendirilmektedir. Göç eden bireylerin psiko-sosyal uyumlarının sağlanması amacıyla kamu ve Sivil Toplum Kuruluşları ortak projeler yürütmektedir. Şartlı Nakit Transferi projesinin yürütücü ayaklarından birisi de Türk Kızılayı'dır. Türk Kızılayı 2001 yılında yaşanan ve hala etkileri devam eden Suriye İnsani Yardım Operasyonunun en önemli paydaşlarından biridir. 15 ilde 16 Toplum Merkezi kurarak, toplum merkezleri projesi kapsamında Şartlı Nakit Transferi'nin saha ve raporlamasını yapmaktadır. Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF), Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Hareketi (IFRC), Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNCRH), Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), AÇSHB (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler

Bakanlığı), Avrupa Birliği (AB) gibi paydaşlarla “eşitlikçi” politikalar üreterek sosyal uyumu ve refahı sağlamaya yönelik çalışmalar yapmaktadır.

3. Konya'daki Suriyeli Çocukların Eğitim Süreci ve Durumu

3.1. Konya İl Göç Verileri

Tablo 1: Konya Genel İlçe ve Yaşa Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Kayıtlı Nüfus*

İLÇE	CİNSİYET	0-4 yaş	5-18 yaş	19-64 yaş	65+ yaş	TOPLAM
GENEL TOPLAM		19.718	28.250	39.936	917	88.821
Ahırılı	Erkek					0
	Kadın		1	1		2
Akören	Erkek	3	10	6	1	20
	Kadın	7	4	7		18
Akşehir	Erkek	40	56	68	1	165
	Kadın	41	53	63	1	158
Altınekin	Erkek	1	2	13	1	17
	Kadın	6	2	4		12
Beyşehir	Erkek	171	263	338	8	780
	Kadın	171	257	285	7	720
Bozkır	Erkek	1	7	13		21
	Kadın	3		5		8
Cihanbeyli	Erkek	63	56	89		208
	Kadın	66	56	79	1	202
Çeltik	Erkek	7	19	22		48
	Kadın	12	15	16		43
Çumra	Erkek	111	123	158	4	396
	Kadın	84	120	154	3	361
Derebucak	Erkek	3	1	2		6
	Kadın	2		3		5
Doğanhisar	Erkek		1	1		2
	Kadın					0
Emirgazi	Erkek			1		1
	Kadın	4	1	4		9

Ereğli	Erkek	342	578	784	8	1.712
	Kadın	305	560	722	12	1.599
Güneysınır	Erkek					0
	Kadın	1		2		3
Hadim	Erkek		1			1
	Kadın		1	1		2
Halkapınar	Erkek	3	3			6
	Kadın	2		1		3
Hüyük	Erkek	5	8	15		28
	Kadın	14	9	12		35
Ilgın	Erkek	26	24	16	1	67
	Kadın	9	20	19		48
Kadınhanı	Erkek	27	41	64	1	133
	Kadın	28	39	44		111
Karapınar	Erkek	73	144	134	1	352
	Kadın	77	127	135	3	342
Karatay	Erkek	3.019	4.650	6.234	129	14.032
	Kadın	2.858	4.036	5.309	140	12.343
Kulu	Erkek	84	91	163		338
	Kadın	87	109	131	3	330
Meram	Erkek	3.159	4.527	7.213	142	15.041
	Kadın	2.816	3.827	5.425	159	12.227
Sarayönü	Erkek	57	70	87	2	216
	Kadın	44	61	83	1	189
Selçuklu	Erkek	2.710	4.055	6.321	123	13.209
	Kadın	2.650	3.564	5.062	151	11.427
Seydişehir	Erkek	184	221	284	5	694
	Kadın	173	240	292	7	712
Taşkent	Erkek		4	2		6
	Kadın		1	1		2

*30.08.2018 tarihi itibarıyla Konya ilinde yaşayan geçici koruma altındaki 5-18 yaş arası geçici koruma altındaki Suriyeli kız ve erkek çocuk (ilçelere

göre dağılımları) ile, kadın-erkek yetişkin sayısına (ilçelere göre dağılımları) ait istatistiki liste ekte yer almaktadır.

Tablo 2: Okul Çağı Çocuk Sayısı ve Şartlı Nakit Transfer Yardımı Sayısı

Okul Çağı Çocuk Sayısı		ŞNT Yardımı Sayısı	
5-18 yaş	Toplam	Kız	Erkek
28.250	37.968	23.211	22.512

Tablo 3: 2018 Yılı İçerisinde Uyruklara Göre Uluslararası Koruma Altındaki Kişi Sayısı

Uyruk	Toplam
Afganistan	3512
İrak	2938
Somali	112
İran	95
Uganda	74
Sudan	73
Etiyopya	23
Filistin	22
Pakistan	11
Eritre	9
Diğer	72

Suriyeli göçü yahut genel olarak göç olgusu içerisinde siyasi, ekonomik, kültürel problemler taşır. Terörizm, uluslararası ülkelerin piyonu olma, rant konusu olma, ucuz işçi gücü, kayıt dışı çalıştırma, emek piyasasında ezilme, hor görülme, toplumsal dışlanma, taciz, yok sayılma, sınırın dışına edilme gibi durumlara maruz kalırlar. En çok mülteci “üreten” mevcut ülkeler Afganistan, Irak, Somali, Suriye, Sudan ve Somali, Demokratik Kongo Cumhuriyeti ve Myanmar ve son zamanlarda Suriye’dir (Bartham, Poros, Mnforte, 2017: 230). Türkiye Cumhuriyeti’nde yaşamakta olan yaklaşık 3.5 milyon

geçici koruma statüsü altındaki Suriyeli bireylerden yaklaşık 107.599'u Konya ilinde ikamet etmektedir (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2018). Konya'nın toplumsal dinamikleri göz önünde bulundurulduğunda 07.06.2018 tarihli verilere göre; 113,994 geçici koruma altında Suriyeli ve diğer yabancı göçmenler yaşamakta olduğu bilgisi elimizde mevcuttur. Toplam nüfus 2,180,19 kişiyken geçici koruma altındaki Suriyeli nüfusu 107,599'dur. Göçmen nüfusunun toplam nüfusa oranının %5,25 olması anlamına gelmesidir. Toplam nüfus, içerisinde çeşitli değişkenleri, grupları barındırmaktadır. Konya yerelinde ve Türkiye'ye göç eden (özellikle Suriyeli kişiler) ile ilgili olarak yorum yapabileceğimiz ve deneyimleyebileceğimiz toplumsal gerçekler ortaya çıkmıştır. Göç olgusu beraberinde sorunlar ve çözümleri de getirir. Burada asıl olan şey toplumsal çerçeve içindeki mevcut yapı ve kurumların birbiri ile kontak kurarak çalışmasıdır. Yapı ve kurumlar birbirine bağlıdır. Okullaştırma çalışmalarının ve saha çıktılarının yegâne mekânı ev ve direkt muhatabı aile kurumudur. Diğerleri Milli Eğitim İl Müdürlüğü, hastaneler, STK'lar, emniyet, idari ve özel kurumlardır. Toplum içerisinde ortak kabuller ve yapılandırılmaya çalışılan yaşam pratikleri genelinde düşünecek olursak tartışmamız gereken konuların başında aile gelmektedir. Okullaştırma/okullaştıramama ve okullaşma/ okullaşamama problemiğinin altında ekonomik, dini, siyasi, toplumsal sebepler barınmaktadır. Baskın şekilde ekonomik sebepler öne sürülse de başkaca sebepler de vardır. Sahada edinilen bilgiler ve literatür taramalarından elde edilen bilgilere göre; kültürel farklılıklar, başka bir şehirde yaşamının yaratmış olduğu izolasyon ve anomi (yabancılaşma), kimlik edinememe ve süreç sağlıklı yürütememe, çalışma ve evlenme durumlarında Türkiye'deki hukuk sistemine adapte olamama ve geleneği zihinlerinde, eylemlerinde yaşatma/taşımaya kadar uzayan bir liste oluşturabiliriz.

3.2. Konya'daki Çocukların Eğitim Sorunları

Çocuklar söz konusu olduğunda ele alınması gereken ilk konu ailedir. Aile bütünlüğü, ilişkileri, ailedeki kişi sayısı vb. değişkenler önemlidir. Çocuk, aileye göre şekillenir ve konumlandırılır. Refakatsiz çocuk, ailesinden ayrı düşmüş çocuk, tek ebeveynli çocuk gibi... Genellikle okul çağında olup eğitim görmeyen çocukların ailelerinde karşılaşılan problemler benzerlik göstermektedir. Bunlar; çocuk işçiliği, çocuk yaşta evlilik/nişanlılık, dil bariyeri, ailesinden ayrı düşmüş çocuk, refakatsiz çocuk, evdeki yaşlı bireye

bakma ve ev içi emek, yaşı büyük olduğu için (daha çok kız çocuklarını) okula göndermemek/erkek çocuklarını çalıştırmak, tek ebeveynli ailede yaşamak, savaş psikolojisinden çıkamamak, toplumsal ve bireysel uyumun sağlanamaması ve çatışma halinde olmak, cinsiyetçilik, güvensizlik gibi nedenlerdir. Çocukların okula gitmeme/çocukları okula göndermeme sebepleri göç eden tüm topluluklarda benzerlik göstermektedir. Bunlar genelde; ekonomik anlamda yetersizlik, yoksulluk, uzak mesafe ve servis olmaması, çocuğun okula gitmek istememesi, evde çalışacak kimsenin olmaması -varsa dahi gelirin yetmemesi-, güvenlik problemi, engel durumu ve özel eğitimden hakkından habersiz olma, haklara erişim sorunu, akran zorbalığı, belirli grupların (başat kültürün) çocukları ve aileleri dışlaması, karma eğitime karşı önyargı, çocuk sayısının fazla olması, sistem kaynaklı (okul kayıt sıkıntıları). Bunun dışında sürekli hareket halinde olan geçici koruma altındaki bireylerin adres değiştirmeleri, telefonlarını sürekli güncellemeleri, telefona cevap vermemeleri, eve gidince görüşme yapmak istememeleri, okulları ve öğretmenleri suçlamaları gibi etkenler de okullaşmanın önündeki engellerdendir. Bunun yanı sıra genellikle çocuk işçi vakalarının bulunduğu aileler çocuklarını Şartlı Nakit Transferinin yetersizliğinden dolayı okula göndermek yerine çalıştırdığını söylemektedirler.

Mekân, sınırları ve içine aldıkları ile bir bütündür. Toprak, insana bu süreçte aidiyet ve kimlik kazandırır. Örneğin ev; toplumsallaşmanın ilk mekândır. İlk hayata katılma çeperidir. Mekânın kuşatıcılığı içeriden dışarıya doğrudur. Bireyselden toplumsala. İnsan, öyledir ki toplumsalın içerisinde de bireyselliği ile vardır. Bu karşılıklılık ilkesi, iletişim ve toplumsallaşmayı gerekli kılar. Yerele bakıldığında aktif sivil toplum kuruluşları sosyolojik açıdan bakıldığında da sorunlu lokasyona yakın olan Karatay ilçesinde kurulmuştur. Burası şehrin ulaşım merkezidir. Ana yollar üzerindedir. Çalışma alanlarına yakındır. Aykent sanayi sitesi, BÜSAN sanayi sitesi, hastaneler, aşevleri gibi yerler buraları göç eden kişiler için cazibe mekânı yapmıştır. Göç, daima birbirine benzeyen bireyleri bir araya toplar. Birbirine yakın mahallelerde akrabalık ilişkilerinden, aynı/yakın köyde yaşayanların dahi bulunduğu bir kolektivitenden söz edebiliriz. Tam da burada Mübeccel Kiray'ın Türkiye'nin sosyolojik yapısını "gecekondulaşma, göç ve yerleşme üzerinden" incelediği, kırdan kente göçü ifade ederken kullandığı "tampon kurum" devreye girer (Kiray, 1998). Göç eden kişiler "kendilerine benzer alanlarda ve kişilerle" ortak bilinç ile yakın bölgelerde ikamet ederler. Bu durum, uyumun karşısındaki

temel problemdir. Uyumun gerçekleşebilmesi için farklı kültürlerin birbiri ile iletişime geçmesi, vakit geçirmesi ve mekânlarını birbirlerine açmaları gerekir. Mekân ve zaman insanı kuşatan bir gerçekliktir. Bu kuşatıcılık, göç söz konusu olduğunda kendisini en bariz şekilde göstermektedir.

Konya'ya göç eden Suriyeliler daha çok Halep, Şam, İdlib, Bayır-Bucak bölgesinden gelmişlerdir. Kültürel olarak Konya, Suriyelilerin yaşayabileceği uygun şehirlere aittir. Göç eden bireyler, göç dalgası giderek büyürken ilk yerleşim yerleri olan Şükran mahallesi, Şemsi Tebrizi mahallesi, Alaaddin tepesi çevresinden; Nakipoğlu mahallesi, İhsaniye mahallesi, Erenler mahallesi, Keykubat mahallesi, Hacı Fettah mahallesi, Sahibiata mahallesi, Fetih Caddesi, Tatlıcak mahallesi, Telafer dedikleri Loras mahallesi ve Bosna Herkes mahallelerine geçmişlerdir. Şükran mahallesi ve Şeker mahallesinde kentsel dönüşüm sebebi ile dağınık yerleşme ve adres bulamama sorunu yaşanmaktadır. Cinsiyet dağılımı olarak erkekler Suriyeli nüfusun %51,4'ünü kadınlar %48,6'sını oluşturmaktadır. Nüfusun yoğun kısmını 19-54 yaş arası oluşturmakta, 65 yaş üstü yaş aralığı ise az bir oran göstermektedir.

Suriyeli çocukların eğitim sistemine entegre olmakta zorlanma sebepleri saha çalışmalarında ve yapılan araştırmalarda açıkça görülmektedir. Eğitim sistemindeki finansal, fiziksel ve beşeri kaynaklardan oluşan sebepler, farklı bir toprakta yaşamını sürdürmeye çalışan bireyi zorlamaktadır. Bu kaynaklanan genel sorunlar içinde; bina ve donanım eksikliği bulunmaktadır. Okullar engelli dostu değildir. Buna ek olarak; öğretmenlerin donanımsızlığı ve sayıca yetersizliği, eğitime erişim hakkında kabullenilmiş atalet, engelli ve özel ihtiyacı olan çocukların eğitime dair bilgisizlik, kaynaştırma yoluyla eğitimin düzene oturtulmaması, ergenlik ve gençlik dönemindeki çocukların uyum sorunlarının çözülmemesi, anaokullarının kayıt parası problemi, ulaşım sorunları, akran zorbalığı, denklik konusunda yaşanan sıkıntılar, servis ihtiyacının karşılanmaması (2 km şartı ve yalnızca Geçici Eğitim Merkez'lerine veriliyor), gerekli durumlarda Sosyo-ekonomik Destek (SED) bağlanamaması gibi etkenler okullaşamamaya sebep olmaktadır. Suriyelilerin Suriyeli olanlarla bir arada yaşama kültürü, dil öğrenme konusunda direnç geliştirmelerine sebep olmaktadır. Çoğu hala Türkçe öğreniminde başarısız olduğu için okulda olması gereken sınıftan daha alt sınıfta okumakta yahut denklik sonucu uygun görülen sınıfta başarılı olamamakta,

sınıf içinde akranları ile anlaşamamaktadır. Bu sebeplerle psiko-sosyal anlamda eksiklik hisseden çocuk okula gitmek istememektedir.

Çalışma Karatay, Bosna Hersek, Meram üç merkez ilçeden oluşmaktadır. Okullaştırma oranları en çok Karatay ve Bosna Hersek ilçelerinde gerçekleşmiştir. Şems Tebrizi Mahallesi vaka potansiyeli açısından yüksek bir orana sahiptir. Çocuk evliliği, çocuk işçiliği vakalarının kayıtlı olduğu mahalleler ise çok fazla çeşitlilik göstermektedir. Neredeyse her mahallede vaka kayıtları bulunmaktadır. Örneğin merkeze uzak olan Eler Mahallesi'nde kız çocuklarının eğitime erişimleri çok kısıtlı olduğu için ev içi emek, nişanlı olma ve evlilik durumlarının yaygınlaşması öngörülmektedir. Yine merkeze uzak mahallelerden Bosna Hersek Mahallesi, genellikle eğitim durumu yüksek olan ve iş sahibi olan bireylerin konuşlandığı yerlerdendir. Bu muhit kız çocukları için tehdit içermemesine rağmen erkek çocukları için sanayi bölgesine ulaşılabilirliğin yüksek olması açısından, çocuk işçiliğinin sıkça görüldüğü yerlerdendir.

Konya bazında; Selçuklu, Bosna ve Meram ilçelerinde eğitim verilen okullar mevcuttur ve bu okulların hepsinde Suriyeli öğrenci sayısı yoğunluktadır. Konya'da geçen yıllarda aktif olan GEM'ler: Akçeşme Geçici Eğitim Merkezi, Mehmet Şükriye Sert Geçici Eğitim Merkezi ve İlkokulu, Ova Un Geçici Eğitim Merkezi, Dr. Sedat Yüksel Geçici Eğitim Merkezi, Mevlana Karacığanlar Geçici Eğitim Merkezi, Mehmet Bayır Geçici Eğitim Merkezi, Prof. Dr. Ömer Dinçer Geçici Eğitim Merkezi, 24 Kasım Geçici Eğitim Merkezi, Kuvayı Milliye Geçici Eğitim Merkezi, Celal Akın Geçici Eğitim Merkezi, Büyük Sinan Mehmet Fatma Dalan Geçici Eğitim Merkezi, Mustafa Fevzi Serin Geçici Eğitim Merkezi, Vali İhsan Dede Geçici Eğitim Merkezi, 23 Nisan İmam Hatip Ortaokulu, İsmet paşa İlkokulu, Yusuf İzzettin Horasanlı İlkokulu, Mehmet Akif Ersoy Geçici Eğitim Merkezi, Alaaddin Keykubat İmam Hatip Ortaokulu, Cumhuriyet İlkokulu, Yunus Emre İlkokulu, Koyunoğlu İlkokulu, İhsaniye İlkokulu, Mevlana Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi, Mehmet Zahid Kotku Anadolu İmam Hatip Lisesi'dir.

Bu bilgilere ek olarak 2018-2019 eğitim öğretim yılı itibari ile 3 Geçici Eğitim Merkezinin açık kalacağı belirtilmiştir. Bu okullar; Celal Akın İlkokulu, Mehmet Bayır İmam Hatip Ortaokulu ve Mehmet Şükriye Sert İlkokulu'dur.

Sonuç ve Öneriler

Konya'daki geçici koruma altındaki Suriyeli çocukların eğitim sürecinde karşılaştıkları sorunların temelinde toplumsal ve bireysel sebepler yatmakta olduğu görülmüştür. Bu sürecin kolaylaşması, entegrasyon ve okullaşmanın artması için hem devlet hem de Sivil Toplum Kuruluşları iş birliği içerisinde çalışmaktadır. Konya'da aktif olarak sahada olan Türk Kızılayı Konya Toplum Merkezi büyük bir görevi üstlenmiştir. Devlet kurumlarında yurt dışı destekli fonlar sağlanarak, saha elemanları istihdam edilmekte ve buradan elde edilen veriler çerçevesinde, ihtiyaç analizi sonucunda projeler geliştirilmektedir. Projeler, Suriye insani yardım operasyonu adı altında ortaya çıktığında mevcut bulunan kriz durumunu iyileştirmeye çabalıydılar. Fakat Suriye'den gelen göç dalgası artık kırılmış, gemi limana ulaşmış, gemidekiler keşfe çıkmışlardır. Göç edenler, mekânlarda ve toplumda çeşitli şekillerde var olurlar. Seperasyon/ayrılma, entegrasyon/bütünleşme gibi. Bunun yanına asilmilasyon ve marjinalleşmeyi koyan sosyologlar da vardır. Kişiler özel alanlarında toplumsal olandan (kişi, mekân, ritüeller, siyasi sorumluluklar vb.) ayrılmayı seçerken, sokağa çıktıklarında yahut evlerinin kapısını açtıklarında, kamusal alanda bütünleşmeyi seçerler. Çaba sarf ederler. Yabancı olanın bir mekânda kabul olmasının esas şartı budur. Kabul olunan kişi yine de "misafir, geçici koruma, mülteci, muhacir" gibi isimler alır. Bu şekilde bir kimliğe sahip olmak için bile çalınan kapının açılması ve içeri buyur edilmeniz gerekir ki bu da bütünleşmeyi sağlamanız, çaba göstermeniz anlamına gelir. Mekânda ayna izlenimi hâkimdir (Onfray, 2017: 37). Gözleniyor ve denetleniyor olma duygusu toplumsal kontrolü sağladığı kadar toplumsal şizofreniye de yol açar. Bu sebeple kurumlar göç olgusunu olumluya çevirmeye çabalarlar.

Eğitim anlamında gerçekleştirilen bu çabalardan birisi de Hızlandırılmış Eğitim Programı'dır. Ülkemizde geçici koruma altındaki 10-18 yaş arası Suriyeli öğrencilerin örgün eğitim sistemine geçiş süreçlerini hızlandırmak amacıyla yürütülen Hızlandırılmış Eğitim Programı başlatılmıştır. Hızlandırılmış Eğitim Programı kapsamında okuldan en az 2 sene mahrum kalmış 10-12 ve 14-16 yaş aralığındaki çocuklara öncelikli olarak Türkçe eğitiminin ardından okul müfredatına geçilerek derslerin verildiği bir eğitim programı sunulmaktadır. Bu eğitim ile birlikte eksik bilgilerin tamamlanması ve sınıf seviyesi ile eşitlenmesi sağlanmaktadır. Bunun yanı sıra okullarda tercüman desteği

sağlanmaktadır. Eylül ayında okulların açılmasıyla birlikte Suriye uyruklu yaklaşık 150 gönüllü öğretmen okullarda görevlendirilerek ve öğretmenlikle beraber tercümanlık desteği vermeye başlamışlardır. Bu sayede okul idaresi ve veliler arasında sağlıklı iletişim kurulmaya başlanmıştır. Dil eğitimine destek olarak da Türkiye, Suriyeli çocukları Türk eğitim sistemine entegre etmek ve dilden kaynaklı sorunları ortadan kaldırmak için PICTES (Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesi) kapsamında Türkçe öğreticileri görevlendirmiştir. Halk Eğitim Merkezleri ve okul bünyelerinde Türkçe kursları bulunmaktadır. Dil konusunda verilen desteklerin amacı okula uyumu artması ve akademik başarıyı sağlamaktır. Aynı zamanda Türk Kızılayı Toplum Merkezleri psiko-sosyal destek sağlayarak ve açmış olduğu kurslar sayesinde hem çocukları hem de ailelerini entegre sürecinde desteklemekte, içinde buldukları toplumla birlikte sağlıklı kültürleşmelerini sağlamaktadır.

Eğitim söz konusu belirli şartların getirilmesi ve bilinçlendirme ile çoğu çocuk mesleki eğitime dâhil edilmiştir. Mesleki eğitim merkezlerine en az ilköğretim mezunları ile 1996-1997 öğretim yılı ve daha çok önceki yıllarda ilkokuldan mezun olanlar (5. Sınıfı bitirenler, denklik alanlar) veya ortaokuldan ayrılanlar kayıt yaptırabilir. Savaş sebebiyle diplomasını kaybetmiş, okulundan sağlayamamış kişilere İlçe Milli Eğitim Müdürlüklerinde “denklik sınavı” yapılmakta ve kişi sınıfı belirlenerek örgün, yaygın veya mesleki (çıraklık) eğitime yönlendirilmektedir. Bazı şehirlerde okullar denklik sınavını kendisi yapsa da Konya özelinde bu işlemi İl Milli Eğitim Müdürlüğü yapmaktadır. Çıraklık eğitimi alan kişiler haftada bir gün 8 saat teorik eğitim kalan günlerde ustalar eşliğinde uygulamalı eğitim görmektedir. Eğitim süresi içerisinde kişilerin sigortaları başlayacak ve belli bir miktar ücret verilecektir. Meslek eğitim kurslarına giden kişiler aynı zamanda açık öğretime de başvuruda bulunabilir ve Yabancı Uyruklu Öğrenci Sınavı (Y.Ö.S) ile yükseköğretim kurumlarına devam edebilirler. Buna ek olarak, Halk Eğitim Merkezlerine başvurarak açıköğretim de okuyabilirler. Açıköğretim tercih eden çoğunluk genellikle Suriye’de ilkokul okuyup, Türkiye’ye geldiklerinden lise çağında olan kız ve erkekler, yaşı büyük olduğu için örgün eğitime gitmek istemeyen kız ve erkekler, hem çalışıp hem de okumak isteyen erkekler, ailesi tarafından erkeklerle aynı sınıfta okuması uygun görülmeyen kızlardır. Genellikle açıköğretim seviyesi ortaokulun son yılları ve lise çağıdır. Genellikle mesleki eğitimi cazip bulan erkekler, gidip başarısız olduklarında yahut aldıkları parayı azımsadıklarında ve okumaya devam etmek istediklerinde

açıköğretimi tercih ediyorlar. Konya’da açıköğretime yazılma sayısı mesleki eğitime yazılma sayısının altındadır. Mesleki eğitime yazıldıklarında faydalandıkları Sosyal Uyum Yardımı (SUY, Kızılaykart) sigorta sebebiyle kesilen Suriyeliler geçen sene (2018’de), mesleki eğitime kayıt olmayı bırakmışlardı. Fakat bu sene Türk Kızılayı’nın ve Milli Eğitim Bakanlığı çalışması ile bu problem ortadan kaldırıldığında erkek çocuklarının yanı sıra kız çocuklarının da mesleki eğitime kaydolmaya başladıkları görülmüştür. Mesleki eğitim sayesinde okullaşma oranları oldukça iyi seviyelere çıkmıştır.

İmkân tanındığında ve bilgilendirme yapıp, takip gerçekleştirildiğinde ekonomik anlamda kendini geçindirebilen aileler çocuklarının okullaşmasını istemişlerdir. Konya’daki Geçici Eğitim Merkezleri’nin kapatılması ve diğer Türk okullarına dağılması beraberinde zorluklar getirirse de uyum açısından faydalı bir adım olmuştur. Okullarda derslere ek olarak verilen Türkçe eğitimi, velilerin diğer veliler ile belirli bir alanı, mekânı ve derdi paylaşmaya başlamaları olumlu bir süreci beraberinde getirmiştir. Komşuluk kurulmaya başlanmış, “zararsız Suriyeliler” genel algıyı tersine çevirmeye başlamışlardır. Her çocuğun barınma, sağlık, eğitim, bakım hakkı bulunmaktadır. Bu sebeple haklarını çocuklara, daha da özelinde göçmen çocuklara teslim etmek hepimizin görevidir. Devlet büyüklerinin söylemleri, haberlerin manipülatif içerikler taşımaması, olanı doğru şekilde nakletmesi toplumsal kabul için önemlidir. Bütün konunun özünde ise Türkiye Cumhuriyeti Devletinin göç politikasına sahip olması gerektiği gerçeği yatmaktadır. Türkiye gerek konumu gerekse siyasi açıdan daima gündemde olan ve olmaya devam eden bir ülkedir. Göç yolları üzerinde ve önemli bir alana sahip olan Türkiye, hazırlıksız yakalandığı Suriye göçünü ancak sağlıklı bir göç politikası ile başarılı bir şekilde yürütebilir. Yalnızca Suriye değil ilerleyen zamanlarda başka ülkelerden gelecek olan kalıcı ya da geçici misafirlere de imkân sunabilmek ve potansiyel gücü kullanabilmek için bu gereklidir. Sosyal politikalar, küresel sorunlara yerel çözümler arayarak, göç sorunsallarını def etmeye çalışmaktadırlar. Siegfried Kracauer’ın isabetli biçimde söylediği gibi, “insan dünyası bir Sollen (-meli/malılar)- gerçeğe dönüşmek isteyen fikirler- dünyasıdır; bu fikirler “kendilerini gerçekleştirmek için doğalarından gelen bir itkiye sahiptir.”. Her zaman başarılı olmasalar da tüm güçleriyle mücadele eder, “sosyal dünyayı etkilemeye başladıklarında” “sosyolojik önem kazanırlar.” (Akt. Bauman, 2018: 23). Göç olgusu birçok süreci içerisinde barındırır. Bu süreç, tıpkı yüzücüleri alıp götüren azgın dalgalar gibi pek çok kişiyi alıp götürmüştür. Suyun yüzeyine çıkmayı başaranlar da olmuştur (Lefebvre, 2016: 54).

KAYNAKLAR

1. Abadan-Unat, N. (2002). Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
2. Adıgüzel, Y. (2018). Göç Sosyolojisi, Nobel Akademik Yayıncılık, İstanbul.
3. Aile Araştırma Kurumu (1998). Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan Terör Nedeniyle Göçeden Ailelerin Sorunları, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara.
4. Akkayan, T. (1979). Göç ve Değişme, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fak. Yay. İstanbul.
5. Bakioğlu, A.; Artar, F.; İzmir, H. (2018). Ankara'daki Suriyelilerin Mültecilik Deneyimleri: Göç, Gündelik Yaşam, Geçim Deneyimleri ve Sosyal Dışlanma, Sosyoloji Derneği, Ankara.
6. Bartham, D., Poros, M., Monforte, P. (2017). Göç Meselesinde Temel Kavramlar, Çev: İtir Ağabeyoğlu Tuncay, Hece Yayınları, Ankara.
7. Bauman, Z. (2018). Iskarta Hayatlar, Çev: Osman Yener, Can Yayınları, İstanbul.
8. Boyraz, E. vd. (2018). "Vicdan ve Akıl Kıskaçında İnsanlık, Komşuluk, Kardeşlik: Suriyeli Sığınmacılara İlişkin Algılara Politika Pazarlaması Perspektifinden Bir Bakış", Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, Nisan 2018, C. 13, S. 1, 87- 112.
9. Çobaner, A. A. (2015). "Çocuk Hakları Bağlamında Suriyeli Mülteci Çocukların Haberlerde Temsili", Marmara İletişim Dergisi, Sayı: 24, ss. 27-54.
10. Deniz, A. Çağlar; Hülür, A. Banu ve Ekinci, Yusuf (2016). "Bizim Müstakbel Hep Harap Oldu": Suriyeli Sığınmacıların Gündelik Hayatı: Antep-Kilis Çevresi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Ankara.
11. Ekşi, N. (2016). "Mevzuat ve Antlaşmalar Kapsamında Çocukların Uluslararası Korunması", Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, Sayı: 7, ss. 559-560.
12. Esenyel, C. (2009). Türkiye'de ve Dünyada Şartlı Nakit Transferi Uygulamaları, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Ankara.
13. Field, J. (2008). Sosyal Sermaye, İstanbul Bilgi Yayınları, İstanbul.
14. Gülüm, K. ve Akçalı, H. (2017). "Balıkesir'deki Mülteci Çocukların Eğitim Sorunları", Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Afro-Avrasya Özel Sayısı.
15. Güneş, F. vd. (2013). Aile Sosyolojisi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
16. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (http://www.goc.gov.tr/icerik/goc-surecleri-ve-gfmd_409_576, erişim 25.10.2018).
17. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik, erişim 25.10.2018)
18. Kiray, M. B. (1998). Kentleşme Yazıları, Bağlam Yayınları, İstanbul.
19. Koyuncu, A. (2014). Kentin Yeni Misafirleri: Suriyeliler, Çizgi Kitabevi, Konya.
20. Lefebvre, H. (2016). Modern Dünyada Gündelik Hayat, Çev: Işın Gürbüz, Metis Yayınları, İstanbul.
21. Onfray, M. (2017). Yolculuğa Övgü Coğrafyanın Poetikası, Çev: Murat Erşen Redingot Yayınları.
22. Özer, Y. Y.; Komsuoğlu, A. ve Ateşok, Z. Ö. (2016). "Türkiye'deki Suriyeli Çocukların Eğitimi: Sorunlar ve Çözüm Önerileri", Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 4, Sayı: 37, Aralık 2016, s. 76-110.

23. Solak, A. vd. (2016). Diyarbakır Göç Araştırması (Toplumsal Kabul, Uyum ve Değişme Bağlamında Diyarbakır İlinde Göç Olgusu: Sorunlar ve Çözümler), Hegem Vakfı Yayınları, Ankara.
24. Şeker, B. D. ve Aslan, Z. (2015). "Eğitim Sürecinde Mülteci Çocuklar: Sosyal Psikolojik Bir Değerlendirme", Kuramsal Eğitimbilim Dergisi, 8(1), ss. 86-105.
25. Taylan, H. H. (2018). "Suriyeli Mültecilerin Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Sorunları", I. Uluslararası Göç ve Mülteci Kongresi Bildirileri, Edit. Ali Ertuğrul, Mehmet Emin Uludağ, Düzce Üniversitesi Yayınları, Düzce.
26. Tümertekin, E. (1994). Beşeri Coğrafyaya Giriş, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayını, İstanbul.
27. UNHCR (2017). Left Behind: Refugee Education In Crisis, The UN Refugee Agency, Switzerland.
28. Uzun, E. M. ve Bütün, E. (2016). "Okul Öncesi Eğitim Kurumlarındaki Suriyeli Sığınmacı Çocukların Karşılaştıkları Sorunlar Hakkında Öğretmen Görüşleri", Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi, cilt:1, sayı:1, ss.1.
29. Ünal, S. (2014). "Türkiye'nin Beklenmedik Konukları: 'Öteki' Bağlamında Yabancı Göçmen ve Mülteci Deneyimi", Journal of World of Turks, 6 (3), 65-89.
30. Yalçın, C. (2004). Göç Sosyolojisi, Anı Yayınları, Ankara.

KIBRIS'TA GÖÇ, ESARET, KADINLAR VE UTANÇ KAPILARI

Ulvi KESER

Kıbrıs Amerikan Üniversitesi
ulvi.keser@gmail.com

Asporça Melis KESER

Bilkent Üniversitesi
asporca.keser@gmail.com

ÖZET

Kıbrıs adasının 1878’de İngiltere’nin eline geçmesinin ardından 1974’e kadar zorlu ve silahlı bir mücadelenin içine giren Kıbrıs Türkleri “Erkekler cephede, kadınlar her yerde savaştı.” sözünü doğrularcasına hayatta kalma mücadelesine girmişlerdir. Oysa savaşların ve şüphesiz göçlerin en acı yüzünü görenler hep kadınlar olmuştur. Bazen anne, bazen bir mücahide, abla, insan, birey, nişanlı, kardeş vb. kimlikleriyle hayatta kalmaya, hayata tutunmaya çalışan kadınların savaş sürecinde ve göç dönemlerinde yaşadıkları ise tam anlamıyla travmatik vakalardır. Bunlar pek ortaya dökülmeyen, konuşulmayan, konuşulmak istenmeyen vakalardır esasında. Moral ve fiziki tehlikeler ve tehditler, göçün ve savaşın yarattığı dramlar, güçlü görünme zorlamaları ve bunun altında yatan psikolojik baskılar, kadınlara özel fiziki şartlar ve hijyen, çeşitli kimlik çatışmaları kadınlar üzerinde inanılması ve dayanılması çok zor bir yük oluşturur. Bu araştırma kapsamında özellikle 1955-1974 sürecinde Kıbrıslı Türk kadınların göç ve savaşla yoğrulmuş hayatlarına değinilecek, “Utanç Kapıları” olarak adlandırılan sınır kapılarında yaşadıkları ve göçün yarattığı travmalar dile getirilecektir. Bu araştırma kapsamında İngiltere Dışişleri Bakanlığı Arşivi, çeşitli ABD arşivleri, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Kıbrıs Türk Milli Arşivi, Kızılay Genel Müdürlüğü Arşivi yanında yurtiçi ve yurtdışından özel ve resmi çeşitli arşivlerde çalışma yapılacak, basılı kaynaklar dışında sözlü tarih çalışmalarından da istifade edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, Kadın, 1974, Kıbrıslı Türk, Utanç Kapıları

KIBRIS ADASINDA GÖÇ HAREKETLERİ

Kıbrıs adası tarihinin neredeyse her döneminde ada içi göçler gördüğü gibi ada dışına göçler ve ada dışından da göçlerle karşı karşıya kalmıştır. Adada göç hareketleri özellikle adanın Osmanlı İmparatorluğu tarafından fethedilmesiyle beraber büyük bir ivme kazanmaya başlar. Fetih sonrasında yeni fethedilen bu topraklarda yerli halkın kalbini kazanma ilkesine bağlı olarak adada yaşayan toplumların kendi dinlerine bağlı kalması suretiyle, içişlerinde serbestlik tanınır. Esirlik ortadan kaldırılır ve Venedikliler döneminde esir muamelesi gören,¹ Venediklilerin elinde sefil hayatı yaşayan² Ortodokslara imtiyazlar verilir.³ Bu dönemde özellikle Rumların nispi bir özgürlük kazanmalarıyla, adada daha dinamik bir sosyal yapı oluşur.⁴ Ada toprağının çok bereketli olması, iklimin ılıman ve her tür tarım için uygunluğu, adaya göçenlerden iki yıl boyunca vergi alınmayacağı⁵ gibi sebeplerle adada Türk nüfus 1572'den 18. yüzyıl ortalarına kadar devam eden göç hareketleriyle mütemadiyen artar.⁶ 1572 tarihinde, adanın fethi sonrasında ilk defa olarak Osmanlı Türk yönetimi tarafından adada bir sayım yaptırılarak adada bulunan nüfus, meslek sahipleri, mal ve mülk durumu ve diğer taşınır-taşınmaz malların tespit edilmesi çalışmalarına girilir.⁷ 1572 yılı itibarıyla adada topçu, gönüllü, müstahfız (koruyucu) ve azab olarak başta Lefkoşa, Limasol, Girne, Baf, Tuzla ve Mağusa'da olmak üzere adanın değişik noktalarındaki kalelerde 2.779 kişi bulunmaktadır.⁸ Sayım sonrasında ortaya çıkan durum üzerine 21 Eylül 1572 tarihli bir padişah fermanıyla Kıbrıs'a yerleşmek üzere Anadolu'dan ve özellikle Karaman, İçel, Bozok, Alaiyye, Tek, Manavgat kadınları vasıtasıyla insan gönderilmesi emredilir.⁹ Kıbrıs'a göç hareketini gidecekler açısından cazip hale getirebilmek maksadıyla adaya gidip

1 Robert Stephens, Cyprus-A Place of Arms, Londra, s. 36

2 Hasan Fehmi, A'dan Z'ye Kıbrıs, İstanbul, 1992, s. 21

3 Uluslararası İlişkiler Ajansı, Kıbrıs gerçeğinin Bilinmeyen Yönleri, Ankara, 1992, s. 21

4 Hakkı Yücel, "Ulusal-Etnik Kimlik Tartışması İçinde Çağdaş Kıbrıslı Türk Şiirine Bir Bakış", Sombahar İki Aylık Şiir Dergisi, Kıbrıs Şiiri Özel Sayısı, Mayıs-Haziran 1996, No.35, İstanbul, s. 7

5 M. Akif Erdoğan, "Kıbrıs'ın Türkler Tarafından Fethi ve İlk İskan Teşebbüsü", Kıbrıs'ın Dünü Bugünü Uluslararası Sempozyumu, Ankara, 1991, s. 47

6 Rober Stephens, a.g.e., s. 37.

7 Cengiz Orhonlu, "Osmanlı Türklerinin Kıbrıs Adasına Yerleşmesi (1570-1580)", Milletlerarası Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Nisan 1969), Türk Heyeti Tebliğleri, Ankara, 1971, s. 92.

8 Bozkurt, 19 Eylül 1987.

9 Ömer Lütfi Barkan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler", İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt IX, İstanbul, Ekim 1949-Temmuz 1950, s. 550.

yerleşenlerden 2 yıl boyunca her türlü vergi alımı durdurulur¹⁰ ve bu insanlar böylece bir tür vergi muafiyeti kazanırlar. Halkın vergiden muaf tutulmaları, adanın iklim şartları açısından yaşamaya ve ziraatla uğraşmaya son derece uygun olması ve bu konudaki haberlerin kulaktan kulağa yayılması sonrasında pek çok kişi sadece kendisi gelmekle kalmamış ve bütün ailesini de Kıbrıs'a getirmenin yollarını aramaya başlamıştır. Öte yandan meslek sahibi ailelerin seçimi sırasında uygulanacak yöntem de fermanla belirtilir ve bunun için her 10 haneden 1 tanesinin adaya gönderilmesi emredilir.

Evliya Çelebi'nin "Yüz elli bin kefere var."¹¹ dediği ve "Çevresi 700 mildir. Silifke yanında ak limandır." şeklinde ifade ettiği adanın¹² Osmanlı İmparatorluğu adına ekonomik bir değer ifade edebilmesi için¹³ adaya yerleşmek isteyenlere de müsaade edilir. 20.000'e yakın istekli çıkmasına rağmen¹⁴ bunun yeterli olmaması üzerine Karaman, Rum (Kızılırmak doğusunda kalan bölge) ve Dulkadir kadılarına ferman gönderilerek verimsiz toprağı olan köylüler, ortakçılar, köylülerin adları henüz vergi defterlerine geçmemiş oğulları, yazlık meralar, üzüm bağları ve diğer mülklerle ilgili olarak sürekli dert çıkaran geçimsiz kimseler, kiracı çiftçiler, sürekli problem yaratan köylüler, resmen izin verilmeden şehir ve kasabalara izinsiz göçen başıboşlarla kunduracı, çizmecici, terzi, takkeci, ipek, tiftik, yün dokumacısı, tiftik tarakçısı, aşçı, işkembeci, mumcu, demirci, saraç, bakkal, sepici, marangoz, duvarcı, taşçı ve bakırcı gibi esnaf ve zanaatkârların göç ettirilmesi emredilir.¹⁵ 1877 yılında Larnaka'daki İngiliz Konsolosu Watkins tarafından yapılan nüfus sayımına göre Kıbrıs adasında 67.000 Türk ve Müslüman, 133.000 Rum ve Hristiyan olmak üzere toplam 200.000 kişi yaşamaktadır. 4 Nisan 1881 tarihinde yapılan resmî nüfus sayımında ise Türk nüfusu 45.458'dir ve bu düşüş adadaki Türk nüfusun ada dışına göç etmesiyle izah edilebilir.²⁹ Ekim 1914'te Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na fiili olarak katılması üzerine İngiltere 1878 tarihli antlaşmayı tek taraflı olarak hükümsüz ilan edip 5 Kasım 1914'te¹⁶ Türkiye'ye harp ilan ederek aldığı bir kararla

10 Ömer Lütfi Barkan, a. g. e., s. 549.

11 Harid Fedai, Mustafa Haşim Altan, Lefkoşe Mevlevihanesi, KKTC Milli Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları 38, Ankara, 1997, s. 3.

12 Salah Birsal, Oktay Akbal, Bekir Yıldız, Atilla Özkırmı, Kıbrıs'a Selam, İstanbul, 1987, s. 9

13 Pierre Oberling, Bellapais'e Giden Yol, Ankara, 1987, s. 3.

14 Robert Stephens, a.g.e., s. 37.

15 Uluslararası İlişkiler Ajansı, a.g.e., s. 22-23. Ali Nesim, "Kıbrıs Türklerinde Atatürk İlke ve İnkılapları", I.U-luslararası Atatürk Sempozyumu, Ankara, 1994, s. 39

16 Achille Emilianides, Histoire De Chypus, Paris, 1963, s. 102.

(Order in Council) Kıbrıs'ı İngiliz topraklarına kattığını,¹⁷ Mısır'daki Osmanlı hakimiyetinin de artık sona erdiğini ilan eder¹⁸. 27 Kasım 1917 tarihinde alınan bir başka kararla da adada yaşayanların iki yıl içerisinde İngiliz vatandaşlığına geçmeleri istenir. Bu kararı tanımayan pek çok Türk Kıbrıs'ı terk etmek zorunda kalır. 31 Mart 1901 tarihinde yapılan nüfus sayımına göre 51.309 Türk ve 182.739 Rum olmak üzere toplam nüfusu 274.108 olan Kıbrıs adasının nüfusu, 2 Nisan 1911 tarihli nüfus sayımında %1 civarında artan Türk nüfusuyla 5.119 kişilik bir artış gösterir ve toplam Türk nüfusu 56.428 olur. 24 Nisan 1921 tarihinde yapılan sayımda ise artış oranı %0.8 civarında olup toplam artış 4.911 kişidir ve toplam Türk nüfusu ise 61.339 olarak tespit edilir ve 1921 yılı itibarıyla adadaki toplam nüfus da 310.709 olur.¹⁹ Bu nüfus yaklaşık 5 yıl sonra 335.000 civarına yükselir. Bu nüfusun da 61.422'si Türk ve 244.887'si Kıbrıslı Rumlardan oluşmaktadır. Bu dönemde İngiliz kaynaklarına göre adada yaşayanların yaklaşık beşte biri 65.000 civarında Kıbrıslı Türk'tür.²⁰

Milli Mücadele'nin kazanılması sonrası 24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Antlaşmasıyla Türk devleti İtilaf devletlerince resmen tanınmasına rağmen Antlaşmanın 16, 20 ve 21. maddeleri ile Kıbrıs'ın İngiliz toprağı olduğu kabul edilir.²¹ O güne kadar Türk tabası olarak görülen Kıbrıslı Türklerden İngiliz uyruğuna geçmek ve adada kalmak isteyenler dışında kalan Türk tabiiyetine sahip olarak adayı terk etmek ve Türkiye'ye göç etmek isteyenlere tanınan haklarla yaklaşık 7-8.000 civarında Kıbrıslı Türk de kayıklar, tekneler veya vapurla Türkiye'ye göç eder.²² Bu hüküm uyarınca Türkiye Cumhuriyeti, 1878'den itibaren İngilizlerin egemenliğinde bulunan Kıbrıs adasının hukuken İngiliz toprağı olduğunu kabul etmiştir. Buna göre Kıbrıs adası "Crown Colony/Kraliyet Sömürgesi" ilan edilirken, aynı antlaşmanın 21. maddesi de Kıbrıslı Türklere bir Hakk-ı Hıyar (Seçim Hakkı) tanınmıştır. Bu düzenleme itibarıyla, tabii olacakları uyruğu seçme hakkı kazanan Kıbrıslı Türklerin bir kısmı İngiliz uyruğunu kabul etmeyip adadan Türkiye'ye

17 Sevin Toluner, Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk, İstanbul, 1977, s. 12.

18 Villalta, Jorge Blanco, Atatürk, Ankara, 1982, s. 77.

19 KTMA, 1926 Colonial Reports, Report For 1926, No.1366, Londra, 1928, s.5.

20 KTMA, 1926 Colonial Reports, Report For 1926, No.1366, Londra, 1928, s.5

21 Nihat Erim, Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs, Ankara, 1975, s. 3. Ayrıca bkz. Murat Sarıca, Erdoğan Teziç, Özer Eskiurt, Kıbrıs Sorunu, İstanbul, 1975, s. 7

22 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA). 030.18.1.1.012.59.3.

göç etmeye başlamışlardır.²³ Türkiye'ye gelen Kıbrıslı Türkler, Mersin-İçel²⁴ ve Muğla²⁵ başta olmak üzere çeşitli illere yerleştirilmiştir. Birinci ve İkinci Dünya Savaşı arasında geçen dönemde de çok sayıda Kıbrıslı Türk adadan ayrılmak zorunda kalırlar. Bunların içlerinde öğrenciler ve öğretmenlerin de bulunduğu 7-8.000 civarındaki bir kısmı Türkiye'ye yerleşir. Sir Malcolm Stevenson'un 1 Mayıs 1925'te Kıbrıs'ın ilk İngiliz Valisi olmasının ardından Türk toplumuna da verilmesi gereken elektrik, su, yol, posta, belediye hizmetleri gibi hizmetler, eğitimle ilgili devlet hizmetleri Rumlara ağırlıklı olarak verilmeye ve Türkler üzerindeki baskı ağırlaştırılmaya başlanmıştır.²⁶ Kıbrıslı Türkler de adada bu şartlar altında yaşamaktansa göç etmeyi tercih etmişler ve Larnaka'da 1925 yılında açılan Türk konsolosluğuna müracaat ederek adadan ayrılmanın yollarını aramaya başlamışlardır; ancak bu tarihten önce de adadan ayrılarak Türkiye'ye geçmek isteyenler olmuş ve bunlarla ilgili olarak 'Anadolu'ya gidecek muhacirlerin Türk vatandaşlığını kabul etmeleri gerektiği Sıhhiye Dairesi tarafından²⁷ ilan olunmuştur. Bir dilekçeyle konsolosluğa müracaat eden ve Türkiye'ye göç etmek istediğini belirtenler ise sadece Kıbrıslı Türkler değil, Kıbrıs'ta doğmamış fakat Kıbrıs'ta yaşayan Türkler de adada kalmak yerine Türkiye'ye göç etmeyi tercih etmişlerdir. Konsolosluğa müracaat eden bu Türkler için öncelikle üzerinde göç etmek isteyen kişi veya ailenin resmi ile yetkililerin isimlerinin bulunduğu 'Kıbrıs'tan Türkiye'ye hicret edenlere mahsus mürur tezkeresi' hazırlanmıştır.²⁸ Bu tezkerelerde ayrıca aileyle ilgili bilgiler de bulunmaktadır. Söz konusu tezkereleri alarak adadan ayrılma hakkını elde eden kişi İngiliz idaresine müracaat etmek suretiyle adadan böylece ayrılmıştır; ancak Kıbrıslı Türklerin adadan ayrılması o kadar kolay olmamıştır. Örneğin Lozan antlaşmasının 21. maddesi gereğince İngiliz idaresinde ve uyuşunda yaşamak istemeyenlerin Türkiye'ye göç etmeye başlamaları ve 1924 yılında Konya'ya kadar gelmeleri sonrasında konu Konya İmar ve İskân Müdürlüğü tarafından bakanlığa iletilmiş; ancak söz konusu Türklerin Lozan'daki mübadele sözleşmesine tabi olmamaları neticesinde bu göç uygulamaları karşısında ne şekilde hareket edileceği konusunda Bakanlar Kurulu tarafından 2 Aralık

23 BCA. 030.18.1.1. 2 Aralık 1924, Sayı: 1188

24 BCA. 272..0.0.12/50.106.1. Tarih: 20.11.1926,

25 BCA. 272..0.0.14/77.40.19. Tarih: 25.11.1925

26 Şükrü S. Gürel, a.g.e., s. 169

27 Mehmet Demiryürek, "Lozan Sonrası Kıbrıs'tan Türkiye'ye Göç (1923-1926)", Toplumsal Tarih, Temmuz 2003, Sayı 115, s. 89-92.

28 Mehmet Demiryürek, a. g. m., s. 90.

1924 tarihinde yapılan toplantı sonrasında 1188 sayılı kararnameyle bu göçmenlerin kabul edilmesine karar verilmiştir.²⁹ Özellikle Birinci Dünya Savaşı sonrasında perişan bir dönem geçiren Kıbrıs'ta göç hazırlığına başlayan Türklerin bu maksatla ellerinde avuçlarında ne varsa harcamaları sonrasında bazı sıkıntılar ve onu takiben de şikâyetler başlamıştır. Aynı sıkıntılar göç hazırlığı yapanların evraklarıyla ilgilenen Larnaka Konsolosluğu için de geçerlidir. Konsolosluk tarafından Ankara'ya gönderilen bir yazıda 24 Haziran 1925 ile 30 Eylül 1925 tarihleri arasında Türkiye'ye göç edenlerin çeşitli masraflarını karşılamak üzere 52 İngiliz lirası harcadığı belirtilerek yapılacak bu tür harcamalar için konsolosluğa aylık olarak 15 lira tahsis edilmesi talep edilmiştir.³⁰ Yapılan bu taleplere 26 Ocak 1926 tarihinde cevap veren İskân Müdüriyet-i Umumiyesi ise '341 senesi iskân bütçesinde Kıbrıs Müslümanlarının sevk ve iâşelerine dair bir guna tahsisat' bulunmadığından söz konusu talebin yerine getirilemeyeceğini belirtmiştir. Öte yandan Birlik gazetesinin 14 Ağustos 1925 tarihli sayısında 'Muhacir ve Sıtma' başlıklı bir haber yayımlanması ve gazetenin Türkiye'ye göç edenlerin sıtma tehlikesinin yaşandığı bölgelere yerleştirildiğinin iddia edilmesi üzerine Türkiye'nin Larnaka Konsolosluğu da bir açıklama yapmak zorunda kalır.³¹

Bunun hemen akabinde 15 Kasım 1925 tarihinde Mağusa Kaleburnu Rüştiyesi Baş Muallimi Ahmet Celal tarafından Başbakan İsmet İnönü'ye bir mektup gönderilir ve Kıbrıslı Türklerin Türkiye'ye göç etme konusundaki dilekleri bir kere daha ifade edilir.³² Buna göre adanın İngiltere'ye bırakılması ve Kıbrıslı Türklerin adeta esir durumuna düşürülmesi sonrasında Lozan'da İsmet İnönü'nün bu durumu kalbi sızlayarak kabul etmek zorunda kaldığı, ancak Lozan'da anlaşmaya konulan bir maddeyle Kıbrıslı Türklerin Türkiye'ye göç etmelerine imkân sağlanmasının büyük bir sevinç yarattığı belirtilir. Türk hükümetinden para taleplerinin olmadığını belirten Ahmet Celal sadece terk edilen meskenlerden ve müsait arazilerden kendilerine pay verilmesini, olmadığı takdirde orman arazilerinden tahsisat yapılmasını talep eder. Bu arazilerin verilmesi konusunda da problem çıkması halinde uygun ödeme koşullarıyla kendilerine arazi verilmesini isteyen Ahmet Celal, anavatana gelmelerine müsaade edilmemesi halinde en azından Türkiye

29 BCA. 030.18.1.1.012.59.3.

30 Mehmet Demiryürek, a. g. m., s. 89-90.

31 Mehmet Demiryürek, a. g. m., s. 91.

32 BCA. 030.18.1.1.16.77.6.

sahillerine ayak basmalarına müsaade edilmesini, aksi takdirde İngiltere'nin bir gün kendi ellerine silah vererek Türkiye'ye karşı kendilerini savaştıracacağını da son derece duygulu bir dille anlatmaya çalışır.

Öte yandan Türkiye'ye gelmelerinden sonra bu göçmenlere her türlü kolaylık gösterilecek ve kendilerine yeteri kadar arazi ve hane verilmek suretiyle yardım talepleri bir ölçüde karşılanmıştır. Hakk-ı Hıyar esasları gereği tabii olacağı uyruğu seçme hakkı verilen Kıbrıslı Türklerin bir kısmı İngiliz egemenliğinde ve İngiliz uyruğu olarak yaşamayı kabul etmediklerinden Türkiye'ye göç ederek ilk etapta Mersin-İçel ve Muğla başta olmak üzere çeşitli illere yerleştirilmişlerdir. Bu dönemde Kıbrıs'tan Türkiye'ye göç eden Kıbrıslı Türkler ilk etapta Konya, Mersin, Muğla, Cebel-i Bereket³³, Adana, Silifke'ye yerleşmeye başlamışlardır. 2 Aralık 1924 tarihli Gazi Mustafa Kemal'in imzasıyla yayımlanan kararnameye göre "İngiliz tabiiyetini kabul etmemeleri nedeniyle Kıbrıs'tan çıkmak isteyen kişilerden yaşamak için Konya'ya kadar gelenlerinin yerleşimlerinin adı geçen vilayetin imar ve iskân müdüriyetine bildirildiği, Lozan Barış Antlaşması gereğince Kıbrıslıların mübadeleye tabi olmamaları gerekmektedir de vicdani nedenlerle, zorunluluktan memleketlerini terk ederek anavatana iltica eden Kıbrıslıların iskânı hakkında Mübadele, İmar ve İskân Kanunu'nda³⁴ bir kayıt bulunmamasına rağmen 2 Aralık 1924 tarihli Bakanlar Kurulu toplantısında mülteciler hakkında yürürlükte olan talimatnameye bağlı olarak işlem yapılmasının onaylandığı" bildirilmektedir. Heyet-i Vekile'nin kabul ettiği karar 23 Aralık 1924 tarih ve 980/32683 numaralı tezkireyle Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti³⁵ tarafından kabul edilmiştir.³⁶ Söz konusu belgeden anlaşıldığı üzere Türkiye'ye göç eden Kıbrıslı Türklerin ilk yerleşim alanlarından birisi Konya olmuş ve Lozan Barış Antlaşması'nda yer almamış olsa da kendiliğinden ve bir zorunluluk nedeniyle ortaya çıkan sorunu çözümlmek için mültecilerle ilgili geçerli olan talimatnameye bağlı kalınarak, düzenlemeler yapılmıştır. Gazi Mustafa Kemal imzası ile yayımlanan bir başka kararname 7 Şubat 1925 günü Başvekâlet Kalem-i Umumi Müdüriyeti tarafından kaleme

33 Cebel-i Bereket Sancağı; sancak merkezi olan Yarpuz, İslâhiye, Hassa, Bulanık (Bahçe), Payas ve Osmaniye kazalarını içine almaktadır.

34 Kemal Arı, Büyük Mübadele-Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923-1925), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1995, s. 33-43.

35 Lozan Barış Antlaşması'nda kabul edilen Türkiye ve Yunanistan arasında gerçekleştirilmesi kararlaştırılan nüfus değişimini düzenlemek üzere 1923 yılında Mübadele İmar ve İskân Vekâleti kurulacaktır.

36 BCA. 30..18.1.1/12.58.18. Tarih: 2.12.1924

alınmıştır.³⁷ 2 Aralık 1924 tarih ve 1188 numaralı kararnameye ek olan belgede “Lozan Antlaşması’nın birinci-araziye müteallik ahkâm- bölümünün 21. maddesi gereğince verilecek vizeden yararlanarak Türkiye’ye göç etmek isteyen ve harekete hazır oldukları anlaşılan ve 20.000 nüfus olarak tahmin edilen Kıbrıs Müslüman’ının sevk ve iskân masrafları kendilerine ait olmak üzere göçleri hakkındaki talimatnameye uyularak iştirilmiş cetvelde belirtilen bölgelerde yerleştirilmeleri” kabul edilmiştir. Bu Kıbrıslı Türklerin Türkiye’ye göçleriyle ilgili olarak 7 Aralık 1925 tarihli 2871 sayılı “Kıbrıs’tan Gelecek Muhacirlerin İskânlarına Tahsis Olunan Arazi Hakkında Kararname” uyarınca bu kişilerin Türkiye’ye gelişleri sonrasında yerleştirilecekleri yerler ise Kozan 3.000, Muğla 3.000, Cebel-i Bereket 3.000, Adana 3.000, Silifke 3.000, Antalya 3.000 ve Mersin 2.000 kişi olarak hesaplanmıştır. Verilecek araziler öncelikli olarak hükümetin emrindeki arazilerdir. Bunların yeterli olmaması durumunda arazi-i milliye, haliye, mahlule ve mevkufeden tedeyyün suretiyle arazi verilmesi de kararlaştırılmıştır.³⁸ Türkiye’ye gelenlerden fakir olanlara devlet yardım elini uzatır ve öncelikle boş araziler, sahipsiz ve bekletilmekte olan araziler borçlanma suretiyle kendilerine tahsis edilir. Bu Kıbrıslı Türkler kendi aralarında zamanla örgütlenmeye başlamışlardır.³⁹

Ayrıca bunlardan çok muhtaç durumda olanlara imkân ölçüsünde birer hane ve hükümet emrindeki araziden yeterli ölçüde verilmesi önerisi Dâhiliye Vekâleti İskân Müdüriyeti Umumiyesi’nin hususi tezkiresiyle 1 Şubat 1925 tarihinde bildirilmiş ve İcra Vekilleri Heyeti tarafından 7 Şubat 1925 tarih ve 24371/91 sayılı toplantısında kabul edilmiştir. Böylece bizzat Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa’nın ilgisiyle Kıbrıslı göçmenlerin-mültecilerin karşılaştığı sorunlar çözümlenmeye çalışılmıştır. 28 Ocak 1925 tarihli bir başka belgede⁴⁰ ise alınan karar üzerine grup grup Mersin limanı üzerinden Türkiye’ye gelen Kıbrıslı Türklerin ilk olarak Konya’ya sevk edildikleri belirtilmektedir. Diğer illere de nakledilen Kıbrıslı Türklerin mahalli nüfus kayıtlarının yapılması da kararlaştırılmıştır. Bu insanlardan muhtaç durumda olan yaklaşık 5.000 kişiye ise yerleşimleri, beslenmeleri ve üretici konumuna gelinceye ve kendi geçimlerini sağlayıncaya kadar 6 aylık masraflarını karşılamak üzere para yardımı ayrılması istenmiştir. Yapılan düzenlemede 5

37 BCA. 30.18.1.1/16.77.6. Tarih: 7.12.1925

38 Düstur, 3. Tertip, VII, Ankara, 1944, s.130.

39 Ali Nesim, Kıbrıslı Türklerin Kimliği, KKTC Millî Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları-17, Lefkoşa, Aralık 1990, s. 22-23

40 BCA. 272..0.0.12/43.63.8. Tarih: 28.1.1925,

nüfus bir hane sayılarak her hane masrafı için inşa bedeli bin lira sayılmış ve çifti 1/180 iki haneye bir çift verilmesi ile araç tahsis edilmesi kararı alınmıştır. Göçün başlamasıyla 1925 yılında gerçekleştirilen genel düzenlemeler ekseninde illere dağıtılan mültecilerden 3.000'i Muğla'ya yerleştirilmiştir.⁴¹ Hariciye Vekâleti Şehbenderlik Şubesi'nden Hariciye Vekâleti'ne yazılan ve 27 Aralık 1925 tarih ve 50497/2771 numaralı tezkireye ek olarak çıkartılan yazıda göç esnasında harcanan 52 İngiliz lirası ulaşım masrafı ile zaruri masraflar için aylık 15 İngiliz lirası tahsisi istenmiştir. Dâhiliye Vekâleti'nden Hariciye Vekâleti'ne 19 Ocak 1926 tarihiyle karşılık olarak çıkan yazıda ise bu isteği karşılamanın olanaklı olmadığı belirtilmiştir.⁴² Burada üzerinde durulması gereken nokta ise Kıbrıs ve Kıbrıs Türkleri konusunda Lozan'da Türkiye vahim bir hata⁴³ yapmamış, aksine söz konusu dönem itibarıyla uluslararası konjonktüründeki gelişmeler ile büyük bir savaştan yeni çıkmış olmasının getirdiği zorunlulukları dikkate alarak ihtiyatlı bir politika izlemiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından 3 yıl, 4 ay, 20 gün devam eden Milli Mücadeleye girişen Anadolu insanının bütün gücünü, askeri, lojistik, ekonomik altyapısını neredeyse bitirdiği göz önüne alınacak olursa yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti devletinin imkanlarının doğru kullanılması ve akılcı bir siyaset takip edilmesi son derece mantıklı görülmektedir. 27 Nisan 1931 tarihinde adada yapılan genel nüfus sayımında Türk nüfusu 10 yıl önce yapılan sayıma göre %0.5 artış gösterir ve 2.906 kişilik artışla 64.238 olur. 276.572 Rum olmak üzere nüfusu toplam nüfus ise 347.959 olarak belirlenmiştir. Aynı tarihte hazırlanan resmi bir raporda ise adanın nüfusu "... Kıbrıs'ta mevcut muhtelif anasının nüfusu Rum 300.000, Türk 65.000 ve Ermeni 4.000"⁴⁴ şeklindedir. Adada nüfus artışı bu yönde gelişirken Kıbrıslı Türklerin ada dışına ve özellikle Türkiye'ye göçleri de devam etmektedir. Ancak bu dönemde bazı şikayetler de söz konusudur ve Anadolu'nun değişik bölgelerine göç eden Kıbrıslı Türkler problemlerinin çözülmesini ve kendilerine sahip çıkılmasını istemektedirler.⁴⁵ Kıbrıslı Türklerin her ne şart altında olursa olsun anavatan olarak Türkiye'yi görmeleri ve Türkiye'ye

41 BCA. 272..0.0.14/77.40.19. Tarih: 25.11.1925

42 BCA. 272..0.0.14/78.42.8. Tarih: 26.1.1926

43 Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Hasgüler, "84. Yılında Lozan Antlaşmasına Bakış", <http://www.usakgundem.com/yazarlar.php?id=859&type=23>. 10 Aralık 2007.

44 Başbakanlık Müsteşarı Kemal Gedeleş tarafından Hariciye Vekaleti'ne gönderilen Kıbrıs Birinci İntihab Dairesi mebusu Necati Özkan'ın Kıbrıslı Türklerle ilgili hazırladığı rapor. BCA.030.10.57.66.14. Kıbrıs Konsolosluğu'nun 14 Eylül 1938 tarihli raporu. BCA.030.10.124.887.3.

45 Söz, 6 Ağustos 1931.

sığınmaları günümüze kadar aynı şekilde devam edecektir.⁴⁶ Aynı durum ve Kıbrıslı Türklerin Türkiye'yi anavatan olarak görmeleri daha sonraki süreçte de aynı şekilde devam edecektir.⁴⁷

İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla beraber ilk günlerde savaşın dışındaymış gibi görünen ve savaştan fazla etkilenmeyen Kıbrıs daha sonra fiili olarak savaşa dahil olmasa bile kendisini savaşın ortasında bulur. Acilen asker ihtiyacıyla karşılaşan İngiltere bu açığını kapatabilmek için Kıbrıs'ta da asker alma faaliyetlerine hız verir. Bu şekilde askere yazılan Kıbrıslı Rumlar ve Türkler katırcı ve kazmacı olarak geri cephelerde görev alırlarken muharip ve asıl güçler de ön cephelerde savaşma imkanı bulabilecektir.⁴⁸ Bu şekilde askere yazılan ve sadece 10 günlük bir eğitimden geçirilen Kıbrıslı askerler önce Fransa'da, Yunanistan'da ve Girit'te, daha sonra da Kuzey Afrika ve İtalya'da savaşlara katılırlar, pek çoğu esir düşerken, binlercesi de Kıbrıs adasından uzakta hayatlarını kaybederler. Ada dışında İngiltere adına savaşa katılan bu gönüllü askerlerden pek çoğu Fransa, Yunanistan, Girit, Afrika ve İtalya'da hayatlarını kaybederler, bazıları buralarda kaybolur ve kendilerinden bir daha haber alınamaz, esir düşenler Almanya ve Çekoslovakya'da bulunan esir kamplarında yıllarca esaret hayatı yaşamak zorunda kalırlar. Geriye dönebilenler ise İngiltere'den aldıkları tazminatla ada dışına çıkmayı tercih ederler ve genellikle İngiltere'ye göç ederler.

1955 EOKA DÖNEMİ VE GÖÇ HAREKETLERİ

EOKA'nın faaliyete geçerek tedhiş ve terör eylemlerine giriştiği 1 Nisan 1955 ile Akritas Planı çerçevesinde Türkleri topyekun imhaya yönelik olarak 21 Aralık 1963 tarihinde başlattıkları saldırılara kadar geçen dönemde pek çok Kıbrıslı Türk adayı terk eder ve yurtdışına göç eder. Bu dönemin ilk göç hareketleri ise Kıbrıslı Türk polislerle ilgilidir. Kıbrıs sorununa kalıcı bir çözüm bulma yolunda başlatılan ikili görüşmeler sırasında Rum ve Yunan tarafının 1955 sonrasında EOKA terörünün durdurulmasında yardımcı olmak üzere tamamen Türklerden oluşturulan özel polis gücü olan Komando Birliği'nin dağıtılması yönündeki istekleri kabul edilir ve 1959 yılı sonunda bu birlik lağvedilerek personelin çoğu 400 İngiliz Sterlini ödenerek emekli-

46 1915 Kıbrıs doğumlu merhum Ekrem Taşel ile 18 Ekim 2002 tarihinde İzmir'de yapılan görüşme.

47 Kıbrıs Türk Milli Kongre Heyeti Merkezîyesi adına 26 Nisan 1937 tarihinde Başbakan İsmet İnönü'ye gönderilen M. Necati Özkan, M. Remzi Okan ve H. Said imzalı rapor. BCA.030.10.124.886.19.

48 Kıbrıslı katırcılar ve İkinci Dünya Savaşı döneminde Kıbrıs'la ilgili olarak bkz. Ulvi Keser, İngiliz Ordusunda Katırcılar, IQ Yay., İstanbul, 2007.

ye sevk edilir. Personelin bir kısmı İngiltere'ye göç ederken,⁴⁹ bir kısmı da daha sonra oluşturulan Kıbrıs Cumhuriyeti Ordusu'na katılır. Bu dönemde EOKA'ya karşı İngilizlerle beraber mücadele etmiş olanlarla birlikte yaklaşık 10 bin kişilik bir grup ada dışına göç edecektir. Ayrıca özellikle Temmuz 1958 tarihinde güvenlikleri tehlikede olan Kıbrıslı Türklerin daha güvenli görülen bölgelere doğru toplu göçleri⁵⁰ ve ilk etapta 6.000, ikinci etapta ise 16.000 Türk insanının güvenli bölgelere aktarılması söz konusudur. Sadece 28 Temmuz 1958 tarihinde Dr. Fazıl Küçük'e Baf ve Limasol bölgelerindeki 15 Türk köyünden göçle ilgili müracaat olmuştur.⁵¹ Bu arada bazı Kıbrıslı Türkler de Türkiye'den yardım talebinde bulunurlar.⁵² Bu dönemin ilk göç hareketleri ise Kıbrıslı Türk polislerle ilgilidir. Kıbrıs sorununa kalıcı bir çözüm bulma yolunda başlatılan ikili görüşmeler sırasında Rum ve Yunan tarafının 1955 sonrasında EOKA terörünün durdurulmasında yardımcı olmak üzere tamamen Türklerden oluşturulan özel polis gücü olan Komando Birliği'nin dağıtılması yönündeki istekleri kabul edilir ve 1959 yılı sonunda bu birlik lağvedilerek personelin çoğu 400 İngiliz Sterlini ikramiyesi ödenerek emekliye sevk edilir. Personelin bir kısmı Kıbrıs'ta yaşanan ekonomik problemler sebebiyle İngiltere'ye göç ederken,⁵³ bir kısmı da daha sonra oluşturulan Kıbrıs Cumhuriyeti Ordusu'na katılır. Bu dönemde özellikle EOKA terörüne karşı İngilizlerle beraber mücadele etmiş olanlarla birlikte yaklaşık 10 bin kişilik bir grup ada dışına göç edecektir. Bu dönemde, özellikle Temmuz 1958 tarihinde güvenlikleri tehlikede olan Kıbrıs Türklerinin daha güvenli görülen bölgelere doğru toplu göçleri söz konusudur.⁵⁴

EOKA terörünün yoğun olarak yaşanmakta olduğu günlerde Kıbrıslı Türk toplum liderleri de halkın sorunlarına çare bulma telaşı içindedirler. Bu gayret ve koşuşturmanın içinde olanlardan birisi de Dr. Fazıl Küçük'tür ve Fazıl Küçük kalem aldığı raporlarla Kıbrıs adasında yaşayan Türklerin geleceğine yönelik bir takım tedbirler de ortaya koyar;⁵⁵

49 Neriman Cahit, "Harid Fedai" Ortam , 15 Kasım 1991, Lefkoşa.

50 Nacak , 6 Ocak 1961

51 Bu köyler Amargeti, Anarita, Moronero, Myrmikoph'tur. Pierre Oberling, Bellapais'e Giden Yol, Ankara, 1987, s.80. Ayrıca Bakınız Ahmet C. Gazioğlu, Two Equal And Sovereign Peoples, Lefkoşa, 1997, s. 25-26

52 BCA.030.01.36.218.2.

53 Neriman Cahit, "Harid Fedai" Ortam, 15 Kasım 1991, Lefkoşa

54 Nacak, 6 Ocak 1961

55 Fazıl Küçük, "Kıbrıs Hakkında Görüşlerim", Kıbrıs Mektubu, No.4, Cilt 15, Ankara, Temmuz-Ağustos 2002, s.20-22.

“Türkiye’nin selameti, emniyeti ve istikbali bakımından Kıbrıs’ın Türkiye’nin kontrolü altında veya Türkiye emniyetine hiçbir suretle zarar vermeyecek ve orada yaşayan Türk halkına tehdit ve tehlike teşkil etmeyecek bir elde bulunması lazımdır. Bu bakımdan bugün için Kıbrıs’ın İngilizlerin elinde bulunması halen elimize başka bir hal çaresi olmaması karşısında, tarihin hatalarının intaç ettiği ve katlanılması icap eden bir hal olarak görülmektedir. Türkiye ve Kıbrıs Türkleri noktai nazarından esas hedef adanın Türkiye’ye geçmesini temin etmek olmalıdır. Bu gayeye vasıl olmak için sarfedilmesi icap eden gayretler meyanında, isabetli ve basiretli bir dış politika ile birlikte şu hususların yerine getirilmesine çalışılmalıdır:

I- Adadaki Türk nüfusunu arttırmak. Bunun için şu tedbirlere başvurulması icap ettiği kanaatindeyim:

1. Kıbrıslı Türklerin anayurda/Anadolu’ya hicret edip tabiyet değiştirmelerine sureti katiyede son verilmelidir.
2. Türkiye’ye yeni gelmiş olup henüz tabiyet değiştirmemiş olanların böyle bir taleplerine red cevabı verilerek Kıbrıs’a dönmeleri temin edilmelidir.
3. Türkiye’de memurluk ve askerlik hizmetinde bulunup mütekait Kıbrıslı Türklerin, tekaüdiye maaşlarını Kıbrıs’ta alabilecek şekilde adaya dönmelelerini temin ve bu meyanda dönmek isteyen bütün Kıbrıslı vatandaşların bu arzularını temin zımında her türlü kolaylık gösterilmelidir.
4. Türkiye’de devlet hizmetinde olup mecburi hizmetleri bulunan bütün Kıbrıslıların Kıbrıs’a dönmeleri şartile mecburi hizmetlerinden affedilmelidirler.
5. İşçi sigortalarından maaş alan mütekait Kıbrıslı işçilerin tekaüt maaşlarını Kıbrıs’ta almak üzere adaya dönebilmeleri için her türlü kolaylık gösterilmelidir.
6. Yıllardan beri Anadolu’da yerleşip kalan Kıbrıslı vatandaşların, hiç olmazsa mühim bir kısmının vaziyet lehimize bir istikamet alıncaya kadar Kıbrıs’a dönmeleri bir Türklük ve vatan borcu olduğu bu kimseler nezdinde telkinatta bulunarak bir netice istihsali cihetine gidilmelidir.
7. Dünyanın dört bir bucağında bulunan bütün Kıbrıslı Türklerin eski vatanlarına dönmeleri bir Türklük ve vatandaşlık borcu olduğu muhtelif vasıtalarla

el altından ve kesif bir propaganda ile telkin olunarak, hiç olmazsa mühim bir kısmının Kıbrıs'a dönmeleri temin edilmelidir.

8. Muhtelif vesileler icat edilerek, maksatlı bir şekilde, Türkiye'den bilhassa kuzey ve fazla nüfus tezayüdü olan Güneydoğu Anadolu mintikasıdan Kıbrıs'a nüfus hareketi sağlanmalıdır. Bu hususta dikkat edilmesi gereken nokta gideceklerin Türk hars ve karakterini taşıyıp benliklerini muhafaza edebilecek kabiliyette olmalarıdır.

9. Bulgaristan'dan ve dünyanın muhtelif yerlerinden Türkiye'ye göç eden ve İngiliz İmparatorluğu camiası topraklarında bulunan Türklerin Kıbrıs'ta yerleşmeleri hususunda gayret sarf edilmelidir.

10. Kıbrıs'ta Türk nüfusunu arttırmak hususunda daha başka hususlara da başvurulmalıdır.

II- Kıbrıslı Türk nüfusu ile buraya göç edecek Türklerin maişetlerini temin ve hayat standartlarını yükseltmek zımında alınması icap eden tedbirler:

1. Türkiye'deki Ziraat Bankası, İş Bankası ve diğer milli ve hususi bankalarımız Kıbrıslı Türk çiftçilerle iş adamlarına geniş krediler temin etmek ve verilen kredileri kontrol etmek, Kıbrıs'taki yerli sermaye ile birlikte yatırımlarda bulunup halen mevcut Türk halkı ile yeni göç edecek Türklere iş imkânları sağlama maksadına matuf Kıbrıs'ta şubeler açılmalı ve mevcut şubeleri genişletmelidirler. Bu meyanda Türkiye'deki Vakıflar İdaresi ile Kıbrıs Vakıflar idaresinin işbirliğinde bulunup Türk vakıflarının geniş bir halk kütlesinin geçim ve kalkınmasında faydalı bir unsur haline getirilmesine çalışılmalıdır.

2. Bulgaristan göçmenleri meselesinde yapıldığı gibi, Türkiye'de ve Kıbrıs'ta milli bir yardım teşkilatı kurularak, bu teşkilat vasıtası ile Kıbrıs'a hicret edenlere ve edecek olanlara iâşe, ibate ve iskân işlerinde ve birer iş sahibi olmalarını teminde azami yardım sağlanmalıdır. Kanaatimce bu hususta her Türk'ün böyle milli bir davada verecek bir şeyi vardır. Böyle bir teşkilatın Kıbrıslılar Yardımlaşma Teşkilatı adı ile veya başka bir hüviyet altında iş görmesi mümkün olabilir.

3. Kıbrıs'a göç edeceklerin iskân işinde Kıbrıs vakıflarından azami derecede istifade imkânı aranmalı ve her ne pahasına olursa olsun Türklerin

elindeki gayrimenkullerin zerresinden dahi fedakârlık etmemek için azami dikkat gösterilmelidir.

4. Türk hükümetinin yardım ve desteği ile türkiye'deki iş adamlarının Kıbrıslı iş adamlarıyla müştereken yatırımlarda bulunmaları temin edilerek turistik oteller, muhtelif imalathanelerin açılması, adalı müteşebbislere Sümerbank tarafından pamuklu ve yünlü dokuma ve iplik fabrikalarının kurulması, Türk Tekel İdaresi tarafından muhtelif inhisar maddeleri imal eden tesislerin vücuda getirilmesi sağlanmalıdır. Yalnız bu kabil fabrika ve tesislerin emniyeti birinci derecede ehemmiyeti haizdir. Azami dikkat sarfı icap ettiği gibi Rumların ve diğer ekalliyetlerden kimse bu tesislerde çalıştırılmamalıdır. Aynı zamanda ham maddesini Türkiye'den alacak olan pamuklu ve yünlüler dünya piyasasında rekabet de sağlayabilir.

5. Birçok kimseler geçinme imkânı sağlayacak olan halıcılık, hayvancılık, arıcılık, ipek böcekçiliği, meyve ve sebzeçilik inkişaf ettirilmelidir. Bu sahada aynı konuda iş gören Türkiye'deki teşekküllerle temasa geçip, mümkün olursa işbirliği halinde verimli bir netice elde edilmelidir. Halıcılık mevzunda Sümerbank ve Isparta Halıcılar kooperatifi ile işbirliği müspet sonuçlar sağlayabilir. Bu maksat için birçok Ispartalı Türk, Kıbrıs'a göç edip bu sahada faydalı olabilirler.

6. Türkiye'deki Et ve Balık Kurumunun Kıbrıslı balıkçı ve kasap teşekkülleri ile işbirliği halinde sucuk, pastırma, salam sosis gibi mallar istihsal eden bir sanayi kurarak birçok Türk ailelerinin bu sahalardan maişetlerini temin etmeleri mümkün kılınmalıdır. Bu sayede Kıbrıs'ta Türklerin menfaatine hayvancılık inkişaf eder.

7. otelcilik ve muhtelif eğlence yerleri işletme gibi işler de birçok Türk'ün maişetinde medar olabilir. Bu arada Türkiye'den Kıbrıs'taki Türkler menatine turistik geziler tertiplemek suretiyle birçok Türk'ün Kıbrıs'ı görmesi sağlanmalı ve oradaki Türklerin maddi faydalar sağlamaları imkânları üzerinde ehemmiyetle durulmalıdır.

8. Türk Denizbank'ın yardım ve desteğiyle Kıbrıslı Türkler arasında şilepçiliğin kurulması ve gelişmesi temin edilmelidir. Bu sayede binlerce Türk maişetlerini temin etmek imkânını bulabilir.

9. Kıbrıslı Türklerin teknik ve ticari sahada fonksiyon sahibi olabilmelerini temin zımında Türk hükümet ve milletlerine her türlü yardım ve kolaylık

temin edilmelidir. Türk tüccarlarının Kıbrıslı tüccarlarla iş yapmaları temin edilmeli ve bilhassa Kayseri havalisinden olmak üzere birçok ticaret erbabının Kıbrıs'a göç etmeleri imkânları aranmalıdır. Türkiye'de dahi azınlıklarla en müessir ticari rekabete girişenlerin Kayserililer olması yukarıdaki noktai nazarıımızın komik mahiyette olmadığına bir delildir.

III- Emniyet ve güvenlik konusunda: Bu konuda aşağıdaki tedbirlerin alınması icap ettiği kanaatindeyiz:

1. Türklerle Kıbrıslı Türkler arasında daha sıkı münasebetlerin temini cihetine gidilerek mukavemet azimleri teşçi edilmelidir.
2. Hal ve durum icabı kullanılmak üzere Kıbrıs'ta mukabil bir Türk Mukavemet Teşkilatı kurulmalıdır. Bu maksat için halen Türk ordusunda hizmet görmekte olan Kıbrıslı Türk subay ve astsubaylar Kıbrıs'a gidip şimdiden bu teşkilatı kurmalıdır.
3. Kıbrıslı gençler ve eli silah tutabilecek olanlar şimdiden ehil ellere yetiştirilerek yukarıdaki maddede zikredilen teşkilatta yerlerini almalıdırlar.

IV. Kültür sahasında:

1. Kıbrıslı Türklerle Türkiye'deki Türk halkı arasında sıkı bir kültür münasebeti olmalıdır.
2. Kız ve erkek sanat okulları, ziraat mektebi, ticaret lisesi, bir yüksek ticaret ve iktisat mektebi, sanat okulu gibi yeni kültür müesseseleri açılmalıdır. Bu mekteplerde öğretmenlik edecekler Türkler arasından seçilmelidir. Türkiye'de öğretmenlik etmekte olan birçok Kıbrıslı öğretmen bu vazife için davet edilmelidir. Bu vazifeden kaçanlara karşı icabında kanuni müeyyide tatbik edilmelidir.
3. Tahsillerini ikmal ettikten sonra çok sayıda Kıbrıslı Türk gencinin burslu olarak Türk üniversitelerinde tahsil görmeleri sağlanmalıdır.
4. Kıbrıslı ve Türkiye'deki gençler arasında ideal ve gaye birliğini tahakkuk ettirmek maksadıyla icabı halde, Kıbrıs'taki mekteplerle Türkiye'deki mektepler arasında öğrenci mübadelesi yapılmalıdır. Alternatif bir formül olarak Kıbrıs'ın Türkiye ile Yunanistan arasında taksimi mevzu bahis olursa, adanın büyük bir kısmının Türkiye'ye geçmesi temin edilmeli ve ada içindeki deportasyonun Türkler için ıstıraplı ve acıklı olmaması için azami derecede

gayret ve dikkat sarf edilmelidir. Bu arada Lefkoşa, Mağusa, Limasol gibi turistik değer taşıyan ve iktisaden de ehemmiyetli olan yerlerin Türklerin eline geçmesi temin olunmalı, olmadığı takdirde beynelmilel karakterde muhtar yerler olarak kalmaları sağlanmalıdır. Yahudilerin Filistin’de takip ettikleri usuller ve aldıkları neticeler ilgili mercilerimiz için ciddi bir tetkik konusu olmalıdır. Alınacak derslerin sonucu ve tatbikatı Türkler için hayırlı olabilir.

VII. Netice:

Gerek Türkiye’deki Türkler, gerekse Kıbrıs’taki Türkler Kıbrıs’ın Türklerin eline geçmesi için ellerinden gelen her türlü gayreti gösterip hiçbir fedakârlıktan kaçmamalıdır. Aksi takdirde neslimiz yarınki neslin ve tarihin takbihile karşı karşıya kalacaktır.”

1958-1963 döneminde tam 103 Türk köyü silahlı EOKA’cılar tarafından basılarak taş taş üstünde kalmayacak şekilde yerle bir edilir. Bu köylerde yaşayan 18.667 Türk köylü ile diğer köylerde Rumlarla beraber yaşayan 30.000’den fazla Kıbrıslı Türk can güvenliklerini sağlayabilmek amacıyla daha büyük ve güvenli yerleşim bölgelerine göç ederler. 1960 yılında 573.566 olan nüfusun 104.942’si Türk, 468.624’ü Rum’dur. Yüzdelik oran ise %18.3 ve %81.7’dir. 1959 yılında adadan yurtdışına göç eden 6250 kişinin 1248’i Türk, 4211’i ise Rum olur. İngiltere’ye göç eden 5809 kişiden tahminen 1160 kişisi ise Kıbrıslı Türklerdir. 1960 yılında adadan göç edenlerin sayısında gözle görülür bir yükselme fark edilir. Buna göre göç eden toplam 14.589 kişiden 2220’si Türk ve 11.764’ü ise Rumlardır. 16 Ağustos 1960 tarihinde Türkiye, Yunanistan ve İngiltere’nin garantörlüğünde kurulacak olan Kıbrıs Cumhuriyeti’ne kadar geçen süreçte ve özellikle de 1 Nisan 1955 tarihinde Kıbrıs doğumlu Yunan subayı Georges Grivas komutasındaki EOKA tedhiş örgütünün eylemlerinin başlamasının ardından ortaya çıkan göç faaliyetleri daha öncekilerden farklılık göstermektedir. Bu göçler siyasi amaçlı göçler olarak değerlendirilemez ve tamamen EOKA güdümünde yürütülen Kıbrıs adasının Yunanlaştırılması (Enosis) stratejisinin bir sonucudur. “...Bu göçleri, Kıbrıslı Türkleri belirli bölgelerde yoğunlaştırıp, toplumsal dayanışmayı artıran ve güvenliği ön plâna çıkartan göçler olarak değerlendirmek gerekir...”⁵⁶ Temmuz 1961 sürecinde Silifke, Anamur ve Alanya’yı ziyaret eden Rauf R. Denктаş ise Kıbrıslı Türklerin göç macerası-

56 Soyaloğlu Tamçelilk, “20. Yüzyılda Kıbrıs’ta İç Göç Hareketleri ve Toplumsal Özellikleri”, (Yayına Hazırlayan Ulvi Keser) I. Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu, Kıbrıs Türk Kültür Derneği, Cilt I, Ankara, 2008, s. 216.

na da değinecektir;⁵⁷

“...Türkiye ile Kıbrıs arasındaki açık denizi geçerken istemeden aynı yolculuğu 1930–1935 seneleri arasında küçük sandallarla kürek çekerek yapan ırkdaşlarımızı düşündüm. O senelerde Kıbrıs’taki hayat şartları o kadar kötüleşmişti ki birçok Türkler hayatlarını tehlikeye atarak anavatanına küçük sandallarla ve hatta sallarla hicreti göze aldılar. Bugün Türkiye’de yerleşmiş olan binlerce Kıbrıs Türk’ünün bir kısmı işte bu göçmenlerden müteşekkildi. Fakat bunlara göçmen demek de doğru değildir çünkü hemen hemen hiçbiri ada ile irtibatını kesmemiştir. Aileleri, tarlaları, arkadaşları, hatıraları ile bu şehitler toprağına candan bağlı kalmışlar, yerleşmiş buldukları şirin ve bereketli Anadolu topraklarında Kıbrıs’ın hatırasını yaşayarak hür ve mesut günlerini geçirmektedirler. Anadolu sahillerine yaptığımız bu son seyahatte bu kardeşlerimizin dost ve davalarımıza karşı göstermekte oldukları alakaya şahsen şahit olduk...”

Nacak gazetesinin 15 Eylül 1961 tarihli sayısı ise İsmail Bozkurt imzasıyla Kıbrıs adasının önlenemez sıkıntılarında birisi olan göç konusuna “Göçler ve Ötesi” başlığıyla yer verir;⁵⁸

“İngiltere’de 15.000 kişilik bir Türk kütlesini doğuran sebepleri ele almak bu kütleyi anlamak için şarttır. Bugün bu meseleyi etraflı olarak değil, genel olarak incelemeye çalışacağım. Ben şahsen bildiğim kadarıyla inanıyorum ki bu konu yetkili çevrelerde hiçbir zaman gereği gibi anlaşılmamış ve üzerinde durulmamıştır. Burada ara sıra beliren tepki ise sadece ‘Göçler önlen sin.’ teranesinden ibaret olmuştur. Derinlere hiç inilmemiştir. Durum öyle gösteriyor ki yara daha çok uzun müddet kanamaya devam edecektir. Hiç şüphe yok göçlerin en başta gelen sebebi iktisadidir. Tedhişçilik devresinin doğurduğu güvensizlik ve cumhuriyet rejimine güvenememenin de büyük tesiri vardır. Kıbrıs uzun yıllardan beri büyük bir iktisadi kriz içinde kıvrılmaktadır. Bu krizin doğurduğu işsizlik problemi bir türlü halledilememiş, her gün doğan güneş durumu iyiye değil kötüye doğru götürmüştür. Bu iktisadi krizin doğmasında EOKA devresinin tedhişi kadar son yıllarda hüküm süren kuraklık da çok büyük rol oynamıştır. Güveni henüz tam kuramayan yeni rejimin de bunu kısa bir zamanda halledeceğini zannetmiyorum. Esa-

57 Öte yandan 26 Haziran 1961 tarihli Cumhuriyet gazetesinin haberine göre 1960 yılında Kıbrıs’tan İngiltere’ye göç etmiş olanların sayısı ise 13.000’dir. Cumhuriyet, 26 Haziran 1961 ve Nacak, 21 Temmuz 1961

58 Nacak, 15 Eylül 1961.

sen yukarıda da söylediğim gibi sırf yeni rejime güvensizlikten göç edenler de büyük yekûn tutar. Fakat bu gibilerin bizden çok Rum vatandaşlarımızın olduğunu da belirtmek gerek. Şöyle bir soru akla gelebilir. İktisadi krizden doğan göçlerin iktisadi neticesi ne olmuştur? Göç edenlerin büyük kısmı ailelerini Kıbrıs'ta bıraktıkları için her hafta muazzam bir paranın Kıbrıs'a akması akla yakındır. Ama bu hususta elimizde resmi rakamların olmaması dolayısıyla fazla bir şey söyleyemeyeceğiz. Esasen ailelerini Kıbrıs'ta bırakıp İngiltere'ye gelenlerin kısa bir müddet sonra bütün ailesini yanına getirme yoluna gittiği de bir gerçektir. Şurasını kabul etmek lazım ki göçlerin bir kısmını İngiltere'de Kıbrıs'ta hayal bile edemeyecekleri yüksek bir hayat seviyesi bulmuşlardır. Ama bunun umumi olduğunu zannetmemek gerekir. Hayatlarından memnun olmayanlar tahmin edilemeyecek kadar çoktur. Başta evliler gelir. Sosyal devlet telakkisinin verdiği birçok imkânlarla sahip olan ve bekârları ezen ağır vergiden birkaç çocuklu olunca hemen tamamen kurtulan evlilerin kanuni iş müddeti olan 42 saat çalışmakla ailelerini geçindirmeleri hemen hemen imkânsızdır. Bundan dolayı çok defa evli kadın da çocuklarına bakacak birini bulabilirse çalışmakta, erkek İngilizce deyimleriyle over time çalışmaya mecbur olmaktadır. Bu güç hayat işten eve, evden işe şeklinde özetlenebilen günlük hayat çocuklu evliler arasında bir bezginlik doğurmaktadır. Bundan dolayıdır ki aile halinde gelenlerin iktisadi durumlarını düzeltip geriye dönmeleri biraz şansa bağlıdır.

İktisadi durumlarını en çok düzeltme imkânına sahip olanlar çocuksuz karı kocalardır. İki birden çalıştıkları için şansları çoktur. Diğer bir şanslı grup olan bekârlar arasında ise kendisini kurtarabilenler azdır. Ben gözlerimle geceleri parklarda yatanları, çıplak ve aç gezenleri, sigara dilenenleri gördüm. Bunlar çalışmakla hayatlarını düzelterek halde bu şekilde bir hayata katlanmaktadırlar. Bunları kısa bir zaman içinde adeta İngilizleşmekte, altı ay içinde her tanıdığım unutmakta, çoğu Kıbrıs'taki karısını, halk deyimleriyle bir mandra çocuğunu unutup hem de resmi olarak yeniden evlenmekte, ailesini uçuruma sürüklemektedir. İngiltere'de biraz kalıp da Kıbrıs'a 'holiday'e' gidenlerin çoğu ise Kıbrıs'ın sicağından, yollarında yürüyemediğinden, Kıbrıs'ta herkesin aklıktan kokmuş ağızla dolaştığından bahsetmektedir. Bunlara rağmen yurt özlemi çekenler ilk fırsatta dönmek istemekte, buranın sıkıcı hayatı, berbat havası içinde Kıbrıs onlara cennet görünmektedir. Şiş

kebabi ile konyağı hatırlayıp dertlenenler de az değildir. Ama Kıbrıs'ta işsiz kalmak korkusu bu derdi bastırmakta, geriye bir ümit kalmaktadır...”

Adada yaşayan bütün Kıbrıs Türklerini katletmek ve adayı böylece bir Yunan adası haline getirmek stratejisi üzerine kurulu Akritas Planı gereği Rum saldırılarının başladığı 21 Aralık 1963 sonrasında ilk etapta Kıbrıs Türk Cemaati Başkanlığına ulaştırılan bilgilere göre Lefkoşa içindeki 14 merkeze 2.109 kişi, Lefkoşa'da yakınlarının yanına sığınmak zorunda kalan 3.800 kişi, Lefkoşa ve Kaymaklı'dan kaçarak Hamitmandres'e sığınanlar 4.200 kişi, Gönyeli'ye sığınanlar ise 400 kişi olmuştur. Ayrıca Fota'ya 485, Ağırdağ'a 100 ve Ayakebir köyüne de toplam 670 Kıbrıslı Türk sığınmak zorunda kalır.⁵⁹ Aralık 1963'te ilk etapta 22 Türk köyünün sakinleri saldırılara hedef olduklarından köylerini derhal terk ederek başka yerlere göç ederler.⁶⁰

“... Şu anda Türklerin köylerinden göçlerine şahit oluyoruz. Rum terörü acımasız. Binlerce kişi evlerini, topraklarını, sürülerini terk ediyor. Bu sefer Helenlik laflarının ve Plato'nun bütününün bu barbarca ve kudurmuş davranışları gizlemesi imkânsız. Türk köylerinde akşamüstü saat dörtte sokağa çıkma yasağı yürürlüğe giriyor. Tehditler, silah sesleri ve kundakçılık girişimleri karanlık basar basmaz başlıyor. Ne kadın ne de çocuğun gözetildiği Noel katliamından sonra herhangi bir mukavemet imkânsız görünüyor.”

21 Aralık 1963 tarihinde başlayan Rum saldırılarının ardından Birleşmiş Milletler tarafından tespit edilen göçmenlerin sayısı Lefkoşa mintikasında 7.246 kişi, Baf mintikasında 694 kişi, Leymosun/Limasol mintikasında 3.066 kişi, Larnaka mintikasında 1.878 kişi ve Mağusa mintikasında 864 kişidir.⁶¹ Burada belirtilen göçmen sayısında Hamitköy bölgesinde bulunanlar dâhil değildir. Lefkoşa'nın Hamitköy bölgesinde barınan göçmenlerin sayısı ise 6.775 kişidir ve Lefkoşa'da toplam 14.021 göçmen bulunmaktadır. Kazalar itibarıyla göçler sıralamasında ise Lefkoşa kazası 12.391 kişi, Girne kazası 1.516 kişi, Mağusa kazası 935 kişi, Larnaka kazası 2.432 kişi, Leymosun (Limasol) kazası 3.477 kişi ve Baf kazası da 4.139 kişi ile sıralanmaktadır. Bu bilgilerin hazırlanması aşamasında 1960 nüfus sayımı

59 Rauf R. Denктаş, Rauf Denктаş'ın Hatıraları, I. Cilt, Boğaziçi Yay., İstanbul, Kasım 1996, s. 6.

60 Pierre Oberling, Bellapais'e Giden Yol, Ankara, 1987, s.80

61 Özellikle 1963-1974 döneminde göç etmek zorunda kalan Kıbrıs Türklerinin durumlarıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Ulvi Keser, Kızılay Belgeleri Işığında Kıbrıs 1963-1974, Kızılay Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1974

esas alınmış ve yıllık nüfus artışı hesaba katılmamıştır. Kazalar itibarıyla göç yaşayan kazalar sıralamasında Lefkoşa kazası 11 Türk ve 27 karma köy olmak üzere toplam 38, Girne kazası 1 Türk ve 8 karma köyle 9, Mağusa kazası 1 Türk köyü ve 6 karma köyle toplam 7 köy, Larnaka kazası 2 Türk köyü ve 11 karma köyle toplam 13 köy, Leymosun kazası 1 Türk ve 14 karma köyle toplam 15 köy ve Baf kazası da 8 Türk ve 14 karma köyle toplam 22 olmak üzere toplamda 24 Türk köyü, 80 karma köy olmak üzere toplam 104 köyde Kıbrıs Türklerinin yaşadıkları yerleri boşalttıkları görülmektedir. Göç etmiş Türk köylerindeki toplam nüfus karşımıza 2.689 kişi, karma köylerdeki Türk nüfus ise 22.201 kişi ile çıkmaktadır ve toplam göç eden nüfus da böylece 24.890 kişi olmaktadır. 1966 yılı Şubat ayından itibaren göçmenlerin sorunlarına kalıcı çözüm bulabilmek ve onları bu sıkıntılı ortamdan uzaklaştırabilmek amacıyla göçmen sorununu tamamen çözecek bir iskan projesiyle ilgili çalışmalara başlanır ve bu konuda sorumluluk Planlama ve İnşaat Dairesi'ne verilir. Bu konuda yapılan ve bir ay içerisinde tamamlanan etüt çalışmaları ve kasabalarla köylerden gelen verilerin değerlendirilmesi sonrasında hazırlanan Kıbrıs'ta Göçmenlerin İskanı Projesi, 7 Mart 1966 tarihinde tamamlanır. Söz konusu projeye göre 18.860 nüfuslu toplam 4.750 göçmen ailesinden 1.673 aileye yeni evler yapılması ve 418 ailenin de halen yaşamakta oldukları evlerinin bakım ve onarımının yapılması kararlaştırılır. Türkiye'nin Kıbrıs'ta göçmenlere yönelik olarak yapılan göçmen evleri için tahsisatı proje tamamlandığında toplam olarak 1.132.992 Kıbrıs Lirası'na ulaşacaktır.⁶² Mart 1966 tarihi itibarıyla ada sathında göçmen aile sayısı 4440 olup bunlardan 2245 göçmen ailesi Lefkoşa bölgesinde, 275 aile Lefkoşa merkezde, 146 aile Mağusa'da, 455 aile Limasol'da, 287 aile Larnaka'da, 481 aile Baf'ta, Erenköy ve Yeşilirmak da dahil Lefke'de ise 551 ailedir. Lefkoşa'da 679, Lefkoşa merkezde 180, Mağusa'da 55, Limasol'da 200, Larnaka'da 160, Baf'ta 93, Lefke'de 551 olmak üzere toplam 1673 ailenin ise eve ihtiyacı bulunmaktadır.⁶³

UTANÇ BARIKATLARI

21 Aralık 1963 sonrasında 11 burcu bulunan Lefkoşa surlar içi bölgesine girişler artık Mağusa ve Baf Kapısı denilen kapılarda Rumların insafıyla

62 Öte yandan aynı dönem içinde Kıbrıs'ta görev yapmaya başlayan UNFICYP ve diğer Birleşmiş Milletler yetkilileriyle adada görev yapan yabancı ülkelerin temsilcilerinin bu konuda hiçbir destekleri söz konusu olmadığı gibi Kıbrıslı Türklerin göç sorunu ve gayri insani şartlar altında yaşamaları konusunda hiçbir yardım talebinde de bulunmazlar.

63 Dışişleri Bakanlığı Özel Kalem Müdürü Tanju Ülgen imzasıyla 14 Kasım 1966 tarihinde Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğüne gönderilen yazı. BCA.030.01.64.398.11.

yapılabilmektedir. Türklerin nispeten sorunsuzca kullandıkları tek kapı ise Girne kapısı olacaktır. Tarih 18 Temmuz 1966 ve Baf köylerinden Kıbrıs Türkleri Lefkoşa'ya gelmektedirler. Yaklaşık 4 saat alan bir yolculuktan sonra adı Mağusa Kapısı'ndan Mağusa Utanç Barikati'na çıkan Lefkoşa'da

Çağlayan bölgesinde ve Gençlik Gücü Kulübü'nden hemen sonraki barikat⁶⁴ noktasına gelirler. Küçük bir de kulübenin bulunduğu barikattan geçerek Lefkoşa'ya geçilecektir. Hava son derece sıcaktır ve barikatta görev yapan Rumlar köylerden gelen otobüsleri sıraya koyarak yoklama yapmaya başlarlar. Fakat o barikatta beklerken Kemal Aslan'ın ifadesiyle "Görüntüsü çok acayip, görüntüsü hala daha aklımdan çıkmayan bir olay oldu. O zamanın devrinde uzun boylu, iri yapılı genç bir bayandı, Kıbrıslı Türk bir bayandı. O zamanın devrinde hiç aklımdan çıkmayan bir konu. Ufak, tek kişinin sığacağı kadar bir kulübe ve sıra ona geldiğinde kadın içeri girerken 'Aylık rahatsızlığım var.' dedi. Rum kadın polis "'Fark etmez.' dedikten sonra işte sağını solunu hep yokladı (kadının) ve 'Silah mı var bunun içinde?' diyerekten soktu elini (kadının iç çamaşırına) işte ve eli hep kan bulaştı. Rum polisi kadın bunu görünce elini o kadının yüzüne şöyle bir sildi sanki büyük bir suçmuş gibi. Kadın mahcup oldu haliyle. Çünkü orada Barış Gücü'nün kadın polisi de vardı ve hiç müdahale etmedi. Öyle bir yaşantı yaşandı."⁶⁵ 21 Aralık 1963'ün hemen ardından Kızılay Genel Müdürlüğü tarafından adaya gönderilen 3. grup sağlık ekibin başkanı olan Dr. İsmail Urman adadaki görevini tamamlamasının ardından Ankara'ya dönüşünde görev yaptıkları iki aylık sürede hastanede yaklaşık 1700 hasta ve yaralının tedavisinin yapıldığını, hastaneye her gün 40-50 kişinin başvurduğunu ve yaklaşık 75 kırık-çıkık olayına baktıklarını belirtir ve yaşadıklarını "...Kıbrıs'ta 55.000 Türk'ü ayakta tutan tek şey Kızılay'dır. Kızılay'ın gıda ve giyecek yardımları bütün çıkarılan güçlüklerle, karşı koymalara rağmen köy köy bütün Kıbrıs Türklerine ulaştırılmaktadır. 64 köy Türkler tarafından terk edilmiştir. Rumlar Türklerin boş bıraktığı köylerde ve evlerde mevzilenmişlerdir. Mahsur durumda olan Kıbrıs Türklerinin moralleri çok bozuk. Çatışmalar

64 Bu barikatlar neredeyse 20 Temmuz 1974 tarihine kadar özellikle Kıbrıslı Türk kadınların kâbusu olmaya devam edecektir. Özellikle köylerden Lefkoşa'ya taze sebze, meyve getiren köylülerin ellerindekilerin çürüyüp bozulması için ellerinden geleni yapan Rumlar barikata gelen başta küçük çocuklar olmak üzere Türk kadınlara ise psikolojik işkence ve aşağılamanın her türlüünü yapmaya gayret gösterirler. Ahmet Billuroğlu, a.g.e., s. 99.

65 1952 Baf doğumlu, Boğaz Sancaktarlığı telsiz operatörü Kemal Aslan ile 4 Temmuz 2012 tarihinde Girne'de yapılan görüşme.

eski hızını kaybetmekle beraber yine olaylar oluyor. Irza tecavüz olayları günden güne artmaktadır. Bu yüzden aklını kaybeden kadınlara ve genç kızlara rastlanmaktadır...” sözleriyle aktarır. Dr. Hüseyin Sarıkardeşoğlu da Kıbrıs'ta hastalıkların posası bol olan gıda maddeleriyle beslenme durumundan ileri geldiğini söyler ve “...Halk bir nevi savaş hali psikozu içinde. Kadın, erkek ve öğrenciler bu hali yaşıyor. İnsan bu iman kuvveti karşısında heyecan duyuyor ve gözleri yaşıyor.” der. Örneğin 21 Aralık 1963 sonrasında Mağusa'da oluşturdukları hastanede Türk hastalara bakmaya çalışan Mağusa Kaza Beşhekimisi ve İlk Sağlık Bakanı Dr. Ali Atun kadın doğum uzmanı olmamasına rağmen bu kadın hastalıklarına ve doğum vakalarına da bakar; ancak burada da savaşın acımasız yüzü kendisini kadınlara en korkunç haliyle gösterecektir çünkü Dr. Atun yaşadıklarını “ ...289 tane düşük ve doğum vakası gelmişti. Kadınlar korkudan düşük yapardı. Stres içinde aç susuz çalışırdık...”⁶⁶ sözleriyle aktarır.

Sadece bu sözler bile anne adayı Kıbrıslı Türk kadınların içinde buldukları o psikolojik havayı, yaşadıkları tarifsiz travmayı aktarmaya yetecek türdendir. Önce 15 Ocak 1964 olarak belirtilen ve daha sonra da 21 Ocak 1964 olarak değiştirilen resmi bir rapora göre pek çoğunun isminin yanına “Rumlar tarafından kaçırıldı.” şeklinde not düşülen kayıplar listesinde ise şoför, ev kadını, işsiz, itfaiye eri, hamal, işçi, öğrenci, berber, tamirci, marangoz, çoban, hamamcı, garson, yardımcı polis, mozaik ustası, memur, tüccar, madenci, boyacı, öğretmen, çiftçi, aşçı, saraç gibi sivil ve masum toplam 226 Kıbrıslı Türk'ün ismi bulunmaktadır.⁶⁷ Söz konusu bu Kıbrıs Türkleri arasında Fahire Salih, Meryem Rifat, Hatice Hüseyin, Kadriye Ahmet, Pervin Hüseyin, Safiye Nadir, Naciye Hüseyin, Gözen Hasan Sami⁶⁸, Hawva Hasan Sami, Fatma Ömer, Lefkoşa'daki merkezi hapisanede olduğuna inanılan Rabia Hasan Hilmi, Murude Hasan Nihat, Suna Hasan Nihat'la birlikte yiyecek almak için Omorfo (Güzelyurt)'dan ayrılan ve 14 Aralık 1963 gününden beri kayıp olan Emine Cemal ve oğlu Ömer Cemal, Hayriye Mehmet ve 4 çocuğu, Luricina'daki öğretmen eşini ziyaret etmek için evden çıkan 1 Ocak 1964 gününden beri Lefkoşa'daki hapisanede tutulduğu zannedilen Hasan Yılmaz, Gülay Salih, Ferdiye Mehmet, Yaşayan İbrahim, Semra

66 Haberdar, 25 Mart 2012

67 KGMA. K-4378.1964.9-4/1 Kıbrıs.

68 1945 Girne Ağırdağ doğumlu olan Gözen Hasan Sami Ticaret Lisesi son sınıf öğrencisiyken 25 Aralık 1963 tarihinde Küçük Kaymaklı'da silahlı Rumlar tarafından öldürülür.

Nafi, Fida Osman, Bilge Hüseyin, Göksel Yusuf, Ömer Hasan ve annesi, Ayşe İbrahim, ayrıca evlerinden 13 Ocak 1964 günü zorla alınan ve daha sonra kayıp kişiler listesinde isimleri yazılan ve gemiyle İngiltere'ye gönderildikleri belirtilen Mustafa Halil, karısı ve çocukları, Nüveyre Lisanî de vardır.⁶⁹ 1964 yılıyla birlikte travma yaşayan kadınlardan birisi de Arpalık (Aysozemen) köyünde kocası gözlerinin önünde öldürülen Ziver Ali de vardır;⁷⁰

“...Kocam köyün öbür tarafındaydı vazifede de geldiği baksın bana sabah sabah. Hatta yağmurcuk yağardı. Gelince kaçamadı (gidemedi), saklandık evde beraber. Aldılar götürürlerdi kadınları. Saklandığım yerden görürdüm o şu (hani) götürürlerdi kendilerini. Dalili bir hanım vardı. Döndü konuştu Rum'unan da gösterdi benim evimi. Rahmetlik de yanımdaydı. Ağlardım. 'Korkma, korkma.' derdi bana. Ama o F... deyince 'Ev sahibi evdedir.' döndüler geldiler geri. Buldular bizi. Ben dururdum böyle. Vurdular gendini. Düştü. Hemen geldiği gaynatam da girdiydi içeri. Vurdular onu da. Hep gördüm bilirim. Gusbo'nun Mustafa vardı. O nereden geldi bilmem, onu da vurdular. Hepsini önümde vurdular. Sündürmemde (sunduramamda) vurdular onu da. Çektiler bana da, yani vursunlar beni de. Derler bana ki torbalar dolusu fişenk vardı senin evinde. Sonra bir Rum dedi 'Ohi (Hayır), vurma gendini (onu)' de beni bıraktı. Çıktım hanaya Şenayların. Yakındı. Nasıl gittim bilmem ama. Beni garyolaya goydular. Örtüler beni, bastırdılar epey şeyinan bağırmaım. Çünkü bakan Rumlar oraya da çıkardı. Gece oldu, köylüler toplandı bir eve. Rumlar gaçdıydı. Ben çok ağlardım. 'Ölmedi.' derlerdi bana. 'Ağlama da ölmedi.' Ben bilirdim, öldüydü. Yanımda öldüydü...”

Utancı barikatlarında bu durumu ve korkuyu yaşayanlardan birisi de emekli öğretmen Birsen Şemsettin olacaktır;⁷¹

“Mesleğe yeni başlamış genç bir öğretmendim ve Lefkoşa'nın Çağlayan bölgesindeki kapıdan girip çıkmak zorundaydık. Ben o vakitler köyüm olan Mora (Meriç)'te yaşıyordum ve belli zamanlarda köyün otobüsüyle de Lefkoşa'ya geliyordum. Aynı yılların içinde bir gün bu barikatta Rumlar bizi durdurdu ve hepimizi otobüsten indirdi. Beni de kadın olduğum için ayrı bir yere aldılar ve orada kadın Rum polis beni ve eşyalarımı aramaya baş-

69 KGMA. K-4378.1964.9-4/1 Kıbrıs.

70 1941 Vuda doğumlu Ziver Ali'den aktaran Koral Özen ve Güven Uludağ, a.g.e., s. 160.

71 Birsen Şemsettin ile 15 Ekim 2015 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme.

ladı. Elimde o günlerde çok popüler olan ‘Erenköy Savunması’ başlıklı bir kitapçık vardı. Rum kadın polis bunu gördü ve bana Rumca bilip bilmediğimi sordu. Bilmediğimi söyleyince de Rumca olarak ileri geri konuşmaya başladı ve bana ‘Seni ben şimdi Baf Kapısı polis karakoluna götürüyüm de gününü gör.’ gibisinden tehditler savurmaya başladı. Ancak bunlar Rumca idi ve o benim Rumca bildiğimi bilmiyordu.

Sonra etrafımı çevirdiler ve beni götürmeye kalktılar. O sırada dışarıda bir BM Barış Gücü askeri gördüm ve yüksek sesle bir şey yapmadığımı, öğretmen olduğumu ve beni nereye götürdüklerini bağırmaya başladım. Sesi duyan Barış Gücü askeri derhal yanımıza geldi ve neler olduğunu sordu. Ardından da Rum kadın polise ‘Senin amirin benim amirime neler olup bittiğini anlatıncaya kadar bu kadına bir şey yapamazsınız. Nereye götürüyorsanız ben de onunla beraber geleceğim.’ dedi. Bu arada Rumlar dışarıda beni bekleyen otobüs şoförü Ahmet Dayı’yı da göndermeye çalışıyordu; ancak o da ‘Ben şimdi giderim de kızını getirmedim diye babası beni köye sokar mı?’ diye endişelenip söyleniyordu. Ben o gün tesadüfen ve şansımızın yardımıyla kurtuldum; ancak uzun süre beni takip edip tehdit ettiler. Hatta bir seferinde küçük erkek kardeşim otobüste kalmıştı ve arabada arama yapan Rum polisin kafasına vurup şapkasını düşürmüştü. Onu dövmemişlerdi fakat psikolojik olarak çok hırpalamışlardı...” Özellikle 21 Aralık 1963 sonrasında bu olayları yaşayanlar arasında Dr. Fazıl Küçük’ün eşi Süheyla Küçük de bulunmaktadır;⁷²

“...Mağusa Kapısı’nda kurulan Rum barikatı adeta işkence merkeziydi. Kadın ve çocuklar dahil hemen herkes tepeden tırnağa yoklanırdı. Rum çapulcuları yankesicilik de yapmaktaydılar. 21 Şubat’ta Sütlüce, Gönendere, Kalavaç ve Dohni (Taşkent)’den gelen Türk otomobilleri yine sıkı bir yoklamaya tabi tutulmuş, yolcuların para ve kıymetli eşyalarına el konulmuştu. Kadınlar Dr. Küçük’e başvurmuşlardı. Aynı gün Kızılay arabası bile yoklanmış ve içindeki bazı yardım malzemeleri alınmıştı. Anlayacağınız soygunculuk alabildiğine gidiyordu...”

Süheyla Küçük 21 Aralık 1963 günü başlayan Rum saldırılarının ardından yaşadıklarını da bugün acıyla hatırlar ve anlatır;⁷³

72 Süheyla Küçük, a.g.e., s. 156.

73 Süheyla Küçük’ten aktaran Stella Aciman, Orda Bir Ada Var Uzakta, Galata Yay., İstanbul, 2011, s. 179-

“...21 Aralık gecesi bir şeyler olacağını hissettik ama o günlerde olacağını düşünemedik. Onların paskalya günleriydi, arkasından yılbaşı geliyordu... Hatırlıyorum misafirlerim vardı, televizyon seyrediyorduk. Sesi de açıldı galiba. Dışarıda olan biteni duymuyorduk. Muhafızlardan biri koşarak içeri geldi ‘Televizyonu kapatın. Silah seslerini duymuyor musunuz?’ dedi. O zaman başladı işte. Bütün gece silah sesleri vardı. Bahçelerimize, evlerimize yağmur gibi kurşunlar yağdı. Lefkoşa’da Rumlarla yakın oturanlar çoluğunu çocuğunu kapıp güvenli bir yer diye cumhurbaşkanlığına geldi. Tanıdık, tanımadık herkes oradaydı. Bir aile de çekinmiş gelmeye, arabada sabahlamışlar. Üç gün, üç gece uyumadık. Salonda oturduk, arabada sabahlayanları gördük sonra, onları da çağırdık içeriye. Yiyecek yok, her yer kapalı. 50-60 kişi vardık içeride... Çocukları koltuklara yatırdık, halının üzerinde de biz bağdaş kurarak sabahladık.

Tabii bu insanlar aç, susuz olamazlar. O zamanlarda şimdiki gibi marketler yoktu böyle. Pirinci, bulguru gidip alamazdınız, torbalarda kuru yiyecekleri köyden getirtirdik. İşte o zaman o yiyecekleri yedik, idare ettik. O üç günün sonunda ateşkes oldu. Sonra mücahitler gittiler Rumlara ait bir depoyu açtılar. Donmuş et vardı, içindeki bütün yiyecekleri aldılar. Kapının önünde biriken halk ‘Açız.’ diye bağıyordu. Üç günün sonunda makarna, un, et o gelen insanlara dağıtıldı... Bu günleri yaşadık işte. Sonra o öldürülen mücahitler! Bir tanesi çok iyi tanıdığımızdı. Ben o an eşime bir şey söylemek için ofisine gitmiştim. Küçük Kaymaklı’yı koruyan bir mücahit geldi. ‘Aman Doktor Bey tabancamın kurşunları bitti. Ben ne yaparım?’ dedi. Eşimin de ruhsatlı tabancası vardı. Çekmeceyi açtı, bir avuç kurşun verdi. İki saat sonra bu mücahidin ölüm haberi geldi... Birkaç saat sonra da o albay doktorun⁷⁴ çocuklarının ölüm haberi geldi. Hemen fotoğrafçı gitti, o fotoğrafları çekti. Ben onları gördüğümde bayıldım...”

Aynı günlerde Lefkoşa’da imkansızlıklar içinde kurulan hastane de her türlü yardıma muhtaç durumdadır ve buraya yardıma koşanlar arasında Süheyla Küçük de bulunmaktadır;⁷⁵

“...Hastane kuruldu ama içinde eşya yoktu. Hastaneye yatak, çarşaf, bat-

181.

74 23 Aralık 1963 günü Kumsal bölgesinde eşi ve üç çocuğu Rumlar tarafından katledilen Dr. Bnb. Nihat İlhan kastediliyor.

75 Süheyla Küçük’ten aktaran Halil Erdim, Kıbrıs’ta Yaşananlar, Lefkoşa, Mart 2015, s.210.

taniye gibi eşyalar verenler vardı. Bir gün hastaneye gittim. Kurşun yağıyordu. Yataklar dolmuştu. Sigara fabrikasının zemininde şiltelerde askerler yerlerde yatıyordu. İkinci vakti idi. Dr. Kaya Bekiroğlu oradaydı. ‘Burada ne arıyorsun?’ dedi. ‘Yardıma geldim.’ deyince ‘Bu kadar insan var. Sen mi yardıma geldin?’ deyip beni yukarıya çalışılan yere gönderdi. Tahtaların üzerine gazlı bez sarardık. Kurşunlar binanın bir tarafından girip öteki tarafından çıkıyordu. Bunun üzerine aşağıya indik. Yaralılara çorba içirmeye başladık. O zaman askerlerin yaralarından çıkan kan kokusunu hala hissedirim. Oğlum Mehmet mevzideydi. Mevzidekilerden haber alınmadığı için Mehmet’i çok merak ediyorduk. ‘Acaba Mehmet vuruldu da bize haber vermiyorlar mı?’ diye sürekli endişe içindeydik. Bu nedenle Doktor (Fazıl Küçük) her gün hastaneye gider, ölenlerin listesine bakardı... Çok geçmeden sigara fabrikası hastaneye dönüştürülmüştü ama teçhizat yönünden çok zayıftı. Ameliyat yapmak neredeyse mümkün değildi...”

Savaşın en çirkin yüzü olan ve dünyanın çeşitli yerlerinde başta Hitler’in Nazi güçlerinin Yahudilere, eski Yugoslavya’nın dağılma sürecinde Hırvatların ve özellikle Sırpın Boşnaklara yönelik yürüttükleri, bugün Afrika ve Uzakdoğu’daki savaş ve çatışma alanlarında da uygulanan kadınların zayıf halka olarak değerlendirilmesi ve adeta caydırıcı bir silah olarak kabul edilmesi gibi Kıbrıs’ta da Rumlar aynı yola başvururlar ve örneğin 15 Kasım 1967 tarihinde Geçitkale-Boğaziçi bölgesine yapılan Rum saldırılarında katledilen 85 yaşında Mehmet Emin köy meydanında üzerine benzin dökülmek suretiyle yakılır ve yakılan cesedin önünden Türk kadınları geçirilerek⁷⁶ Kıbrıs Türklerinin dirençleri kırılmaya çalışılır; ancak Kıbrıs Türk insanı ve özellikle kadınlar büyük bir dirençle mücadelelerine devam edeceklerdir;⁷⁷

“...Dışarıda Rum’un Lefkoşa’nın Türk mahallerine çevrilmiş havan topu ve kurşun yağmuru sürerken Arap Ahmet Mahallesi’ndeki en güvenilir odasını adeta bir dikiş atölyesi haline getirip sabahlara kadar Singer dikiş makinesinin başında yüzlerce mücahit elbisesini dikip onları günü gününe komutana teslim edebilmek için canını dişine takan anacığım ve onun gibi daha birçok analar bizim için özel, ama çok özeldir. 16 yaşında henüz lise sıralarında bir

76 Muharrem Özdemir, “Kıbrıs’ın Tarihi İçerisinde Türk Milli Mücadelesinin Özlemleri, Acılar ve Anıları”, Adalar Denizi’nden Kıbrıs’a Akdeniz ve Sorunlar; Mare Nostrum, Yayına Hazırlayan Ulvi Keser, Motif Matbaacılık, Ankara, 2012, s. 358. Geçitkale olayları esnasında Mücahit Komutan olan Araştırmacı yazar İsmail Bozkurt’la yapılan söyleşide eşinin de bu olaya tanıklık ettiğini belirtmiştir.

77 Erten Kasımoğlu’dan aktaran Kıbrıs Postası, 31 Temmuz 2008.

elimizde kitap, diğer elimizde piyade tüfeği sınırlarda nöbet tutma görevini büyük bir gururla yerine getirirken o çocuksu asker yüreğimizi okşarcasına (bizlere yemek) pişiren o mücahide aşçı Rabia, Hanife, Emete teyzeler özel, ama çok özeldir bizim o karanlık, zor ve yokluklarla dolu toplumsal var oluş yaşamımızda...”

Bütün bu faaliyetler dışında Rumlara karşı mevzilerde mücadele eden Kıbrıs Türklerinin geride bıraktıkları eşleri ve çocuklarının sosyal hayatlarını düzenlemeye ve düzeltmeye yönelik rehabilitasyon faaliyetleri de söz konusudur ve bunların başında da ailevi geçimsizliklerin halledilmesi, mücahit ailelerinin tedavileri ve sağlık problemlerine çözüm bulunması, kanuni yaş haddinden önce ve zaruri hallerde evlenme izni verilmesi, Kızılhaç'la işbirliği yapılarak hastalıklara karşı tedavi yolları bulunması, akıl hastanelerinden taburcu edilen ve psikolojik tedaviye ihtiyaç duyan insanlara ve diğer aile bireylerine yönelik yardım ve destek girişimleri, nafaka gibi hukuki sorunların çözümlenmesi, nesebi gayri sahih çocuklarla yakından ilgilenilmesi, sosyal ve kültürel alanlarda özellikle mücahit ailelerine destek sağlanması, yangın, zelzele ve benzeri felaketlere uğramış olan ailelere ivedi olarak yardım sağlanması, verem gibi hastalıklara yakalanmış olan mücahit ve mücahit ailelerine destek sağlanması, moral ve motivasyonu artırmaya yönelik tedbirlerin alınması gelmektedir;⁷⁸

“...Nisan 1964'de mücahit-doktor olarak Beşparmaklara çıktığım zaman Boğaz İlk Yardım Hastanesi kurulmuş ve hemşireler çoktan göreve başlamışlardı. Daha sonra Hatice Tahsin ve arkadaşları dolaştı tüm Beşparmakları askeri üniforma ve silahlarıyla. Ben ve hemşire arkadaşlarım ön siperlerin gerisinde ilk yardım yuvalarını oluştururken onlar günlerce mücahidin arasında dolaştı, varlık ve konuşmalarıyla askerlerimize moral verdi. Daha sonra Boğaz bölgesinde ve Lefkoşa'da askeri dikimevlerinde ve mücahitlerin özel gereksinimleri için Lefkoşa'da açılan dairede görev yaptı Güner Nejat ve arkadaşları yıllarca. Doğal olarak askerin bakım ve mutfak işlerini de hep kadınlar yürüttü. Zaten şehirlere sebze, meyve, et, tahıl, süt ve yumurta giremiyordu utanç barikatlarından. Bugün utanç barikatları diye şikâyet ettikleri sınırlarımızdaki barikatları 1964 yılında ilk kez Rumlar başlatmışlardı. Akıncılar, Geçitkale, Lefke ve Erenköy sağlık merkezlerini ziyaret

78 Ayten Berkalp, “Mücadelemizde Kıbrıs Türk Kadınının Yeri”, Uluslararası Kıbrıs Türk Mücadele Tarihi ve TMT Sempozyumu, Lefkoşa, KKTC, s. 8–12

ederken ben de çok çile çekmişimdir bu barikatlarda. Zaten göç eden, seyahat edenlerin çoğu kadın ve çocuklardı. Savunmasız Türk köylerinden veya Rum'un zulmünden göçler başlamıştı Lefkoşa ve diğer şehir ve büyük Türk köyelerine.

Evlerini boşaltıp kucaklarında çocukları göç yollarına düşer bu kez Kıbrıs'ın cefakâr Türk kadını. Kışın soğuğu ve yağmuru, yazın sıcağı ve susuzluğuna dayananlar Hamitköy ovasında çamur deryasındaki çadırlarda çocuklar, bebekler, yaşlılar gıdasızlıktan, ilaçsızlıktan göçüp giderler. Rum yetkililer Kanada'dan gönderilen çocuk aşılarının dahi Lefkoşa Türk bölgesine girmesini engeller ama Türkiye hemen yardıma koşar, kan, ilaç ve yiyecek gönderir. Kızılay yiyecek yardımları çok zor ulaşır Rumlarla çevrili Mağusa, Limasol ve diğer bölgelere. Amaç Türkleri bu kez de açlıktan öldürmektir. Göç yollarındaki ise devam edip durur. Kimileri gaddar Rum'un kurşunları ile yaralanıp şehit edilir, kimileri ölmeden gömülür toprak altına elleri arkadan bağlı, Ayvasıl ovasındakiler gibi. Şehitlerimizin otopsilerinde bulunduğum için bu acı olayda da göz şahidiyim. Girne bölgesindeki Zeytinlik kadınları ise sağlık amacıyla Beyaz Ev'e ve dolayısıyla Lefkoşa'ya bağlayacak basit yolun yapımı esnasında kendilerini zorluk çıkartan BM askerlerinin zırhlı araçlarının önüne atarlar. Yol ya yapılacak ya yapılmayacaktır. Artık kendileri bakımsızlıktan ve hastalıktan ölmek istemiyorlardı. Şermin ebe ile beraber bazen yürüyerek, bazen hayvan sırtında Zeytinlik'e yaptığımız ziyaretleri her iki yanımızdaki silahlı Rumlar dolayısıyla hala heyecanla anımsıyorum ama tepede St. Hilarion kalesi, Kule ve Beyaz Ev'deki mücahitler her an şahin gibi tetikte idiler. Bize de Zorlu ve Ünal komutanlarla 13 yaşındaki Hasancık refakat ediyordu. Lefkoşa ve diğer büyük şehirlerdeki hanımların bir görevi de Bayrak ve diğer radyolarda çalışmaktı. Limasol direnişinde Ayhan Hoca'nın 'Vur mücahidim vur. Dayan mücahidim dayan, Türkiye geliyor.' diyen tok erkek sesi yanında Tuncay Hocanın'ın heyecanlı sesi hala kulaklarımdadır..."

Özellikle Lefkoşa'ya gelmeye çalışanların o dönemde sık sık yaşadığı bu acı ve eziyeti yaşayanlar arasında Serpin Onay Demirciler de vardır,⁷⁹

"...Gerçekten de buralar utanç verici yerlerdi. Eziyetlerin, aşağılanmaların, hatta zaman zaman 'Aranan kişisin.' diyerek tutuklamaların yapıldığı yer-

79 Ahmet Tolgay, Filiz Besim, Onay Fadıl Demirciler; Doğu Akdeniz Üniversitesi'nin, Bir Dönemin ve Bir Yaşamın Öyküsü, OFD Yay., İstanbul, Ağustos 2011, s. 67.

lerdi bu kontrol noktaları. Bu utanç barikatları özellikle genç Türk erkekleri için çok riskli ve tehlikeliydi. Türkler yazda kızgın güneş altında, kışta açıkta, soğukta ve yağmur altında özellikle bekletilmekteydiler...”

Aynı sıkıntılı ve utanç verici sahneye şahit olanlar arasında 1939 Aydın (Ayanni)/Baf doğumlu Zerrin Sözlükal da bulunmaktadır;⁸⁰

“...Barikatlarda da çokluk yoklardı bizi. Başladı olaylar ve biz geldik Lefkoşa'ya ama köyde de malımız var, kiraya verirdik. Eşyalarımı da (Rumlar) hep aldılar. Bıraktık yani hep. Artık canımızı kurtaralım diye onları unuttuk. İki senelik evliydim. Eşyalarım güzelidi. Bir ara yollar açıldı. Barikatlar konduydu Çağlayan'ı geçince biraz. O tarafta barikat vardı. Adamlar çıkamazdı yani, yalnız kadınlar. Ee ailemiz köyde, malımız köyde. Giderdik köyümüzün kadınları. Binerdik köy otobüsüne, giderdik köyümüze. Bademler, üzüm-ler, bilmem neler icar parasını alırdık gelirdik geri. Bir ara yokladılar beni. Çantamda da bir altın (var). Ben altınlarımı tutardım (saklardım) çantamda. Nerede bırakacaktım? Yani alsalar bu altınları ben ne yapacığıdım? Kadın polisler yoklardı bizi. Geçerdik gelirdik ve o kadar yoklardı bizi ki Rumların yapmadığı kalmıyordu. Ama çok çok yaptılar. Hangi birini anlatayım? 64 başları, yoklanacağız ve sıra bekleriz. Sıran gelecek, yoklayacak ve gidelim binelim arabaya da geçelim bu tarafa. Kocalarımız beklerdi bizi de alsınlar götürsünler eve. Bir defasında kadının birinin aybaşıydı. O zaman da bez kullanırlardı. Hazır bezler yoktu 1963'de. Soktu (Rum) elini ve 'Nedir bu topak?' dedi. O zannetti ki (kadın) bir şey taşır. 'Nedir bu topak?' dedi, soktu elini bayan polis. Eli hep şey oldu, belendi. Sürttü kızcağzın yüzüne o elini. Genç bir bayanıdı. Çok iyi hatırlarım ama adını şimdi unuttum. Rezil ederlerdi insanları yahu. Ya bir erkek polis de böyle şeycik vardı, nedir o barakacık gibi bir şey. Onun içinde yoklardı kadınları. Da bir de delik vardı öyle şey camın karesi gibi. Erkek polis de gider bakardı o delikten yoklanan kadınlara. Rezillik, rezillik...”

Bu dönemde Kıbrıs'ta karşımıza çıkan kadınlardan birisi de Türkan Aslan olur. Doğma büyüme Girne'nin Lapta köyünden olan Türkan Aslan TMT'nin kısmen de olsa gizliliğini ortadan kaldırması ve yerüstüne çıkmasının ardından gönüllü olarak TMT'ye giren ve verilen her türlü görevi yapmaya hazır olan Kıbrıslı bir Türk kadınıdır. Türkan Aslan özellikle 1963 Aralık ayından iti-

80 Koral Özen ve Güven Uludağ, Kıbrıs'ta Anıları Sırtlamak, Söylem Yay., Lefkoşa, Temmuz 2014, s. 178-179.

baren tırmaman gerilimi ve yaşadıklarını da “...1963 yılında ben elim Canev Aygün’le beraber Aydın Çantaevi’nde işlerdim. İşe Vasilya’nın arabasıyla gider gelirdik. Barikatlarda Rumlar devamlı olarak karşımıza çıkar ve başta şoförümüz Durmuş olmak üzere hepimize laf atarlardı. Örneğin bir defasında Lefkoşa’ya gelirken Baf Kapısı’nda Vasilyalı Nurettin diye birisi vardı ve EOKA’cı Rumlar onu burada yakalayıp dövdüler. Bunun üzerinden daha birkaç gün geçmişti ki bu sefer de Orhan Usta Rumlar tarafından Lapta’daki polis istasyonuna götürüldü. Bize de devamlı olarak sataşıyorlardı. Örneğin Lapta’da denize giderken kardeşimin önüne çıkan Rumlar onu da dövmeye kalkıştılar. Böyle böyle 21 Aralık 1963’e doğru geldik ve bir Cuma akşamı (20 Aralık 1963) işten eve geldik ve bir gün sonra Cemaliye’yi Lefkoşa’da öldürmüşler. Bu arada ben Aydın Çantaevi’nden ayrılıp Ahmet Sedat’ta çalışmaya başladım. Ahmet Sedat bana Aydın Çantaevi’nden 3 şilin fazla olmak üzere haftalık 3 Kıbrıs Lirası ödüyordu; ancak bir gün bana ‘Artık işe gelme.’ deyince ben şaşırđım. Daha fazla ödenmeye başlamıştım ama işi de kaybetmiştim. İşin aslı ise daha sonra ortaya çıktı. Bizi Lapta’ya götürüp getiren şoförümüz Hüseyin arabasını Saray Otel’in arkasında bir yerlere park etmişti. Lapta’ya döndük ve olaylar patlak verince bir daha da işe gidemedik. Rumlar çok önceden Ayanni (Karaoğlanoğlu)’de mevzi yapmaya başlamışlardı. Biz de burada bir süre kısıtlı kalmıştık. Girne’ye bile gidemiyorduk. Sabahlara kadar elimize ne geçerse nöbet tutardık. Erkekler caminin minaresinde de nöbet tutuyorlardı. Ben bir gün yün alıp işlemek istedim; ancak Aysel Abla ağlayarak geldi. Aysel Abla’nın kocası kayıptı. Girne’ye gitmişler ve dönerken de bir Temrozlu (Zeytinlikli) biriyle beraberlermiş. İbrahim zaten mimliydi. Temrozlu olan adam köşede arabadan inmiş ve hemen ardından oradaki mevziden silah sesleri gelmeye başlamış. Aysel ile angolem kavga ediyorlardı ve ‘Kocamı gönderdiniz, ölümüne sebep oldunuz.’ Falan diye bağıyordu. Bu arada köyde 12-13 bebek vardı ve bunların içecek süt bile bulamıyorlardı. Köydeki Rum bakkallar da süt vermiyordu. Vasilyalı Neati diye birisi vardı köyde ve o Lefkoşa’ya gidip Lapta ile Vasilya’nın göç edeceğini bize bildirdi. Köye kamyonlar geldikten sonra göç de başladı. Fazla eşya alma imkanımız da yoktu. Zaten buna müsaade etmemişlerdi. Suna ağlayınca ona dikiş makinesini de alabilmesi için müsaade ettiler. Ardından bizim dikiş makinelerine de izin çıktı. Kamyonu ir keçöyle bir de kaz yüklemiştik. Ardından bizim kamyonu Orhan Usta’nın tüfeğini de yerleştirdiler. Kendisi de başka bir arabada gidiyordu.

Bu arada Bramadefinin Selçuk ve kardeşini Rumlar dövdüler. Bizi de tehdit ediyorlardı. Tovli karısı ile maşrapa karısı da annemin, Zalhe Yenge'min fanlan önünü kesip "Nereye kaçuyorsunuz? Hepinizi keseceğiz." diye tehditler savurdular. Derken şimdiki Ada TV'nin oralarda bizi çevirdiler ve Hasan'ı da tutukladılar..."⁸¹ sözleriyle aktarır.

Bu utanç barikatlarında Rum polislerin aşağılayıcı yaklaşımlarına maruz kalandan birisi de Ertuğrul Güven'in eşi ve kızı olacaktır;⁸²

"...Büyük kızımız Suna 12 yaşına bastığında kimlik kartı çıkartmak icap ediyordu. Bu başlı başına bir olaydı. Kayıt Dairesi Lefkoşa'nın Rum kesiminde idi. Bizde bu hizmet henüz başlatılmadığından oraya gitmek icap ediyordu. Arada Rum barikatı vardı ve hem çıkışta hem de dönüşte bu barikatta yoklanmak söz konusu idi. Annesi ile birlikte erken bir saatte (kızım) Rum barikatına gitti. Uzun bir bekleyişten sonra yoklama çadırında soyunmaları emredildi. Yoklamacı kadın görevli iç eteklerin de çıkartılmasını istedi. Buna anlam veremeyen Suna sinirli sinirli gülmeye başladı. Bu davranış Rum görevlileri kızdırmış olacak ki akşam üzeri dönüşte aynı rutin tekrarlandı. Bu aşağılayıcı işlem bütün bir gün almıştı..."

Özellikle 21 Aralık 1963 sonrasında Rum saldırılarının başlamasıyla beraber fiilen ortadan kalkan Kıbrıs Cumhuriyeti sonrasında Kıbrıs Türk toplumunda yeniden yapılanma ve hayatı normale döndürme faaliyetleri hız kazanır. Kıbrıs Cumhuriyeti'nden dışlanan Kıbrıs Türklerinin bütün ada sathında birlik ve beraberliğinin sağlanması, eğitim seviyesinin geliştirilmesi, siyasi, sosyal, psikolojik, kültürel, ekonomik bağlamda yaraların sarılması ve hayatın normal seyrine getirilmesi, evlerinden atılan ve derme çatma çadırlarda yaşamaya mecbur bırakılan insanların tekrar evlerine dönebilmelerini sağlamak veya onlara yeni evler inşa etmek için faaliyetlere başlanır. Bu aşamada en büyük sıkıntıyı ise kadınlar ve çocuklar görür. Kocaları, evlatları veya babaları mevzilerde Rum saldırılarına karşı mücadele ederken sahipsiz ve korumasız kalan kadınların depresyon, sinir bozukluğu, ruhsal çöküntü gibi farklı travmalarla karşılaşmaları üzerine Cemaat Meclisi tarafından bunlara yönelik girişimler de başlatılır. Özellikle çocukların hiç değilse günde 4-5 saat eğitim hayatından uzak kalmamaları için uğraşılırken evlatlarını sıcak

81 Türkan Aslan'la 4 Temmuz 2012 tarihinde Lapta'daki evinde yapılan görüşme.

82 Ertuğrul Güven, Sömürgeci Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne Anılar, Düşünceler, Ekip Grafik Yay., Lefkoşa, 2005, s. 37

çatışma ortamında yalnız bırakılmak istemeyen anneler de ilgilenilmesi gereken ana unsur haline gelir. Öğretmen ihtiyacının kadın öğretmenlere öncelik verilerek karşılanması, böylece kadınların çatışma ortamından bir parçaya uzaklaştırılması, eksikliklerin ise ya mücahit öğretmenlerden veya lise mezunlarından günün belirli saatlerinde Sancaktarlık ile birlikte ayarlanacak programlara göre uygulanması da alınan tedbirler arasındadır. 1963'den itibaren evlerini, köylerini terk ederek güvenli bölgelere yerleşen kadınlar ve çocuklar için göçmen kampları da kurulmaya başlanmıştır.

Göç hareketinin en yoğun yaşandığı dönemde Kıbrıs Türklerine seyahat özgürlüğü tanınmadığı için göçmen duruma düşen Kıbrıs Türkleri sadece buldukları köyün imkânlarından istifade edebilmek imkânına sahip olurlar. Bu arada bu göçmenlere en büyük destek yine Kızılay vasıtasıyla gelir ve mümkün olduğunca bütün köylere çadır ve battaniye dağıtılmaya çalışılır. Kıbrıslı Türk göçmenlere mahalli imkânlarla daha iyi ikamet şartları hazırlama konusundaki girişimler 1964 yılından itibaren hızlı bir ivme kazanır. Göçmenler için baraka tipi odalar inşa edilmeye başlanır. Boş ambarlar bölünmek suretiyle ailelere tahsis edilir. Ayrıca bu bölgelerde yaşayan insanlar için umumi tuvaletler ve banyolar devreye girer. Ağırdağ, Lefkoşa ve Hamitköy gibi göçmenlerin yoğun olarak buldukları bölgelerde bu tip göçmenleri çadır hayatından kurtarmaya yönelik faaliyetler 1966 yılına kadar sürdürülür; ancak yine de bir aileye tek odalı küçük bir evden başka bir şey verme imkânı bulunamaz. 1963'den itibaren evlerini, köylerini terk ederek güvenli bölgelere yerleşen kadınlar ve çocuklar için göçmen kampları da kurulmaya başlanmıştır. Göç hareketinin en yoğun yaşandığı dönemde Kıbrıs Türklerine seyahat özgürlüğü tanınmadığı için göçmen duruma düşen Kıbrıs Türkleri sadece buldukları köyün imkânlarından istifade edebilmek imkânına sahip olurlar. Bu arada bu göçmenlere en büyük destek yine Kızılay vasıtasıyla gelir ve mümkün olduğunca bütün köylere çadır ve battaniye dağıtılmaya çalışılır. Kıbrıslı Türk göçmenlere mahalli imkânlarla daha iyi ikamet şartları hazırlama konusundaki girişimler 1964 yılından itibaren hızlı bir ivme kazanır. Göçmenler için baraka tipi odalar inşa edilmeye başlanır. Boş ambarlar bölünmek suretiyle ailelere tahsis edilir. Ayrıca bu bölgelerde yaşayan insanlar için umumi tuvaletler ve banyolar devreye girer. Ağırdağ, Lefkoşa ve Hamitköy gibi göçmenlerin yoğun olarak buldukları bölgelerde bu tip göçmenleri çadır hayatından kurtarmaya yönelik faaliyetler 1966 yılına kadar sürdürülür; ancak yine de bir aileye tek odalı küçük

bir evden başka bir şey verme imkânı bulunamaz. Bu dönemde Kızılay'ın yardımları aksaksız olarak devam eder. Kuru gıda, bakliyat, giyecek, çadır, battaniye ihtiyaçlarının dışında Kızılay'ın gönderdiği yardım malzemelerinin arasında kumaşlar da vardır. Eski elbise ve kumaş parçalarından istifade edilerek yataklar yapılır, çarşaf lar dikilir, cephedekilerin toprak üstünde yatmalarının önüne de böylece geçilir. Çok çocuklu ailelere bile bu şekilde tek odalı evlerin verilmesi sonucunda göçmenlerin çoğu önce çadırlarda, daha sonra da yatak odası, oturma odası ve mutfak olarak kullandıkları tek bir odada uzun bir süre yaşamak zorunda kalırlar;⁸³

“... Arada bir göçmenlere de uğruyoruz. Bir evde kaç oda varsa o kadar, 4-5 çocuklu aileler kalıyor. Akşamları yatarken bu aileleri düşünüyorum. Bir odada 5-6 kişi nasıl yatıyor? Bir tek küçük mutfakla nasıl idare ediyorlar? Bir helâyı nasıl paylaşıyorlar? Çalışacak hiçbir iş yok. Kazanlar nasıl kayıyor? Üstte yok, başta yok. İnsanlar mutsuz...”

Savaşın acılarını yaşayan ve bunları hiç de hak etmeyen masum sivillerin içinde bulunduğu ıstırap ve çaresizlik aslında her savaş ve çatışma bölgesinde yaşanan; ancak pek de önemsenmeyen veya görmezden gelinen bir olgudur. Kıbrıs adasında Rum saldırılarıyla birlikte hayatları altüst olan binlerce ailenin her birinin farklı bir hikâyesi vardır. Bazıları okulundan ayrı kalmış ve eğitim hayatını sonlandırmak zorunda kalmıştır. Bazıları eşinden, çocuğundan, ailesinden ayrı kalmıştır. Genellikle parasızlık ve ekonomik sıkıntılarla birleşen bu perişanlık bazı hallerde ise para olsa da halledilebilecek bir durum değildir. Bu bağlamda parçalanmış aileleri bir araya getirmek, ayrılma noktasına veya sinir krizleri içinde şiddetli travmalarla cinet noktasına gelen aile fertleri, özlem duygusuyla yanıp tutuşan anne ve babalarla evlatlar, hastalığına çare arayanlar, kocasını, oğlunu saldırılarda kaybettiğinden kimsesiz ve yapayalnız kalan kadınlar bu dönemin perde arkasında sorgulanması gereken en önemli noktalarıdır.

Bütün bunlar göz önüne alındığında Kızılay'ın yapmaya çalıştığı muazzam gayretlerin değerini bir kere daha ortaya çıkacaktır. TMT'nin bölgelerdeki Sancaktarlıkları vasıtasıyla ve kontrolü altında yapılan bu faaliyetlerde göçmenlerin iskân, barınma, gıda ve giyecek sorunu yanında Kıbrıs Türk ekonomisini canlandırma, kamu düzenini tekrar tesis etme, her türlü bakım,

83 Cumhuriyet Evcil, Kıbrıs Barış Harekâtı, Genelkurmay Başkanlığı, Ankara, 1999, s.120.

onarım, yenileme tadilat çalışmalarıyla asayiş meselesi, belediye hizmetleri ve kültür hayatı da öncelikli olarak ele alınır. Yeni evlenenlerle çocuğu olanlar öncelikli olarak yardım edilenler arasındadır. Özellikle kocasını kaybetmiş ve kendisine bakacak bir ailesi olmayan kadınlar üzerinde hassasiyetle durulur ve onların hayata kazandırılması için meslek edinmesi, iş bulması, Cemaat Meclisi Sosyal İşler Dairesi ve TMT tarafından himaye altına alınması için gayret sarf edilir. Makarios'un uyguladığı ekonomik ambargo yanında Kıbrıs Cumhuriyeti'ne bağlı resmi kurum ve kuruluşlarda çalışanların can güvenliklerinin olmaması nedeniyle işlerine gidememeleri sonucunda ekonomik hayatın neredeyse sıfır noktasında bulunduğu Kıbrıs Türk toplumunda hayat iyice çekilmez hale gelir. 16 Ağustos 1960 tarihinde İngiltere, Yunanistan ve Türkiye'nin üçlü garantörlüğü altında kurulmuş olan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin 21 Aralık 1963 günü fiilen ortadan kalkması ve Kıbrıslı Türklerin daha güvenli olan bölgelere göç etmeye başlamalarının ardından Rum baskıları ve ambargoları hayatı iyiden iyiye çekilmez ve katlanılmaz hale getirir. Türklerin yaşadığı bölgelere undan battaniyeye, çividen çimento ya kadar pek çok farklı malzeme ve yiyeceğin girişine Rumlar tarafından engel olunur;⁸⁴

"...Bu yasak 1968 başına kadar sürdü. Türk kesimine girişi yasak olan maddeler işbirlikçi araçlarla kısmen çözüldü. Çözüm bu malzemeleri kaçak getirtmekti. Her türlü yol başarıyla denendi. Örneğin ETİ binaları yakınındaki göçmen evi görünümündeki bina Lefkoşa Sancağı'nın akaryakıt deposuydu. Ara bölgeye gelen Rum tankeri TMT deposuna düzenli yakıt aktarıyordu. Barış Gücü kamyonları rengine boyanan aynı marka araçlar ve Barış Gücü üniformalı sarışın Türk gençleri her türlü malzemeyi getiriyordu. Bir akşam malzemeler taşınırken Lefkoşa-Yenişehir civarında araçlardan birinin lastiği patladı. Şoför patlak lastikle aracı kullanmaya devam etti. Çelik janttan kıvılcımlar çıkartarak Türk kesimine herhangi bir engellemeye uğramadan geçebildi..."

İşte tam da bu dönemde Kıbrıslı Türkleri bir araya toplayabilmek, ihtiyaçlarını karşılayabilmek, ayrıca yasama işlerini de düzene koyabilmek, Kıbrıs Türk toplumunun sosyal, siyasi, ekonomik, güvenlik, emniyet, propaganda faaliyetlerinin ana esaslarını ortaya koyabilmek, bunlarla ilgili kararlar alarak uygulamaya geçirebilmek amacıyla Mayıs 1964 tarihinden itibaren Kıbrıs

84 Yılmaz Başkaya, a.g.e., s. 83.

Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Muavini Dr. Fazıl Küçük başkanlığında Cemal Müftüzade, Rauf R. Denктаş, Dr. Niyazi Manyera, Dr. Orhan Müderrisoğlu, Osman Örek, Dr. Şemsi Kazım, Ümit Süleyman, Dr. Burhan Nalbantoğlu, Fazıl Plümer, Halit Ali Rıza, M. Zekâ, Necati Münür Ertekün ve A. M. Berberoğlu'nun oluşturduğu Genel Komite adı verilen bir kurul oluşturulur. Bu komitede görev yapan bir önemli kişi ise Bayraktar'dır. İlk toplantısını 21 Mayıs 1964 günü yapan Genel Komite esasında o günden itibaren Kıbrıs Türk toplumunun hükümeti konumundadır. Aynı günlerde Türk Cemaat Meclisi tarafından 12 ayrı başlık altında yardımla ilgili daireler kurulurken TMT ve Türk Cemaat Meclisi işbirliğiyle 'Mücahit ve mücahit ailelerinin sosyal işleriyle ilgilenmek' amacıyla da Özel Yardım Dairesi tesis edilir. Bu komitenin başkanlığını ise Hatice Tahsin yapmaktadır.⁸⁵ Hatice Tahsin bu görevi sırasında bizzat ekibinin başındadır ve ev ev dolaşarak halktan iç çamaşırları, ayakkabı, kazak, ceket, palto, battaniye, pantolon, eldiven, atkı, su bidonu toplar. Evlerde yemekler pişirilir ve Kızılay'ın da desteğiyle aç ve yorgun insanlara aş verilir. Tıpkı Milli Mücadele'nin Sakarya Muharebesi öncesinde olduğu üzere Kıbrıslı Türkler topyekun bir seferberliğin içerisine girerler. Kızılay'ın getirdiği kumaşlardan tulumlar dikilir, Türk bayrakları hazırlanır. Ayrıca yataklar, şilteler, yorganlar hazırlanır. 1964-1967 döneminde Hatice Tahsin'in idaresinde, EOKA'ya karşı mücadele eden Kıbrıslı Türklerle toplam 188.563 parçadan oluşan kordon, eldiven ve rütbeler de dahil olmak üzere kıyafetler hazırlanır. Bu daire esasında daha 1959 yılında Süheyla Küçük başkanlığında Hatice Tahsin, Aydın denктаş, Samiye Mustafa, Dr. Ziya İ. Hakkı, Dr. Orhan S. Oktay, Avukat Mehmet Osman ve A. R. Şener önderliğinde oluşturulan ve kriminal suçlar ve problemler, çocuk bakımı, yaşlılara yardım, beden eğitimi ve spor gibi farklı alanlarda insanların sorunlarına derman olmak üzere kurulmuş Sosyal İşler Komitesi'nin de bir uzantısı gibidir.⁸⁶ Özel Yardım Dairesi Başkanı Hatice Tahsin tarafından Bayraktarlığa verilen ve 21 Nisan 1964-21 Ekim 1970 döneminde yapılan sosyal hizmetlerle ilgili 9 Kasım 1970 tarihli ve çok ayrıntılı raporda yapılan faaliyetler aşağıdaki şekilde sıralanır;⁸⁷

85 Aydın Akkurt, Kod Adı; Lale, Mücahide Hatice Tahsin'in Anıları ve Yaşamı, Akdeniz Haber Ajansı Yay., Kasım 2000, Lefkoşa, s. 138-140.

86 Süheyla Küçük, a.g.e., s. 126.

87 Aydın Akkurt, a.g.e., s. 138-140.

“1- Dairemize aksedip muhtelif aile geçimsizlik ve anlaşmazlıklarını önleyici tedbirlerin alınması

2- Moral ve fiziki tehlikede olan çocukların kurtarılması

3- Düşmek üzere olan genç kız ve kadınlarımızın kurtarılması için eldeki bütün imkânların kullanılması

4- Göç ve felaketler yüzünden bakıma muhtaç çok yaşlı olan veya yatalak olanların bakımlarının temini

5- Vazifede olması yüzünden ailesinin ciddi olan sıhhi durumları ile ilgilenemeyen mücahitlerimizin ailelerine gerekli yardım ve delaletin yapılması. Tedavileri Türkiye’de yapılması gerekenlere pasaport, vs için yardım yapılması

6- Türk Cemaat Mahkemesi’nin zaruri ahvalde küçük yaşta evlenme izni idarı için mahkemenin istediği tahkikatın yapılıp rapor hazırlanması

7- Evlatlık kanunu gereğince lüzumlu ziyaretlerin yapılıp mahkemenin istediği raporun hazırlanması

8- Karlarından ayrılmış ve çocuklarının nafakasını imkânları olduğu halde kasten ihmal eden mücahitlerin her türlü çareye başvurduktan sonra adalet huzuruna çıkarılmaları için çocukların anneleri tarafından Türk Cemaat Mahkemesi’nde aleyhlerine dava açılması

9- Çok kalabalık olup bir odada (haddi aşacak derecede) gayrı sıhhi şartlar içinde yaşayan mücahit ve göçmenlere nispeten daha iyi yerler temin etmek ki bu sonradan mesul Göçmen Dairesi yetkililerinin yardımları sağlamak suretiyle olmakta idi.

10- Kızılhaç’ın temas etmesi gereken ailelerle arada vasıta olup tercümanlık vesaire yardım yapmak

11- Kızılhaç’ın göçmenlere yapacağı giyecek yardımı için gerekli listelerin yapılmasını sağlamak, tevziatı için bilfiil yardımda bulunmak ve bu hususta rapor hazırlamak

12- Lefkoşa haricinden Genel Hastane’ye gelmiş olan hasta veya yaralı olan mücahit veya aileleri ile ilgilenip gerekli yardımı sağlamak için alakadar makamlara bilgi vermek veya ihtiyaçlarını temin için tasviplerini sağlamak

13- Dağ bölgesi de dahil bütün mevzilerde temizlik vs için işçi kadın temin

etmek (Sonradan İş Bulma Dairesi faaliyete geçince bu konu oraya devredildi.)

14- Mevzilerin ihtiyaçları olan mutfak eşyası vs halktan hibe olarak temin etmek (Bu 1966'dan bu yana durdurulmuştur.)

15- Tali okul tahsili yapmak üzere Lefkoşa'ya gönderilen 78 Erenköylü (kız, erkek) öğrencinin iâşe, ibate, tahsil ve terbiyeleri mesuliyetini deruhte etmek. (Bu 1968'de Eğitim Bakanlığı'na devredilmiştir.)

16- Polili mücahit çocuklarının ameliyat ve tedavilerinin sağlanması için Kızılhaç'la işbirliği yaparak bu bedbaht çocukların kurtarılmasına yardımcı olmak

17- Nesebi gayri sahih çocukların alınlarındaki karadan kurtarılmaları. (Bu hususta yardım yapılabilmesi için Daire'mizin yıllarca ihmale uğramış kanunun meriyete geçmesi hususunda müspet çalışmaları olmuştur.)

18- Veremli mücahit veya aile efradının sağlığının korunması için gerekli maddi yardımın sağlanması hususunda yardım

19- Evlenmeden anne olmuş mücahit kızlarının rehabilitasyonu ve çocuğun korunması

20- Ortaokul ve liselere devam eden mücahit çocuklarının okul duhuliyetlerinin başışlanması için mesul komiteye ailenin mali durumu hakkında raporla gerekli bilgiyi vermek

21- Mücahidin sosyal tahkikatını gerektiren raporun hazırlanması

22- Çalışmak zaruretinde olan mücahit aile efradına iş temini hususunda delalet

Yukarıda arz edilen faaliyetlerimizin en mühimi, zaman zaman şiddetle ihtiyacı hissedilen moral takviyesi olmuştur. Hamitköy'de çadır altında iki buçuk yıl binlerce insanın moral ve direnme gücünün sarsılmadan idame ettirilmesi ve 1967'deki Geçitkale, Boğaziçi felaketlerini hemen takip eden gündeki ziyaret ve konuşmaların iyi birer misal olabileceği kanaatindeyim.

Bütün bunlara ilaveten Daire'miz ilk iki yılda hürriyet ve şeref mücadelesi için her fedakârlığı göze alıp şerefli bir direnmeğe ahdetmiş kahraman mücahitlerimiz ve toplumumuzun zaruri ihtiyaçlarını kısmen olsun temin etmek

için hamiyetperver halkımızdan derlediği kullanılmış elbise, ayakkabı, bat-taniye, karyola, şilte, hatta tencere, çatal, kaşık, tabak, kazan ve benzeri şeylerle imdada koştuğu gibi bir ihtiyaç olan mevzi, karargâh, mutfak ve hatta hastanelerin açılmasını sağlamıştır.

Daha sonra ise tüccarlarımızın teberru ettikleri kumaşlardan ailelerine yeni elbise, iç çamaşırı vs. diktirildiği gibi, satın alınarak verilen kumaşlardan mücahitlerimize üniformaları gönüllü hanımlarımıza diktirilerek temin edilmişti...” Bu arada Kıbrıs'ta görev yapan Kızılay İlk Yardım Hastanesi müfettişleri tarafından Kıbrıs Türklerinin idari yapısı da mercek altına alınır ve burada görev ve sorumlulukların tamamen Sancaktar üzerinde olduğu belirtildikten sonra söz konusu Sancaktarların sorumluluk alanlarıyla ilgili olarak 1966 yılında Kızılay İlk Yardım Hastanesi hakkında ayrıntılı bir rapor hazırlayan bir Kızılay müfettişi ise “...Tam manasıyla kanton şehirleri mahiyetinde olan Türk şehirleri Lefkoşa (Merkez), Boğaz, Mağusa, Larnaka, Limasol, Baf, Erenköy, Lefke, Yeşilirmak olup her kazada Bayraktara bağlı birer Sancaktar vazife görmektedir. Sancaktar bölgenin tam ve mutlak hâkimi olup bütün salahiyetler üzerinde toplanmıştır. Mahalli idareciler ve memurlar söz sahibi olmayıp mer'i mevzuat hükümlerinin tatbiki bahis konusu dahi değildir.”⁸⁸ denir. Bütün bu faaliyetler dışında mücahitlerin sosyal hayatlarını düzenlemeye ve düzeltmeye yönelik rehabilitasyon faaliyetleri de söz konusudur ve bunların başında da ailevi geçimsizliklerin halledilmesi, mücahit ailelerinin tedavileri ve sağlık problemlerine çözüm bulunması, kanuni yaş haddinden önce ve zaruri hallerde evlenme izni verilmesi, Kızılhaç'la işbirliği yapılarak hastalıklara karşı tedavi yolları bulunması, akıl hastanelerinden taburcu edilen ve psikolojik tedaviye ihtiyaç duyan insanlara ve diğer aile bireylerine yönelik yardım ve destek girişimleri, nafaka gibi hukuki sorunların çözümlenmesi, nesebi gayri sahih çocuklarla yakından ilgilenilmesi, sosyal ve kültürel alanlarda özellikle mücahit ailelerine destek sağlanması, yangın, zelzele ve benzeri felaketlere uğramış olan ailelere ivedi olarak yardım sağlanması, verem gibi hastalıklara yakalanmış olan mücahit ve mücahit ailelerine destek sağlanması, moral ve motivasyonu artırmaya yönelik tedbirlerin alınması gelmektedir;⁸⁹

88 Kızılay Kıbrıs Özel Müfettişi tarafından hazırlanan ve Kızılay Genel Merkez Kuruluna gönderilen 5 Aralık 1966 tarihli rapor. KGMA. K-4649, 1964-1965/9-4 Kızılay Raporları Dosyası.

89 Yılmaz Başkaya, TMT ve Kıbrıs Türk'ü, Galeri Kültür Yay., Haziran 2016, Lefkoşa, s. 115.

“...TMT Lefkoşa Türk bölgesi içindeki sosyal yapının düzenli olması için bir takım kurallar getirdi. Örneğin bir emirle mücahidin belindeki tabancayı göstermesini, silahların mevzi dışına çıkarılmasını yasakladı ve bu yasağa kesinlikle uyulmasını sağladı. Bunun yanında mücahitlerin eğitim düzeyini yükseltmek için Lefkoşa Sancağı temel eğitim çalışmalarına hız verdi. Temel eğitimler tamamlandıktan sonra mücahitler askeri bir düzen içine girmeye ve emir-komuta sistemi (içinde) çalışmaya başladı... TMT o kadar çok problemle uğraşıyordu ki bugün inanılması güçtür. Örneğin bir köyde kan davasına benzer bir husumet vardı. Köy mukavemet lideri 1963 öncesi köyün varlıklı, etkin kişisiydi. Köyün savunması için silahları kendi yandaşlarına verince köyde güç dengesi bozuldu, geçimsizlik başladı. Şikayetler TMT karargahına kadar uzandı. Çözüm silahların ve güçlerin dengeli dağıtılmasıydı. Bir süre sonra bu da yeterli olmadı. Birçok köyde ilkokul öğretmenleri öğretmenliğin yanısıra TMT lideri olarak da görevlendirilince çözüm bulunmuş oldu. Bu uygulama 1974 yılına kadar devam etti...”

Göç alan bölgelerde durum oldukça kötüydü. Göç eden insanlar için ev yok, yer yok, iş yok, para yok, bebeklere süt yok, hastalara ilaç yok. Bu yokluklar içinde sınırlar geriliyordu. Zaman zaman ve yer yer huzursuzluklar oluyordu. Halkın gerilimini biraz olsun azaltmak amacıyla TMT karargahı önce mücahit birlikleri arasında ve daha sonra kulüplerin yeniden çalışmaya başlamasıyla kulüpler arası futbol turnuvası düzenledi. Mücahitler Gazinosu (Lefkoşa)’nda müzik geceleri yapılmaya başlandı. Tüm bu sosyal etkinliklerle halkın gerilimlerinden az da olsa kurtulması, biraz rahatlaması sağlandı...”

Özellikle 14–18 yaşlarındaki öğrenci kızlar derslerinden arta kalan zamanlarda askeri eğitimden geçirilirler ve havan topundan Mauser piyade tüfeğine kadar pek çok silahı kullanmasını, ilkyardım ve müdahale tekniklerini öğrenirler. 21 Aralık 1963 tarihinde TMT’nin yeryüzüne çıkarak Rum ve Yunan katliamlarına karşı koymasıyla başlayan süreçte de TMT çok değişik ancak bir o kadar önemli bir görevle karşı karşıyadır;⁹⁰

“Bu görev küçük kantonlara toplanan Türk halkıyla kendi köylerinde içine kapanık yaşamak zorunda kalan insanların yiyecek, giyecek, sağlık ihtiyaçlarıyla göç eden insanların barınma sorunlarının çözümü, idari yapının

90 sabahattin İsmail, Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Doğuşu - Çöküşü ve Unutulan Yıllar (1964 - 1974), Ankara, 1992, s. 348-349

yeniden örgütlenmesiydi. Bir yandan barikatlarda kararlı bir savunma yapılırken, bir yandan da mevzilerdeki müdafilerin yiyecek ihtiyaçlarıyla kışın soğuğuna karşı giyecek ihtiyaçları, yaralıların bakım ve tedavisi örgütlendi. Gönüllü kadınlardan oluşan ekipler seyyar hastaneler meydana getirdi. Başta Boğaz ve St. Hilarion bölgeleri olmak üzere ulaşımı zor olan dağlık arazideki mücahitlerle, geceli gündüzlü barikatlarda sabahlayan mücahitlere gönüllü ekipler tarafından yemekler pişirildi. Yün fanilalar, kazaklar, çoraplar örüldü. Kızılay'ın gönderdiği yiyecekler her ailenin büyüklüğüne ve ihtiyaca göre dağıtıldı. Göçmenlere çadır, barınak yerleri ile sığınacakları evler temin edildi. Sinema salonları ile okullar bu amaçla yeniden düzenlendi. Onlara battaniyeler dağıtıldı. Çocuklara giyecekleri elbiseler verildi. Tüm bunların adalet ve eşitlik içinde olması gerekirdi. Aksi halde, cephe gerisinde huzursuzluk, psikolojik yıkım, kargaşa, panik ve çökme başlayabilirdi. Oysa cephede başarı için cephe gerisinde birlik ve düzen en başta gelen faktördü. Tüm bölgelerdeki TMT örgütleri bu amaçla halkla iç içe ve herkesi memnun edecek bir şekilde ve özverilerle acıları eşit şekilde bölüşerek toplumu yeniden örgütledi...”

Toplum ihtiyaçlarını gidermek ve sıkıntıları asgariye indirmek üzere kurulan ‘Çarşı Murakabe’ ekipleri sayesinde iaşe ve ibate ile ilgili problemler halledilmeye çalışılır. Bu konuda TMT’ye en büyük destek yine Kızılay’dan gelmektedir. Beslenme ve barınma ihtiyaçlarının yanında önemli sorunlardan birisi de eğitim konusudur;⁹¹

“...Çocukları olanakları zorlayarak günün hiç olmazsa 4–5 saatlik bölümünde okullara toplayarak hem ailelerinin yükünü hafifletmek, hem de eğitimlerine ve ruh hallerindeki problemlerine yardımcı olmamız gerekiyordu. Bu da kolay bir iş değildi. Eğitim kadrosunun tüm erkekleri mücahitlik görevinde idi. Hanımların çoğu ise o durumda çocuklarının yanından ayrılamazdı. Kazalarla irtibat yoktu. Her an çıkabilecek ateş alışverişinde çocukların dershanelerden evlerine dönmeleri güvenlik açısından tehlikeli olabilirdi. O şartlar altında çocukların ev ödevi yapmalarına pek olanak bulunamazdı ve en önemlisi kullanılacak dersliklerin alabileceği öğrenci sayısı ile görevlendirilebilecek öğretmen sayısı belli değildi. Ayrıca uzak kaza ve köylerden gelerek orta öğretim yurtlarında kalmakta olan öğrencilerin güvenlik durumu dolayısıyla ilk fırsatta ailelerinin yanına gönderilmeleri isteniyordu... Ay-

91 Hüsnü Feridun, Eğitimle Bir Ömür, Boğaziçi Yay., (Yayın tarihi belli değildir.) İstanbul, s. 555.

rica TCM Başkanı Rauf Denктаş konferans dönüşünde Rumlar tarafından tevkif edileceği öğrenilince Ankara'da kalmış, yerine Asbaşkan Dr. şemsi Kazım vekâleten görevi devralmıştı. Ancak o günlerdeki olağanüstü durumda toplum idaresi Dr. Küçük'ün başkanlığında, TMT Başkanı ve TCM Asbaşkanının da katıldığı on kişilik bir komite tarafından devralınmıştı. Biz şu önlemlerle işe başladık:

1- Kazalarla iletişim kesilmışti. İçinde bulunduğumuz sivil savaş şartları altında Lefkoşa, Mağusa, Larnaka, Limasol, Baf ve Lefke'de askeri ve sivil idareyi ele almış Sancaktarlıklar bünyesinde, oradaki deneyimli eğitimcilerden oluşan Eğitim Komitesi kurularak var olan yönetmelik ve prensipler çerçevesinde kendi bölgelerindeki eğitimi yönetmelerini, fırsat bulunduğu zaman mesajlarla Lefkoşa'daki Türk Maarif Dairesine ihtiyaçlarını bildirmeleri,

2- Öğrencileri okullara çağırırken uygun oda kapasitesinin yetersizliği karşısında, devre sonu (ilkokul altıncı, ortaokul ve lise üçüncü) sınıflara öncelik vermek suretiyle hem devre atlamalarına olanak sağlamaları, hem de arkadan gelecek öğrencilere yer açmaları,

3- Öğretmen ihtiyacının bayan öğretmenlere öncelik verilerek karşılanması, eksikliklerin ise ya mücahit öğretmenlerden veya lise mezunlarından günün belirli saatlerinde Sancaktarlık ile birlikte ayarlanacak programlara göre yararlanılması,

4- Kazalardaki okulların kitap-kırtasiye gereksiniminin müdürlükçe Sancaktarlıklarla işbirliği yapılarak, Rum barikatlarında el konarak yok edilmesinin önlenmesi için Barış Gücü araçlarından faydalanılmak suretiyle sağlanması.

Burada minnet ve şükranla kaydetmeliyim ki TMT komutanlığı ve Sancaktarlarımızın desteği ve öğretmenlerimizin cansiperane gayret ve çalışmalarıyla 1964-65 ders yılının karanlık günlerinde eğitimde çocuklarımıza olağanın en iyisini verebildik."

21 Aralık 1963-20 Temmuz 1974 sürecinde gizlilik ilkesi kısmen tamamlanan ve yeraltından yerüstüne çıkan TMT bu dönemde "Mücahit Prensip Emirleri" başlığı altında Türk Silahlı Kuvvetleri'nin sahra talimatlarına benzer bir talimatla idare edilir. Eğitim hayatına devam eden erkeklerin yaşanılan

zorlu süreçte kaçınılmaz olarak silah altına alınmaları bazı huzursuzluklara yol açmaya başlayınca bir takım tedbirler alınmaya başlanır ve konuyla ilgili olarak Bayraktarlık yayımladığı bir emirle Haziran 1968 sonrasında iş sahibi olan mücahitlerin terhis edilmesine karar verir. Böylece gönüllülerden oluşan bir teşkilat oluşturulurken, aynı zamanda Kıbrıs Türk ekonomisinde bir canlanma başlar. Ayrıca yüksek öğrenim görmek için müracaatta bulunan ve Türkiye'ye gitmek isteyen mücahitler de terhis edilerek 1967 yılından itibaren yüksek öğrenim görebilmeleri için Türkiye'ye gönderilirler; ancak söz konusu bu öğrencilerin Türkiye'de yüksek öğrenim görmek üzere adadan ayrılmaları pek de kolay olmayacaktır. TCM Başkanlığı ile Bayraktarlık vasıtasıyla yapılan yazışmalar ve görüşmeler sonrasında Türkiye'ye belli sayıda öğrencinin gönderilmesi kararı çıkar. Bu dönemde tespit edilen toplam 517 öğrenciyle ilgili olarak Türkiye'nin değişik üniversitelerinde kontenjan açılır ve yapılacak sınavlar sonrasında öğrencilerin bu okullara kayıt yaptırmaları planlanır. Bu durum adada yeniden bazı huzursuzluklara neden olurken Bayraktarlık-Elçilik-Yönetim üçgenine ithafen BEY kavramı ortaya atılır ve zaman zaman BEY kararları protesto da edilir. Konuyla ilgili olarak Ekim 1966-Nisan 1967 döneminde Lefkoşa'da Kız Lisesi ile Erkek Lisesi'nde her gün düzenli olarak üniversite hazırlık programları ve kurslar düzenlenir. Bu kurslarda gönüllü öğretmenler, müfettişler yanında 136 Kıbrıslı üniversite mezunu da ders verirler ve kurslar öğrencilerin adadan ayrılacakları 1 Mayıs 1967 tarihine kadar devam eder.

SONUÇ

Tarihte hep göçler, çatışmalar ve sorunlar adası olarak bilinen Kıbrıs adası Rumların özellikle son yüzyılda alevlendirdikleri Yunanistan kaynaklı Megali İdea ve Kıbrıs çıkışlı Enosis saplantıları nedeniyle hiçbir zaman huzur ve barışla bir araya gelemez ve Kıbrıslı Türklerin hayatı bir yandan cehenneme dönerken öte yandan göç, esaret ve ambargo ve mezalim altında geçecek uzun ve yorucu bir süreç de başlar. Bu sürecin en son halkası ise 21 Aralık 1963 tarihinde Kıbrıs tarihine Kanlı Noel olarak geçen Rum saldırıları olacaktır. Bu tarihten sonra Kıbrıs Cumhuriyeti fiilen yıkılırken Kıbrıslı Türkler de nispeten daha güvenli kanton bölgelerde yaşamaya başlar. Her ne kadar 16 Ağustos 1960 tarihinde Türkiye, İngiltere ve Yunanistan'ın garantörlüğünde Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuş olsa da maalesef bu Rumların Enosis talepleri nedeniyle çok uzun soluklu olmamış, 21 Aralık 1963 günü ilk kıvılcımları kendisini Lefkoşa'nın Tahtakale Mahallesi'nde 2 Kıbrıslı Türk insanının katledilmesiyle gösteren ve ardından Kıbrıs tarihine Kanlı Noel olarak geçen 24 Aralık 1963 tarihli saldırıların ardından Lefkoşa şehri Yeşil Hat denilen bir sınırla ikiye ayrılmış ve Kıbrıs Türkleri için acı, eziyet, göç ve mahrumiyetle dolu yıllar başlamıştır. Özellikle şehrin etrafında Hamitmandres (Hamitköy) ve Göçmenköy bölgeleri adanın dört bir tarafından gelmiş göçmenlerin yerleştiği çadırkentler halini alırken şehre girişi sağlayan Mağusa ve Baf Kapısı ise artık Kıbrıs tarihine "Utanç Barikatları" olarak geçmiştir. Tamamıyla Rumların insafına terk edilerek 20 Temmuz 1974 tarihine kadar devam eden bu zulüm dönemi Türkiye'nin garantör devlet olarak adaya müdahalesinin ardından son bulmuş, Lefkoşa merkezli olarak çadırlarda veya prefabrik evlerde yaşamak zorunda kalan, utanç barikatlarında Rumların insafına terke dilen Kıbrıs Türkler de özgürlüklerine kavuşmuştur.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Kaynakları
2. The USA Department of State Archive
3. The President's Intelligence Checklist, Central Intelligence Agency
4. Kıbrıs Türk Milli Arşivi TMT Arşivi
5. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
6. Kızılay Genel Müdürlüğü Arşivi
7. Kıbrıs Türk Milli Arşivi 1926 Colonial Reports, Report For 1926, No.1366, Londra, 1928, s.5.
8. Basılı Kaynaklar
9. ACİMAN, Stella, Orda Bir Ada Var Uzakta, Galata Yay., İstanbul, Şubat 2011
10. AKKURT, Aydın, Kod Adı; Lale, Mücahide Hatice Tahsin'in Anıları ve Yaşamı, Akdeniz Haber Ajansı Yay., Kasım 2000, Lefkoşa
11. BAŞKAYA, Yılmaz, TMT ve Kıbrıs Türk'ü, Galeri Kültür Yay., Haziran 2016, Lefkoşa
12. BİRSEL, Salah, AKBAL, Oktay, YILDIZ, Bekir, ÖZKIRIMLI, Atilla, Kıbrıs'a Selam, İstanbul, 1987
13. DENKTAŞ, Rauf R., Rauf Denktaş'ın Hatıraları, Cilt V, Temmuz 1997
14. DENKTAŞ, Rauf R., Rauf Denktaş'ın Hatıraları, I. Cilt, Boğaziçi Yay., İstanbul, Kasım 1996
15. EMILIANIDES, Achille, Histoire De Chyprus, Paris, 1963.
16. ERDİM, Halil, Kıbrıs'ta Yaşananlar, Mart 2015, Lefkoşa.
17. ERİM, Nihat, Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs, Ankara, 1975
18. EVCİL, Cumhur, Kıbrıs Barış Harekâtı, Genelkurmay Başkanlığı, Ankara, 1999
19. FEHMİ, Hasan, A'dan Z'ye Kıbrıs, İstanbul, 1992
20. FEDALİ, Harid ve ALTAN, Mustafa Haşim, Lefkoşe Mevlevihanesi, KKTC Milli Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Bakanlığı Yay., Ankara, 1997
21. FELLAHOĞLU, Esat, Baf'ta Direniş, Lefkoşa, 1995
22. FERİDUN, Hüsnü, Eğitimle Bir Ömür, Boğaziçi Yay., (Yayın tarihi belli değildir) İstanbul
23. GAZİOĞLU, Ahmet C., Two Equal And Sovereign Peoples, Lefkoşa, 19976
24. GIBBONS, H. Scott, Peace Without Honour, Ankara, 1969
25. GÜVEN, Ertoğrul, Sömürgeci Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne Anılar, Düşünceler, Ekip Grafik Yay., Lefkoşa, 2005
26. İSMAIL, Sabahattin, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu-Çöküşü ve Unutulan Yıllar, Lefkoşa, 1992
27. KESER, Ulvi, Kızılay Belgeleri Işığında Kıbrıs 1963-1974, Kızılay Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1974
28. KESER, Ulvi, İngiliz Ordusunda Katırcılar, IQ Yay., İstanbul, 2007.
29. KÜÇÜK, Süheyla, Dr. Küçük'le Bir Ömür, Lefkoşa, Temmuz 2009
30. KÜÇÜK, Fazıl, Mücadelemizin Görkemli Günleri, (Yayına Hazırlayan Çiler İncirli), KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Tanıtma Dairesi, Lefkoşa, Mayıs 2002.
31. KÜRŞAD, Fikret, Belgelerle Kıbrıs'ta Yunan Emperyalizmi, İstanbul, Haziran 1978
32. MENGÜÇ, Arslan, Ben Tremeşeli Mehmet Ali, Lefkoşa, 2013
33. NECATİGİL, Zaim M., The Cyprus Conflict, Kemal Limited Yay., Lefkoşa, 1982
34. OBERLING, Pierre, Kıbrıs Faciası, Ankara, 1995

35. OBERLING, Pierre, Bellapais'e Giden Yol, Ankara, 1987.
36. ÖZEN, Koral ve ULUDAĞ, Güven, Kıbrıs'ta Anıları Sırlamak, Söylem Yay., Lefkoşa, Temmuz 2014
37. SARICA, Murat, TEZİÇ, Erdoğan, ESKİYURT, Özer, Kıbrıs Sorunu, İstanbul, 1975
38. STEPHENS, Robert, Cyprus-A Place of Arms, Londra
39. TOLGAY, Ahmet Tolgay, BESİM, Filiz, Onay Fadıl Demirciler; Doğu Akdeniz Üniversitesi'nin, Bir Dönemin ve Bir Yaşamın Öyküsü, OFD Yay., İstanbul, Ağustos 2011
40. TOLUNER, Sevin, Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk, İstanbul, 1977
41. ULUSLARARASI İLİŞKİLER AJANSI, Kıbrıs gerçeğinin Bilinmeyen Yönleri, Ankara, 1992
42. VILLALTA, Jorge Blanco, Atatürk, Ankara, 1982
43. Makaleler
44. ARMAOĞLU, Fahir, "Crisis The Cyprus Question Initiated In Turco-Greek Relations", Revue Internationale d'Histoire Militaire, Ankara, 1988, s. 228
45. ARMAOĞLU, Fahir, "Kıbrıs'ta Kanlı Noel ve Amerika", Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1991, s. 263-267.
46. ARI, Kemal, Büyük Mübadele-Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923-1925), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1995, s. 33-43.
47. BARKAN, Ömer Lütfi, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler", İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt IX, İstanbul, Ekim 1949-Temmuz 1950, s. 550.
48. ERDOĞRU, M. Akif, "Kıbrıs'ın Türkler Tarafından Fethi ve İlk İskan Teşebbüsü", Kıbrıs'ın Dünü Bugünü Uluslararası Sempozyumu, Ankara, 1991, s. 47
49. DEMİRYÜREK, Mehmet, "Lozan Sonrası Kıbrıs'tan Türkiye'ye Göç (1923-1926)", Toplumsal Tarih, Temmuz 2003, Sayı 115, s. 89-92.
50. KÜÇÜK, Fazıl, "Kıbrıs Hakkında Görüşlerim", Kıbrıs Mektubu, No.4, Cilt 15, Ankara, Temmuz-Ağustos 2002, s.20-22.
51. NESİM, Ali, "Kıbrıs Türklerinde Atatürk İlke ve İnkıpları", I.Uluslararası Atatürk Sempozyumu, Ankara, 1994, s. 39
52. Ali Nesim, Kıbrıslı Türklerin Kimliği, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları-17, Lefkoşa, Aralık 1990, s. 22-23
53. ORHONLU, Cengiz, "Osmanlı Türklerinin Kıbrıs Adasına Yerleşmesi (1570-1580), Milletlerarası Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Nisan 1969), Türk Heyeti Tebliğleri, Ankara, 1971, s. 92.
54. ÖZDEMİR, Muharrem, "Kıbrıs'ın Tarihi İçerisinde Türk Milli Mücadelesinin Özlemleri, Açılar ve Anıları", Adalar Denizi'nden Kıbrıs'a Akdeniz ve Sorunlar; Mare Nostrum, Yayına Hazırlayan Ulvi Keser, Motif Matbaacılık, Ankara, 2012, S. 358.
55. YÜCEL, Hakkı, "Ulusal-Etnik Kimlik Tartışması İçinde Çağdaş Kıbrıslı Türk Şiirine Bir Bakış", Sombahar İki Aylık Şiir Dergisi, Kıbrıs Şiiri Özel Sayısı, Mayıs-Haziran 1996, No.35, İstanbul, s. 7
56. TAMÇELİK, Soyalp, "20. Yüzyılda Kıbrıs'ta İç Göç Hareketleri ve Toplumsal Özellikleri", (Yayına Hazırlayan Ulvi Keser) I. Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu, Kıbrıs Türk Kültür Derneği, Cilt I, Ankara, 2008, s. 216.
57. Süreli Yayınlar
58. Revue Internationale d'Histoire Militaire
59. Halkın Sesi
60. Nacak
61. Cumhuriyet (Kıbrıs)

62. Kıbrıs
63. Afrika
64. Güvenlik Kuvvetleri Dergisi
65. Daily Mail
66. Daily Telegraph
67. Havadis
68. Sombahar İki Aylık Şiir Dergisi
69. Bozkurt
70. Ortam
71. Düstur
72. Toplumsal Tarih
73. Söz
74. Kıbrıs Mektubu
75. Sözlü Tarih Çalışması
76. TMT Mağusa Sancağı mensubu Mert kod isimli Necmi Gençay ile 27 Temmuz 2005 tarihinde Gazi Mağusa'da yapılan görüşme
77. TMT Derneği Genel başkanı Yılmaz Bora ile 13 Temmuz 2003 tarihinde Girne'de yapılan görüşme
78. KKTC Kurucu Cumhurbaşkanı merhum Rauf R. Denктаş ile 8 Temmuz 2003 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme.
79. Emekli Tuğgeneral Nihat İlhan'la 13 Aralık 2009'da Ankara'da yapılan görüşme.
80. Yılmaz Sami (Andır) ile 15 Nisan 2015 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme.
81. Güzin Akova ile 11 Ekim 2015 tarihinde Ankara'da yapılan görüşme.
82. Kemal Aslan ile 4 Temmuz 2012 tarihinde Girne'de yapılan görüşme.
83. Birsen Şemsettin ile 15 Ekim 2015 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme.
84. Türkan Aslan'la 4 Temmuz 2012 tarihinde Lapta'da yapılan görüşme
85. 1915 Kıbrıs doğumlu merhum Ekrem Taşel ile 18 Ekim 2002 tarihinde İzmir'de yapılan görüşme.
86. ELEKTRONİK KAYNAKLAR
87. <http://www.usakgundem.com/yazarlar.php?id=859&type=23>. 10 Aralık 2007.

KARTEPE SUMMIT

Kurumlar ve katılımcılar alfabetik sıralanmıştır.
Institutions and participants were listed in alphabetical order.

KARTEPEZİRVESİ

